

อภิธานการ

คำนำ

หนังสือเรียบเรียง ประเพณีและศาสนาในไทย (Thai Customs and Religions) สำหรับใช้ในอุดมศึกษาและผู้สนใจทั่วไป โดยผู้มีวัตถุประสงค์คือศึกษาประเพณีและศาสนาในไทย เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อที่มื่ออิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตาม ประเพณีและศาสนา ตลอดจนการนำไปใช้เป็นหลักการดำเนินชีวิตของตนได้อย่างถูกต้อง

มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาจำเป็นจะต้องมีเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตที่สำคัญคืออาหาร ภายและอาหารใจ สำคัญพอกันทั้งสองอย่าง อาหารใจคือประเพณีและศาสนา อันมีพลังในการ ชับเคลื่อนประสานต่อความเชื่อ ค่านิยม สภาพแวดล้อมและปัจจัยอื่น ๆ อีกนานัปการธรรมเนียมที่ สืบเนื่องต่อกันมาอย่างเป็นระบบอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญที่ทำให้มนุษย์และกลุ่มต่าง ๆ มั่นใจใน ความเป็นมนุษย์และเชื่อมั่นในสังคมของตนเอง และยังช่วยพัฒนาศักยภาพแห่งความสัมพันธ์ทาง สังคมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ให้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ข้าพเจ้าหวังว่า หนังสือเรียบเรียง ประเพณีและศาสนาในไทย คงจะเป็นประโยชน์ แก่นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปพอสมควร ก็ขออุทิศความดีทั้งหลายให้แก่นักปราชญ์ศาสนา และนักปราชญ์โบราณทั้งหลาย ที่ได้ถ่ายทอดความคิด ความเชื่อและแนวการปฏิบัติ ไว้อันเป็น ประโยชน์ต่อวงการศึกษาด้วยดีตลอดมา ส่วนเนื้อหาบางส่วนที่ขาดตกบกพร่องสิ่งหนึ่งประการใด ก็ต้องขออภัยและจะปรับปรุงในโอกาสต่อไป

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร
วันลงทะเบียน... 5 OCT 2011
เลขทะเบียน... 1.5690192
เลขเรียกหนังสือ... DS 548

67130
2518

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	(๑)
สารบัญ	(๒)
บทที่ ๑ ความเป็นมาของประเพณี	๑
ความหมายของวัฒนธรรม	๒
- ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญ	๕
วัฒนธรรมมีที่มา ๓ ประการ	๖
เนื้อหาของวัฒนธรรม	๖
คติธรรม	๖
เนติธรรม	๗
วัตถุธรรม	๗
สหธรรม	๗
- มารยาทในการเคารพชาติและธงชาติ	๗
- มารยาทในการไหว้และกราบ	๗
- การไหว้พระรัตนตรัย	๗
- การรับไหว้ผู้มีอาวุโสน้อยกว่า	๗
- การกราบพระรัตนตรัย	๗
- การกราบเบญจางคประดิษฐ์สำหรับชาย	๑๐
- การกราบเบญจางคประดิษฐ์สำหรับหญิง	๑๐
- การกราบบุคคลและกราบศพ	๑๐
- มารยาทในการทำความเคารพพระมหากษัตริย์	๑๑
- วัฒนธรรมทางภาษา	๑๑
- มารยาทในการเข้าสังคม	๑๑
- มารยาทในการรับประทานอาหารร่วมกัน	๑๒
- มารยาทในการไปงานมงคลและงานศพ	๑๒
- มารยาทในการโดยสารรถประจำทาง	๑๓
- มารยาทในการเข้าชมมหรสพ	๑๔
- มารยาทของสตรีควรระมัดระวัง	๑๔
ความสัมพันธ์ของประเพณีกับวัฒนธรรม	๑๔
ประเพณี (ความหมายของประเพณี)	๑๔

ประเภทของประเพณี	๑๖
จารีตประเพณี	๑๖
- หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องหน้า คือ พ่อแม่กับลูก	๑๗
- หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องขวา คือ ครูกับศิษย์	๑๗
- หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องหลัง คือ สามีกับภรรยา	๑๗
- หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรกับมิตร	๑๘
- หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องต่ำ คือ เจ้านายกับคนรับใช้	๑๘
- หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องบน คือนักบวชกับชาวบ้าน	๑๙
ขนบประเพณี	๑๙
ธรรมเนียมประเพณี	๒๐
- ประเพณีประจำวัย	๒๑
- ประเพณีประจำตัว	๒๑
- ประเพณีประจำวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๒๑
- ประเพณีครอบครัว	๒๒
- ประเพณีส่วนรวม	๒๒
- ประเพณีท้องถิ่น	๒๒
- พระราชพิธีและรัฐพิธี	๒๓
ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา	๒๔
- กุศลพิธี	๒๕
- บุญพิธี	๒๕
- ทานพิธี	๒๕
- เบ็ดเตล็ด	๒๖
ประเพณีที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา	๒๖
- ประเพณีส่วนบุคคล	๒๖
- ประเพณีส่วนร่วม	๒๖
บทที่ ๒ ประเพณีตามวงจรชีวิต	๒๗
ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด	๒๗
- ก่อตั้งครรภ์	๒๘
- ตอนตั้งครรภ์	๒๘
- การคลอด	๓๐
- การตัดสายสะดือ (รก)	๓๐
- ความเชื่อการฝังรกของคนโบราณ	๓๑

- ต้นไม้และกิ่งไม้ประจำปีเกิด	๓๑
- การอาบน้ำเด็ก	๓๒
- การตั้งชื่อเด็ก	๓๒
- พระประจำวันเกิด	๓๓
ประเพณีการไว้ผมจุก ผมเกล้า ผมเปีย ผมโก๊ะ และการโกนจุก	๓๓
- ความเป็นมา	๓๓
- การไว้ผมจุกของเด็กไทย	๓๔
- ประเภทการไว้ทรงผมเด็ก	๓๔
- การโกนผม	๓๔
- ภัยที่โกนผม	๓๕
- การโกนผมจุก พระราชพิธี	๓๕
- การโกนผมจุก สามัญชน	๓๕
- การโกนผมจุกอย่างง่าย	๓๕
- ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีโกนจุก	๓๖
ประเพณีบวช	๓๗
- ความเป็นมา	๓๗
- นาค	๓๖
- การบวชสามเณร (การบรรพชา)	๓๘
- ขั้นตอนการปฏิบัติการบวชสามเณร	๓๙
- การบวชพระ (การอุปสมบท)	๔๐
- อัฐบริวาร	๔๑
- อติเรกบริวาร	๔๒
- การเตรียมการต่าง ๆ ในพิธีทำขวัญนาค	๔๒
- การขอมาลาบวช	๔๒
- พิธีนาควันทาพุทธสีมา	๔๓
- วิธีการบวชแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท	๔๔
- กิจวัตรของภิกษุใหม่	๔๕
- การทำพินทุกับ	๔๕
- พิธีครองผ้า	๔๕
ประเพณีมงคลสมรส	๔๖
- ความหมายการแต่งงาน	๔๖
- หลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวคนร่วมชีวิต (คู่ครองที่ดี)	๔๗

- คู่สร้างคู่สม	๔๗
- คู่ชื่นชมคู่ระกำ	๔๗
- คู่ศีลธรรมคู่ความดี	๔๘
- คู่ถูกหน้าที่ต่อกัน	๔๘
- พ่อบ้านเห็นใจภรรยา	๔๘
- ประเภทของการแต่งงาน	๔๙
- การทาบทาม	๕๐
- การสู่ขอ	๕๐
- การหมั้น	๕๐
- การแต่งงาน	๕๑
- เครื่องขันหมาก	๕๓
- ความหมายของเครื่องขันหมากตามประเพณีนิยม	๕๓
- พิธีรดน้ำสังข์	๕๔
- ความเป็นมาของหอยสังข์	๕๕
- หอยสังข์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๑๔ อย่าง	๕๖
- พิธีปูที่นอน	๕๖
- พิธีส่งตัวเขาคอ	๕๗
- การไหว้ญาติ	๕๗
ประเพณีการปลูกเรือน	๕๘
- วันปลูกเรือน	๕๙
- การดูพื้นที่สำหรับปลูกบ้านเรือน	๕๙
- การขุดหลุม	๕๙
- ลักษณะเสาและเครื่องเรือน	๖๐
- วิธีจัดเสา	๖๐
- เครื่องประดับและบูชาเสา	๖๑
- พิธีทำขวัญเสา	๖๑
- ฤกษ์ปลูกเรือน	๖๑
- ลักษณะทนสมุทร	๖๑
- ข้อควรทราบต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกเรือน	๖๒
- วิธีขุดหลุม โถยมูลดินทั้ง วิธีแก้เคล็ดเมื่อพบของในหลุม	๖๒
- ของในหลุมและวิธีแก้	๖๓
- วิธียกเสาเอก	๖๓

- พิธีสงฆ์ในงานปลูกบ้าน	๖๔
- วิธีแต่งตัวให้เสาเรือน	๖๔
- วิธีทาดบันไดเรือน	๖๔
- แรกขึ้นบันไดบ้าน	๖๔
- ต้นไม้ที่ห้ามปลูกในบ้าน	๖๔
- ต้นไม้และทิศที่ปลูกเป็นมงคล	๖๕
- วันปลูกต้นไม้	๖๕
- พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่	๖๕
- ขั้นตอนการปฏิบัติในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่	๖๖
ประเพณีงานศพ	๖๗
- การต่ออายุ	๖๗
- การบอกหนทาง	๖๗
- การแจ้งตายตามกฎหมาย	๖๘
- การอาบน้ำศพ	๖๘
- การห่อศพ	๖๘
- การตราสัง	๖๙
- การหอสศพ	๖๙
- บันได ๓ ชั้น	๗๐
- การเบิกโลง	๗๐
- การตามไฟหน้าศพ	๗๑
- การสวดหน้าศพ	๗๑
- ขั้นตอนการเตรียมการและการปฏิบัติ (สวดศพ)	๗๒
- การบวชหน้าศพ	๗๒
- การเผาศพ	๗๓
- ขั้นตอนการเผาศพ	๗๓
- พิธีพระราชทานเพลิงศพ	๗๔
- วันห้ามเผาศพ	๗๕
- การชักผ้าบังสุกุล	๗๕
- การโปรยทาน	๗๖
- การล้างหน้าศพ	๗๖
- การวางดอกไม้จันทน์	๗๖
- เมื่อกลับจากงานศพ	๗๖

- การเก็บอัฐิ (กระดูก)	๗๗
- การลอยอังคาร (ลอยเถ้า)	๗๘
- การทำบุญร้อยวัน	๗๘
บทที่ ๓ ประเพณีตามเทศกาล	๗๙
ประเพณีสงกรานต์	๗๙
- วันมหาสงกรานต์	๘๐
- ประวัตินวันสงกรานต์	๘๐
- กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสงกรานต์	๘๕
- วันจ่ายสงกรานต์	๘๕
- ทำบุญใส่บาตร	๘๕
- ก่อพระเจดีย์ทราย	๘๕
- ปล่อยนกปล่อยปลา	๘๖
- บั้งสุกอลัฐิ	๘๖
- สรงน้ำ รดน้ำ และสาดน้ำ	๘๖
- การเล่นน้ำขัณฑ์ฤกษ์	๘๗
- สรุปความสำคัญของวันสงกรานต์	๘๘
พระราชพิธีที่ชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ	๘๘
- พระราชพิธีที่ชมงคล	๙๐
- พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ	๙๑
ประเพณีลอยกระทง	๙๔
- ประวัตินความเป็นมา	๙๕
- การลอยกระทงเพื่อบูชารอยพระพุทธบาท	๙๕
- ดำเนินการลอยกระทงเพื่อบูชาพระพุทธรูฟ้ามณี	๙๖
- ดำเนินการลอยกระทงเพื่อต้อนรับพระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากเทวโลก	๙๖
- การลอยกระทงเพื่อบูชาพระนารายณ์บรมมลินธุ์	๙๖
- ดำเนินการลอยกระทงเพื่อบูชาท้าวพกาพรหม	๙๗
- ดำเนินการลอยกระทงเพื่อบูชาพระอุปคุตต์	๙๘
- การลอยกระทงของชาวเหนือ (ยี่เป็ง)	๙๘
- การลอยกระทงของชาวอีสาน (ไหลเรือไฟ)	๙๘
- ประเพณีลอยกระทงของไทย	๙๙
- สรุปสาเหตุของการลอยกระทง	๙๙
ประเพณีสารท	๑๐๐

- เทศกาลสารท ภาคเหนือ	๑๐๐
- เทศกาลสารท ภาคใต้	๑๐๑
- เทศกาลสารท ภาคอีสาน	๑๐๒
- การทำบุญข้าวสาก	๑๐๓
- เทศกาลสารท ของคนจีน	๑๐๓
- เทศกาลสารท ภาคกลาง	๑๐๔
บทที่ ๔ ประเพณีวันสำคัญทางศาสนา	๑๐๕
ประเพณีวันสิลาขบูชา	๑๐๕
- ประวัติความเป็นมา	๑๐๖
ประเพณีวันมาฆบูชา	๑๐๗
- ประวัติความเป็นมา	๑๐๗
ประเพณีวันอาสาฬหบูชา	๑๐๘
- ประวัติความเป็นมา	๑๐๙
ประเพณีวันอัฐมีบูชา	๑๐๙
- ประวัติความเป็นมา	๑๑๐
- หน้าที่ที่พึงกระทำในวันสำคัญ	๑๑๐
ประเพณีวันธรรมสวนะ	๑๑๑
- ประวัติความเป็นมา	๑๑๑
ประเพณีวันเข้าพรรษา	๑๑๒
- ประวัติความเป็นมา	๑๑๒
ประเพณีวันเข้าพรรษา	๑๑๒
- ประวัติความเป็นมา	๑๑๒
- อานิสงค์สำหรับภิกษุรูปที่จำพรรษา	๑๑๔
ประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา	๑๑๕
ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน	๑๑๕
- ประวัติความเป็นมา	๑๑๖
ประเพณีวันออกพรรษา	๑๑๖
- พิธีออกพรรษา	๑๑๗
ประเพณีการตัดบาตรเทโว	๑๑๗
- ประวัติความเป็นมา	๑๑๘
ประเพณีชักพระ	๑๑๙
- พิธีชักพระทางน้ำ	๑๑๙

- พิธีรับพระทางบก	๑๑๙
- พิธีรับพระ	๑๒๐
ประเพณีทอดกฐิน	๑๒๐
- ประวัติความเป็นมา	๑๒๑
- ประเภทของกฐิน	๑๒๑
- เครื่องหมายรับบอกการทอดกฐิน	๑๒๒
- ขั้นตอนการทอดกฐิน	๑๒๓
- อานิสงส์สำหรับภิกษุรูปที่รับกฐิน	๑๒๓
ประเพณีทอดผ้าป่า	๑๒๔
- ประวัติความเป็นมา	๑๒๕
- ประเภทของผ้าป่า	๑๒๖
- การทอดผ้าป่า	๑๒๖
บทที่ ๕ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา	๑๒๗
ความหมายของศาสนา	๑๒๘
องค์ประกอบของศาสนา	๑๓๐
ความหมายของลัทธิ	๑๓๑
ความแตกต่างระหว่างศาสนากับลัทธิ	๑๓๑
องค์ประกอบของลัทธิ	๑๓๒
มูลเหตุการเกิดศาสนา	๑๓๒
- มูลเหตุพื้นฐานดั้งเดิมของการเกิดศาสนา	๑๓๓
- มูลเหตุการเกิดศาสนาทั่วไป	๑๓๓
- มูลเหตุการเกิดศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๑๓๔
- มูลเหตุการเกิดพระพุทธศาสนา	๑๓๔
- มูลเหตุการเกิดคริสต์ศาสนา	๑๓๔
- มูลเหตุการเกิดศาสนาอิสลาม	๑๓๔
ประเภทของศาสนา	๑๓๔
- จัดตามลักษณะของศาสนา	๑๓๔
- จัดตามเผ่าพันธุ์	๑๓๕
- จัดตามลำดับแห่งวิวัฒนาการของศาสนา	๑๓๕
- จัดตามประเภทของผู้นับถือศาสนา	๑๓๖
- จัดตามการที่มีผู้นับถืออยู่หรือไม่	๑๓๖
- เปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างศาสนาเทวนิยมกับอเทวนิยม	๑๓๘

ทำไมเราต้องศึกษาศาสนา	๑๓๘
วิธีการศึกษาศาสนาต่าง ๆ อย่างไรจึงจะเกิดผลดี	๑๓๙
ความสำคัญและประโยชน์ของศาสนา	๑๔๐
บทที่ ๖ พระพุทธศาสนา	๑๔๒
ประวัติโดยสังเขป	๑๔๒
- การถือปฏิสนธิ	๑๔๒
- การประสูติ	๑๔๒
- ชีวิตในวัยเยาว์/ความสุขสำราญในเยาว์วัย	๑๔๒
- การศึกษา	๑๔๓
- มหาปรีชาลักษณะ (๓๒ ประการ)	๑๔๔
- การอภิเษกสมรส	๑๔๕
- การเสด็จออกบวช /เสด็จประพาสอุททยาน	๑๔๕
- ตรัสรู้/การทรมานกาย	๑๔๖
โครงสร้างพระไตรปิฎก	๑๔๗
- พระวินัยปิฎก	๑๔๗
- พระสุตตันตปิฎก	๑๔๗
- พระอภิธรรมปิฎก	๑๔๘
บาลีพระไตรปิฎก	๑๔๙
- พระวินัยปิฎก	๑๔๙
- พระสุตตันตปิฎก	๑๕๐
- พระอภิธรรมปิฎก	๑๕๐
พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ๔๕ เล่ม	๑๕๑
- พระวินัยปิฎก ๘ เล่ม	๑๕๑
- พระสุตตันตปิฎก ๒๕ เล่ม	๑๕๑
- พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม	๑๕๓
ความหมายพระพุทธศาสนา	๑๕๕
- ลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา	๑๕๖
- ลักษณะคำสอนของพระพุทธศาสนา	๑๕๗
- ศาสนากับสังคมไทย	๑๕๗
โครงสร้างพระพุทธศาสนา	๑๕๘
- ปรีชาธรรม	๑๕๘
- ปฏิบัติธรรม	๑๕๘

- ปฏิเวธธรรม	๑๕๙
นิกายในพระพุทธศาสนา	๑๖๐
- นิกายหินยานหรือเถรวาท	๑๖๐
- นิกายมหายานหรืออจาริยวาท	๑๖๐
- สาเหตุและลักษณะการแบ่งแยกนิกาย	๑๖๑
หลักธรรมที่ควรทราบ	๑๖๒
- ความหมายของธรรม	๑๖๒
- คุณลักษณะธรรมในพระพุทธศาสนา ๘ ประการ	๑๖๔
ศูนย์กลางคำสอนของพระพุทธศาสนา : อริยสัจ ๔	๑๖๔
- ทุกข์	๑๖๕
- สมุทัย	๑๖๗
- นิโรธ	๑๖๘
- มรรค	๑๖๘
- กิจในอริยสัจ	๑๖๘
อริยมรรค ๘ ประการ	๑๖๙
- สัมมทิฏฐิ	๑๗๐
- สัมมาสังกัปปะ	๑๗๐
- สัมมาวาจา	๑๗๑
- สัมมาภังคะ	๑๗๑
- สัมมาอาชีวะ	๑๗๑
- สัมมาวายาม	๑๗๑
- สัมมาสติ	๑๗๒
- สัมมาสมาธิ	๑๗๒
- การเจริญสมาธิและวิธีปัสสนา	๑๗๓
- ผลของการเจริญสมาธิ	๑๗๓
ปฏิจลสมุปปาท	๑๗๔
กรรม	๑๗๔
- ความหมายของกรรม	๑๗๔
- ช่องทางแห่งการกระทำกรรม	๑๗๔
- ประเภทของกรรม	๑๘๐
- กรรม ๑๒	๑๘๑
- ทำกรรมแทนกันได้หรือไม่	๑๘๒

- ผลของกรรม	๑๘๔
จริยธรรมในพระพุทธศาสนา	๑๘๕
- จริยธรรม : ระดับมูลฐาน (เบื้องต้น)	๑๘๕
- จริยธรรม : ระดับกลาง	๑๘๕
- จริยธรรม : ระดับสูง	๑๘๕
นิพพาน	๑๘๕
สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา	๑๘๖
พระรัตนตรัย	๑๘๗
- พระพุทธเจ้า	๑๘๗
- คุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ	๑๘๗
- พระธรรม	๑๘๘
- คุณของพระธรรม ๖ ประการ	๑๘๘
- พระสงฆ์	๑๘๙
- พระสงฆ์ทรงคุณลักษณะ ๙ ประการ	๑๙๐
บทที่ ๗ ศาสนาคริสต์	๑๙๒
ประวัติความเป็นมา	๑๙๒
ประวัติพระเยซู	๑๙๓
- การรับศีลจุ่ม	๑๙๓
- การประกาศศาสนา	๑๙๕
ความหมายของ Christianity	๑๙๗
- ในแง่ของความเชื่อ	๑๙๗
- ในแง่ของการดำเนินชีวิต	๑๙๘
- ในแง่ของการบูชา	๑๙๙
พระบัญญัติ ๑๐ ประการ	๑๙๙
- พระบัญญัติข้อที่ ๑	๒๐๐
- พระบัญญัติข้อที่ ๒	๒๐๐
- พระบัญญัติข้อที่ ๓	๒๐๐
- พระบัญญัติข้อที่ ๔	๒๐๑
- พระบัญญัติข้อที่ ๕	๒๐๒
- พระบัญญัติข้อที่ ๖	๒๐๓
- พระบัญญัติข้อที่ ๗	๒๐๔
- พระบัญญัติข้อที่ ๘	๒๐๕

- พระบัญญัติข้อที่ ๙	๒๐๖
- พระบัญญัติข้อที่ ๑๐	๒๐๖
หลักคำสอนของศาสนาคริสต์	๒๐๗
- ผู้เป็นสุขหรือ บรมสุข ๑๐ ประการ	๒๐๗
- เกลือแห่งแผ่นดินโลก	๒๐๘
- ความสว่างของโลก	๒๐๙
- พระธรรมบัญญัติใหม่	๒๐๙
- ความโกรธ	๒๐๙
- การล่องประเวณี	๒๑๐
- การหย่าร้าง	๒๑๐
- การสวดสาบาน	๒๑๑
- การตอบแทน	๒๑๑
- รักศัตรู	๒๑๒
- การทำงาน	๒๑๒
- การถืออดอาหาร	๒๑๓
- ทริพย์สมบัติในสวรรค์	๒๑๓
- ประทีปของร่างกาย	๒๑๔
- พระเจ้าและเงินทอง	๒๑๔
- ความกระวนกระวาย	๒๑๔
- การกล่าวโทษผู้อื่น	๒๑๕
- ขอ หา เคาะ	๒๑๖
- ประตุคับแคบ	๒๑๖
- รู้จักต้นไม้ด้วยผลของมัน	๒๑๖
- เราไม่เคยรู้จักเจ้าเลย	๒๑๖
- รากฐานสองชนิด	๒๑๗
หลักจริยธรรมของศาสนาคริสต์	๒๑๗
- จริยธรรม : ขั้นต้น (พื้นฐาน)	๒๑๗
- จริยธรรม : ขั้นสูง	๒๑๘
สรุปคำสอนของศาสนาคริสต์	๒๑๘
คัมภีร์ของศาสนาคริสต์	๒๑๙
- พระคัมภีร์เก่า	๒๑๙
- พระคัมภีร์ใหม่	๒๑๙

- พระวรสาร	๒๑๙
- พระบัญญัติ	๒๒๐
- จุดหมายเหตุ	๒๒๐
- วิวรรณ	๒๒๐
นิกายในศาสนาคริสต์	๒๒๑
- นิกายโรมันคาทอลิก	๒๒๑
- นิกายออร์ทอด็อกซ์	๒๒๒
- นิกายโปรเตสแตนท์	๒๒๓
พิธีกรรมในศาสนาคริสต์	๒๒๔
- ศีลล้างบาป หรือ ศีลจุ่ม	๒๒๔
- ศีลกำลัง	๒๒๔
- ศีลมหาสนิท	๒๒๕
- ศีลสารภาพบาป	๒๒๕
- ศีลเจิมผู้ป่วย	๒๒๖
- ศีลสมรส	๒๒๖
- ศีลบวชเป็นบาทหลวง	๒๒๖
สัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์	๒๒๗
ตรีเอกภาพ	๒๒๗
- พระบิดา	๒๒๗
- พระบุตร	๒๒๘
- พระจิต	๒๒๘
ทรรศนะเรื่องพระเจ้า	๒๒๙
พระเจ้าทรงสร้างโลกและมนุษย์	๒๒๙
ความรัก	๒๓๑
การดำเนินชีวิต	๒๓๒
อาณาจักรพระเจ้า	๒๓๒
ทรรศนะเรื่องนรกสวรรค์	๒๓๓
บบที่ ๘ ศาสนาอิสลาม	๒๓๕
ความหมายของศาสนาอิสลาม	๒๓๕
ประวัติศาสตร์	๒๓๕
- ลักษณะของมะหะหมัด	๒๓๕

รับเทวโองการ	๒๓๗
งานทางศาสนาและการปกครอง	๒๓๘
การเทศนาครั้งสุดท้าย	๒๓๙
ผู้สืบทอดศาสนา	๒๓๙
องค์ประกอบของศาสนาอิสลาม	๒๔๐
คัมภีร์ของศาสนาอิสลาม	๒๔๐
บทบัญญัติโคหฺร่าน	๒๔๑
หลักศรัทธา ๖ ประการ	๒๔๒
- ศรัทธาในพระอัลเลาะห์	๒๔๒
- ศรัทธาในบรรดามลาอิกะห์หรือเทวทูต	๒๔๓
- ศรัทธาในพระคัมภีร์โคหฺร่าน	๒๔๔
- ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต	๒๔๖
- ศรัทธาในความดีสุดของโลก	๒๔๗
- ศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาวการณ์	๒๔๙
หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ในศาสนาอิสลาม	๒๕๐
- การปฏิญาณตน	๒๕๐
- การนมัสการ (กานสวดมนต์) หรือละหมาด	๒๕๐
- วิธีอายนั้ละหมาด	๒๕๑
- จุดหมายของการละหมาด	๒๕๑
- กากกรถือศีลอด	๒๕๒
- หลักเกณฑ์การปฏิบัติในพิธีศีลอด	๒๕๒
- จุดประสงค์ของการถือศีลอด	๒๕๓
- การบริจาคทาน (ชะก้าต)	๒๕๓
- ผู้มีสิทธิรับทาน (ชะก้าต)	๒๕๓
- จุดมุ่งหมายของการบริจาคทาน (ชะก้าต)	๒๕๔
- การประกอบพิธีฮัจญ์	๒๕๔
- คุณสมบัติของผู้จะไปประกอบพิธีฮัจญ์	๒๕๔
- มุสลิมที่เข้าร่วมในการประกอบพิธีฮัจญ์จะต้องทำพิธีตามล้าพัง	๒๕๕
- จุดมุ่งหมายของการประกอบพิธีฮัจญ์	๒๕๕
หลักคุณธรรมหรือหลักความดี	๒๕๘
- การกระทำที่ต้องห้า	๒๕๘

- คำสอนที่เกี่ยวกับการประมาณตนไม่พุ่มเฟิยหรูหรา	๒๕๙
- คำสอนเกี่ยวกับความสะอาด	๒๕๙
- คำสอนในเรื่องการดำเนินชีวิตที่สุจริต	๒๖๐
- คำสอนในเรื่องความยุติธรรม	๒๖๐
- คำสอนในเรื่องวิญญาน นรก และสวรรค์	๒๖๐
- หน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องศึกษาธรรม	๒๖๑
- หน้าที่ต่อพระเจ้า	๒๖๑
- หน้าที่ต่อเพื่อนมนุษย์	๒๖๑
- หน้าที่ต่อตนเอง	๒๖๒
จริยธรรมของอิสลาม	๒๖๒
- จริยธรรมทางกาย	๒๖๒
- จริยธรรมทางวาจา	๒๖๒
- จริยธรรมทางใจ	๒๖๓
นิกายในศาสนาอิสลาม	๒๖๕
- นิกายซุนนี หรือสุนนี	๒๖๖
- นิกายชีอะห์	๒๖๖
- นิกายวาฮาบี	๒๖๖
- นิกายซุฟี	๒๖๖
สัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม	๒๖๗
ลักษณะเด่นของศาสนาอิสลาม	๒๖๘
บบที่ ๙ ศาสนาพราหมณ์	๒๗๐
ประวัติความเป็นมา	๒๗๐
- สมัยดั้งเดิม	๒๗๐
- สมัยพระเวท	๒๗๒
- สมัยพราหมณ์	๒๗๒
คุณสมบัติของพราหมณ์	๒๗๓
คุณสมบัติของกษัตริย์	๒๗๔
คุณสมบัติของแพศย์	๒๗๕
คุณสมบัติของศูทร	๒๗๕
คัมภีร์เก่าและใหม่ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๒๗๕
- หมวดสังหิตา	๒๗๕
- หมวดพราหมณะ	๒๗๖

- หมวดอาร์ณยกะ	๒๗๖
- หมวดอุปนินัย	๒๗๖
หลักธรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๒๗๘
- หลักธรรม ๑๐ ประการ	๒๗๘
- หลักอาศรม	๒๗๙
- หลักปุรุชาณะ	๒๘๒
- หลักปรมาตมันและหลักโมกษะ	๒๘๒
- หลักทรรศนะ ๖ หรือปรัชญา ๖ สำนัก	๒๘๓
- ตัวอย่างวิธีบำเพ็ญตบะ	๒๘๗
พิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๒๘๘
- ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะ	๒๘๘
- พิธีสังสการ (พิธีประจำบ้าน)	๒๘๘
- พิธีศราภ	๒๘๙
- พิธีบูชาเทวดา	๒๘๙
วันสำคัญทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๒๙๐
หลักปฏิบัติแห่งการดำเนินชีวิต	๒๙๒
จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๒๙๓
นิกายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๒๙๔
- สามเหตุที่ทำให้ศาสนาแตกแยกเป็นนิกาย	๒๙๕
- นิกายไศวะ	๒๙๕
- นิกายไวษณพะ	๒๙๖
สัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๒๙๗
ตรีมูรติ	๒๙๘
เทพและเทพีที่สำคัญในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๒๙๘
- พระพรหม	๒๙๘
- พระศิวะ (พระอิศวร)	๒๙๘
- พระวิษณุ (พระนารายณ์)	๒๙๙
- พระพิฆเนศ	๒๙๙
- พระขันธกุมาร	๒๙๙
- พระสร้สวดี	๓๐๐
- พระแม่อุมาเทวีหรือพระปารวดี	๓๐๐
- พระลักษมีเทวี	๓๐๐

- พระแม่คงคา	๓๐๐
บทที่ ๑๐ ศาสนาสิกข์	๓๐๑
ประวัติศาสนาและศาสดา	๓๐๑
- นานักผู้ให้กำเนิด	๓๐๑
- ปรากฎการณ์ครั้งแรก	๓๐๒
- ศาสดาของศาสนาสิกข์	๓๐๓
- น้ำอมฤต (ศีล ๒๑ ข้อ)	๓๐๓
คัมภีร์ของศาสนาสิกข์	๓๐๕
นักบวชในศาสนาสิกข์	๓๐๖
หลักคำสอนสำคัญ	๓๐๖
สรุปหลักธรรมของศาสนาสิกข์ มี ๔ ประการ	๓๐๙
จริยธรรมของศาสนาสิกข์	๓๑๐
จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาสิกข์	๓๑๑
คุณลักษณะขององค์กาลปुरुช	๓๑๒
ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในศาสนาสิกข์	๓๑๒
- ประเพณีการไฟกศิระชะ	๓๑๒
- ประเพณีการเล่นดนตรีสวรงค์	๓๑๓
- ประเพณีคร้วทาน	๓๑๓
- พิธีรับน้ำอมฤต	๓๑๓
- วันสำคัญทางศาสนาสิกข์	๓๑๔
นิกายของศาสนาสิกข์	๓๑๕
สัญลักษณ์	๓๑๕
บรรณานุกรม	๓๑๖

ความเป็นมาของประเพณี

ประเพณีเป็นส่วนสำคัญของชีวิตส่วนหนึ่งที่ควรศึกษาภูมิหลังของปราชญ์โบราณที่ยังปรากฏวิถีชีวิตของผู้คน มีพลังในการขับเคลื่อนตัวเอง สามารถผสมผสาน ปรับไหว สืบทอด ได้ต่อเนื่อง อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญที่ทำให้มนุษย์และกลุ่มคนต่าง ๆ มั่นใจความเป็นมนุษย์และเชื่อมั่นในสังคมของตนเอง และยังช่วยพัฒนาศักยภาพแห่งความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ให้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยอาศัยประเพณีไทย ไม่ศูนย์หายไปไหน ถ้าคนไทยช่วยกันรักษา มีการสืบตลอดถึงการปรับปรุงเพื่อให้เห็นความเป็นไทย ของคนไทยได้อยู่คู่เมืองไทย ถ้าคนไทยไม่มีการศึกษาประเพณีวัฒนธรรมก็ไม่ทราบว่า คนไทยจะมีอะไรเป็นเอกลักษณ์ของไทย โดยเฉพาะประเพณีส่วนใหญ่และปราชญ์โบราณมุ่งสอนให้คนรุ่นหลัง ได้กระทำความดีต่อกันและสังคม คำสอนที่เป็นปรัชญาของแต่ละประเพณีนั้นมีความละเอียดอ่อนอยู่ในคำสอนในรูปต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ซึ่งคนไทยทุกคนน่าจะใช้ภูมิปัญญาไทย ๆ ในการศึกษา เพื่อจะได้เป็นไทย ที่มีค่ายิ่งทำให้เกิดการปรับตัวเขานากัน และสนองความต้องการของกันและกัน ตลอดจนผสมกลมกลืนกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติ ที่มีมาในหมู่มชนชาวไทยถึงขั้นทำให้เกิดระบบความเชื่อและความประพฤติตามที่ตนเชื่อโดยทั่วกันถ้าคนใดไม่ทำตาม หรือไม่ปฏิบัติก็就会有ความผิด อาจจะถูกลงโทษโดยสังคมนั้น ๆ

ประเพณีไทยส่วนใหญ่จะมีรากฐานสำคัญยังปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ตั้งแต่เกิดจนตายของคนไทย โดยคนไทยไม่รู้สึกรู้ตัวเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นนิสัย เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยไปโดยไม่รู้สึกรู้ตัวการวางแนวทางแห่งชีวิตที่จะอยู่ร่วมกันในการปฏิบัติตน เพื่อให้สอดคล้องและเป็นที่ยอมรับแก่บุคคลทุกฝ่าย

ดังนั้น ประเพณีไทย มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนทุกคนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาเรียนรู้และนำไปปฏิบัติสำหรับตนและต่อสังคม ประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย จึงมีความจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมในเบื้องต้นก่อน

คำว่า "วัฒนธรรม" เป็นคำไทยที่เกิดมาจากภาษาบาลีและสันสกฤตผสมกัน "วัฒนธรรม" มาจากภาษาบาลีว่า "วฒมน" แปลว่า เจริญออกงาม ส่วนคำว่า "ธรรม" มาจากภาษาสันสกฤตว่า "ธรรม" หมายถึงความดีวัฒนธรรมจึงมีความหมายตามรากศัพท์ว่า สภาพอันเป็นความเจริญออกงามหรือลักษณะที่แสดงความเจริญออกงาม" และหรือ "ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ" หรือ "ธรรมคือความเจริญ" คำว่า "วัฒนธรรม" นี้เป็นคำที่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้ทรงบัญญัติขึ้นใช้แทนคำว่า "culture" ในภาษาอังกฤษ ในพระบัญญัติวัฒนธรรม

ธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้ให้ความหมาย "วัฒนธรรม" ไว้ว่า "ลักษณะที่เจริญออกมา ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าแห่งชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๕ : ๗๕๗) ได้ให้ความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" คือสิ่งที่ทำให้เจริญออกมาแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม (๒๔๘๕ : ๑๙) ว่าหมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความเจริญออกมา ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ทางวิทยาการ หมายถึงพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

พระยาอนุมานราชธน (กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา ม.ป.ป. : 6) ได้ให้ความหมาย "วัฒนธรรม" สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตขึ้นเพื่อความเจริญออกมาในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ เอาอย่างกันได้

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ๒๕๓๗ : ๔) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "วัฒนธรรม" คือรูปแบบหรือเป็นวิถีปฏิบัติที่จะให้เกิดผลเป็นจริงตามที่มนุษย์ต้องการ หรือรูปแบบการปฏิบัติตามจริยธรรมที่ปรากฏในวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์

เสฐียรโกเศศ (๒๕๑๖ : ๙) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "วัฒนธรรม" คือวิถีหรือทางดำเนินแห่งชีวิตของชุมชนหมู่หนึ่ง ซึ่งอยู่ร่วมกันในที่หนึ่งหรือประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ

นิพนธ์ สุสวดี (๒๕๒๔ : ๒) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "วัฒนธรรม" คือ ความเจริญออกมาที่มีมนุษย์ทำให้เกิดขึ้น หรือเรียกกันว่า "มรดกทางสังคม" เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้รับมาจากบรรพบุรุษ และถ่ายทอดไปให้แก่อนุชน

สมชัย ใจดี และยรรยง ศิววิริยาภรณ์ (๒๕๔๒ : ๑) ได้ให้ความหมาย "วัฒนธรรม" ว่าการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่แสดงออกถึง ความเจริญออกมา ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ความก้าวหน้า และศีลธรรมของประชาชน

จ้านงศ์ ทองประเสริฐ, ราชบัณฑิต (๒๕๓๙ : ๒) ได้ให้ความหมาย "วัฒนธรรม" ว่าธรรมคือความเจริญ หรือ ธรรมเป็นเหตุให้เจริญนั้น แสดงให้เห็นว่ามีไช้ลักษณะอยู่คงที่ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ สิ่งใดที่อยู่กับที่ สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า "วัฒนธรรม" คือ "เจริญ" วัฒนธรรมจึงจำต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลเวลาอยู่เสมอ ผู้ที่มีวัฒนธรรม จึงชื่อว่าเป็นคนที่ทันสมัย ไม่ล้าหลัง แต่ก็ไม่ใช่ล้าหน้าเสียจนกระทั่งไม่มีหลักจนกลายเป็น "หายนะ" คือ "ความเสียหาย" หรือ "ความเสื่อม"

ยศ สันตสมบัติ (๒๕๔๐ : ๑๑-๑๒) ได้ให้ความหมาย "วัฒนธรรม" ว่า "ผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลป จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถ และอุปนิสัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลงานมาจากเป็นสมาชิกของสังคม" ดังนั้นวัฒนธรรมคือวิถีชีวิต

(Way of life) ของคนในสังคม เป็นต้น

จากการศึกษาวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก นักมานุษยวิทยาได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ ๖ ประการด้วยกันคือ

๑. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (shared ideas) และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม คนในวัฒนธรรมเดียวกัน

๒. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (culture is learned)

๓. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (symbol)

๔. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา

๕. วัฒนธรรมคือกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ

๖. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง

ประกาศศรี สีอำไพ (๒๕๒๒ : ๔๗) ได้ให้ความหมาย "วัฒนธรรม" คือปัญญา ความรู้สึก และกิริยาอาการที่มนุษย์สำแดงออกให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ และเป็นนิสัย ความประพฤติในส่วนตัวซึ่งไม่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ สภาพแห่งความเจริญงอกงาม และมีวิวัฒนาการเป็นความเจริญอยู่เรื่อย ถือเป็นมรดกแห่งสังคม เพราะมนุษย์เป็นทายาทรับช่วงไว้เป็นจารีตประเพณี (Tradition) สืบต่อกันได้ไม่ขาดตอนจนเป็นวิถีชีวิตของสังคม ก่อให้เกิดความสผาสุก ความเจริญในชีวิตร

บาร์นาว (Barnouw) (1979 : 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "วัฒนธรรม" คือวิถีชีวิตของชนกลุ่มหนึ่งเป็นรูปแบบทั้งสิ่งของกระบวนการของการเรียนรู้ที่ค่อนข้างมีลักษณะเป็นพิมพ์เดียวกันซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยอาศัยภาษาและการเลียนแบบเป็นสื่อ

ท่านสวามี สัตยานันท์ ปุรี นักปราชญ์ที่สำคัญยิ่งผู้หนึ่ง ได้ให้ข้อคิดเป็นเกี่ยวกับ "วัฒนธรรม" ไว้ตอนหนึ่งว่า โดยเหตุที่วัฒนธรรมมีค่าอันสูงเด่น ในอันที่จะพัฒนาสังคมให้สูงส่งยิ่งขึ้นตามลำดับ เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเจริญกว่าหน้าในด้านความรู้สึกนึกคิด การควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก ขัดเกลาภิรียมารยาท และเสริมสร้างรสนิยมให้สูงส่งยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อบุคคลและประเทศชาติเป็นอย่างมากทีเดียว ทั้งนี้เพราะเหตุที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญ และเชิดชูเกียรติของบุคคลและประเทศชาติ บุคคลหรือชาติที่ไม่มีวัฒนธรรมย่อมจะเป็นที่ดูถูกดูหมิ่นของคนอื่น ชาติอื่น จะถูกมองไปในแง่ป่าเถื่อน ถ้าบุคคลใดหรือชาติใดมีวัฒนธรรมสูง ย่อมได้รับความยกย่องเชิดถือ มีผู้อยากคบหาสมาคมด้วย

วัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงบุคลิกลักษณะของชาติและสืบต่ออายุของชาติ ประเทศใดชาติใด ถ้าไร้เสียซึ่งวัฒนธรรมเป็นของตนเองแม้จะมีกำลังอำนาจเพียงใดก็ตาม ในที่

สุดท้ายจะถูกกลืนชาติเพราะจะต้องรับเอาวัฒนธรรมของผู้อื่นมาใช้เป็นของตน และในที่สุดก็จะสูญเสียบุคลิกลักษณะของตน ดังที่ชาติมิงโกลได้ถูกจีนกลืนมาแล้ว

วัฒนธรรมเป็นเครื่องกล่อมเกล่าจิตใจของมนุษย์ การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้โดยปรกติสุขนั้น จำเป็นจะต้องมีเอกภาพแห่งวัฒนธรรม ประเทศใดมีวัฒนธรรมดี ก็สะดวกต่อการปกครอง ส่วนประเทศที่ขาดวัฒนธรรม ย่อมยากต่อการปกครอง ซึ่งทำให้สร้างความเจริญก้าวหน้าได้โดยยาก

นอกจากนี้ยังนักปราชญ์ ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้ให้ความหมายของ "วัฒนธรรม" ไว้ อีกเป็นอันมาก ตัวอย่าง เช่น

วัฒนธรรมคือส่วนหนึ่งของพฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้มาจากการเรียนรู้

วัฒนธรรมคือรูปแบบทั้งหมดของพฤติกรรมมนุษย์

วัฒนธรรมคือสิ่งที่เป็นเหตุหรือเป็นอุปการณทำให้เกิดความเจริญงอกงาม

วัฒนธรรมคือความเจริญงอกงามของแนวทางดำเนินชีวิตตามแบบแผนของความประพฤติที่มนุษย์กำหนดขึ้น

วัฒนธรรมคือความเจริญและความก้าวหน้าของมนุษย์

วัฒนธรรมคือสภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม

วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม

วัฒนธรรมคือความประพฤติอันเคยชินซึ่งกลุ่มคนในสังคมเรียนรู้ที่จะจัดระเบียบพฤติกรรมของพวกเขาให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม

วัฒนธรรมคือสิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อเป็นประเพณีมา

วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

วัฒนธรรมคือความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและแสดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลป ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี

วัฒนธรรมคือการแสดงภาพรวมที่ลักษณะซับซ้อนซึ่งประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี รวมถึงความสามารถใด ๆ ก็ตาม ตลอดจนอุปนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

วัฒนธรรมคือบรรดาแบบอย่างทั้งปวงที่ควบคุมความเป็นอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ได้รับความสำเร็จในความต้องการทางสังคม

วัฒนธรรมคือลักษณะแสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมกลืนยวักวามหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชนปรกติสุขนั้น จำเป็นจะต้องมีเอกภาพแห่งวัฒนธรรม ประเทศใดมีวัฒนธรรมดี ก็สะดวกต่อการที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม

ดังนั้น ความหมายของ "วัฒนธรรม" ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะต้องมีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม (จิตใจและวัตถุ)
๒. ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย
๓. ลักษณะที่แสดงถึงความกลมกลืนยวักวามหน้าของชาติ
๔. ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีของชาติ

ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญ

๑. ความเจริญทางวัตถุ หมายถึงมีการกินดี มีที่อยู่อาศัยดี มีเครื่องใช้สอยดี มี ยารักษาโรคดี
๒. ความงอกงามทางจิตใจ หมายถึงความซื่อสัตย์ มีความเมตตา ไม่เห็นแก่ตัวมี ความบริสุทธิ์

ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๑. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย จรรยา มารยาทในที่สาธารณะ สถานที่ หรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน
๒. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติตน และการปฏิบัติต่อบ้านเรือน
๓. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประพฤติตนอันเป็นทางนำมาซึ่งเกียรติของ ชาติไทยและพระพุทธศาสนา

ลักษณะที่แสดงถึงความกลมกลืนยวักวามหน้าของชาติ

๑. ความสามัคคีซึ่งหมู่คณะ
๒. ความเจริญก้าวหน้าในทางวรรณกรรม ศิลปกรรม
๓. ความนิยมไทย

ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีของประชาชน

๑. การทำตนให้เป็นคนมีศาสนา
๒. การปฏิบัติตนในหลักธรรมของศาสนา
๓. การรักษาระเบียบประเพณีทางศาสนา

ร
า
ม
า
เย

วัฒนธรรมมีที่มา 3 ประการ

๑. ศาสนา เป็นรากฐานของวัฒนธรรม โดยที่ศาสนาต่าง ๆ ย่อมมีหลักคำสอนมุ่งหมายให้ผู้นับถือได้ผลอย่างเดียวกัน คือ ความดี ทำทำให้ผู้ปฏิบัติตามคำสอนให้เป็นคนดี ถึงแม้คำสอนของแต่ละศาสนาจะผิดแผกแตกต่างกันบ้าง แต่ก็มุ่งจุดเดียวกันคือ ละชั่ว ประพฤติดีเป็นหลัก ของวัฒนธรรมทางจิตใจแล้ว ศาสนายังแสดงออกให้เห็นวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ เช่น ศิลปกรรม วรรณกรรม ได้แก่ โบสถ์ วิหาร พระสถูป เจดีย์ เป็นต้น แต่เดิมมาก็เป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากศาสนาแทบทั้งสิ้น

๒. ประเพณี ชาติต่าง ๆ ย่อมมีประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ ประเพณีนั้นเป็นของที่อยู่รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากประเพณีนั้นไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะประเพณีของไทยที่ยังรักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เช่น ประเพณีวงจรรชีวิต ประเพณีตามศาสนา ประเพณีตามกาลเวลาเป็นประเพณีที่บังคับโดยทั่วไป

๓. ธรรมชาติ หลักธรรมชาติย่อมมีเกิดและเจริญ คนเกิดมาก็เติบโต อวัยวะทุกส่วนเปลี่ยนแปลงไป แม้ต้นไม้ ก็เช่นเดียวกัน ย่อมมาจากเล็กไปหาโต ไม่มีอยู่คงที่ทุกสิ่งย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เพราะฉะนั้น ธรรมชาติทั้งที่มีวิญญานและไม่มีวิญญานจึงเป็นเหตุที่ทำให้คนเราอาศัยนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดวิวัฒนาการ ธรรมชาติภายนอกจะปรากฏให้รู้ว่ดีเลว ก็ต้องอาศัยธรรมชาติภายในตัวคนกำหนดให้รู้ เช่น รูปอาศัยตา เสียงอาศัยหู กลิ่นอาศัยจมูก รสอาศัยลิ้น สัมผัสอาศัยกาย เมื่อธรรมชาติต่อธรรมชาติอาศัยกันปรากฏขึ้นเช่นนี้ ก็ทำให้นุษย์รู้จักแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นตามกาลสมัยเท่ากับปรัชญาธรรมชาติที่มีอยู่แล้วให้มีวิวัฒนาการขึ้น

เนื้อหาของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมได้มีการแบ่งออกไปตามนักวิชาการท่านผู้รู้ทั้งหลายได้แบ่งกันออกต่างกันแต่แบ่งตามประกาศของ กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. คติธรรม ได้แก่วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในด้านศีลธรรม จิตใจ คติธรรม เพื่อเป็นการสร้างเสริมปรับปรุง พัฒนา เจตคติ (ทัศนคติ) ค่านิยม ความคิดริเริ่ม ตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เป็นการสร้างสังคมหรือประเทศจะดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงปลอดภัยก็เพราะคนในชาติมีความสามัคคี มีคตินิยมประจำใจที่ช่วยให้ทุกคนอยู่อย่างสงบสุข สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (๒๕๒๖ : ๓๑) เช่น

- ความซนัยนหมั่นเพียรและอดทน
- ความประหยัด อดออม
- ความสามัคคี รู้แพ้รู้ชนะ และให้อภัย

- ความรอบคอบ
- ความซื่อสัตย์สุจริต และยุติธรรม
- ความสุภาพอ่อนโยนและมารยาทที่ดีงาม
- ความมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว
- ความสำนึกในชาติ (รักชาติ)
- การรู้จักความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ
- การมีระเบียบวินัยในการทำงานและด้านความคิด
- การขอร้อง ให้อภัย ทำผิดยอมรับผิด
- การรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่
- การเที่ยงตรงต่อเวลา และมีสัจจะ
- การใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้อง

ฯลฯ

๒. เณตติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับระเบียบ หรือวัฒนธรรมทางกฎหมาย และหรือกฎหมายที่จำเป็นต่อส่วนใหญ่ เป็นที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญต่อสังคม (แปลก สนธิวิรัช ๒๕๑๖: ๔๔)

- ศึกษาให้รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองตามกฎหมาย
- เคารพต่อกฎหมายของบ้านเมืองในทุกกรณี
- ใช้สิทธิของตนตามกฎหมายโดยความสุจริต และไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น
- พยายามศึกษาให้รู้ถึงกฎหมายต่าง ๆ ที่ใช้บังคับเป็นกฎหมายอยู่ในปัจจุบัน

ฯลฯ

กล่าวคือ "ประเพณี" ของไทยอยู่ในเนติธรรม ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป ประเพณีมี ๓ อย่าง คือ

- ๑) จารีตประเพณี
- ๒) ขนบประเพณี
- ๓) ธรรมเนียมประเพณี

๓. วัตถุธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ (จับต้องได้) ที่ดีถูกสุขลักษณะ เช่น เกี่ยวกับอาหาร เครื่องแต่งกาย บ้านเรือนและอื่น ๆ เช่น

- รู้จักกินดี
- รู้จักอยู่ดี
- รู้จักทำเครื่องใช้หรือทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้
- ปลุกบ้านให้ถูกสุขลักษณะน่าดูน่าอยู่
- รู้จักรักษาความสะอาดบ้านเรือน และเครื่องแต่งกาย
- รู้จักแต่งกายให้มีระเบียบ ถูกต้องตามกาลเทศะและความนิยม
- รู้จักรักษา โบราณวัตถุ โบราณสถานและศิลปะวัตถุ ไม่ขีดเขียนหรือทำลาย
- ช่วยกันรักษาสาธารณสมบัติ เช่น บ้านหลวง ที่ทำการรัฐบาล โรงเรียน โรงพยาบาล ตู้และโทรศัพท์สาธารณะ ทางรถไฟ และถนนหลวง เป็นต้น
- รู้จักสร้างความสำเร็จทางวัตถุให้แก่ตน และประเทศชาติ
- พยายามประกอบงานอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้ อันจักเป็นเหตุยกฐานะ ความเป็นอยู่ของให้สูงขึ้น ศิลปะต่าง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น
 - ๑) สถาปัตยกรรม ได้แก่ ศิลปะหรือวิชาว่าด้วยการก่อสร้าง เช่นการก่อสร้าง วัด โบสถ์วิหาร ศาลาการเปรียญ เจดีย์ กุฏิ พระราชวัง อาคารบ้านเรือน
 - ๒) ประติมากรรม ได้แก่ การปั้น หล่อ แกะสลัก
 - ๓) จิตรกรรม ได้แก่ ภาพเขียน ภาพวาด
 - ๔) วรรณกรรม ได้แก่ ประพันธ์ การกวี
 - ๕) นาฏกรรม ได้แก่ การฟ้อนรำ ขับร้อง คนตรี
- ๔. สหธรรม ได้แก่วัฒนธรรมทางสังคม ที่ใช้ในการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น เป็นมารยาทและคุณธรรมที่ควรปฏิบัติ เช่น
 ๑. มารยาทในการเคารพชาติและธงชาติ (สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิยาภรณ์, 2542 : ๘)
 - ๑) ต้องทำความเคารพธงชาติ
 - ๒) เมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติ ต้องทำความเคารพด้วยการยืนตรง
 - ๓) ร้องเพลงชาติได้
 - ๔) พูดถึงชาติในลักษณะที่ยกย่อง ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นชาติของตน
 ๒. มารยาทในการไหว้ และกราบ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ๒๕๓๙ : ๑๐๘-๑๑๒)

การไหว้ มาจากคำว่า "นมัสการ" หรือ "วันทนา" ได้แก่ การยกกระพุ่มมือที่ประนมขึ้นจรดหน้าผาก พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย

แบบของการไหว้ การไหว้มีใช้กัน ๒ แบบ คือ

๑) ไหว้พระรัตนตรัย

๒) ไหว้บุคคลทั่วไป และศพ

การไหว้พระรัตนตรัย คือการไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และปูชนียวัตถุที่นับเนื่องกับพระรัตนตรัย เช่น ต้นโพธิ์ พระเจดีย์ ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสาวก เป็นต้น ซึ่งในขณะนั้น ผู้ไหว้ นั่งเก้าอี้หรือยืนอยู่ นิยมแสดงการเคารพโดยไหว้วิธีปฏิบัติ ยกมือประนมขึ้น พร้อมกับก้มศีรษะเล็กน้อย ให้นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้ว ปล่อยให้ปลายนิ้วชี้จรดหน้าผาก ทำเพียงครั้งเดียวแล้วลดมือลงตามเดิม เป็นอันเสร็จพิธี

การรับไหว้ผู้มีอาวุโสน้อยกว่า การไหว้แบบนี้ ใช้สำหรับผู้ใหญ่รับไหว้ผู้น้อย วิธีปฏิบัติ นิยมกระพุ่มมือขึ้นประนมอยู่ระหว่างอกหรือที่หน้า ปล่อยให้ปลายนิ้วชี้อยู่ที่ตักมูก ปลายนิ้วหัวแม่มืออยู่ที่คาง สายตามองดูผู้น้อยด้วยความเมตตาปราณี

การไหว้ทั้ง ๓ แบบ มีทั้งนั่งไหว้ ยืนไหว้ ฟังพิจารณาอนุโลมตามวิธีปฏิบัติดังกล่าวแล้ว

การกราบ

การกราบ เป็นคำแปลของคำว่า "อภิวัต" ได้แก่ การหมอบลงที่พื้น พร้อมกระพุ่มมือ หรือประนมมือ

แบบของการกราบ การกราบมีใช้กัน ๒ แบบคือ

๑) การกราบพระรัตนตรัย

๒) การกราบบุคคลและการกราบศพ

การกราบพระรัตนตรัย การกราบพระรัตนตรัยและสิ่งทีเนื่องกับพระรัตนตรัย ทุกอย่าง นิยมกราบด้วย เบญจางคประดิษฐ์ คือการกราบที่ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ เซ้า ๒ ฝ่ามือ ๒ และหน้าผาก ๑ ให้จรดลงแนบกับพื้น

วิธีปฏิบัติ การกราบแบบนี้มี ๓ จังหวะ

จังหวะที่ ๑ ยกมือประนมอยู่ระหว่างอก ประมาณ ๔๕ องศา เรียกว่า "อัญชลี"

จังหวะที่ ๒ ยกมือประนมขึ้นจรดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้ว ปล่อยให้ปลายนิ้วชี้จรดหน้าผาก ขณะที่ยกประนมมือจากจังหวะที่ ๑ ไปสู่จังหวะที่ ๒ นั้น นิยมก้มศีรษะมารับกัน เรียกว่า "วันทา" แล้วหมอบลงสู่พื้น ผ่านไปสู่จังหวะที่ ๓ โดยแยกมือออกจากกัน มือขวาจะลงนำก่อนมือซ้ายลดลงตามมาในระยะไล่เรียกกัน

จังหวะที่ ๓ หมอบให้หน้าผากจรดพื้น ฝ่ามือทั้งสองแบราบ ลงแนบกับพื้น เรียกว่า "อภิवास" แล้วลุกขึ้นนั่งตัวตรง ประนมมือยกผ่าน จังหวะที่ ๑-๒-๓ ไปตามลำดับจนครบ ๓ ครั้ง

การกราบเบญจางคประดิษฐ์สำหรับชาย การกราบเบญจางคประดิษฐ์

สำหรับชาย นิยมคุกเข่า เรียกว่า "นั่งแบบเทพบุตร" แล้วกราบผ่านจังหวัดที่ ๑-๒-๓ ไปตามลำดับ ในขณะที่หมอบกราบนั้น นิยมใช้ข้อศอกทั้งสองต่อกับหัวเข่า นิ้วมือทั้ง ๕ แนบชิดสนิทกัน วางฝ่ามือทั้งสองราบกับพื้น ให้ฝ่ามือทั้งสองแยกห่างกันประมาณ ๔ นิ้ว ก้มศีรษะลง ให้นำหน้าผากจรดกับพื้นในระหว่างมือทั้งสอง แล้วลุกขึ้นนั่งตัวตรงยกมือผ่านจังหวัดที่ ๑-๒-๓ ตามลำดับ อย่าหยุดชะงักเป็นระยะ ๆ จะไม่งาม เมื่อครบ ๓ ครั้งแล้ว นิยมยกมือขึ้นจบอยู่ระหว่างคิ้ว ทำวันทา อีกครั้งหนึ่ง จึงเสร็จพิธีกราบ

การกราบเบญจางคประดิษฐ์สำหรับหญิง การกราบเบญจางคประดิษฐ์

สำหรับหญิง นิยมปฏิบัติเช่นเดียวกับชาย ต่างแต่เท้าทั้งสองไม่ต้องโหยงขึ้น ปล่อยให้ปลายเหยียดออกไป ให้หลังเท้าแตะกับพื้น ซึ่งทำนั้งหรับรับผู้หญิงแบบนี้ เรียกว่า "นั่งแบบเทพธิดา" แล้วเข่าทั้งสองแนบชิดกัน ใช้ข้อศอกทั้งสองอยู่ข้างตัวแนบชิดขาหนีบทั้งสอง ไม่นิยมให้ข้อศอกทั้งสองติดกับหัวเข่าแบบชาย

ขณะหมอบกราบทั้งชายและหญิง ไม่นิยมให้กันโด่งขึ้น จะดูไม่งาม

การกราบบุคคลและกราบศพ การกราบทั้งสองแบบนี้นิยมใช้กระพุ่มมือกราบ แต่ไม่แบ่มือกราบเหมือนกราบพระรัตนตรัย และนิยมกราบเพียงครั้งเดียว ใช้เหมือนกันทั้งชายและหญิง

วิธีปฏิบัติ นั่งพับเพียบแบเก็บเท้า พับขาราบไปทางซ้าย ตะแคงตัวข้างขวาไปทางบุคคลหรือศพที่จะกราบ

หมอบลงกับพื้น พร้อมวางแขนขวากราบกับพื้นตลอดครึ่งแขนจากข้อศอกถึงมือ ตั้งสันมือขึ้น วางซ้ายคู่กับแขนขวา มือทั้งสองแนบชิดกัน แบบประนมมือ ให้ศอกขวาอยู่ข้างตัวศอกซ้ายต่อกับหัวเข่าขวา

ก้มศีรษะลงให้นำหน้าผากจรดสันมือ ปลายนิ้วชี้อยู่ระหว่างคิ้ว แล้วลุกขึ้นนั่งพับเพียบตามปกติ เป็นเสร็จพิธีกราบบุคคล หรือกราบศพ

ส่วนการกราบพ่อแม่ของผู้ชายก่อนจะเข้าพิธีบรรพชา หรืออุปสมบทนิยมกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ และกราบ ๓ ครั้ง เหมือนกราบพระรัตนตรัย

ดังนั้น การไหว้พระหัวแม่มือจะจรดระหว่างคิ้ว เพราะพระเป็นสิ่งที่เคารพสูงสุด การไหว้บิดามารดาหัวแม่มือจะจรดที่ปลายจมูก เพราะถือว่าบิดามารดาให้ลมหายใจเรามา

การไหว้ผู้ใหญ่หัวแม่มือจะจรดที่คาง เพราะถือว่าเป็นที่เคารพนับถือ

การไหว้ หรือรับไหว้ เพื่อน หัวแม่มือจะจรดที่ระหว่างอก เพราะถือว่าไหว้ด้วยใจ ด้วยความนับถือที่มีความจริงใจต่อกัน

๓. มารยาทในการทำความเคารพพระมหากษัตริย์ (พระธรรมปิฎก (ประยูร ปรยุตโต), ๒๕๓๙ : ๑๗-๑๘)

การเคารพพระมหากษัตริย์

- ๑) พระองค์ทรงเป็นพระประมุขของชาติ
- ๒) พระองค์ทรงสร้างชาติไทย และทรงทำนุบำรุงให้รุ่งเรืองมั่นคง
- ๓) พระองค์ทรงบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของประชาชน
- ๔) พระองค์ทรงอุปถัมภ์บำรุงศาสนา

วิธีการเคารพพระมหากษัตริย์

- ๑) จงรักภักดี
- ๒) เคารพเพลงสรรเสริญพระบารมี
- ๓) ถวายบังคมในเวลาเสด็จมาใกล้
- ๔) ประพฤติตนเป็นพลเมืองดี

๔. วัฒนธรรมทางภาษา (พระธรรมปิฎก (ประยูร ปรยุตโต), ๒๕๓๙ : ๒๑๖-๒๒๑)

๑) พระภิกษุพูดกันเอง

พระภิกษุที่มีพรรษาแก่กว่าเรียกพระภิกษุที่มีพรรษาอ่อนกว่า ว่า คุณ เธอ ใช้แทนตัวเองว่า ผม ฉัน ใช้คำรับว่า ครับ จะ ตามฐานะของวัยวุฒิ สามเณรพูดกับพระภิกษุว่า ผม กระผม จะ ตามสมควรแก่วัย

๒) พระภิกษุสามเณรกับฆราวาส พระภิกษุสามเณรทั่วไปเรียกตนเองว่า อาตมภาพ หรือ อาตมา ฉัน รูป

- เรียกฆราวาสทั่วไปว่า คุณโยม ถ้าหากฆราวาสเป็นผู้มียศ ตำแหน่งและบรรดาศักดิ์ใช้คำว่า ท่าน หากฆราวาสที่มีอายุอ่อน และเป็นวัยเด็กใช้คำว่า เธอ หนู ฯลฯ

- ใช้คำขานว่า เจริญพร จะ ของเจริญพร ตามสมควรแก่ฐานะและคุณวุฒิ

๓) ฆราวาสทั่วไป พูดกับพระภิกษุสามเณร เรียกตนเองว่า ผม กระผม เก้า- กระผม ฉัน ดิฉัน

- ฆราวาสเรียกพระภิกษุสามเณรว่า ท่าน คุณ พระคุณเจ้า ฯลฯ ใช้คำรับว่า ครับ ขอรับกระผม ตามสมควรแก่ฐานะ

๕. มารยาทในการเข้าสังคม

มารยาทของผู้เป็นแขกไปหาผู้อื่น

- ๑) มีของติดมือไปเยี่ยมกันบ้าง เป็นการแสดงอัธยาศัย เพราะสังคมอยู่ด้วย

การให้และการรับ

๒) ตามทุกข์สุขของบุคคลในครอบครัวโดยทั่วถึง

๓) ในยามที่ครอบครัวมีตรสหายได้รับความทุกข์และความเดือดร้อน หรือบุคคลในครอบครัวได้รับอันตราย ต้องหาโอกาสไปเยี่ยมเยียน

๔) ถ้าบ้านที่ไปเยี่ยมเยียนนั้นมีประตูรั้วรอบขอบชิด ก่อนเข้าบ้านควรเคาะประตู หรือถ้ามีกริ่งควรกดกริ่งก่อน

๕) เมื่อเข้าพบ ควรทำความเคารพเจ้าของบ้าน

๖) การเข้าพบไม่ควรพรั้าเพื่อนัก ซึ่งจะเป็นเหตุให้เจ้าของบ้านเกิดความรำคาญ จึงควรไปหาเป็นครั้งคราวตามโอกาสอันควร

๗) การไปหา ไม่ควรอยู่นานเกินสมควร เมื่อหมดธุระที่ตนต้องการควรรีบกลับ

๖. มารยาทในการรับประทานอาหารร่วมกัน

ในการรับประทานอาหารโดยการจัดโต๊ะและเก้าอี้เพื่อนั่งรับประทานอาหารรอบโต๊ะ เราจำต้องมีมารยาท ดังนี้

๑) แต่งกายให้เรียบร้อย

๒) ไม่ไปช้ากว่าเวลาที่กำหนด และควรถึงก่อนเวลาประมาณ ๑๕ นาที

๓) ไม่ควรนั่งก่อนสุภาพสตรี หรือ ก่อนที่เจ้าภาพจะเชิญให้นั่ง

๔) ขณะรับประทานอาหารต้องระวังการไอ จาม หรือบ้วนน้ำลาย เพราะเป็นกิริยาที่ไม่ดี ถ้ามีอาการดังกล่าวควรขออนุญาตออกไปข้างนอกสักครู่

๕) ไม่ร้องรำทำเพลงในเวลานั่งโต๊ะอาหาร

๖) อย่าทำอาหารหกใส่เสื้อผ้าใด ๆ เพราะจะทำให้สกปรกและดูเป็นกิริยา

หยาบ

๗) อย่าจิ้มฟันในเวลารับประทานอาหาร ถ้าจำเป็นต้องใช้มือป้อง

๘) อย่าพูดเมื่อเวลามีอาหารเต็มปาก

๙) เวลาจะคายอาหาร อย่าดมกระดูก ก้าง หรือเมล็ดข้าวออกจากปากลงใน

จานอาหาร

๑๐) อย่าเคี้ยวอาหารให้มีเสียงดัง

๑๑) ส้อม ตามปกติถือมือซ้าย

๑๒) ไม่ควรรับประทานอาหารคำโตเกินไป

๗. มารยาทในการไปงานมงคลและงานศพ

๑) สุภาพชนควรแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะและโอกาส ไปตามกำหนด

เวลาในบัตรเชิญนั้น ควรแต่งกายให้เหมาะสมกับงานนั้น

๒) เมื่อไปถึงบ้านงานหรือบริเวณจัดงาน ต้องพยายามไปพบและเคารพผู้เป็นเจ้าของภาพงานก่อน แล้วจึงค่อยหาโอกาสไปสนทนากับผู้อื่นหรือผู้ที่ตนรู้จัก

๓) ถ้าไปงานศพ ผู้เป็นแขกต้องร่วมกริยาและต้องพยายามเคารพศพก่อนการไปงานศพต้องไว้ทุกข์เสมอ ตามสากลนิยม

การไปอาบน้ำศพ

เมื่อไปถึง ก่อนอื่นควรแสดงความเสียใจต่อเจ้าภาพ ก่อนจะไปอาบน้ำศพต้องแสดงความเคารพศพก่อน คือ ไหว้ กราบ หรือคำนับ ผู้ตายก่อนหลังจากเทน้ำลงบนฝ่ามือของผู้ตาย แล้วทำความเคารพอีกครั้งหนึ่ง

การแสดงความเคารพทางกาย

๑) การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย เหมาะสมกับสถานที่ที่อันควรแก่การเคารพสักการะ

๒) โดยการกราบไหว้บูชา

๓) โดยการถอดหมวก ลดร่มลง หรือไม่โพกศีรษะ

๔) โดยการไม่แสดงอาการล่วงเกินเหยียบย่ำ

การแสดงความเคารพทางวาจา

๑) ไม่พูดจาดูหมิ่นเหยียดหยาม

๒) ไม่พูดโดยใช้วาจาหยาบโลน หรือด้อยค่าอันไร้สาระ

๓) พูดแต่วาจาสุภาพ อ่อนหวานไพเราะ

การแสดงความเคารพทางใจ

๑) ไม่คิดเบียดเบียน พยายามทำผู้อื่น

๒) ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และไม่ลำเอียง

๓) ตั้งใจปฏิบัติธรรมด้วยความจริงใจ ทำตนให้เหมาะสมกับสถานที่อันควร

แก่การเคารพสักการะ

๘ มารยาทในการโดยสารรถประจำทาง

๑) ควรขึ้นหรือลงอย่างมีระเบียบ โดยเป็นแถวกัน ไม่เบียดเสียดยื้อแย่งกัน และควรให้คนอ่อนแอลงเสียก่อน

๒) ควรขึ้นหรือลงตามป้าย อย่ากระโดดขึ้นหรือลงในขณะที่รถกำลังแล่น หรือติดสัญญาณไฟแดง

๓) อย่ายื่นมือหรือศีรษะออกนอกรถ

๔) ควรเอื้อเฟื้อที่นั่งให้แก่ พระภิกษุ สามเณร เด็ก สตรี คนชรา คนพิการ

และสตรีมีครรภ์

- ๕) ไม่ควรทำความรำคาญแก่ผู้อื่น เช่น คุยเสียงดัง สูบบุหรี่ ดื่มสุรา
- ๖) พึงใช้กิริยาวาจาสภาพต่อพนักงานประจำรถ และผู้โดยสารด้วยกัน

๙. มารยาทในการเข้าชมมหรสพ

- ๑) ควรเข้าแถวซื้อตั๋วตามลำดับก่อนหลัง อย่าแทรกหรือตัดแถวผู้อื่นที่ยืนคอยอยู่ก่อน
- ๒) ไม่ควรพาเด็กเล็กเกินไปเข้าชมมหรสพ เพราะอาจส่งเสียงรบกวน หรือก่อความรำคาญแก่ผู้อื่น
- ๓) ไม่ควรสูบบุหรี่ คุยเสียงดัง หรือนั่งอย่างไม่เกรงใจผู้อื่น
- ๔) ควรช่วยกันรักษาความสะอาดตลอดเวลาที่อยู่ในโรงมหรสพ

๑๐. มารยาทของสตรีที่ควรระมัดระวัง

สตรีควรจะครองตนให้ปราศจากมลทิน คือระวังทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจด้วย ไม่ว่าจะวัยใดควรระมัดระวังเหมือนกันดังนี้

- ๑) ไม่ควรอยู่กับบุรุษสองต่อสองในที่ลับตาคน และในเวลาที่มีค่า ทั้งไม่ควรเข้าห้องนอนของบุรุษ
- ๒) มารยาทที่แสดงต่อบุรุษ ต้องให้เป็นอาการสงบเสงี่ยมที่สุด เพราะจะทำให้บุรุษเกรงใจไม่กล้าฉวนฉาม
- ๓) ไม่ควรปรนนิบัติบุรุษมากจนเกินงาม แม้จะเป็นญาติหรือเกี่ยวดองกัน
- ๔) ไม่ควรถือวิสาสะกับบุรุษมากเกินไป เช่น ล้วงกระเป๋าเสื้อของบุรุษ

ความสัมพันธ์ของประเพณีกับวัฒนธรรม

ประเพณีเป็นรากส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดวัฒนธรรม แต่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ปรุงแต่งให้เจริญงอกงามขึ้นในลักษณะที่ยอมรับนับถือว่าดีงาม ประเพณีเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิต (Ways of Life) ของคนในสังคม และลักษณะองค์ประกอบนี้จะปรากฏอยู่ในทุก ๆ ขั้นตอนการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ประเพณีกับสังคมจึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ประเพณีก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน การศึกษาประเพณีในอดีต ช่วยให้เข้าใจถึงประเพณีในปัจจุบัน และความเป็นไปของประเพณีในอนาคต

ประเพณี (Custrom)

ความหมายของประเพณี

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๕ : ๕๐๑) ได้ให้ความหมายคำว่า "ประเพณี" คือความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา

พระยานุমানราชธน (๒๕๒๔ : ๓๗) ได้ให้ความหมายคำว่า "ประเพณี" คือความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (๒๕๒๔ : ๑) ได้ให้ความหมายคำว่า "ประเพณี" คือสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี

สมชัย ใจดี และยรรยง ศีวีวิทยาภรณ์ (๒๕๔๒ : ๖) ได้ให้ความหมายคำว่า "ประเพณี" คือความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา

สุหัตรา สุภาพ (๒๕๒๕ : ๑๓๖) ได้ให้ความหมายคำว่า "ประเพณี" คือแบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทักษะคติ ศิลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งปฏิบัติเชื่อดีอมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

เอกสารการสอนชุดภาษาไทย ๔ (๒๕๒๕ : ๑๒๕) ได้ให้ความหมายคำว่า "ประเพณี" คือระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าใครฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม หรือถึงกับเลิกคบหาสมาคมด้วย ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งผสมกลมกลืนเป็นอยู่อย่างเดียวกัน และมีที่ผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะในท้องถิ่น แต่ย่อมมีจุดประสงค์และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อยที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น ประเพณีไทยมักมีพิธีทางศาสนาสัมพันธ์อยู่ด้วย

แปลก สนธิวัค (๒๕๒๓ : ๑๙๓) ได้ให้ความหมายคำว่า "ประเพณี" คือเป็นเรื่องของพิธีที่ปฏิบัติสืบ ๆ มา มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้าง คงไว้บ้าง ประเพณีแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติ

เสถียรโกเศศ (๒๕๐๐ : บทนำ) ได้ให้ความหมายคำว่า "ประเพณี" คือความประพฤติที่หมู่ชนหมู่หนึ่งถือเป็นธรรมเนียม หรือเป็นแบบแผนสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน ถ้าใครในหมู่ประพฤตินอกแบบก็เป็นการผิดประเพณี

ห
ง
])
)
ง

ดังนั้น ประเพณี (Custom) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ในขณะที่เดียวกับประเพณี ก็สร้างมนุษย์ เช่นเดียวกัน จึงสามารถกล่าวได้ว่า "ประเพณีคือความประพฤติที่ชุมชนหมู่หนึ่ง อยู่ในที่แห่งหนึ่ง เป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกประเพณี สังคมก็จะลงโทษ ประเพณีจึงเป็นแบบแผนในหมู่คณะเป็นส่วนประพฤติดังรูปเดียวกัน เป็นประโยชน์ผูกพันให้คนในหมู่รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน และสะดวกแก่การปกครอง

ประเภทของประเพณี

ประเพณีมี ๓ ประเภท คือ

๑. จารีตประเพณี
๒. ขนบประเพณี
๓. ธรรมเนียมประเพณี

ประเพณี ๓ ประเภท ดังกล่าวนี้นี้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเกี่ยวกับระเบียบความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นแบบอย่าง หรือกฎหมายที่จำเป็นต่อการปฏิบัติต่อคนส่วนใหญ่ เรียกว่า "เนติธรรม" เป็นวัฒนธรรมของประเพณีซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้

๑. จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม (Mores) เป็นประเพณีเกี่ยวกับศีลธรรมและสวัสดิภาพของสังคมรวม หรือสิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง เป็นเรื่องของความถูกต้อง มีเรื่องของศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วยมีการบังคับให้กระทำ ถ้าไม่ทำก็ถือว่าผิดหรือชั่วต้องมีการลงโทษจากสังคมนั้น เช่นลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู

จารีต (Mores) เป็นประเพณีหรือวิถีประจำชาติที่กำหนดไว้แน่นอนของ กลุ่มคนที่ยึดเหนี่ยวสมาชิกทุกคนไว้อย่างมีคุณธรรม จารีตมีความจำเป็นต่อสวัสดิภาพและการอนุรักษ์ลักษณะของกลุ่มคนไว้

จารีต คือ ปทัสถาน หรือบรรทัดฐาน (Norms) ของพฤติกรรมที่บังคับไว้ซึ่งมีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของกลุ่มรวมทั้งพฤติกรรมที่ต้องห้ามซึ่งถือว่าจะละเมิดไม่ได้ เพราะจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง เนื่องจากกลุ่มถือว่าเป็นเรื่องที่มีความหมายทางอารมณ์ และความรู้สึกของกลุ่มชนนั้น

จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรมของแต่ละสังคมย่อมไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยม (Value) ที่ยึดถือต่างกันการนำเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับของคนอื่นแล้วตัดสินว่าดีหรือเลวกว่าของตนย่อมเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง เพราะสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเชื่อแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันไป (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ ๒๕๓๕ : ๑๗) แต่ในการอยู่

รวมกับผู้อื่น ซึ่งถือว่าเป็นจารีตที่จะต้องปฏิบัติต่อกันเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "หน้าที่ที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำมาความสุขมาให้" เป็นวินัย กฎศีลธรรม จารีต หน้าที่ เช่น ทิศ ๖

๑. หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกับบิดามารดา คือ พ่อแม่กับลูก

ก. หน้าที่ของลูกต่อพ่อแม่

- ๑) ท่านเลี้ยงเราแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- ๒) ช่วยทำภาระงานของท่าน
- ๓) สืบทอดวงศ์ตระกูล
- ๔) ประพฤติตัวให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาทของตระกูล
- ๕) เมื่อท่านทำการละล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้

ข. หน้าที่ของพ่อแม่ต่อลูก

- ๑) ปกป้องจากความชั่ว
- ๒) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ได้เรียนได้ศึกษา
- ๔) หาคู่ครองที่เหมาะสมให้
- ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสที่ควร

๒. หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกับบิดามารดา คือ ครูกับศิษย์

ก. หน้าที่ของศิษย์ต่อครู

- ๑) ลูกต้อนรับ
- ๒) หมั่นเข้าหาเพื่อรับใช้ดูแลและรับคำแนะนำ
- ๓) ตั้งใจเรียน
- ๔) ประณินบัติ
- ๕) เรียนด้วยความเคารพ

ข. หน้าที่ของครูต่อศิษย์

- ๑) ฝึกฝนให้เป็นคนดี
- ๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๓) สอนวิชาการให้หมดเท่าที่ตนเองรู้
- ๔) ยกย่องให้ปรากฏแก่หมู่คณะ
- ๕) สร้างเกราะคุ้มภัยเมื่อศิษย์ต้องออกไปเผชิญโลก

๓. หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกับบิดามารดา คือ สามีกับภรรยา

ก. หน้าที่ของสามีต่อภรรยา

- ๑) ยกย่องให้เกียรติในฐานะที่เป็นภรรยา

- ๒) ไม่ดูหมิ่นดูแคลน
 - ๓) ไม่นอกใจ
 - ๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้
 - ๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส
- ข) **หน้าที่ของภรรยาต่อสามี**
- ๑) จัดการงานบ้านให้เรียบร้อย
 - ๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งของฝ่ายสามีและฝ่ายตนด้วยดี
 - ๓) ไม่นอกใจ
 - ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาไว้ด้วยดี
 - ๕) ขยันและตื่นตัวในการทำงานทั้งปวงเสมอ
๔. **หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องซ้าย คือมิตรกับมิตร**
- ก) **หน้าที่ของเราต่อมิตร**
- ๑) เชื้อเพื่อนเชื้อแม่
 - ๒) พุดจาไพเราะ
 - ๓) ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อเพื่อน
 - ๔) เพื่อนทุกข์ร่วมทุกข์ เพื่อนสุขร่วมยินดี
 - ๕) จริงใจต่อเพื่อน
- ข. **หน้าที่ของมิตรต่อเรา**
- ๑) เมื่อเราประมาทเพื่อนช่วยป้องกัน
 - ๒) เมื่อเราประมาทเพื่อนช่วยป้องกันทรัพย์สินเรา
 - ๓) เมื่อเรามีภัยเพื่อนเป็นที่พึ่งได้
 - ๔) เมื่อเราประสบทุกข์ยากเพื่อนไม่ทอดทิ้ง
 - ๕) นับถือวงศ์ของเรา
๕. **หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องต่ำ คือเจ้านายกับคนรับใช้**
- ก. **หน้าที่ของนายต่อคนรับใช้**
- ๑) ให้ทำงานตามความเหมาะสมแก่กำลังความสามารถ
 - ๒) ให้อาหารและค่าจ้างที่เหมาะสมแก่งาน
 - ๓) รักษาพยาบาลยามเจ็บไข้
 - ๔) เมื่อได้ของแปลก ๆ พิเศษมาก็แบ่งให้
 - ๕) ให้หยุดงานในโอกาสอันควร

ข. หน้าทีของคนรับใช้ต่อนาย

- ๑) ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย
- ๒) เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย
- ๓) ถือเอาแต่ของทีนายให้
- ๔) ทำงานทีนายมอบหมายให้ดี
- ๕) เผยแพร่เกียรติคุณของนายเมื่อมีโอกาส

๖. หน้าทีทีฟังปฏิบัติศเบืองบน คือนักบวชกับชาวบ้าน

ก. หน้าทีของชาวบ้านต่อนักบวช

- ๑) จะทำสิ่งใดทีกระทบตึงนักบวช ก็ทำด้วยเมตตา
- ๒) จะพูดสิ่งใดทีกระทบตึงนักบวช ก็พูดด้วยเมตตา
- ๓) จะคิดสิ่งใดทีกระทบตึงนักบวช ก็คิดด้วยเมตตา
- ๔) เปิดประตูบ้านต้อนรับเสมอ
- ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่

ข. หน้าทีของนักบวชต่อชาวบ้าน

- ๑) ปกป้องจากความชั่วร้าย
- ๒) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) อนุเคราะห์ด้วยจิตทีงดงาม
- ๔) สอนสิ่งทีชาวบ้านมิเคยได้ฟัง
- ๕) อธิบายสิ่งทีเคยได้ฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- ๖) บอกทางสวรรค์ให้

ฯลฯ

๒. ขนบประเพณี (Institution) หรือ สถาบัน หมายถึง ระเบียบแบบแผนสังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบตอกันมา โดยมีทางตรงและทางอ้อม

ทางตรง ได้แก่ ประเพณีทีกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์พิธีต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น ไหว้ครูต้องทำอย่างไร หรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ หรือเรื่องการศึกษา สถาบันโรงเรียน มีโรงเรียน มีครูผู้สอน และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ มีระเบียบเกี่ยวกับการรับสมัคร การเข้าเรียน การสอบไล่ ฯลฯ สถาบันศาสนา มีวัด มีเจ้าอาวาส มีภิกษุสามเณร มีสำนักเรียน มีไวยาวัจกร มีพิธีทางศาสนา ต้องมีระเบียบแบบแผนประการใดบ้าง เป็นต้น

ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีทีรู้จักกันโดยทั่ว ๆ ไปไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอน

แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่าสืบต่อกันมา หรือจากตัวอย่างที่ผู้ใหญ่ หรือบุคคลในสังคมปฏิบัติ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การตาย ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต หรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การทำบุญเลี้ยงพระ การขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ขนบประเพณีจึงเป็นเรื่องที่กำหนดให้ปฏิบัติต่อมาจนกลายเป็นประเพณี แต่ก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา เช่น ประเพณีเกี่ยวกับบวจรชีวิต เรื่องการแต่งงานในปัจจุบัน ส่วนมากไม่นิยมจัดขึ้นหมาก แบบมีพิธีรีตองมากอย่างแต่ก่อน เพื่อประหยัดเวลาและสะดวกต่อการจัด เป็นต้น

สถาบัน หรือขนบประเพณี (Institution) คือกลุ่มของ ปทัศถานที่รวบรวม และจัดตั้งขึ้นสำหรับการดำเนินงานสนองตอบความต้องการ และกิจกรรมของกลุ่มสังคม

ขนบประเพณี คือกลุ่มที่แน่นอนของค่านิยม ปทัศถาน สถานภาพ และบทบาทต่าง ๆ ที่คนในสังคมสนับสนุนให้มีอยู่

ขนบประเพณี คือ รูปแบบหนึ่งที่เด่นชัดของค่านิยม และกิจกรรมที่ใช้เป็นศูนย์กลางของความสำคัญของผู้มนุษย์ (สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์ ๒๕๓๖ :๑๗)

๓. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่อง ธรรมเนียมสามัญที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี หรือมีความถูกต้องเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทางในการปฏิบัติทุกคนปฏิบัติต่อกันโดยทั่วไปจนเกิดความเคยชิน และไม่รู้สึกรับผิดชอบ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่วนมากเป็น มารยาทในด้านต่าง ๆ เช่น

- มารยาทในการเคารพชาติและธงชาติ
- มารยาทในการเคารพศาสนา
- มารยาทในการทำความเคารพพระมหากษัตริย์
- มารยาทในการแสดงความเคารพทั่วไป
- มารยาทในการแต่งกาย
- มารยาทในการพูด
- มารยาทในการรับประทานอาหาร
- มารยาทในการเข้าพบและการส่ง-รับของจากผู้ใหญ่
- มารยาทในการยืน เดิน นั่ง นอน
- มารยาทในการใช้ถนน
- มารยาทในการรอลำดับก่อนหลัง
- มารยาทในการร่วมกิจกรรมต่างๆ กับบุคคลอื่น
- มารยาทในการรับแขก
- มารยาทในการออกบัตรเชิญ ฯลฯ

นอกจากนี้ธรรมเนียมประเพณี ยังแบ่งออกเป็น

๑. ประเพณีประจำวัย
๒. ประเพณีประจำตัว
๓. ประเพณีประจำวันสำคัญทางศาสนา

ประเพณีประจำวัยมีธรรมเนียมว่า

๑. การเกิด เมื่อมีเด็กเกิดขึ้นในครอบครัว ทำพิธี ทำขวัญวัน ตั้งชื่อ ทำขวัญเดือน
๒. การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เมื่อเด็กมีอายุ ๗ ขวบขึ้นไป
๓. การบรรพชา อุปสมบท ชายที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ขวบขึ้นไป บรรพชาเป็นสามเณร ชายที่มีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป อุปสมบทเป็นภิกษุ
๔. การแต่งงาน ในพิธีแต่งงานก็มีธรรมเนียมว่า ให้ผู้ใหญ่ฝ่ายชายไปสู่ขอลูกสาวฝ่ายหญิง เมื่อตกลงกันแล้วก็ทำพิธีหมั้นและแต่ง การแต่งงานควรมีทำบุญตักบาตร รดน้ำ ซึ่งอาจจะทำโดยนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ หรือขอน้ำพระพุทธมนต์มา รดและตักบาตร ตามศรัทธา
๕. การตาย เมื่อมีการตาย ก็จัดพิธีอาบน้ำศพ ตั้งศพจะตั้งที่วัด หรือที่บ้านก็ได้แต่สะดวก อย่างน้อยควรมีบังสุกุลในเวลาตายครั้งหนึ่ง ในเวลาฝังหรือเผาอีกครั้งหนึ่ง อย่างมากก็ทำตามฐานะ

ประเพณีประจำตัว มีธรรมเนียมว่า

๑. ทำบุญใส่บาตร อาจทำเป็นครั้งคราว เช่น ใส่บาตรบาตรประจำในวันเกิด สัปดาห์หรือใส่บาตรประจำวันเกิดแล้วแต่ความสะดวก หรือทำบุญอายุซึ่งมักนิยมทำกันเมื่ออายุ ๒๕ ปี ซึ่งเรียกว่าเบญจเพศ บางที่ก็ทำกันเมื่อมีอายุครบ ๒ รอบ ๓ รอบ ๔ รอบ ไปจนถึง ๕ ถึง ๖ รอบ บางที่ก็ทำในเมื่ออายุเท่ากับอายุครั้งสุดท้ายของผู้ที่เราเคารพนับถือบางที่ก็ทำเป็นประจำปีตรงกับวันเกิด
๒. การฟังธรรม มีธรรมเนียมว่า ในสัปดาห์หนึ่ง ควรฟังธรรมอย่างน้อย ๑ ครั้ง จะไปฟังที่วัด ฟังทางวิทยุ หรือโทรทัศน์ในวันธรรมสวนะก็ได้
๓. การสักการบูชา มีธรรมเนียมว่าทุก ๆ บ้านควรมีพระพุทธรูปและที่สักการบูชา
๔. การไหว้พระสวดมนต์ทุก ๆ วันควรไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอน

ประเพณีประจำวันสำคัญทางพระศาสนา

ประเพณีประจำวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. วันมาฆบูชา
๒. วันวิสาขบูชา
๓. วันอาสาฬหบูชา
๔. วันอัฐมีบูชา
๕. วันเข้าพรรษา
๖. วันออกพรรษา
๗. วันธรรมัสสวนะ

เมื่อวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้มาถึง ทางราชการหยุดราชการ (เว้นวันออกพรรษา และวันธรรมัสสวนะไม่หยุด) เพื่อให้ข้าราชการไปทำพิธี เช่น ทำบุญ ฟังเทศน์ในวัด พุทธศาสนิกชนทั่ว ๆ ไป ก็ถือเป็นธรรมเนียมว่า เมื่อถึงวันสำคัญเช่นนั้นก็พากันไปบำเพ็ญกุศลตามศรัทธา

อนึ่ง ธรรมเนียมประเพณีนี้ยังแบ่งออกเป็น

๑. ประเพณีครอบครัว เป็นเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวโดยเฉพาะ เช่น การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย การทำบุญบ้าน เป็นต้น
๒. ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ประเพณีที่ทุกคนในชาติต้องทำร่วมกัน เช่น
 - ประเพณีทำบุญในวันขึ้นปีใหม่
 - ประเพณีทำบุญตรุษสงกรานต์
 - ประเพณีทำบุญสารท
 - ประเพณีทอดกฐิน
 - ประเพณีในวันสำคัญทางพระศาสนา
๓. ประเพณีท้องถิ่น
 - ๑) ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ หมายถึงอาชีพที่เป็นของท้องถิ่นแท้ ๆ และทำกันเป็นประเพณีสืบทอดกันมา เช่น ภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่ ทำร่ม ทอผ้าฝ้าย เครื่องเงิน ทางตะวันออกเจียงเหนือทอผ้าไหม ฯลฯ
 - ๒) ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกาย
 - ๓) ประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์ เช่น ภาคเหนือสงกรานต์มีการเล่นสาดน้ำ การแห่ควันทาน ภาคตะวันออกเจียงเหนือมีการเล่นแคน หมอลำ ภาคกลางมีเพลงระบำมอญชอนผ้า ภาคใต้การเล่นหนังตะลุง มโนห์รา ฯลฯ
 - ๔) ประเพณีการรับประทานอาหาร ภาคเหนือและภาคตะวันออกเจียงเหนือนิยมรับประทานข้าวเหนียว ภาคเหนือมีลาบ แกงแค หมูส้ม ภาคใต้มีแกงไตปลา แกง

ส้ม ฯลฯ (แปลก สนธิรักษ : ๓๓-๓๖)

๔. พระราชพิธีและรัฐพิธี

พระราชพิธี หมายถึง พิธีที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ตามกำหนดที่เป็นแบบแผนราชประเพณีสืบมาแต่โบราณ หรือการพระราชพิธีที่ทรงพระราชดำริ มีพระราชประสงค์ให้จัดทำขึ้น

พระราชพิธี เป็นงานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์ แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) งานที่จัดขึ้นเป็นประจำตามฤดูกาล โดยเป็นพระราชพิธีสืบเนื่องกันมา แต่โบราณกาล เช่น พระราชพิธีขึ้นปีใหม่ พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธี สัมพัจฉรฉินท์ พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

๒) งานที่จัดขึ้นเป็นพิเศษตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานเป็น พระราชพิธี เป็นงานเฉพาะคราว เช่น พระราชพิธีสมโภชเดือน พระราชพิธีอภิเษกสมรส พระ ราชพิธีรัชดาภิเษก เป็นต้น

งานพระราชพิธีบางอย่างมีพิธีพราหมณ์แต่อย่างเดียว บางพระราชพิธี มีพิธีพราหมณ์ และพิธีสงฆ์บางพระราชพิธีก็มีพิธีไหวรวมอยู่ด้วย (นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ ๒๕๒๔ : ๗)

พระราชพิธีที่เป็นประจำตามเทศกาลนั้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ รัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา มีความละเอียดในหนังสือพระราชพิธีสืบสองเดือนพระราชนิพนธ์ในพระ บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายไว้แล้ว พระราชพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย

พระราชกุศล เป็นงานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญเป็นพิธีหลวง แบ่ง ออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑) งานที่ทำต่อเนื่องกับงานพระราชพิธี เช่น พระราชกุศลทักษิณานุป ระทานพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุรพการี มีสวดมนต์ เทศนา และสดับปกรณ์ มักจะทำ ต่อจากพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา หรือพระราชพิธีฉัตรมงคล

๒) งานที่จัดประจำตามกำหนดกาล เช่น พระราชกุศลมาฆบูชา พระราช กุศลวิสาขบูชา พระราชกุศลหล่อเทียนพรรษา พระราชกุศลวันสวรรคตสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

๓) งานที่จัดขึ้นเป็นพิเศษเฉพาะกาล เป็นงานที่จัดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์นั้น ขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริจะจัดงานนั้นขึ้น เช่น พระราชกุศลทักษิณานุป ระทานพระศพพระบรมวงศ์ หรือทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานศพข้าราชการผู้ใหญ่

๔) งานที่ทรงบำเพ็ญเป็นการภายในส่วนพระองค์ เช่น พระราชกุศล ทรงบาตรนิมนต์พระสงฆ์ไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระราชวังเนื่องในวันราชาภิเษก สมรสครบรอบปี หรือวันคล้ายวันประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

รัฐพิธี หมายถึง พิธีที่รัฐจัดขึ้น เป็นงานพิธีของรัฐบาล ตลอดจนกระทรวง ทบวง กรม เป็นผู้ดำริจัดขึ้นแล้ว กราบบังคมทูลพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณ เชิญ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นองค์ประธานประกอบพิธี หรือจะโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จแทนพระองค์ หรือประธานในพิธีอาจเป็นนายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา หรือรัฐมนตรี แล้วแต่กรณีของความสำคัญของงานรัฐพิธีนั้น ๆ (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๗ : ๖๑)

ปกติงานรัฐพิธีนั้นก็มิได้เสด็จไปวางพวงมาลาถวายสักการะแล้วเสด็จ พระราชดำเนินกลับ เช่น รัฐพิธีที่ระลึกวันจักรี รัฐพิธีที่ระลึกวันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รัฐพิธีที่ระลึกในวันปิยมหาราช บางงานก็จัดให้มีพิธีสงฆ์บำเพ็ญพระราชกุศลด้วย เช่น

๑) รัฐพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตรงกับวันที่ ๒๕ มกราคม คล้ายกับวันที่พระองค์ทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕ ซึ่งมีผล ทำให้ประเทศไทยสงบจากสงครามกว่า ๒๐๐ ปี พิธีนี้จัดขึ้น ณ พระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๒) รัฐพิธีที่ฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ตรงกับวันที่ ๑๐ ธันวาคม คล้ายกับวันที่รัชกาลที่ ๗ พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ชาวไทย วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นต้น

ธรรมเนียมประเพณี (Convention) เป็นข้อตกลงระหว่างบุคคลกับกลุ่มหรือพรรค ข้อตกลงหรือการตัดสินใจเกี่ยวกับมโนทัศน์พื้นฐาน หรือหลักการที่ยอมรับกันโดยสมัครใจ แต่ไม่ต้องบังคับ

ธรรมเนียมประเพณี เป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำแม้มีผู้ฝ่าฝืน หรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็น เรื่องสำคัญ แต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ

นอกนี้ยังอาจแบ่งประเพณีออกได้ ๒ ประการ

๑. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
๒. ประเพณีที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นการทำบุญตามประเพณี หรือระเบียบการทำ บุญในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ศาสนาพิธี

๑. ศาสนาพิธี หมายถึง แบบอย่าง หรือแบบแผนที่จะพึงปฏิบัติในทางศาสนา

ตามปกติทุก ๆ ศาสนาย่อมมีพิธี หรือวิธีปฏิบัติในทางศาสนา เพราะพิธีเป็นที่มาแห่งเกียรติ
เพื่อให้การปฏิบัติในพิธีนั้น ๆ เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม และเป็นแบบอย่าง หรือแบบแผนอย่าง
เดียวกัน โดยแบ่งออกเป็น ๔ หมวด

1.5690172

5 OCT 2011

วง
บาท
จ้าว
ภา
๗ :

๑. กุศลพิธี คือพิธีบำเพ็ญกุศล มีอยู่ ๓ ประการ คือ

- ๑) พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
- ๒) พิธีรักษาศูโบสถศีล
- ๓) พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๒. บุญพิธี คือพิธีทำบุญ มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) งานมงคล หมายถึง งานที่เป็นสิริมงคล ต้องการความร่วมมือเป็นสุข
ความเจริญรุ่งเรือง เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญเปิดร้านค้าใหม่ ทำบุญแต่งงาน ทำบุญงาน
บวช ทำบุญวันเกิด ทำบุญครบรอบอายุ ครบรอบแต่งงาน ฉลองยศ ฉลองตราตั้ง เป็นต้น

๒) งานอวมงคล หมายถึง งานที่ไม่เป็นมงคล เป็นงานทำบุญที่เกี่ยวกับการ
ตาย เรื่องศพ หรือทำบุญด้วยปรารภผู้ตายมาเป็นเหตุทำบุญ ที่ทำกันอยู่ ๒ อย่างคือ

๒.๑) ทำบุญหน้าศพ หมายถึง ศพยังไม่ได้เผา บำเพ็ญกุศลศพหน้าศพ
อย่างที่เรียกว่า

- ทำบุญ ๗ วัน เรียกว่า "สัตตมวาร"
- ทำบุญ ๕๐ วัน เรียกว่า "ปัญญาสมวาร"
- ทำบุญ ๑๐๐ วัน เรียกว่า "สตมวาร"

๒.๒) ทำบุญอุฐิ์ หรือทำบุญด้วยการปรารภผู้ตายเป็นเหตุทำบุญ

๓. ทานพิธี คือพิธีการถวายทาน วัตถุสิ่งของที่ควรใช้เป็นทานเรียกว่า "ทาน
วัตถุ"หรือ "วัตถุทาน" คือวัตถุที่ควรให้ทานหรือวัตถุสำหรับให้ในพระพุทธศาสนา จำแนกวัตถุ
ทานไว้ ๑๐ ชนิด คือ

- ๑) ภัตตาหาร ได้แก่ อาหารคาว-หวาน
- ๒) น้ำ หมายถึงน้ำดื่มรวมทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณะบริโภค
- ๓) ผ้าเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ สบง จีวร สังฆาฏิ ผ้าผัดด้ายอาบน้ำ ผ้าห่ม ผ้า

เช็ดตัว และผ้าอื่น ๆ อันควรแก่การใช้สอยของพระสงฆ์ด้วย

๔) ยานพาหนะ ได้แก่ ยานพาหนะต่าง ๆ รวมทั้งปัจจัย ค่าโดยสารยานพาหนะ

๕) มาลัย ได้แก่ พวงมาลัย และดอกไม้เครื่องบูชาต่าง ๆ

๖) ของหอม ได้แก่ รูปเทียนสำหรับบูชาพระ

๗) เครื่องอุปโภค ได้แก่ เครื่องสุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายมี สบู่ ยาสีฟัน แปรง

กำ
ป็น

สีฟัน เป็นต้น

๘) เครื่องนอน ได้แก่ เครื่องปูนอน หมอน มุ้ง อันควรแก่สมณะ

๙) ที่อยู่อาศัย ได้แก่ กุฏิ เสนาสนะ รวมถึงเครื่องประกอบของเสนาสนะมี ตู้ โต๊ะ เตียง เก้าอี้

๑๐) เครื่องตามประทีป ได้แก่ เทียนจุดใช้แสงสว่าง ตะเกียง น้ำมันตะเกียง และเครื่องไฟฟ้า

ลักษณะของทาน มี ๒ ประเภท คือ

๑) ปาฏิปุคคลิกทาน หมายถึงทานที่ถวายเจาะจง เช่น จงเจาะถวายพระรูปใด รูปหนึ่งโดยเฉพาะ

๒) สังฆทาน หมายถึงทานที่ถวายไม่ได้เจาะจงพระรูปใดรูปหนึ่งมอบให้เป็นของกลางสงฆ์ ให้พระสงฆ์ท่านจัดแบ่งเฉลี่ยกันเอง

องค์ประกอบของการถวายทาน มี ๓ ประการ คือ

๑) วัตถุบริสุทธิ หมายถึง สิ่งของที่ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ไม่ได้โขมยใครมา

๒) ผู้ให้บริสุทธิ หมายถึง ผู้ที่จะถวายสิ่งของนั้น ถวายด้วยจิตศรัทธาอย่างแท้จริง ไม่ทำเพื่อความเกรงใจ หรือเอาหน้า

๓) ผู้รับบริสุทธิ หมายถึง ผู้รับจะต้องเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์

๔. เบ็ดเตล็ด หรือ ปกิณกะ คือพิธีทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติเนื่องในพิธีต่าง ๆ เป็นส่วนประกอบย่อย ๆ เช่น ขั้นตอนในการเตรียมการ สถานที่ในกรรมพิธีต่าง ๆ ที่ต้องกระทำ เช่น พิธีอาบน้ำศพ พิธีสวดพระอภิธรรมศพ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ทำบุญใส่บาตรวันเทโวโรหณะ พิธีวางศิลาฤกษ์ พิธีโกนจุก เป็นต้น (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๔ : ๑-๓)

๒. ประเพณีที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีจุดบั้งไฟ ประเพณีผีตาโชน ประเพณีไหว้นางผิ้ง ประเพณีไหว้พระจันทร์ เป็นต้น

อนึ่ง การจำแนกตามคติของชาวบ้าน ประเพณีแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ประเพณีส่วนบุคคล คือ ประเพณีที่คนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง กำหนดขึ้น ตามโอกาสอันควร ไม่มีระยะเวลาแน่นอนตายตัว เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการโกนผมไฟ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการบวช ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีการทำบุญอายุ ประเพณีการตาย เป็นต้น

๒. ประเพณีส่วนรวม คือประเพณีที่วางเวลาพิธีการแน่นอน และคนส่วนใหญ่ของสังคมรับรู้อยู่ในใจ เพราะเป็นเรื่องของการปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยปกติสม่ำเสมอ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีการขึ้นปีใหม่ ประเพณีวันเข้าพรรษา ประเพณีออก

พรรษา ประเพณีมาฆบูชา ประเพณีอาสาฬหบูชา ประเพณีวิสาขบูชา ประเพณีทอดกฐิน เป็นต้น

ดังนั้น การที่ได้ศึกษาความเป็นมาของประเพณีที่เกิดจากสภาพสังคมธรรมชาติ ทศ
 นคติ เอกลักษณ์ ค่านิยม และความเชื่อของคนในสังคมต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น
 อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ ฉะนั้นเมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติ
 ขึ้น มนุษย์จึงต้องอ้อนวอนร้องขอในสิ่งที่ตนคิดว่าจะช่วยได้พอกภัยนั้นผ่านพ้นไปแล้ว มนุษย์ก็
 แสดงความรู้คุณต่อสิ่งนั้น ๆ ด้วยการทำพิธีบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนตามความเชื่อ ความรู้
 ของตน เมื่อความประทุดินั้นคนส่วนรวมในสังคมถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบ
 แผน และทำจนเป็นพิธีเดียวกัน สืบ ๆ ต่อกันมากลายเป็นประเพณีของสังคมนั้น ๆ

ดู

เปิด

ของ

รมา
งแท้

เป็น
พิธี
หณะ

บ้อง

คือ
หนึ่ง
เพณี
ทำ

ปูของ
เพณี

โถก

ง่าย ให้รอดปากเหยี่ยวปากกา มีชีวิตเคิบโตต่อไป

เหตุทั้ง ๓ ประการนี้ แต่เดิมมา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับป้องกันและปิดเป่าผีร้าย ที่ถือกันว่า จะเข้ามารบกวนทำอันตรายทารกและมารดา

ก่อนตั้งครรภ์

เมื่อหญิงก่อนตั้งครรภ์ หญิงผู้เป็นมารคามักจะฝัน การฝันนี้เรียกว่า “บุรพนิมิต” เป็นการบอกกลางให้รู้ล่วงหน้า การฝันจะช่วยบอกว่าบุตรในครรภ์จะเป็นหญิง หรือเป็นชาย มีลักษณะหรือนิสัยใจคอชั่วประการใด เมื่อโตขึ้นจะเป็นคนเช่นใด มีชาติกำเนิดมาจากไหน มารคามักจะเล็งทายจากการเข้าฝัน เช่น ถ้ามารคาฝันว่าได้เครื่องประดับคอกแต่งกาย ทายว่า “บุตรจะเป็นหญิง” ถ้ามารคาฝันว่าได้เครื่องศาสตราวุธ ทายว่า “เด็กเกิดมาจะเป็นชาย” หรือความเชื่อต่าง ๆ เช่น ถ้าเด็กในครรภ์อยู่ทางซ้ายเชื่อว่าจะเป็นหญิง ถ้าเด็กอยู่ทางขวาจะเป็นชาย

ตอนตั้งครรภ์

หญิงมีครรภ์มักจะมีอาการแปลกๆ เช่น ชอบแต่งตัวสวย ๆ ชอบกินของเปรี้ยว ๆ ชอบกินของแปลก ๆ เช่น กินดิน กินข้าวสาร กินเลือดสด ๆ ฯลฯ และมีอาการคลื่นเหียนอาเจียนบ่อย ๆ อาการเหล่านี้เรียกว่า “การแพ้ท้อง” เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะและประสาทในร่างกายของหญิง สามีบางคนก็มีอาการแพ้ท้อง เหมือนกันเมื่อภรรยาของคนตั้งครรภ์ เรียกว่า “แพ้ท้องแทนเมีย” แต่โบราณกล่าวว่าถ้าภรรยาแพ้ท้องไม่หยุด สามีที่รักภรรยาก็สามารถแพ้แทนกันได้ โดยให้ภรรยาเดินข้ามตัวสามี สามีก็จะแพ้ท้องแทนภรรยา

ในคัมภีร์พรหมจินดา ได้กล่าวถึงอาการแพ้ท้องไว้ว่า (เสฐียร โทเศศ ๒๕๐๕ : ๑๕-๑๖)

ถ้ามารคาแพ้ท้อง อยากกินของมีรสเปรี้ยว กินมังฉมังสา เนื้อ ปลา และสิ่งของสด มีความเชื่อว่าเด็กมีชาติกำเนิดมาจากนรก

ถ้ามารคาอยากกินของหวาน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาล มีความเชื่อว่าเด็กมีชาติกำเนิดมาจากสวรรค์

ถ้ามารคาอยากกินผลไม้ มีความเชื่อว่าเด็กมีชาติกำเนิดมาจากป่าหิมพานต์

ถ้ามารคาอยากกินผัก มีความเชื่อว่าเด็กมีชาติกำเนิดมาจากสัตว์เครื่องจาน

ถ้ามารคาอยากกินดิน มีความเชื่อว่าเด็กมีชาติกำเนิดมาจากพรหม (เพราะพรหมลงมากินจวนดิน)

ถ้ามารคาไม่มีอาการแพ้ท้อง มีความเชื่อว่าเด็กมีชาติกำเนิดมาจากมนุษย์

ถ้ามารคาอยากกินสิ่งเผ็ดร้อน มีความเชื่อว่าเด็กมีชาติกำเนิดมาจากมนุษย์

เนื่องจากหญิงที่ตั้งครรภ์ มักจะไม่ค่อยปกติ มีโรคแทรกได้ง่าย เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย ชาวภาคอีสานจึงเรียกหญิงมีครรภ์ว่า “แม่มาร” ผู้แต่ผู้แก่จึงแนะนำไม่ให้ทำงานหนัก ห้ามกินอาหารที่เปรี้ยวจัด เผ็ดจัด หวานจัด การขืน เดิน นั่ง นอน ก็ให้ระมัดระวัง ให้ทำบุญรักษาผี และมีย้อห้ามต่าง ๆ ชาวอีสานเรียกว่า “ชะล้า” เช่น

ห้ามไปงานศพ หรือไปเยี่ยมคนที่มีไข้หนักไม่ได้ ป้องกันการกิดมาก อันอาจทำให้เสียชีวิตแสดงทางใจ (ถ้าจำเป็นต้องไปงานศพญาติ ก็ให้นำเข็มกลัด ๆ ที่ฝ่าหน้าท้อง)

ห้ามไปดูคนอื่นกำลังคลอดลูก เพราะจะทำให้เขาคลอดไม่ได้

ห้ามตกปลา หรือฆ่าสัตว์

ห้ามพูดเท็จ

ห้ามตอก หรือตึ้งตะปู หรือหมุด

ห้ามนั่ง นอน หรือขึ้นขวางประตู

ห้ามเขี่ยปากหมอน ปากที่นอน ซึ่งขัดนุ่นไว้แต่ยังไม่ได้เขี่ยปาก

ห้ามนั่งขวางบันได จะขึ้นลงบันได ต้องขึ้นลงรวดเร็ว

ห้ามคนทุพพลภาพ และคนขี้เหร่เดินกรายมาข้างหลังคนท้อง

ห้ามพูดถึงคำว่า ตีลขัด ขัดข้อง

ห้ามพูดหยาบคาย

ห้ามไปเยี่ยมคน ไข้หนัก

ห้ามหยิบของสูง

ห้ามไปงานศพ หรือ ไปเยี่ยม

ห้ามลูบตัว และอาบน้ำในเวลากลางคืน

ห้ามสยายผม

ห้ามกินไข่ มะพร้าว และของมีมันทุกชนิด

ห้ามไปว่ากล่าวคนอื่นในทางที่ไม่ดี

ห้ามเอื้อมมือจนสุดแขน ทารกในครรภ์จะดูคล้ายสะดือได้ไม่สะดวก

เวลานอนต้องนอนตะแคงข้าง ห้ามนอนหงาย

เวลาพระสงฆ์ทำสังฆกรรมสวดเจริญคาถา ห้ามหญิงมีครรภ์เข้าไปภายในเขตพิธีมณฑล

ถือกันว่า จะคลอดลูกยาก

เวลามีสุริยุปราคา หรือจันทรุปราคา ให้เอาเข็มเย็บผ้ากลัดชายพกไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้ลูกที่เกิดมาเป็นคนตาเหล่ หรือมีร่างกาย หน้าตาไปพิการ

หญิงมีครรภ์ต้องหางานออกกำลัง เพื่อให้ท้องหลวม และไม่ให้อารกในครรภ์อ้วนมากและโตจนเกินไป (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๔ : ๓๘)

ถ้าหญิงมีครรภ์สามารถปฏิบัติ (ชะล่า) ได้เชื่อว่าจะคลอดง่าย และนอกจากนี้ในเดือน
ที่จะคลอดจะมีการสู่วัณหญิงที่มีครรภ์แก่ เรียกว่า "การสู่วัณเดือน"

การทำพิธีสู่วัณเดือน มีความประสงค์ เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากหญิงมี
ครรภ์ และบำรุงขวัญมารดาและเด็กในครรภ์ เวลาคลอดจะคลอดง่ายและปลอดภัย

การคลอด

ถ้าโบราณกล่าวไว้ว่า "ผู้สาวมารเก่า ผู้เต่ามารสืบ" หมายความว่า หญิงที่ตั้งครรภ์
ครั้งแรก (ท้องแรก) จะคลอดในเดือนที่เก่า ส่วนหญิงที่เคยตั้งครรภ์มาแล้วจะคลอดในเดือนที่สืบ
เมื่อหญิงปวดท้องจะไปเชิญหมอตำแยในหมู่บ้าน เมื่อหมอตำแยมาถึงก็จะตั้งเครื่องบูชาครุมีขัน
ดอกไม้ ธูปเทียนผ้าขาว ๑ วา หมากร ๓ คำ กัลยน้ำหว่า ๓ ผล ยาสูบ ๓ มวน เหล้า ๑ ขวด
และเงิน 6 สลึง หมอตำแยจะบอกกล่าวเทพยดาอารักษ์ว่า จะมีการคลอดเด็กในสถานที่นั้น ๆ ขอ
ให้ช่วยปกปักษ์รักษาอย่าให้มีอันตรายใด ๆ เครื่องบูชานี้จะตั้งไว้จนกว่ามารดาจะออกไป จึงจะนำ
ไปมอบแก่หมอตำแย

เมื่อคลอดแล้วจะมีการอยู่ไฟ เรียกว่า "อยู่กรรม" จะมีการจุดไฟไว้ใต้ถุนบ้านหม้อ
คัมน์น้ำ ไม้พินที่สามี่หามาใช้ในการอยู่ไฟนิยมนำ ไม้มะขาม ไม้พุทรา ไม้สะแก มีความเชื่อกันว่าจะ
ช่วยให้เด็กแข็งแรง คาไม่เจ็บ ถ้าหญิงคลอดบุตรคนแรกจะอยู่กรรมประมาณ ๑๕ วัน ถ้าเคย
คลอดบุตรมาแล้วจะอยู่กรรมประมาณ ๕-๗ วัน หรือจะอยู่กี่วันก็ได้ ถ้าอยู่นานได้ยิ่งดี ในขณะที่อยู่
ไฟมีการประคบตัว คืออาบน้ำยาที่เหลืองจากการเข้าประโงมเทออกจากหม้อคัมน์ ผสมเข้ากับน้ำเย็น
แล้วทำลูกประคบ จุ่มน้ำที่ผสมไว้ ประคบตามตัว ถ้าเป็นท้องสาว ต้องใช้ลูกประคบ ๓ ลูก ลูกที่
หนึ่ง สำหรับนั่งทับ นอกนั้นใช้ประคบตัว ประคบเด้านมและคลึงหัวนมด้วย เพื่อให้หายคัด น้ำ
นมจะได้เดินสะดวก ประคบเสร็จแล้วเอาน้ำยาที่เหลืองอาบให้หมด แล้วจึงเอาน้ำเปล่าอุ่น ๆ อาบ
ล้างอีกทีหนึ่งทำอย่างนี้ทุกวันจนกว่าจะออกไป แต่กำหนดออกไปจะเป็นวันที่เพราะถือคติว่า วัน
ไฟ "วันคู่ถูกดี วันที่ลูกห่าง" เวลาออกไปก็ทำบัตร์พลีอย่างที่เคยทำ มีกึ่งปลา ปลาข่า คือจะมี
กับข้าวอะไร เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ได้กระทงเล็ก ๆ สำหรับสังเวทแม่เตาไฟ กราบไหว้รำลาด้วยดาวระ
แล้วจึงดับไฟ และอาบน้ำมนต์ตรีนิสิงเห เป็นการปิดเสนียดจัญไร (เสฐียร โภคศ, ๒๕๐๕ : ๖๐)

การตัดสายสะดือ (รก) คือสายที่โยงมาจากรกถึงสะดือ (สายสะดือ) ก่อนตัดจะมัดสาย
แค่เป็น ๒ เปราะ แล้วตัดสายสะดือด้วยไม้คม ๆ เช่น ไม้รวก การใช้ไม้ตัดรกมีความเชื่อว่าเด็กจะ
เป็นคนหัวอ่อนกว่านอนสอนง่าย ห้ามใช้มีดตัดรกมีความเชื่อว่าเด็กจะเป็นคนแข็งแรงกระด้างคั่งมือ ที่
จริงน่าจะเป็นการป้องกันโรค เช่น บาดทะยัก เป็นต้น

การฝังสายสะดือ (รก) จะเป็นหน้าที่ของบิดาของเด็ก โดยจะนำไปฝังใต้บันไดบ้าน
บางแห่งจะจุดไฟ (ธูปไฟ) ไว้ ๓ วัน ๓ คืน เพื่อป้องกันผีพรายกุมภภัณฑ์ จะไค้กลืน แล้วมากิน
รกรกนั้น ครั้นกินแล้วก็ลงมาเข้ามารวมถึงตัวมารดา ทำให้เกิดอันตรายต่าง ๆ เมื่อจะฝังก็จะให้หัน ๗

วัน ถึง ๑ เดือน จึงจะดี การฝังรกรงจะต้องเลือกทิศให้ถูกต้องด้วย (พจนานุกรม ๒๕ : ๑๐๑)

ความเชื่อการฝังรกรงของคนโบราณ

ฝังรกรงเดือน	ให้ฝังรกรงทางทิศ	ความเชื่อ	ห้ามฝังรกรงทางทิศ
หนึ่ง สอง สาม	ตะวันออกเฉียงใต้ และทิศตะวันตก	เด็กจะอยู่ดีมีสุข หากอันตรายมิได้	ตะวันตกเฉียงเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือ จะเกิดอันตรายแก่เด็ก
สี่ ห้า หก	ตะวันตกเฉียงใต้	เด็กจะเป็นคนมีอำนาจ	ทิศใต้ จะเกิดอันตรายแก่เด็ก
เจ็ด แปด เก้า	ตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือ	เด็กจะมีความเจริญ	ทิศตะวันออกเฉียงใต้ และทิศตะวันตกเฉียงใต้ จะเกิดอันตรายแก่เด็ก
สิบ สิบเอ็ด สิบสอง	ตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศใต้	เด็กจะเป็นใหญ่กว่า คนทั้งหลาย	ตะวันตกเฉียงเหนือ จะเกิดอันตรายแก่เด็ก

เมื่อฝังรกรงแล้วจึงเอาดินกลบแล้วถึง ไม้ประจำปีเด็กเกิดปักหรือปลูกไว้ที่ปากหลุม จึงกำหนดต้นไม้ประจำปีดังนี้

ต้นไม้และกิ่งไม้ประจำปีเกิด

เกิดปี	สัตว์พาหนะ	เป็น	ต้นไม้มีง
ชวด	หนู	เทวดาผู้ชาย	ไม้มะพร้าว
ฉลู	วัว	มนุษย์ผู้ชาย	ไม้ตาล
ขาล	เสือ	ผีเสื้อผู้หญิง	ไม้รัง
เถาะ	กระต่าย	มนุษย์ผู้หญิง	ไม้จี่ว
มะโรง	งูใหญ่	เทวดาผู้ชาย	ไม้กัลปพฤกษ์
มะเส็ง	งูเล็ก	มนุษย์ผู้ชาย	ไม้โพธิ์ใบ
มะเมีย	ม้า	เทวดาผู้หญิง	ต้นกล้วย
มะแม	แพะ	เทวดาผู้หญิง	ไม้ทองหลวง
วอก	ลิง	ผีเสื้อผู้ชาย	ไม้ขนุน
ระกา	ไก่	ผีเสื้อผู้ชาย	ไม้ไผ่
จอ	สุนัข	ผีเสื้อผู้หญิง	บัวบก
กุด	หมู	มนุษย์ผู้หญิง	บัวหลวง

การอาบน้ำเด็ก ผู้อาบน้ำให้เด็กจะนั่งเหยียดขาทั้งสองข้าง เอาเด็กนอนระหว่างเท้าทั้งสอง ให้ศีรษะเด็กอยู่ทางปลายเท้าของคน แล้วนำน้ำที่ผสมไว้อุ่น ๆ อาบให้เด็ก เสร็จแล้วห่มผ้าให้อุ่น แล้วนำเด็กมาวางบนกระด้ง หมอคำแขจะถามว่าเป็นลูกผีหรือลูกคน ญาติพี่น้องที่อยู่ ณ ที่นั้นจะพูดขึ้นพร้อมกันว่า เป็นลูกของเรา เป็นอันเสร็จพิธีรับขวัญลูกเล็ก บางแห่งหมอคำแขจะยกกระด้งร่อนเบา ๆ แล้วกระแทกกระด้งลงพื้น ๓ ครั้งเบา ๆ เด็กจะตกใจร้อง “อูเว้ ๆ” ขณะทำก็จะพูดว่า “ผีนกเค้ามาฮ้องกุกกุก ก้นแม่ลูกสูให้มาเอามือวันนี้ คั้งแต่มือหน้าลูกกู” หรือร้องว่า “กูฮุกกุกฮุก กุกกุกกุกกุก แม่ลูกสูเอาสามมือนี้ กายมือนี้มือหน้าลูกกู” ว่า ๓ หน เป็นอันเสร็จพิธี “รับขวัญเด็ก”

หรือบางแห่งหมอคำแขจะยกกระด้งขึ้นร่อนเบา ๆ เป็นพิธีแล้ววางกระแทกกระด้งลงเบา ๆ พอให้เด็กรู้สึกตกใจร้องไห้ เพื่อให้เด็กเคยชิน ไม่สะอึกสะอื้นต่อไป หมอคำแขทำอย่างนี้ ๓ ครั้ง ปากก็พูดว่า “สามวันลูกผี สี่วันลูกคน” ลูกของใครมาเอาไปเนอ ญาติหรือคนที่นั่ง ณ ที่นั้นก็ตอบว่า “ลูกข้าเอง” หรือ “ลูกฉันเอง” หมอคำแขจะส่งกระด้งเด็กให้ผู้นั้นรับไปผู้ในที่นี้เรียกว่า “แม่ยก” หรือ “แม่ซื้อ” จะให้เงินแก่หมอคำแขพอเป็นพิธีว่าซื้อเด็กไว้แล้ว รับกระด้งไปวางไว้ในมณฑล วงคิ้วสายสิญจน์ใกล้กับแม่เด็ก ต่อจากนั้นเอาสำมาหีบทำเป็นกระโจมค้ำครอบกระด้งต่างมุ้ง เพื่อกันไม่ให้ลมเข้าไปมา ทำให้เกิดความอบอุ่น เด็กจะไม่เกิดเป็นสะบั้นขึ้น เป็นการรับขวัญเด็ก เด็กที่เกิดมาจะเป็นคนที่เลี้ยงง่าย ทั้งเป็นคนใจดี มีความประพฤติเรียบร้อย (เสฐียร โกเศศ ๒๕๐๕ : ๔๐-๔๑)

การกินอาหาร มารดาจะต้องละเว้นของแสลงในระหว่างที่อยู่ไฟ สิ่งที่ต้องละเว้น (จะล่า) เช่น

ห้ามกินของที่มีมันทุกอย่าง

ห้ามกินผักชะอม

ห้ามกินปลาชะโด

ห้ามกินไข่เป็ดไข่ไก่

ห้ามกินของหมักดอง

ห้ามกินเนื้อวัวเนื้อควาย

ห้ามกินเนื้อสัตว์ทุกชนิด

ดังนั้น หญิงที่อยู่กรรมจึงกินข้าวกับเกลือ กับปลาแห้งเป็นส่วนใหญ่

การตั้งชื่อเด็ก

พ่อแม่จะตั้งตามสภาพแวดล้อม เช่น ตั้งชื่อให้คล้องจองกับบิดามารดา ตั้งชื่อตาม วันเกิด เช่น ถ้าเกิดวันอังคาร ถือว่าวันอ่อน มักจะชื่อว่า อ่อนสา อ่อนสี อ่อนดา เป็นต้น

ถ้าเป็นเด็กเลี้ยงขาก พ่อจะนำไปประเคนให้พระ จึงมักตั้งชื่อให้ว่า “เคน” หรือ “เคนสา” เป็นคั่น หน้าทีของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูกของคนคืออบรมสั่งสอนให้ลูกทำความดี ได้ศึกษาเล่าเรียน หากูครองให้ และมอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาที่เหมาะสม

ในวัยเด็กนี้ พ่อแม่จะทำพิธีโกนผมไฟให้เด็กเมื่ออายุประมาณ ๑ เดือน ทำพิธีโกนจุกให้เมื่ออายุระหว่าง ๑๑-๑๓ ปี หลังจากนั้นแล้วจะถือว่าเริ่มพ้นวัยเด็กไปสู่วัยหนุ่มสาว (วัยรุ่น) ต่อไป

พระประจำวันเกิด

เกิดวันอาทิตย์	พระถวายเมตร
เกิดวันจันทร์	พระห้ามสมุทร
เกิดวันอังคาร	พระไสยา หรือไสยาท (พระนอน) (ในรัชการที่ ๕ ทรงเปลี่ยนเป็นพระคันธารราษฎร์)
เกิดวันพุธ	พระอุ้มบาตร
เกิดวันพฤหัสบดี	พระสมาธิ
เกิดวันศุกร์	พระรำพึง
เกิดวันเสาร์	พระนาคปรก (สมพร อยู่โพธิ์, ๒๕๑๕ : ๑๑)

ประเพณีการไว้ผมจุก ผมเกล้า ผมเปีย ผมโก๊ะ และการโกนจุก

ความเป็นมา

การไว้ผมจุกมีความเชื่อตามของชาวไทยในการไว้ผมจุกนั้นมีการสืบทอดทางวัฒนธรรมแบบอินเดีย (Indianization) จากศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดู เชื่อว่าตรงงม่อมของกณมี “พรหมรัณฑ์” ถือว่าเป็นที่ อาคมัน หรือ วิญญาณเข้า-ออก เวลาตายจะทาบงม่อมนั้นให้แตก เพื่อให้ อาคมัน ออกจากร่างได้สะดวก (ความคิดเช่นนี้ คนไทยใช้กระโหลกมะพร้าวแทนงม่อม คือ ทาบมะพร้าวก่อนเผาศพ) วัฒนธรรมไทยปัจจุบันนี้เป็นวัฒนธรรมแบบอินเดีย เป็นส่วนใหญ่ เช่น ศาสนา ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรมปฏิมากรรมและการแต่งกาย เป็นต้น ได้รับการถ่ายทอดมาจากชาวฮินดู ปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่า ชาวฮินดู โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกพราหมณ์ไว้จุกหางเปียก่อนไปข้างหลัง คนไทยเราน่าจะได้แบบอย่างมาจากพวกพราหมณ์นี้ แต่คนไทยเราไม่ไว้จุกตลอดชีวิตเหมือนพราหมณ์ จะตัดจุกเมื่อพ้นวัยเด็ก ข้อนี้กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานไว้ว่า เพื่อเป็นเครื่องหมายว่าเป็นเด็ก เมื่อเข้าไปปรากฏตัวในชุมชนผู้ใหญ่จะได้มีความเมตตาอุปการะสมภาวะที่เป็นเด็ก (จ. เปรียบญ, ๒๕๒๕ : ๕๒)

เด็กเกิดใหม่ กระโหลกส่วนงม่อม ยังต่อกันไม่สนิทหากโกนส่วนนั้นเข้า เด็ก

อาจได้รับอันตรายแก่ชีวิตได้ โลกปกคิแล้ววัยเด็กจะมีการเล่นซุกซนมากเป็นเรื่องปกติของเด็ก ถ้าไว้ผมเมื่อเกิดเด็กหกขวบก็จะมีผมช่วยได้ในระดับหนึ่งจากหนักเป็นเบาได้ เมื่อเด็กทำพิธีโกนผมไฟ ก็ให้เริ่มไว้จุดตรงผมส่วนนั้นเลย เชื่อกันว่า “ขวัญ” หรือ “ชีวิต” วิญญาณของคนอยู่ที่ขม่อม เวลาโกนผมจึงต้องเหลือไว้ขม่อมหนึ่ง เพื่อเป็นที่พักของขวัญ ถ้าไม่มีผมเหลือไว้ ขวัญจะไม่มีที่อยู่ และหนีไปที่อื่นเสีย ทำให้เด็กไม่สบายถึงตายได้ แม้มีเหา จำเป็นต้องโกนทิ้ง จะต้องเหลือไว้ขม่อมหนึ่ง ให้ขวัญมีที่อยู่อาศัย

การไว้ผมจุกของคนไทย

๑. ไว้ตามประเพณี เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังจะพบเด็กผมจุก แกละ เหล่านี้แทรกอยู่ด้วย เป็นต้น
๒. ไว้เพราะเด็กเจ็บ ออกๆ แอดๆ เลี้ยงยาก หากโกนจุกจะทำให้เด็กไม่สบายได้
๓. ทำให้เด็กมีปัญหา
๔. ทำให้เด็กเป็นที่น่ารักแก่ผู้พบเห็น

*ประเภทของการไว้ทรงผมเด็กมี ๔ ประเภท คือ

๑. ผมจุก หมายถึง ผมที่ขม่อมไว้ตรงขม่อม ราชาศัพท์เรียกว่า พระเมาดิ หรือ พระโมลี
๒. ผมแกละ หมายถึง ผมที่เอาไว้แซมที่แก้มศีรษะมีทั้งแกละเดี่ยว และสอง-สามแกละ
๓. ผมเปีย หมายถึง ผมที่ถักห้อยยาวลงมา
๔. ผมโก๊ะ หมายถึง ผมที่เอาไว้แซมตรงขวัญ ส่วนหักมุมของศีรษะ

การโกนผม

การโกนผมจุกก็คือเพื่อตัดเอาเครื่องหมายของความเป็นเด็กทิ้งไปเสียเพราะเด็กวัยนี้กำลังจะย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ในระหว่างที่ประกอบพิธีอยู่จะเห็นว่าหลังจากตัดจุกโกนผมออกหมดแล้ว เด็กก็จะเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวใหม่เป็นเครื่องแต่งตัวของผู้ใหญ่เต็มตัว ดังนั้นพิธีโกนจุกเป็นพิธีเตรียมตัวเข้าสู่ความเป็นหนุ่มสาวโดยแท้ มีทุกเชื้อชาติ ทุกแห่งของโลก เช่น พวกมุสลิม และชาวแอฟริกาในวัยเดียวกันนี้ก็จะเข้าพิธีสุหนัตทั้งหญิง ทั้งชาย เพื่อตัดเอาเครื่องหมายเพศชายหญิงที่รวมกันนั้นออกไป ให้คงเหลือไว้เพศเดียว และเพื่อการเจริญพันธ์ของมนุษยชาติ พวกยิว คริสต์ ก็จำทำพิธีศีลจุ่ม เพื่อให้เป็นคริสตชนโดยสมบูรณ์ ชาวฮินดู เพศชายวรรณะสูงก็จะบวชเป็นพรหมจรรย์ ศึกษาไครเพศก่อนจึงจะมีครอบครัวได้ (สุเมธ เมธาวิทย์กุล, ๒๕๓๒ : ๑๑๑)

วัยที่โกนผม

วัยที่สมควรในการโกนจุก คืออายุ ๑๑-๑๓ เด็กผู้ชายโกนผมจุกอายุ ๑๓ ปี เด็กผู้หญิงโกนผมจุกอายุ ๑๑ ปี นิยมโกนเมื่ออายุเป็นเลขที่ พ่อแม่ ผู้ใหญ่ จะหาฤกษ์ยามทำพิธีโกนจุก (โกนเพื่อเป็นการบอกให้เด็กรู้ว่า จะเข้าสู่อีกวัยหนึ่ง ที่เคยเล่นกันก็ให้เลิกเล่นเสีย)

การโกนผมจุก มี ๒ วิธี

๑. พระราชพิธี

ฤกษ์โกนจุก ดีในช่วง พระราชพิธีตรีขันปวาย คือวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๒ รุ่งขึ้นวันแรม ๖ ค่ำ เดือนพระ ราชบูรพาบุตรหลานมาโกนจุกตั้งแต่ ๑๕๐ คน ถึง ๓๕๐ คน และพระราชพิธี ตัมพังกรณินทร์ ในเดือน ๔ สำหรับเจ้านายชั้นสูง

๒. สามัญชน

สามัญชนจะจุกที่บ้านแบ่งเป็น ๒ วัน คือ

๒.๑ วันที่ ๑ แดงคิ้วเล็ก ฟังพระให้ศีล สวคมนต์

๒.๒ วันที่ ๒ ตัดจุก (โกนจุก)

เครื่องใช้ที่ควรเตรียมเช่น บายศรี บัชรพดี เครื่องสังเวช และเบญจา เมื่อถึงเวลา พราหมณ์ถอดเกี้ยวออกจากจุก แบ่งเป็น ๓ ปอย แล้วผูกมัดคิ้วแหวน สาเหตุที่แบ่งเช่นนี้ก็เพื่อจะได้ตัดได้สะดวก ง่ายกว่าที่จะตัดทีเดียวทั้งจุก และเมื่อมีหลายจุกก็จะทำให้ผู้ใหญ่หลาย ๆ ประเภท ได้มีโอกาสตัดจุกให้ลูกหลานของตน แต่ถ้าจะเอาความหมายตามหลักปรัชญาธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว การแบ่งผมจุกออกเป็น ๓ ปอย ก็แฝงไว้ด้วยคติสอนในอันสุขอบคของ กระบวนคำสอนธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ผม ๓ ปอย หมายถึง กิเลสของคนเรามี ๓ ราก เหง้า ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ การตัดผม ๓ ปอยนี้ ทั้งไปขณะที่จะพระสงฆ์กำลังเจริญพระพุทธมนต์ หรือบทขันโต นั้นหมายถึงการตัดกิเลสทั้ง ๓ ของคนเราทิ้งไป การตัดกิเลสไม่ใช่ของง่าย ขึ้นอยู่กับชีวิตของเด็กในอนาคตจะสามารถขจัดเกลาคัดกิเลสได้เพียงไหนั้น จึงขึ้นอยู่กับคำแนะนำ สักสอนของครูบาอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ (สุเมธ เมธาวิทย์กุล, ๒๕๓๒ : ๑๑๑-๑๑๒) และการโกนผมจุกนั้นจะให้พระ หรือผู้ใหญ่ตัดผมปอยแรก อีก ๒ ปอย พ่อ-แม่เป็นผู้ตัดจุก และมีการทำขวัญ หลังโกนจุก

การโกนผมจุกอย่างง่าย

พาเด็กไปให้พระเป็นผู้จิบ แต่ห้ามชาวบ้านเป็นผู้โกนเพราะจะทำให้เด็กเสียดสี ก่อนวันโกนผมจุก พ่อแม่โกนส่วนรอบจุก รุ่งเช้า ฟังพระสวด เสียบหญ้าแพรก จบสวคมนต์ พระท่านขลิบให้

ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีโกนจุก

๑. การเตรียมการ

- นิมนต์พระสงฆ์ตั้งแต่ ๕ รูป ขึ้นไป (๗ รูป, ๙ รูป)
- โต๊ะหมู่บูชาพร้อมพระพุทธรูปและเครื่องสักการะ เช่นเดียวกับทำบุญทั่วไป
- พาน ๑ ใบ ใส่ใบบัว
- มีคโจนและกรรไกร
- ผ้าผูกข้อมือ
- แป้งเจิม
- หนุ่ยแพรงทำเป็นวงกลม
- เครื่องคั้นและภัตตาหารถวายพระสงฆ์
- เครื่องไทยธรรม
- ที่กรวดน้ำ ๑ ที่

๒. การปฏิบัติ

- โกนผมเด็กให้เกลี้ยงเหลือไว้แต่จุก
- แบ่งจุกออกเป็น ๓ ปอย เอาแหวนหนุ่ยแพรงสวมทุกปอย แล้วประดับเครื่องประดับตามสมควร
- แต่งตัวเด็กด้วยเครื่องแต่งตัวเสื้อผ้าใหม่
- เจ้าภาพจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยกราบพระ
- พิธีกรอาราธนาศีล
- เจ้าภาพและผู้ร่วมพิธีรับศีล
- พิธีกรอาราธนาพระปริต
- นำเด็กเข้าในวงสายสิญจน์โยงสายสิญจน์มาที่จุกเด็ก
- เมื่อพระสวดมงคลสูตรถึงบท “อะเสวะนา” เจ้าภาพจุดเทียนน้ำมัน
- ประธานสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ที่จุกจุกเด็ก พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา
- ประธานสงฆ์เอากรรไกรขลิบที่จุกเด็ก ๑ ปอย
- นำเด็กออกจากวงสายสิญจน์ไปนั่ง ณ ที่จัดไว้
- เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ให้ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือตัดจุก ๑ ปอย บิดาหรือมารดาตัดอีก ๑ ปอย แล้วโกนจุกทั้ง ๓ ปอย นั้นออกจนเกลี้ยง
- ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือรดน้ำให้เด็ก (น้ำผสมกับน้ำพระพุทธมนต์)
- จากนั้นญาติและผู้เคารพนับถือรดน้ำเด็กตามลำดับจนเสร็จ
- ประแป้ง แต่งตัวให้เด็ก
- ผู้ใหญ่เคารพนับถือเจิมหน้า และผูกข้อมือให้เด็ก

- ประเพณีภัตตาหารพระสงฆ์
- พระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วประเคนเครื่องไทยธรรม
- พระสงฆ์อนุโมทนา
- เจ้าภาพกรวดน้ำ
- พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เป็นเสร็จพิธี

หมายเหตุ

- จุกที่ตัดและโกนนั้นใส่ในใบบัว นำไปลอยน้ำตามที่เห็นสมควร
- ในกรณีเด็กเป็นหญิงพระสงฆ์เพียงประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้เท่านั้น
กึ่งนอกนั้นให้ฆราวาสทำแทน
- หัว้าแพกเป็นมงคลนั้น คือมีลักษณะทันทานต่อเศศต่อฝน เป็นข้อคิดที่ว่า
“ความอดทนนั้น เป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ช่วยให้บรรลุความมุ่งหมายได้”
เช่น อดทนต่อร้อน ต่อหนาว ต่อความยากลำบากในการทำงาน เป็นต้น
(พระราชรัตนมุนี และคณะ, ๒๕๑๘ : ๕๘-๕๙)

ประเพณีบวช

ความเป็นมา

การบวชเป็นความเชื่อและศรัทธาของชาวไทยพุทธจะต้องมีการบวช ถ้าใครไม่บวชถือว่าเป็นคนคิบ ถ้าบวชแล้วถือว่าเป็นคนสุก หมายถึงได้ผ่านการบวช ศึกษา อบรมจรรยา มารยาทมาแล้ว ไปขอลูกสาวใคร ๆ ก็ยกให้ถือว่าเป็นคนดี

คำว่า “บวช” มาจากคำว่า บรรพชา หรือ ปทุพชชา ในภาษาบาลี แปลว่า การเว้นชั่วคือ เว้นจากสิ่งไม่ดีไม่งามทั้งหมด คำว่าบวชของ เป็นการรวมทั้งการบรรพชาและการอุปสมบท

คำว่า “บรรพชา” ใช้เรียกสำหรับการบวชสามเณร

คำว่า “อุปสมบท” ใช้เรียกสำหรับการบวชพระ

การบรรพชาเป็นสามเณรมีขึ้นครั้งแรกในพุทธศาสนาที่กรุงกบิลพัสดุ์ หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงออกพรรษาแรกที่กรุงราชคฤห์แล้วก็เสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ตามคำอัญเชิญของพระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อเสด็จประทับอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ พระนางยโสธรา (พิมพา) ได้ทรงเสี้ยมสอนให้ราหุลกุมาร ไปทูลขอราชสมบัติจากพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงดำริว่าถ้าให้ราชสมบัติอันเป็นสิ่งผูกมัดคนเราให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร ไม่รู้จักสิ้นสุดนี้แก่ราหุลก็ยังไม่ประเสริฐเท่ากับการให้อริยทรัพย์ ๘ แก่เธอ จึงโปรดให้พระสารีบุตรบวชราหุลกุมาร ซึ่งมีอายุได้ ๘ ขวบ เป็น

สามเนตรรูปแรกในพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาเล่าเรียนจนบรรลุนิพพาน (สุเมธ เมธาวิทกุล, ๒๕๓๒:๑๑๔)

สำหรับในประเทศไทยมีการนิยมนบวชสามเณรก็เพราะแต่ก่อนไม่มีโรงเรียนให้กุลบุตรเรียนหนังสืออย่างสมัยปัจจุบัน มีการเรียนหนังสือกันที่วัดเท่านั้น ใครอยากให้อ่านหนังสือต้องไปอยู่วัด คั้งนั้นผู้ที่เรียนหนังสือได้ก็เป็นผู้ชายเท่านั้น ยกเว้นในรั้วในวังที่กุลสตรีได้เล่าเรียนหนังสือเป็นพิเศษ เช่น นางนพมาศ ธิดาพระศรีมหาโพธิ์ จะเห็นได้ว่าการที่เด็กชายได้เข้าไปอยู่วัดบวชเป็นสามเณรนั้นก็เพื่อจะเรียนวิชาหนังสือ วิชาแพทย์ วิชาอื่น ๆ และในที่สุดก็ศึกษาพระพุทธศาสนาจนได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่อสึกออกมาก็ได้รับราชการ ได้ดิบได้ดีกันเป็นจำนวนมาก จึงนับว่าการบวชเป็นสามเณรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของเด็กชายในสมัยโบราณในปัจจุบันเด็กชายไทยก็นิยมบวชเมื่ออายุ ๑๑-๑๒ ขวบ เพื่ออบรมจิตใจ (บวชสามเณรภาคฤดูร้อน) ในระหว่างปีภาคเรียน ก็มีจำนวนมาก หรือกุลบุตรที่มีความศรัทธาบวชสามเณรแล้วเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกนักธรรม หรือปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาก็มีในปัจจุบัน บางที่อยู่ต่อไปจนถึงอายุ ๒๐ ปี ก็จัดการบวชเป็นพระ (อุปสมบท) การบวชนี้จะบวชสามเณรหรือบวชพระเจ้าเรียกว่า “บวชภาค”

คำว่า “นาค” มีพญานาคตัวหนึ่งเกิดมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยากบวชเป็นพระภิกษุ พญานาคจึงแปลงตนเป็นมนุษย์มาบวชในพระพุทธศาสนาพร้อมกับพระภิกษุ ตามปกติแม้พญานาคจะแปลงเป็นมนุษย์ แม้เมื่ออนหลับ หรือเวลาที่มีอารมณ์ร้าย อารมณ์โกรธ มักจะกลับกลายเป็นร่างเดิมเสมอ อยู่มาวันหนึ่ง ในขณะที่พญานาคนอนหลับ มีพระภิกษุรูปหนึ่งไปเห็นเข้า จึงนำความไปกราบทูลพระพุทธองค์ พระพุทธองค์รับสั่งให้หาพญานาค ซึ่งเป็นพระภิกษุนั้นจึงกราบทูลตามความจริงว่า คนเป็นพญานาค มีจิตใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงแปลงตนเป็นมนุษย์มาบวช พระองค์ดำริว่าสัตว์เดรัจฉานมิใช่ชีวิตที่จะบวชในพระพุทธศาสนา จึงรับสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นออกจากเพศบรรพชิตกลับเป็นนาคตามเดิม แต่พญานาคมีจิตใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความอดัลยธรรมข่งนัก จึงกราบทูลขอต่อพระพุทธองค์ว่า ถึงจะอยู่ต่อไปไม่ได้ก็ขอเพียงแต่ฝากชื่อไว้ในพุทธศาสนา หากผู้ใดจะบวชแล้วก็ขอให้เรียกว่า “นาค” ก่อนเสมอ พระพุทธเจ้ารับคำของพญานาค พญานาคก็กลับไปยังถิ่นฐานของตน ชื่อของนาคจึงเรียกคิลปาก และเรียกผู้ที่บวชว่า “นาค” ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (สมชัย ใจดี และบรรจง ศรีวิวิภากรณ์, ๒๕๔๒ : ๖๒)

การบวชสามเณร (การบรรพชา)

คำว่า “สามเณร” แปลว่า “เหล่ากอของสมณะ” หมายถึงเหล่ากอของผู้สงบระงับจากกิเลส การบวชสามเณรบวชด้วยวิธีการเข้าถึงไตรสรณคมน์ และเมื่อบวชแล้วต้องรักษาศีล ๑๐ ข้อเล็กที่บวชจะต้องเป็นเด็กผู้ชาย อายุไม่ต่ำกว่า ๗ ปี (ผู้เคียงสา หมายถึงสามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้เช่น ใช้น้ำให้เด็กไปไล่ไก่ ก็ทำตามคำสั่งได้ เป็นต้น) ไม่เป็นโรคติดต่อ ไม่มีอวัยวะบกพร่อง

เช่นเท้าขาด มือขาด นิ้วมือนิ้วเท้าขาด หูขาด จมูกขาด ไม่เป็นคนพิการ เช่น คาบอด คาไซ เป็นง่อย มือเท้าหงิก ไม่เป็นคนจรจัด และหูหนวก เป็นต้น (สุเมธ เมธาวิทยกุล, ๒๕๓๒:๑๑๓)

การบวชสามเณรจะต้องมี พระภิกษุที่เป็นพระอุปัชฌาย์รูปหนึ่งก็ได้ หรือจะนิมนต์พระภิกษุมาร่วมด้วยก็ได้ สถานที่บวชไม่จำกัด เช่นจะบวชในโบสถ์ ที่ศาลาการเปรียญ ที่หอฉัน หรือที่กุฏิพระอุปัชฌาย์ก็ได้ การบวชสามเณรไม่เป็นเรื่องยาก ไม่ค่อยทำพิธีเอิกเกริก มีบิณฑบาตและญาติ ๆ เท่านั้น

ขั้นตอนการปฏิบัติกรบวชสามเณร

๑. ผ้าไตรแบ่งสำหรับสามเณร ๑-๒ ชุด (ไม่มีผ้าสังฆาฏิ) เข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ แล้วกล่าวขอบรรพชาเป็นภาษาบาลี

๒. พระอุปัชฌาย์ให้โอวาท

๓. ออกไปครองผ้า

๔. ปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัย

๕. รับศีล ๑๐ เป็นเสร็จพิธี

ศีล ๑๐ ข้อ ของสามเณร คือ

๑. จงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

๒. จงดเว้นจากการลักทรัพย์

๓. จงดเว้นจากการร่วมประเวณี

๔. จงดเว้นจากการพูดเท็จ

๕. จงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและเสพของมึนเมาต่าง ๆ

๖. จงดเว้นจากการฉันอาหารในยามวิกาล (ตั้งแต่หลังเที่ยงถึงอรุณขึ้น)

๗. จงดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นต่าง ๆ

๘. จงดเว้นจากการตัดทรงคอกไม้ ถูบไล่ด้วยของหอม และตกแต่งร่างกายด้วย

เครื่องประดับต่าง ๆ

๙. จงดเว้นจากการนอนบนที่นอนสูงหรือที่นอนใหญ่ (ภายในใส่ฟูกและสำลี หรือ

ฟองน้ำ)

๑๐. จงดเว้นจากการรับเงินและทอง

นอกจากศีล ๑๐ ข้อ ดังกล่าวแล้ว สามเณรจะต้องศึกษาข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิริยามารยาทของสมณะที่เรียกว่า “เสขยวัตร ๑๕ ข้อ” ซึ่งในภาษาไทยเรียกว่า “สมบัติผู้ดี” ยังมีนาสนังฆะ ๑๐ และทัณฑกรรม ๕ อีกด้วย นอกนั้นก็จะต้องปฏิบัติตามที่พระภิกษุปฏิบัติตามความหมายของสามเณรที่ว่า “เหล่าก่อกของสมณะ” หรือ “หน่อของสมณะ” เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมที่จะเป็น “สมณะ” หรือ “พระภิกษุ” เป็นการฝึกกิริยามารยาทให้งดงาม เป็นที่ควรค่าต้องใจ

เกิดศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น และต้องศึกษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เพื่อฝึกหัดอบรมจิตใจให้แน่วแน่มั่นคงบริสุทธิ์สุดต่ออยู่เสมอ

การบวชพระ (การอุปสมบท)

พระที่บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล คือพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นพระภิกษุที่ขอบวชเป็นพระสงฆ์รูปแรก ที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ ในปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าถ้าใครมีบุตรเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ก็จะต้องบวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น บวชเพื่อตอบแทนบุญคุณบิดามารดา บวชเพื่อจะได้ไปสู่อภิลักขิตที่ตนรักได้ บวชตามประเพณี เป็นต้น การบวชพระในปัจจุบันบางแห่งจัดงานใหญ่โตมาก

การบวชพระ (อุปสมบท) ตามพระธรรมวินัยแล้วไม่ได้เป็นเรื่องยาก กล่าวคือจะต้องมีคุณสมบัติของผู้ที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระคู่สวดซักถามผู้ขอบวชในพิธีอุปสมบทมีถึง ๑๒ ข้อ (ที่เรียกว่า นัตถิ ๕ ข้อ อามะ ๘ ข้อ) คือ

1. ต้องไม่เป็นโรคเรื้อน
2. ต้องไม่เป็นผี
3. ต้องไม่เป็นโรคกลาก
4. ต้องไม่เป็นโรคมองคร้อ (วัณโรค)
5. ต้องไม่เป็นลมบ้าหมู
6. ต้องเป็นมนุษย์ (ข้อนี้เกิดจากพญานาคปลอมตัวเป็นมนุษย์แล้วเข้ามาบวช)
7. ต้องเป็นผู้ชาย
8. ต้องไม่เป็นทาสของใคร
9. ต้องไม่มีหนี้สิน
10. ต้องไม่เป็นข้าราชการ (ถ้าเป็นข้าราชการต้องมีหลักฐานว่าได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาที่สังกัดจึงให้บวชได้ ข้อบัญญัตินี้เกิดจากการที่คนหนีราชการทหารเข้าไปบวช)
11. ต้องเป็นผู้ที่บิดามารดาอนุญาต (ข้อนี้ทรงบัญญัติตามคำขอของพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา)

12. ต้องมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์

นอกจากข้อกำหนด ๑๒ ข้อ ที่พระคู่สวดซักถามในพิธีอุปสมบท ยังมีข้อบัญญัติห้ามพระอุปัชฌาย์ให้การอุปสมบทแก่บุคคลอีก ๔ ประเภท คือ

๑. ผู้ที่มีความวิปริตบกพร่องทางเพศ เช่น กระเทย

๒. ผู้ที่เคยทำความผิดร้ายแรงต่อพระพุทธศาสนา เช่น คนที่เคยปลอมตัวเป็น

พระภิกษุ คนที่เคยบวชเป็นพระภิกษุแล้วต้องอาบัติปาราชิก คนที่เคยเป็นพระภิกษุแล้วทำสังฆเภท เป็นต้น

๓. คนที่เคียดแค้นบิคา มารดาของตน

๔. คนที่มีความบกพร่องทางร่างกาย เช่น มือขาด เท้าขาด นิ้วติดกันเป็นแผ่น
คนตาบอด คนหลังค่อม คนใบ้ คนหูหนวก ฯลฯ (สมชัย ใจดี, ขรรขง ศรีวิริยาภรณ์, ๒๕๔๒
๖๔-๖๕)

สังฆมัตติระเบียบพระอุปัชฌา พ.ศ. 2487 มาตรา ๑๔ ได้กำหนดคุณสมบัติของ
ผู้จะอุปสมบทเพิ่มเติมอีกคือ

๑. เป็นคนมีหลักฐาน มีอาชีพสุจริต ไม่เป็นคนจรจัด

๒. เป็นสุภาพชน มีความประพฤติดี ไม่เป็นนักเลงเที่ยวเตร่ ไม่มีความเสียหาย

ในทางอื่นใด

๓. มีร่างกายสมบูรณ์ สามารถบำเพ็ญสมณกิจได้

๔. ไม่เป็นคนขราไร้ความสามารถ

๕. ไม่เป็นคนทุพพลภาพ เช่น ตาบอดหูหนวกแต่กำเนิด

๖. มีความรู้อ่านออกเขียนได้

๗. เป็นผู้มีความสามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้

โดยมีจุดมุ่งหมายที่ไม่สอดคล้องกับพุทธประสงค์ เช่น

๑. อุปนุชกิกา บวชเข้ามาโดยไม่ทราบจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการบวช สัก
แต่ว่าบวชตามกันไป

๒. อุปชีวิกา บวชอาศัยเลี้ยงชีพ เพราะไม่มีทางทำมาหากินหรือนิสัยเกียจคร้านจึง
เข้ามาบวช เพื่อเลี้ยงชีวิตไปวัน ๆ หนึ่ง

๓. อุปกัทธิกา บวชเพื่อหวังเล่น คือหาเรื่องเล่นไปวัน ๆ หนึ่ง ไม่ศึกษาเล่าเรียน
และไม่ปฏิบัติธรรม มีแต่เพื่อนพ้องหาจุกุ้งจิมาดวาย มีชีวิตอยู่อย่างหรรษาพุ่มเฟิย

๔. อุปทุสติกา บวชแล้วทำแต่ความเสื่อมเสียศีลวินัย ทำให้ศาสนาเสื่อมเป็นการ
ประทุษร้ายตนเองและพระศาสนา (สุเมธ เมธาวิทย์กุล, ๒๕๓๒ : ๑๒๑)

มีอัฐบริหาร คือเครื่องอุปโภคของพระภิกษุตามพระวินัยบัญญัติมี ๘ อย่าง (ของ
ใช้ ๘ อย่าง)

๑. อันตราสก คือ สบง (ผ้าห่ม)

๒. อุตตราสก คือ จีวร (ผ้าห่มคลุม)

๓. สังฆาฎิ คือ สังฆาฎิ (ผ้าห่มกันหนาว หรือผ้าพาดบ่า)

๔. กายพันธนะ คือ ประคคเอาว (ใช้รัดเอวแทนเข็มขัด)

๕. ปัตตะ คือ บาตร (ใช้รับอาหารบิณฑบาต)

๖. วาสิ คือ มีดโกน (ใช้สำหรับโกนผม)

๗. สุธิ คือ เข็มและกดองเข็ม (ใช้สำหรับช้อนแซมสบงจีวร)

๘. ปรีตสวานะ คือ ฌมกรก (กระบอกครองน้ำ)

มือตีเรกบวิจาร คือของใช้จำเป็นแก่สมณวิสัยอื่น ๆ ได้แก่ เสื้อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม ข่าม รองเท้า ผ้าอาบน้ำฝน กาน้ำ กระจกน้ำร้อน งาน ซ้อนส้อม ขาตีฟัน แปรงสีฟัน สบู่ขันน้ำ ผงซักฟอก ขาสามัญประจำบ้าน ผ้าใครสำหรับคนชรา ผ้าใครสำหรับถวายพระอุปัชฌาย์และพระคู่สวดพร้อมทั้งรูปเทียนแพ ๓ ชุด จะไม่จักก็ได้แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ สุเมธ เมธาวิทยากุล, ๒๕๓๒ : ๑๑๗)

การเตรียมการต่าง ๆ ในพิธีทำขวัญนาค

๑. บายศรี ๓ ชั้น ๕ ชั้น เป็นอย่างสูง พร้อมเครื่องกระชาบวคใส่บายศรีตามชั้นนั้น ๆ

๒. ขันน้ำมนต์ เทียนน้ำมนต์ (เทียนจี๊ผึ้งหนัก ๑-๒ บาท)

๓. ดอกไม้รูปเทียน หมาก พลุ บุหรี่ เครื่องครูของหมอบำขวัญ พร้อมทั้งเงินกำนับครูค้ำว แต่ละหมอบไม่เท่ากันต้องถามหมอบำขวัญนั้น ๆ ว่า เท่าไหร่

๔. แว่นเทียน ๓ แว่น พร้อมเทียนจี๊ผึ้งหนัก ๑-๒ บาท รวม ๕ เล่ม (ติดแว่นเวียนเทียนแว่นละ ๓ เล่ม

๕. ผ้าใคร บาตร ศาลปัตร และอัญชุกรบวิจารอื่น ๆ พร้อมมณฑลพิธี

๖. บางหมอบก็นิยมเจิมหน้าผากค้ำว ต้องเตรียมแป้งกระแจะไว้

๗. ค้ำวสำหรับผูกข้อมือนาค

๘. ขันหรือพานสำหรับเงินช่วยทำบุญ

๙. หมอบบางรายต้องมีสุราคำนับครูค้ำว (พระราชรัตนมูณี, ๒๕๓๘ : ๔๒)

การขอขมาลาบวช

ก่อนบวชผู้ที่จะบวชจะต้องมีรูปเทียนดอกไม้ (โดยมากใช้รูปเทียนแพ ดอกไม้กระถาง เช่นเดียวกับพิธีมอบค้ำวกับพระอุปัชฌาย์) ไปขอขมาญาติผู้ใหญ่ เรียกกันสั้น ๆ ว่าไปลาบวช เรียนท่านให้ทราบความประสงค์แล้ว ถ้าท่านนั่งอยู่บนเก้าอี้ ก็ยื่นถือพานค้ำวมือทั้งสองในท่าประคอง ถ้าท่านนั่งกับพื้น ผู้ไปขอขมาจะต้องนั่งคุกเข่าถือพานแล้วกล่าวคำขอขมาว่า

“กรรมใดที่ผม (กระผม) ได้ล่วงเกิน ค้ำวกายกรรมก็ดี วชิกรรมก็ดี มโนกรรมก็ดี ค้ำวความเขลา ค้ำวความประมาททั้งต่อหน้าและลับหลัง ขอท่านได้โปรดโหดิกรรมนั้นแก่ผม (กระผม) ค้ำว เพื่อความบริสุทธิ์ในการประพฤดิพรหมจรรย์ต่อไป” (ยัง กายนะ กะคัง กัมมัง, วาจาชะ อุทะเจตสา, โมหะนะ วา ปะมาเทนะ, สัมมุชา จะ ปรัมมุชา, ตะเมวาโหดิกัมมัง โข พรัทหมะจะระยาชะ, วิสุทธิยา)

พอกกล่าวจบ ก็น้อมตัวลงเล็กน้อยมอบพานรูปเทียนดอกไม้แก่ท่าน เมื่อผู้ใหญ่รับแล้ว ท่านอาจตอบสั้น ๆ ว่า “ข้าพเจ้า (ฉัน) ให้อภัยกรรมใดที่ข้าพเจ้า (ฉัน) ได้ล่วงเกินค้ำวกายก็ดี

การอุปสมบทที่จะถูกต้องตามพระวินัยสำเร็จเป็นองค์พระได้นั้น นอกจากคุณสมบัติทางฝ่ายผู้ขอบวชแล้ว ยังมีข้อกำหนดอีก ๒ อย่าง ที่ควรทราบไว้คือ

๑. จำนวนที่เข้าประชุม (คณะพระสงฆ์)

๒. ขอบเขตการประชุม (สีมา)

จำนวนผู้เข้าประชุม หมายถึง คณะสงฆ์ที่จะอนุมติให้รับผู้ที่ขออุปสมบทเข้าเป็นสมาชิกใหม่ของคณะสงฆ์ มีกำหนดดังนี้

๑.๑ ปัจฉัยคชนบท หมายถึงชนบทที่หาพระภิกษุลำบากมาก ห่างไกลความเจริญ จะต้องมีคณะสงฆ์ ๕ รูป เรียกว่า “ปัจฉยวรรค” เป็นอย่างน้อย จึงสามารถทำพิธีการอุปสมบทได้

๑.๒ มัชฌมชนบท หมายถึงประเทศท่ามกลางแห่งชมพูทศกาล และหรือสถานที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมีพระภิกษุอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จะต้องมีคณะสงฆ์ ๑๐ รูป เรียกว่า “ทศวรรค” เป็นอย่างน้อย จึงสามารถทำพิธีการอุปสมบทได้

สำหรับประเทศไทย ถือวันเป็นปัจฉัยคชนบทของอินเดีย คณะสงฆ์ ๕ รูป ก็สามารถประกอบพิธีอุปสมบทได้ แต่ส่วนใหญ่ในประเทศไทยนิมนต์พระ ๒๕ รูป คือ พระอุปัชฌาย์ ๑ รูป พระกัศวก ๒ รูป หรือ ๒๘ รูป ส่วนจะนิมนต์มากกว่านี้ได้ขึ้นอยู่กับศรัทธาของเจ้าภาพ

๒.๑ ขอบเขตของการประชุม หมายถึงการอุปสมบทต้องทำในเขตที่กำหนด เรียกว่า “สีมา” คำว่า สีมา หรือเสมา (อ่านว่า เส-มา) แปลว่า เขต สำหรับกำหนดให้เป็นที่ทำการสงฆ์เสมาที่ใช้ทำพิธีอุปสมบทนั้นมักเป็นทิวาสีมา คือเขตที่สงฆ์ทำพิธีปักเขตขึ้น

วิธีการบวชนี้แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. เอนิภิกขุอุปสัมปทา คือ พระภิกษุที่บวชโดยพระพุทธรูปเจ้าทรงเปล่งวาจาว่า “มาเถิดภิกษุธรรมเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อพ้นทุกข์โดยทางที่ชอบเถิด” หรือว่า “มาเถิดภิกษุของประพฤติพรหมจรรย์เถิด” เท่านั้น ผู้นั้นก็ถือได้รับการบวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนาแล้วโดยสมบูรณ์

๒. ทิสระณคณุปสัมปทา คือ ภิกษุที่บวชกับพระสาวก โดยเหตุที่การจะไปบวชกับพุทธองค์เองเป็นการลำบาก จึงทรงอนุญาตให้ผู้ประสงค์จะบวชจัดการโกนผม โกนหนวดให้เรียบร้อยนุ่งผ้ากาสาขาวพัศตร์เข้ามากราบเท้าพระสาวกว่าตามพระสาวกว่า “ข้าพเจ้าขอยึดพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง” แค่นี้ก็เป็นเสร็จพิธีการบวช

๓. ญัตติตตตถกรรม คือ การบวชโดยอำนาจของสงฆ์ ด้วยวิธีประกาศให้สงฆ์รู้ ๔ ครั้ง ครั้งประกาศให้รู้ว่า คนชื่อนั้นจะขอบวช เรียกว่า “ญัตติ” แล้วประกาศของอนุมติคือสงฆ์เพื่อรับผู้นั้นบวชอีก ๓ ครั้ง เรียกว่า “อนุสาวนา” รวมญัตติ ๑ ครั้ง กับอนุสาวนา ๓ ครั้ง

เป็น “ผู้คิดขุดถุดกรรม” (พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), ๒๕๔๒ : ๒๕)

กิจวัตรของภิกษุใหม่

กิจวัตรของภิกษุบวชใหม่ที่เพิ่งปฏิบัติมีหลายอย่าง เช่น การทำพินทุ การอธิษฐาน การนุ่งการห่ม การรับประเคน การแสดงอาบัติ การทำวัตรเช้า-เย็น ทุกรูปคือปฏิบัติถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติแล้วก็ต้องได้รับอาบัติคือเป็นโทษ

การทำพินทุกับ

การทำพินทุกับ คือ การทำจุดหรือวงกลมในที่แห่งใดแห่งหนึ่งของผ้าจีวร ผ้าสบงและผ้าสังฆาฏิ ซึ่งส่วนมากจะจุดตรงมุมวงเล็ก ๆ คิ้วสี่ ๓ ซมิก คือ

๑. สีเขียวคราม

๒. สีโคลน

๓. สีค้ำค้ำ

ทั้งนี้จะใช้สีอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เพื่อเป็นเครื่องหมายให้จำได้ ถ้าสบง จีวรไม่ทำพินทุกับ ก่อนนุ่งห่ม ท่านปรับเป็นอาบัติปาจิตตีย์ ขณะที่ทำวงลงไปที่กล่าวคำว่า “อิมัง พินทุกับปิง กะโรมิฯ” (ว่า ๓ หน)

พิธีครองผ้า

๑. ขณะหยิบผ้าสบง ให้ว่า “อา ปา มะ จู ปะ”

๒. เวลานุ่งสบงให้ว่า “ปฏิสังขาโย (บท) จีวรังฯ”

๓. เวลาคาดประคองให้ว่า “อิมัง กายะพันธะนัง อธิฏฐามิ” (ว่า ๓ หน)

๔. เมื่อหยิบผ้าจีวรให้ว่า “ที มะ สัง อัง ชุ”

๕. เวลาคั่นจีวรให้ว่า “ปฏิสังขาโย (บท) จีวรังฯ”

๖. เมื่อหยิบผ้าสังฆาฏิ ให้ว่า “สัง วิทาญู กะปะปะ”

๗. เมื่อเวลาคาดสังฆาฏิให้ว่า “ปฏิสังขาโย (บท) จีวรังฯ”

๘. ขณะคาดออก ให้ว่า “อิมัง อังคะพันธะนัง อธิฏฐามิ.”

๙. เวลาอาบน้ำ (สรงน้ำ) ให้ว่า “อิมัง วาริทะกัง อธิฏฐามิ.”

๑๐. เวลาถ่ายอุจจาระให้ว่า “อิมัง มุตะกุดัง อธิฏฐามิ.”

๑๑. เวลาออกจากวัด จะนิมนตบาตักก็ดี หรือไปทำกิจอย่างอื่น จะโดยถูกนิมนต์

หรือไม่ถูกนิมนต์ก็ตามให้ว่า “อิมัง โทจะรัง อธิฏฐามิ.” (สมชัย ใจดี และบรรณ ศรีวิริยาภรณ์

๒๕๔๒ : ๗๐-๗๑)

ประเพณีมงคลสมรส (การแต่งงาน)

การแต่งงานเป็นการทำพิธีเพื่อให้ชายหญิงอยู่กินเป็นสามีภรรยาตามประเพณี เมื่อหญิงชายมีอายุมากพอสมควรที่จะมีคู่ครอง แยกเรือนออกไปประกอบอาชีพตามลำพัง และฝ่ายชายได้ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ในสมัยโบราณ บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้เสาะแสวงหาคู่ครองที่เหมาะสมแก่วงศ์ตระกูลให้แก่บุตรธิดาของตน เพราะเชื่อว่าผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มองเห็นการณ์ไกล คู่ครองที่ผู้ใหญ่เลือกให้มันจะคงได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบและดีด้วยดีแล้วว่าเหมาะสมคืออยู่ด้วยกันแล้วจะมีความสุขความเจริญ เป็นที่พึงพอใจ และเป็นที่ยินดีของวงศ์ตระกูลทั้งสองฝ่ายแล้ว ในปัจจุบันหญิงชายมีโอกาสพบปะกันมากขึ้น มีสิทธิ์เสรีภาพในการเลือกคู่ครองให้แก่บุตรธิดาของตน เพียงแต่ให้คำแนะนำที่เหมาะสมเท่านั้น แต่ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่ หรือเชิญผู้ใหญ่ไปสู่ขอคู่ครองให้บุตรคนอยู่เหมือนสมัยโบราณ (อานนท์ อากาภิรมย์, ๒๕๒๕ : ๑๑๔)

การแต่งงาน หมายถึง สองฝ่ายทั้งฝ่ายหญิง และฝ่ายชายต่างก็ยินยอมพร้อมใจกันที่จะเสียดสละความสุขส่วนตัว เพื่อความราบรื่นและผาสุกของครอบครัว มีความพร้อมที่จะขอมล่มห่วงมทำย กล่าวเชษฐกับสถานการอันพึงจะมีในวันข้างหน้า การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่เป็นปัญหาใหญ่ที่มีความลึกดัดซับซ้อนมาก เพราะฉะนั้นการแต่งงานจึงจำเป็นต้องมีแบบแผน มีพิธีรีตองตามสมควร เพื่อความมั่นคงแห่งการมีครอบครัว

ตามทัศนะของนักหลักจิตวิทยา ชีวิตการแต่งงานควรมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

๑. สมรรถภาพในการที่จะรัก หมายถึงการรู้จักรักคนอื่น บางคนรักเป็นแต่ตัวเอง รักคนอื่นไม่เป็น พร้อมทั้งจะเข้าพิธีแต่งงาน ความพร้อมในที่นี้อาจรวมไปถึงความหนักแน่น อดทน รู้จักการให้อภัย เสียดสละในโอกาสอันเหมาะสม

๒. บรรณูนิภาวะทางอารมณ์ หมายถึงเป็นผู้ใหญ่ทางอารมณ์ มีสติความยังคิดรอบคอบ ใจคอหนักแน่น มีเหตุผล มีความรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่ ฯลฯ ซึ่งผู้ที่จะแต่งงานจะต้องพร้อมในเรื่องนี้ ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าการมีอายุมาก ๆ เพราะอายุของคนเราไม่ได้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ คนบางคนแก่แล้วยังทำตัวเป็นเด็ก ๆ ไม่มีสติปัญญา หรือความรอบคอบสมกับวัยของตัวเอง ทั้งนี้เพราะอายุสมอง หรืออายุจิตไม่เจริญอกงามสมกับอายุตัวจริงคืออายุปฏิบัติ หรืออายุจิต

๓. การรู้จักเลือกคู่ครอง หมายถึงผู้ที่มีอุดมคติ ทัศนคติ รสนิยม และบุคลิกภาพที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน เพื่อความง่ายแก่การปรับตัวเข้าหากัน

๔. ความเต็มใจ หรือประณิธานที่ได้ว่าเอาไว้ ที่จะพยายามทำให้ชีวิตคู่เกิดความผาสุกต้องอดทน อดกลั้น จะต้องมีความแปลกคือ แบบฉบับของตัวเองไม่ซ้ำแบบใคร ความแปลกนี้อาจได้มาจากพันธุกรรมจากพ่อแม่ จากการเรียนรู้ของตัวเองถึงแวดล้อม ฯลฯ ด้วยที่แต่ละ

คนนั้นจะทำให้ชีวิตในการแต่งงานของชายและหญิงให้เกิดความราบรื่น ได้ยากทั้งนี้เนื่องจากความยากลำบากในการที่จะปรับตัวเอง

หลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวมาร่วมชีวิต (คู่ครองที่ดี)

คู่ครองที่ดี ที่จะเป็นคู่ร่วมชีวิตกันได้ นอกจากกามคุณแล้ว ควรมีคุณสมบัติ และประพฤติดามข้อปฏิบัติ ดังนี้

ก. คู่สร้างคู่สม มีหลักธรรมของคู่ชีวิต ที่จะทำให้คู่สมรสมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกันได้ชั้ชยาว เรียกว่า “สมชีวิธรรม ๔ ประการ” คือ

๑. สมสัทธา มีศรัทธาสมกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนาสิ่งเคารพบูชาและหลักการต่าง ๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากัน ลงกันได้

๒. สมสีลา มีศีลสมกัน คือความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรมพเหมาะสมสอดคล้อง ไปกันได้

๓. สมจาคา มีจาคะสมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี มีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น พอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบบังคับกัน

๔. สมปัญญา มีปัญญาสมกัน รู้เหตุรู้ผลเข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกันรู้เรื่อง (อง. จตุกก ๒๑/๕๕/๘๐)

ข. คู่ชื่นชมคู่ระกำ หรือ คู่บุญคู่กรรม เป็นคู่ครองที่มีคุณธรรมลักษณะนิสัย ความประพฤติปฏิบัติ การแสดงออกต่อกันที่เกื้อกูลกัน ถูกกัน ทนกันได้ ในกรณี ท่านแสดงกรรยาประเภทต่าง ๆ ไว้ ๗ ประเภท คือ

๑. วรการิยา กรรยาเชิงเพชฌฆาต คือกรรยาที่มีใ้ได้อยู่กินด้วยความพอใจ ดูหมิ่น และคิดทำลายสามี

๒. โจริกริยา กรรยาเชิงโจร คือกรรยาชนิดที่ล้างผลาญทรัพย์สมบัติ

๓. อับขาริยา กรรยาเชิงขนาบ คือกรรยาที่เก็ยจรั้น ไม่ใส่ใจในการงาน ปากร้ายหยาบคาย ชอบข่มสามี

๔. มาคากริยา กรรยาเชิงมารคา คือกรรยาที่หวังดีเสมอ คอยห่วงใยเอาใจใ้สามีหาทรัพย์มาได้ก็เอาใจใ้คอบประหัยครักษา

๕. ภคินีกริยา กรรยาเชิงน้องสาว คือกรรยาผู้เฝ้ารักสามี คังน้อรักที่ มีใจอ่อนโยน รู้จักเกรงใจ มักคล้อยตามสามี

๖. สขิกริยา กรรยาเชิงสหาย คือกรรยาที่เป็นเหมือนเพื่อน มีจิตภักดี เวลาพบสามีก็ร่าเริงดีใจ เป็นผู้มีกริยามารยาท ประพฤติดี

ง
ค
โค
อง
ง
าม
ริง
ที่
วม
วม
คละ

๗. ทาสีภริยา ภรรยาเยี่ยงนางทาสี คือภรรยาที่ขอมอยู่ใต้อำนาจสามีถูกสามี

ตะกอกคบคี่ ก้อคทน ไม่แสดงความโกรธตอบ (อง. สดคก. ๒๓/๖๐/๕๒)

ท่านสอนให้ภรรยาสำรวจคนว่า ที่เป็นผู้ใด คนเป็นภรรยาประเภทไหนถ้าจะให้ดี
ความเป็นภรรยาประเภทใด สำหรับชายอาจใช้เป็นหลักสำรวจอุปนิสัยของคนว่าควรแก่หญิง
ประเภทใดเป็นคู่ครอง และสำรวจหญิงที่จะเป็นคู่ครองว่าเหมาะกับอุปนิสัยคนหรือไม่

แม้สามีก็ขอมมีหลายประเภท พึงเทียบเอาจากภรรยาประเภทต่าง ๆ เหล่านี้

ก. ผู้ศีลธรรมคู่ความดี เป็นหลักธรรมสำหรับการครองเรือน คือ ขรวาสาธรรม
๔ ประการ มาใช้ต่อกันในบ้านค้ำย ดังนี้

๑. สัจจะ ความจริง คือซื่อสัตย์ต่อกัน ทั้งจริงใจ จริงวาจาและจริงในการกระทำ

๒. ทมะ ฝึกตน คือรักจักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดคณิสัย แก้ไขข้อบกพร่องข้อขัด
แย้ง ปรับตัวปรับใจเข้าหากัน

๓. ขันติ อคทน คือมีจิตใจเข้มแข็งหนักแน่น ไม่วู่วาม ทนต่อความล่วงล้ำก้ำเกิน
กัน และร่วมกันอคทนต่อความเหนียวยาก ลำบากครากคร่า ฝ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน

๔. จาคะ เสียสละ คือมีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุขสำราญความพอใจส่วน
ตนเพื่อคู่ครองได้ เช่น อคหลับนอนนอนพยามาลกันในยามเจ็บไข้ เป็นค้ำ คลอจนจมีจิตใจเอื้อเพื่อ
เผื่อแผ่ต่อญาติมิตรสหายของคู่ครองไม่ใจแคบ (ส.ศ. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖)

ง. คู่ถูกหน้าที่ต่อกัน สงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ตามหลักปฏิบัติในทิส ๖ ข้อ
ว่าค้ำย ทิสเบื้องหลัง คือ

สามีปฏิบัติต่อภรรยา โดย

๑. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา

๒. ไม่ดูหมิ่น

๓. ไม่นอกใจ

๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน

๕. หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาอนุเคราะห์สามี โดย

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายค้ำยดี

๓. ไม่นอกใจ

๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้

๕. ขยัน ซ่างจัดซ่างทำ เองงานทุกอย่าง (ที. ป. ๑๑/๒๐๑/๒๐๔)

จ. พ่อบ้านเห็นใจภรรยา สตรีมีความทุกข์จำเพราะตัวอีกส่วนหนึ่ง ต่างจาก
ผู้ชาย ซึ่งสามีพึงเข้าใจ และพึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ เห็นอกเห็นใจ คือ

๑. ผู้หญิงต้องจากหมั้นญาติมาอยู่กับตระกูลของสามีทั้งที่ยังเป็นเด็กสาวสามีควรให้ความอบอุ่นใจ
๒. ผู้หญิงมีระดู ซึ่งบางคราวก่อปัญหาให้เกิดความแปรปรวนทั้งใจและกาย ฝ่ายชายควรเข้าใจ
๓. ผู้หญิงมีครรภ์ ซึ่งขามันนั้นต้องการความเอาใจใส่ บำรุงกายใจเป็นพิเศษ
๔. ผู้หญิงคลอดบุตร ซึ่งเป็นคราวเจ็บปวดทุกข์แสนสาหัส และเสี่ยงชีวิตมาก สามีควรใส่ใจเหมือนเป็นทุกข์ของคน
๕. ผู้หญิงต้องคอยปรนเปรอเอาใจฝ่ายชาย ฝ่ายชายไม่ควรเอาแต่ใจตัว พึงซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจตอบแทน (นัย ส.สล. ๑๘/๔๖๗/๒๕๗) และ (พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปยุตฺโต), ๒๕๑๘ : ๓๕-๓๘)

ประเภทของการแต่งงาน

การแต่งงาน หรือการมงคลสมรส บางแห่งเรียกว่า “วิวาหะ” มีอยู่หลายประเภท ในคัมภีร์มनुธรรมศาสตร์ กว่าถึงวิวาหะมี ๘ อย่าง คือ

๑. พรหมวิวาหะ มารดาบิดาขอลูกสาวให้แก่พราหมณ์ผู้รู้เวท โคขมิเรียกทรัพย์
๒. เทวต้าวิวาหะ มารดาบิดาขอลูกสาวให้แก่ชายผู้ให้โคกระบือแก่พราหมณ์ ผู้กระทำพิธีบูชาขัณฑ์ เป็นค่าง้างในการทำพิธี
๓. อสิวิวาหะ มารดาบิดาขอลูกสาวให้แก่ชายผู้ให้โคกระบือแก่คนคู่หนึ่งหรือสองคู่
๔. ปชาปติวิวาหะ มารดาบิดาขอลูกสาวให้แก่ชาย และพูดว่า “เจ้าจงร่วมกันประพฤติธรรมเถิด”
๕. อสุรวิวาหะ มารดาบิดาขอลูกสาวให้แก่ผู้ให้ทรัพย์พอสมควร
๖. รากษสวิวาหะ ชายแ่งหญิงได้ในการสู้รบกับผู้ปกครองของฝ่ายหญิง
๗. คันธรวิวาหะ หญิงชายได้เสียกันเองตามความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย
๘. ปีสางวิวาหะ ชายลอบลักหญิงเมื่อเวลาหญิงหลับ หรือเมา หรือสลบ

(ประจักษ์ ประกายทิพยากร, ๒๕๑๕ : ๔๔)

ในปัจจุบันผู้รู้ทั้งหลายได้แบ่งการแต่งงานหรือการสมรสออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. วิวาหมงคล เป็นการกระทำพิธีสมรสที่บ้านของฝ่ายหญิง วิธีนี้ดูเหมือนว่าเราชาวไทยนิยมกันมากที่สุดและเมื่อสมรสแล้ว ฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง โดยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง
๒. อาวาหมงคล เป็นการกระทำพิธีสมรสที่บ้านของฝ่ายชาย และเมื่อสมรสแล้ว ฝ่ายหญิงจะอยู่กับฝ่ายชาย โดยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ของสามี

แต่ในสังคมปัจจุบัน หญิงชายอาจจัดทำพิธีสมรสในสถานที่อื่นซึ่งไม่ใช่บ้านของฝ่ายชาย หรือบ้านของฝ่ายหญิง และเมื่อแต่งงานกันแล้ว หญิงชายนิยมแยกกันไปอยู่ตามลำพัง ไม่ยอมอยู่กับครอบครัวของฝ่ายชาย หรือฝ่ายหญิงเหมือนเดิม

การแต่งงานตามประเพณีนิยมที่คนไทยยึดถือและปฏิบัติได้แบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอนด้วยกัน คือ

๑. การทาบทาม

๒. การสู่ขอ

๓. การหมั้น

๔. การแต่งงาน

๑. การทาบทาม หมายถึงการให้ผู้ใหญ่ทางฝ่ายชายไปเจริญทางการทูตกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ทั้งนี้จะต้องอาศัยชั้นเชิงศิลปะในการพูด เพื่อที่จะโน้มน้าวให้ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงพลอยเห็นดีเห็นงามไปด้วย หรือการที่บุคคลหนึ่งต้องการที่อยากได้ลูกสาวของคนที่นั้นคนนั้นมาเป็นสะใภ้ของตน เขาต้องใช้วิจรรย์ญาณอย่างรอบคอบว่ามีความเหมาะสมกันทุกด้าน เช่น เชื้อชาติ วรรณะ วงศ์ตระกูล ฐานะ เป็นต้น เมื่อใคร่กรวญจนเป็นที่ตกลง รวมทั้งลูกชายของคนด้วยโดยให้ผู้ใหญ่ฝ่ายชายเข้าไปหาผู้ใหญ๋ฝ่ายหญิง เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นตามวัตถุประสงค์ คนไทยเรารู้ดีกันว่าการสู่ขอนับเป็นมงคลอันหนึ่งที่ไม่ต้องการปฏิเสธ ถ้าปฏิเสธก็ไม่ถือว่าเป็นมงคลด้วยเหตุนี้ การทาบทามเป็นการเป็นการลองเชิงเพื่อกันมิให้เกิดการปฏิเสธ หรือเกิดอับมงคลในขั้นสู่ขอ

๒. การสู่ขอ เมื่อทาบทามได้สำเร็จลุล่วงไปแล้ว คราวนี้เป็นเรื่องของการสู่ขอ ทางฝ่ายผู้ชายจะแต่งตั้งให้ผู้ใหญ่ของคนเป็น “เสาแก่” ไปสู่ขอ อาจเป็นพ่อแม่หรือผู้ที่คนเห็นว่าเป็นผู้มีเกียรติ มีคนนับหน้าถือตาอย่างกว้างขวาง การไปสู่ขอเพื่อตกลงนัดหมายเรื่องการหมั้นสินสอดทองหมั้น วันหมั้น วันแต่งงาน และการจัดงานแต่งงานให้เรียบร้อย ฝ่ายชายควรจะต้องคำนึงถึงเกียรติภูมิฝ่ายหญิงเอาไว้ให้มาก กล่าวคือถ้าฝ่ายชายให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอโดยเป็นคนมีหลักฐานมั่นคง หรือมีเกียรติยศชื่อเสียงแล้ว ก็เป็นสิ่งที่ช่วยเชิดหน้าชูตาแก่ฝ่ายหญิงได้มาก

๓. การหมั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้แก้ไขใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ กำหนดไว้ดังนี้

การหมั้นจะได้อต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว การหมั้นที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติวรรคหนึ่ง (คืออายุไม่ครบสิบเจ็ดปี) เป็นโมฆะ

ผู้เยาว์จะทำการหมั้นได้ต้องได้รับความยินยอมของบุคคลดังต่อไปนี้

๑. บิดามารดา ในกรณีที่มิทั้งบิดามารดา

๒. บิดาหรือมารดา ในกรณีที่มิมารดาหรือบิดาชาย หรือถูกถอนอำนาจปกครอง

๓. ผู้ปกครอง ในกรณีที่ไม่มีบิดามารดา หรือมีบิดาหรือมารดาแต่ถูกถอนอำนาจ

การหมั้นที่ผู้เยาว์ทำโดยปราศจากความยินยอมกล่าวเป็น “โมฆียะ”

ของหมั้น เป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายให้ไว้แก่ฝ่ายหญิงเพื่อเป็นหลักฐานการหมั้น และประกันว่าจะสมรสกับหญิงนั้น ของหมั้นให้ตกเป็นสิทธิ์แก่หญิง เมื่อได้ทำการสมรสแล้ว

สินสอด เป็นทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองฝ่ายหญิง เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรสด้วย ถ้าไม่มีการสมรส ชายเรียกคืนได้

เมื่อมีการหมั้นแล้ว ถ้าฝ่ายใดผิดสัญญาหมั้น อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกให้รับผิดชอบ ค่าทดแทนในกรณีที่มีของหมั้น ถ้าฝ่ายชายผิดสัญญาหมั้น ให้ของหมั้นตกเป็นสิทธิ์แก่ฝ่ายหญิง ถ้าฝ่ายหญิงผิดสัญญาหมั้น ให้คืนของหมั้นแก่ฝ่ายชาย (สมชัย ใจดี และบรรจง ศรีวิภาภรณ์, ๒๕๔๒ : ๑๐๖-๑๐๗)

พิธีหมั้นต้องมีการแห่ขันหมากนั้นมีหมากดิบ ๘ ลูก พลู ๔ เรียง บรรจุในขัน ใบหนึ่ง อีกขันหนึ่งบรรจุของหมั้น ซึ่งแล้วแต่จะตกลงกัน บางรายเพิ่มขันใส่ ใบเงิน ใบทอง ถู ข้าวเปลือก ถู ถ่วงอีกขันหนึ่ง เครื่องขันหมากนอกนั้นจัดขนมและผลไม้ใส่ถาด จะมากน้อยก็แล้วแต่ฐานะของบุคคล

เมื่อขันหมากฝ่ายชายไปถึงบ้านฝ่ายหญิง เจ้าแม่ฝ่ายหญิงคอยรับขันหมาก นำเข้าไปสู่สถานที่ทำพิธี เจ้าแม่ฝ่ายชายจะลุกขึ้นประกาศทำพิธีหมั้นเป็นทำนองว่า วันนี้เป็นวันมงคล ได้นำขันหมากมาหมั้นนางสาวอะไร บุตรของใคร เพื่อแต่งงานกับนายอะไร บุตรของใคร โดยมีสินสอดทองหมั้นอะไรบ้างขอไปขอให้ผู้ใหญ่ฝ่ายชายมอบขันหมากของหมั้นให้แก่ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง บางที่อาจเป็นแหวนหมั้น ก็จะให้เจ้าบ่าวสวมแหวนหมั้นให้เจ้าสาว (นี่นางค่านมือซ้าย นี่เป็นนิ้วที่มีเส้นเลือดเข้าสู่หัวใจมากที่สุด) และให้เจ้าแม่ฝ่ายหญิงตรวจนับของหมั้นให้เป็นที่ถูกต้องแล้วประกาศเรื่องการแต่งงานซึ่งอาจดำเนินการในวันเดียวกัน หรือแยกจัดในโอกาสต่อไปก็ได้ ต่อจากนั้นจึงมีการจัดอาหารเลี้ยงคู่กันทั้งสองฝ่าย

๔. การแต่งงาน วันแต่งงานนิยมเดือนคู่ ไม่นิยมเดือนคี่ ยกเว้นเดือนเก้า คนไทยนิยมเลขเก้าถือว่าเป็นสิริมงคล ในสมัยโบราณมี ๒ วัน คือวันสุกดิบ กับวันแต่งงาน แต่สมัยปัจจุบันนิยมรวมรดเป็นวันเดียว ซึ่งอาจต้องลดขันคอนบางอย่างลงไปบ้างทำให้พิธีแต่งงานสมัยปัจจุบันมีหลายลักษณะตามความเหมาะสมของสถานการณ์ ดังที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเสนอไว้ในหนังสือ “พิธีแต่งงานแนวประหยค์” เป็น ๔ แบบ แล้วแต่จะเลือกปฏิบัติแบบใดคือ

แบบที่ ๑

ตอนเช้า นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ที่โรงพิธี เจ้าบ่าวเจ้าสาวใส่บาตรและเลี้ยงพระ ๘ หรือ ๑๐ หรือ ๑๒ หรือ ๑๔ รูป ทั้งนี้ เพื่อให้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวนิมนต์พระฝ่ายละเท่า ๆ กัน ต่างกับงานมงคลอื่น ๆ หรือคามศรัทธา แต่คนไทยนิยมพระสงฆ์จำนวนคู่ เช่น บ้างแห่งนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป รวมกับพระพุทธรูปอีก ๑ องค์ ก็เท่ากับ ๑๐ รูป แล้วถวายไทย

ธรรมพระสงฆ์อนุโมทนาแล้วเจริญมงคลคาถา ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่คู่บ่าวสาว ส่งพระ
กลับวัดแล้วเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน

เวลา ก่อนเที่ยง ฝ่ายเจ้าสาวจัด “ของเดือน” (ของเดือนเดือนขึ้นหมาก) ไปยังบ้าน
เจ้าบ่าวของเดือนเป็นสำหรับอาหารคาวหวาน ๒ หรือ ๔ ตำรับ จุดหมายของการส่งของเดือนก็เพื่อ
เดือนให้ฝ่ายเจ้าบ่าวส่งขบวนขึ้นหมากมาได้แล้ว พิธีการนี้จะไม่ทำก็ได้

ตอน บ่าย ขบวนขึ้นหมากแฉ่งของฝ่ายเจ้าบ่าวก็มาถึงบ้านเจ้าสาว ทางฝ่ายเจ้าสาว
ก็ออกรับขึ้นหมาก เจริญขึ้นหมาก และตรวจสอบสินสอด เสร็จแล้ว มีการไหว้บรรพบุรุษ ไหว้
บิดา มารดา และจดทะเบียนสมรส (ทำเวลาอื่นก็ได้)

ตอน เย็น เป็นพิธีรดน้ำสังข์ จัดโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป ๑ ชุด สำหรับคู่บ่าวสาว
จัดทางซ้ายของโต๊ะหมู่บูชา บนคั้งมีหมอนรองแขน พานรองรับน้ำสังข์รองด้วยดอกกุหลาบ ดอก
รักบานไม่รู้โรย อุปกรณ์การรดน้ำสังข์ จัดเตรียมของชำร่วยแก่ประธานและแขกผู้มาค่าน้ำทุกคน
เครื่องเงินหน้า มาลัย สำหรับคู่บ่าวสาว มงคลแฝดหรือมงคลจักร สังข์ แล้วรับประทานอาหาร

เวลา กลางคืน พิธีส่งตัวเข้าหอตามเวลาที่กำหนดไว้ ก่อนจะถึงเวลาส่งตัวก็นิยม
จัดผู้ใหญ่สามีมกรรยาคนหนึ่งซึ่งประสบผลสำเร็จในชีวิตสมรสไม่เคยแตกแยกกัน ไปกระทำพิธีปูที่
นอนที่ห้องคู่สมรส คือปูที่นอน กางมุ้ง เอาตุ้มมงคลที่เตรียมไว้วางบนที่นอน บางแห่งโปรย
เหรียญและแบงก์เต็มที่นอน แล้วทั้งสองท่านก็จะลงนอนเอาฤกษ์ก่อนเรียกว่า “พิธีเรียงหมอน”
โดยผู้ชายนอนทางขวาของผู้หญิง ขณะนอนก็สนทนาอวยคำอันเป็นมงคลแก่คู่สมรส

แบบที่ ๒

ตอน เช้า ฝ่ายเจ้าบ่าวขบวนขึ้นหมากไปที่บ้านเจ้าสาวเพื่อร่วมกันทำบุญใส่บาตร
หลังจากนั้นตอนสายก็จดทะเบียนสมรส (ทำเวลาอื่นก็ได้)

ตอน บ่าย ทำพิธีรดน้ำสังข์ ณ สถานที่ที่กำหนดไว้ เสร็จแล้วมีการเลี้ยงแขกด้วย
อาหารว่าง หรืออาหารเย็น แล้วแต่ความเหมาะสม

ตอน กลางคืน ทำพิธีปูที่นอนเรียงหมอน โดยผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายคามธรรมเนียม
ที่ปรากฏในแบบที่ ๑

แบบที่ ๓

ตอน เช้า เจ้าบ่าวเจ้าสาวพร้อมทั้งญาติพี่น้องถวายสังฆทาน หรือใส่บาตร

ตอน สาย ทำพิธีรดน้ำสังข์หรือผูกข้อมือ โดยญาติพี่น้องและแขกสำคัญ ๆ เท่านั้น
เสร็จแล้วจดทะเบียนสมรส (ทำเวลาอื่นก็ได้)

ตอน กลางวัน จัดเลี้ยงอาหาร การส่งตัวกระทำหลังจากนั้นแล้วแต่สะดวก

แบบที่ ๔

ตอน เช้า เจ้าบ่าวเจ้าสาว ถวายสังฆทาน หรือใส่บาตรเสร็จแล้ว กระทำพิธีรดน้ำ
สังข์หรือผูกข้อมือแล้วจดทะเบียนสมรส (ทำเวลาอื่นก็ได้) เป็นเสร็จพิธี

สิ่งที่ไม่คือออกไป

- ๖. หญ้าแพรก “ ให้เจริญงอกงามและทนทานเหมือนหญ้าแพรก
- ๗. กินบดขยา “ ให้มีใจคอหนักแน่นเหมือนหิน
- ๘. จันทมาก “ ให้มีลูกหลานสืบวงศ์ตระกูลมากมายคั่งจันทมาก
- ๙. กล้วยน้ำว่า “ ให้มีลูกคอกเหมือนกล้วยน้ำว่า

ขนมที่นิยมทำในพิธีมงคลสมรส

- ๑. ขนมจีน เพราะว่า คู่บ่าวสาวจะได้คู่อยู่กับยาวนานจนแก่เฒ่า
- ๒. ขนมทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เพราะว่าคู่กันจะได้รักรวยที่เงินทอง

มาก ๆ

- ๓. ขนมการแม เพราะจะได้เป็นคู่ที่มีความรักกันเหนียวแน่น
- ๔. ข้าวเหนียวกัน เพราะจะได้คู่กันจนหวานเข็มนและกลมเกลียวกัน เป็นต้น

พิธีรดน้ำสังข์

พิธีรดน้ำสังข์นี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาโดยตรง และเป็นพิธีที่คนไทยปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่บรรพบุรุษ โดยสมัยก่อนพระสงฆ์เป็นผู้รดน้ำให้ แต่มาสมัยนี้ผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือหรือญาติมิตรสนิทที่อาวุโสกว่าเป็นผู้รดน้ำสังข์แทน

สมัยโบราณนั้น เมื่อพระสงฆ์มาสวดมนต์ เจ้าบ่าว พร้อมด้วยเพื่อนเจ้าบ่าวเพื่อนเจ้าสาวมานั่งคั่งวงล้อมล้อมกันอยู่หน้าพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็จะสวมมงกุฎให้คู่บ่าวสาวและเป็นรดน้ำเอาโดน้าขันคักน้ำซัดเปียกทั้งตัว (เรียกว่า ซัดน้ำ) ต่อจากนั้นบรรดาเพื่อน ๆ บ่าวสาวค่างก็พากันเบียดเจ้าบ่าวเจ้าสาว ทำทีจะเข้ารับน้ำมนต์บ้าง แต่ความจริงแล้วเป็นอุบายที่จะช่วยกันคั้นให้คู่บ่าวสาวใกล้ชิดกันนั่นเอง พิธีดังกล่าวนี้ ปัจจุบันไม่ได้ถือปฏิบัติกันแล้ว เพราะมิได้รดน้ำในวันสวดมนต์เย็นใช้รดน้ำในวันรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งและรดน้ำกันตอนบ่าหรือเย็นซึ่งหมคพิธีสงฆ์

พิธีกรรมทางศาสนาในปัจจุบัน นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เช้า ทำบุญใส่บาตรพร้อมถวายภัตตาหารเช้าเพล แต่พระสงฆ์ แต่ถ้าจะทำพิธีใหญ่ก็ควรมีเทียนมงคลสำหรับเจ้าบ่าว เจ้าสาวคนละซุก คือเทียนรูป ต่างฝ่ายต่างจุดเทียนรูปของตน ถ้าพิธีไม่ใหญ่โตก็ไม่ต้องใช้เทียนมงคล ใช้แต่เทียนรูปธรรมคาเพียงซุกเดียว โดยให้เจ้าสาวเป็นผู้จุดเทียน และเจ้าบ่าวเป็นผู้จุดรูป ทั้งนี้เป็นการให้เกิดศิริมงคล เพราะเทียนมีศักดิ์สูงกว่ารูป และการจุดเทียนรูปในงานมงคลต่าง ๆ นั้นให้จุดเทียนก่อนรูปเสมอไป แต่ในปัจจุบันก็จุดเทียนรูปด้วยกัน (เจ้าสาวและเจ้าบ่าวจะซิงกันมีความเชื่อกันว่าใครจุดเทียนรูปก่อนถือว่าเป็นผู้นำที่อยู่เหนือกว่าหรือจะเป็นผู้นำครองครัว

เมื่อใกล้จะถึงฤกษ์รดน้ำมนต์ หรือเราเรียกกันทั่วไปว่า “น้ำสังข์” เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะต้องขึ้นไปนั่งบนคั่งหรือบนที่จัดไว้ หันหน้าไปทางสู่ทิศที่โหรกำหนด ให้หญิงนั่งด้านซ้าย ชายนั่งด้านขวา และผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในพิธีจัดงาน ก็จะคล้องพวงมาลัยให้คู่บ่าวสาว แล้วสวมมงกุฎ

แปลลงบนศีรษะของคู่บ่าวสาวหลังน้ำสังข์ให้ จูณเจิมกระแจะที่หน้าผากและหลังน้ำสังข์ เป็นอันเสร็จพิธีหน้าที่ของประธานจากนั้นแขกคนอื่น ๆ ก็ทยอยกันเข้าน้ำสังข์ตามลำดับแล้ววิคามารคา และวงศ์ญาติจึงจะเข้ามาหลังน้ำ เมื่อเรียบร้อยแล้วผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ปลดมวงกลแฝดออกจากศีรษะคู่บ่าวสาว มักจะปลดจากศีรษะฝ่ายหญิงก่อนโดยถือเคล็ดกันว่า หากปลดมวงกลออกจากศีรษะฝ่ายใดก่อนฝ่ายนั้นจะมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง และเมื่อปลดมวงกลออกแล้วก็จะไม่บอกให้สังข์ขึ้นใครถูกขึ้นก่อนก็ถือว่าผู้นั้นมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

ความเป็นมาของหอยสังข์

คำว่า “หอยสังข์” ส่วนใหญ่ก็จะเห็นในงานแต่งงาน หรือที่เกี่ยวข้องกับพราหมณ์ หอยสังข์นี้จะใช้ใส่น้ำพระพุทธมนต์ สำหรับรดเพื่อให้เกิดสิริมงคล หรือจะใช้เป่าก็ได้ที่เรียกว่า “เป่าสังข์” ซึ่งใช้ในพิธีพราหมณ์นั้นเรียกอีกชื่อว่า “เป่าสังข์ ไกวบังนทาเทว” ก็คงจะเป่าเพื่อให้เกิดสิริมงคลอีก เช่นกันแต่ในบางกรณีที่ใช้การเป่าสังข์ในการปลุกให้ตื่น เช่น เทพเจ้าจะใช้การเป่าสังข์เพื่อปลุกพระนารายณ์ให้ตื่นจากบรรทม

เมื่อรู้ว่าหอยสังข์มีประโยชน์ดังกล่าว ที่นี้มาถึงสาเหตุว่าทำไมจึงต้องใช้หอยสังข์ด้วย จะใช้หอยชนิดอื่น หรือวัตถุชนิดอื่นบ้างไม่ได้หรือ เรื่องนี้มีสาเหตุคือเป็นเรื่องเก่าแก่โบราณกาลนานมาแล้ว ตั้งแต่สมัยสร้างโลกใหม่ ๆ พระพรหมได้นำคัมภีร์พระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ไป ปรากฏว่าระหว่างทางก็พักผ่อน และอาบน้ำก็ได้้นำคัมภีร์วางไว้บนก้อนหินสังข์ของสุร ซึ่งเป็นยักษ์ตนหนึ่งอาศัยในมหาสมุทรเป็นยักษ์ซึ่งเห็นหอยสังข์ ซึ่งคงจะมีรูปร่างแปลกมาก ก็แอบมาลักคัมภีร์พระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ลงไปได้มหาสมุทร พระพรหมเมื่ออาบน้ำชำระกายเสร็จแล้ว ปรากฏว่า คัมภีร์พระเวทได้หายไปแล้ว ก็ตกใจรีบขึ้นไปเฝ้าพระนารายณ์เปรียบเสมือนตำรวจโลก และแจ้งให้ทราบถึงเหตุดังกล่าว เมื่อพระนารายณ์อวตารลงมาเป็นปลา ซึ่งเรียกว่า “มัสยวตาร” เพื่อจะมาบอกพระมนูให้เตรียมสัตว์ พิษ สรรพสิ่งต่าง ๆ ลงเรือใหญ่ เพราะจะเกิดน้ำท่วมโลกเนื่องจากจะสิ้นกัลป์ เมื่อน้ำท่วมแล้วปลาใหญ่ซึ่งเป็นพระนารายณ์อวตารลงมาจะช่วยลากลูกเรือ จนกระทั่งน้ำเหือดแห้งไปพอเสร็จภารกิจนี้ก็ดำลงไปใต้มหาสมุทร เพื่อจัดการกับสังข์ของสุร ปลาใหญ่ก็ต่อสู้กับสังข์ของสุรจนกระทั่งของสุรอ่อนกำลังจนเจียนจะแพ้ ปลาใหญ่ก็กลับร่างกลายเป็นพระนารายณ์ ๔ กร พระนารายณ์ฆ่าสังข์ของสุร เสร็จแล้วพระนารายณ์ก็ดึงคัมภีร์พระเวทออกจากตัวสังข์ของสุร ก็คือตัวหอยสังข์นั่นเอง เพราะสังข์ของสุรได้กลืนคัมภีร์พระเวทนี้ไว้จึงปรากฏเป็นรอยพระหัตถ์ หรือลายนิ้วมือของพระนารายณ์ที่หอยสังข์ คือตรงที่เป็นเกลียว ๆ ตรงปากหอยสังข์นั่นเอง และนำคัมภีร์พระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ไปคืนให้พระพรหมได้

ด้วยเหตุที่หอยสังข์หรือสังข์ของสุรนี้เคยอมคัมภีร์พระเวทอันศักดิ์สิทธิ์และมีรอยพระหัตถ์ พระนารายณ์เป็นเจ้าของประทับอยู่ ดังนั้นจึงนิยมนำหอยสังข์ใช้ในพิธีมงคล เพราะเป็นที่รวมสิ่งที่มีมงคลอยู่ถึง ๒ สิ่ง งานที่ไม่เป็นมงคลจะไม่ใช้หอยสังข์ในการรดน้ำเลย เช่น การรดน้ำศพ เป็นต้น (จุฑารัตน์ เหลื่อนาก, ออกอากาศครั้งที่ ๑๒๖ วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔)

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒

ลักษณะของหอยสังข์มี ๒ ประการ คือ

๑. หอยสังข์ที่ก่อนหอยหมุนไปทางขวา เป็นหอยสังข์ที่หายากมาก เป็นของใช้สำหรับใช้ในพระราชพิธี หรือรัฐพิธี เท่านั้น
๒. หอยสังข์ที่ก่อนหอยหมุนไปทางซ้าย เป็นหอยสังข์ที่พบโดยทั่วไป ใช้ในงานมงคลทั่ว ๆ ไป

หอยสังข์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๑๔ อย่าง

๑. น้ำอมฤต
๒. วันวันตรี คือเวลาผู้ถือหม้อน้ำอมฤตผุดขึ้นมาจากเกษียรสมุทร
๓. พระลักขมี เทวีแห่งโชคลาภและความงาม ซึ่งต่อมาได้เป็นพระราชาของพระศิวะ
๔. นางสุราเทวี หรือนางวารุณี ต่อมาได้เป็นชายาของพระวรุณ
๕. พระจันทร์ พระอิศวรนำไปเป็นปิ่นปักผม
๖. นางอัปสรชื่อรัมภา ซึ่งเป็นยอดของความงาม
๗. ม้าชื่ออังโกลศรพ มีหูตั้งสูง ถือเป็นยอดม้า
๘. มณีเกาสตุก คือแก้วมณีซึ่งต่อมาตกเป็นของพระกฤษณะ
๙. คันปาริชาติ ซึ่งสามารถบันดาลให้สมปรารถนาได้ตามใจนึก
๑๐. นางโค ชื่อกามธนูหรือสุรภี ซึ่งนี่คือไรสมความปรารถนาเช่นเดียวกัน
๑๑. ช้างเอราวัณ พาหนะของพระอินทร์มี ๓๓ เศียร
๑๒. สังข์ศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาตกเป็นของพระนารายณ์ และกฤษณะใช้สำหรับเป่าบันไดเสียงบังเกิดชัยชนะแก่ศัตรู
๑๓. ธนูวิเศษ แผลงไปไม่มีผิดเป้าหมาย และ
๑๔. พิชัยร้ายแรง ซึ่งพระศิวะทรงค้ำเพราะเกรงจะเกิดภัยแก่ทวดคาและมนุษย์ พระศอ (คต) ของพระองค์จึงมีศีลคำตั้งแต่บัดนั้นมา (กิตติ ฌนิกรกุล, ๒๕๑๕ : ๑๖๕-๑๖๖)

พิธีปูที่นอน

เมื่อได้ฤกษ์ดี เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาวก็จะจัดแจงที่นอน หมอน มุ้ง ที่เตรียมไว้ เชิญผู้ใหญ่ที่มีคุณลักษณะดี ทั้งสามีและภรรยา คือ

๑. เป็นสามีภรรยาหันมาตั้งแต่หนุ่มสาวจนแก่
๒. มีเคยมีการทะเลาะเบาะแว้งกันเลย
๓. มีบุตรธิดาที่สืบวงศ์ตระกูล
๔. มีหลักฐานดี
๕. เป็นผู้ตั้งในศีลธรรมอันดี

ชำระกายให้สะอาดแล้วเข้าไปปูที่นอน โดยเอาฟักเขียวผลหนึ่ง หม้อใหม่ใส่น้ำหม้อหนึ่ง พานถั่วงาที่เหลือนจากเกล้าเงินสินสอด และหีบคยา นำไปวางไว้ข้างที่นอน ซึ่งเป็นการอวยพรว่า “ขอให้คู่บ่าวสาวมีน้ำใจใสสะอาด อยู่เย็นเป็นสุขเหมือนฟัก และน้ำให้มีใจหนักแน่นเหมือนศิลา และมีความเจริญงอกงามเหมือนถั่วงา” แล้วเผาแ่หว่างหมอนหนุนศีรษะเรียงกันให้หญิงนอนซ้าย ชายนอนขวา ผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ใหญ่ที่นอน จะนอนสอนพอบเป็นพิธี แล้วให้ศีล ให้พรความสมควร (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๘ : ๕๐)

พิธีส่งตัวเขาหอ

พิธีส่งตัวเจ้าสาวให้แก่เจ้าบ่าวในเรือนหอ นั้น ต้องหาฤกษ์อีกที่หนึ่ง เรียกว่า “วันเรียงหมอน” ซึ่งอาจเป็นคืนวันแ่่งหรือหลังวันแ่่งก็ได้เริ่มทำพิธีโดยมารดาเจ้าสาวมาส่งให้แก่เจ้าบ่าวที่เรือนหอแล้วแนะนำสั่งสอนให้เจ้าสาวเคารพนบนาบ ข้าเกรง ซื่อสัตย์ต่อสามีและอบรมเจ้าบ่าวให้รักใคร่ เลี้ยงดูและปฏิบัติต่อภรรยาอย่างเหมาะสมกับหน้าที่ของสามีที่ดี เมื่อผู้ใหญ่ให้โอวาทจบ คู่บ่าวสาวจะกราบเท้าผู้ใหญ่ หรือเผาแ่แก่จะจับมือเจ้าสาวขึ้นให้เจ้าบ่าวเป็นอันเสร็จพิธี

การไหว้ญาติ

หลังจากเสร็จสิ้นงานแต่งงานแล้วเป็นช่วงเวลาที่คิมน้ำผึ้งพระจันทร์ของคู่สมรสทั้งสองคนก็จะตระเวนไปไหว้ญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย ทั้งใกล้และไกลโดยคู่สมรสนำพานดอกไม้เทียนธูปและผ้าไหว้ไปกราบไหว้แสดงความเคารพญาติผู้ใหญ่ และก็จะทำการ “รับไหว้” โดยการกล่าวให้โอวาทและอวยพรแล้วมอบของรับไหว้ให้คู่สมรสเป็นเงิน ทอง ทรัพย์สิน แล้วแต่ท่านจะเมตตา เพื่อให้เป็นกองทุนครอบครัวใหม่ต่อไป (สุเมธ เมธาวิทกุล, ๒๕๓๒ : ๑๓๐)

ประเพณีการปลูกเรือน

บ้านเป็นซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย ๑ ในปัจจัย ๔ ของมนุษย์ซึ่งสิ่งจำเป็น ดังคำโบราณกล่าวไว้ว่า "ปลูกบ้านตามใจผู้อยู่ สร้างอุ้มตามใจผู้นอน" ในสมัยก่อนนั้นการปลูกบ้านเรือนเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะชีวิตทั้งชีวิตจะต้องผูกพันอยู่กับบ้านเรือน การทำอะไรก็ต้องการมงคลดูฤกษ์ ดูยาม ให้ดีเสียก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคล แก่เจ้าของบ้านและคนในครอบครัวมีความสุขสมใจ แต่ในปัจจุบันการสร้างบ้านเรือนจะเน้นไปทางความสะดวกสบายมากกว่า การจะต้องเสียเวลามาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งค่อนข้างจะยุ่งยากสิ้นเปลืองมากมาย บางคนก็จะดูฤกษ์ ดูยาม พอเป็นพิธีเท่านั้น

สิทธิการिया ท่านกล่าวว่า บุคคลใดจะปลูกเรือน สร้างเรือน สร้างเมือง ทำประตู สร้างกุฎี สร้างวิหาร ศาลา โรงสัตรีพาทนะ ตลอดจนบรรดาสรรพอาคารทั้งปวง เพื่อจะให้เป็นสวัสดิมงคล ท่านให้พิจารณาตามนี้

ปลูกเรือนในเดือนอ้าย	ย่อมได้เป็นเศรษฐี
สิ่งสินจัก พูนมณี	
เพราะเดือนนี้ต้องเป็นผล	
ปลูกเรือนในเดือนยี่	ฤกษ์เดือนนี้ก็โสภณ
เข้าศึกและแสนพล	อาจกันคนและศัตรู
ปลูกเรือนในเดือนสาม	ภัยติดตามดูอดสู
ครั้งเมื่อถึงฤกษ์	ย่อมเกิดมีอันตราย
ปลูกเรือนในเดือนสี่	เดือนนี้ดีสุขสบาย
ทุกข์ โศก โรคสูญหาย	ความสบายจักพูนมา
ปลูกเรือนในเดือนห้า	ทุกข์เท่าฟ้าถึงตน
เดือนนี้มีเป็นผล	อันตรายจะมีมา
ปลูกเรือนในเดือนหก	จะอิมอกต่างภาษา
สิ่งสินจะพูนมา	สรรพทรัพย์ก็เนืองนอง
ปลูกเรือนในเดือนเจ็ด	เสียบำเหน็จสิ้นทั้งผอง
ทรัพย์สินอันตนครอง	เสียทั่วตัวจะไร้ไฟ
ปลูกเรือนในเดือนแปด	จะร้อนแรงทอรานใจ
สิ่งสินตนเท่าใด	เกินเอาไว้เบียด
ปลูกเรือนในเดือนเก้า	ยศศักดิ์ก็มั่นคง
สิ่งสินอันจำนง	สรรพทรัพย์จักพูนมา

ปลูกเรือนในเดือนสิบ	จักจิบหายต้องซื้อค่า
พยาธิจะมีทา	อันตรายมาปะปน
ปลูกเรือนในเดือนสิบเอ็ด	ระวังเท้จจะพาลชน
เดือนนี้ มิเป็นผล	จะเกิดภัยอันตราย
ปลูกเรือนเดือนสิบสอง	เงินและทองย่อมเหลือหลาย
ข้างม้าและวัวควาย	มีทั้งทาสและทาสี

สรุป การปลูกเรือน ควรปลูกในเดือน อ้าย, ยี่, ๔, ๖, ๘ หรือ ๑๒ เป็นเดือนที่ดีเป็นสิริมงคล มีความสุขกายสบายใจ ทรัพย์สินเงินทองมากมาย มีความเจริญรุ่งเรือง

วันปลูกเรือน

วันอาทิตย์ วันอังคารและวันเสาร์ เป็นวันไม่ดี มักจะเดือดร้อน มีเรื่องวุ่นวายใจ เรื่องโศกเศร้าจะมาเยือน

วันจันทร์ วันพุธ วันพฤหัสบดี และวันศุกร์ เป็นวันดี เป็นสิริมงคล มีความสุข ความเจริญ มีอำนาจวาสนา

การดูพื้นที่สำหรับปลูกบ้านเรือน

โบราณท่านว่าถ้าจะดูพื้นที่ปลูกบ้าน ให้จัดข้าว ๓ กระทง คือข้าวขาว ๑ กระทง ข้าวดำ ๑ กระทง ข้าวแดง ๑ กระทง แล้วให้เอาไปวางไว้ตรงกลางของที่แห่งนั้น เพื่อให้กาบิน ถ้ากาบินข้าวดำ ท่านว่าอย่าอยู่เลย ที่นั้นไม่ดี ถ้ากาบินข้าวขาวที่นั้นดี ถ้ากาบินข้าวแดง ท่านว่าที่นั้นเลว

หรือให้ขุดลึกประมาณ ๒ ศอก แล้วเอาไม้ไผ่สี่ซูก ที่ยังสดอยู่มา ๑ ปล้อง ตัดเอาปล้องไว้ เพื่อใส่น้ำมันได้ แล้วเอาต้ายดิบมาทำเป็นไส้ใช้น้ำมันมะพร้าว และจุดไว้ ๑ คืบ กับ ๑ วัน ห้ามมิให้ใครมาถูกต้องได้ครั้นถึงเวลา ถ้ามืดให้เปิดดู ถ้าน้ำมันพร่องไปท่านว่าอยู่ที่นั้นเลย

การขุดหลุม

เดือน ๔ เดือน ๕ และเดือน ๖ ขุดหลุมเอามูลดินไว้ทิศตะวันออก ต้นเสาเอาไว้ทิศเหนือ ปลายเสาไว้ทิศใต้

เดือน ๗ เดือน ๘ และเดือน ๙ ขุดหลุมเอามูลดินไว้ทิศใต้ ต้นเสาไว้ทิศตะวันออก ปลายเสาไว้ทิศตะวันตก

เดือน ๑๐ เดือน ๑๑ และเดือน ๑๒ ขุดหลุมเอามูลดินไว้ทิศตะวันตก ต้นเสาไว้ทิศใต้ ปลายเสาไว้ทิศเหนือ

เดือน อ้าย เดือน ยี่ และเดือน ๓ ขุดหลุมเอามูลดินไว้ทิศเหนือ ต้นเสาเอาไว้ทิศตะวันตก ปลายเสาเอาไว้ทิศตะวันออก

ลักษณะเสาและเครื่องเรือน

๑. ลักษณะของเสาที่ดี คดีตามประเพณีโบราณถือว่าเสาเรือนเป็นสิ่งสำคัญกว่าสิ่งใด ๆ ลักษณะของเสาที่ดี ดังนี้

เสาชื่อ กำลังพล	ได้แก่	เสามีเพียงตาเดียว
เสาชื่อ ดาวเรือง	ได้แก่	เสามีมีตาเล็ก ๆ เป็นนมหงู ตลอดต้น
เสาชื่อ ชนະศັตรู	ได้แก่	เสามีมีตา ๓ ตา
เสาชื่อ โปรงฟ้า	ได้แก่	เสาที่เป็นรูตั้งแต่ต้นจนปลาย
เสาชื่อ ศุภลักษณ์	ได้แก่	เสามีตา ๕ ตา
เสาชื่อ คชลักษณ์	ได้แก่	เสามีตา ๗ ตา
เสาชื่อ ปลอดภย	ได้แก่	เสาที่ไม่มีตา ไม่มีรูเลย

๒. ลักษณะของเสาที่ร้าย มีดังนี้

เสาชื่อ หมูสี	ได้แก่	เสามีมีตาอยู่พื้นดิน ๑ สอก
เสาชื่อ เปิดไร่ไถ่ตอด	ได้แก่	เสามีมีตาอยู่เสมอดิน
เสาชื่อ สลักรอด	ได้แก่	เสามีมีตาอยู่ตรงรูรอด
เสาชื่อ ชุมฉวก	ได้แก่	เสามีตา ๒ ตา
เสาชื่อ จักรขาด	ได้แก่	เสามีตา ๔ ตา
เสาชื่อ นิราศรัก	ได้แก่	เสามีตา ๖ ตา
เสาชื่อ สลักกา	ได้แก่	เสามีตา ๘ ตา
เสาชื่อ ทาสลักษณ์	ได้แก่	เสามีตา ๙ ตา
เสาชื่อ โพรงรัง	ได้แก่	เสาที่รูไม่ตลอดต้น

หมายเหตุ ถ้ามีความจำเป็นไม่สามารถที่จะเลือกหาเสาที่มีลักษณะดีได้ ท่านให้แก่เคล็ด โดยวิธีเจาะตาร้ายออกเสียแล้วเอาเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ๑ จันทร ๑ น้ำผึ้งรวง น้ำนมโค ๑ และมูลโคแดง ๑ อย่างละเท่า ๆ กัน แล้วบดเข้าด้วยกันอุดตาร้ายนั้นเสีย
วิธีจัดเสา

เสาห้อง ๑ คู่ เสาห้อง ๑ เสาแรก ๑ คู่ เสาแรก ๑ รวม ๔ ต้น ท่านให้วางเรียงกันไว้ แล้วเขียนชื่อ พรหม ๑ เพชร ๑ สุข ๑ สตรี ๑ ให้สาวพรหมจารี นำไปวางไว้ที่เสา ๔ ต้นนี้ แล้วทำดังนี้

เสาที่ชื่อว่า พรหม	เอาผ้าขาวพัน	จัดเป็นเสาห้อง
เสาที่ชื่อว่า เพชร	เอาผ้าแดงพัน	จัดเป็นเสาแรก
เสาที่ชื่อว่า สุข	เอาผ้าดำพัน	จัดเป็นคู่เสาแรก
เสาที่ชื่อว่า สตรี	เอาผ้าเหลืองพัน	จัดเป็นคู่เสาห้อง

เครื่องประดับและบูชาเสา

เมื่อชุดหลุมจะตั้งเสา ท่านให้เอาใบตอง ๕ ใบ ใบราชพฤกษ์ ๕ ใบ หน่อกล้วย ๑ ต้น เอาที่มีใบ ๓ ใบ ต้นอ้อย ๑ ต้น ผูกไว้กับปลายเสาให้แน่น แล้วเอาข้าว ๔ กระหวก เทียน ๘ เล่ม บายศรี ๑ สำหรับ บูชาเสา ต่อไปจึงทำพิธียกเสา

พิธีทำขวัญเสา

วันที่ยกเสาเอก เมื่อได้จัดเครื่องบูชาเสาขึ้นระหว่างและจัดการประดับเสา ประพรมด้วยน้ำมนต์ กับจุดเจิมเสาแล้ว ก็ยังมีการทำพิธีทำขวัญเสาอีก โดยเอาพระเงินพวงทอง คล้องปลายเสาเอก เช่นใช้ร้อยเงินสร้อยทอง เครื่องสุวรรณกานจนาภรณ์ต่าง ๆ ประดับประดา พิเศษ จุดเทียนชัยไว้ที่เสาทุกต้น จัดตั้งหม้อน้ำมนต์ แบ่งน้ำหอม แล้วยกบายศรีออกมาตั้งทำขวัญเสาต่อไป

พอจะได้ฤกษ์จึงเจิมเสา พรมน้ำมนต์ แล้วเอายันต์ปิดหัวเสาช่วยกันประคองเสายกไว้ ครั้นได้ฤกษ์ผู้เป็นประธานลั่นฆ้อง แล้วก็ให้พร้อมกัน ๓ ลา ยกเสาเอกลงหลุม ต่อจากนั้น ยกเสาโท เสาตรี ตามลำดับกันไปในทางทักษิณาวฏ

ฤกษ์ปลุกเรือน

ปลุกเรือนวันอาทิตย์	เอาเสียงไก่เป็นฤกษ์วันปลุกเรือน
ปลุกเรือนวันจันทร์	เอาเสียงผู้หญิงเป็นฤกษ์วันปลุกเรือน
ปลุกเรือนวันอังคาร	เอาเสียงม้าเป็นฤกษ์วันปลุกเรือน
ปลุกเรือนวันพุธ	เอาเสียงสังข์เป็นฤกษ์วันปลุกเรือน
ปลุกเรือนวันพฤหัสบดี	เอาเสียงนกเป็นฤกษ์วันปลุกเรือน
ปลุกเรือนวันศุกร์	เอาเสียงฆ้องกลองเป็นฤกษ์วันปลุกเรือน
ปลุกเรือนวันอาทิตย์	เอาเสียงคนแก่เป็นฤกษ์วันปลุกเรือน

ลักษณะทนสมุท

ลักษณะทนสมุท คือลักษณะที่ไม่ดี ซึ่งคนโบราณห้ามมิให้กระทำเกี่ยวกับ

การปลุกเรือน ได้แก่

๑. ห้ามมิให้ปลุกเรือนคร่อมต่อ
๒. ห้ามมิให้ปลุกเรือนคร่อมต้นไม้
๓. ห้ามมิให้ปลุกเรือนนอนตาก
๔. ห้ามมิให้ทำแหวกช่องกลางที่นอน

๕. ห้ามมิให้รอดระเบียบโตกว่ารอดเรือน
 ๖. ห้ามมิให้ทำชื่อใหญ่กว่าหัวเสา
 ๗. ห้ามมิให้ลดหัวเสาเกินกัน
- ข้อควรทราบต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกเรือน
๑. การเจาะรอด ให้วัดรอบเสาทาบ ๑ ส่วน เหา ๑ ส่วนเป็นรอด
 ๒. เรือนหลังหนึ่ง อย่าทำประตู ๔ แห่ง อย่าทำหน้าต่าง ๘ แห่ง เป็นลักษณะ ทวารทั้ง ๘ ประตูนั้น อย่าให้ตั้งตรงเรือน เชื่อว่าปิดทวาร ไม่ดี
 ๓. ประตูเรือนนั้น ในเวลาจะทำ เหาชั่ว ๓ เท้า เป็นส่วนกว้าง ส่วนสูงเอา ๒ ซักกว้างทาบเข้า ๑๑ ส่วน ลดเสีย ๑ ส่วนเอาแต่ ๑ ส่วน
 ๔. ประตูบ้านนั้น ในเวลาจะทำ เอาส่วนกว้างและส่วนยาวประสมกันเข้า แล้วเอา ๓ คูณ เอา ๘ หาร ได้เศษ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖ ถ้าเศษนอกนั้นไม่ดี
 ๕. ประตูบ้าน ให้ทำกว้าง ๕ ซักผ่าเท้า
 ๖. ประตูระเบียบ ให้ทำกว้าง ๓ ซักผ่าเท้า
 ๗. ประตูบันได ให้ทำกว้าง ๔ ซักผ่าเท้ากับ ๑ ก้อย
 ๘. อย่าทำประตูไว้หน้าทางทิศอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้)
 ๙. ให้ทำประตูไว้หน้าทางทิศบูรพา (ตะวันออก) ทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ) และทิศอุดร (เหนือ)
 ๑๐. การทำบันไดนั้น ถือเคล็ดดังนี้ ถ้าพาดบันไดทางทิศบูรพา (ตะวันออก) ให้เอาผ้า เงินทองขึ้นก่อน ถ้าพาดบันไดทางทิศอุดร (เหนือ) ให้เอาทองขึ้นก่อน ถ้าพาดบันไดทางทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ) ให้เอาแมวขึ้นก่อน
- วิธีขุดหลุม โถยมูลดินทั้ง วิธีแก้เคล็ดเมื่อพบของในหลุม
วิธีขุดหลุม โถยมูลดินทั้ง จะกล่าวแต่เฉพาะในเอนที่ดีเท่านั้น โดยคติความเชื่อของคนโบราณ ถือว่าพญานาคจะหันศีรษะและหางไปตามทิศต่าง ๆ ดังนี้

ตำแหน่งทิศต่าง ๆ ของพญานาค

เดือน	ศีรษะ	หาง	ท้อง	หลัง	ทิศที่โถยมูลดินทั้ง	ทิศที่ยกเสาแรก	เอาปลายเสาไปทางทิศ
๔, ๕, ๖	ประจิม	บูรพา	ทักษิณ	อุดร	อาคเนย์	อาคเนย์	อาคเนย์
๗, ๘, ๙	บูรพา	ประจิม	อุดร	ทักษิณ	อีสาน	อีสาน	อีสาน
๑๐, ๑๑, ๑๒	อุดร	ทักษิณ	บูรพา	ประจิม	พายัพ	พายัพ	พายัพ
๑, ๒,	ทักษิณ	อุดร	ประจิม	บูรพา	ประจิม	ประจิม	ประจิม

เครื่องบัตร์พลีบูชาพญานาค

ท่านผู้รู้ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อจะขุดหลุมเสาแรก ให้ทำเครื่องบัตร์พลีบูชาพญานาคเสียก่อนแล้วจึงลงมือขุด ผู้ที่เคร่งครัดในประเพณีจริง ๆ ท่านถึงกับให้เอาไม้ราชพฤกษ์และไม้อินทนิลทำด้วยเสียม แม้นคนขุดก็หากคนชื่อ อินทร์ พรหม ชัย และแก้ว

เครื่องบัตร์พลีนั้น ให้จัดข้าวตอก ดอกไม้ เทียนรูป และเครื่องกระยาบวชสำหรับผีนั้นให้ใช้สีต่าง ๆ กันตามเดือน ดังนี้

เดือน ๔, ๕, ๖ ให้ใช้ผ้าสีเหลือง

เดือน ๗, ๘, ๙ ให้ใช้ผ้าสีดำ

เดือน ๑๐, ๑๑, ๑๒ ให้ใช้ผ้าสีแดง

เดือน ๑, ๒, ๓ ให้ใช้ผ้าสีขาว

ของในหลุมและวิธีแก้

การขุดหลุม เมื่อขุดลงไปแล้ว บางที่ได้ของอะไรบางอย่าง โบราณท่านมีวิธีแก้เคล็ด ดังนี้

๑. หากขุดลงไป ได้ไม้ซางไฟ

วิธีแก้ ให้นิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ แล้วเอาน้ำมนต์รดหลุม

๒. หากขุดลงไป ได้กระดูก

วิธีแก้ ให้เอาน้ำสรง (น้ำล้าง) แก้วแหวนเงินทองรดหลุม

๓. หากขุดลงไป ได้เชือกและเขา

วิธีแก้ ให้เอาน้ำมนต์รดหลุม

๔. หากขุดลงไป ได้อิฐและขี้หนู

วิธีแก้ ให้เอาน้ำผึ้งรวงรดหลุม

๕. หากขุดลงไป ได้เหล็ก

วิธีแก้ ให้เอาดอกบัวหลวง ถ้าเอาน้ำพุทธมนต์ประพรหมรดหลุมเสียก่อน

ย่อมเป็นสิริมงคล

วิธียกเสาเอก

สิทธิการียะ ท่านกล่าวว่าถ้ายกเสาเรือนในเดือน ๔ เดือน ๕ และเดือน ๖ ยกเสาเอกทางทิศอาคเนย์ ยกเป็นคู่ตามกันไปจนเสร็จ จะเกิดความสุขสวัสดิ์ ถ้ายกเสาในเดือน ๗ เดือน ๘ และเดือน ๙ ให้ยกเสาเอกทางทิศหรีดี ดินักแล ถ้ายกในเดือน ๑๐ เดือน ๑ และเดือน ๑๒ ให้ยกเสาเอกทางทิศพายัพ ดินักแล ถ้ายกในเดือน อ้าย เดือน ยี่ และเดือน ๓ ให้ยกเสาเอกทางทิศอีสานก่อน อยู่ดีกินดี

พิธีสงฆ์ในงานปลูกบ้าน

โดยทั่วไป การยกเสาเอกนั้น เมื่อให้ฤกษ์ตามวันและเวลาฤกษ์ดี อาจจะเป็นเวลาเช้าก็ได้ เวลาเย็นก็ได้ไม่แน่นอน ควรนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นและเช้า กับทั้งมีพิธีทำขวัญเสาดังกล่าวมาแล้ว

วิธีแต่งตัวให้เสาเรือน

ถ้าจะแต่งเสาเรือนทำให้เป็นเสาเอก และโท ตามแบบอย่างของโบราณท่านให้แต่งดังนี้

เสาเอก ทางปลายเสา ให้ผูกด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ห่อเงิน ห่อทอง และผูกปลายเสาด้วยผ้าขาวม้า ต้นกล้วยที่จะใช้ให้ใช้ต้นกล้วยที่พอมิใบสัก ๓-๔ ใบ

เสาโท พิธีแต่งตัวก็คล้าย ๆ กับเสาเอก ที่ติดกันก็คือผ้าขาวม้านั้นเปลี่ยนเป็นผ้าถุงสีต่าง ๆ โดยมากมักใช้สีชมพู หรือใช้ผ้า สีตามวันเกิดของเจ้าของเรือน ภายในกันหลุมนั้นเอาใบไม้มงคล เช่น ใบเงิน ใบทอง ใบมะตูม และเบี้ยแก้ว ส่วนที่ผูกปลายเสานั้นให้ปิดด้วยยันต์โสฬส

วิธีพาดบันไดเรือน

ถ้าจะพาดบันไดเรือนทิศบูรพา ให้เอาผ้าผ่อน เงินทองขึ้นไว้ก่อนถ้าจะพาดบันไดทิศพายัพ ให้เอาแมวขึ้นไว้ก่อน ถ้าจะพาดบันไดทิศหรดี ให้เอาทองขึ้นไว้ก่อนดีแล ถ้าจะทำประตูบ้านให้เอากวาง ๕ ขั้วผ่าเท้า ประตูระเบียง เอา ๓ ขั้วผ่าเท้า ชื่อเทวัญราช ถ้ากวางนั้นไฟจะไหม้ ประตูขึ้นบันได เอา ๔ ขั้วผ่าเท้า กับหน้อยหนึ่ง ชื่อสาตระ เป็นอาถรรพ์ ถ้ากวางกว่านี้ จะเกิดโรค และอาภัพและ ถ้าทำประตูไว้ทิศบูรพาอีสาน อุดร จะมีความสุขสวัสดิ์ ถ้าไว้ทิศอาคเนย์ จะฉิบหายแล

แรกขึ้นบันไดบ้าน

สิทธิการียะ ท่านกล่าวว่า แรกจะขึ้นบันไดเรือน ท่านให้ขึ้นตามทิศที่เป็นมงคล พึงเว้นทิศที่เป็นอัปมงคลเสีย ดังนี้

ขึ้นทางทิศบูรพา ให้เอาเงินขึ้นก่อน จะได้ลาภ ขึ้นทางทิศอุดร ให้เอาทองขึ้นก่อน จะได้สัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้า ขึ้นทางทิศอีสาน ให้เอานมและของหวานขึ้นก่อน

อนึ่ง ท่านให้เอาหญ้าแพรก งา และเหล็ก ขึ้นก่อนดีนักจะปราศจากทุกข์และอุบัติเหตุร้าย ทั้งปวงแล (คณะราชครู, ๒๕๔๐: ๙๕-๑๐๔)

ต้นไม้ที่ห้ามปลูกในบ้าน

ต้นไม้ที่ห้ามปลูกในบ้าน ได้แก่ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นตาล ต้นมะกอก ต้นสำโรง ต้นมะม่วง ต้นระกำ ต้นหวาย ต้นลิ้นทม ต้นรัก และต้นสลัดได

ต้นไม้และทิศที่ปลูกเป็นมงคล

ทิศบูรพา ปลูกต้นไม้ ต้นกุ่ม และต้นมะพร้าว

ทิศอาคเนย์ ปลูกต้นยอ ต้นสารภี

ทิศทักษิณ ปลูกมะม่วง มะพลับ

ทิศเหนือ ปลูกชัยพฤกษ์ สะเดา ขนุน พิกุล

ทิศประจิม ปลูกมะขาม มะยม

ทิศพายัพ ปลูกมะกรูด

ทิศอุดร ปลูกพุทรา และหัวว่านต่าง ๆ

ทิศอีสาน ปลูกทุเรียน และชุดป่องไว้

ผู้ใดทำปลูกต้นไม้ดังกล่าวมานี้จะอยู่เย็นเป็นสุข ทรัพย์สินเนืองนอง
วันปลูกต้นไม้

วันอาทิตย์ ปลูกชิงช้าและเผือกมัน

วันจันทร์ ปลูกกล้วยฉ่ำ

วันอังคาร ปลูกพืชเอาใบ เช่น แมงลัก ผัก ตะไคร้ พลู่

วันพุธ ปลูกพืชเอาดอก เช่น ดอกบัว กุหลาบ มะลิ ดาวเรือง ฯลฯ

วันศุกร์ ปลูกข้าว พักแพงแดงถั่ว ต้นไม้ต่าง ๆ

วันพฤหัสบดี เหมือนวันพุธ และ วันเสาร์เหมือนวันอังคาร (กิตติ ธิติกุล,

๒๕๕๓ : ๑๒๘-๑๓๐)

พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่

พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่นี้ นิยมกระทำกันในเดือนได้ปลูกบ้านใหม่ขึ้นสำเร็จเรียบร้อย

และได้เข้าอยู่อาศัยแล้วโดยเรียบร้อย โดยความมุ่งหวังของเจ้าบ้านเพื่อจะก่อให้เกิดความสุขสวัสดิ
ติมงคลชัย เจริญในสิ่งดีสิ่งงาม ทั้งเป็นการป้องกันสรรพอุบัติเหตุร้าย ตลอดจนขับไล่สิ่งเลวร้าย
ทั้งหลายไม่ให้เข้ามาใกล้ร้าย (ไม้ หิน อิฐ ดิน หวาย ที่นำมาสร้างบ้านอาจมีผีต่าง ๆ ที่อาศัยติด
อยู่กับสิ่งก่อสร้าง) เพื่อให้ทุกคนที่อยู่อาศัยมีความสุขสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายทั้ง
ปวงนับเป็นประเพณีที่ยังกระทำกันอยู่แม้ในปัจจุบันและเชื่อว่าจะกระทำต่อไปในอนาคตอย่างมีรัฐ
สุญลีนไป จึงน่าที่จะได้เรียนรู้พิธีการต่าง ๆ ไว้ ซึ่งมีดังนี้ คือ

๑. ทำพิธีมงคลแบบเดิม คือนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็น แล้ว

รุ่งขึ้นฉันเช้าหรือเพล (ต้องกระทำต่อเนื่องกันสองวัน)

๒. ทำพิธีมงคลแบบย่นย่อที่นิยมกระทำกันทั่วไปในปัจจุบันนี้ คือนิมนต์พระสงฆ์ มาสวดเจริญพระพุทธมนต์ตอนสาย แล้วถวายอาหารเพลเป็นเสร็จการในวันเดียวกันนั่นเอง

๓. ถ้าจะทำการมงคลยกศาลพระภูมิในวันเดียวกันนั้นก็ต้องเชิญท่านหมอ หรือ โหราจารย์ พราหมณ์ผู้ทำพิธีเตรียมพิธีการต่าง ๆ ตามพิธียกศาลพระภูมิไว้ให้พร้อมสรรพ (สมชัย ใจดี และบรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ๒๕๔๒ : ๑๑๓-๑๑๔)

ขั้นตอนการปฏิบัติในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ คือ

๑. นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ จำนวน ๕ รูป ๗ รูป หรือ ๙ รูป (ตามกำลังศรัทธา) แต่ส่วนมากแล้วมักจะนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน ๙ รูป

๒. เตรียมจัดสถานที่

๓. ตั้งโต๊ะหมู่บูชา

๔. ทำบุญงานมงคลต้องมีขันนํ้ามนต์และด้ายสายสิญจน์ด้วย

๕. พระสงฆ์นั่งยังอาสนะแล้ว

๖. ประเคนเครื่องรับรองพระสงฆ์

๗. ได้เวลาจุดเทียนธูปบูชาพระรัตนตรัย กราบพระ

๘. พิธีกรอาราธนาศีล

๙. ประธานสงฆ์ให้ศีล

๑๐. เจ้าภาพงานและผู้ร่วมพิธีรับศีล

๑๑. พิธีกรอาราธนาพระปริตร

๑๒. พระสงฆ์เริ่มเจริญพระพุทธมนต์

๑๓. เจ้าภาพและผู้ร่วมพิธีประนมมือฟังพระเจริญพระพุทธมนต์

๑๔. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ถึง มงคลสูตร เริ่มบทว่า "อะเสวะนา จะ พาลาวัง" เจ้าภาพจุดเทียนนํ้ามนต์ แล้วประเคนขันนํ้ามนต์ แต่พระสงฆ์

๑๕. ถ้าเจริญพระพุทธมนต์แล้วฉัน ก็เตรียมอาหารถวายพระ

๑๖. เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ยกอาหารเข้าตั้งที่

๑๗. กล่าวคำถวายสังฆทาน

๑๘. ประเคนภัตตาหาร

๑๙. พระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วประเคนเครื่องจตุปัจจัยไทยธรรม

๒๐. พระสงฆ์อนุโมทนา

๒๑. พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์

๒๒. จุณเจิมบ้าน

๒๓. ส่งพระสงฆ์กลับวัด เป็นเสร็จพิธี

ประเพณีงานศพ

การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์โลกทั้งหลาย คนเราจะต้องมีวาระสุดท้ายของชีวิต คือการตายโดยไม่มีใครสามารถหลบหนีได้ เมื่อผู้ใดตายไปแล้ว คนที่อยู่ข้างหลังก็จัดการทำพิธีต่าง ๆ ให้แก่ศพ เช่น นำศพไปฝังหรือเผาตามประเพณี คนไทยที่นับถือพุทธศาสนา นิยมใช้วิธีการเผาศพเป็นส่วนใหญ่ พิธีศพถือเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งของคนในสังคม ทำให้ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงซึ่งไม่ได้พบเห็นกันมานาน ได้พบปะทำความรู้จักกันและถือโอกาสเป็นการรวมญาติเสียครั้งหนึ่ง

การต่ออายุ

เมื่อผู้ใดป่วยไข้หนัก เห็นว่าจะมีทางรอดได้น้อย ก็ทำพิธีต่ออายุ คือนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบท "โพชฌงค์" พระสงฆ์สวดจบแล้ว ชักบังสุกุลเป็น คือเอาผ้าคลุมคนเจ็บทั้งตัว แล้วพระสงฆ์จับชายผ้าว่าคาถา ถ้าผู้ป่วยหนักมีจิตเสื่อมใส อาจทำให้ใจคอสบายขึ้น โรคภัยบางอย่างอาจหายได้ เป็นการต่ออายุคนป่วยได้อีกระยะหนึ่ง (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๐๔: ๑๓๐)

การบอกหนทาง

ผู้ที่นอนป่วยหนักกำลังจะสิ้นใจ แต่หูตายังไม่ดับ หรือมีอาการดิ้นทุรนทุราย บุตรธิดา หรือญาติผู้ใหญ่ จะจัดดอกไม้เทียนธูปบรรจุในกรวยใบตองให้ผู้ป่วยหนักถือประนมมือไว้สำหรับให้ผู้ตายนำไปบูชาพระจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์บางท่านก็รับนิมนต์พระสงฆ์มาสวด หรือนำพระพุทธรูปมาตั้งไว้ใกล้ ๆ เพื่อให้ผู้ป่วยหนักระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย บางท่านแนะนำให้ผู้ป่วยหนักกล่าวคำว่า "พระอรหันต์" "อะระหันต์" หรือ "พุทธโธ" ถ้าผู้ป่วยหนักกล่าวไม่ได้ ให้พยาบาล หรือญาติผู้ใหญ่ก็จะกล่าวดัง ๆ (หรือเปิดเทป) ให้ผู้ป่วยได้ยิน เพื่อจะได้ภาวนา และยึดพุทธานุสสติเป็นอารมณ์ แต่ถ้าเป็นพวกพราหมณ์ทำพิธีการให้คนเจ็บระลึกถึงพระนารายณ์ ชาวคริสต์ทำพิธีศีลเจิมครั้งสุดท้าย เป็นการบรรเทาทุกข์เวทนาให้ทุเลาลง

ในสมัยโบราณ เมื่อป่วยหนักสิ้นลมหายใจลงแล้ว ถือกันว่า จิตยังลงสู่ภวังค์ ยังไม่ตายสนิททุกคนต้องอยู่ในความเจ็บเพราะเกรงว่าดวงจิตจะไม่แน่วแน่มนอกจากนั้นเขาจะใช้เทียนชี้ฝั่งหนึ่งบาทมีไส้ ๗ อัน (เรียกว่า เทียนกัลเม็ด) จุดไว้จนเทียนไหม้หมดเล่มจึงจะถือว่าตายแน่ (ศิลปวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๕: ๑๑๓-๑๑๔)

ในพระพุทธศาสนามีคำสอนอยู่ตอนหนึ่งว่า

จิตเต สังกิลฺลฺภู สุขติ ปาฎิกังขา แปลว่า บุคคลที่มีจิตดีมีสุขดีเป็นที่หวัง
อจิตเต สังกิลฺลฺภู ทุกขติ ปาฎิกังขา แปลว่า บุคคลที่มีจิตเศร้าหมองมีทุกข์ดี

เป็นที่หวัง

ดังนั้น ผู้ที่ป่วยหนักควรทำจิตใจให้สงบ เพื่อจะได้นอนหลับตาตายอย่างสบาย ไม่ต้องกังวลอะไร แต่ข้อสังเกตผู้คนที่ทำกรรมชั่วไว้ก่อนตายก็จะแสดงผลออกมาต่าง ๆ นานา ไม่สามารถทำให้สงบได้ก่อนสิ้นใจอย่างแน่นอน จะต้องรับกรรม จะมาสรุปตอนก่อนจบชีวิตเพื่อทำใจให้สงบก็ลำบาก แต่บุคคลที่ทำกรรมดีมาตลอดเวลาใกล้ตายก็สงบ หรือนอนหลับตาตายอย่างสบาย

การแจ้งตายตามกฎหมาย

ตามพระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๓๙ มาตรา ๑๔ ได้กำหนดให้ผู้เกี่ยวข้องแจ้งการตายภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง โดยนับจากเวลาตายหรือพบศพต่อนายทะเบียนท้องถิ่นเพื่อขอรับมรณบัตร ผู้มีหน้าที่แจ้งการตายได้แก่ หัวหน้าครอบครัว ผู้พบศพ ผู้ที่ได้รับมอบหมาย เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล หรือสถานพยาบาล วิธีการแจ้งความนั้นให้ผู้แจ้งนำสำเนาทะเบียนบ้าน บัตรประจำตัว ฯลฯ ของผู้แจ้ง และของผู้ตายไปแจ้งต่อนายทะเบียนท้องถิ่น (เทศบาล ตำบล เขต อำเภอ) ในกรณีที่ผู้ตายไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนท้องถิ่นที่ตายนั้น นายทะเบียนท้องถิ่นนั้นจะส่งมรณบัตรตอนที่ ๒ ไปให้นายทะเบียนท้องถิ่นที่ผู้ตายมีชื่ออยู่ (สุเมธ เมธาวิทยกุล, ๒๕๓๒ : ๑๓๗)

การอาบน้ำศพ

การอาบน้ำศพ เป็นการชำระศพให้สะอาด เพื่อให้ผู้ตายจะได้ไปสู่ภพอื่น โดยมีลักษณะหมดจดการอาบน้ำศพต้องอาบด้วยน้ำร้อนก่อนแล้วจึงอาบด้วยน้ำเย็นพอกด้วยส้มมะกรูดชะล้างให้สะอาดหมดจด ตำขมิ้น ชันสด กับผิวมะกรูดมาขัดสีอีกทีให้ทั่วร่างกาย ถ้าเป็นศพผู้ใหญ่ที่นับถือ ก็มักเอาผ้าขาวสีเหลี่ยมขนาดเท่าผ้าเช็ดหน้าอย่างใหญ่ ซับที่ฝ่าเท้าผู้ตาย บางที่ซับที่หน้าและฝ่ามือด้วยสำหรับไว้แจกลูกหลาน เพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึกกราบไหว้บูชา

การใช้ส้มมะกรูดล้างเท่ากับใช้แทนสบู่ ซึ่งในสมัยก่อนยังไม่มีสบู่ ส่วนขมิ้นที่ใช้ขัดสีทาตัว อธิบายอย่างปริศนาธรรมว่า "ลอดมาทำอย่างใด ตายก็ทำอย่างนั้น" (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๐๔ : ๑๕๖)

การรดน้ำศพเมื่ออาบน้ำแต่งศพตัวให้ศพเรียบร้อยแล้ว จึงยกศพขึ้นบนเตียง ควรคลุมตัวด้วยผ้าแพรเบมื่อขาวออกไปนอกเตียงหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก ถ้าที่จำกัดก็ไม่ต้อง มีหมอนใบเล็ก ๆ รองภาชนะรองรับน้ำ แต่ถ้าเป็นน้ำอาบศพพระราชทานให้รดหลังสุดแล้วไม่ให้ใครรดน้ำศพอีก

การหวีมศพ

การหวีมศพนี้ต้องแบ่งหวีกลับไปมาข้างละครึ่ง การหวีเช่นนี้มีความหมายเหมือนกับการนุ่งผ้า คือการหวีสำหรับการตาย และหวีสำหรับการเกิด เสร็จแล้วให้หักหวีออกเป็นสองท่อนทิ้งลงไปในหีบศพนั้น

การตราสัง

ก่อนที่จะห่อมัดศพก็มักมีธรรมเนียมเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ญาติจะเอาหมากพลูใส่ปากศพ เอาเงิน เหรียญ หรือแหวนใส่ปากศพ บางแห่งเรียกว่า "เงินปากผี" การบรรจุเงินทองไว้ในปากนี้เป็นความหมายให้ผู้ตายเอาไปใช้ในเมืองผี หรือเป็นการเตือนสติว่าเงินทองที่ใส่ปากผู้ตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ การห่อผ้าขาวผูกเชือกให้ปลายเชือกยื่นออกมานอกปากศพ มีการปิดหน้าศพด้วยขี้ผึ้ง หรือทองคำ ซึ่งเป็นแผ่นรูปใบหน้า ปัจจุบันใช้ขี้ผึ้งปิดด้านนอกด้วยทองคำเปลว (ทางราชการเลิกไปแล้ว) เพื่อป้องกันความหน้าเกลียดและลูกตาหลุด เพราะบางศพเมื่อขึ้นอืดจะแลบลิ้น ปลิ้นตาก็มี นอกจากนี้ยังนิยมเอากรวยดอกไม้ เทียนธูปอย่างละ ๑ ชิ้นใส่ในมือที่ประนมถือไว้ผูกด้วยด้ายดิบ เพื่อผู้ตายจะได้ไปใช้หรือไปไหว้พระจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์(สุเมธ เมธาวิทยกุล, ๒๕๓๒ : ๑๓๙)

การตราสัง หรือทำสุก้า คือการมัดศพใช้ด้ายดิบอย่างด้ายสายสิญจน์ทบกันให้เหนียว มีขนาดเท่านิ้วก้อย มัดเป็น ๓ เปลาะ (ผู้ที่ตราสังศพจะต้องมีความชำนาญเป็นพิเศษ มีการฝึกหัดเป็นอย่างดี) คือเปลาะที่ ๑ ทำเป็นห่วงสวมคอ ภาวนาคาถาว่า "ปุตโต คีวัง" แปลว่า ห่วงลูกผูกคอ แล้วเอาด้ายโยงมาทำเป็นบ่วงตะกรุด ผูกมือให้ประนมที่หน้าอกเป็นเปลาะที่ ๒ ภาวนาคาถาว่า "ภริยา หัตถเด" แปลว่า ห่วงภรรยาผูกมือ โยงด้ายมาที่เท้าทำบ่วงผูกข้อเท้าทั้ง ๒ ข้างเป็นเปลาะที่ ๓ ภาวนาคาถาว่า "ธมัง ปาเท" แปลว่า ห่วงทรัพย์ผูกเท้า แต่บางท่านอาจกล่าวแตกต่างกันไปว่า ห่วงบุตรผูกคอ ห่วงทรัพย์ผูกมือ และห่วงภรรยาผูกเท้า การตราสังเป็น ๓ เปลาะนี้ อธิบายเป็นปริศนารธรรมว่าห่วงทั้ง ๓ อย่างนี้ยอมผูกมัดสัตว์โลกให้จมอยู่ในห่วงทุกข์แห่ง "สังสารวัฏ" ต่อเมื่อตัดบ่วงนี้ขาดจึงพ้นทุกข์ได้(สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๕ : ๕๓)

การปิดปากปิดตาศพ เมื่อตราสังเสร็จแล้ว จึงนำขี้ผึ้งมาแผ่ให้บาง ๆ แผ่ปิดตาปิดปากศพ ความหมายในการปิดตาปิดปากศพนั้น ปกติตามองเห็นรูปร่าง หน้าตา ความสวยงาม ทำให้เกิดความกำหนัดอยากได้ ทำให้เกิดกิเลส เพื่อมิให้มีความกำหนัด เพื่อไม่ให้เห็นสิ่งที่ยั่วยุต่าง ๆ เป็นการดับกิเลสทำให้จิตใจสงบ

การปิดปาก ปากมีหน้าที่พูดจา กล่าวคำหยาบ คำแข่ง พูดเพื่อเจ้า ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งสิ้น จึงปิดไว้เสีย

การห่อศพ

การห่อศพ ใช้ผ้าขาวห่อตั้งแต่เท้าตลอดศีรษะให้มีมิดทั่วทั้งตัว แล้วเอาด้ายดิบหรือสายสิญจน์ที่ทบกันโดยประมาณเท่าหัวแม่มือ มัดตั้งแต่เท้าขึ้นมา ๕ เปลาะด้วยกัน

ไป
๕
๙
ที่
๕
ศ.
มี
ให้

การมัด ๕ เปลวนี้เป็นเครื่องหมายเตือนให้ระลึกถึงนิพพาน ๕ หมายถึงสิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม, ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุคุณความดี, อกุศลธรรมที่ทำให้จิตให้เศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลัง (Nivarana : hindrances)

๑. กามฉันทะ ความพอใจในกาม, ความต้องการกามคุณ (Kamachanda : sensual desire)

๒. พยาบาท ความคิดร้าย, ความขัดเคืองแค้นใจ (Byapada : illwill)

๓. ถีนมิทระ ความหดหู่และเซื่องซึม (Thina : sloth and torpor)

๔. อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ, ความกระวนกระวายกลุ้มกังวล (Uddhacca-rurrucca : distraction and remorse; flurry and worry; anxiety)

๕. วิจิกิจจา ความลังเลสงสัย(พระเทพเวที (Viciriccha : doubt; uncertainty) พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ๒๕๔๒ : ๑๙๕)

บันได ๓ ขั้น

เมื่อหอสถเรียบร้อยแล้ว และยกสทไฟโลงปิดฝาให้แน่นแล้วจึงเอาบันได ๓ ขั้นวางบนหลังหีบสท บันไดนี้ทำด้วยไม้ไผ่ซี่เล็ก ๆ ให้กว้างยาวเท่ากับปากหีบสท บันได ๓ ขั้นนี้หมายถึง ภาพ ๓ หมายถึงภาวะชีวิตของสัตว์, โลกเป็นอยู่ของสัตว์ คือ

๑. กามภพ ภาพที่เป็นกามาวจร, ภาพของสัตว์ผู้ยังเสวยกามคุณคืออารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ได้แก่ ฌาย ๔ มนุษย์โลก และกามาวจรสวรรค์ทั้ง ๖ (Kama-bhava : the Sense-Sphere)

๒. รูปภพ ภาพที่รูปาวจร, ภาพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน ได้แก่รูปพรหมทั้ง ๑๖ (Rupa-bhava : the Form-Sphere; Fine-material Sphere)

๓. อรูปภพ ภาพที่เป็นอรูปาวจร, ภาพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน ได้แก่อรูปพรหม ๔ (Arupa-bhava : the Formless Sphere; Immaterial Sphere) (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ๒๕๓๒ : ๑๑๕)

การเบิกโลง

โลง คือที่บรรจุศพ ในสมัยโบราณช่างจะนำไม้ทั้งท่อนมาชุดทำเป็นรางใช้บรรจุศพ ปัจจุบันนำไม้มาเลื่อยเป็นแผ่นกระดาน แล้วประกอปกกันเป็นโลง เรียกว่า หีบสท ก่อนยกศพลงบรรจุจะต้องทำ พิธีเบิกโลง ซึ่งเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อ

การตั้งศพ

เมื่อบรรจุศพลงในโลงเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะตั้งศพไว้ที่บ้านหรือที่วัด เพื่อบำเพ็ญกุศลก่อนก็ดี จะนำไปตั้งก่ออิฐถือปูนไว้ หรือฝังไว้ก็ดี หรือจะนำไปตั้งบนเชิงตะกอนเพื่อเตรียมเผาก็ดี ถือกันว่าต้องหันศีรษะศพไปทางทิศตะวันตกเสมอ (ศิลปวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๕ : ๑๑๙)

การตามไฟหน้าศพ

ผู้ตายในตอนบ่ายหรือตอนเย็นซึ่งบรรจุศพไม่ทันในวันนั้น หรือบรรจุศพลงในโลงแล้วตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้าน เขาจะจุดตะเกียงหรือจุดไฟวางไว้ปลายเท้าของศพ ในสมัยก่อนไฟนั้นจุดด้วยน้ำมันมะพร้าวใส่ในกระลามะพร้าว มีเนื้อพร้อมซีกหนึ่ง ใช้น้ำมันทองเหลืองร้อยด้วยด้ายดิบเป็นไส้ บางทีก็ใส่เกลือด้วย มีภาชนะบรรจุข้าวเปลือกกรองรับตะเกียงกะลามะพร้าวอีกที่ บางทีก็มีหม้อใส่น้ำ ๓ หม้อ ไม้ฟาก ๓ อัน วางไว้ด้วย

เหตุที่ตามไฟไว้ปลายเท้าของศพเป็นปริศนาธรรมว่า มนุษย์นั้นมี ๔ จำพวก คือ พวกที่ ๑ มาสว่างไปสว่าง หมายความว่า เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ชื่อว่าสว่าง มีความเลื่อมใสนับถือพระพุทธศาสนา ได้รักษาศีล เจริญภาวนา ปฏิบัติตนตามธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่า มาสว่างไปสว่าง

พวกที่ ๒ มาสว่างไปมืด หมายความว่า เกิดมาพบพระพุทธศาสนา แต่ไม่เลื่อมใสปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่า มาสว่างไปมืด

พวกที่ ๓ มามืดไปสว่าง หมายความว่า คนที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นพวกมิชฌาธิฐิ ภายหลังมานับถือพระพุทธศาสนา บำเพ็ญศีลภาวนา จึงได้ชื่อว่า มามืดไปสว่าง

พวกที่ ๔ มามืดไปมืด หมายความว่า พวกที่เกิดมาจนวันตาย ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่า มามืดไปมืด

การตามไฟไว้เท้าศพยังเป็นเครื่องหมายเตือนสติคนยังมีชีวิตอยู่ ให้ดำเนินชีวิตไปในทางสว่าง คือรู้จักบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ประพฤติกาย วาจา ใจ ในทางสัมมาปฏิบัติ (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๕ : ๕๕)

การสวดหน้าศพ

การสวดหน้าศพ ศพที่ตัวไว้มีเครื่องบูชาไว้หน้าศพและตั้งเตียงสำหรับสวดพระอภิธรรมในเวลากลางคืนประมาณเวลา ๑๙ หรือ ๒๐ นาฬิกา แล้วแต่สะดวก จะสวดพระอภิธรรม ๑ จบ ๓ จบ หรือ ๔ จบ ก็แล้วแต่ท้องถิ่นนิยม สวดกี่คืนก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพ

หลังจากนี้แล้ว การทำบุญหน้าศพ หรือทำบุญอุฐิ เป็นการทำบุญด้วยการปรารภผู้ตายมาเป็นเหตุทำบุญ เช่น ทำบุญ ๗ วัน ทำบุญ ๕๐ วัน ทำบุญ ๑๐๐ วัน หรือตามโอกาสเหมาะสม

ขั้นตอนการเตรียมการและการปฏิบัติ ดังนี้

๑. การอาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ใช้คำว่า ขอนิมนต์ หรือ "อาราธนา สวดพระพุทธมนต์"

๒. จำนวนพระสงฆ์นิยมใช้ ๔ รูป ๘ รูป ๑๐ รูป หรือมากกว่านั้น แล้วแต่ ความเหมาะสมและศรัทธาของเจ้าภาพ

๓. ข้อควรทำความเข้าใจในการปฏิบัติ

๓.๑ ทำบุญหน้าศพ หมายถึงศพยังไม่ได้เผา เช่น ตั้งศพไว้ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน ก่อนแล้วจึงเผา เป็นต้น การทำบุญหน้าศพ ไม่ต้องตั้งภาชนะน้อมมนต์ไม่ต้องวงด้วย สายสิญจน์ คงมีเฉพาะสายสิญจน์ หรือ ผู้ภูษาโยงสำหรับบังสกุลเท่านั้น โดยท่านกำหนดบท สวดไว้ดังนี้

๓.๑.๑ ทำบุญ ๗ วัน เรียกว่า สัตตมวาร นิยมสวดนัตตลक्षणสูตร

๓.๑.๒ ทำบุญ ๕๐ วัน เรียกว่า ปัญญาสมวาร นิยมสวดอาทิตต

ปริยายสูตร

๓.๑.๓ ทำบุญ ๑๐๐ วัน เรียกว่า สตมวาร นิยมสวดธรรมนิยามสูตร

๓.๑.๔ การทำบุญงานศพนอกจากวาระทั้ง ๓ ที่กล่าวแล้วนั้นจะสวด สูตรอื่นใดนอกจากสูตรที่กล่าวแล้วก็ได้ แล้วแต่เจ้าภาพประสงค์หรือแล้วแต่หัวหน้าพระสงฆ์ นำสวด แต่มีธรรมเนียมว่าไม่สวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ธรรมจักร และมหาสมยสูตร

๓.๒ ทำบุญอุฐิ หรือ ทำบุญด้วยปรารภผู้ตายเป็นเหตุในการทำบุญเช่นนี้ มีข้อกำหนดเอาไว้ว่า พระจะสวดสูตรใดก็ได้ เว้นเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ธรรมจักร และมหา สมยสูตร

การตั้งศพ หรือตั้งอุฐิตลอดจนล้อมสายสิญจน์ระวางอย่าให้สูงกว่าพระพุทธรูป สายสิญจน์ที่ล้อมจากศพ หรืออุฐิอย่าข้ามกรายจะเป็นการไม่เคารพศพหรืออุฐินั้น

พิธีการจัดอาสนะ จัดเครื่องรับรองพระสงฆ์ อาราธนาศีล อาราธนาพระ ปริตร ปฏิบัติเช่นเดียวกันกับงานมงคลทุกประการ

การบวชหน้าศพ (บวชหน้าไฟ)

ลูกหลานผู้ตายของผู้ตายนิยมบวชหน้าศพ (หน้าไฟ) จะบวชเป็นพระภิกษุ หรือ สามเณร ก็ได้ แต่ถ้าจะบวชเป็นพระภิกษุ อายุจะต้องครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ ส่วนใหญ่นิยมบวช ก่อนวันเผา ๑ วัน หรือ ๓ วัน เมื่อทำพิธีเผาเสร็จจึงลาสิก การบวชก็เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล ให้แก่ผู้ตาย และเพื่อให้ผู้ตายได้เห็นชายผ้าเหลืองของลูกหลาน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นธงชัยสามารถ ช่วยจุดดิ่งให้พ้นจากขุมมรกได้

การเผาศพ

การกำหนดวันเผาศพนั้น "มีข้อห้ามอยู่ว่า ช้างขึ้นห้ามเผาวันคู่ ช้างแรมห้ามเผาวันคี่ ถือเป็นอัมงคล เรียกว่า "ผีเผาคน" (ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๓, ๒๕๒๕ : ๑๒๕) การที่เผาวันคี่ เนื่องจากความตายเป็นของเฉพาะตัว ไม่มีใครจะมาตายแทนกันได้ นอกจากนี้แล้ว ยังห้ามเผาศพวันศุกร์ วันพฤหัสบดี และวันพระ โบราณถือว่า วันศุกร์เป็นวันมงคลไม่ควรทำให้เป็นอวมงคล ถือว่า "เผาผีวันศุกร์ให้ทุกข์แก่ญาติ" วันพฤหัสบดีถือว่าเป็นวันครูไม่ควรเผาศพ ส่วนวันพระเป็นวันที่ต้องถือศีล ถ้าเผาในวันนั้นอาจทำให้สัตว์อื่นที่อยู่ในศพต้องพลอยถูกเผาเสียชีวิตไปด้วย (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๕ : ๕๘) แต่ความเป็นจริงแล้ววันพระนั้น พระสงฆ์จะต้องทำภารกิจของสงฆ์ เช่น มีประชาชนมาทำบุญที่วัน พระสงฆ์จะต้องลงฝังพระปาฏิโมกข์ เป็นต้น พระจึงไม่มีเวลาไปประกอบพิธีเผาศพได้ และถ้าผู้ที่ถึงแก่กรรมในวันเสาร์ ห้ามทำการเผาศพในวันอังคาร เพราะทำให้ผีดู แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยถือกันแล้ว เพราะถือความสะดวกเป็นสำคัญ

เมื่อนำศพไปถึงวัดแล้ว มักเอาศพตั้งหักบนศาลาก่อนเพื่อทำบุญ มีเทศน์ มีสวด และตั้งศพไว้ข้ามคืนหรือสองคืนก็มีแต่ปัจจุบันมักไม่ตั้งไว้ข้ามคืน นเจ้าภาพจะนิมนต์พระมาสวดมาติกาและบังสุกุลเสียก่อนเมื่อเสร็จพิธีต่าง ๆ ทางศาสนาแล้ว ถึงเวลาเผาศพจะยกศพจากที่ตั้งบนศาลามาเวียนซ้ายรอบเชิงตะกอน หรือจิตกาธาน ๓ รอบ การวน ๓ รอบเป็นปริศนาธรรมว่าเหมือนทางดำเนินชีวิตของมนุษย์ คือตกอยู่ใน "ไตรวัฏ" คือ กรรม กิเลส และวิบาก ซึ่งจะเวียนไปไม่สิ้นสุด เมื่อเวียนครบ ๓ รอบแล้ว เอาโลกระแทกเชิงตะกอน ๓ หมแล้วจึงยกขึ้นสู่เชิงตะกอน หันหัวศพไปทางทิศตะวันตก "เจ้าภาพจะต้องนำเบี้ยทิ้งลงที่เชิงตะกอน ให้ตากลี ยายกลา ๓๓ เบี้ย ปัจจุบันใช้เศษสตรางค์แทน จำนวนสตรางค์ที่ทิ้งนั้นต้องเป็นจำนวนคี่" (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๑๕ : ๒๕๖) "เบี้ยหรือสตรางค์นี้ บางท่านว่าใช้ ๓๒ เบี้ย เป็นการทิ้งเบี้ยให้แก่ผีที่รักษาป่าช้า ที่เรียกว่า "ยายกลา ตากลี" เป็นการเช่าที่อยู่ เพราะกลัวว่าจะเบียดเบียนวิญญาณศพที่นำไปเผา และเป็นปริศนาธรรมว่า เบี้ย ๓๒ ได้แก่ อากาศ ๓๒ ของคนคนเราเกิดมาแล้วก็ต้องตาย ร่างกายที่มีอากาศ ๓๒ ประการนี้ ย่อมทับถมแผ่นดิน ไม่มีใครที่จะ

หลีกเลี้ยงให้พ้นได้ (สุรคินทร์ วิริยะบูรณะ, ๒๕๓๗ : ๔๖๓)

หรือ

ขั้นตอนการเผาศพ

๑. ขว

๑. เคลื่อนศพจากที่ตั้งบำเพ็ญกุศลเวียนเมรุ ๓ รอบ (เวียนซ้าย) แล้วยกศพขึ้น

๒. ขว

ตั้งบนเมรุ

๓. ขว

๒. เตรียมผ้าทอดบังสุกุล และเตรียมดอกไม้จันทร์

๓. ได้เวลาและประธานในพิธีพร้อมแล้ว ถ้ามีประวัติของผู้ตายก็อ่านประวัติ

๔. อ่านประวัติจบแล้ว เชิญแขกผู้มีเกียรติขึ้นทอดผ้าบังสุกุล

๕. เชิญประธานขึ้นทอดผ้าบังสุกุล

๖. พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล

๗. ประธานจุดไฟประทุมเพลิง

๘. ผู้ร่วมพิธีขึ้นวางดอกไม้จันทน์

พิธีพระราชทานเพลิงศพ

ในกรณีที่พระราชทานเพลิงศพ มีขั้นตอนแตกต่างกันเล็กน้อย ดังนี้

๑. ยกศพขึ้นตั้งบนเมรุ

๒. ได้เวลาและประธานพร้อมแล้ว อ่านประวัติผู้ตาย (ในกรณีไม่มีกองเกียรติยศให้ยืนไว้อาลัย ในกรณีมีกองเกียรติยศ ไม่ต้องยืนไว้อาลัย ไปยืนตอนแตรเดี่ยวเป่าเพลงนอน)

๓. เชิญประธานขึ้นทอดผ้ามหาบังสุกุล (ในกรณี เช่น นี้นิยมให้ประธานทอดผ้าเพียงคนเดียว)

๔. พระสงฆ์พิจารณาผ้ามหาบังสุกุล

๕. ประธานวางกระทงเครื่องขมาศพ

๖. ประธานจุดไฟพระราชทานเพลิง

๗. การจุดไฟนั้นเนื่องจากไฟเป็นไฟพระราชทาน ประธานจะต้องหันไปถวายความเคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามทิศทางที่พระองค์ทรงประทับอยู่ขณะนั้นก่อน แล้วจึงจุดไฟพระราชทานเพลิง

๘. ผู้ร่วมพิธีลุกขึ้นยืนเคารพ

๙. ประธานลงจากเมรุ

๑๐. เชิญแขกขึ้นวางดอกไม้จันทน์

พระราชทานเพลิงศพในกรณีมีกองเกียรติยศขั้นตอนก็คงอย่างเดียวกันกับที่กล่าวมาข้างต้น มีแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย คือ

๑. ก่อนเวลาเล็กน้อยกองเกียรติยศเข้าแถวพร้อม

๒. ได้เวลาเจ้าหน้าที่อ่านประวัติ

๓. กองเกียรติยศบอกแถวตรง ทิดคาบ

๔. ประธานขึ้นทอดผ้ามหาบังสุกุล

๕. พระสงฆ์พิจารณาผ้ามหาบังสุกุล

๖. ประธานวางกระทงเครื่องขมาศพ

๗. แตรเดี่ยวเป่าเพลงนอน ๑ จบ

๘. ผู้ร่วมพิธีขึ้นยืนไว้อาลัย

๙. จบแถวเดี่ยวประธานจุดไฟพระราชทางเพลิง
๑๐. กองเกียรติยศบอกทำความเคารพ "วันทยาวิรุ" "
๑๑. แถวเดี่ยวเป่าเพลงคำนับ ๑ จบ
๑๒. จบเพลงคำนับแล้วกองเกียรติยศบอกเรียบอาวรุ
๑๓. ประธานลงจากเมรุ
๑๔. กองเกียรติยศเดินแถวออกจากบริเวณพิธี
๑๕. แยกผู้มีเกียรติขึ้นวางดอกไม้จันทน์ (พระราชพิธีวันมุนี, ๒๕๔๒ : ๗๘-๘๐)

ข้อสังเกต

— การขึ้นวางดอกไม้จันทน์ ตามธรรมเนียมแต่เดิมมานั้น ให้แขกขึ้นวางให้เสร็จก่อน แล้วพระสงฆ์ขึ้นวางภายหลัง แต่ตามหัวเมือง เพื่อถวายความสะดวกแก่พระสงฆ์จึงให้พระสงฆ์ขึ้นก่อน

- การพระราชทานเพลิงนั้น มีระเบียบอยู่ว่ามิให้พระสงฆ์เป็นประธานจุดไฟ เพราะจะกลายเป็นว่าพระเจ้าอยู่หัวใช้พระสงฆ์ จุดไฟ คือผู้แทนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วันห้ามเผาศพ

มีคติความเชื่อเกี่ยวกับการเผาศพอยู่หลายนัย คือ ห้ามเผาวันดี วันข้างแรม ต้องเผาวันคู่ และยังห้ามเผาในวันพระและวันสุกัร

ส่วนใหญ่ยังคงนิยมถือกันแต่ในเรื่องห้ามเผาวันสุกัร เพราะถือกันว่าวันนี้เป็นวันดีเหมาะแก่การทำงานมงคล อันเนื่องจากคำว่า "สุกัร" ไปคล้ายกับคำว่า "สุข" และคำว่า "สุกัร" นี้ยังมีความหมายคล้ายกับคำว่า "สุก" คือเผาไม่ไหม้อะไรทำนองนี้ หรือเป็นการเผาความสุขออกไป

สำหรับวันห้ามเผาวันพระนั้น เพราะในวันนี้พระท่านอาจมีกิจธุระมาก ถ้าในช่วงเช้าพระอาจต้องเข้าโบสถ์ฟังสวดปาฏิโมกข์ หรือมีคนมาทำบุญกันที่วัดมาก แต่ในปัจจุบันการเผาวันพระก็ค่อนข้างสะดวก เพราะวัดส่วนใหญ่อยู่ใกล้ชุมชน

และวันพฤหัสบดี ก็ไม่นิยมเผาศพ เพราะถือว่าวันพฤหัสบดี เป็นวันครู เป็นวันสิริมงคล และวันสำคัญทางศาสนาและบ้านเมืองก็จะเป็นจะไม่นิยมเผาศพ

การชักผ้าบังสุกุล

การชักผ้าบังสุกุลหรือผ้ามหาบังสุกุล สมัยโบราณการชักผ้าบังสุกุลทำกันจริง ๆ คือเอาผ้าขาวทั้งพับ พันศพเป็นเกลียว เมื่อพระจะชักผ้าบังสุกุล ก็ดึงปลายผ้าศพนั้นออกมา ในปัจจุบัน การชักผ้าบังสุกุลนิยมให้ผ้าทอดไว้บนหลังโลง ในขณะที่ตั้งอยู่บนเชิงตะกอนก่อนลงมือเผา การทอดผ้ามักเชิญแขกผู้มีเกียรตินำไปทอด หรือให้ญาตินำไปทอดก็มี

การโปรยทาน

การโปรยทาน เป็นการอุทิศส่วนกุศลแทนผู้ตาย คล้ายเป็นการแจกหรืออุทิศทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายที่มีให้กับคนที่อยู่เบื้องหลัง เป็นปริศนาธรรมทำนองคายแล้วก็เอาอะไรไปไม่ได้ เช่นเดียวกัน เงินโปรยทานนี้ชาวบ้านมักนิยมเก็บไว้เป็นขวัญถุง

การล้างหน้าศพ

ความเชื่อเรื่อง "การล้างหน้าศพ" พวกพราหมณ์ชาวอินเดีย เชื่อว่า พรหมลิขิตถือว่าเป็นที่ อาตมัน หรือวิญญาณ เข้า-ออก เวลาตายจะทาบขม่อมมันให้แตก เพื่อให้อาตมัน ออกจากร่างได้สะดวก ความคิด เช่นนี้ คนไทยใช้กระโหลกมะพร้าว แทนขม่อม คือทาบมะพร้าว ก่อนเผาศพ แล้วเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ ถ้าจะทาบกระโหลกศพตามความเชื่อของคนอินเดีย ญาติของผู้ตายทำใจไม่ได้ถือว่าเป็นการรังแกผู้ตาย

การล้างหน้าศพ เมื่อถึงเวลาเผาศพ ก็เอามะพร้าวผลหนึ่ง กะเทาะเปลือกเตรียมไว้ ทาบเอาน้ำมะพร้าวรดลงบนหน้าศพ เรียกว่า "ล้างหน้าศพ" กล่าวกันว่า น้ำมะพร้าวมีเครื่อง หุ้มห่อหลายชั้นที่สะอาด ถ้าประชาชนทั้งหลายอุทิศส่วนกุศล ทำจิตให้สะอาดดูจรรยาในผล มะพร้าวแล้ว ก็จะได้พบกับความสุข เมื่อละโลกนี้ไปแล้วก็จะได้ไปสู่สวรรค์ หรือการเอาน้ำ มะพร้าวล้างหน้าศพ หมายความว่าเอาสิ่งสะอาดจริง ๆ ล้างสิ่งโสโครก เท่ากับเอากุศลกรรมล้าง อกุศลกรรม

การวางดอกไม้จันทน์

เมื่อขั้วผ้าบังสุกุลเสร็จแล้ว เจ้าภาพก็จะนำดอกไม้จันทน์มาแจก ให้กับผู้มาร่วม ไว้อาลัยคนละ ๑ ช่อ หรือนำใส่ถาดไปวางไว้หน้าเมรุ ครึ่งได้เวลาเผา พระก็จะสวดอธิกรณ ผู้ มาร่วมพิธีจึงทยอยขึ้นบันไดเมรุ นำช่อดอกไม้จันทน์ไปวางไว้ในพานหน้าศพ แล้วเดินลงทางบันได ด้านข้าง ไม่ควรย้อนกลับลงไปทางที่ขึ้น เพราะจะทำให้ชนหรือเกะกะขวางทางคนอื่น ๆ ที่กำลัง จะขึ้น

การวางดอกไม้จันทน์ หากเป็นสมัยโบราณที่มีการเผาบนเชิงตะกอนกลางแจ้ง ผู้มาร่วมพิธีก็จะถือพินติดมือกันมาคนละท่อน นำมาวางรวมกัน ซึ่งถ้าได้ไม้จันทน์ก็จะเป็นการดี เพราะเวลาเผามีกลิ่นหอม เมื่อพร้อมกันแล้วสับหรือจึงทำการจุดไฟ

เมื่อกลับจากงานศพ

สำหรับผู้ไปร่วมพิธีเผาศพหรือไว้อาลัยผู้ตายก่อนการเผา หรือเมื่อไปฟังพระสวด อภิธรรมงานศพ เมื่อกลับถึงบ้านแล้ว ให้ล้างหน้าตาก่อนเข้าบ้าน บางทีนำไปทาบตีมิใส่ในขันแล้ว วกน้ำในขันนั้นล้างหน้า เพื่อความเป็นสิริมงคล บางทีมีคติความเชื่อว่า เมื่อกลับจากงานศพต้อง เดินกววนอ้อมมา เพื่อไม่ให้ผีตามมาถึงบ้านได้ สำหรับเจ้าภาพและลูกหลาน หลังจากทำพิธี

เผาแล้ว เมื่อจะเดินทางกลับบ้านต้องกลับรวดเดียวให้ถึงบ้านเลย ห้ามไปแวะที่อื่น ผู้ที่ถือรูปของผู้ตายก็เช่นเดียวกัน ให้นำรูปกลับมารวดเดียวให้ถึงบ้านอย่าแวะกลางทาง แล้วนำรูปไปติดไว้ในอันสมควรว

การเก็บอัฐิ (กระดูก)

การเตรียมการ

๑. เครื่องทองน้อย ๑ ที่ (ไม่มีเครื่องทองน้อยใช้เชิงเทียนพร้อมเทียน ๑ เล่ม กระดาษรูปพร้อมด้วยรูป ๑ ดอกแทนก็ได้)

๒. ผ้าบังสุกุลเท่าจำนวนพระสงฆ์

๓. พระสงฆ์ ๓ รูป (บางแห่งใช้ ๑ รูป)

๔. น้ำอบไทย ๑ ขวด

๕. ดอกมะลิ เหยียดเงิน เหยียดทอง (สำหรับโรยบนอัฐิ)

๖. โศก ๑ ใบ ผ้าขาว ๑ ผืน (ประมาณ ๒ เมตร)

๗. ถ้าเก็บตอนเช้าปิ่นโตใส่อาหารคาวหวานไปถวายพระตามจำนวนพระสงฆ์

๘. ดอกไม้เทียนรูป เครื่องไทยธรรม ตามจำนวนพระสงฆ์

๙. ที่กรวดน้ำ ๑ ที่

การปฏิบัติ

๑. เมื่อพร้อมแล้วเจ้าภาพจุดเครื่องทองน้อย หรือจุดเทียนรูปสักการะอัฐิ

๒. ไปรดดอกมะลิ เหยียดเงิน เหยียดทอง ลงบนกองอัฐิ

๓. พรมน้ำอบไทยลงบนอัฐิ

๔. แปลธาตุคือเอาอัฐิทำเป็นรูปคนครั้งแรกหันศีรษะไปทางตะวันตก แล้วทอดผ้าบังสุกุลทางด้านศีรษะ พระสงฆ์ชักบังสุกุลตาย (อนิจจา.....) แปลธาตุศีรษะไปทางทิศตะวันออก เอาผ้าผืนเดียวกันนั้น ทอดทางด้านศีรษะ พระสงฆ์ชักบังสุกุลเป็น (อะจิริง.....)

๕. เลือกเก็บอัฐิส่วนสำคัญ (ศีรษะ) นิ้วมือ, แขน, ขา, นิ้วเท้า และกระดูกอก

กระดูกสันหลัง

๖. เก็บอัฐิเหลือพร้อมทั้งเถ้าถ่าน ห่อผ้าขาว

๗. ยกโศกและห่อผ้าขาวนั้นไปตั้งบนศาลา

๘. ประเคนปิ่นโต และเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์

๙. เจ้าภาพกรวดน้ำ

การเก็บอัฐินี้ถ้าทำแบบย่อ นิมนต์พระสงฆ์เพียงรูปเดียว แปลธาตุทอดผ้าบังสุกุล

เสร็จแล้วก็ประเคนเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ บนเมรุนั้นเลย

การเก็บอัฐินี้โบราณเราเรียกว่า พิธี ๓ หาบ คือ

๑. หาบหนึ่งของนุ่งห่ม (สบงจีวร)
๒. หาบหนึ่งของกิน (สำหรับควา - หวาน)
๓. หาบหนึ่งของใช้ (เต่า หม้อข้าว หม้อแกง ถ้วย ชาม เป็นต้น)

การลอยอังคาร (ลอยเถ้า)

ตามประเพณีนิยมสืบ ๆ กันมาว่าหลังจากฌาปนกิจศพแล้ว จะเก็บกระดูกไว้สำหรับบรรจุในเจดีย์หรือใต้ฐาน ตามกำแพงวัด หรือใส่โกศเก็บไว้ เพื่อลูกหลานวงศ์ญาติกราบไหว้บูชา ส่วนอังคารหรือเถ้าถ่านนั้นเอาไปลอยในทะเล หรือแม่น้ำลำธารแล้วแต่สะดวก หรือเห็นสมควร พิธีลอยอังคารหรือเถ้าถ่าน มีขั้นตอน ดังนี้

๑. ฌาปนกิจศพแล้วนิมนต์พระสงฆ์ไปแยกธาตุ เก็บเฉพาะอัฐิ (กระดูก) ใส่ในโกศหรือใช้ผ้าขาวห่อไว้ ส่วนอังคารหรือเถ้าถ่านก็ใช้ผ้าขาวห่อไว้

๒. เอาอัฐิและอังคารนั้นตั้งทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เสร็จแล้วก็เอาอังคารไปลอยน้ำ

๓. ในการลอยอังคารนั้นใช้เรือยนต์ หรือเรือพาย ๆ ไปกลางทะเลหรือกลางแม่น้ำ แล้วหยิบห่ออังคารนั้นเทลงไปในทะเลหรือแม่น้ำ

การลอยอังคารนี้ในบางกรณีเขาใช้เครื่องบิน ๆ ขึ้นไปโปรย

- เมื่อโปรยหรือเทลงเสร็จแล้วก็หย่อนผ้าขาวที่ห่อนั้นลงน้ำไป เป็นเสร็จพิธี

(พระราชรัตนมุนี ๒๕๔๒ : ๗๓ - ๗๔)

การทำบุญร้อยวัน

หลังจากเก็บกระดูกแล้ว ลูก หลานและญาติก็นิยมทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตามโอกาสอันสมควร เมื่อครบวันตาย ๗ วัน (สัปดาห์วาร) ๕๐ วัน (ปัญญาสมวาร) ๑๐๐ วัน (ศตมวาร) จะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย แต่มักนิยมรวมไปทำ ๑๐๐ วัน เลยทีเดียว ในวันี่ญาติพี่น้องและลูกหลานของผู้ตายก็จะมาพร้อมกันที่บ้าน หรือที่วัด (สถานที่จัดงาน) เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย แต่คนไทยส่วนจะนิยมทำบุญในวัน ตรุษ สงกรานต์ วันสารท หากคิดถึงผู้ตายที่ล่วงลับไปแล้ว จะทำวันไหนอีกก็ได้ตามแต่สะดวก หรือทำบุญใส่บาตรกรวดน้ำไปให้ผู้ตาย (กิตติ ธิติกุล, ๒๕๔๓ : ๒๒๔)

บทที่ ๓

ประเพณีตามเทศกาล

ประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ หรือประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของไทย เกี่ยวข้องกับการทำบุญในวันตรุษของไทยมาแต่โบราณ แต่เดิม เรียกเต็มรูปว่า เทศกาลตรุษสงกรานต์ คำว่า "ตรุษ" แปลว่ายินดี ร่าเริง ตัด หรือ ขาด

คำว่า ยินดี ร่าเริง หมายถึงเฉลิมฉลองด้วยการกิน การดื่ม การเที่ยว การละเล่น หรือยินดี ยินดีที่มีชีวิตอยู่ผ่านมามาก ๑ ปี ส่วนคำว่า ตัด หมายถึง ตัดปีเก่าที่ล่วงมาแล้วนั้นทิ้งไป ขาดจากปีเก่าแล้ว หรือตัด-ลิมสิ่งเก่า ๆ เสีย แล้วมาเริ่มต้นใหม่ให้ดีขึ้นด้วยความร่าเริงและยินดี

ดังนั้น ตรุษสงกรานต์ จึงเป็นชื่อของเทศกาล ๒ เทศกาลที่ประชาชนปฏิบัติติดต่อกันคือเทศกาลตรุษ เป็นการเฉลิมฉลองวันส่งท้ายปีเก่า คือสิ้นเดือน ๕ และเทศกาลสงกรานต์ เป็นการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ คือขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ จึงมีคำกล่าว ว่า "ตรุษสุคติ และสงกรานต์ขึ้นปีใหม่" (สุเมธ เมธาวิทยากุล, ๒๕๓๒ : ๕)

วันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่เดิม ถือวันแรม ๑ ค่ำ เดือนอ้ายเป็นวันขึ้นปีใหม่ ต่อมาเปลี่ยนเป็นวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ หลังจาก พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นต้นมา เปลี่ยนเป็นวันที่ ๑ เมษายน จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔ จึงนับวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ ตามแบบสากลนิยม (ศิลปวัฒนธรรมไทย, เล่มที่ ๓ : ๑๓๕)

คำว่า "สงกรานต์" หมายถึง ผ่าน หรือ เคลื่อนย้ายเข้าไป ในที่นี้หมายถึงเป็นวันที่พระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้าย จาก ราศีมีน เข้าสู่ ราศีเมษ ในเดือนเมษายนถือเป็นช่วงสงกรานต์ หากพระอาทิตย์เคลื่อนย้ายในช่วงเดือนอื่น ๆ ถือเป็นการเคลื่อนย้ายธรรมดา

โหรโบราณ ได้แบ่งท้องฟ้าออกเป็น ๑๒ ส่วน ส่วนหนึ่ง ๆ เรียกว่า ราศี ซึ่งมีราศีละ ๓๐ องศา รวม ๑๒ ราศี ก็เท่ากับ ๓๖๐ องศา ครบวงกลมพอดี ตามตัวอย่างดังนี้

ราศีทั้ง ๑๒ ได้แก่

๑. ราศีเมษ	๒. ราศีพฤษภ	๓. ราศีเมถุน	๔. ราศีกรกฎ
๕. ราศีสิงห์	๖. ราศีกันย์	๗. ราศีตุล	๘. ราศีพิจิต
๙. ราศีธนู	๑๐. ราศีมังกร	๑๑. ราศีกุมภ	๑๒. ราศีมีน

(กิตติ ธนิกกุล, ๒๕๔๓ : ๑๘๑)

วันมหาสงกรานต์

เรายังถือว่า วันสงกรานต์เป็นวันปีใหม่เดิมของไทยมาตั้งแต่ครั้งโบราณ โดยถือเอาวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปี เป็นวันสงกรานต์ ช่วงกรรณัตนั้นมียู่ ๓ วัน คือ

วันแรกของประเทศกาล คือวันที่ ๑๓ เมษายน เรียกว่า "วันมหาสงกรานต์" หรือ "วันสังขารล่อง" และหรือเรียกวันนี้ว่า "วันผู้สูงอายุ" ตั้งแต่ยังไม่สว่างจะได้ยินเสียงปี่ เสียงประทัด เพื่อจะขับไล่สิ่งที่เป็นเสียดจัญไรให้ตามปีเก่าไป ชาวบ้านจะทำความสะอาดบ้านเรือน เครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ต้องนำไปซักในแม่น้ำ เพื่อลอยเคราะห์ อามน้ำ จัระกาย และคำหั่ว หรือสระผมให้ตนเองด้วยน้ำส้มป่อย เพื่อล้างเสียดจัญไรแล้วแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่ ผู้หญิงจะทัดหรือเสียบดอกไม้ที่มวยผม

วันที่สองคือวันที่ ๑๔ เมษายน เรียกว่า "วันเนา" หรือ "วันเนา" (วันกลาง) วันนี้ตลอดวันถือกันว่าจะกล่าวหยาบไม่ได้ ปากจะเน่า ชาวบ้านจะตื่นแต่เช้า จัดซื้ออาหารมาปรุงเพื่อนำไปถวายพระ และอุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ตกเย็นชาวบ้านจะชนทรายจากแม่น้ำเพื่อนำไปก่อนพระเจดีย์ทรายที่วัด และมีการรดน้ำหรือสาดน้ำกัน ตอนกลางคืนมีการละเล่นต่าง ๆ วันนี้ถือเป็น "วันครอบครัว" ลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดก็จะกลับบ้านมาเยี่ยมญาติของตน

วันที่สามของประเทศกาล คือวันที่ ๑๕ เมษายน เรียกว่า "วันพญาวัน" หรือ "วันเถลิงศก" ตอนเช้าชาวบ้านนำอาหารไปทำบุญที่วัด พอสายก็นำเอาไปค้าต้นโพธิ์ เป็นเครื่องหมายว่าได้ค้าจุนพระพุทธรศาสนาให้อยู่รอดตลอดไปแล้วฟังเทศน์ ทำบุญกุศลต่าง ๆ ปล่อยนก ปล่อยปลาตอนบ่ายเอาน้ำขมิ้น น้ำส้มป่อย ใส้เกสรดอกไม้ เช่น ดอกคำฝอย ดอกสารภี และน้ำอบ ไปสงฆ์น้ำพระพุทธรูป-พระสงฆ์ และพระเจดีย์ที่วัด เมื่อพิธีทางวัดเสร็จ ก็เริ่มพิธีทางบ้าน คือการไปดำหัวผู้ใหญ่ที่เคารพในครอบครัว ครูบาอาจารย์ อุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส ผู้บังคับบัญชาและผู้มีพระคุณ (อานวย ทะพิงค์แก และมณี พยอมยงค์, ๒๕๓๔ : ๑๐๑)

ประวัติวันสงกรานต์

มีนิทานเก่าแก่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวันสงกรานต์อยู่เรื่องหนึ่ง กล่าวถึงในสมัยโบราณกาล ยังมีเศรษฐีอยู่คนหนึ่ง ไม่มีบุตรไว้สืบสกุล ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้บ้านนักเลงสุราซึ่งมีบุตร ๒ คน วันหนึ่งนักเลงสุราเมาเมายได้กล่าววาจาหยาบคายต่อเศรษฐี เศรษฐีจึงถามว่าพวกเจ้ามาพูดหยาบคายต่อเราผู้เป็นเศรษฐีเพราะเหตุอันใด ฝ่ายนักเลงสุราก็เยาะเย้ยว่าตัวท่านแม้มีทรัพย์อันันต์ แต่มีบุตรสืบสกุล เมื่อตายไปแล้วทรัพย์สมบัติย่อมสูญหายหาประโยชน์อันใดไม่ได้ตัวเราแม้ยากจนแต่มีบุตรรูปร่างงามถึงสองคน เราจึงถือว่าดีกว่าท่าน

เศรษฐีตรีตรองดูเห็นว่าจริงเกิดมีความละอาย คิดอยากได้บุตรไว้สืบสกุลบ้าง จึงไปบวงสรวงต่อพระอาทิตย์ พระจันทร์ ตั้งอธิษฐานขอบุตรถึงสามปี แต่ก็ไม่สมปรารถนาจนในปีหนึ่งเมื่อถึงฤดูคิมหันต์จิตรมาส (เดือน ๔) คนทั้งหลายมีการละเล่นรื่นเริงกันทั่วชมพูทวีป เศรษฐีจึงพาบริวาร ไปยังต้นไทรริมน้ำ เอาข้าวสารล้างน้ำเจ็ดครั้ง แล้วหุงบูชารุกขเทวดา ณ ต้นไทรนั้น พร้อมด้วยสุพหัญญุชนาหาร (แกงและกับข้าวอย่างอื่น ๆ) ประโคมด้วยเครื่องดนตรีดุริยางค์ ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรต่อรุกขเทวดา

ต่อมา ธรรมบาลเทพบุตร ได้ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของเศรษฐี เมื่อคลอดแล้วได้ชื่อว่า "ธรรมบาลกุมาร" ปลูกปราสาทอยู่ใกล้กับต้นไทรริมน้ำ เมื่อเจริญวัยได้เรียนรู้ศิลปศาสตร์ต่าง ๆ จนเจนจบ สามารถรู้ภาษาสัตว์ ๆ ได้ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ และต่อมาได้เป็นอาจารย์บอกมนต์แก่มนุษย์ชาวชมพูทวีป ซึ่งในเวลานั้นชาวโลกนับถือมหาพรหมและกบิลพรหมองค์หนึ่ง ซึ่งได้แสดงมงคลแก่มนุษย์ทั้งปวง

ครั้งเมื่อทำวกบิลพรหม หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ทำวมหาสงกรานต์ ทราบว่า ธรรมบาลกุมารเป็นผู้มีชื่อเสียงและเป็นที่ยกย่องของมนุษย์ทั้งหลาย จึงลงมาพินิจถามปัญหา ๓ ข้อ หากธรรมบาลกุมารตอบไม่ได้จะต้องตัดศีรษะมาบูชาตน หากตอบได้ตนจะตัดศีรษะเป็นเครื่องบูชาธรรมบาลกุมาร

ปัญหาทั้ง ๓ ข้อมีดังนี้

๑. เวลาเช้า ราคีอยู่ที่ไหน ?
๒. เวลาเที่ยง ราคีอยู่ที่ไหน ?
๓. เวลาค่ำ ราคีอยู่ที่ไหน ?

ธรรมบาลกุมารของเวลา ๗ วัน เพื่อคิดไตร่ตรองหาคำตอบ แต่ผ่านไปแล้ว ๖ วัน ยังเฉลยปริศนาไม่ได้จึงคิดว่าพรุ่งนี้เราจะตายด้วยอาญาของทำวกบิลพรหมหาต้องการไม่ จำจะหนีไปซุกซ่อนตายดีกว่า คิดดังนั้นแล้วจึงรีบลงจากปราสาทไปที่แห่งหนึ่งมีต้นตาล ๒ ต้น ซึ่งมีนกอินทรีสองตัวเมียทำรังอยู่ ธรรมบาลกุมารเข้าไปนอนอยู่ในซอกต้นตาลนั้น และบังเอิญได้ยินนกอินทรีสองตัวเมียคุยกันถึงเรื่องตน

นางนกอินทรีตามสามีว่า พรุ่งนี้เราจะไปหากินที่ไหนดี นกอินทรีผู้สามีตอบว่าให้ไปกินเนื้อธรรมบาลกุมารเพราะตอบปัญหาทำวกบิลพรหมไม่ได้ นางนกอินทรีถามว่าปัญหานั้นว่าอย่างไร และเฉลยเช่นไร ท่านรู้หรือไม่

นกอินทรีผู้สามีเฉลยให้ฟัง ดังนี้

๑. เวลาเช้า ราคีอยู่ที่หน้า คนทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างหน้า
๒. เวลาเที่ยง ราคีอยู่ที่อก คนทั้งหลายจึงเอาแป้งและของหอมประพรมหน้า

๓. เวลาค่ำ ราศีอยู่ที่เท่า คนทั้งหลายจึงเอนำล้างเท้า

เมื่อธรรมเนียมบาลกุมารได้ยินคำเฉลยเกิดความโสมนัส จดจำไว้ขึ้นใจแล้วไปยังปราสาทที่อยู่ของตน ด้วยเหตุนี้ท้าวภิลพรหมจึงพ่ายแพ้ยั้งต้องตัดหัวถวายธรรมเนียมบาลกุมารตามสัญญา แต่ศิระของท้าวภิลพรหมนั้น ถ้าตั้งไว้บนแผ่นดินไฟจะไหม้ทั่วโลกธาตุ ถ้าโยนขึ้นไปบนอากาศฝนก็จะแล้ง ถ้าทิ้งลงมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง ท้าวภิลพรหมจึงต้องเรียกธิดาทั้ง ๗ ของตนอันเป็นบาทบริจาริกา (นางบำเรอ) ของพระอินทร์มาพร้อมกัน ให้เอาพานรองรับศิระของตนไว้ และสั่งให้คอยผลัดเปลี่ยนกันดูแลรักษา

ครั้นแล้วท้าวภิลพรหมได้ตัดศิระของตนให้นางทงษะธิดาคณโฑ นางทงษะมหาสงกรานต์ นำพานที่ใส่พระเศียรของท้าวภิลพรหม นำเหล่าเทพบริษัทแห่งประทักษิณ (เวียนขวา) รอบเขาพระสุเมรุราช ๖๐ นาที แล้วอัญเชิญเข้าไปประดิษฐานในมณฑลถ้ำคันธุลีไกรลาส กระทำการบูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่าง ๆ พระเวสสุกรรมกัณณภูมิโรงแก้วด้วยแก้ว ๗ ประการ ชื่อ "ภควดี" ให้เป็นที่ประชุมเทวดา เทวดาทั้งปวงก็นำเอาถาดมุนาค (น่าจะเป็นถาดไม้ที่ใช้หมักสำหรับทำน้ำโสมหรือสุรา) มาล้างในสระโนดาตเจ็ดครั้ง แล้วแจกกันส่งเวททุกองค์

เมื่อครบกำหนด ๑ ปี ธิดาของท้าวภิลพรหมก็จะทำการแห่พระเศียรของผู้เป็นบิดาประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุเป็นประจำทุกปี แล้วนำกลับไปเทวโลก

นางสงกรานต์ทั้ง ๗ คือธิดาของท้าวภิลพรหมกล่าวกันว่าเป็นนางฟ้าบนสวรรค์ ชั้นจาดุมหาราชิกา ล้วนเป็น บาทบริจาริกา แปลว่า นางบำเรอแทบเท้า คือเป็นเมียน้อย ของพระอินทร์ หน้าที่ของนางสงกรานต์ทั้ง ๗ คน คือต้องอัญเชิญพานใส่พระเศียรของท้าวภิลพรหม แห่ไปรอบเขาพระสุเมรุ ปีใดจะตกเป็นหน้าที่ของใคร ขึ้นอยู่กับว่าวันสงกรานต์ ในปีนั้นจะตรงกับวันใด ดังนี้

วัน	ชื่อนางสงกรานต์	ดอกไม้	เครื่องประดับ	อาหาร	อาวุธ	พาหนะ
อาทิตย์	นางทงษะ	ดอกทับทิม	ปัทมราค (ทับทิม)	อุทุมพร (ผลมะเดื่อ)	จักร-สังข์	ครุฑ
จันทร์	นางโคราค	ดอกปีบ	มุกดาหาร	น้ำมัน	พระขรรค์- ไม้เท้า	พยัคฆ์
อังคาร	นางรากษส	ดอกบัว หลวง	โมรา	โลหิต	ตรีศูล	วรวาหะ (หมู)
พุธ	นางมณฑา	ดอกจำปา	ไพฑูริย์	นมเนย	ไม้เท้า- เหล็กแหลม	คัสพะ (ลา)

พฤษภบดี	นางกิริณี	ดอกมณฑา	มรกต	ถั่วงา	ขอ-ปิ่น	กฤษกร (ข้าง)
ศุกร์	นางกิมิทา	ดอก จกกลนี้	บุษราคัม	กล้วยน้ำ	พระขรรค์ -พิณ	มิ่งส์ (ควาย)
เสาร์	นางมโหธร	ดอก สามหาว (ดอกผักตบ ขาว)	นิลรัตน์	เนื้อทราย	จักร -ตรีศูล	มยุรา (นกยูง)

(กิตติ ธนิกกุล, ๒๕๔๓ : ๑๘๖)

ข้อสังเกตเกี่ยวกับวันสงกรานต์

ในแต่ละปีนางสงกรานต์จะมาในเวลาต่างกัน และประทับบนพาหนะอากาศปฏิกิริยาแตกต่างกัน เช่น บางทีนางสงกรานต์ขี่พาหนะมา บางปีขี่มา และบางปีขี่นอนมา มีหลักให้พิจารณา ดังนี้

ถ้านางสงกรานต์ ยืนมาบนหลังพาหนะ แสดงว่า มาในตอนเช้า

ถ้านางสงกรานต์ ซี่มาบนพาหนะ แสดงว่า มาในตอนบ่ายเลยเที่ยงวันไปแล้ว

ถ้านางสงกรานต์ นอนมาบนหลังพาหนะ แสดงว่า มาในตอนกลางคืนแต่ยังไม่ถึงเที่ยงคืน

ถ้านางสงกรานต์ นอนหลับตามาบนหลังพาหนะ แสดงว่า มาในตอนกลางคืนเลยเที่ยงคืนไปแล้ว

และมีข้อที่น่าสังเกตต่อไปด้วยว่า นางสงกรานต์มาเวลาไหน วันมหาสงกรานต์ก็จะเริ่มในเวลานั้น

ข้อคิดเกี่ยวกับตำนานวันสงกรานต์

๑. เศียรของท้าวกบิลพรหม เมื่อจะเปรียบแล้ว ก็คือพระอาทิตย์นั่นเอง คำว่า กบิล ในชื่อของท้าวกบิลพรหม ก็แปลว่า สีแดง ซึ่งหมายถึงพระอาทิตย์

๒. นางสงกรานต์หมายถึงธิดาทั้ง ๗ คน นั้น ก็คือวันทั้ง ๗ ในสัปดาห์นั้น วันสงกรานต์หรือวันมหาสงกรานต์ ตรงกับวันใด เช่น ถ้าตรงกับวันอาทิตย์ ก็เป็นหน้าที่ของธิดาองค์โต คือนางทุกษะ เป็นผู้อัญเชิญพระเศียรของพระบิดาแห่รอบเขาพระสุเมรุ

๓. นกอินทรี หรืออินทรี ๒ ตัวผัวเมีย หมายถึง อินทรี ๒ ของคนเรานั้นเอง ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

๔. ปัญหา ๓ ข้อ กล่าวถึงราศี ราศี หมายถึง ความงาม ความสง่างาม มงคลของเรือนร่างของคนเรา ที่จะต้องดูแลร่างกายของตนเอง ดังนี้

๔.๑ ตอนเช้าราศีของคนอยู่ที่หน้า เตือนมาจะต้องล้างหน้า หรือทศนะว่า เวลาเช้า หมายถึงรุ่งอรุณแห่งการบรรลุมรรคผลขั้นต้นในพุทธศาสนา ละกิเลสอย่างหยาบ ๓ ตัว ได้ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

๔.๒ กลางวัน ราศีอยู่ที่หน้าอก คนเราจึงอาบน้ำ และน้ำหอมขโลม บริเวณอก หรือทศนะว่า กลางวันเปรียบเสมือนการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบของคนเรา จนได้บรรลุ มรรคผลชั้นกลาง คือสกทาคามีขึ้นไป

๔.๓ เวลาเย็น ราศีอยู่ที่เท้า คนเราจึงเอาน้ำล้างเท้า เพราะได้ใช้งานมา มากตลอดวันก็ย่อมจะเปรอะเปื้อน สกปรกด้วยสิ่งต่าง ๆ เมื่อถึงเวลาจะเข้านอน คนเราจึงต้อง ล้างเท้า หรือทศนะว่า ตอนเย็นเปรียบเสมือนปัจฉิมวัยของชีวิตคนเราอันเป็นวันสุดท้ายของชีวิต ดั่งนั้น ก่อนที่จะจากโลกนี้ไป เพื่อชาติหน้าอันไพบูลย์ยิ่งกว่าชีวิตนี้ จึงต้องชำระจิตให้สะอาดด้วย การปฏิบัติธรรมอันสูงสุดขึ้นไปในทางพระพุทธศาสนา จนได้บรรลุอรหัตตธรรม หหมดจากกิเลสทั้ง ปวง

๕. ท้าวกบิลพรหมยอมให้ตัดเศียรของตนเอง หมายถึง ความซื่อสัตย์ยุติธรรม และการยอมเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง แม้ชีวิตของตนเพื่อบูชาธรรม นับว่าเป็นความเสียสละสูงสุด และประเสริฐสุดที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า

“บุคคลพึงเสียสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ

พึงเสียสละอวัยวะ เพื่อรักษาชีวิต

และพึงเสียสละแม้ชีวิตเพื่อรักษาธรรม”

(คือความถูกต้องเที่ยงตรง)

๖. เศียรของท้าวกบิลพรหม ต้องประคองไว้ให้ดี อย่าให้พลัดตก เพราะเชื่อว่า

“ถ้าตกลงบนพื้นโลก โลกก็จะแตกเป็นเสี่ยง ไฟจะไหม้โลก

ถ้าตกในมหาสมุทร น้ำก็จะแห้งหมด

ถ้าหลุดไปในอากาศ ท้องฟ้าจะแห้งแล้ว”

ในที่นี้หมายถึง สรรพสัตว์ทุกตัวตนจะต้องช่วยกันประคับประคองธรรม คำจุนโลกประจำใจ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อย่าให้เสื่อมสิ้นไปจากใจ เพราะถ้าคน เราขาดธรรมเหล่านี้เสียแล้ว สรรพสัตว์ก็จะเดือนร้อนกันทุกหย่อมหญ้า เพราะถูกไฟ ๔ ประการ เเผาผลาญคือ

๖.๑ ไฟแห่งความปรารถนาร้ายต่อกันและกัน

๖.๒ ไฟแห่งความทารุณโหดร้าย

๖.๒ ไฟแห่งความอิจฉาริษยา

๖.๔ ไฟแห่งความไม่สบายใจ ความอยุติธรรม ความเศร้าโศกเสียใจ

ตำราดูนาคให้หน้าประจำปี

ปีนักษัตร	นาคให้หน้า	ฝนต้นปี	ฝนกลางปี	ฝนปลายปี
ชวด	๓ ตัว	น้อย	น้อย	มาก
ฉลู	๕ ตัว	พอดี	พอดี	พอดี
ขาล	๓ ตัว	พอดี	น้อย	มาก
เถาะ	๒ ตัว	พอดี	น้อย	มาก
มะโรง	๓ ตัว	มาก	พอดี	น้อย
มะเส็ง	๑ ตัว	มาก	พอดี	น้อย
มะเมีย	๕ ตัว	พอดี	พอดี	พอดี
มะแม	๓ ตัว	พอดี	พอดี	พอดี
วอก	๒ ตัว	น้อย	พอดี	มาก
ระกา	๔ ตัว	น้อย		มาก
จอ	๗ ตัว	น้อย	พอดี	มาก
กุน	๕ ตัว	พอดี	น้อย	พอดี

(กิตติ ธนิถกุล, ๒๕๔๓ : ๑๘๗)

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสงกรานต์

วันจ่ายสงกรานต์ เป็นวันสงกรานต์ ชาวบ้านจะเตรียมเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายใหม่ ๆ ไว้แต่งวันสงกรานต์ และนิยมทำขนมกวนกันแทบทุกบ้าน โดยเฉพาะข้าวเหนียวแดง กะละแม สำหรับไปทำบุญถวายพระ แจกผู้ที่มีบิณฑบาตและเพื่อนบ้าน เป็นการแสดงไมตรีจิต

ทำบุญใส่บาตร วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ ถือเป็นวันต้นของปีใหม่ ชาวบ้านจะนำอาหารไปทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ พระฉันเสร็จ ยดาสัพพ็อนุโมทนาแล้ว ชาวบ้านก็กลับบ้าน แต่พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ เมื่อกลับบ้านแล้วก็รีบกินอาหาร และแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่แล้วพากันไปเก็บดอกไม้โน้ปาเพื่อความรื่นเริง การทำบุญเลี้ยงพระที่วัดบ้างก็จะไปวัดทั้ง ๓ วัน

ก่อนพระเจดีย์ทราย ในวันสงกรานต์ หรือวันอื่น ๆ ก็ได้ และไม่จำเป็นต้องก่อในบริเวณวัด อาจก่อที่ริมทางเดิน กลางลานบ้าน หรือที่หาดทรายก็ได้ การขนทรายมาก่อพระเจดีย์นั้นนอกจากได้กุศลมากแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่นด้วย เพราะสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการก่อสร้างและทำถนน

ความเชื่อดังเดิมนิยมก่อเจดีย์ทรายที่วัดเพราะมีความเชื่อว่าเราไปทำบุญที่วัดมาตลอดปี ดินทรายที่วัดอาจติดเท้าเรามากก็ได้โดยไม่ได้เจตนาอาจเป็นบาปได้ จึงนิยมขนทรายจากคลอง แม่น้ำ มาก่อเป็นเจดีย์ทรายในวัด บ้างวัดก็มีการตบแต่งเจดีย์ทรายที่สวยงามมาก มีการสมโภชฉลองเจดีย์ทรายด้วย เสร็จงานแล้วก็จะนำทรายไปก่อสร้างดาววัดตุ หรือเกลี่ยในบริเวณวัด

ปล่อยนกปล่อยปลา ระหว่างสงกรานต์ทั้ง ๓ วัน นอกจากมีการทำบุญใส่บาตรกันทุกวันแล้วยังมีการทำบุญโดยการปล่อยนกปล่อยปลา โดยการเฉพาะการปล่อยปลา นับว่าช่วงเดือนเมษายนหน้าสงกรานต์ นำในห้วยหนองแห้งชวด ปลาที่ว่ายลงแม่น้ำไม่ทันตกค้างอยู่ชาวบ้านก็ช่วยกันนำปลาไปปล่อยในแม่น้ำลำคลอง เป็นการช่วยปลาให้รอดตาย ในวันสงกรานต์จึงมีพิธีปล่อยนกปล่อยปลา หมู่บ้านที่มีคนไทยเชื้อสายมอญ มีประเพณีแห่ปลา โดยให้ผู้หญิงแต่งตัวสวย ๆ เข้าขบวนแห่ปลาไปปล่อย

ความเชื่อการปล่อยนกปล่อยปลา ในสมัยพุทธกาลมีสามเดมรรูปหนึ่งมีหน้าตาเศร้าหมองนัก พระอาจารย์ก็เรียกสามเดมรมาตรวจดูวัน เดือน ปี (ปีเกิด) ดูแล้วปรากฏว่าสามเดมรรูปนั้นชะตาขาดใกล้ตายแล้ว จึงอนุญาตให้สามเดมรกลับไปเยี่ยมญาติที่บ้าน ในขณะที่เดินทางไปได้ผ่านทุ่งนาเห็นปลาติดอยู่ในแอ่งน้ำเล็ก ๆ สามเดมรเกิดเมตตาจิตจึงได้นำปลาเหล่านั้นไปปล่อยลงแม่น้ำ แล้วไปเยี่ยมญาติเสร็จกลับมาอยู่ที่วัด ถึงเวลาวันตาย สามเดมรก็ไม่ตาย พระอาจารย์จึงมีความสงสัยว่าตำรานี้ผิดหรืออย่างไร พระอาจารย์จึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้กล่าวเรื่องทั้งหมดให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ที่สามเดมรมีชีวิตอยู่ได้นั้นก็เพราะอานิสงค์ที่สามเดมรได้ช่วยชีวิตปลาเอาไปปล่อยลงในแม่น้ำ

บั้งสุกุลอัฐิ การบั้งสุกุลอัฐิญาติผู้ใหญ่จะทำครั้งเดียวในวันสงกรานต์ วันไหนแล้วแต่คนในหมู่บ้านจะตกลงกัน ถึงวันกำหนดจะบั้งสุกุล ต่างก็นำอัฐิญาติผู้ใหญ่ของตนมาตั้งรวมกันไว้ที่โรงพิธีแล้วนิมนต์พระสงฆ์มาบั้งสุกุล แต่บางท่านก็จะนิมนต์พระสงฆ์ไปที่บ้านทำบุญเลี้ยงพระบั้งสุกุลอัฐิ ก็นิยมทำกัน หรือจะนิมนต์พระสงฆ์ไปบั้งสุกุลอัฐิที่เก็บอัฐิก็มี ขึ้นอยู่กับความสะดวกของญาติ ๆ ที่จะตกลงกัน

สงรับน้ำ รดน้ำ และสาดน้ำ การสงรับน้ำพระพุทธรูป มีดอกไม้ เทียนธูป ไปบูชา แล้วเอาน้ำอบไปประพรมที่องค์พระ ทำเป็นสังเขปพอเป็นพิธีว่าได้แสดงความเคารพบูชา และสงรับน้ำท่านในวันขึ้นปีใหม่แล้ว เมื่ออัญเชิญพระพุทธรูปมาก็มมีการแห่แหนอย่างสนุกสนาน สงรับน้ำพระพุทธรูปแล้วก็มี การสงพระพระสงฆ์ โดยนิมนต์พระสงฆ์และสามเณรในวัดทั้งหมดลงมาให้ญาติโยมได้สงรับน้ำพระสงฆ์และสามเณร เป็นการสงรับน้ำจริง ๆ เจ้าอาวาสสงรับเสร็จครองไตรจีวรใหม่ที่ญาติโยมถวาย ท่านก็รับธรรมาสน์เทศอามวญพระปีใหม่ให้แก่ผู้ไปสงรับน้ำ นอกจากนี้ยังมีการรดน้ำญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ เพื่อขอศีลขอพรจากท่านตามประเพณี

สงฆ์พระเจ้าแล้วบางแห่ง ก็ชวนกันเล่นสนุก สาดน้ำ และเลี้ยงกันที่ลานวัด ของที่เลี้ยงมีขนมปลากุริม ไข่เต่า และลูกแมงลักน้ำกะทิ ซึ่งชาวบ้านเรียกรอออกเงิน และจัดทำเอง มาเลี้ยงกันด้วยความสามัคคี

เหตุที่มีการสงฆ์ รดน้ำ และสาดน้ำในวันสงกรานต์ เนื่องมาจากความเชื่อ ดังนี้

๑. การสาดน้ำจะช่วยให้ฝนฟ้าตกบริบูรณ์

๒. น้ำเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ เมื่อมีน้ำการเพราะปลูก ทำไร่ ไถ นา ก็ได้ผล ประการหนึ่ง และถือกันว่า

๓. น้ำเป็นเครื่องชำระมลทินให้สะอาดอีกประการหนึ่ง เหตุนี้น้ำจึงเป็นสิ่งที่ใช้ใน พิธีต่าง ๆ เช่น อาบน้ำ หรือรดน้ำ หรือรดน้ำ เมื่อทำพิธีสมรส อาบน้ำเมื่อตาย อาบน้ำเมื่อโกนจุก หรือบวชนาค เป็นต้น

การเล่นนักษัตฤกษ์ คือการเล่นรื่นเริงประจำฤดูกาลในรอบปีหนึ่ง ๆ เช่น

การเล่นสะบ้า

การเล่นมอญซ่อนผ้า

การเล่นช่วงชัย

การเล่นตีจับ

การเล่นลำตัด

การเล่นขี่ม้าส่งเมือง

การเล่นลิงชิงหลัก

การเล่นหลับตาดินมือ

การเล่นแข่งตะ

การเล่นวิ่งเปี้ยว

การเล่นงูกินหาง

การเล่นไม้หึ่ง

การเล่นปาข้าวต้ม

การเล่นเพลงพื้นบ้าน หรือเพลงยาว

การเล่นหมากรุก

การเล่นชักคะเย่อ

การเล่นร้าว

การประกวดนางสงกรานต์ ฯลฯ

ประเพณีการทำบุญและการละเล่นในวันสงกรานต์ แต่สะท้อนถึงอารยธรรมที่แตกต่างกันไปบ้างตามความเหมาะสมและยุคสมัย ในชนบทอาจกำหนดวันทำบุญวันสงฆ์พระเจ้า

แตกต่างกันไปบ้างตามความเหมาะสมและยุคสมัย ในชนบทอาจกำหนดวันทำบุญวันสงฆ์พระเจ้า

ร
ง
จ
ป
ท
น
เด
อง
ก
ณ

ไม่ต่างกันในแต่ละหมู่บ้าน ด้วยเหตุนี้ พวกหนุ่ม ๆ จึงมีโอกาสไปเล่นสงกรานต์ได้หลายแห่งในแต่ละปี วันสงกรานต์จึงถือเป็นประเพณีหนึ่งในหลาย ๆ ประเพณีของไทยแต่โบราณ ที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้เลือกคู่หรือดูอุปนิสัยใจคอกัน โดยเปิดเผยไม่ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ ต่อสายตาผู้ใหญ่

สรุปความสำคัญของวันสงกรานต์

๑. เป็นวันหยุดพักผ่อนประจำปี
๒. เป็นวันทำบุญสร้างกุศล และประกอบพิธีทางศาสนา
๓. เป็นวันอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทย
๔. เป็นวันแสดงความกตัญญูคุณเดาที่ และรำลึกถึงผู้ล่วงลับ
๕. เป็นวันครอบครัว วันรวมญาติและวันผู้สูงอายุ
๖. เป็นวันอนุรักษ์พันธุ์สัตว์
๗. เป็นวันเลือกคู่ของหนุ่มสาว (กิตติ ธนิกกุล, ๒๕๔๓ : ๑๙๒)

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพิธีกรรม ๒ พิธีที่กระทำรวมกัน คือพิธีพืชมงคล กับพิธีแรกนาขวัญ แต่ได้กระทำแยกกัน แต่กระทำในฤกษ์เดียวกัน พระราชพิธีพืชมงคลกระทำที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนพิธีแรกนาทำที่ทุ่งสัมปอัย (ทุ่งสัมปอัยสันนิฐานว่าอยู่จังหวัดนนทบุรี) แต่มาภายหลังได้รวมเข้าเป็นพิธีเดียวกันเป็น พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ อย่างปัจจุบัน พระราชพิธีนี้จัดขึ้นในเดือนหกคือ เดือนพฤษภาคมของทุกปี จะเป็นวันไหนนั้นขึ้นอยู่กับวันไหนนั้นขึ้นอยู่กับโหรหลวง พิธีแรกนานั้นได้ปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาลทำแทบทุกประเทศก็เพื่อเป็นการกระทำพันธุ์พืชต่าง ๆ ให้เป็นสิริมงคลจะได้นำไปทำพันธุ์เพาะปลูกให้เจริญงอกงามและเกิดเพิ่มพูนผลยิ่งขึ้น และเป็นสิริมงคลและบำรุงขวัญเกษตรกรให้มีความมั่นใจในการทำนา แล้วยังถือเป็น "วันเกษตรกร" ประจำปีด้วย ในประเทศอินเดียจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการทำพิธีแรกนาเป็นอย่างมาก พระเจ้าแผ่นดิน หรือบุคคลสำคัญ ๆ ของประเทศจะตั้งชื่อลงท้ายด้วยข้าวต่าง เช่น พระเจ้าสุทโธทนะ แปลว่าชาวสุก พระเจ้าโชโตทนะ แปลว่าข้าวสาร พระเจ้าอมิตทนะ แปลว่าข้าวเปลือก เป็นต้น และมีพระนามบุคคลสำคัญ ๆ อื่นอีกมากมายที่ลงท้ายด้วย คำว่า "ทนะ" ซึ่งแปลว่าข้าว เป็นการแสดงให้เห็นที่ให้ความสำคัญแก่ผู้ทำทำนาเป็นอย่างมาก ถ้าผู้อ่านให้ศึกษาพุทธประวัติตอนที่พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงเสด็จแรกนา เจ้าชายสิทธัตถะอายุได้ ๖ ขวบ ได้เสด็จไปด้วย พระเจ้าสุทโธทนะ ได้ทำการแรกนาด้วยพระองค์เอง ในขณะที่เดียวกันนั้นเจ้าชายสิทธัตถะกุมาร แทนที่จะวิ่งเล่นอย่างเช่นเด็กอื่น เจ้าชายสิทธัตถะกุมาร ได้กระทำสมาธิได้ตั้งหน้า จนตะวันบ่ายคล้อย แต่เริ่มต้นหัวก้อยังทรง

กรดอยู่ ข้อความดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการแรกนา ตามปรากฏในพุทธประวัติ

แต่สำหรับประเทศไทยในสมัยสุโขทัย พระมหากษัตริย์จะเสด็จเป็นองค์ประในราชพิธีทุกครั้ง ครั้งถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงกระทำเหมือนสมัยสุโขทัย แต่จะมอบอาญาสิทธิและจำศีลอย่างเงียบ ๆ เป็นเวลา ๓ วัน ซึ่งกระทำอย่างนี้เรื่อยมาจนถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การประกอบพระราชพิธีเริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ผู้กระทำการแรกนาเป็นเจ้าพระยาพลเทพ คู่กับการย่นชิงช้า แต่พอมานในสมัยรัชกาลที่ ๓ กลับให้ผู้ย่นชิงช้าเป็นพระยาแรกนา

ส่วนในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีพิธีสงฆ์ขึ้นในทุกพระราชพิธี ดังนั้นการเริ่มต้น "พระราชพิธีพืชมงคล" จึงเกิดขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พร้อมกับคำว่า "จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ" มารวมเข้าไว้ด้วยกันเป็นพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ (กิตติ ธิติกกุล, ๒๕๔๓ : ๒๕๘-๒๕๙)

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นความสำคัญของพระราชพิธีนี้ได้ทรงโปรดให้ปลูกพลับพลาขึ้นที่ท้องสนามหลวง ประกอบด้วยประดิษฐานพระพุทธรูปคันธารราช ตอนเย็นของพืชมงคลนั้นได้เชิญพระพุทธรูปและเทวรูป ดังนี้

๑. พระพุทธรูปคันธารราชกะไหล่ทอง (สร้างในรัชกาลที่ ๑) ๑ องค์
๒. พระพุทธรูปคันธารราชย่นกะไหล่ทอง (สร้างในรัชกาลที่ ๔) ๑ องค์
๓. พระพุทธรูปคันธารราช พระชนมพรรษาเงิน ๑ องค์
๔. พระพุทธรูปคันธารราชแบบจีน ๑ องค์
๕. พระพุทธรูปปางมาร (สร้างในรัชกาลที่ ๓) ๑ องค์
๖. พระชัยประจำรัชกาล ๑ องค์
๗. พระชัยเนาวโลหะ ๑ องค์
๘. เทวรูป ๖ องค์ บนแท่นเดียวกัน ๑ รูป
๙. รูปพระโค ๑ รูป

สำหรับพระพุทธรูปตั้งแต่ ๑ ถึง ๗ นั้น ได้จัดเป็นขบวนแห่ มีเครื่องสูงพร้อมอัญเชิญไปประดิษฐานบนโต๊ะทองใหญ่ในพลับพลา (สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ๒๕๔๒ : ๔๔)

พระราชพิธีเต็มรูปแบบนั้นได้กระทำเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๙ จึงได้เว้นไปช่วงระยะหนึ่ง ด้วยสภาพการณ์โลกบ้านเมืองอยู่ในภาวะที่ไม่สมควรจัดงานใด ๆ จึงได้ว่างเว้นไปถึง ๑๐ ปี ต่อมาได้ทำการรื้อฟื้นประเพณีเก่าแก่อันเป็นมงคลนี้ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๐ แต่มีแค่พระราช

ปี
พ
ะ
ม
ม
ศ
ว่า
อีก
ทำ
ได้
ว
ดึก
จริง

พิธีพืชมงคลเท่านั้น พิธีเต็มรูปแบบว่างเว้นไปถึง ๒๓ ปี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ จึงจัดให้มีพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ร่วมกับพิธีพืชมงคลนับแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (กิตติธนิกุล, ๒๕๔๓ : ๒๕๙) แต่การแรกนาในสมัยปัจจุบันพระเจ้าแผ่นดินเสด็จเป็นประธาน เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย ทำการแรกนาหน้าพระที่นั่ง ที่ท้องสนามหลวงโดยให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นพญาแรกนาแทนอย่างไร ในปัจจุบัน

พระราชพิธีพืชมงคล

ในปัจจุบันประกอบพิธีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เจ้าหน้าที่เชิญพระพุทธรูปปฏิมาชัยวัฒน์ประจำรัชกาลปัจจุบัน (ร. ๙) และพระพุทธรูปปฏิมาที่สำคัญประจำรัชกาลต่าง ๆ รวมทั้งเทวรูปต่าง ๆ มาตั้งบนม้านมูในธรรมมาสนีลีลาหน้าฐานชุกชีพุทธบัลลังก์บุษบก พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรได้ธรรมมาสนีลีลา ตั้งกระบุงทอง กระบุงเงินอย่างละคู่ บรรจุข้าวเปลือกพันธุ์ดีที่เป็นของพระราชทานจากนาทดลอง และมีดุงบรรจุพันธุ์พืชต่าง ๆ เช่น ผักกาด ข้างโพด แดงกวา ถั่ว เผือก มัน งา ฯลฯ ล้อมสายสิญจน์ จากพระพุทธรูปสำคัญโยงไปถวายเป็นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

ก่อนเวลาเสด็จพระราชดำเนิน พระยาแรกนา (ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) แต่งกายเครื่องยศ ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ พร้อมเทพีทั้ง ๔ คู่ (ข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สาวซี ๓ ขึ้นไป) แต่งกายชุดไทย น่มสไบ ผ้าไหม ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มายังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จุดเทียนธูปสักการบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรแล้วไปนั่งเก้าอี้ที่ฝ้าฯ ตามลำดับ

ประมาณเวลา ๑๖.๓๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปยังพระบรมมหาราชวัง โดยรถยนต์พระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระอุโบสถ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จไปทรงจุดเทียนธูปท้ายที่นั่งบูชา พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และพระพุทธรูปสำคัญต่าง ๆ ทรงจุดเทียนธูป เครื่องนมัสการที่หน้าธรรมมาสนีลีลาทรงกราบฯ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาฝ้าฯ แล้วประทับพระราชอาสน์ เจ้าหน้าที่กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา อาราธนาศีล พระราชาคณะถวายศีล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงศีลแล้วเสด็จฯ ไปที่ธรรมมาสนีลีลาทรงพระสุหร่ายพระพุทธปฏิมาชัยวัฒน์ และพระพุทธรูปสำคัญ ๆ แล้วทรงประพรมพืชต่าง ๆ ทรงโปรยดอกไม้แล้วถวายพวงมาลัยที่พระพุทธรูปทุกองค์ ทรงจุดเทียนธูปบูชาพระคันธารราช ๒ คู่ ที่พระคัน

ธารราชอีก ๑ เล่ม ทรงกราบอธิษฐานขอความสมบูรณ์แห่งพืชผลของราชอาณาจักร แล้วประทับพระราชอาสน์ หัวหน้าพราหมณ์อ่านประกาศพระราชพิธีพืชมงคล เสร็จแล้วพระสงฆ์ ๑๑ รูป เจริญพระพุทธมนต์คาถาพืชมงคลจบ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาแรกนา เข้าเฝ้าฯ คุณเข่าถวายบังคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลังน้ำสังข์พระราชทานรดที่ศิลา ทรงเจิมแปรง กระแจะที่หน้าผาก พระราชทานใบมะตูมทัดที่ชอกหูขวา และพระราชทานธำมรงค์นพเก้า สำหรับสวมที่นิ้วขวา ๑ วง ที่นิ้วซ้าย ๑ วงแล้ว พระราชทานพระแสงปฏิภักที่จะถือใช้ในวันจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระยาแรกนาลุกขึ้นถวายคำนับ กลับไปนั่งเฝ้าฯ ที่เดิม ข้าราชการสตรีในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่รับตำแหน่งแต่งตั้งให้เป็นเที ๔ คน ถวายความเคารพเข้าไป หมอบเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลังน้ำสังข์ พระราชทานที่ศิระ ทรงเจิมพระราชทานใบมะตูมทัดที่ชอกหูขวาตามลำดับ ขณะที่พญาแรกนา และเทีรับพระราชทานน้ำสังข์นั้น พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา จนเสร็จการพระราชทานน้ำสังข์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม ซึ่งบรรจุในถาด ที่คนโทแก้วบรรจุน้ำฝนด้วย ทรงหลังทักษิณาทน ไปทรงกราบที่หน้าเครื่องนมัสการ ทรงรับถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับแล้ว คณะพรานหมณเฑียรเทศรูปสำคัญที่ตั้งในมณฑลพิธี คือ พระพลเทพ พระโคอุสุภราช ไปเข้าเบญจาพิธีมณฑล ณ โรงพิธีพรานหมณเฑียรเทศนามหลวง ที่แท่นทนต์พิธีนี้ พรานหมณเฑียรเทศรูปสำคัญจากเทศานเสาชิงช้ามาตั้งเข้าพิธี คือ พระอิศวร พระนารายณ์ พระอุมา พระหรมณ์ และพระพิฆเนศวร พร้อมด้วยกระบุงทอง กระบุงเงิน บรรจุข้าวเปลือกที่ได้เข้าพิธีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม รวมทั้งพืชต่าง ๆ และเครื่องพิธีตามลัทธิธรรมเนียมของพรานหมณเฑียรเทศ คณะพรานหมณเฑียรเทศพิธีกรรมสวดบูชาพระเวทตลอดคืน (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๕ : ๖๘-๖๙)

พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พิธีแรกนาขวัญเรียกตามราชาศัพท์ว่า "จรดพระนังคัล" จรด แปลว่า กด นังคัล แปลว่า คันไถ จรดพระนังคัล แปลว่า กดคันไถ ไถนา หรือแรกนา

ในปัจจุบันได้ดำเนินตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี เว้นแต่บางอย่างได้มีการดัดแปลงให้เหมาะแก่กาลสมัย อาทิพิธีของพรานหมณเฑียรเทศที่มีการตัดทอนให้เหลือน้อยลง พระยาแรกนาให้เป็นหน้าที่ของปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรพระราชพิธีทุกปี มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทูตานุทูต และประชาชน ได้มาร่วมพิธีแรกนาที่ท้องสนามหลวง เป็นจำนวนมาก

ประมาณเวลา ๐๗.๐๐ น. เจ้าพนักงานจัดตั้งริ้วขบวนอิสริยยศตามประเพณีโบราณ รับพระยาแรกนา พระยาแรกนาลงจากรถยนต์หลวงแล้วสวมลอมพอก เดินเข้าประจำที่

ในขบวนพร้อมด้วยคู่เคียง ๒ ข้าง ๆ ละ ๘ นาย ผู้เชิญเครื่องยศและเทพี จัดเป็นรูปขบวน ยাত্রาไปยังโรงพิธีพราหมณ์ประโคมกลองชนะ สังข์ แตร ตลอดทาง

เมื่อพระยาแรกนาเข้าสู่โรงพิธีพราหมณ์ หัวหน้าพราหมณ์เชิญพระยาแรกนาไปที่ แท่นเบญจามณฑลพิธี จุดเทียนธูปบูชาเทวรูปพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเชิญมาประดิษฐานคือพระอิศวร พระนารายณ์ พระอุมา พระพรหม พระพิฆเนศวร์ พระพลเทพ พระโคอุสุภราช พระยาแรกนา จุดเทียนธูปสักการบูชาแล้วไปนั่งพัก ณ เก้าอี้ที่จัดไว้พร้อมด้วยเทพี และผู้เชิญเครื่องยศ หัวหน้าพราหมณ์เข้าไปหลั่งน้ำสังข์ที่มือและให้โบริมคุมแก่พระยาแรกนาและเทพีทั้ง ๔ คน ต่อจาก นั้นหัวหน้าพราหมณ์เชิญโต๊ะเงินใส่เงินใส่ฝามุ่งสำหรับเสีงทายมีผ้าคลุมให้พระแรกนา สอดมือ เลือกรหยิบออกมา เมื่อเลือกได้แล้วเข้าไปในห้อง เพื่อมุ่งกับผ้าที่มุ่งอยู่เดิม ฝามุ่งเสีงทายมี ๓ ผืน ขนาดกว้าง ๔ คืบ ๕ คืบ และ ๖ คืบ มีคำพยากรณ์ ดังนี้

ผ้า ๔ คืบ พยากรณ์ว่าน้ำจะมาก นาในที่ดอนจะได้ผลบริบูรณ์ดี นาในที่ลุ่ม อาจจะเสียหายบ้าง ได้ผลไม่เต็มที่

ผ้า ๕ คืบ พยากรณ์ว่าน้ำในปีนี้มีปริมาณพอดี ข้าวกล้าในนาจะได้ผล สมบูรณ์ และผลาหาร มังสาหาร จะอุดมสมบูรณ์ดี

ผ้า ๖ คืบ พยากรณ์ว่าน้ำน้อย นาในที่ลุ่มจะได้ผลบริบูรณ์ดี แต่นาในที่ดอน อาจเสียหายบ้าง ได้ผลไม่เต็มที่ ครั้นพระยาแรกนามุ่งผ้าเสีงทายทับอีกชั้นหนึ่ง แล้วออกมา นั่งรอ ณ ที่เดิม (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๕ : ๗๐)

ประมาณเวลา ๐๘.๓๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน โดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต มาถึงพลับพลา ณ ท้อง สนามหลวง พระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานศาลฎีกา ประธานรัฐสภา รัฐมนตรี ข้าราชการ ทหาร พลเรือน และคณะทูตานุทูต เฝ้าฯ รับเสด็จ นอกจากนี้ กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ได้จัดที่นั่งไว้เฝ้าฯ ให้กลุ่มชาวนา เกษตรกร เฝ้าฯ และชมพระราชพิธี จรดพระนังคัลแรกนาขวัญด้วย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ถึง แดงทวารมหาราดเล็กรักษาพระองค์ เปาแตรถวายความเคารพ ดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ หัวเสด็จ ขึ้นประทับ ณ มุขกลางพลับพลา

ส่วนทางโรงพิธีพราหมณ์ ตั้งแถวแตร กลองชนะ ยืนอยู่กับที่ และได้ตั้งขบวน สำหรับพระยาแรกนาจะเข้าสู่ลานแรกนา มีราชบัณฑิต ๑ (ผู้เป็นเปรียญธรรม) เชิญพระเต้าเทว ปิฐบรรจุน้ำพระพุทธรณ์ มีพราหมณ์เป่าสังข์คู่ พราหมณ์เชิญพระโคอุสุภราช ๑ คน และมี กรรชิงหน้า ๑ คู่ กรรชิงหลัง ๑ คู่ แล้วถึงพระยาแรกนา ถือพระแสงปฏิภที่ได้รับพระราชทาน หลังพระยาแรกนา หัวหน้าพราหมณ์เดินตามแล้วเทพีทั้ง ๔ หาบกระบุงทอง ๑ คู่ กระบุงเงิน

๑ คู่ บรรจพืชมัณฑสำหรับเข้าพิธี มีพันธุ์ข้าวเปลือกบรรจพืชมัณฑหรือโหลขนาดพอสมควรประมาณ ๑๐ ขวด เมล็ดพันธุ์ผักต่าง ๆ เมล็ดพันธุ์ถั่วต่าง ๆ ประมาณ ๔๐ สิ่ง ๆ ละพอควร และบรรจพืชมัณฑหรือโหล เมื่อกมณฑต่าง ๆ สิ่งละ ๑๐ หั้ว มีป้ายปิดบอกชื่อไว้ให้ชัดเจนทุก ๆ ขวดที่บรรจพืชมัณฑพืชมัณฑ เมล็ดพันธุ์พืชมัณฑต่าง ๆ ที่นำมาเข้าพิธีควรคัดเลือกพันธุ์ที่ดีและเหมาะที่จะปลูกในท้องที่นั้น ๆ ที่ใส่หีบห่อห่อหุ้ม ๔ คน เมื่อดึงพลับพลาที่ประทับพระยาแรกนาส่งพระแสงปฏิภักให้หัวหน้าพราหมณ์ถือไว้ พระยาแรกนาเข้าไปเฝ้าฯ ที่ฐานชั้นลดพลับพลาตรงที่ประทับ คุกเข่าบังคม ๓ ครั้ง แล้วถวายออกมารับพระแสงปฏิภักจากหัวหน้าพราหมณ์ เดินเข้าสู่ลานแรกนา ตรงไปที่พระโค ๒ ตัว (พระโคเงิน คู่กับ พระโคทอง, พระโคมิ่ง คู่กับ พระโคขวัญ, พระโครุ่ง คู่กับ พระโคโรจนะ, พระโคเพชร คู่กับ พระโคพลอย พระโคเทิด คู่กับ พระโคพูล พระโคโรจนะ คู่กับ พระโคทอง ฯลฯ) ที่เทียมแอก พระยาแรกนาเจิมคันไถ แล้วเจิมพระโคทั้งคู่

ครั้งได้มณฑลอุดมฤกษ์ ไหรหลวงบูชาพระฤกษ์ และลั่นฆ้องชัย เจ้าพนักงานพิธี ย่อมโหระทึกประโคมแตรฝรั่ง ปี่พาทย์ ทำเพลงพร้อมกัน พระยาแรกนาจับทางคันไถมือหนึ่งถือพระแสงปฏิภักบังนทิตถือพระเด้าเทวบริสุตพรมน้ำพระพุทธรณ์ลงในพื้นดินนำ และพราหมณ์เชิญเทวรูปพระโคสุภราช และพระพลเทพ เดินนำหน้าพระโค พระยาแรกนาเดินไถตะไป ๓ รอบ โดยขวาง ๓ รอบ แล้วส่งพระแสงปฏิภักให้หัวหน้าพราหมณ์ถือไว้ พระยาแรกนาหยิบพันธุ์ข้าวเปลือกในกระบุงทอง กระบุงเงินที่เทหีบตามหัวนกลงในลานแรกนาจนครบ ๓ รอบ แล้วไถกลับอีก ๓ รอบ เมื่อครบแต่ละรอบ ไหรหลวงลั่นฆ้องชัย เจ้าพนักงานประโคมแตรฝรั่ง แตรฝรั่ง ส่วนปี่พาทย์และมโหระทึกบรรเลง และย่ำพร้อมกันตลอดเวลา

ครั้นหัวนกลบเสร็จแล้ว พระยาแรกนารับพระแสงปฏิภักจากหัวหน้าพราหมณ์ กลับเข้าสู่โรงพิธีพราหมณ์ พร้อมด้วยเทหีบ โดยกระบวนไม่ผ่านหน้าพลับพลา ราชบัณฑิตเชิญพระเด้าเทวบริสุตและพราหมณ์เชิญเทวรูปพระพลเทพ พระโคสุภราชไปยังแทนเบญจตามเดิม พนักงานผู้ทำหน้าที่ดูแลพระโค ปลดพระโคออกจากแอก แล้วพระโคทั้งคู่ไปยืนที่ขอบลานแรกนา ตรงหน้าพลับพลาที่ประทับพราหมณ์ถือดาตวาทะทรงบรรจพืชมัณฑของเลี้ยงทนาย ๓๓ สิ่ง คือ ข้าวเปลือก ข้าวโพด ถั่ว งา เหล้า น้ำ หญ้า ถ้าพระโคกินอะไร พราหมณ์ผู้ถือดาตวาทะทรงอาหารจะได้แจ้งแก่ไหรหลวง แล้วไหรหลวงจดรายงานพยากกรณีให้รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่ออ่านกราบบังคมทูลถึงฝ่ามุงเสียดายและการเสียดายพระโคกินเลี้ยงพระโคกินสิ่งใด แสดงว่าของสิ่งนั้นจะสมบุญในปีนั้น

เมื่อจบคำกราบบังคมทูลแล้ว รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กราบบังคมทูลเบิกชวานาผู้ชนะการประกวดผลผลิตข้าวแต่ละภาค รวม ๔ คน เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานรางวัลตามลำดับต่อจากนี้เบิกเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสหกรณ์ดีเด่นเข้าฯ รับพระราชทานโล่พระเกียรติคุณ พระยาแรกนายาตราชบานอิสริยยศออกจากโรงพิธีพราหมณ์ผ่านหน้าพลับพลาที่

ประทับ เมื่อถึงหน้าพลับพลา พระยาแรกนาเข้าคุกเข่ากราบถวายบังคม ๓ ครั้ง แล้วถอยออกมาเข้ากระบวนต่อไป ต่อจากนั้นพระยาแรกนาพร้อมด้วยเทพี ขึ้นรถยนต์หลวงไปรอเผ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่แปลงนาทดลองในบริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง ออกจากพลับพลาพิธี ณ ท้องสนามหลวงไปยังแปลงนาทดลองในสวนจิตรลดาอันเป็นพระราชฐานที่ประทับ แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานพันธุ์ข้าวให้พระยาแรกนาหว่านในแปลงนาทดลอง สำหรับนำไปใช้ในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญต่อไป

พระพุทธคันธารราชมีความเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญอย่าง

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าเสด็จเมืองสาวัตถี มีประชาชนเป็นนวมมากได้เข้าประพูนเจ้าว่าประชาราษฎร์เกิดความเดือดร้อน ข้าวยาก หมากรแพ เป็นความทุกข์ทรมานเป็นมาก ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ประชาษฎร์ไปได้ประกอบอาชีพการงานการเกษตรเลย พระพุทธเจ้าเมื่อได้ทราบความดังกล่าว พระองค์ก็ทรงเรียกพระอานนทให้นำผ้าอาบน้ำ (ผ้าอาบน้ำฝน) มาให้พระองค์ๆ นำผ้าอาบน้ำฝนมาพาดบ่า แล้ววัคมือเรียกฝน พร้อมทั้งพระองค์ทรงตีพระพักตร์เส้าด้วยเกิดปฏิหารฝนตก ชาวนาได้ทำนา ทำเกษตรประกอบอาชีพด้วยความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาล

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวประมาณ ๑๐๐ ปี ก็ได้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้นอีก ฝนไม่ตกตามฤดูกาลทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาราษฎร์เป็นอย่างมาก ซึ่งตรงกับสมัยของ "พระเจ้าคันธารราช" พระเจ้าคันธารราช ได้ศึกษาพุทธประวัติได้ทราบว่าในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังพระชนอยู่ ก็เกิดเหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้ พระเจ้าคันธารราช จึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาโดยใช้พระทิตนามพระองค์เองเพื่อเป็นอนุสรณ์ด้วยว่า "พระพุทธคันธารราช" หรือเรียกว่า "พระพุทธปางของฝน" ใช้ในประกอบพิธีแรกนาขวัญตั้งแต่สมัยพระเจ้าคันธารราช เป็นต้นมาในประเทศไทยก็ใช้พระพุทธคันธารราช ในพิธีแรกนาขวัญมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบันนี้

ประเพณีลอยกระทง

ประเพณีการลอยกระทงเป็นนักษัตรฤกษ์ขึ้นเริงของคนทั่วไป เมื่อเป็นพิธีหลวง เรียกว่า "พระราชพิธีจองเปรียง ลดชุดลอยโคมสงน้ำ" ต่อมาเรียกว่า "ลอยพระประทีป" พิธีนี้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในหนังสือตำรารับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ และได้กระทำต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาตลอดมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พิธีลอยกระทงเดิมทำกัน

ในวันเพ็ญเดือน ๑๑ และวันเพ็ญเดือน ๑๒ (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๕ : ๒๖) ปัจจุบันเทศกาลลอยกระทง ตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ หรือราวเดือนพฤศจิกายน เป็นประเพณีเก่าแก่ของไทย ซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัย มีความเชื่อว่าประเพณีลอยกระทงได้มาจากประเพณีของพราหมณ์ ซึ่งกระทำเพื่อบูชาพระนารายณ์บรรทมสินธุในมหาสมุทรและเทพเจ้าอื่น ๆ เช่น เจ้าแม่ลักษณมีเทวี เทพีแห่งความมั่นคง เป็นต้น งานประเพณีนี้ชาวอินเดียโดยเฉพาะที่เป็นฮินดูได้กระทำสืบต่อกันมาตราบเท่าทุกวันนี้ ปัจจุบันเรียกว่า "ทีปวาลี" เป็นเทศกาลแห่งแสงสี (S.C. Dube, 1967 : 104-105) ซึ่งนับเป็นเทศกาลที่สำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดเทศกาลหนึ่งของชาวฮินดูทั่วทั้งอินเดีย พิธีนี้มีขึ้นในวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๑๑ จึงน่าจะเป็นต้นตอของพิธีลอยกระทงของไทยเรา เพราะมีขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกันและมีวิธีปฏิบัติคล้ายกัน ต่างกันแต่จุดมุ่งหมายเท่านั้น (สุเมธ เมธาวิทยากุล, ๒๕๓๒ : ๗๘)

ประวัติความเป็นมา

คติที่มาเกี่ยวกับวันลอยกระทงที่มีอยู่หลายตำนาน ดังนี้

๑. การลอยกระทง เพื่อขอขมาแก่พระแม่คงคา
๒. การลอยกระทง เพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าตามคติพราหมณ์ คือบูชาพระนารายณ์ ซึ่งบรรทมสินธุอยู่ในมหาสมุทร
๓. การลอยกระทง เพื่อต้อนรับพระพุทธเจ้า ในวันเสด็จกลับจากเทวโลก เมื่อครั้งเสด็จไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงเทศนาอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา
๔. การลอยกระทง เพื่อบูชารอยพระพุทธบาท ของพระพุทธเจ้า ที่หาดทรายริมแม่น้ำนัมมทานที เมื่อคราวเสด็จไปแสดงธรรมโปรดในนาคพิภพ
๕. การลอยกระทง เพื่อบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์ ซึ่งเป็นที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า
๖. การลอยกระทง เพื่อบูชาท้าวพกาพรหม บนสวรรค์ชั้นพรหมโลก
๗. การลอยกระทง เพื่อบูชาพระอุปคุตตะเดระ ซึ่งบำเพ็ญเพียรบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึกหรือสะดือทะเล (กิตติ ธนิกกุล ๒๕๔๓ : ๑๙๓)

การลอยกระทงเพื่อบูชารอยพระพุทธบาท

รอยพระพุทธบาทของพระพุทธเจ้า ที่ไปปรากฏอยู่ในแม่น้ำนัมมทานที มีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ คือ ครั้งหนึ่งพญานาคทูลอาราธนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดในนาคพิภพ เมื่อพระองค์จะเสด็จกลับ พญานาคทูลขออนุสารวียไ้กราบไหว้บูชา พระพุทธองค์จึงทรงประดิษฐานรอยพระพุทธบาทไว้ที่หาดทราย ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที เพื่อให้บรรดานาคทั้งหลายได้สักการะบูชา

วง
ป
ได้
กัน

การลอยกระทงที่มีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ยังมีอีก ๒ เรื่อง คือ

๑. การลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์
๒. การลอยกระทงเพื่อต้อนรับพระพุทธรองค์ในวันที่เสด็จกลับจากเทวโลก

ตำนานการลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณี

เมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกจากพระนครกบิลพัสดุ์ในเวลากลางคืนด้วยม้ากัณฐกะ พร้อมด้วยนายฉันทะมหาเด็กลูกตามเสด็จ ครั้งรุ่งอรุณก็ถึงฝั่งแม่น้ำอนิมานที เจ้าชายทรงขี่ม้ากัณฐกะกระโจนข้ามแม่น้ำไปโดยสวัสดิ์

เมื่อทรงทราบว่าพันธเขตกรุงกบิลพัสดุ์แล้ว เจ้าชายสิทธัตถะจึงเสด็จลงประทับเหนือหาดทรายขาวสะอาด ตรัสให้นายฉันทะนำเครื่องประดับและม้ากัณฐกะกลับพระนคร ทรงตั้งพระทัยปรารถนาจะบรรพชา โดยเปล่งวาจา "สาธุ โย บัพพัชชา" แล้ว จึงทรงจับพระเมาลีด้วยพระหัตถ์ซ้าย พระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ตัดพระเมาลี แล้วโยนขึ้นไปบนอากาศ พระอินทร์ได้นำผอบทองมารองรับพระเมาลีไว้ และนำไปบรรจุยังพระจุฬามณีเจดีย์สถานในเทวโลก

พระจุฬามณีตามปกติมีเทวดาเหาะมาบูชาเป็นประจำแม้พระศรีอริยเมตไตรยเทวโทธิสัตว์ ซึ่งในอนาคตจะมาจุติบนโลกและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งก็ยังเสด็จมาไหว้ การลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณี จึงถือเป็นการไหว้บูชาพระศรีอริยเมตไตรยด้วย

ตำนานการลอยกระทงเพื่อต้อนรับพระพุทธรเจ้าเสด็จกลับจากเทวโลก

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบวชจนได้บรรลุนิพพานเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว หลังจากเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนแก่สาธุชนโดยทั่วไปได้ระยะหนึ่ง จึงเสด็จไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงเทศนาธรรมโปรดพระพุทธรมารดา

ครั้งจำพรรษาจนครบ ๓ เดือน พระองค์จึงเสด็จกลับลงสู่โลกมนุษย์ เมื่อท้าวสักเทวราชทราบพุทธประสงค์ จึงเนรมิตบันไดทิพย์ขึ้น อันมี บันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้ว ทอดลงสู่ประตูเมื่อสังกัสสนคร บันไดแก้วนั้นเป็นที่ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลงบันไดทองเป็นที่สำหรับเทพยดาทั้งหลายตามส่งเสด็จลงสู่โลกมนุษย์ครั้งนี้ เหล่าทวยเทพและประชาชนทั้งหลาย ได้พร้อมใจกันทำการสักการบูชาด้วยทิพย์บุปผามาลัย การลอยกระทงตามคตินี้จึงเป็นการรับเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากดาวดึงส์พิภพ (เป็นตำนานเดียวกับประเพณีการตักบาตรเทโวรับเสด็จพระพุทธรองค์ลงจากดาวดึงส์)

การลอยกระทงเพื่อบูชาพระนารายณ์บรมหสินธุ์

พิธีการลอยกระทงตามคติพราหมณ์อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งกระทำเพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้าของคือพระนารายณ์ที่บรมหสินธุ์ในมหาสมุทร นิยมทำกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เป็น ๒ ระยะเวลา จะทำในกำหนดใดก็ได้

ฤาษีองค์ที่ห้า เมตไตรย ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระศรีอารีย

เมตไตรย

พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์แรก ได้มาบังเกิดบนโลกแล้วในอดีตกาล พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ คือ พระพุทธเจ้าที่จะมาบังเกิดบนโลกในอนาคต ได้แก่ พระศรีอารียเมตไตรย

ตำนานการลอยกระทงเพื่อบูชาพระอุปคุตต์

การลอยกระทงเพื่อบูชาพระอุปคุตต์ เป็นประเพณีของชาวเหนือและชาวพม่า พระอุปคุตต์พระอรหันต์เถระหลังสมัยพุทธกาล โดยมีตำนานความเป็นมา ดังนี้

เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้โปรดให้สร้างพระสถูปเจดีย์และพุทธวิหารขึ้นทั่วชมพูทวีป มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ "อโศการาม" ซึ่งตั้งอยู่ในเขตแคว้นมคธ หลังจากการสร้างพระสถูปเจดีย์ถึง ๘๙,๐๐๐ องค์ สำเร็จแล้ว พระเจ้าอโศกทรงมีพระราชประสงค์จะนำพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปบรรจุในพระสถูปต่าง ๆ และบรรจุในพระมหาสถูปองค์ใหญ่ที่สร้างขึ้นใหม่มีความสูงประมาณครึ่งโยชน์ และประดับประดาด้วยแก้วต่าง ๆ ประดิษฐานอุยุมแม่น้ำคงคาใกล้ปากปฏิสบุตร อีกทั้งต้องการให้มีการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่เป็นเวลา ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน

แต่ด้วยเกรงว่าพญามารจะมาทำลายพิธีฉลอง มีเพียงพระอุปคุตต์ที่ไปจำศีลอยู่ในสะดือทะเลเพียงท่านเดียวเท่านั้นที่จะสามารถปราบพญามารได้ เมื่อพระอุปคุตต์ปราบพญามารจนสำเร็จด้วยหันมายึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแล้ว พระอุปคุตต์จึงลงไปจำศีลอยู่ในสะดือทะเลตามเดิม

พระอุปคุตต์มีไฉนเรียกว่าพระบัวเข็ม ชาวไทยเหนือชาวอีสานและชาวพม่านับถือพระอุปคุตต์มาก ชาวพม่าไม่ว่าจะมีงานอะไรเป็นต้องนิมนต์พระอุปคุตต์มาเข้าพิธีด้วยเสมอ ไทยเราใช้บูชาในพิธีขอฝนหรือพิธีมงคล ฯลฯ

การลอยกระทงของชาวเหนือ (ยี่เป็ง)

การลอยกระทงของชาวเหนือ นิยมทำกันในเดือนยี่เป็ง (คือเดือนยี่หรือเดือนสอง เพราะนับวันเร็วกว่าของเรา ๒ เดือน) เพื่อบูชาพระอุปคุตต์ ซึ่งเชื่อกันว่าท่านบำเพ็ญบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึก หรือสะดือทะเล ตรงกับคติของชาวพม่า

การลอยกระทงของชาวอีสาน (ไหลเรือไฟ)

การลอยกระทงในภาคอีสาน เรียกว่าเทศกาลไหลเรือไฟจัดเป็นประเพณียิ่งใหญ่ในจังหวัดนครพนม โดยการนำหยวกกล้วยหรือวัสดุต่าง ๆ มาตกแต่งเป็นรูปพญานาคและรูปอื่น ๆ ตอนกลางคืนจุดไฟปล่อยให้ไหลไปตามลำน้ำโขงดูสวยงามตระการตา (กิตติ ธิติกุล,

ประเพณีลอยกระทงของไทย

การลอยกระทงของไทย ครั้งเมื่อนางนพมาศ หรือท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอกของสมเด็จพระร่วงเจ้า ได้เป็นผู้คิดประดิษฐ์กระทงรูปดอกบัว และรูปอื่น ๆ เป็นคนแรก เพื่อถวายแด่พระร่วงเจ้าทรงลอยน้ำเมื่อเสด็จประพาสลำน้ำคั่นกลางเดือน ๑๒ พร้อมกับนั้นก็ได้อ่างลำนำสำหรับขับร้องถวายด้วย สมเด็จพระร่วงเจ้า ตรัสชมเชยนางนพมาศ ที่ประดิษฐ์กระทงได้สวยงาม และรับสั่งให้ถือเป็นประเพณีตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ตลอดจนสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ (สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ๒๕๔๒ : ๔๖)

เมื่อถึงวันเพ็ญ เดือน ๑๒ วัด หน่วยงานเอกชน หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ โรงเรียน สถานศึกษา รวมทั้งกันจัดงานขึ้น ประชาชนจะจัดทำกระทงเป็นรูปต่างๆ ด้วยใบตองหรือกาบใบ ต้นกล้วยหั่น หรือวัสดุอื่น ๆ ประดับตกแต่งกระทงให้สวยงามด้วยดอกไม้สด ในกระทงจะปักเทียนรูปบ้างที่ใส่ไส้ต่างดัด หรือมากพลุลงไปด้วย สมัยก่อนในพิธีลอยกระทงมีการเล่นสัควา เล่นเพลงเรือ และมีการประกวดกระทง ปัจจุบัน พิธีประกวดนางนพมาศ ประกวดกระทง ประกวดบทความ และร่วมกันลอยกระทง โดยจุดเทียนรูป กล่าวอธิษฐานตามที่ใจปรารถนา แล้วปล่อยกระทงให้ลอยไปตามน้ำ เป็นสนุกสนานของหนุ่มสาวเป็นอย่างมาก

สรุปสาเหตุของการลอยกระทง

จากสาเหตุเหตุการณ์ของการปฏิบัติพิธีการลอยกระทงตามประเพณีของชาวไทย มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันนี้ พอสรุปโดยสังเขปถึงจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติ ดังนี้

๑. เพื่อบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
๒. เพื่อบูชารอยพระพุทธรูป ณ หาดทราย ผิ่งแม่น้ำนัมมทานทานที่ ในประเทศอินเดีย
๓. เพื่ออธิษฐานขอสิ่งที่ตนปรารถนา
๔. เพื่อขอบคุณน้ำที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่มนุษย์
๕. เพื่อขอมาน้ำที่มนุษย์ได้ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในน้ำ
๖. เพื่อบูชาเทพเจ้าตามความเชื่อของตน
๗. เพื่อลอยเคราะห์หรือสะเดาะเคราะห์
๘. เพื่อเพื่อระลึกบุคคลที่เคยประทับใจแต่อยู่ห่างไกล
๙. เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมของไทย มิให้สูญหายไปตามกาลเวลา

(สุเมธ เมธาวิทยกุล, ๒๕๓๒ : ๘๓)

ประเพณีสารท

คำว่า "สารท" มาจากคำบาลีว่า "สรท" ซึ่งหมายถึง ฤดูใบไม้ร่วง ฤดูสารทของอินเดียเป็นช่วงเวลาที่มีพืชพรรณธัญชาติและผลไม้เริ่มสุก จึงเป็นช่วงที่ชาวไร่ชาวนามีความยินดีปรีดา ในสมัยโบราณนิยมนำผลไม้ที่เก็บเกี่ยวได้ครั้งแรกไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ เพื่อเป็นการขอบคุณที่บันดาลให้ผลในไร่นางดงามได้ผลสมบูรณ์ คติความเชื่ออันนี้ ในเมืองไทยแต่ครั้งโบราณก็มีเช่นเดียวกัน จึงนิยมนำผลไม้ที่เก็บเกี่ยวได้ในครั้งแรก ไปทำบุญถวายพระเพื่อความ เป็นสิริมงคล (กิตติ ธิติกุล. ๒๕๔๓ : ๑๗๗)

ภาษาสันสกฤตเป็น สารท คำว่า สารท และสารท หมายถึง การทำบุญสิ้นเดือน ๑๐ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว เนื่องจากมีความเชื่อว่าระยะนี้เป็นระยะที่ยมบาลปล่อยเปรตให้มาเยี่ยมบ้านเดิมของตน เพื่อรับส่วนบุญที่ญาติจะอุทิศให้ลูกหลานญาติพี่น้องที่มีความเชื่อว่า ญาติของตนที่ตายไปแล้ว อาจจะได้เกิดในอบายภูมิ ซึ่งเป็นที่อดอยาก จึงทำบุญอุทิศให้โดยหวังว่าเมื่อวิญญานได้รับอนุโมทนาส่วนบุญแล้ว จะได้พ้นจากภูมิอันทุกข์ทรมานนั้น ไปเกิดในภูมิใหม่ที่ดีกว่านั้น (สุเมธ เมธาวิทยากุล) ๒๕๓๒ : ๔๙)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการทำบุญเทศกาลสารทไทยของแต่ละภาคมีชื่อเรียกที่ต่างกัน แต่มีจุดประสงค์อันเดียวกันคือ "ทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว" เช่น ทางภาคกลางเรียกว่า "สารทไทย" ภาคเหนือเรียกว่า "กิมก๋วยสลาก" ภาคอีสานเรียกว่า "บุญข้าวประดับดิน" หรือ "ข้าวสลาก" ภาคใต้เรียกว่า "ทำบุญเดือน ๑๐" "ข้าวบิณฑ-ชิงเปรต" ส่วนชาวจีนเรียกว่า "ทิงกระจาด" และ "ไหว้พระจันทร์"

เทศกาลสารท ภาคเหนือ

ทางภาคเหนือมีเทศกาลที่คล้ายกับพิธีสารทคือ "กิมก๋วยสลาก" หรือ "กิวสลาก" หรือ "กิมเข้าสลาก หรือ "ตามก๋วยสลาก"

คำว่า "ก๋วย" คือชะลอม เหตุที่ชื่อของประเพณีนี้มีหลายชื่อ เพราะท้องถิ่นต่างๆ ในภาคเหนือเรียกชื่อประเพณีนี้แตกต่างกันไปบ้าง แต่ความหมายก็เหมือน คำว่า "สลากกัตต์" นั่นเอง คือการถวายอาหารตามสลากเป็นการถวายทานที่มีจุดหมายเช่นเดียวกับการถวายสังฆทาน ทายกผู้ถวายก็เลือกพระไม่ได้ พระก็เลือกรับไทยทานจากทายกไม่ได้ มีการติดเบอร์สลากแล้วให้พระสงฆ์จับเบอร์ได้เบอร์สลาก ได้เบอร์สลากที่เท่าไร พระสงฆ์ก็ไปรับทานที่เบอร์สลากที่จับได้

ประเพณีตามก๋วยสลากของภาคเหนือ จะเริ่มตั้งวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เหนือ (สิ้นเดือน ๑๐) หรือก่อนออกพรรษา ๑๕ วัน เชื่อกันว่าเป็นระยะเวลาที่ยมบาลปล่อยเปรต

เพื่อให้มารับส่วนกุศลผลบุญที่ลูกหลานญาติพี่น้องอุทิศให้ ถ้าลูกหลานไม่ได้กระทำบุญอุทิศให้ก็จะแข่งลูกหลานว่าเป็นคน "อกตัญญู" คนภาคเหนือจึงต้องทำตามประเพณีนี้ทุกคน เพื่อไม่ให้วิญญาณของญาติที่ล่วงลับไปแล้วแข่งตน และเป็นการแสดงถึงความ "กตัญญู" ด้วย

สาเหตุความเชื่อการถวายอาหารสลากยังมีอีกหลายประการ เช่น มีเรื่องเล่าว่าสมัยพุทธกาล มีเด็กเลี้ยงควายกลุ่มหนึ่ง ขณะพักอยู่ใต้ร่มไม้กลางทุ่งนา เวลาใกล้เพล เห็นพระภิกษุเดินมาหลายรูป พวกเด็กเห็น ก็เกิดศรัทธาอยากถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ จึงแบ่งอาหารห่อข้าวกลางวันของตน นำไปถวายพระ แต่ทุกคนต่างก็แย่งกันจะถวายเฉพาะพระเถระผู้อาวุโสสูงสุด จนกลายเป็นการดกเถียงกัน พระเถระจึงให้เด็กเหล่านั้นไปหาไม้มาคนละชิ้น แล้วทำเครื่องหมายของตนที่ไม้นั้น แล้วนำมารวมกันให้พระทั้งหมดจับไม้รูปละชิ้น ถ้าพระได้ไม้ของเด็กคนใด เด็กคนนั้นก็ถวายภัตตาหารแก่พระรูปนั้น

วิธีการถวายสลากนี้จึงเป็นที่นิยมใช้กันตลอดมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นวิธีการคล้ายพิธีถวายสังฆทาน ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า เป็นการถวายทานที่มีผลมากยิ่งขึ้นกว่าการถวายทานแบบใด ๆ ทั้งสิ้น

เทศกาลสารทภาคใต้

ทางภาคใต้ได้แบ่งการทำบุญเทศกาลเดือน ๑๐ ออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. พิธีบูชาข้าวบิณฑิ์ หมายถึงการรับตายาย
๒. พิธีชิงเปรต หมายถึงการส่งตายาย

พิธีบุญบูชาข้าวบิณฑิ์ เป็นประเพณีของชาวภาคใต้ ตรงกับวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ เรียกว่า "วันรับตายาย และบูชาข้าวบิณฑิ์" หมายถึงการต้อนรับ (รับที่วัด) การกลับมาสู่บ้านเดิมของวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว มีปู ยา ตา ยาย เป็นต้น ด้วยการส่งเวียงเลี้ยงข้าว (ก้อนข้าว) เชื่อว่าระยะนี้เปรี๊ยะที่ยืมบาลปล่อยเปรตมารับส่วนบุญและเรียกกลับในวัน แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวภาคใต้จะนิยมการทำบุญที่บ้านโดยนิมนต์พระมาสวด "ติโรกฐตสูตร" และทำที่วัดโดยร่วมกัน

พิธีชิงเปรต หมายถึงการส่งตายาย ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ ซึ่งถือเป็นวันสำคัญที่สุด สำหรับอาหาร หรือที่เรียกว่า "หมรับ" ที่จัดไปทำบุญมักเป็นชุดทองเหลืองหรือถาด โดยจะจัดของที่ใส่ไว้เป็นชั้น หรือเป็นชุดโดยชั้นล่างสุดจะใส่ข้าวสาร อาหารแห้ง หอม กระเทียม ชั้นถัดไปเป็นผลไม้และของใช้ประจำวัน ส่วนชั้นบนสุดจะใส่ขนมที่เป็นเอกลักษณ์ของงานบุญเดือน ๑๐ ซึ่งขาดไม่ได้มีอยู่ ๕ ชนิด คือ

๑. ขนมลา เปรียบเสมือนเสื้อผ้าเพื่อให้ผู้ตายสวมใส่ในนรกภูมิ

๒. ขนมพอง เปรียบเสมือนแพให้ผู้ตายใช้เป็นพาหนะข้ามห้วงแห่งทุกข์และบาปหรือเวรกรรมต่าง ๆ
๓. ขนมบ้า เปรียบเสมือนการละเล่นที่ให้ผู้ตายเล่น เช่น สะบ้า
๔. ขนมดีซำ เปรียบเสมือนเบี้ยหรือเงินที่ให้ผู้ตายใช้ในระหว่างใช้เวรกรรมในนรกภูมิ
๕. ขนมกง เปรียบเสมือนเครื่องทรงหรือเครื่องประดับเพื่อให้ดูภูมิฐานและสวยงาม

ส่วนอาหารคาวหวานอย่างอื่นที่จะมีเพิ่มเติมลงไปนั้น ก็แล้วแต่จะพิจารณาว่าญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วของตนจะชอบอาหารหรือขนมใดนอกจากอาหารแล้ว ยังนิยมใส่เครื่องใช้ไม้สอย อาทิ ด้าย เข็ม และเงิน เหรียญ (ธนบัตรก็ได้) ลงไปในสำหรับด้วย

สำหรับอาหารที่จัดไว้ส่วนใหญ่จะจัดเป็น ๒ ชุด ชุดหนึ่งเตรียมไว้ เพื่อบำเพ็ญกุศลแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งจะนำไปบำเพ็ญที่ศาลาวัด และอีกชุดหนึ่งจะจัดเตรียมไว้สำหรับผู้เสียชีวิตที่ไม่มีญาติหรือไม่มีใครทำบุญไปให้ โดยจะตั้งก่อนทางเข้าวัด ซึ่งจะเรียกว่า "ตั้งเปรต"

หลังจากบำเพ็ญกุศลเรียบร้อยแล้ว ผู้มาเข้าร่วมพิธีก็จะเข้าแยงอาหารที่เหลือจากการบำเพ็ญกุศล โดยมีความเชื่อว่าของที่เหลือจากการ เช่น ให้อเปรตนี้ เป็นอาหารศักดิ์สิทธิ์กินแล้วจะได้กุศลแรงและจะเป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัวพิธีนี้ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชจะเรียกว่า "ชิงเปรต" หรือการแยงอาหารจากเปรต (สุลัพร สุวรรณ และสุชีราภรณ์ บริสสุทธิ, ๒๕๔๓ : ๗๕)

เทศกาลสารทภาคอีสาน

ทางภาคอีสานมีเทศกาลที่คล้ายกับพิธีสารท คือ "บุญข้าวประดับดิน" หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นเทศกาลสารทอีสานก็ไม่ผิด ทำในวันสิ้นเดือน ๙ (แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙) เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ตายไป เชื่อว่าวันนี้เป็นที่ยมบาลปล่อยเปรตมารับส่วนบุญ กลางคืนสิ้นเดือน ๙ ลูกหลานเตรียมอาหารคาวหวาน ห่อใบตอง สำหรับไปแขวนที่กิ่งไม้ พอถึงเวลาเช้าตรู่ของวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ นำไปแขวนตามกิ่งไม้หรือวางไว้ใต้โคนไม้ บริเวณทางหลายแพร่งหรือในบริเวณวัด และในเช้าวันนั้นอาจที่การทำบุญใส่บาตรที่วัด (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๗ : ๑๒๑)

สาเหตุความเชื่อการทำบุญข้าวประดับดิน ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารทรงหลังน้ำลงบนพระหัตถ์ของพระพุทธเจ้ามาอบถวายเป็นพระอารามแห่งแรกของพระพุทธศาสนา แต่พวกเปรตพระญาติของพระองค์มีดวงที่ไม่ได้รับส่วนบุญ จึงพากัน

มาแสดงอาการให้ทรงทราบในเวลากลางคืน พระเจ้าพิมพิสารจึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อ
 ตริตามความสงสัยเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงให้ทราบว่า พวกเปรตพระญาติต้องการผลบุญ
 ในการถวายพระอารามด้วย และทรงแนะนำให้พระเจ้าพิมพิสารกวาดน้ำอุทิศส่วนบุญให้พวก
 เปรตพระญาติของพระองค์โดยทั่วหน้า พระพุทธเจ้าใช้ฤทธิ์ของพระองค์บันดาลให้พระเจ้าพิมพิ
 สารสามารถทอดพระเนตรเห็นพวกเปรตตลอดเวลา จนพวกเขาคลายเพศเป็นเทวดา แล้วพากัน
 ชอบคุณและอวยพรให้พระองค์มีแต่ความรุ่งเรือง (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิต
 ชิโนรส, ๒๕๑๓ : ๒๔๘-๒๕๐)

การทำบุญข้าวสาก เป็นการทำบุญที่ชาวอีสานถือปฏิบัติในช่วงเทศกาลสารท
 ด้วยเหมือนกัน กระทำในกลางเดือน ๑๐ เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่ตายไปแล้ว วิธีทำคือ เอา
 ใบตองมาห่ออาหารความหวาน ที่เป็นของแห้งไม่มีน้ำ แล้วนำไปถวายพระสงฆ์โดยวิธีจับสลาก
 เพราะทั้งพระและทายกก็มีจำนวนมาก จึงมีการเขียนชื่อเจ้าของไทยทานใส่ลงในบาตร แล้วให้
 พระจับสลากนั้น พระจับถูกสลากของทายกคนใด ก็ยกไทยทานถวายพระรูปนั้น ส่วนสาเหตุที่ทำให้
 ก็ปรารภเหตุการณ์เดียวกันกับสาเหตุการทำบุญข้าวประดับดิน (สุเมธ เมธาวิทยกุล, ๒๕๓๒ :
 ๕๒-๕๓)

เทศกาลสารท ของคนจีน

ชาวจีนก็มีประเพณีคล้ายสารทเหมือนกัน เรียกว่า "ประเพณีไหว้พระจันทร์"
 กระทำขึ้นในวันเพ็ญ เดือน ๘ ของจีนเรียกชื่อว่า "ไปง่ย้ายตงชีว" แปลว่า เทศกาลเดือน ๘ กลาง
 ฤดูสารท ตรงกับกลางเดือน ๑๐ ของไทย มีจุดมุ่งหมาย เพื่อบูชาพระจันทร์ เนื่องจากเชื่อว่า
 วันเพ็ญเดือน ๘ เป็นวันเกิดของพระจันทร์ซึ่งเป็นเทวดาผู้หญิง คนไทยเรียกพิธีนี้ว่า "สารทขมน
 ไก่" เพราะสิ่งที่ใช้สังเวยพระจันทร์คือขนมที่ทำจากแป้งข้าวใหม่ ชื่อว่า ข้าวจะเกิดขึ้นมาจน
 ผลิตดอกออกทรงเป็นเมล็ดให้บริโภค ก็เพราะจันทร์ทวิทำนองเดียวกับพระแม่โพสพ เทพแห่งข้าว
 ตามเทพนิยายพื้นบ้านของอินเดีย เทพนิยายพื้นบ้านของจีนเรื่องนี้มาแต่โบราณว่า นางเสีง
 หงอเป็นหญิงที่งดงามมากเป็นภรรยาของเฮาหงี้ ซึ่งเป็นขุนนางของพระเจ้าเจียงเต้ นางเสีงหงอ
 ได้กินยาวิเศษจึงสามารถเหาะขึ้นไปอยู่บนพระจันทร์ ตอนหลังกลายเป็นอมตะ คือไม่แก่ ไม่ตาย
 เพราะได้กินน้ำอมฤตของเจ้าไมโซอ้วงบือเทพมาตามสวรรค์ นางจันทร์เทพธิดาเสีงหงอมีน้ำใน
 เมตดาเอื้ออาทรมาก พอถึงฤดูกาลทำนาก็ได้เอาน้ำอมฤตประพรมลงมาบนพื้นโลก ต้นข้าวจึง
 เจริญงอกงามดี ผลิตผลออกรวงอย่างอุดมสมบูรณ์ มนุษย์สำนึกในบุญคุณ จึงได้นำเอาข้าวมา
 ทำขนมไก่ เพื่อสังเวยแม่จันทร์เทพธิดา ขนมที่เหลือก็นำมาแจกจ่ายเลี้ยงญาติพี่น้องและเพื่อน
 บ้าน

วิธีปฏิบัติคือในคืนวันเพ็ญ เดือน ๘ (ของจีน) ผู้หญิงและเด็กจุดเทียนรูป
นำขนมมาตั้งสังเวกกลางแจ้ง (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๗ : ๑๒๐)

เทศกาลสารทภาคกลาง

ในภาคกลางมีการประกอบพิธีเทศกาลสารทเหมือนกัน เรียกว่า "สารทไทย" ซึ่ง
กระทำใน วันสิ้นเดือน ๑๐ (แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐) แต่ในภาคกลางเป็นจุดศูนย์รวมของบุคคล
จากทุกภาค ที่ได้มาประกอบอาชีพและได้สร้างบ้านเรือนอยู่ที่ภาคกลางเลยได้นำเอาความเชื่อที่
ตนได้เคยปฏิบัติมาจากภาคต่าง ๆ ที่ตนอาศัยอยู่เดิมมากระทำในกลางกลาง

ดังนั้น จะเห็นว่าในภาคกลางเทศกาลสารทมีการประกอบพิธีเทศกาลสารทที่
หลากหลายผสมผสานกันอยู่ ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงความคิดไปจากเดิมบ้าง แต่บุคคลที่อยู่
ภาคกลางจากหลาย ๆ ภาคมาร่วมกันก็มีการถือปฏิบัติสารทไทยในวันสิ้นเดือน ๑๐ โดยชาวบ้าน
นำอาหารคาวไปเลี้ยงพระ ส่วนของหวานมีแต่กระยาสารทกับกล้วยไข่เท่านั้น มีการใส่บาตรด้วย
กระยาสารทห่อด้วยใบตองกับกล้วยไข่ แต่บางแห่งก็ไม่ได้แยกกัน คงใส่ข้าวรวมลงในบาตรด้วย
เมื่อพระฉันข้าวเช้าเสร็จก็ฉันกระยาสารทเป็นของหวาน และฉันกล้วยไข่กล้วยคอกไปด้วย เพื่อให้ร้าน
คอก เพราะกระยาสารทนั้นหวานมากและเหนียวมากด้วย พระยาอนุมานราชธนเล่าว่า สมัยก่อน
เมื่อใกล้จะถึงวันสารท ชาวบ้านทุกบ้านก็กว่นกระยาสารท โดยมีส่วนผสมของข้าวเฒ่า ข้าวตอก
ถั่ว งา มะพร้าว และน้ำตาล กว่นให้เข้ากันบนเตาไปจนเหนียวเป็นปึก เมื่อเย็นลงก็จะกรอบ
แล้วห่อด้วยใบตองเป็นห่อ ๆ เพื่อนำไปใส่บาตรและแจกจ่ายเพื่อนบ้าน ถ้าจะให้กระยาสารท
เหนียวดีก็ใส่เบะแซ (น้ำผึ้งข้าว) เข้าไปด้วยอย่างที่เขาทำขายปัจจุบันนี้ เหตุการณ์ในอดีตเกี่ยวกับ
เทศกาลสารทนี้ถูกพรรณาไว้อย่างเพราะพริ้งในนิราศเดือนว่า

ถึงเดือนสิบเห็นกันเมื่อวันสารท	ใส่ธูปเทียนโภชนากระยาสารท
กระยาสารทกล้วยไข่ใส่โตกพาน	พวกชาวบ้านหน้าธารณะ
เจ้ากรมคมห่มสีสุลิ้นบ	แล้วจับจอบทัฬหีน้ำอมศีระชะ
หยิบข้าวของกระยาสารทใส่บาตรพระ	ธารณะเสร็จสรรพ กลับมาเรือน

(สุเมธ เมธาวิทยกุล ๒๕๓๒ : ๕๑)

ประเพณีตามเทศกาลนี้ยังมีอีกมากมายตามความเชื่อของแต่ละภาค กลายเป็น
ประเพณีตามท้องถิ่นไป ซึ่งไม่ได้กล่าวในที่นี้ ผู้สนใจจะต้องศึกษาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ
ปราชญ์ชาวบ้าน จะพบแนวคิด คุณธรรม ปรัชญา มีคำสอน ที่สำคัญมากมาย

บทที่ ๔

ประเพณีวันสำคัญทางศาสนา

ประเพณีวันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ หรือราวเดือนพฤษภาคม แต่หากตรงกับปีอธิกมาส คือปีที่มีเดือน ๘ สองหน วันวิสาขบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ กลางเดือน ๗ หรือประมาณเดือนมิถุนายน

วิสาขบูชา ย่อมาจากคำว่า "วิสาขปรุณมีบูชา" แปลว่า การบูชาพระในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (คือเดือน ๖)

สาเหตุสำคัญของวันวิสาขบูชา มี ๓ ประการ คือ

๑. เป็นวันประสูติ (ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) ของเจ้าชายสิทธัตถะ ณ สวนลุมพินีวันอันอยู่ระหว่าง กรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะ แคว้นสักกะ เมื่อเช้าวันศุกร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีกอ ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ซึ่งต่อมาพระองค์ได้ออกผนวชจนบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ (ญาณอันประเสริฐสูงสุด) เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า จึงถือว่าวันนี้เป็นวันบูชาพระพุทธเจ้า และระลึกถึงพระพุทธคุณ เรียกว่าวัน "พระพุทธเจ้า"

๒. เป็นวันตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า ณ ร่มพระศรีมหาโพธิ์บัลลังก์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ในตอนเช้ามีดของวันพุธขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีระกา ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี

๓. เป็นวันปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้า ณ ร่มไม้รัง (ต้นสาละ) ในศาลาเวฬุทายานของมัลลกษัตริย์ ใกล้เมืองกุสินารา แคว้นมัลละ เมื่อวันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำ เหนือ ๖ ปีมะเส็ง รวมสิริอายุได้ ๘๐ พรรษา ก่อนพุทธศักราช ๑ ปี (กิตติ ธิติกุล, ๒๕๔๓ : ๘๖-๘๗)

เรียกวันนี้ว่า "วันพระพุทธเจ้า" (สำหรับประเทศไทยถือว่าเป็นวันต้นไม้แห่งชาติ อีกด้วย)

ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ คือ อริยสัจ ๔ หรือความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ (Ariyasacca : The Four noble Truths)

๑) ทุกข์ คือความทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก, สภาพที่บีบคั้น, ชัดแย้ง, บกพร่องขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้, ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง, ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งทีรัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์ (Dukkha: suffering; unsatisfactoriness)

๒) ทุกขสมุทัย คือเหตุเกิดทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา (Dukkha-samudaya : the cause of suffering; origin of suffering)

๓) ทุกขนิโรธ คือความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกยึดอ้อม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือนิพพาน (Dukkha-nirodha: the cessation of suffering; extinction of suffering)

๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมรรค ๘ นี้ สรุปในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (Dukkha-nirodhgamiini patpada: the path leading to the cessation of suffering) (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๑๘๑)

จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีในวันวิสาขบูชา

๑. เพื่อรำลึกถึงพระวิสุทธิคุณ (Panna: wisdom)
๒. เพื่อรำลึกถึงพระปัญญาคุณ (Visuddhi: purity)
๓. เพื่อรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ (Karuna: compassion)

ประวัติความเป็นมา

การประกอบพิธีในวันสำคัญนี้ ได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาในชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียดินแดนที่เกิดแห่งพระพุทธศาสนาเป็นเวลาช้านาน และเมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายเข้ามาในเมืองไทยและประเทศศรีลังกา ก็ได้มีการถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับในประเทศไทย มีการประกอบพิธีในวันวิสาขบูชามานับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี น่าเสียดายที่ในสมัยอยุธยาและกรุงธนบุรีไม่มีหลักฐานว่าได้มีการประกอบพิธีในวันสำคัญนี้หรือไม่ ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน อันเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กล่าวไว้ว่าการประกอบพิธีในวันวิสาขบูชา มีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๓๖๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชมีได้ถวายพระพรให้ทรงทำพระราชกุศลเนื่องในวันวิสาขบูชาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ในครั้งนั้นได้มีประกาศพระราชพิธีกำหนดการประกอบพิธีวิสาขบูชา โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงรักษาศีลอุโบสถ (ศีล ๘) เป็นเวลา ๓ วัน ห้ามไม่ให้มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตและดื่มสุรายาเมาเป็นเวลา ๓ วัน มีการประดับประดาที่ป้อมไฟ จัดดอกไม้เทียนธูปเป็นเครื่องสักการบูชา พร้อมจุดดอกไม้ไฟเฉลิมฉลองสมโภช เป็นเวลา ๓ วัน

นอกจากนั้น ยังมีการจัดพิธีเวียนเทียนรอบพระอุโบสถหรือปูชนียสถาน ๓ วัน และมีพระธรรมเทศนาและถวายไทยธรรมตลอดเวลา ๓ วัน ประชาชนพากันรักษาศีลปฏิบัติธรรม ทำบุญใส่บาตร ให้ทานแก่คนยากคนจน ปลอ่ยสัตว์ เช่น นก ปลา หอย เต่า ปลาไหล เป็นต้น ประดับประทีปโคมไฟตามบ้านเรือน

ประเพณีวันมาฆบูชา

วันมาฆบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ กลางเดือน ๓ หรือประมาณราวเดือนกุมภาพันธ์ แต่หากเป็นปีอธิกมาส (ปีที่มีเดือน ๘ สองหน) วันมาฆบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ กลางเดือน ๔ หรือประมาณเดือนมีนาคม

วันมาฆบูชา ย่อมาจากคำว่า "มาฆปุรณมีบูชา" แปลว่า "การบูชาพระในวันเพ็ญเดือน ๓ ถือเป็นวันจาตุรงคสันนิบาต แปลว่า การประชุมอันประกอบด้วยองค์ ๔ ซึ่งเป็นเหตุการณ์อัศจรรย์เกิดขึ้นพร้อมกันในสมัยพุทธกาล คือ

๑. เป็นวันที่ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓
๒. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ นับเป็นวันคำสั่งสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา
๓. เป็นวันที่พระอรหันต์มาประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมายถึง ๑๒๕๐ รูป
๔. พระอรหันต์ทั้งหมดเหล่านั้น ล้วนเป็นพระที่พระพุทธเจ้าบวชให้ทั้งสิ้น เรียกวันนี้ว่า "วันจาตุรงคสันนิบาต" เป็น "วันพระธรรม"

โอวาทปาฏิโมกข์ คือ ประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักใหญ่ ๓ ประการ (Buddha-ovada: the three Admonitions or Exhortations of the Buddha)

๑. สัพพปาปัสสะ อกรณัง ไม่ทำความชั่วทั้งปวง (not to do any evil)
๒. สัจจิตตปริโยทปนัง ทำแต่ความดี (to do good; to cultivate good)
๓. สัจจิตตปริโยทปนัง ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ (to purify the mind)

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๑๑๕)

ประวัติความเป็นมา

วันประชุมพระสงฆ์ที่ไม่ได้นัดหมาย ณ พระเชตวันารามมหาวิหาร ในแคว้นกุงราชคฤห์ วันนั้นตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในที่ประชุมสาวก ๑๒๕๐ รูป และพระโอวาทปาฏิโมกข์นี้เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

เพราะในข้อความของปาฏิโมกข์ นั้นได้บรรจุข้อความสำคัญ ๆ ของศาสนาไว้ทั้งสิ้นข้อความในปาฏิโมกข์ มีดังนี้

ตอนที่ ๑ ว่าด้วยความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะธรรมเครื่องเผาผลาญบาปอย่างยิ่ง ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นเยี่ยมยอด ผู้ที่ทำร้ายผู้อื่น เป็นบรรพชิตไม่ได้เลย ผู้เบียดเบียนผู้อื่นเป็นสมณะไม่ได้เลย

ตอนที่ ๒ การไม่ทำบาป ๑ การยังกุศลให้ถึงพร้อม ๑ การทำจิตของตนให้หมดจดผ่องใส ๑ เหล่านี้เป็นคำสอนของท่านผู้รู้ที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้วทั้งหลาย

ตอนที่ ๓ การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค ๑ การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑ นี่เป็นคำสั่งสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว

เนื้อความเหล่านี้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป เพื่อนำไปประกาศพระพุทธศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ เป็นปฐมโพธิกาล คือภายหลังจากที่ตรัสรู้แล้วเพียง ๙ เดือน

ปฐมโพธิกาลนี้ เมื่อกล่าวโดยย่อก็มีเพียง ๓ ข้อ คือ

๑. การเว้นจากความชั่ว ด้วยกาย วาจา และใจ
๒. การทำความดี ด้วยกาย วาจา และใจ
๓. การทำใจให้หมดจด บริสุทธิ์ผ่องใส

สำหรับวันมาฆบูชาในประเทศไทย ไม่เคยทำมา พึ่งเกิดขึ้นเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตามแบบโบราณบัณฑิตนิยมไว้ว่า วันมาฆบูชาจะมีพระจันทร์เสวยฤกษ์มาฆะเต็มบริบูรณ์ เป็นวันที่พระอรหันต์พุทธสาวก ๑,๒๕๐ ได้ประชุมพร้อมกันด้วยองค์สี่ประการ เรียกว่าวันจาตุรงคสันนิบาต เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสและสังเวช

ดังนั้น เมื่อบรรจบครบรอบปีหนึ่ง ๆ เหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ต่างก็ได้พากันประกอบการกุศลขึ้น เพื่อจะได้เป็นเครื่องบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีการทำบุญและเวียนเทียนที่วัด

ประเพณีวันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หรือประมาณเดือนกรกฎาคม ซึ่งเป็นวันพระจันทร์เสวยอาสาฬหฤกษ์ แต่หากตรงกับปีอธิกมาส คือปีที่มีเดือน ๘ สองหน วันอาสาฬหบูชาเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หลังประมาณเดือนสิงหาคม

อาสาฬหบูชา ย่อมาจากคำว่า "อาสาฬหปรณมีบูชา" แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือนอาสาฬห คือ เดือน ๘ ถือเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นดังนี้

๑. เป็นวันที่ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘
 ๒. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าประกาศศาสนา ปฐมเทศนาเรียกว่า "ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร"
 ๓. เป็นวันที่พระสงฆ์สาวกเกิดขึ้นครั้งแรก
 ๔. เป็นวันที่พระรัตนตรัยเกิดขึ้นในโลกบริบูรณ์
- เรียกวันนี้ว่า "วันพระสงฆ์" (พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๒๑๒)

ประวัติความเป็นมา

วันอาสาฬหบูชาเป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือแสดงธรรมเป็นครั้งแรก มีชื่อว่า "ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร" ซึ่งมีใจความสำคัญกล่าวถึงอริยสัจหรือความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ได้แก่ ทุกข์ คือความลำบาก ความไม่สบายกายไม่สบายใจ, สมุทัย คือเหตุทำให้เกิดทุกข์, นิโรธ คือความดับทุกข์ และมรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์ การแสดงธรรมครั้งนี้ เพื่อโปรดเหล่าปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ คือ อัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ จึงถือกันว่าเป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา เป็นวันที่เกิดสังฆรัตนะหรือเป็นวันที่เกิดพระอริยสงฆ์สาวกในพระพุทธศาสนาขึ้นครั้งแรกในโลก พระอริยสงฆ์สาวกรูปแรกคือ "พระอัญญาโกณฑัญญะ" ซึ่งเมื่อพระธรรมเทศนาธรรมจักกัปปวัตตนสูตรแล้ว บังเกิดดวงตาเห็นธรรมทูลของบวช ซึ่งพระพุทธองค์ประทานอนุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา และเป็นวันที่พระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เกิดขึ้นครบ ๓ ประการ เป็นครั้งแรกในโลก

ประเพณีวันอัฐมีบูชา

วันอัฐมีบูชา ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว ๘ วัน นับจากวันวิสาขบูชา

ประวัติความเป็นมา

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ๔ วัน บรรดามัลล
กษัตริย์แห่งนครกุสินารา พร้อมทั้งประชาชนทั่วไป ตลอดจนพระสงฆ์อันมีพระมหากัสสปเถระ
เป็นประธาน ได้พร้อมกันถวายพระเพลิงพุทธสรีระ ณ สถานที่ซึ่งเรียกว่า "มกุฏพันธเจดีย์" ใน
พระนครกุสินารา และสัญลักษณ์ของวันอุฎฐมีบูชาคือ "ดอกคันทารก" ดอกคันทารกจะออกดอก
เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญๆ เท่านั้น เช่น ตอนประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพาน และถวายพระเพลิง พระ
พุทธเจ้า

การประกอบพิธีในวันสำคัญนี้ ก็คล้ายกับวันมาฆบูชา เพียงแต่ไม่มีการเวียน
เทียนเท่านั้น คือจัดให้มีการถือศีลปฏิบัติธรรม และแสดงพระธรรมเทศนา แต่บางแห่งก็มีการ
ถวายพระเพลิงพระพุทธรูปของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย เพื่อรำลึกถึงคุณพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าที่มีต่อมวลมนุษยและเหล่าสรรพสัตว์ทั้งปวง เป็นการโน้มน้าวจิตใจให้น้ำพระธรรม
คำสั่งสอนไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและผาสุก

ก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จสู่ปรินิพพาน ได้ตรัสสั่งความแก่พระอานนท์
ว่า "ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว จักเป็นพระศาสดาของท่านทั้งหลาย เมื่อเราล่วง
ลับไป"

ปัจฉิมโอวาท

พระบรมศาสดาได้ตรัสปัจฉิมโอวาท ก่อนที่พระองค์จะเสด็จสู่ปรินิพพานไว้ ดังนี้
"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนท่าน สังฆารทั้งหลายมีความเชื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้ง
หลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม (สมบุรณ) เกิด"

หน้าที่ที่พึงกระทำในวันสำคัญ

๑. ทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาศัย
๒. ทำบุญใส่บาตร
๓. ทำบุญถวายสังฆทาน
๔. เข้าวัดรักษาศีลและฟังธรรมเทศนา
๕. ไปเวียนเทียนประทักษิณตามประเพณีของวันสำคัญต่าง ๆ
๖. ไหว้พระสวดมนต์และบำเพ็ญสมาธิภาวนา
๗. ชำระจิตใจให้ผ่องใสโดยละเว้นจากการทำความชั่วทุกอย่าง
๘. ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์
๙. ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพพการีชน
๑๐. แผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย

ประเพณีวันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะ เป็นวันกำหนดให้มีการฟังธรรม ซึ่งปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ชาวบ้านเรียกว่า "วันพระ" บ้าง "วันอุโบสถ" บ้าง "วันศีล" บ้าง พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติกำหนดวันธรรมสวนะไว้เดือนละ ๔ ครั้ง คือวันขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๕ ค่ำ (หากเดือนใดเป็นเดือนขาดคือเดือนคี่ วันพระข้างแรมจะตรงกับแรม ๑๔ ค่ำ)

ในสังคมไทยปัจจุบันเห็นได้ว่าคนไทยยังให้ความสำคัญวันโกนและวันพระ อยู่บ้างแต่ก็ไม่มากเท่าใดนัก แต่ชาวพุทธส่วนใหญ่ก็ยังไปวัดทำบุญใส่บาตรในวันโกนและวันพระ ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย ในสมัยแต่ก่อนวันโกนและวันพระก็จะถือว่าเป็นวันหยุดพักผ่อนให้พุทธศาสนิกชนไปทำบุญที่วัด ข้าราชการก็หยุดการทำงานในวันโกนและวันพระด้วย เพื่อผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาไปทำบุญที่วัดใกล้บ้าน สัตว์ที่ใช้ทำงาน เช่น ช้าง ม้า วัว ความก็ได้หยุดไปด้วย ในวันธรรมสวนะเป็นการกำหนดให้มีการฟังธรรม พระพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์แห่งการฟังธรรมไว้ ๕ ประการคือ

๑. ผู้ฟังย่อมได้รับฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๒. สิ่งที่เคยฟังแล้วยังไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจชัดยิ่งขึ้น
๓. สามารถบรรเทาความสงสัยลงได้
๔. สามารถทำความเข้าใจให้ถูกต้องได้
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

ประวัติความเป็นมา

ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ทรงประทับอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์อันเป็นเมืองหลวงแห่งแคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสาร ได้กราบทูลว่า "นักบวชในศาสนาอื่นมีวันประชุมสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรม คำสั่งสอนในศาสนาของเขา แต่สำหรับพระพุทธศาสนานั้นยังไม่มี"

พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ประชุมสนทนาธรรมและแสดงพระธรรมเทศนา แก่ประชาชนในวัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ตามคำขออนุญาตของพระเจ้าพิมพิสาร ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย พุทธศาสนิกชนจึงถือเอาวันวันธรรมสวนะเพื่อถือศีล ปฏิบัติธรรม และประกอบบุญกุศล มาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นต้นมา (กิตติธนิกกกุล, ๒๕๔๓ : ๗๙)

หน้าที่ที่ควรกระทำในพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. ทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาศัย งดการเที่ยวเตร่ ละเว้นอบายมุข
๒. ทำบุญใส่บาตร
๓. ทำบุญถวายสังฆทาน
๔. เข้าวัดรักษาศีลและฟังธรรมเทศนา
๕. ไปเวียนเทียนประทักษิณตามประเพณีของวันสำคัญต่าง ๆ
๖. ไหว้พระสวดมนต์และบำเพ็ญสมาธิภาวนา
๗. ชำระจิตใจให้ผ่องใสโดยละเว้นจากการทำความชั่วทุกอย่าง
๘. ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์
๙. ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีชน
๑๐. แผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย

ประเพณีวันเข้าพรรษา

คำว่า "พรรษา" เป็นคำมาจาก ภาษาสันสกฤต แปลว่า ปี ฤดูฝน และคำว่า "เข้าพรรษา" ส่วนภาษาบาลีว่า "วัสสูปนายิกา" แปลว่า "การเข้าไปอยู่ประจำที่ในฤดูฝน" หมายถึง การที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาอยู่ประจำที่ตลอดระยะเวลา ๓ เดือน ในฤดูฝน โดยไปค้างคืนที่อื่นไม่ได้ วันเข้าพรรษานี้ ได้กำหนดเป็น ๒ ระยะเวลา คือบุริมพรรษา และปัจฉิมพรรษา

๑. **บุริมพรรษา** คือวันเข้าพรรษาต้น ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ สำหรับอธิกมาส คือปีที่มีเดือน ๘ สองหน เข้าพรรษาวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ หลัง และออกพรรษาในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ประมาณเดือนตุลาคม (พระภิกษุรับกฐินได้)

๒. **ปัจฉิมพรรษา** คือวันเข้าพรรษาหลัง ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ สำหรับอธิกมาส คือปีที่มีเดือน ๘ สองหน ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ และออกพรรษาในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ (พระภิกษุไม่สามารถรับกฐินได้)

ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัยให้พระสงฆ์สาวกอยู่ประจำพรรษา เหล่าภิกษุสงฆ์จึงต่างพากันออกเดินทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่

ต่าง ๆ โดยไม่ยกยอทั้งในฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน ต่อมาชาวบ้านได้พากันติเตียนว่า "พวกสมณะศากยบุตรไม่ยอมหยุดสังขจรแม่ในฤดูฝน ในขณะที่พวกพ่อค้าและนักบวชในศาสนาอื่น ๆ ต่างพากันหยุดสังขจรในช่วงฤดูฝนนี้"

การที่พระภิกษุสงฆ์จาริกไปในที่ต่าง ๆ แม่ในฤดูฝน อาจเหยียบย่ำข้าวกล้าชาวบ้านได้รับความเสียหาย หรืออาจไปเหยียบย่ำโดนสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่กำลังวางไข่หรือออกหากินจนถึงแก่ความตาย เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่อง จึงได้วางระเบียบให้พระภิกษุสงฆ์เข้าอยู่ประจำที่ตลอดระยะเวลา ๓ เดือนแห่งฤดูฝน

สถานที่อนุญาตให้จำพรรษา เช่น

๑. ตามถ้ำ
๒. กระต่อมร้าง บ้านร้าง
๓. กุฏิ วิหาร ศาลา พระอุโบสถ เป็นต้น

สถานที่ไม่อนุญาตให้จำพรรษา เช่น

๑. ในโพรงไม้
๒. ในหลุมขุด
๓. ในตุ่มน้ำ
๔. ในหลุมเผาถ่าน เป็นต้น

ภิกษุสงฆ์ที่อธิษฐานพรรษาแล้ว จะไปค้างแรมที่อื่นนอกจากเหนือจากอาวาสหรือที่อยู่ของตนไม่ได้แม้แต่คืนเดียว หากไปแล้วไม่สามารถกลับมาในเวลาที่กำหนดคือก่อนรุ่งสว่าง ถือว่าพระภิกษุรูปนั้นขาดพรรษา (จะต้องอาบัติทุกกฎ) แต่หากมีกรณีจำเป็นสามารถลาพรรษาได้ แต่ต้องกลับมากายในระยะเวลา ๗ วัน โดยเหตุผลการลาพรรษามีกรณีจำเป็น ๔ ประการ คือ

๑. ไปรักษาพยาบาลพระภิกษุ หรือบิดารมาดาที่เจ็บป่วย
๒. ไประงับไม่ให้พระภิกษุสึก
๓. ไปเพื่อกิจธุระของคณะสงฆ์ เช่น ไปหาอุภครณ์มาซ่อมแซมวัดซึ่งชำรุดใน

พรรษานั้น

๔. ทายกนิมนต์ไปฉลองศรัทธาในการบำเพ็ญกุศลของเขา

ในกรณีอธิษฐานเข้าพรรษา ณ วัดหรือที่ใดที่หนึ่ง หากมีเหตุจำเป็น ๕ ประการต่อไปนี้เป็นภิกษุไม่ต้องอาบัติ แม้จะไปอยู่ที่อื่น ได้แก่

๑. ถูกสัตว์ร้ายรบกวน ถูกโจรปล้น วิหารถูกไฟไหม้ หรือถูกน้ำท่วม
๒. ชาวบ้านถูกโจรปล้น อพยพหนีไป อนุญาตให้ไปกับเขาได้ หรือชาวบ้านแตก

เป็น ๒ ฝ่าย ให้ไปกับฝ่ายที่มีศรัทธาเลื่อมใส

๓. ชาดแคลนอาหารหรือยารักษาโรค
๔. มีผู้เอาทรัพย์มาล่อ พระพุทธรูปองค์ทรงอนุญาตให้หนีไปเสียให้พ้นได้
๕. ภิกษุสงฆ์แตกกันหรือมีผู้พยายามทำให้ภิกษุสงฆ์ในวัดแตกกัน ให้ไปเพื่อหาทางระงับได้

กิจกรรมของพระสงฆ์วันเข้าพรรษา

๑. ทำวัตรเย็นตามปกติ
๒. แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง "วัสสูปนายิกกถา" หรืออ่านคำประกาศเรื่อง วัสสูปนายิกกถา โดยเจ้าอาวาส หรือพระที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส

๓. ทำสามัคคีธรรม คือขอขมาโทษต่อกัน
๔. อธิษฐานเข้าพรรษา
๕. เจริญพระพุทธมนต์
๖. สักการบูชาปูชนียวัตถุ และปูชนียสถานภายในวัด (สุเมธ เมธาวิทยกุล, ๒๕๓๒ : ๔๔)

กิจกรรมของอุบาสกอุสิกาในวันเข้าพรรษา

ในเทศกาลเข้าพรรษานั้นนิยมทำบุญใส่บาตรที่วัด ๒ วัน คือวันเพ็ญเดือน ๘ ตรงกับวันอาสาฬหบูชา ๑ วัน กับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ อันเป็นวันเข้าพรรษา ๑ วัน การปฏิบัติ คือ

วันเพ็ญเดือน ๘ เข้าไปทำบุญใส่บาตรพร้อมนำเทียนพรรษาไปถวายที่วัด เย็นหรือค่ำไปเวียนเทียนวันอาสาฬหบูชา และฟังเทศน์ที่วัด ท่านที่รักษาอุโบสถศีล นอนค้างคืนอยู่ที่วัดหนึ่งคืน หรือจะกลับนอนที่บ้านก็ได้สุดแล้วแต่สะดวก

วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ คงจัดอาหารคาวหวานไปทำบุญใส่บาตร พร้อมผ้าอาบน้ำฝนและเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ของพระ เช่น สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน เป็นต้น ไปถวายพระภิกษุสามเณร

ในเทศกาลเข้าพรรษิตามวัดต่าง ๆ จะจัดให้มีการทำบุญใส่บาตร และจัดมีเทศน์เป็นประจำทุกวันพระ อุบาสกอุบาสิกาถือโอกาสไปทำบุญใส่บาตรและฟังเทศน์ทุก ๆ วันพระ และในวันพระวัดบางแห่งจะมีอุบาสกอุบาสิกาไหว้พระสวดมนต์เจริญสมาธิภาวนาแล้วนอนค้างคืนที่วัด (พระราชรัตนมุนี, ๒๕๔๑ : ๘๔)

อานิสงส์สำหรับภิกษุรูปที่จำพรรษามี ๕ ประการ คือ

๑. เข้าไปในบ้านได้โดยไม่ต้องบอกลดาภิกษุอื่น (อนามันตะจาโร)
๒. สามารถเดินทางไปได้โดยมีผ้าไม่ครบไตรจีวรได้ (สะมาทานะจาโร)
๓. จันอาหารเป็นกลุ่มได้ ((คณะโภชนะง)

๔. เก็บจีวรไว้ได้ตามความพอใจ (ยาวะทัดตะจีวรัง)

๕. ลากสักการะที่เกิดขึ้นเป็นของภิกษุผู้จำพรรษาและภิกษุแล้ว (โย จะ ตัดตะจีวรรูปปาโท โส เนสัง ภะวิสสะติ)

(พระภิกษุที่อยู่จำพรรษา ๓ เดือน จะได้รับอานิสงค์ดังกล่าว เป็นเวลา ๑ เดือน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒)

ประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา

ประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ครั้งโบราณ เพราะเมื่อสมัยก่อนยังไม่มีไฟฟ้าใช้อย่างในปัจจุบัน เวลาพระภิกษุสามเณรจะสวดมนต์ท่องจำตำรา ต้องอาศัยแสงสว่างจากคบ ตะเกียง และเทียนไข ชาวบ้านพร้อมใจกันหล่อเทียนถวาย โดยการเรียไร้ผึ้งจากผู้มีจิตศรัทธา เมื่อมีมากพอแล้วจึงทำการหล่อที่วัดหรือสถานที่จัดงาน ทำการตกแต่งประดับประดาและแกะสลักลวดลายสวยงาม มีการประกวดประชันความสวยงามกันเป็นครั้งคราว

ก่อนถึงวันเข้าพรรษา ๑ วัน จะจัดให้มีการฉลองต้นเทียน กลางคืนมีมหรสพสมโภช นิมนต์พระมาสวดเจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งพิธีการเหล่านี้สุดแล้วแต่จะเห็นสมควร พอรุ่งเช้าเป็นวันเข้าพรรษาจึงทำการแห่ต้นเทียนไปถวายพระตามวัดต่าง ๆ

แม้ในปัจจุบันบ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองมีไฟฟ้าใช้กันเป็นส่วนใหญ่แล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังนิยมประกอบพิธีหล่อเทียนและแห่เทียนเข้าพรรษากันอยู่ บางจังหวัดเป็นงานประเพณียิ่งใหญ่ระดับประเทศ เช่น ที่จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

อานิสงค์ของการหล่อหรือถวายเทียนพรรษาแก่พระภิกษุสงฆ์ ถือกันว่าจะทำให้เป็นผู้มีปัญญาดีเจริญก้าวหน้า เหมือนดังแสงเทียนที่ส่องสว่างในยามค่ำคืน ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ในสมัยก่อนใช้เป็นแสงสว่างในการอ่านหนังสือธรรมะและประกอบกิจวัตรของสงฆ์ (กิตติ ธิติกุล, ๒๕๔๓ : ๙๖-๙๗)

ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน

เมื่อถึงช่วงเทศกาลเข้าพรรษาพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่นิยมทำบุญถวายผ้าอาบน้ำฝนตามประเพณีสืบต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้

ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมมีพุทธบัญญัติ ให้พระภิกษุมีผ้าได้เพียง ๓ ผืน คือ ไตรจีวร ได้แก่ สบง (ผ้าถุง) จีวร (ผ้าห่ม) และสังฆาฏิ (ผ้าห่มซ้อนป้องกันอากาศหนาว) ต่อมานางวิสาขาทราบว่ พระสงฆ์ไม่มีผ้าสำหรับอาบน้ำฝน สาเหตุที่ทราบเรื่องดังกล่าว ก็เพราะนางวิสาขา ได้ใช้ให้คนใช้ ไปนิมนต์พระมาฉันอาหารที่บ้าน คนใช้ไปนิมนต์พระที่วัดในขณะที่ฝนกำลังตกอยู่ ปรากฏว่า ที่วัดไม่มีประสงฆ์อยู่เลย คนใช้จึงกลับมาบอกนางวิสาขาว่า "ที่วัดไม่มีพระอยู่เลย มีแต่ชีเปลือย แก้วผ้าอาบน้ำฝนอยู่ในลานวัด" นางวิสาขาไม่เชื่อจึงให้คนใช้ไปนิมนต์พระที่วัดอีกครั้งหนึ่ง คนใช้ จึงไปนิมนต์แต่ไปครั้งหลังนี้ ฝนได้หยุดตก ไปถึงวัดมีพระสงฆ์อยู่ในวัดจำนวนมาก จึงได้นิมนต์ พระสงฆ์ไปฉันอาหารที่บ้านนางวิสาขา ต่อมานางวิสาขาทราบว่พระสงฆ์ไม่มีผ้าสำหรับอาบน้ำ ฝน นางวิสาขาจึงปรารถนาถวายความสะดวก จึงกราบทูลต่อพระพุทธเจ้า ขอพร ๘ ประการ เพื่อถวายสิ่งของต่าง ๆ แต่พระภิกษุสงฆ์ คือ

๑. ผ้าอาบน้ำฝน
๒. อาคันตุกภัต (อาหารสำหรับภิกษุผู้มาเยือน)
๓. คมิกภัต (อาหารสำหรับภิกษุผู้ไป หรือเดินทาง)
๔. คิลานภัต (อาหารสำหรับภิกษุผู้ป่วยไข้)
๕. คิลานุปัฏฐากภัต (อาหารสำหรับภิกษุผู้พยาบาลไข้)
๖. ยาสำหรับภิกษุผู้ป่วยไข้
๗. ข้าวยาคุที่ถวายเป็นประจำ และ
๘. ผ้าอาบน้ำสำหรับนางภิกษุณี

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นเหตุอันควร จึงทรงอนุญาตตามที่ขอพร ด้วยเหตุนี้ จึงถือเป็นประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระภิกษุสงฆ์ในวันเข้าพรรษาสืบเนื่องกันมาตั้งแต่นั้น ครั้งสมัยพุทธกาล จนถึงปัจจุบันนี้

ประเพณีวันออกพรรษา

วันออกพรรษาดตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ เป็นครบ ๓ เดือนที่พระสงฆ์ ท่านต้องอยู่ประจำในวัด หรือสถานที่กำหนด คือ ไปค้างคืนที่อื่นไม่ได้ นับแต่วันเข้าพรรษาถึง วันออกพรรษา นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ไตรมาส" (ครบ ๓ เดือนพอดี)

ส่วน "วันออกพรรษา" เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "วันปวารณา" หรือ "วันปวารณากรรม" พระภิกษุสงฆ์อยู่ร่วมกันมาตลอด ๓ เดือน พระวินัยบัญญัติให้พระสงฆ์ทำการปวารณา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ คือ "ยินยอมให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนกันได้ทุกกรณี ไม่ต้องเกรงใจ

กันว่าจะเป็นผู้ใหญ่กว่า เมื่อได้เห็น ได้ยิน ได้รู้ว่าคุณอื่นทำผิดพลาดบกพร่องในเรื่องวินัยสงฆ์ ก็
พึงเปิดเผยและตักเตือนกันด้วยความหวังดี" คือ "ดีเพื่อก่อ" ส่วนผู้ที่ถูกตักเตือนก็น่ามถือเป็น
เรื่องโกรธเคือง นับว่าพิธีปวารณาเป็นพิธีที่แสดงถึงความจริงใจต่อกันของนักบวชในพระพุทธ
ศาสนา ซึ่งหาได้ยากในศาสนาอื่น สำหรับวันนี้เป็นวันอุโบสถ แต่พระสงฆ์จะงดทำอุโบสถสังกร
รม คือสวดพระปาฏิโมกข์ แต่มีพระวินัยบัญญัติให้พระสงฆ์ทำการปวารณาแทนซึ่งพระทุกรูปจะ
ต้องทำ (กรมการศาสนา, ๒๕๔๓ : ๓๓) พิธีปวารณากรรม ถ้าพุทธศาสนิกชน ได้เข้าใจถึงจุด
เป้าหมายที่ลึกซึ้งแล้วจะถือว่าเป็นเรื่องสำคัญสามารถนำมาใช้ เพื่อยอมรับความเป็นจริง ตลอดถึง
จะได้มีการปรับปรุงตัวเองด้วย ถ้าสังคมไทยได้นำเอา คำปวารณากรรม หรือ ดีเพื่อก่อ มา
ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้สังคมก็จะปราศจากปัญหาต่าง ๆ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

พิธีออกพรรษาของพระสงฆ์

ในวันเพ็ญเดือน ๑๑ เมื่อถึงเวลาทำอุโบสถสวดพระปาฏิโมกข์ พระภิกษุทั้งหมด
ในวัดมาประชุมในพระอุโบสถ นั่งตามลำดับอาวุโสหันหน้าไปทางพระประธาน เช่น เดียวกับการ
นั่งพิธีเข้าพรรษา พระภิกษุทั้งหมดสวดมนต์ทำวัตรเย็นจนจบ เมื่อเสร็จจากทำวัตรแล้ว

เจ้าอาวาสหรือพระเถระที่ได้รับมอบหมายขึ้นนั่งธรรมาสน์ ประกาศเรื่องปวารณา
กรรมต่อที่ประชุมแล้วสวดญัตติการทำปวารณา ลำดับต่อไปพระภิกษุก็ทำการกล่าวคำปวารณา
ต่อกันแบบเรียงตัวตามลำดับอาวุโส ๓ จบว่า

สังฆัมภันเต ปะวาเรมิ ทิฏฐะเน วา สุตตะเน วา ปะริสังคายะ วา วะทันตุ มัง
อาัยสมันโต อะนุกัมปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปฏิกะริสสามิ

ทุติยัมปิ ภันเต สังฆัง ปะวาเรมิ

ตะติยัมปิ ภันเต สังฆัง ปะวาเรมิ.....

แปลว่า " ข้าพเจ้าแต่พระภิกษุสงฆ์ ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ ถ้าได้เห็นก็ดี ได้ยินก็ดี ได้ฟังก็
ดี- ขอจงอาศัยความอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักแก้ไข"

เมื่อกล่าวคำปวารณาเสร็จทุกรูปแล้ว มีการสวดมนต์ต่อท้าย สำหรับคืนวันขึ้น
๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ นี้ ภิกษุสงฆ์ทุกรูปจะต้องรักษาราศีจำวัดอยู่ที่เดิมอีก ๑ คืนก่อน พอรุ่งขึ้น
วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จึงจะไปค้างคืนที่อื่นได้ (สุเมธ เมธาวิทย์กุล, ๒๕๓๒ : ๕๘)

ประเพณีการตัดบาตรเทโว

คำว่า "เทโว" มาจากคำภาษาบาลีเต็มรูปว่า "เทโวโรหน" ซึ่งเป็นการคำสนธิ
ของบท "เทว + โธโรหน" คำว่า "เทว" หมายถึง สวรรค์ ในที่นี้หมายถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
ส่วนคำว่า "โธโรหน" แปลว่า ลงมา เมื่อรวมกันแล้ว เทโวโรหน จึงแปลว่า "ลงจากสวรรค์"

ผู้
รับ
มา
มา
งใจ

ก่อนที่จะถึงวันออกพรรษา ๑-๒ สัปดาห์ ทางวัดก็จะสร้าง "เรือบก" คือเอาท่อนไม้ขนาดใหญ่ตลอดลำ ๒ ท่อน มาทำเป็นพญานาค ๒ ตัว เป็นแม่เรือซึ่งถูกยึดด้วยคานขวางที่แข็งแรงหลายอัน แล้วปูกระดานแล้ววางบุษบกหรือ "ร้านม้า" บนพื้นกระดานนั้น บนบุษบกก็เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนรอบบุษบกก็วางเครื่องดนตรีเพื่อบรรเลงตลอดทางที่พระเคลื่อนที่ไปสู่บริเวณงาน พอถึงเช้าวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ชาวบ้านก็มาร่วมกันชักพระ โดยถือเชือกขนาดใหญ่ ๒ เส้นที่ผูกด้านหลังของพญานาคทั้ง ๒ ตัว เมื่อพระถึงที่บริเวณงานทุกวัดแล้วก็จะมีการสมโภช และเล่นกีฬาพื้นบ้านต่าง ๆ กลางคืนมีงานฉลองอย่างมโหฬาร การชักพระที่จังหวัดปัตตานี มีชาวอิสลามเข้าร่วมพิธีด้วย (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, ๒๕๒๔ : ๔๓๗ - ๔๗๐)

พิธีรับพระ

พิธีรับพระเป็นพิธีบูชาพระพุทธรูป เพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสที่พระองค์เสด็จกลับจากการไปจำพรรษา ณ ดาวดึงส์เทวโลก ในวันออกพรรษา พิธีนี้มีปรากฏในภาคกลาง บริเวณที่ใช้แม่น้ำลำคลองเป็นทางคมนาคม เช่น อำเภอบางบัว บางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ทางวัดจะอัญพระพุทธรูปยืนลงในบุษบกตั้งในเรือ แล้วแห่ไปตามลำคลอง ชาวบ้านก็จะโยนดอกบัว จากฝั่งให้ตกลงในเรือกองอยู่ตรงหน้าพระพุทธรูป และมีการโยนข้าวต้มกันด้วย นอกจากนี้ก็ยังมีเรือบิหารที่เข้าร่วมขบวนแห่อีกอย่างคับคั่ง และมีการแข่งเรือชิงรางวัลกันด้วย (สุเมธ เมธาวิทยากุล, ๒๕๓๒ : ๖๑)

ประเพณีทอดกฐิน

พระพุทธรองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้มีการถวายผ้ากฐินแต่พระภิกษุสงฆ์ มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยมีระยะกำหนดระหว่างวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เป็นกฐินกาล คือช่วงของการถวายผ้ากฐิน เป็นเวลา ๑ เดือน และวัดหนึ่งทอดได้ครั้งเดียวเท่านั้น จะทำก่อน หรือหลังจากนี้ไม่ได้

คำว่า "กฐิน" แปลว่า ไม้สะดึง คือกรอบไม้ชนิดหนึ่งใช้สำหรับซึ่งผ้าให้ตั้งสะดึงแก่การเย็บ ในสมัยโบราณไม่มีจักรเย็บผ้าทันสมัยเหมือนปัจจุบัน การเย็บผ้าต้องเอาไม้สะดึงมาซึ่งให้ตั้งจึงจะเย็บได้สะดวก ในสมัยพุทธกาลนั้น ภิกษุสงฆ์ต้องนำผ้ามาตัดเย็บจีวรเอง ไม่มีชนิดสำเร็จรูปอย่างในปัจจุบัน ภิกษุทั้งหลายจึงต้องร่วมมือร่วมใจมาช่วยกันอย่างขะมักเขม้น แม้แต่พระพุทธรองค์ก็เสด็จลงมาช่วยสนเข็ม จนเป็นเหตุให้มีผู้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาปางหนึ่ง เรียกว่า "ปางสนเข็ม" (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ๒๕๓๕ : ๓๐)

คำว่า "กฐิน" ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.

๒๕๒๕ คือ "ผ้าที่ถวายพระซึ่งจำพรรษาแล้ว"

การทอดกฐิน ก็คือการนำผ้ากฐินไปวางไว้ต่อหน้าสงฆ์ ซึ่งมีจำนวนอย่างน้อย ๕ รูป โดยมีได้เจาะจงว่าจะถวายภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

ประวัติความเป็นมา

ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเชตวันาราม ซึ่งเป็นพระอารามที่ อนุชาบิดนทิกเศรษฐีได้สร้างถวายเป็นพุทธนิवास ได้มีภิกษุ ๓๐ รูป ชาวเมื่อป่าฐา ซึ่งอยู่ด้านทิศตะวันตกในแคว้นโกศล เดินทางหมายจะเฝ้าพระพุทธเจ้า ที่เมืองสาวัตถี แต่มาไม่ทัน เพราะใกล้ถึงวันเข้าพรรษา จึงเข้าพรรษา ณ เมืองสาเกต อันมีระยะทางห่างจากเมืองสาวัตถีราว ๖ โยชน์

ภิกษุทั้ง ๓๐ รูปนั้น ล้วนแต่เป็นผู้เคร่งครัดปฏิบัติธุดงค์ และต่างมีความศรัทธาอย่างแรงกล้าที่จะได้เข้าเฝ้าพระบรมศาสดา เมื่อถึงวันออกพรรษาแล้ว ก็รีบเดินทางไปยังเมืองสาวัตถี โดยไม่มีการตั้งรอกแม้ว่ายังเป็นช่วงที่ฝนยังตกหนักน้ำท่วมอยู่ทั่วไป แม้จะต้องฝ่าแดดกรำฝนลุยโคลนอย่างไรก็ไม่ย่อท้อ

เมื่อภิกษุทั้ง ๓๐ รูป ได้เข้าเฝ้าพระบรมศาสดาความตั้งใจแล้ว ครั้งพระองค์ตรัสถามจึงได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าจึงตรัสธรรมมิกถา ภิกษุเหล่านั้นก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ผล ในลำดับนั้น พระพุทธเจ้าทรงดำริถึงความยากลำบากของภิกษุเหล่านั้น จึงเรียกประชุมภิกษุสงฆ์ แล้วตรัสอนุญาตให้ภิกษุรับผ้ากฐินได้ ในเมืองออกพรรษาแล้ว นางวิสาขาได้ทราบ พุทธาอนุญาตและได้เป็นผู้ถวายผ้ากฐินเป็นคนแรก (กิตติ ธนิกกุล, ๒๕๔๓ : ๑๐๓)

ประเภทของกฐินมี ๕ ประเภท คือ

๑. กฐินส่วนบุคคล เป็นกฐินที่เอกชนคนหนึ่งมีศรัทธาปรารถนาจะได้กุศลแรงจ่องเป็นเจ้าภาพทอดเอง
๒. กฐินสามัคคี เป็นกฐินที่คนหลายคน ร่วมสมัครพักพวกร่วมกันเป็นเจ้าภาพทอดกฐิน
๓. กฐินหลวง เป็นกฐินที่พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินการทุกอย่างและทอดถวาย ณ วัดหลวง
๔. กฐินพระราชทาน เป็นกฐินที่พระมหากษัตริย์พระราชทานผ้ากฐินซึ่งเป็นของหลวง แก่ผู้แทนพระองค์ หรือบุคคล หน่วยงาน องค์การ ที่ขอพระราชทาน เพื่อทอดถวาย ณ วัดหลวงแห่งใดแห่งหนึ่ง (นอกเหนือจากกฐินหลวง)

๕. จุลกฐิน แปลว่า กฐินน้อย หมายถึงกฐินที่ต้องทำด้วยความรีบด่วน ทอดกฐิน เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ ได้รับานิสงส์ของการรับกฐิน

จุลกฐินอาจจะเป็นกฐินหลวง หรือกฐินราษฎร์ก็ได้ ถ้าผู้มีศรัทธาสีบรู้ว่า วัดใด ยังไม่ได้รับกฐิน และเมื่อเวลาจนจะถึงวันสุดท้ายของเทศกาลกฐินตามพุทธบัญญัติ (จ. เปรียญ, ๒๕๒๕ : ๑๒๔)

การทอดกฐินนั้น พระอารามใดที่เป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทอดด้วยพระองค์เองบ้าง และพระราชทานให้พระบรมวงศานุวงศ์นำไปถวายแทนพระองค์บ้าง ได้พระราชทานให้กรมกองต่าง ๆ นำไปทอดบ้าง

ส่วนวัดราษฎร์นั้น ชาวบ้านจะจัดการทอดกันเองโดยทำเป็นกฐินสามัคคี หรือจะทอดแต่ผู้เดียวก็ได้ ก่อนที่จะนำไปทอดนั้น จะต้องจองกฐินเสียก่อน ป้ายประกาศนั้นจะปิดไว้ตั้งแต่ในพรรษา เพื่อจะได้มีผู้พบเห็นและจะมาร่วมทำบุญด้วย

เครื่องหมายบอกการทอดกฐินมีรูปสัตว์ ๔ ชนิด คือ

๑. รูปนางมัจฉา
๒. รูปจระเข้
๓. รูปแมงป่อง
๔. รูปตะขาบ

ชบวนแห่งค์กฐินนิยมให้ธงมีรูปสัตว์ ๔ ชนิด นำหน้าด้วย ถ้าเป็นการแห่ทางน้ำก็ใช้ธงจระเข้ หรือนางมัจฉา แต่ถ้าเป็นการแห่ทางบกใช้ธงตะขาบ หรือแมงป่อง ธงดังกล่าวนี้ใช้ผ้าขาวเขียน ชนิดใดชนิดหนึ่ง เหตุผลของการมีธงเหล่านี้นำหน้าชบวนแห่ก็เป็นเพียงธรรมเนียมนิยมเท่านั้น มิใช่เรื่องพุทธบัญญัติ ต้นเหตุที่มีการปฏิบัติเช่นนี้ สืบเนื่องมาจากนิทานพื้นบ้านปรัมปรา คือ ครั้งหนึ่งมีอุบาสกผู้หนึ่ง แห่งค์กฐินไปทางเรือ เพื่อจะนำไปทอดถวาย ณ วัดแห่งหนึ่ง มีจระเข้ตัวหนึ่งเลื่อมใสศรัทธาในพิธีทอดกฐินมาก จึงว่ายตามชบวนไปจนหมดแรงว่ายต่อไปได้แล้ว จึงได้ขอร้องให้อุบาสกเจ้าขององค์กฐินช่วยกรุณาเขียนรูปตัวเองให้คนถือร่วมชบวนแห่ไปด้วย แล้วก็กลั้นใจตาย อุบาสกผู้มีใจเมตตา ก็ปฏิบัติตามคำร้องของจระเข้ ต่อมาภายหลังจึงเป็นธรรมเนียมการถือธงรูปจระเข้ นำชบวนแห่งค์กฐินสืบมาจนทุกวันนี้ เพื่ออุทาน้ำใจแห่งศรัทธาของจระเข้ที่มีในพระพุทธศาสนา

อีกเรื่องหนึ่ง การที่คนเราจะเดินทางเวลากลางคืน ในสมัยโบราณก็อาศัยดวงดาวเป็นเครื่องบอกเวลาและทิศทาง เช่น จะเคลื่อนชบวนแห่งค์กฐินไปทอดที่วัดไกล ๆ ต้องออกเดินทางแต่เช้ามีด พอดาวจระเข้ขึ้นก็แสดงว่าจนจะสว่างแล้ว ก็เคลื่อนชบวนได้ ต่อมาจึงมีผู้ทำธงจระเข้ให้คนถือ นำหน้าชบวนเพิ่มขึ้นมาอีกประการหนึ่ง ในจำนวนธงทิวหลาย ๆ ประเภท

ที่ใช้ถือนำหน้าขบวน คนรุ่นหลังก็ทำสืบกันมาจนเป็นธรรมเนียม พอทอดกฐินเสร็จก็ปักธงไว้หน้าวัด เพื่อแสดงว่า วัดนั้นได้รับผ้ากฐินแล้ว (จ. เปรียญ, ๒๕๒๕ : ๑๒๔-๑๒๕)

ขั้นตอนการทอดกฐิน

๑. ตั้งพานแว่นฟ้า ไว้ที่หน้าอาสนะสงฆ์ ๑ พาน
 ๒. พระสงฆ์พร้อมกัน ณ อาสนะสงฆ์
 ๓. ได้เวลาประธานรับผ้าไตรกฐิน (เฉพาะไตรครอง) ไปวางที่พานแว่นฟ้า หน้าอาสนะสงฆ์ ถ้ามีผ้าห่มพระพุทธรูปหีบผ้าห่มพระพุทธรูปนั้นส่งทายกวัดหรือพิธีกรนำไปห่มพระพุทธรูปประธาน

๔. จุดเทียนธูปบูชาพระรัตนตรัย กราบพระ
 ๕. ประเคนพัด (ตาลปัตร) แก่พระผู้เป็นประธานสงฆ์
 ๖. ประธานกลับไปนั่งที่
 ๗. พิธีกรอาราธนาศีล
 ๘. ประธานและผู้ร่วมพิธีรับศีล
 ๙. ประธานไปที่พานแว่นฟ้าหน้าอาสนะสงฆ์ ยกผ้าไตรขึ้นประเคนประนมมือหันหน้าไปทางพระพุทธรูป ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วหันหน้ามาทางพระสงฆ์กล่าวคำถวายผ้ากฐินเป็นวรรค ๆ

๑๐. พระสงฆ์ทั้งหมดประนมมือ
 ๑๑. ประธานกล่าวคำถวายผ้ากฐินจบแล้ว พระสงฆ์รับ "สาธุ" พร้อมกัน
 ๑๒. ประธานวางผ้าไตรลงบนพานแว่นฟ้า แล้วยกประเคนพระรูปที่ ๒ หรือที่ ๓ รูปใด รูปหนึ่งแล้วกลับไปนั่งที่

๑๓. พระสงฆ์ทำอภิลोकนกรรมสมมติผ้ากฐินและกำหนดพระที่จะครองผ้ากฐินนั้น

๑๔. พระสงฆ์ทำอภิลोकนกรรมเสร็จแล้ว ประธานและผู้ร่วมพิธีประเคนไตรพระคู่สวด (ถ้ามี) พร้อมกับประเคนเครื่องบริวารกฐิน และจตุปัจจัยไทยธรรม

๑๕. กรรมการเจ้าหน้าที่การเงินแจ้งยอดเงิน
 ๑๖. ประธานประเคนเงินหรือใบปวารณาต่อพระผู้เป็นประธานสงฆ์
 ๑๗. พระผู้เป็นประธานสงฆ์จะกล่าวสัมโมทนียกถา ก่อนอนุโมทนาก็ได้
 ๑๘. พระสงฆ์อนุโมทนา
 ๑๙. ประธานกรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธี (พระราชรัตนมุนี, ๒๕๔๒ : ๓๔)

อานิสงส์สำหรับภิกษุรูปที่รับกฐินมี ๕ ประการ คือ
 ๑. เข้าไปในบ้านได้โดยไม่ต้องบอกลาภิกษุอื่น (อนามันตะจาโร)

๒. สามารถเดินทางไปได้โดยมีผ้าไม่ครบไตรจีวรได้ (สะมาทานะจาโร)
๓. จันอาหารเป็นกลุ่มได้ (คณะโภชนะมัง)
๔. เก็บจีวรไว้ได้ตามความพอใจ (ยาวะทตตะจีวะรัง)
๕. ลากสักการะที่เกิดขึ้นเป็นของภิกษุผู้จำพรรษาและภริษาแล้ว (โย จะ ตตตะจีวะรูปปาโท โส เนสัง ภะวิสสะติ) (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๒ : ๒๗๕)

(พระภิกษุที่ได้รับภริษา ได้รับอานิสงค์ดังกล่าว มีระยะเวลา ๔ เดือน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ (กลางเดือน ๔))

การทอดภริษาเป็นการทำบุญที่แปลกกว่าการทำบุญวิธีอื่นหลายอย่าง เช่น

๑. ภริษาจำกัดประเภททาน คือต้องถวายเป็นสิ่งทานอย่างเดียวเท่านั้น จะเจาะจงถวายพระรูปหนึ่งรูปใดไม่ได้
๒. ภริษาจำกัดเวลา ต้องถวายภายในเวลาจำกัด คือภายใน ๑ เดือน นับแต่วันออกพรรษา
๓. ภริษาจำกัดงาน คือ พระที่รับต้องตัดเย็บและครองให้เสร็จภายในวันนั้น
๔. ภริษาจำกัดของถวาย คือต้องถวายเป็นผ้าจีวร หรือสบง หรือสังฆาฏิ ผืนใดผืนหนึ่งจึงจะเป็นภริษา ถ้าวถวายของอื่นไม่เป็นภริษา
๕. ภริษาจำกัดผู้รับ คือพระที่รับภริษาต้องเป็นพระที่จำพรรษาวัดนั้น พระพรรษาไม่ขาดและต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่า ๕ รูป ต้องลงรับภริษาโดยพร้อมเพรียงกัน
๖. ภริษาจำกัดราวคือวัดวัดหนึ่ง ๆ รับภริษาได้ครั้งเดียวใน ๑ ปี (สมัชช ใจดี และยรรยง ศรัทธาภิรมณ์, ๒๕๔๒ : ๗๖)

ประเพณีทอดผ้าป่า

ประเพณีทอดผ้าป่านี้ เป็นประเพณีที่มีมาแต่ครั้งพุทธกาล ไม่มีการจำกัดระยะเวลา สามารถทำได้ตลอดปี คำว่า "ผ้าป่า" หมายถึง ผ้าที่ไม่มีเจ้าของหวงแหน ทิ้งอยู่ตามป่าบ้าง ตามป่าช้าบ้าง ตามถนนหนทางและห้อยอยู่ตามกิ่งไม้บ้าง เรียกชื่อตามพุทธบัญญัติว่า "ผ้าบังสุกุล" แปลว่า ผ้าคลุกฝุ่น เพราะตกอยู่ตามพื้นดินจึงเปื้อนฝุ่น เป็นผ้าไม่มีเจ้าของ จึงถือเอาเป็นเจ้าของข้าพเจ้า

ประวัติความเป็นมา

สาเหตุของการทำบุญทอดผ้าป่าตามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า แต่เดิมผู้ที่จะบวช ต้องไปหาจีวรมาเองหรือพระที่ต้องการจีวรใหม่มาเปลี่ยนของเก่า ก็ต้องไปหาผ้ามาเอง วิธีการหาผ้าก็เที่ยวไปเก็บผ้าที่เขาทิ้งแล้ว ซึ่งมีมากในป่าช้าผิ ดิบ สมัยพุทธกาลนั้น คนอินเดียบางพวกไม่นิยมเผาหรือฝังศพ เขาใช้ผ้าดิบสีขาวผืนยาว ๆ ห่อศพ แล้วนำไปทิ้งในป่าช้า เช่นเดียวกับชาวปารซี (อิหร่าน) ในอินเดียปัจจุบัน ซึ่งเขาเอาศพไปทิ้งในป่าช้า เพื่อให้รัง กา จิกกินเหลือแต่กระดูก แล้วจึงไปเก็บกระดูกมาทำบุญต่อไป ผ้าที่ห่อศพที่ถูกทิ้งในป่าช้า พระภิกษุจึงขัดเอาผ้า นั้นไปซักตาก แล้วทำเป็นจีวร ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า "ผ้าป่า" (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๗ : ๑๘๐) จะเห็นได้ว่าในสมัยแรกแห่งการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า ภิกษุทั้งหลายมุ่งหมั่นได้เฉพาะผ้าบังสกุลเท่านั้น

ในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถากล่าวว่า ครั้งหนึ่งมีเทพธิดานางหนึ่งชื่อว่า "ชาลินี" ซึ่งในอดีตชาติที่ ๓ เคยเป็นภรรยาที่ดีของพระอนรุทธเถระ เห็นพระอนรุทธเถระเที่ยวเสาะหาผ้าจึงเกิดความศรัทธาอันแรงกล้าที่จะถวายผ้าแก่พระเถระ จำนำผ้าทิพย์อย่างดี ๓ ผืน กว้าง ๔ ศอก ยาว ๑๓ ศอก มาเพื่อตั้งใจถวาย แต่พลันคิดได้ว่า หากถวายตรง ๆ พระเถระอาจไม่รับ จึงจัดถวายแบบผ้าบังสกุล โดยนำไปวางไว้แล้วเอาหยากเยื่อถม ผายชายผ้าไว้พอให้เห็นได้

เมื่อพระเถระเจ้าได้ผ้าบังสกุลพอสำหรับทำจีวรแล้ว จึงบอกให้เพื่อนสหธรรมิกทั้งหลาย ให้มาร่วมกันจัดทำ ในครั้งนั้นพระมหาสาวก เช่น พระมหากัสสปะ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ และพระอานนท์ ผู้ชำนาญในการกระตัดจีวรเป็นพิเศษ ได้มาร่วมประชุมทำจีวรถวายพระอนรุทธเถระอย่างน่าสรรเสริญ แม้พระบรมศาสดาก็ทรงพระเมตตาเสด็จมาประทับเป็นประธาน ทั้งรับธุระสนเข็มถวาย พระพุทธองค์ทรงสมนชั้นประทาน เป็นที่เบิกบานใจแก่เหล่าพระสงฆ์ที่มาเข้าร่วมทำจีวรทั้งหลาย

ในคราวนั้น แม้นางชาลินีเทพธิดา ก็ได้ติดตามมาถึงวิหาร และได้แปลงกายเป็นอุบาสิกา เข้าไปป่าวร้องในหมู่บ้าน ชักชวนให้ชาวบ้านจัดหาข้าวยาสูบของขบฉันและอาหารอันประณีตมาถวายพระภิกษุสงฆ์ จนในที่สุด การตัดเย็บ และย้อมจีวร ก็สำเร็จได้ตามประสงค์ ด้วยความสามัคคีมีน้ำใจร่วมกัน (กิตติ ธนิกกุล, ๒๕๔๓ : ๑๐๓) ชาวบ้านทั้งหลายเห็นความลำบากของพระภิกษุสงฆ์ ต้องการจะนำผ้ามาถวาย แต่เมื่อยังไม่พุทธอนุญาตโดยตรง จึงนำผ้าไปทอดทิ้งไว้ ณ ที่ต่าง ๆ เช่น ในป่า ตามป่าช้า หรือข้างทางเดิน ทำอย่างนางชาลินีเทพธิดา เมื่อภิกษุสงฆ์มาพบ เห็นว่าเป็นผ้าที่ผู้เป็นเจ้าของทอดอาลัยแล้ว ก็นำเอามาทำเป็นสบง จีวร พิจารณาทอดผ้าป่าก็มีความเป็นดังกล่าว

ประเภทของผ้าป่า

ความจริงแล้ว การทอดผ้าป่ามีอยู่อย่างเดียว คือ "การนำผ้าไปทิ้งไว้ดังที่กล่าวมาแล้ว" แต่ในปัจจุบันนิยมทำในรูปแบบต่าง ๆ แตกต่างกันไป จึงมีชื่อเรียกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ผ้าป่าทางภริณี หรือผ้าป่าแถมภริณี ได้แก่ ผ้าป่าที่เจ้าของภริณีจัดขึ้น คือหลังจากทอดถวายผ้าภริณีเรียบร้อยแล้ว ก็ทอดถวายผ้าป่าด้วย ในวัดเดียวกันนั้น หรือทอดวัดอื่น ๆ อีกตามรายทางที่ไปทอดภริณี

๒. ผ้าป่าโยง ได้แก่ ผ้าป่าที่มีเจ้าภาพเดียว หรือหลายเจ้าภาพ จัดเป็นผ้าป่าหลาย ๆ กอง บรรทุกเรือ หรือรถ แห่ไปผ่านวัดไหนก็ทอดวัดนั้นเรื่อยไป จึงเรียกว่า "ผ้าป่าโยง" จะมีเจ้าภาพเดียว หรือหลายเจ้าภาพก็ได้

๓. ผ้าป่าสามัคคี ได้แก่ ผ้าป่าที่มีมากมายหลายเจ้าภาพ ร่วมกันมีการกำหนดแน่นอน (ฎีกาบอกบุญ) ว่าจะทอด ณ วัดแห่งใด มีวัตถุประสงค์อย่างไร นิยมทำกันในปัจจุบัน

การทอดผ้าป่า

นำผ้าป่าไปพาดคบนกิ่งไม้ต่อหน้าพระภิกษุสงฆ์ กล่าวคำถวายผ้าป่า พระสงฆ์รูปหนึ่งได้รับฉันทานุมิตติจากหมู่สงฆ์จะลุกขึ้นเดินถือตาลปัตรมาชักผ้าบังสกุลที่องค์ผ้าป่า โดยกล่าวคำว่าปริกรรมว่า "อิมัง ปิงสกุลละจีวรัง อัสสามิกัง มัยหัง ปาปุณนาติ" แปลใจความว่า "ผ้าบังสกุลผืนนี้เป็นผ้าที่ไม่มีเจ้าของหวงแหน ย่อมตกเป็นของข้าพเจ้า"

ต่อจากนั้นพระสงฆ์จึงสวดอนุโมทนาผลบุญ เจ้าภาพทรวัดน้ำอุทิศส่วนกุศล เป็นอันเสร็จพิธี

บทที่ ๕

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา

ศาสนาในไทย เป็นส่วนที่สองของวิชา ประเพณีและศาสนาในไทย ดังนั้น
ศึกษาศาสนาในไทย เนื่องจากประเทศไทยมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ประชาชนจึงสิทธิ์เลือก
นับถือศาสนาต่าง ๆ ตามความสมัครใจ เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ลิกซ์ เป็นต้น ในที่
นี้ก็จะศึกษาประวัติความเป็นมาของศาสนาและหลักธรรมสำคัญ ๆ ของแต่ละศาสนาพอเป็นพื้น
ฐานเป็นการ "รู้เขา รู้เรา" เท่านั้น มิได้มุ่งให้ศึกษาเพื่อให้ปฏิบัติธรรมในศาสนานั้น เพื่อให้เข้าถึง
อาณาจักรของพระเจ้า เพื่อให้ถึงซึ่งความหลุดพ้น (นิมกษะ) หรือเพื่อให้บรรลุถึงซึ่งพระนิพพานแต่
ประการใด หากมุ่งเพื่อให้เข้าใจสังคมของมนุษย์ ให้รู้จักจิตใจมนุษย์ ในฐานะนักสังคม ตาม
แบบปฏิบัติแห่งศาสตราจารย์ประกาศศาสนานั้น ๆ ดังนั้นการศึกษาศาสนา จึงมุ่งหมายเพียงเพื่อให้รู้
จัก และเข้าใจฐานะที่เราอยู่ในสังคมของมนุษย์เป็นสำคัญ

นักปราชญ์ได้แยกความต้องการของมนุษย์ออกไปหลายอย่าง เมื่อสรุปส่วน
สำคัญมี ๓ อย่าง คือ

๑. ความต้องการทางร่างกาย (Physical Needs) ได้แก่ ความต้องการปัจจัย ๔
คือ ความต้องการทางเศรษฐกิจ

๒. ความต้องการทางสังคม (Social Needs) คือความปรารถนาสร้างหลักฐาน
ทางครอบครัว หลักฐานในหมู่คณะ ในชาติ และกว้างออกไปถึงความต้องการผูกพันระหว่าง
ชาติแต่ความต้องการทั้งสองอย่างข้างต้น ยังไม่สำคัญ ความต้องการที่สำคัญที่สุดเป็นข้อสุดท้าย
คือ

๓. ความต้องการทางจิตใจ (Spiritual Needs) ได้แก่ความจำเป็นต้องมีศีล คือ
การละความชั่ว และมีธรรม คือการประพฤติดี อันเป็นรากฐานของกิจการทั้งปวง

ความต้องการทางศาสนาข้อสุดท้าย คือรากฐานเครื่องรับรองความต้องการทั้ง
สองอย่างข้างต้น ร่างกายจะดีต้องการปัจจัย ๔ เป็นเครื่องบำรุงฉันใด สังคมในชาติและระหว่าง
ชาติ จะมั่นคงถาวรอยู่ได้ ต้องประกอบด้วยศีลและธรรม จะละทิ้งศีลธรรมคือศาสนาไม่ได้เช่น
เดียวกัน เรื่องของบุคคลแต่ละคน เรื่องสังคมแต่ละหมู่คณะ ประวัติศาสตร์ของแต่ละชาติ ที่
พินาศล่มจมไปอย่างน่าเสียดายนั้น เพราะคนในสังคมนั้น ๆ เห็นว่า ศาสนาไม่ใช่ปัจจัยจำเป็น
สำหรับตน (เสฐียร พันธงชัย, ๒๕๔๑ : ๓-๔)

สังคมในประเทศไทยกำลังมีความสับสนอยู่ในปัจจุบันไม่ทราบว่าจะเกิดมาจากการ
ขาด "ความต้องการทางจิตใจ" หรือเปล่า เป็นสิ่งที่นักวิชาการทั้งหลายจะต้องคิดศึกษาวิจัย แต่

ความเป็นจริงก็น่าจะเป็นเช่นนั้น จะพัฒนาอะไรก็ตามด้านจิตของบุคคลไม่ ได้พัฒนากีฬากที่จะพัฒนาให้ทันอารยะประเทศได้ การศึกษา "ศาสนา" เป็นเรื่องสำคัญที่สุดในความต้องการในการพัฒนา แต่ในปัจจุบันนี้ถูกทอดทิ้งเป็นสิ่งที่น่าเสียดายที่สุด สถาบันการศึกษาไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา "ศาสนา" อย่างแท้จริงและต่อเนื่อง น่าจะถึงเวลาแห่งการหลงผิดทางการพัฒนาการศึกษา หันมาศึกษา "ศาสนา" อย่างแท้จริงสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้แล้ว มีพระดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงริเริ่มการศึกษาเพื่อประชาชนเป็นครั้งแรกในประเทศไทย พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้มากจึงมีพระราชหัตถเลขา ไปถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ความว่า

"ต่อไปภายภาคหน้าคนที่ได้เล่าเรียนคงจะประพฤติดีกว่าคนที่ไม่ได้เล่าเรียนนั้น หากถูกต้องไม่ คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตามคงจะหันไปทางทุกจริต คนรู้น้อยก็โกงไม่ค่อยคล่องคือโกงไม่สนิท คนรู้มากโกงคล่องขึ้นและโกงพิสดารขึ้น การที่หัดให้รู้อ่านอักษรวิธีไม่เป็นเครื่องฝึกหัดให้คนดีและคนชั่ว เป็นแต่ได้เรียนวิธีสำหรับจะเรียนความดีความชั่วได้คล่องขึ้น" (สมเด็จพระรามาธิบดี ศิริสุนทรมหาลงกรณ์, ๒๕๔๐ : ๗๐) คำกล่าวเมื่อ ๑๐๐ ปีก่อนกำลังปรากฏอยู่ในสังคมไทยในปัจจุบันนี้หรือเปล่าเป็นสิ่งที่ต้องคิด และหาวิธีการแก้ไขพัฒนาการศึกษาปูพื้นฐานจิตใจ ของคนให้ดีเสียก่อนแล้วค่อยจะพัฒนาสิ่งต่าง ๆ จึงได้ผลตามความต้องการ ในที่นี้ก็คือ ความต้องการทางด้านจิตใจ หรืออาหารใจ คือ "ศาสนา" ที่กำลังเจือจางเห็นห่างออกไปจากจิตใจเต็มที่อยู่ขณะนี้ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างรีบด่วนที่จะต้องศึกษา "ศาสนา" อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ความหมายของศาสนา

คำว่า "ศาสนา" เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "รีลิจิเยน" (Religion) ที่มาจากคำละตินว่า "เรลิจีโอ" (Religio) แปลว่า "สัมพันธพิธี" หรือ "ผูกพัน" หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ฮอปฟ์ (Hopfe, 1983 : 3) ได้กล่าวว่า "เรลิจีโอ" (Religio) แปลว่า "ความกลัว" หรือ "ความยำเกรงในอำนาจพระเจ้า" ตรงกับภาษาบาลีว่า "สาสน" แปลว่า คำสั่งสอน "คำสั่ง" หมายถึงข้อห้ามทำความชั่ว ที่เรียกว่าศีลหรือวินัย และเป็น "คำสอน" หมายถึงคำแนะนำให้ทำความดีที่เรียกว่า ธรรมะ รวมเรียกว่า ศีลธรรม (เดือนคำดี, ๒๕๔๑ : ๔)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๕ : ๗๗๐)

ได้อธิบายว่า "ศาสนา" คือลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตมประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็น

ไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนใน ความเชื่อถืออื่น ๆ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, (๗ สิงหาคม ๒๔๗๐) ได้ อธิบายว่า "ศาสนา" คือหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์กลายสภาพจากความเป็นคนแข็งและสัตว์ป่า ทำ ให้สัตว์ป่ากลายสภาพเป็นมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้กับมนุษย์ที่มีไฟผู้มีสภาพเป็นคนแข็ง และมี ไฟมีสภาพเป็นสัตว์ป่าทั้งหลาย

เสฐียรโกเศศ (๒๕๑๕ : ๑๕) ได้อธิบายว่า "ศาสนา" คือ การบูชาพระเจ้า ผู้ซึ่งมี ทิพย์อำนาจอยู่เหนือธรรมชาติด้วยความเคารพเกรงกลัว

หลวงวิจิตรวาทการ (๒๕๑๐ : ๑) ได้อธิบายว่า "ศาสนา" ต้องเป็นเรื่องที่มี ลักษณะดังนี้

๑. เป็นสิ่งที่เชื่อถือโดยมีความศักดิ์สิทธิ์และไม่ใช่เชื่อถือเปล่า ๆ ต้องเคารพบูชา ด้วย
๒. มีคำสอนทางศีลธรรมจรรยา และกฎเกณฑ์ ที่เกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติ เพื่อบรรลุผลอันดีงาม
๓. ปรากฏตัวผู้สอน ผู้ตั้ง ผู้ประกาศ ที่รู้กันแน่นอน และยอมรับว่าเป็นความ จริงทางประวัติศาสตร์
๔. มีคณะบุคคลทำหน้าที่โดยเฉพาะสำหรับความศักดิ์สิทธิ์และคำสอนนั้น สืบ ต่อบุคคล คณะนี้เรียกกันว่า "พระ หรือ "วรรณะ" และเป็นเพศพิเศษต่างกับสามัญชนเรียกว่า "สมณเพศ"
๕. มีการกวดขันเรื่องความจงรักภักดี ซึ่งฝรั่งเรียก Fidelity หมายความว่า ถ้า ถือศาสนาหนึ่งแล้ว จะไปถือศาสนาอื่นไม่ได้ แม้แต่จะเคารพบูชาปุชนียวัตถุของศาสนาหรือลัทธิ อื่นก็ถือว่าเป็นบาปใหญ่หลวงทีเดียว

พุทธทาสภิกขุ ได้แสดงไว้ว่า "ศาสนา" คือตัวการปฏิบัติหรือตัวการกระทำ อัน เป็นไปเพื่อความพ้นจากทุกข์ หรือสิ่งที่สัตว์นั้น ๆ ไม่พึงปรารถนา

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (๒๕๓๔ : ๕๑) ได้อธิบายว่า "ศาสน์ หรือ ศาสนา" คำสอน มี ๒ อย่าง คือ

๑. ปรียติศาสนา หมายถึงคำสอนฝ่ายปรียติ, คำสอนอันจะต้องเล่าเรียนหรือจะ ต้องซ้ำของ

๒. ปฏิบัติศาสนา หมายถึงคำสอนฝ่ายปฏิบัติ, คำสอนที่ต้องปฏิบัติ

สุชีพ ปุญญานุภาพ (๒๕๐๖ : ๑๒) ได้สรุปไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. ศาสนาคือที่ร่วมแห่งความเคารพนับถืออันสูงสุดของมนุษย์

๒. ศาสนาคือที่พึ่งทางจิตใจ ซึ่งมนุษย์ส่วนมากยอมเลือกยึดเหนี่ยวตามความพอใจและตามความเหมาะสมแก่เหตุแวดล้อมของตน

๓. ศาสนาคือคำสั่งสอน อันว่าด้วยศีลธรรมและอุดมคติสูงสุด ในเรื่องของบุคคล รวมทั้งแนวความเชื่อถือและแนวปฏิบัติต่าง ๆ กันตามคติของแต่ละศาสนา

ดเนีย ไชโยธา (๒๕๓๙ : ๑) ได้อธิบายว่า ศาสนามาจากศัพท์ในภาษาสันสกฤตว่า "ศาสน์" ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า "สาสน์" แปลว่า "คำสั่งสอน" หรือ "คำสอน" หรือ "การปกครอง" โดยมีความหมายเป็นลำดับดังต่อไปนี้

๑. คำสั่งสอน แยกได้เป็น คำสั่ง อันหมายถึง ข้อห้ามทำความชั่ว เรียกว่า ศีล หรือ วินัย และเป็น คำสอน อันหมายถึง คำแนะนำให้ทำความดี ที่เรียกว่า ธรรม เมื่อรวม คำสั่ง และ คำสอน จึงหมายถึง ศีลธรรม หรือ ศีล กับ ธรรม นั่นคือมีทั้ง ข้อห้ามทำความชั่ว และแนะนำให้ทำความดี

๒. การปกครอง หมายถึง การปกครองจิตใจของตนเอง ควบคุมดูแลตนเอง กล่าวตักเตือนตนเองอยู่เสมอ และรับผิดชอบการกระทำทุกอย่างของตน บุคคลผู้สามารถปกครองจิตใจของตนได้ ย่อมจะไม่ทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

เดียน คำดี (๒๕๔๑ : ๕) ได้อธิบายว่า "ศาสนา" คือวิถีชีวิตของมนุษย์และปรากฏการณ์อันหนึ่งในโลก ย่อมอาศัยเหตุปัจจัยให้มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของโลก

วนิดา จำเริญ (๒๕๔๑ : ๑) ได้สรุปความหมายของ "ศาสนา" เช่น

ศาสนา คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความจริงอันสูงสุด

ศาสนา คือ คำสั่งสอนของสิ่งที่มีอำนาจอันสูงสุด

ศาสนา คือ ระบบคำสอน

ศาสนา คือ ตัวกระทำเพื่อให้หลุดพ้นจากอันตรายที่ตนไม่ปรารถนา

ศาสนา คือ ความเชื่อต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ

องค์ประกอบของศาสนา

องค์ประกอบของศาสนา คือแก่นสารหรือส่วนสำคัญต่าง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นศาสนา อย่างสมบูรณ์ได้ต้องมีองค์ประกอบครบถ้วน ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง ประมาจารย์ทางศาสนา ท่านจัดให้เป็นลัทธิหรือปรัชญา องค์ประกอบของศาสนาที่ถือว่าสำคัญที่สุดมี ๕ ประการ คือ

๑. ศาสดา (Founder) คือ ผู้ตั้งศาสนา หรือผู้สอนดั้งเดิม

๒. คัมภีร์ศาสนา (Scripture) คือ ที่รองรับหลักธรรมคำสอนในศาสนานั้นด้วย

๓. นักบวช (Follower) คือ ผู้ปฏิบัติตามคำสอน หรือผู้สืบต่อศาสนา

- ๔. ศาสนสถาน (Holy place) คือสถานที่สำคัญของศาสนา หรือปูชนียสถาน
- ๕. สัญลักษณ์ (Symbolic) คือ เครื่องแสดงออกของศาสนา ด้านพิธีกรรมและปูชนียวัตถุ (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๒๙)

ความหมายของลัทธิ

คำว่า "ลัทธิ" ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า "Doctrine" ตามรากศัพท์เดิม แปลว่า "การสั่งสอน" หรือ "คำสั่งสอน" อันหมายถึงเรื่องที่ตั้งสอนกันมา ความเชื่อถือ โอวาทของนิกายใดนิกายหนึ่ง

คำว่า "ลัทธิ" ในภาษาไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๕ : ๗๒๗) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คติความเชื่อถือหรือความคิดเห็น เช่น ลัทธิศาสนา ลัทธิการเมือง ลัทธิประเพณี

ผู้ศึกษาจะสังเกตได้ว่า "ลัทธิ" หมายถึงความเชื่อถือที่ยังขาดเหตุผลอันสมบูรณ์ เป็นลักษณะความเชื่อของมนุษย์ที่แพร่หลายอยู่ในวงจำกัด เฉพาะกลุ่ม

ความแตกต่างระหว่างศาสนากับลัทธิ

ศาสนา	ลัทธิ
๑. เป็นสิ่งที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแห่งมวลมนุษย์ทั่วไป	๑. เป็นสิ่งที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของบุคคล เฉพาะกลุ่ม
๒. ต้องมีคำสอนเกี่ยวกับศีลธรรมเป็นหลัก	๒. ไม่มีหลักการที่ต้องมีคำสอนเกี่ยวกับศีลธรรม
๓. เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั่วไป	๓. เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนเพียงบางกลุ่ม
๔. ต้องมีคำสอนเกี่ยวกับจุดหมาย	๔. เน้นจุดหมายสูงสุดของชีวิตในปัจจุบันและอนาคตอันสัมพันธ์กับรูปธรรมเท่านั้น
๕. ต้องมีสถาบันและคัมภีร์ที่สืบต่อคำสอนและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งใดในคัมภีร์ได้	๕. มีคัมภีร์ไว้เป็นหลักการและมีสถาบันไว้ปฏิบัติกรให้บรรลุหลักการนั้น ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้
๖. ต้องมีพิธีกรรม	๖. ไม่จำเป็นต้องมีพิธีกรรมเสมอไป
๗. คำสั่งสอนของศาสนามีลักษณะศักดิ์สิทธิ์เป็นที่สักการบูชาของศาสนิกชน	๗. คำสอนของลัทธิไม่มีลักษณะศักดิ์สิทธิ์ผู้ถือตามลัทธิอาจมีความคิดเห็นที่สอดคล้องเท่านั้น จึงไม่มีการสักการบูชาต่อลัทธิ
๘. มีศาสดาเป็นผู้นำสั่งธรรมบอกชาวโลก หรือนำคำสั่งสอนของพระเจ้ามาบอกชาวโลก	๘. เจ้าลัทธิประกาศเพียงหลักการของตนซึ่งเป็นทัศนะส่วนตัว

๙. ต้องมีสัญลักษณ์ เช่น พระพุทธรูปศาสนาใช้ ธงธรรมจักรบ้าง ใช้พระพุทธรูปบ้าง คริสต์ศาสนาใช้ไม้กางเขน ศาสนาอิสลามใช้รูปพระจันทร์เสี้ยวมีดาว หนึ่งดวง เป็นต้น	

องค์ประกอบของลัทธิ

ลัทธิอาจมีองค์ประกอบไม่ครบทุกข้อเหมือนศาสนา ลัทธิมีองค์ประกอบเพียง ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ หรือ ๔ ข้อก็ได้ ลัทธิที่มีลักษณะเช่นนี้อาจเรียกว่าศาสนาก็ได้

๑. ลัทธินับถือแผ่นดิน ลัทธินี้เชื่อว่าแผ่นดินประเสริฐยิ่ง และเป็นเหมือนบิดามารดาของสิ่งทั้งปวง

๒. ลัทธิขงจื้อหรือศาสนาขงจื้อ มีผู้ตั้งคำสอน สถานที่ศึกษา ลัทธิหรือศาสนา และพิธีกรรม แต่ลัทธินี้ขาดนักบวชหรือสาวก

๓. ลัทธิชินโตหรือศาสนาชินโต มีคำสอน นักบวชหรือสาวก ศาสนสถาน หรือสถานศึกษา ลัทธิและศาสนพิธี แต่ไม่ปรากฏว่ามีผู้ตั้งหรือสถาปนา (दनัย ไชโยธยา, ๒๕๓๙ : ๔-๕)

มูลเหตุการเกิดศาสนา

การศาสนาเกิดมาจาก "ศรัทธา" คือความเชื่อเป็นจุดเริ่มของศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวง ศรัทธานั้นมี ๒ ประการ คือ

๑. ศรัทธาญาณสัมปยุต ได้แก่ ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา รู้เหตุรู้ผล หรือศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุผล

๒. ศรัทธาญาณวิปยุต ได้แก่ ความเชื่ออันเกิดจากความไม่รู้เหตุรู้ผล
 ศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวงเกิดจากศรัทธา ๒ ประการ ดังกล่าว ศรัทธาประกอบด้วย อวิชา เป็นญาณวิปยุต ศาสนาที่เกิดก็ตั้งอยู่ไม่ได้นาน เพราะไม่มีเหตุผลตามธรรมชาติ ส่วนศาสนาที่เกิดขึ้น และตั้งอยู่ได้นานเกิดจากศรัทธา ญาณสัมปยุตด้วยปัญญา (เสฐียร พันธงศรี, ๒๕๔๒ : ๑๖) เช่น

- ศาสนาเกิดจากความไม่รู้
- ศาสนาเกิดจากความกลัวปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
- ศาสนาเกิดจากความต้องการศูนย์รวมกำลังใจ
- ศาสนาเกิดจากความต้องการที่พึ่งทางใจ
- ศาสนาเกิดจากความต้องการความสงบสุขของสังคม

- ศาสนาเกิดจากความจงรักภักดี
- ศาสนาเกิดจากปัญญา (ความรู้เหตุรู้ผล)
- ศาสนาเกิดจากอิทธิพลของคนสำคัญ
- ศาสนาเกิดจากลัทธิการเมือง
- ศาสนาเกิดจากความเชื่อเรื่องวิญญาณ
- ศาสนาเกิดจากทฤษฎีที่เชื่อว่าสาเหตุของการเกิดศาสนามาจากการนับถือธรรมชาติ
- ศาสนาเกิดมาจากไสยศาสตร์
- ศาสนาเกิดจากความปรารถนาอันรุนแรงที่จะสร้างพระเจ้าขึ้นมา
- ศาสนาเกิดจากความเชื่อถือในอำนาจอันสูงสุดของพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่
- ศาสนาเกิดจากความเชื่อถือในหลักธรรมและกฎศีลธรรมต่างๆ และจริยธรรมทั่วไป

มูลเหตุพื้นฐานดั้งเดิมของการเกิดศาสนา

๑. ความเชื่อในเรื่องพลังอำนาจที่ไร้ตัวตน แต่มีมีนิทานภาพ
๒. ความเชื่อในเรื่องวิญญาณหรือผี
๓. ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์
๔. ความเชื่อในเรื่องการทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
๕. ความเชื่อในเรื่องข้อห้ามหรือที่เรียกว่าตราบู (Taboo)
๖. ความเชื่อในเรื่องรูปสัญลักษณ์หรือโตเต็ม (Totem)
๗. ความเชื่อในเรื่องการบวงสรวงสังเวยต่าง ๆ
๘. ความเชื่อในเรื่องพิธีกรรม
๙. ความเชื่อในเรื่องการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ (วนิดา ข้าเขี้ยว, ๒๕๔๑ : ๑๒)

มูลเหตุการเกิดศาสนาทั่วไป

๑. เพราะความไม่รู้แจ้งชัดในธรรมชาติทางภูมิศาสตร์
๒. เพราะความอยากเป็นใหญ่ของศาสดา
๓. เพราะความเมตตาของศาสดา
๔. เพราะความสงสัยในกฎของธรรมชาติ
๕. เพราะความต้องการที่พึ่งทางจิตใจของมวลมนุษย์
๖. เพราะความต้องการศูนย์รวมกำลังใจ
๗. เพราะความรู้แจ้งความจริงแห่งชีวิต
๘. เพราะความจำเป็นที่ต้องมีศาสนาเพื่อสันติสุขของสมาชิกในสังคม

มูลเหตุการเกิดศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

๑. เพราะความไม่รู้แจ้งชัดในธรรมชาติ
๒. เพราะความคิดคำนึงของสมณพราหมณ์ผู้บำเพ็ญพรต
๓. เพราะความต้องการยกวิญญาณเข้าสู่วิญญาณสากลหรือปรมาตมัม

มูลเหตุการเกิดพระพุทธศาสนา

๑. เพราะความสงสัยในกฎธรรมชาติ
๒. เพราะความเมตตาขององค์ศาสดา
๓. เพราะความต้องการให้มวลมนุษย์ได้พ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงและได้ประสบความสำเร็จ

ผลสำเร็จอย่างแท้จริง

๔. เพราะความรู้แจ้งความจริงแห่งชีวิต

มูลเหตุการเกิดคริสต์ศาสนา

๑. เพราะความเชื่อมั่นในศาสดาพยากรณ์
๒. เพราะความสำนึกผิดของศิษย์
๓. เพราะความไม่รู้แจ้งชัดในธรรมชาติทางภูมิศาสตร์

มูลเหตุการเกิดศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเกิดจากพระประสงค์ของพระอัลเลาะห์ที่จะทรงชี้แนวทางให้มนุษยชาติได้มีความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวที่แท้จริง ทั้งนี้ เพื่อให้มนุษย์รับรู้บุญคุณกตัญญูต่อพระอัลเลาะห์ ซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งในจักรวาล

อย่างไรก็ตาม ศาสนาทั้งหลายที่เกิดขึ้นเพราะเหตุผลทางการเมืองและเพราะต้องการแก้ปัญหาสังคมมีศาสนาเช่น ศาสนาสิกข์ และศาสนาขงจื้อ เป็นต้น ศาสนาแต่่าเกิดขึ้นเพราะเป็นไปตามวิถีทางของธรรมชาติ ศาสนาซันโตเกิดขึ้นเพราะปรากฏการณ์ธรรมชาติ ศาสนายูดาห์เป็นรากฐานของศาสนาเอกเทวนิยมที่นับถือพระเจ้าสูงสุดพระองค์เดียว และเป็นต้นกำเนิดของคริสต์ศาสนาและศาสนาอิสลามตามลำดับ (दनัย ไชยโยธา, ๒๕๓๙ : ๗-๘)

ประเภทของศาสนา

การเกิดศาสนาแต่ละศาสนามีความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และความเชื่อถือเป็นต้น จึงทำให้เกิดศาสนาหลายรูปแบบขึ้น เพื่อสะดวกในการศึกษา จำเป็นจะต้องมีการแบ่งศาสนาออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะและข้อเท็จจริงของศาสนาเหล่านั้น ดังนี้

๑. จัดตามลักษณะของศาสนา แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) เอกเทวนิยม (Monotheism) บูชาในพระเจ้าองค์เดียว เช่น ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เป็นต้น

๒) พหุเทวนิยม (Polytheism) บูชาในพระเจ้าหลายองค์ เช่น ศาสนาฮินดู และศาสนากรีกโบราณ เป็นต้น

๓) สัพพัตตเทวนิยม (Pantheism) บูชาพระเจ้าสถิตอยู่ในทุกหนทุกแห่ง เช่น ศาสนาฮินดู (บางลัทธิ) เชื่อว่าพระพรหมสถิตอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ซึ่งเป็นคำอธิบายพระเจ้าในเชิงปรัชญา

๔) อเทวนิยม (Atheism) ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก ได้แก่ พระพุทธศาสนา ศาสนาเซน เป็นต้น

๒. จัดตามเผ่าพันธ์ แบ่งออกได้ ๓ กลุ่ม คือ

๑) กลุ่มอารยัน ๔ ศาสนา คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาเซน พุทธศาสนา และศาสนาสิกข์

๒) กลุ่มมองโกล ๓ ศาสนา คือ ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ และศาสนาชินโต

๓) กลุ่มเซมิติก ๔ ศาสนา คือ ศาสนาไซโรฮัสเตอร์ ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

๓. จัดตามลำดับแห่งวิวัฒนาการของศาสนา แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๑) ศาสนาธรรมชาติ (Natural Religion) คือศาสนาที่นับถือธรรมชาติมีความรู้สึกสำนึกในธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ เป็นต้น มีวิญญาณสิงอยู่ จึงแสดงความเคารพนับถือโดยการเซ่นสรวง สังเวย เป็นต้น

การที่มนุษย์ได้เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติได้เอาความรู้สึกสามัญมนุษย์เข้าจับ จนทำให้เกิดความเชื่อว่าทุกอย่างต้องมีผู้สร้าง ในธรรมชาตินั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันอยู่เหนือธรรมชาติคอยควบคุมอยู่ซึ่งเป็นการแสดงออกของศาสนาดั้งเดิมและเป็นขั้นแรกที่มนุษย์แสดงออกซึ่งความสำนึกเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

๒) ศาสนาองค์กร (Organized Religion) ศาสนาประเภทนี้เป็นศาสนาที่มีวิวัฒนาการโดยลำดับเป็นศาสนาที่มีการจัดรูปแบบ มีการควบคุมให้เป็นระบบ จนถึงกับก่อตั้งในรูปสถานบันขึ้น บางครั้งเรียกว่า ศาสนาทางสังคม (Associative Religion) อันมีการจัดระบบความเชื่อสนองสังคม ซึ่งในการจัดนั้น ได้คำนึงถึงความเหมาะสมแก่สภาวะสังคม แต่ละสังคมเป็นหลักโดยก่อรูปเป็นสถาบันทางศาสนาขึ้น อันเป็นเหตุทำให้ศาสนาประเภทนี้มีระบบยิ่งขึ้น และมีความมั่นคงถาวรในสังคมสืบมา มีระบบและรูปแบบของตัวเอง เช่น ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดู หรือศาสนาพุทธ เป็นต้น ในปัจจุบัน

๔. จัดตามประเภทของผู้นับถือศาสนา แบ่งออกได้ ๓ ประเภท คือ

เม

ให้
ต่อ

กะ
ขึ้น
นา
เน็ด

และ
ต้อง

ภายิว

๑) ศาสนาเผ่า (Tribal Religion) คือ ศาสนาของโนเผ่าหนึ่งเป็นความเชื่อของกลุ่มชนในเผ่า เช่นศาสนาของคนโบราณเผ่าต่าง ๆ ซึ่งอาจพัฒนาการขึ้นเป็นศาสนาชาติ เช่นศาสนาฮินดู เช่น ยูดาเย ซินโต และศาสนาขงจื้อ เป็นต้น

๒) ศาสนาโลก (World Religion) คือ ศาสนาที่มีผู้นับถือกระจายอยู่ทั่วโลก ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่ง เช่น พระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เรียกอีกอย่างว่าศาสนาสากล

๓) ศาสนากลุ่ม (Segmental Religion) คือ ศาสนาที่เกิดจากศาสนาใหญ่ ๆ หรือนิกายย่อยของศาสนาสากล ซึ่งเกิดขึ้นจากสาเหตุกดดันทางสังคม เช่น การเหยียดสีผิว สิทธิทางกฎหมาย ความไม่เท่าเทียมกัน เป็นต้น กลุ่มบุคคลที่เสียเปรียบทางสังคมมีความประสงค์ที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน จึงฟื้นฟูลัทธิศาสนาและระบบทางสังคมให้เป็นของตัวเองขึ้นมาใหม่ จะรวบรวมผู้คนที่เห็นด้วยทำการเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรมของตนในต่างแดน เช่น กลุ่มชาวพุทธในอินโดนีเซีย กลุ่มมุสลิมดำในอเมริกา กลุ่มไซโรัสเตอร์ในอินเดีย กลุ่มฮินดูในแอฟริกาใต้ เป็นต้น โดยอาศัยศาสนาเป็นพลังชี้แนะ (เดือน คำดี, ๒๗๔๑ : ๖-๗)

๕. จัดตามการที่มีผู้นับถืออยู่หรือไม่

การจัดประเภทของศาสนาตามแนวนี้ มีเกณฑ์การจัดดังนี้

ก. ศาสนาที่ตายแล้ว

๑. ศาสนาที่ตายแล้วในทวีปยุโรป

๑.๑ ศาสนาของชาติกรีกโบราณ

๑.๒ ศาสนาของชนชาติดิวตันโบราณ

๑.๓ ศาสนาของชาติโรมันโบราณ

๑.๔ ศาสนาของชนชาติสแกนดิเนเวียโบราณ

๒. ศาสนาที่ตายแล้วในทวีปอเมริกา

๒.๑ ศาสนาของชนชาติเปรูโบราณ

๒.๒ ศาสนาของชนชาติเม็กซิกันโบราณ

๓. ศาสนาที่ตายแล้วในทวีปแอฟริกา

๓.๑ ศาสนาของชนชาติอีิปต์โบราณ

๔. ศาสนาที่ตายแล้วในทวีปเอเชีย

๔.๑ ศาสนาของชนชาติบาบิโลน

๔.๒ ศาสนาของชนชาติฟินิเซีย

๔.๓ ศาสนานี้ก็

๔.๔ ศาสนามิดรา

๔.๕ ศาสนาของชนชาติฮิตไตต์

ศาสนาที่ตายแล้วทั้ง ๑๒ ศาสนาเหล่านี้จัดเป็นประเภท "เทวนิยม" เพราะเชื่อในเทพเจ้า และเทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์ได้ปรากฏในแทบทุกศาสนา

ข. ศาสนาที่ยังมีชีวิตอยู่

๑. ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออก

๑.๑ ศาสนาชินโต

๑.๒ ศาสนาเต๋า

๑.๓ ศาสนาขงจื้อ

๒. ศาสนาที่เกิดในเอเชียใต้

๒.๑ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

๒.๒ ศาสนาเชน

๒.๓ ศาสนาพุทธ

๒.๔ ศาสนาสิกข์

๓. ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันตก

๓.๑ ศาสนาไซโรอิสเตอร์

๓.๒ ศาสนายิว หรือ ศาสนายูดาห์

๓.๓ ศาสนาคริสต์

๓.๔ ศาสนาอิสลาม

๔. ศาสนาที่เกิดใหม่

๔.๑ ศาสนาบาฮาอี

๔.๒ ศาสนาที่ปฏิเสธเทวนิยมและอเทวนิยม

๔.๓ พยานพระยะโฮวา

๔.๔ ลัทธิวิญญาณ

๔.๕ อาณาจักรแห่งคุณพ่อติไวน์

๔.๖ ศาสนาไซเคียนา

๔.๗ ศาสนาอื่น ๆ อีกจำนวนมาก

เมื่อสรุปแล้ว ศาสนาทั้งหลายอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ศาสนาประเภทเทวนิยม (Theism) ศาสนาที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าสร้าง

โลก ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนายูดาห์ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น

๒. ศาสนาประเภทอเทวนิยม (Atheism) ศาสนาที่ปฏิเสธพระเจ้าสร้างโลก หรือไม่นับถือพระเจ้า พระพุทธศาสนา ศาสนาเซน และศาสนาขงจื้อ เป็นต้น

เปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างศาสนาเทวนิยมกับอเทวนิยม

เทวนิยม	อเทวนิยม
๑. เชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลก	๑. เชื่อว่ากรรมเป็นผู้สร้าง
๒. เชื่อว่าพระเจ้าประทานหลักศีลธรรมและกฎหมายแห่งมวลมนุษย์	๒. หลักศีลธรรมและกฎหมายเกิดจากการศึกษาค้นคว้าของผู้รู้
๓. สอนให้มีความเชื่อในพระเจ้าโดยไม่ต้องมีการพิสูจน์	๓. สอนให้พิสูจน์แล้วจึงเชื่อ
๔. สอนให้มอบหรืออุทิศตนแต่พระเจ้า	๔. สอนให้มอบและอุทิศตนแก่ตนเอง
๕. พระเจ้าเป็นผู้ยิ่งใหญ่เพียงองค์เดียว พระองค์ทรงชี้พินิจวันพรุ่งนี้ ทรงคอยดูแลความเป็นไปของโลก ทรงคุ้มครองและให้รางวัลแก่ผู้ทำความดี และทรงลงโทษผู้ทำความชั่ว	๕. โลกและสิ่งต่าง ๆ ในโลกไม่ได้เกิดขึ้นจากการสร้างสรรคของเทพเจ้าหรือพระเจ้า แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติด้วยอำนาจของเหตุปัจจัย เมื่อมีเหตุปัจจัยทำให้เกิด สิ่งทั้งหลายก็เกิดมีขึ้น เมื่อสิ้นเหตุปัจจัยที่ทำให้มันดำรงอยู่ สิ่งต่าง ๆ ก็แตกดับเสื่อมสลายไป

(दनัย ไชยโยธา, ๒๕๓๙: ๑๐-๑๒)

ทำไมเราต้องศึกษาศาสนา

ศาสนาเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นพัฒนาการของมนุษย์ในด้านความคิด อีกทั้งยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นระบบ และมีกฎเกณฑ์ทำให้เกิดความสงบในสังคม การศึกษาศานานอกจากจะกระทำให้เราได้รู้กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับของแต่ละศาสนาแล้ว เรายังได้รู้ถึงประวัติของมนุษย์ แนวคิด วัฒนธรรม ปรัชญา วรรณคดี สังคมและการเมือง การศึกษาศาสนาจึงทำให้เราได้รู้ในศาสนาอื่น ๆ เช่น ผู้ที่ศึกษาวรรณคดีจะต้องเรียนรู้ศาสนาจึงจะทำให้ผู้นั้นมีความเข้าใจในวรรณคดี ได้สุขุมลุ่มลึกยิ่งขึ้น ผู้ที่เรียนนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ถ้าขาดความรู้ ความเข้าใจในศาสนาแล้ว จะไม่สามารถรู้แหล่งที่มาของระบบการเมืองการปกครอง และไม่สามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่อยู่ในชุมชน

ข้อ

ชนนั้น ๆ และผู้ที่เรียนศิลปะต่าง ๆ แต่วิธีการและเทคนิคในการสร้างสรรค์ศิลปะก็ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนรู้ศิลปกรรม ซึ่งจะต้องรู้สึกถึงอิทธิพลแห่งความเชื่อที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ศิลปกรรมในแขนงนั้น ๆ ซึ่งอิทธิพลเหล่านี้ส่วนมากมาจากความเชื่อทางด้านศาสนาและลัทธิปรัชญาต่าง ๆ

แม้ว่าในโลกเราจะมีศาสนาที่แตกต่างกันออกไป แต่ทั้งหมดต่างก็มีความสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และสอนบุคคลให้เป็นคนดี การศึกษาศาสนาแต่ละศาสนาอย่างปราศจากอคติจึงจำเป็นอย่างยิ่งเพราะทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจในการสร้างสันติภาพ

วิธีการศึกษาศาสนาต่าง ๆ อย่างไรจึงจะเกิดผลดี

ศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะทำบุคคลให้เป็นคนดี ศาสนาจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่ทำให้บุคคลก้าวพ้นจากความเป็นสัตว์โลก ไปสู่ความเป็นผู้ประเสริฐ เพราะวิทยาการทางศาสนาซึ่ง การศึกษาศาสนาจึงจำเป็นต้องหาทางพิจารณาด้วยสติปัญญาของผู้มีใจกว้าง ผู้ศึกษาควรทำใจเป็นกลางไม่สร้างอคติให้เกิดขึ้นด้วยการลำเอียงเข้าข้างศาสนาของตน แต่ควรมองหาส่วนดีของศาสนาอื่น เพราะแต่ละศาสนาล้วนมีภูมิหลังของการเกิดศาสนาที่แตกต่างกันออกไป ทำให้หลักปฏิบัติต่าง ๆ หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับจริตของคนในถิ่นนั้น ๆ การศึกษาศาสนาแต่ละศาสนาเพื่อให้บังเกิดผลดีเราจึงควรพิจารณาจากศาสตร์ต่าง ๆ เข้ามาประกอบกันดังต่อไปนี้คือ

๑. การศึกษาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และข้อเท็จจริงอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์

๒. การศึกษาทางจิตวิทยา ให้เห็นว่าคนแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีความคิดเห็นอย่างไร มีความพอใจอย่างไร และมีศรัทธาความเชื่อดีอย่างไร

๓. การศึกษาความเป็นไปของสังคม โดยเหตุที่ศาสนาเป็นธรรมสากลของมนุษย์ เป็นรากฐานแห่งสังคมดังกล่าวข้างต้น จึงจำเป็นต้องศึกษาพิจารณาถึงความสัมพันธ์และภาวะแวดล้อมของสังคมด้วย

๔. การศึกษาทางอักษรศาสตร์ ในที่นี้หมายความว่าการศึกษาจากตัวอักษร คือตัวหนังสือที่ดัดแปลงมาจากภาพจริง เช่น อักษรหนังสือของชาวอียิปต์โบราณ และอักษรจีน (ที่เขียนคำว่า คน โดยอาศัยจากภาพจริงของคน เขียนคำว่า นก ต้นไม้ ดวงจันทร์ ภูเขา แผ่นดิน ฯลฯ จากภาพจริงของสิ่งนั้น ๆ)

ความ

ระบบ

ศรัทธา

กรรม

ผู้

ยิ่งขึ้น

แหล่ง

ในชุมชน

๕. การศึกษาศิลปะ ตามธรรมดา การแสดงออกซึ่งศรัทธาในศาสนา มีทางออก อยู่หลายทาง อาจเป็นทางตัวหนังสือ ทางประดิษฐ์ด้วยคำทางดนตรี และทางการสร้างเสริมศิลปะ ให้เกิดขึ้นโดยวิธีอื่น อาทิ การจัดสร้างศิลปวัตถุ และปูชนียสถาน เป็นต้น

๖. การศึกษาวิธีปฏิบัติธรรม ของบุคคลแต่ละคนโดยเฉพาะ ข้อนี้มุ่งหมายถึง การปฏิบัติเพื่อบรรลุนั้นสุดท้าย (Summum - bonum) ในชีวิตของคนหลักของศาสนาทุกศาสนา มีธรรมคำสอนชั้นสูงสุด เพื่อยังผู้ปฏิบัติให้ถึงที่สุดแห่งความปรารถนาในชีวิต จุดสุดท้ายในชีวิต นั้น อาจเรียกว่า "นิพพาน" อาจเรียกว่า "โมกษะ" อาจเรียกว่า "การเข้าถึงซึ่งอาณาจักรของ พระเจ้า" หรือเรียกด้วยคำอื่นใด

๗. ศึกษาจากคัมภีร์ นักปราชญ์ศาสนาเปรียบเทียบ ชื่อ Robert Ernest Hume ให้ทรรศนะเป็นเหตุผลในการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบที่ใกล้ชิดที่สุดไว้ว่าถ้าจะหาทาง ศึกษาอะไรอย่างอื่นไม่ได้เลย ก็จะต้องศึกษาถึงเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือ "ศึกษาจากคัมภีร์" ของศาสนา

๘. การศึกษาเทพนิยาย เรื่องลัทธิศาสนาของมนุษย์แต่โบราณมีตำนานชาวบ้าน และเทพนิยาย คือ เรื่องราวของเทพเจ้า (เสฐียร พันธงชัย, ๒๖๔๒ : ๔๒-๔๓)

ความสำคัญและประโยชน์ของศาสนา

ความสำคัญของศาสนา

๑. ศาสนาสร้างระเบียบความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้เป็นไปในแนวเดียวกันโดยเป็นบรรทัดฐานของสังคม

๒. ศาสนาเป็นที่พึ่งและเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของมนุษย์

๓. ศาสนาช่วยยกระดับจิตใจ ทำคนให้เป็นมนุษย์ เป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือ

๔. ศาสนาช่วยสร้างจิตสำนึกค่าของความเป็นมนุษย์และบำเพ็ญตนเป็นคนมี

ประโยชน์

๕. ศาสนาเป็นพลังใจให้สามารถเผชิญชีวิตด้วยความกล้าหาญไม่หวั่นไหวต่อโลก ธรรมและความตาย ทำให้มีความสงบสุขและผาสุกในชีวิต

๖. ศาสนาเป็นแหล่งกำเนิดจริยธรรม เพราะมีหลักธรรมสอนให้คนประพฤติใน แนวทางที่ถูกต้อง

๗. ศาสนาเป็นพื้นฐานกฎศีลธรรมของสังคม

๘. ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะและวัฒนธรรมของประเทศ

๙. ศาสนาช่วยทำให้ชีวิตครอบครัวอบอุ่น เป็นแหล่งผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณ

ค่าให้แก่สังคม

อก
ปะ
ถึง
นา
วัด
อง

๑๐. ศาสนาเป็นปอเกิดแห่งวิทยาการต่าง ๆ

๑๑. ศาสนาช่วยสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยจัดช่องว่างทางสังคม สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้น เป็นรากฐานแห่งความสามัคคี และการร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชน และสร้างความสงบสุขความมั่นคง ให้แก่ชุมชน

๑๒. ศาสนาเป็นมรดกล้ำค่าแห่งมนุษยชาติ เป็นความหวังและวิถีทางสุดท้ายแห่งความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ

ประโยชน์ของศาสนา

๑. ศาสนาสอนองความต้องการทางจิตใจของมนุษย์ เช่นสอนให้ทำความดี ละความชั่ว ละอายต่อบาปทุกชนิด

๒. ศาสนาสอนให้คนเป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลสตัณหา โดยใช้สติ ปัญญาเป็นเครื่องชี้นำทางที่ถูกต้อง

๓. ศาสนาทำให้มนุษย์ปกครองตนเองได้ในทุกสถานที่และทุกเวลา

๔. ศาสนาสอนให้มนุษย์มีจิตใจสะอาด ไม่กล้าทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

๕. ศาสนาทำให้มนุษย์ผู้ประพฤติตามพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน และช่วยให้มนุษย์ประสบความสำเร็จของจิตใจเป็นขั้น ๆ จนบรรลุเป้าประสงค์ สูงสุดของชีวิต

๖. ศาสนาช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยให้เขามีหลักในการดำเนินชีวิต ให้ชีวิตมีความหมายและความหวัง และช่วยให้เกิดเสถียรภาพและความสงบสุขในสังคม (दनय ไซโยธา, ๒๕๓๙ : ๙)

าน

โยว

ื่อ

โลก

ติใน

ไค้ณ

บทที่ ๖

พระพุทธศาสนา

ประวัติโดยสังเขป

ประวัติของพระพุทธศาสนาเริ่มต้นมาจากการประสูติของพระศาสดาทรงพระนามว่าสิทธัตถะจนกระทั่งตรัสรู้ แล้วประกาศหลักธรรมของพระองค์ที่เรียกว่าคัมภีร์ว่า "พระไตรปิฎก"

การถือปฏิสนธิ

สันดุสิตเทพทรงรับคำเชิญของบรรดาเทพเจ้า ทรงหยุดการดำรงพระชนม์บนสวรรค์เสด็จสู่โลกมนุษย์เพื่อเข้าสู่พระครรภ์ของพระนางสิริมหามายา พระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ ในคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ พระนางทรงสุบินนิมิตรพระยาช้างเผือกเชือกหนึ่ง เอาจวงชูดอกบุณฑริก (บัวขาว) เข้ามายังพระแท่นบรรทม กระทำประทักษิณพระแท่นบรรทม ๓ รอบ แล้วเข้าสู่ พระอุทรด้านขวา เมื่อทรงตื่นบรรทม พระนางทรงเล่าพระสุบินนิมิตรให้พระราชสวามีฟัง พระองค์รับสั่งให้โหราจารย์ประจำราชสำนักมาทำนาย โหราจารย์ทำนายว่าจะมีพระราชโอรสผู้มีบุญญาธิการมาบังเกิดในพระครรภ์ของพระเทวี

การประสูติ

ตามธรรมเนียมของชาวอารยันเผ่าศากยะสมัยนั้น สตรีที่มีครรภ์แก่จนคลอดจะต้องกลับไปคลอดที่บ้านเกิดของตน ดังนั้นพระเจ้าสุทโธทนะจึงได้ทรงตระเตรียมให้พระเทวีเสด็จกลับไปประสูติพระโอรส ณ กรุงเทวทหะ ขณะเดินทางผ่านสวนที่น้ำรินรมย์แห่งหนึ่งชื่อลุมพินี ขบวนเสด็จก็ได้หยุดเพื่อให้พระเทวีทรงพักผ่อน ทันใดนั้นพระนางก็ได้ประสูติพระราชโอรสและประทับพักผ่อนอยู่ใต้ต้นสาละ เมื่อประสูติพระราชกุมารเสด็จดำเนินไป ๗ ก้าว เปล่งอุทานว่า "เราเป็นผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก เราเกิดชาตินี้เป็นหนสุดท้าย" หลังจากประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะรับสั่งให้ประชุมโหราจารย์ประจำราชสำนัก จำนวน ๘ คน เพื่อทำนายลักษณะและขนานพระนาม ๗ ใน ๘ คนนั้นทำนายเป็น ๒ ทางคือ "ถ้าพระราชกุมารเสด็จอยู่ครองราชสมบัติจักได้เป็นจักรพรรดิมีกฤษฎาภินิหารแผ่ไปทั่วสิบทิศ ถ้าเสด็จออกบวชก็จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า" แต่โกณฑัญญะพราหมณ์หนุ่มที่สุดในจำนวนพราหมณ์ทั้ง ๘ ยืนยันว่า "พระราชกุมารจะต้องเสด็จออกบวชแน่นอนและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า" โหราจารย์ทั้งหมดได้ขนานพระราชกุมารว่า "สิทธัตถะ" แปลว่า ผู้สำเร็จในสิ่งที่ประสงค์

ชีวิตในวัยเยาว์ / ความสุขสำราญในเยาว์วัย

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะมีพระชนม์มายุได้ ๗ ปี พระบิดาได้ขุดสระสำหรับเจ้าชายสิทธัตถะ ๓ สระ คือ

๑. สระที่หนึ่งสำหรับปลูกดอกอุบลบัวหลวง

๒. สระที่สองสำหรับปลูกปทุมบัวหลวง

๓. สระที่สามสำหรับปลูกนุทริกบัวหลวง

ทรงตกแต่งสระทั้งสามนี้อย่างสวยงามเป็นที่สำราญพระทัยของพระราชกุมาร และได้สร้างปราสาทขึ้นสามหลัง

๑. รัมยปราสาท

๒. สัมยปราสาท

๓. สุขปราสาท

ปราสาททั้งสามหลังนี้ อยู่ในบริเวณอุทยานแห่งเดียวกันมีทางเดินติดต่อกันได้ทั้งสามหลัง พระราชกุมารประทับอยู่ในประสาทรหลังหนึ่ง ๆ ตามฤดูกาลนั้น มีอุทยานที่สวยงามซึ่งมีดอกไม้ไม้นานาพรรณ มีขัตติยกุมารซึ่งพระประยูรญาติถวายเป็นเพื่อนเล่น

การศึกษา

เมื่อพระชนมายุ ๘ ปี พระราชกุมารได้เข้าศึกษาในสำนักของครูวิศวามิตร วิชาที่ศึกษา คือ ศึกษาศาสตร์ ๑๘ ประการ

๑. สุตติ ความรู้ทั่วไป
๒. สัมมติ ความรู้กฎธรรมเนียม
๓. สังขยา คำนวณ
๔. โยคยันตร์ การช่างการยนต์
๕. นิติ นิติศาสตร์
๖. วิเสสิกา ความรู้การอันให้เกิดมงคล
๗. คันธพพา วิชาร้องรำ
๘. คณิตกา วิชาบริหารร่างกาย
๙. ธนุพเพธา วิชายิงธนู
๑๐. ปุราณมา โบราณคดี
๑๑. ติกิจจณา วิชาแพทย์
๑๒. อิติहासा ตำนาน หรือ ประวัติศาสตร์
๑๓. โชติ ดาราศาสตร์
๑๔. มายา ตำราพิชัยสงคราม
๑๕. ฉันทสา การประพันธ์
๑๖. เกตุ วิชาพุด
๑๗. มันตา วิชามนต์
๑๘. สัททา วิชาไวยากรณ์

มหาบุรุษลักษณะอันเป็นคุณสมบัติประจำของเจ้าชายสิทธัตถะไว้ ๓๒ ประการ และคุณลักษณะพิเศษในฐานะพระพุทธเจ้าไว้อีก ๙ ประการ ดังนี้คือ

๑. มีพื้นเท้าสม่ำเสมอ
๒. ฝ่ามือมีลายจักร มีซี่กำข้างละพันพร้อมทั้งกงและดุม
๓. มีสันยาว
๔. มีนิ้วมือนิ้วเท้าเรียวยาว
๕. มีฝ่ามือฝ่าเท้าอ่อนละมุน
๖. มีลายฝ่ามือฝ่าเท้าดุจตาข่าย
๗. มีข้อเท้าอยู่สูง
๘. มีแข้งดุจแข้งเนื้อทราย
๙. แมื่อยืนไม่ย่อตัวลงก็สามารถตะเข้เข้าได้ด้วยมือทั้งสอง
๑๐. มีองคชาติตั้งอยู่ในฝัก
๑๑. มีสีกายดุจทอง คือมีผิวหนังดุจทอง
๑๒. มีผิวหนังละเอียด
๑๓. มีขนชุมละเส้น เส้นหนึ่ง ๆ อยู่ชุมหนึ่ง
๑๔. มีปลายขนขนขึ้น มีสีดุจดอกอัญชัน ขึ้นเวียนขวา
๑๕. มีกายดุจพรม
๑๖. มีเนื้อนูนหนาในที่ ๗ แห่ง คือ หลังมือ ๒ หลังเท้า ๒ บ่า ๒ และที่คอ ๑
๑๗. มีกายข้างหน้าดุจราชสีห์
๑๘. มีหลังเต็มบริบูรณ์ ไม่เป็นร่อง
๑๙. มีทรวดทรงดุจต้นไทร คือ กายกับวาเท่ากัน
๒๐. มีคอกกลมเกลี้ยง
๒๑. มีประสาทรับรสอันเลิศ
๒๒. มีคางดุจคางราชสีห์
๒๓. มีพื้น ๔๐ ซี่บริบูรณ์
๒๔. มีพื้นเรียบเสมอ
๒๕. มีพื้นสนิทชิดกัน
๒๖. มีเขี้ยวสี่ข้างงาม
๒๗. มีลิ้นใหญ่และยาว
๒๘. มีเสียงดุจเสียงพรม คือ เสียงไพเราะ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ เสียงสละสลาย (๑) ฐู่ได้ง่าย (๒) ไพเราะ (๓) น่าฟัง (๔) หดย้อย (๕) ไม่แหบเครือ (๖) ลึก

(๗) ก้อง (๘) หรือเหมือนเสียงการะเวก

- ๒๙. มีนัยน์ตาดำสนิทเหมือนสีนิล
- ๓๐. มีตาบริสุทธิ์ ดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด
- ๓๑. มีอุณาโลมที่หว่างคิ้วขาวอ่อนเหมือนสำลี
- ๓๒. มีศีรษะรับกับกรอบหน้า

ในฐานะผู้มีตนอันพัฒนาสูงสุด ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงได้รับการสรรเสริญด้วยคุณสมบัติ ๙ ประการ คือ

- ๑. เป็นพระอรหันต์
- ๒. ตรัสรู้เองโดยชอบ
- ๓. ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
- ๔. เสร็จไปได้แล้ว
- ๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก
- ๖. เป็นสารถิ์ฝึกคนที่ฝึกได้ไม่มีใครยิ่งกว่า
- ๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
- ๘. เป็นผู้ตื่นและเบิกบานอยู่เสมอ
- ๙. เป็นผู้มิใช่คน

ซึ่งย่อลงในคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ ทรงสมบุรณ์ด้วยพระปัญญาคุณ พระกรุณาธิคุณ และพระวิสุทธิคุณ (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๓๔)

การอภิเษกสมรส

เจ้าชายสิทธัตถะทรงเจริญพระชนมายุ ๑๖ พรรษา อยู่ในวัยหนุ่มจรรยา มีพระวรกายที่สง่างามและแข็งแรงมีพระจริยาวัตรงดงาม และมีน้ำพระทัยประกอบด้วยเมตตา กรุณาเป็นที่รักของคนทั้งปวง พระราชมบิดาทรงดำริว่าถึงเวลาแล้วที่พระราชโอรสจะอภิเษกสมรสกับชัตติยนารีคู่ควรกัน จึงรับสั่งให้ประชุมราชกัญญาทั่วพระราชอาณาจักร และอาณาจักรใกล้เคียง เพื่อให้เจ้าชายทรงเลือก เจ้าชายทรงเลือกเจ้าหญิงยโสธรา (พิมพา) เป็นพระชายา พระประยูรญาติทั้งสองฝ่ายจึงได้ประกอบพระราชพิธีอภิเษกสมรสให้อย่างมโหฬาร เป็นที่ปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง

การเสด็จออกบวช / เสด็จประพาสอุทยาน

ดังที่โหราจารย์ทำนายไว้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะจะได้เป็นจักรพรรดิหรือพระศาสดาในโลกอย่างใดอย่างหนึ่งพระราชบิดาทรงปรารถนาให้เจ้าชายเสด็จอยู่ครองราชสมบัติ จึงพยายามหาวิธีผูกมัดให้พระองค์เพลิดเพลินในความสุขทุกข้ออย่างวันหนึ่งขณะที่หนีออกนอกพระราชสถานกับสารถิ์ ชื่อ ฉันทะ เพื่อเสด็จประพาสอุทยานทรงทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ ชนิดคือ คนแก่

คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต เจ้าชายสิทธัตถะรู้สึกสลดสังเวชใจต่อสภาพที่ได้ปรากฏต่อพระ
 พักตร์ทรงรำพึงว่าสักวันพระองค์ก็จักตกอยู่ในสภาพเช่นนี้บ้าง เมื่อทอดพระเนตรเห็นใบหน้าอัน
 สงบของนักบวช จึงได้ความคิดว่านี่อาจเป็นวิธีเดียวที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ จึงตัดสินใจ
 ออกบวช จากเหตุการณ์ที่ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๔ ที่สร้างความสะเทือนใจอย่างยิ่งแก่เจ้า
 ชายสิทธัตถะนั้นเกิดขึ้นก่อนพระราชโอรสประสูติเล็กน้อย พอเสด็จกลับวังก็ได้ทราบข่าวพระนาง
 ยโสธราพระชายาได้ประสูติพระโอรส ความรักความเสน่หาเกิดขึ้นท่วมทับพระทัยของผู้เป็นพ่อจน
 รู้สึกในวินาทีต่อมาว่ามันเปรียบเสมือนบัวงอกที่พ้นพระองค์ให้ติดอยู่ในโลกียวิสัย ยากจะสลัดออก
 ไปได้ จึงทรงเปล่งอุทานว่า "บัวงอกขึ้นแล้ว" ด้วยเหตุนี้พระโอรสจึงทรงพระนามว่า "ราहुล" แปล
 ว่าบัว พระองค์เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคใหญ่หลวงต่อการบรรลุสังขารม ในคืนวันนั้นพระ
 องค์จึงเข้าไปทอดพระเนตรพระชายาและพระโอรสซึ่งกำลังบรรทมหลับอยู่ เป็นการอำลาครั้งสุดท้าย
 ท้ายก่อนเสด็จออกบวชโดยทรงม้ากัณฐกะเป็นพาหนะ มีนายฉันทะมหาดเล็กติดตามไปด้วย
 ได้อธิษฐานเพศบรรพชิตที่ฝั่งแม่น้ำอนิมานทีเมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา

ตรัสรู้ / การทรมานกาย

หลังจากเสด็จออกผนวชแล้วได้พักอยู่ที่อนุปิยัมพวันเป็นเวลา ๗ วัน แล้วได้
 เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ ได้รับความอุปถัมภ์ของพระเจ้าพิมพิสารเข้าศึกษาอยู่ในสำนักของดาบัสทั้ง
 สองท่าน เมื่อจบความรู้ของอาจารย์ทั้ง ๒ ท่าน แล้วก็ออกเดินทางไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม
 ที่นี่พระองค์ได้เริ่มบำเพ็ญทุกรกิริยาเป็น ๓ วาระคือ

- วาระที่ ๑ ทรงกตพระทนต์ด้วยพระทนต์ กตพระชีวหาด้วยพระตาล
- วาระที่ ๒ ทรงผ่นกลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ
- วาระที่ ๓ ทรงอดอาหาร

เมื่อการบำเพ็ญทุกรกิริยาไม่เป็นผลก็ทรงเลิก และหันเข้าหาวิธีปฏิบัติทางใจเริ่ม
 บริโภคอาหารจนร่างกายเป็นปกติ ในขณะที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่นั้น พวกปัญจวัคคีย์
 ได้เฝ้าอุปัฏฐากอยู่ด้วย เพราะหวังว่าเมื่อพระองค์ทรงตรัสรู้แล้วจะได้สอนตนบ้าง ครั้นเห็นพระ
 องค์ทรงคลายจากบำเพ็ญเพียรทางกายจึงพากันหนีไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทั้งพระองค์ไว้
 โดดเดี่ยว นับว่าโชคดีที่พระองค์จะได้บำเพ็ญเพียรอย่างสงบ ไม่มีใครรบกวน วันหนึ่งพระองค์
 ประทับใต้ต้นโพธิ์ นางสุตชาดา ธิดานายบ้านเสนานิคมนั้น ได้นำข้าวมธุปายาสไปถวายรุกข
 เทวดาแต่ไปพบพระพุทธองค์นั่งอยู่ ณ ที่นั้น ก็เข้าใจว่ารุกขเทวดาแสดงให้เห็น ก็ตั้งใจนำถาดข้าว
 มธุปายาสไปถวายภายหลังทราบว่าพระองค์เป็นมนุษย์ธรรมดาจึงยั้งใจไว้เพราะเห็นอาการ
 อันน่าเลื่อมใส เมื่อรับข้าวมธุปายาสแล้ว พระองค์ก็นำไปฉันใกล้แม่น้ำเนรัญชรา เมื่อฉันเสร็จ
 แล้วทรงอธิษฐานว่า "ถ้าหากเราได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วขอให้อาตมนี้ลอยทวนกระแส
 น้ำขึ้นไป ด้วยอำนาจของพระองค์เถิดถอยทวนกระแส น้ำขึ้นไปประมาณ ๑ เส้น แล้วก็จมลง

วิ
 ส
 ล
 ะ
 น
 ทา
 าม
 าน
 แก่

ไปยังภพภาค” ขณะเสด็จพักอยู่ใต้ต้นโพธิ์ในระหว่างนั้นได้มี โสทธิยพราหมณ์ถวายหม้อน้ำค่า ๘
 กำ เพื่อเป็นบัลลังก์ประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ซึ่งอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำเน
 รัญชรา และ ณ ที่นั้นเองพระองค์ได้ตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยวที่จะไม่ลุกจนสำเร็จความประสงค์จึง
 อธิษฐานจิตว่า “ถ้ายังมีได้ตรัสรู้หลุดตรัสมาสัมโพธิญาณเพียงใด แม้เลือดเนื้อจะเหือดแห้งไป
 เหลือแต่หนัง เส้นเอ็น กระดูกก็ตามที เราไม่ลุกจากที่นี้อย่างเด็ดขาด”

หลังจากประทับใต้ต้นโพธิ์ในราตรีนั้นซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ พระองค์ได้ตรัสรู้
 อริยสัจ ๔ คือ

๑. ทุกข์ ความทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก
๒. สมุทัย เหตุเกิดทุกข์
๓. นิโรธ ความดับทุกข์
๔. มรรค หนทางความดับทุกข์

หลังจากตรัสรู้แล้วได้ใช้เวลา ๔๕ ปี ประกาศพุทธศาสนา จึงดับขันธปรินิพพาน
 พระองค์ได้ประกาศหลักธรรม รวบรวมเป็นคัมภีร์เรียกว่า “พระไตรปิฎก”

โครงสร้างพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. พระวินัยปิฎก
๒. พระสุตตันตปิฎก
๓. พระอภิธรรมปิฎก

พระวินัยปิฎก แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน คือ

๑. ภิกขุวิภังค์ ว่าด้วยวินัยของพระภิกษุ ๒๒๗ ข้อ มี ๒ เล่ม
๒. ภิกขุณีวิภังค์ ว่าด้วยวินัยของภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ มี ๑ เล่ม
๓. มหาวัคค์ ว่าด้วยชั้นธกะต่าง ๆ เช่น มหาชั้นธกะ เป็นต้น มี ๑๐ ชั้นธกะ

มี ๒ เล่ม

๔. จุลวัคค์ ว่าด้วยชั้นธกะต่าง ๆ ตั้งแต่ชั้นธกะที่ ๑๑-๒๒ ว่าด้วยวัตร ธรรม

ประเพณีต่าง ๆ ของพระสงฆ์ มี ๒ เล่ม

๕. ปริวาร ว่าด้วยคู่มือวินัยเป็นคำถามตอบวินัยโดยย่อ ๆ ชุกวิภังค์และชั้นธกะมี

๑ เล่ม

พระสุตตันตปิฎก แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน

๑. ทีมนิกาย รวมพระสูตรยาว ๆ มีพรหมชาลสูตรเป็นต้น มี ๓ เล่ม

๒. มัชฌิมนิกาย รวมพระสูตรขนาดกลาง มี ๓ เล่ม
๓. สังยุตตนิกาย รวมพระสูตรขนาดเล็กเป็นหมวด ๆ มี ๕ เล่ม
๔. อังคุตตนิกาย รวมหมวดธรรมตั้งแต่หมวดหนึ่งถึงเกินหมวด ๑๐ มี ๕ เล่ม
๕. ขุททกนิกาย ชุมนุมบทธรรมทั้งหลายทั้งที่ยาวและสั้นทั้งหมด ๑๕ คัมภีร์ มี ๙ เล่ม

พระอภิธรรมปิฎก แบ่งออกเป็น ๗ ส่วน คือ

๑. สังคณี ประมวลธรรมเป็นชุด ๆ เรียกว่า มาติกา มี ๑ เล่ม
๒. วิภังค์ การจำแนกธรรมออกเป็นชั้นๆ ธาตุ เป็นต้น มี ๑ เล่ม
๓. ธาตุกถา นำข้อธรรมมาจัดเข้าในชั้นๆ ธาตุ อายตนะ ครั้งเล่ม
๔. ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติต่างๆ มีครั้งเล่ม
๕. กถาวัตถุ ปัญหาถามตอบของนิกายต่างๆ ๑๘ นิกาย มี ๑ เล่ม
๖. ยมก ว่าด้วยคำอธิบายหลักธรรมออกพิสดารเป็นคู่ๆ มี ๒ เล่ม
๗. ปฎิฐาน ว่าด้วยปัจจัยต่างๆ ๒๔ โดยพิสดาร มี ๑ เล่ม

พระไตรปิฎก ๔๕ เล่ม

พระวินัย ๘ เล่ม	พระสูตร ๒๕ เล่ม	พระอภิธรรม ๑๒ เล่ม
- ภิกขุวิภังค์ ๑-๒	- ทีฆนิกาย ๙-๑๑	- สังคณี ๓๔
- ภิกขุณีวิภังค์ ๓	- มัชฌิมนิกาย ๑๒-๑๔	- วิภังค์ ๓๕
- มหาวรรค ๔-๕	- สังยุตตนิกาย ๑๕-๑๙	- ธาตุกถา ๓๖ (ครั้งเล่ม)
- จุลวรรค ๖-๗	- อังคุตตรนิกาย ๒๐-๒๔	- ปุคคลบัญญัติ ๓๖ (ครั้งเล่ม)
- ปรีวาร ๘	- ขุททกนิกาย ๒๕-๓๓	- กถาวัตถุ ๓๗
		- ยมก ๓๘-๓๙
		- ปฎิฐาน ๔๐-๔๕

หมายเหตุ : พระไตรปิฎก มีจำนวน ๔๕ เล่ม เพราะจัดแบ่งตามเวลาที่พระพุทธเจ้าได้

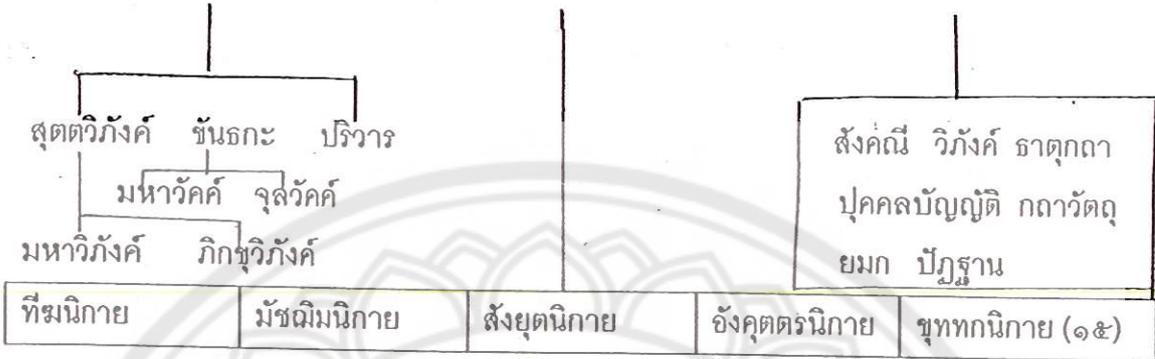
ประกาศพระพุทธศาสนาใช้เวลา ๔๕ ปี

บาลีพระไตรปิฎก

วินัยปิฎก (๕ คัมภีร์)

พระสูตรตันตปิฎก (๕ คัมภีร์)

อภิธรรมปิฎก (๗ คัมภีร์)

๑. ขุททกปาฐ	๒. ธรรมบท	๓. อุทาน	๔. อิติวุตตก	๕. สุตตนิบาต
๖. วิมานวัตถุ	๗. เปตวัตถุ	๘. เถรคาถา	๙. เถรีคาถา	๑๐. ชาดก
๑๑. นิเทศ	๑๒. ปฏิสัมภิทามรรค	๑๓. อุปาทาน	๑๔. พุทธวงศ์	๑๕. จริยาปิฎก

เนื้อหาโดยย่อของพระไตรปิฎก

ไตรปิฎก "ปิฎกสาม" กระจาดหรือตะกร้า อันเป็นภาชนะสำหรับใส่รวมของต่าง ๆ อันเป็นที่รวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นหมวดหมู่ หรือคัมภีร์บรรจพุทธพจน์ประมวลแห่งคัมภีร์ที่รวบรวมพระธรรมวินัย แบ่งเป็น ๓ หมวด คือ

๑. พระวินัยปิฎก มี ๕ คัมภีร์ (อา. ปา. ม. จ. ป.)

๑. อาทิกัมมิกะ หรือปาราชิก ว่าด้วยอาบัติหนัก ตั้งแต่ปาราชิกถึงอนิยต

๒. ปาจิตตีย์ ว่าด้วยสิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติเบา ตั้งแต่นิสสัคคีย์ ถึงเสขียะ

๓. มหาวรรค ว่าด้วยสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์ ตอนต้น ๑๐ ชั้นธกะ ตอน

ปลาย ๑๐ ชั้นธกะ

๔. จุลวรรค ว่าด้วยสิกขาบทตอนปลาย ๑๒ ชั้นธกะ

๕. ปริวาร ว่าด้วยคัมภีร์ประกอบหรือคู่มือบรรจคำถาม คำตอบสำหรับข้อ

ความรู้พระวินัย

หรือแบ่งอีกแบบหนึ่ง ๕ คัมภีร์คือ

๑. ภิกขุวิภังค์ หรือมหาวิภังค์ สิกขาบทพระปาฏิโมกข์ (ศีล ๒๒๗) ฝ่ายภิกษุ

๒. ภิกขุณีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ (ศีล ๓๑๑) ฝ่ายภิกษุณี

๓. มหาวรรค

๔. จุลวรรค

๕. ปริวาร

หรือย่อพระวินัยปิฎกเป็น ๓ หมวด

๑. วิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ (๑-๒)
๒. ชันธกะ ว่าด้วยสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์ มี ๒๒ ชันธกะ หรือ ๒๒ บทตอน (๓-๔)
 ๓. ปริวาร คัมภีร์ประกอบ
 ๒. พระสูตรต้นตปิฎก มี ๕ คัมภีร์ (ที. ม. ส. อ. ข.)
 ๑. ทีฆนิกาย ชุมนุมพระสูตร มีขนาดยาว ๓๔ สูตร
 ๒. มัชฌิมนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่ยาวปานกลาง ๕๑๒ สูตร
 ๓. สังยุตตนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่จัดรวมเข้าเป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่า สังยุตต์หนึ่ง ๆ ตามเรื่องที่เกี่ยวข้องเนื่องกัน หรือหัวข้อบุคคลที่เกี่ยวข้องกันรวม ๕๖ สังยุตต์ มี ๗,๗๖๔ สูตร
 ๔. อังคุตตรนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่จัดเข้าเป็นหมวด ๆ เรียกว่า นิบาตหนึ่ง ๆ ตามลำดับ จำนวนหัวข้อธรรม รวม ๑ นิบาต หรือ ๑๑ หมวด มี ๙,๕๕๗ สูตร
 ๕. ขุททกนิกาย ชุมนุมพระสูตร คาถาภาษิต คำอธิบายและเรื่องราวเบ็ดเตล็ดที่จัดเข้าในนิกายแรกได้ ๑๕ คัมภีร์
 ๓. พระอภิธรรมปิฎก เป็นหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องด้วยบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น ๗ คัมภีร์ (ส. วิ. ธา. ปุ. ก. ย. ป.)
 ๑. สังคณีหรือธัมมสังคณี รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่ แล้วอธิบายที่ละประเภท ๆ
 ๒. วิภังค์ ยกหมวดธรรมสำคัญ ๆ ขึ้นเป็นหัวข้อแล้วแยกแยะออกอธิบายชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด
 ๓. ธาตุกถา สงเคราะห์ข้อธรรมต่าง ๆ เข้าในชั้นธ อายตนะ ธาตุ
 ๔. บุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามคุณธรรมที่อยู่ในบุคคลนั้น ๆ
 ๕. กถาวัตถุ แสดงและวินิจฉัยทัศนะของนิกายต่าง ๆ สมัยสังคายนาครั้งที่ ๓
 ๖. ยมก ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัย ด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ ๆ
 ๗. ปฎิฐาน หรือมหาปกรณ์ อธิบายปัจจัย ๒๔ แสดงความสัมพันธ์เพื่ออาศัยกันแห่งธรรมโดยพิสดาร

พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ๔๕ เล่ม

พระวินัยปิฎก ๘ เล่ม

- เล่ม ๑ มหาวิภังค์ภาค ๑ ว่าด้วยปาราชิก สังฆาทิเสส และอนินยต (สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ของภิกษุสงฆ์ ๑๙ ข้อแรก)
- เล่ม ๒ มหาวิภังค์ภาค ๒ ว่าด้วยสิกขาบทเกี่ยวกับอาบัติเบาของภิกษุ ๒๒๐ หรือ ๒๒๗)
- เล่ม ๓ ภิกษุณีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ นางภิกษุณี
- เล่ม ๔ มหาวัคค์ภาค ๑ มี ๔ ชั้นธกะ ว่าด้วยเรื่องการอุปสมบท (เริ่มตั้งแต่ตรัสรู้จนถึงประดิษฐานพระศาสนา) อุโบสถ จำพรรษา และปวารณา
- เล่ม ๕ มหาวัคค์ภาค ๒ มี ๖ ชั้นธกะ ว่าด้วยเรื่องเครื่องนุ่ง เกสซ์ กฐิน นิคหกรรม การทะเลาะวิวาทและความสามัคคี
- เล่ม ๖ จุลวัคค์ภาค ๒ มี ๘ ชั้นธกะ ว่าด้วยเรื่องนิคหกรรมวุฏฐานวิธี และการระงับอธิกรณ์
- เล่ม ๗ จุลวัคค์ภาค ๒ มี ๘ ชั้นธกะ ว่าด้วยข้อบัญญัติปลีกย่อยเรื่องเสนาคณะ สังฆเภทวัตรต่าง ๆ การงดสวดปาฏิโมกข์ เรื่องภิกษุณี เรื่องสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒
- เล่ม ๘ ปรีวาร คู่มือถามตอบข้อความรู้พระวินัย

พระสุตตันตปิฎก ๒๕ เล่ม

๑. ทีฆนิกาย ๓ เล่ม

- เล่ม ๙ สี่ลขันธวัคค์ มีพระสูตรขนาดยาว ๑๓ สูตร หลายสูตรกล่าวถึงจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล
- เล่ม ๑๐ มหาวัคค์ มีพระสูตรยาว ๑๐๐ สูตร ส่วนมากชื่อเริ่มต้นด้วย "มหา" มหาปรินิพพานสูตร มหาสติปัฏฐานสูตร เป็นต้น
- เล่ม ๑๑ ปาฏิกวัคค์ มีพระสูตรยาว ๑๑ สูตร เริ่มต้นปาฏิกสูตร ส่วนสูตรที่มีชื่อเสียง เช่น จักกวัตตสูตร สิงคาลกสูตร และสังคีตสูตร

๒. มัชฌิมนิกาย ๓ เล่ม

- เล่ม ๑๒ มุลป้อนมาสก ๒๒ บัณฑิต มีพระสูตรขนาดกลาง ๕๐ สูตร
- เล่ม ๑๓ มัชฌิมป้อนมาสก บัณฑิต มีพระสูตรขนาดกลาง ๕๐ สูตร
- เล่ม ๑๔ อุปรป้อนมาสก บัณฑิต มีพระสูตรขนาดกลาง ๕๒ สูตร

๓. สังยุตตนิกาย ๕ เล่ม

- เล่ม ๑๕ สคาวรรค รวมคาถาภาษิตที่ตรัสต่อบุคคลต่าง ๆ เช่น เทวดา มาร
ภิกษุณี พราหมณ์ พระเจ้าโกศล เป็นต้น จัดเป็นกลุ่มเรื่องตามบุคคลและสถานที่ มี ๑๑
สังยุตต์

- เล่ม ๑๖ นิทานวรรค ครั้งเล่มว่าด้วยเหตุปัจจัย คือ หลักปฏิจจสมุปบาท นอก
นั้นเรื่องธาตุ การบรรลุธรรม สังสารวัฏ ลากสักการะ เป็นต้น จัดเป็น ๑๐ สังยุตต์

- เล่ม ๑๗ ชั้นถาวรวรรค ว่าด้วยเรื่องชั้น ๕ ในแง่มุมต่าง ๆ มีเรื่องเบ็ดเตล็ด
รวมทั้งเรื่องสมาธิและทิวฐิติต่าง ๆ ปะปนอยู่บ้าง จัดเป็น ๑๓ สังยุตต์

- เล่ม ๑๘. สหายตนวรรค เกือบครึ่งเล่มว่าด้วยอายตนะ ๖ ตามแนวไตร
ลักษณ์ เรื่องอื่น มีเบญจศีล ข้อปฏิบัติให้ถึงอสังขตะ อันตาทิกา ทิวฐิติ เป็นต้น จัดเป็น ๑๐
สังยุตต์

- เล่ม ๑๙ มหาวรรค ว่าด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ แต่เรียงลำดับเป็นมรรค
โพชฌงค์ สติปัฏฐาน อินทรีย์ สัมมปธาน พละ อิทธิบาท นิวรณ์ สังโยชน์ อริยสัจจ์ ฉานา
องค์คุณของคุณพระโสดาบัน อาณิสสของการบรรลุโสดาปัตติผล จัดเป็น ๑๒ สังยุตต์

๔. อังคุตตรนิกาย ๕ เล่ม

- เล่ม ๒๐ เอก. ทุก. ดิกนิบาต หมวด ๑ หมวด ๒ หมวด ๓ รวมทั้งเรื่อง
เอตทัคคะ

- เล่ม ๒๑ จตุกกนิบาต ว่าด้วยธรรมหมวด ๔

- เล่ม ๒๒ ปัญจก-ฉกนิบาต ว่าด้วยธรรมหมวด ๕-๖

- เล่ม ๒๓ สัตต-อฏฐก-นวกนิบาต ว่าด้วยธรรมหมวด ๗-๘-๙

- เล่ม ๒๔ ทสก-เอกาทสนิบาต ว่าด้วยธรรมหมวด ๑๐ - ๑๑

๕. ชุททกนิกาย ๙ เล่ม

- เล่ม ๒๕ รวมคัมภีร์ย่อย ๕ เล่ม คือ

๑. ชุททกปาฐะ บทสวดย่อ มงคลสูตร รัตนสูตร กรณียเมตตสูตร

๒. ธรรมบท เฉพาะคาถา ๔๒๓

๓. อุทาน พุทธอุทาน ๘๐

๔. อิติวุตติกะ พระสูตรที่ไม่ขึ้นต้นด้วย เอวมเม สุตฺ แต่เชือด้วย "อิติวุจจติ"

๑๑๒ สูตร

๕. สุตตนิบาต ชุมนุมพระสูตรพิเศษที่เป็นคาถาล้วนหรือมีความน่าเป็นร้อย
แก้ว รวม ๗๑ สูตร

เรื่อง - เล่ม ๒๖ มีคัมภีร์ย่อยที่เป็นคาถา ล้วน ๔ คือ
 ๑. วิมานวัตถุ เรื่องผู้เกิดในสวรรค์อยู่วิมาน เล่าการทำความดีในอดีต ๘๕

๒. เปตวัตถุ เรื่องเปตเล่าความชั่วในอดีต ๕๑ เรื่อง
 ๓. เถรคาถา คาถาของพระอรหันต์เถระ ๒๖๔ รูป
 ๔. เถรีคาถา คาถาของพระอรหันต์เถรี ๗๓ รูป

- เล่ม ๒๗ ชาดก ภาค ๑ รวมคาถาแสดงคติธรรมที่พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ เอกนิบาต ๔๐ คาถา รวม ๕๒๕ เรื่อง

- เล่ม ๒๘ ชาดก ภาค ๒ รวมคาถาเหมือนในภาค ๑ มี ๕๐ คาถา มีเรื่องคาถามากมาย มหานิบาตจบลงด้วยมหาเวสสันดร มี ๑,๐๐๐ คาถา รวมอีก ๒๒ เรื่อง บรรจบทั้งสองภาคเป็น ๕๔ ชาดก

- เล่ม ๒๙ มหานิทเทศภาสิตของพระสารีบุตร อธิบายขยายความพระสูตร ๑๖ สูตร ในอัฐกวรรคแห่งสุดตนิบาต

- เล่ม ๓๐ จุฬินิทเทศภาสิตของพระสารีบุตร ขยายความตามพระสูตร ๑๖ สูตร ในปารายนวรรค และชัคควิสถาณสูตรในอุตรควรรคแห่งสุดตนิบาต

- เล่ม ๓๑ ปฏิสัมภิทามรรคภาสิตของพระสารีบุตร อธิบายข้อธรรมที่ลึกซึ้งต่างๆ เช่น เรื่องญาณ ทิฏฐิ อานาปาน อินทรีย์ วิโมกข์ เป็นอย่างพิสดารเป็นทางแห่งปัญญาแตกฉาน

- เล่ม ๓๒ อุปาทาน ภาค ๑ คาถาประพันธ์แสดงประวัติโดยเฉพาะในอดีตชาติ เริ่มด้วยพุทธอุปาทาน ปัจเจกพุทธอุปาทาน ต่อด้วยเถรอุปาทานจนกระทั่งจบภาค ๑ รวมประวัติพระอรหันต์เถระ ๔๑๐ องค์

- เล่ม ๓๓ อุปาทาน ภาค ๒ คาถาประพันธ์แสดงอดีตประวัติพระอรหันต์เถระต่ออีกจนถึงองค์ที่ ๕๕๐ ต่อนั้น เถรีอุปาทานแสดงเรื่องราวของพระอรหันต์เถรี ๔๐ เรื่อง เริ่มด้วยพระเถรีที่ไม่คุ้นเคยนาม ๑๖ องค์ด้วย ต่อด้วยพระเถรีที่สำคัญพระมหาปชาบดีโคตมี พระเชมา อุบลวรรณาเถรี เป็นต้น คัมภีร์พุทธวงศ์เป็นคาถาประพันธ์ แสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีต ๒๕ พระองค์ จบแล้วมีคัมภีร์สั้นชื่อจริยปิฎก แสดงพุทธจริยาในอดีตชาติ ๓๕ เรื่องที่มีอยู่แล้วในชาดกแต่เล่าด้วยคาถาประพันธ์

พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม

- เล่ม ๓๔ ธัมมสังคณี ต้นเล่มแสดงมาติกา แม่บทได้แก่บทสรุปธรรมทั้งหลายที่จัดเป็นชุด ๆ มีทั้งหมด ๓ ชุด เป็นกุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม อดีต อนาคต ปัจจุบัน

รูปธรรม อรูปธรรม สังฆตธรรม อสังฆตธรรม โลกียธรรม โลกุตตรธรรม รวมทั้งหมดมี ๑๖๔ หรือ ๑๖๕ มาติกา แล้วขยายความแห่งมาติกาเหล่านั้น

- เล่ม ๓๕ วิกังค์ ยกข้อที่สำคัญมาแจกแจงอธิบายกระจายออกให้เห็นทุกแง่ทุกมุม ชัดเจนจนจบไปเห็นเรื่อง ๆ รวมทั้งหมด ๑๘ เรื่อง คือ ขันธ ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อริยสัจ ๔ อินทรีย์ ๒๒ ปฏิจตมุปบาท สติปฏิฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ โภชนงค์ ๗ มรรคมืองค์ ๘ รวมเป็น ๑๘ วิกังค์

- เล่ม ๓๖ ธาตุกถา นำข้อธรรมในมาติกาและข้อธรรมอื่น ๆ ๑๒๕ เรื่องมาจัดเข้าในขันธ ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ บุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายต่าง ๆ ที่ใช้แทนชื่อเรียกบุคคล ตามคุณธรรมเช่น "โสดาบัน" เป็นต้น

- เล่ม ๓๗ กถาวัตถุ คัมภีร์ที่พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ประธานการสังคายนาครั้งที่ ๓ เรียบเรียงขึ้นเพื่อแก้ความเห็นผิดของนิกายต่าง ๆ ในครั้งนั้น มี ๑๘ นิกาย เช่น เห็นว่า "พระอรหันต์เสื่อมจากพระอรหันต์ได้" ประพันธ์เป็นปุจฉาวิสัชนา มีทั้งหมด ๒๑๙ กถา

- เล่ม ๓๘ ยมก ภาค ๑ คัมภีร์อธิบายหลักธรรมให้เห็นความหมายและขอบเขตอย่างชัดเจนด้วยวิธีการตั้งคำถามเป็นคู่ ๆ มีทั้งหมด ๗ มูล กุศลมูล ขันธ आयตนะ ธาตุ สัจจะสังขาร อนุสัย เป็น ๗ ยมก

- เล่ม ๓๙ ยมก ภาค ๒ อธิบายเพิ่มจากภาค ๑ อีก ๓ เรื่อง คือจิตตยมก ธรรมยมก อินทรีย์ยมก เป็น ๑๐ ยมก

- เล่ม ๔๐ ปฏฐาน ภาค ๑ คัมภีร์ปฏฐานอธิบายปัจจัย ๒๔ โดยพิสดาร

- เล่ม ๔๑ ปฏฐาน ภาค ๒ อนุโลมสติปฏฐานอธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันและกันต่อจากเล่ม ๔๐

- เล่ม ๔๒ ปฏฐาน ภาค ๓ อนุโลมปฏฐานต่อ

- เล่ม ๔๓ ปฏฐาน ภาค ๔ อนุโลมปฏฐานต่อ

- เล่ม ๔๔ ปฏฐาน ภาค ๕ ยังเป็นอนุโลมปฏฐาน แต่อธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลาย

- เล่ม ๔๕ ปฏฐาน ภาค ๖ เป็นปัจจัยปฏฐานอธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลาย แต่อธิบายในแง่ปฏิเสธ+ปฏิเสธ

พระไตรปิฎกมีเนื้อความทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ

- พระวินัยปิฎก ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ

- พระสุตตันตปิฎก ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ

- พระอภิธรรมปิฎก ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ

ย
ที่
บัน

พุทธศาสนา (Buddhism)

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๕ : ๖๖๕) ได้ให้ความหมาย "พุทธะ" ว่า
ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว

สนิท ศรีสำแดง, (๒๕๓๘ : ๒๓๗) ได้ให้ความหมาย "พุทธ" แปลตามศัพท์ว่า
"ผู้รู้" "ผู้ตื่น" ที่ว่าผู้รู้หมายถึง ผู้รู้ความจริงของโลกและชีวิต ตามความเป็นจริง รู้เหตุเกิดและ
ความดับของทุกข์ คือปัญหาต่าง ๆ หรือเรียกว่ารู้ความจริงอันประเสริฐ ซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหา
ต่าง ๆ ได้ พุทธศาสนา เป็นศาสนาเดียวที่สอนตรงกับหลักวิทยาศาสตร์ว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจาก
เหตุ จะดับไปก็เพราะเหตุ ความรู้เช่นนี้เรียกว่า รู้จริงแท้ คือ ความจริงอันมีอยู่จริง ๆ ได้แก่

๑. ทุกข์ คือสภาวะทั้งปวงที่เป็นปัญหา ซึ่งมีมูลฐานมาจากกิเลส (ธรรมชาติที่
ทำให้จิตเศร้าหมอง)

๒. สมุทัย ได้แก่ เหตุเกิดของทุกข์ คือ ตัณหา ๓ อย่าง คือ

- กามตัณหา ความอยากในสิ่งที่จะสนองความต้องการทางประสาททั้ง ๕
- ภวตัณหา ความอยากเป็น คือ อยากให้ภาวะของตัวตน ได้เป็นอย่าง
ใดอย่างหนึ่ง
- ภาวตัณหา ความอยากในความต้องการที่จะพรางตัวตน ให้พ้นไปจาก
ภาวะอย่างใดอย่างหนึ่ง

๓. นิโรธ ความสงบเย็น (Tranquillity) ของจิตที่เกิดจากดับกระแสแห่งตัณหา
เสียได้ทุกข์ทั้งปวงก็ดับไปเหลือแต่ความรู้ชอบ ความเห็นชอบ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความจริง
ด้วยปัญญา

๔. มรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกว่า อัษฎางคิกมรรค หรือ
อริยมรรค มี ๘ ขั้นซึ่งจะกล่าวต่อไปในภายหลัง

ที่ว่า "ผู้ตื่น" หมายถึง ตื่นจากความงม- ความหลับด้วยอำนาจ ความไม่รู้ ไม่
เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โน้มใจเชื่อในสิ่งทั้งหลายด้วยความงมงายติดในประเพณีที่
ไร้สาระ ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์แท้จริง

พุทธศาสนา จึงแปลว่าศาสนาของผู้รู้และผู้ตื่นเป็นศาสนาแห่งเหตุผลตรงตาม
หลักวิทยาศาสตร์

สมควร เหล่าลาภะ, (๒๕๔๒ : ๓๔) ได้ให้ความหมาย "พุทธะ" ว่า ทรงเป็นผู้รู้

คำว่า "พุทธะ" หรือ "พุทธโธ" มีความหมายแปลได้ว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานและผู้
ปลุกคนอื่นให้ตื่น ดังต่อไปนี้

๑. ผู้รู้ คือ รู้สิ่งที่ควรรู้ รู้จริง และรู้แจ้ง สิ่งใดที่รู้แล้ว จะกลับคืนมาเป็นไม่รู้ไม่มี สิ่งใดที่รู้จริง จะกลับคืนมาเป็นไม่รู้จริงไม่มี สิ่งใดที่รู้แจ้งจะกลับคืนมาเป็นไม่รู้แจ้งไม่มี สรุปแล้วก็ คือไม่หวนกลับมาสู่ความไม่รู้อีกเด็ดขาด

๒. ผู้ตื่น คือ ตื่นจากหลับ หลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา และอุปทานได้แล้ว จะไม่หวนกลับมาตื่นอย่างสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลาที่มีดวงตาเห็นธรรมหรือ "ธรรมจักขุ" ตลอดไป

๓. ผู้ปลุก คือ ตนเองตื่นจากหลับแล้วก็ทรงมีเมตตาปลุกคนอื่นให้ตื่นด้วย ตื่นจากการหมกมุ่นมัวเมาในกามสุขและตื่นจากการมปลัก ดักดานในความทุกข์ ท้อแท้ หดหู่ เศร้าหมองในชีวิตที่เต็มไปด้วยความมืดบอด คือ อวิชชา

๔. ผู้เบิกบาน คือ ทรงพ้นแล้วจากสัตว์โลก โลกาสโลก และสังขารโลก ไม่มีอะไรมาข้าย่ำพระองค์ได้อีก ดุจดอกบัวเป้งบานยามต้องแสงตะวันสดใส สดชื่น อยู่ตลอดเวลา ไม่ห่อเหี่ยวอีกแล้ว บริสุทธิ์โปร่งใสเต็มที่

ลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา ในฐานะระบบการดำเนินชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์และเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นด้วยความพากเพียรพยายามของมนุษย์โดยตรง และเพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์โดยทั่วหน้า จึงมีผู้มองพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจแยกให้เห็นได้ เช่น

๑. พระพุทธศาสนา คือปฏิบัตินิยม (Pragmatism) เพราะเน้นการปฏิบัติบนเหตุผลที่พิสูจน์ได้ เช่น หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นศาสนาแห่งการศึกษาเน้นว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกฝนได้

๒. พระพุทธศาสนา คือเหตุผลนิยม (Rationalism) เพราะสอนหลักปฏิบัติตามปฏิจาสมุปบาท กฎแห่งกรรม ไตรลักษณ์ และ อริยสัจ ๔ เป็นต้น

๓. พระพุทธศาสนา คือระบบธรรมาธิปไตย (The supremacy of Righteousness) เพราะไม่คัดค้าน หรือโต้แย้งกับลัทธิใด แต่ในเรื่องการตัดสินว่าระบบใด คำสอนใด ลัทธิใด หรือทฤษฎีใดผิดถูกอย่างไรนั้น ได้ทรงแสดงหลักธรรมเพื่อเป็นเกณฑ์ไว้ เรียกว่าธรรมาธิปไตย กล่าวคือการกระทำใด ไม่ว่าจะเป็นส่วนแห่งปัจเจกชนหรือสังคม ถ้าหากประกอบด้วยหลักธรรมาธิปไตยแล้ว การกระทำนั้นก็เป็นอันถูกต้อง

๔. พระพุทธศาสนา คือระบบพรหมจรรย์นิยม (Holy Life) เพราะแสดงปฏิบัติทางสายกลาง ที่เรียกว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" กล่าวคือ มรรคมีองค์ ๘ เป็นทางดำเนินชีวิตด้วยหลักอัปมาทธรรม

๕. พระพุทธศาสนา คือสันตินิยม (Pacifism) เพราะสอนไม่ให้เบียดเบียนกัน ด้วยแห่งศีล เช่น เบญจศีล เบญจธรรมสอนเพื่อสันติภาพแก่โลกและชีวิตอย่างไม่จำกัดชาติชั้นวรรณะ รวมทั้ง สรรพสัตว์ก็ไม่ยกเว้น

๖. พระพุทธศาสนา คืออเทวนิยม (Atheism) เพราะปฏิเสธพระเจ้าสร้างโลก และสอนไม่ให้รอคอยวาสนา อาศัยอำนาจกายนออกมาช่วยเหลือ แต่สอนให้พึ่งตนเอง เช่น เรื่องกฎแห่งกรรม กฎแห่งไตรลักษณ์ เพราะสรรพสิ่งย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย

๗. พระพุทธศาสนา คือมนุษยนิยม (Humanism) เพราะถือว่าความคิดที่เป็นจริงต้องก่อให้เกิดการกระทำ การกระทำนั้นต้องให้ผลที่เป็นประโยชน์และความสุขแก่มนุษย์ และความจริงทั้งหลายทั้งปวง ต้องเป็นเรื่องในชีวิตจริงของมนุษย์และคุณค่าของสิ่งใด ๆ ย่อมไม่ขึ้นอยู่กับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ พุทธธรรมเป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง เพราะมนุษย์เหล่านั้นเป็นผู้สร้างโลก สร้างชีวิตมนุษย์เอง พร้อมกันนั้นก็คำนึงถึงศักดิ์ศรี และเสรีภาพแห่งมนุษย์เป็นสำคัญ (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๕๘-๑๕๙)

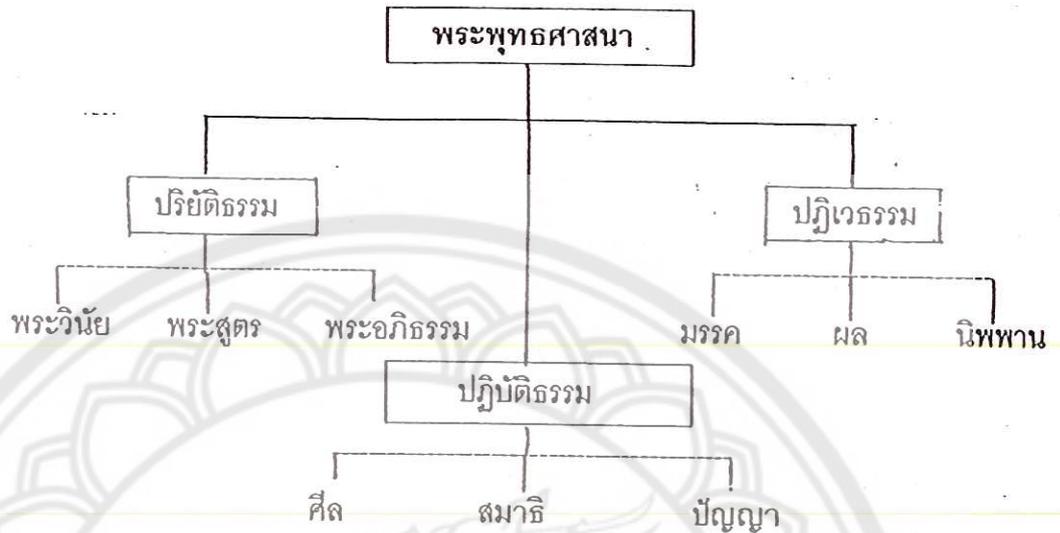
ลักษณะคำสอนของพุทธศาสนา

- การพึ่งตนเอง
- ไม่จำเป็นต้องมีฤกษ์ยาม
- ความเสมอภาคและเสรีภาพ
- ยกย่องฐานะของผู้หญิง
- เชื่อด้วยเหตุผล หรือ ปัญญา
- ปฏิเสธการล้างบาป

ศาสนากับสังคมไทย

- ยอมรับศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ (ขณะเดียวกันให้ศาสนาอื่นอยู่ได้ด้วย)
- ศาสนาพุทธเป็นจุดส่วนรวมน้ำใจของคนไทย
- นำเอาคำสอนของศาสนาพุทธเป็นพื้นฐานของชีวิต
- สามารถที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของศาสนาอื่นได้
- ยอมรับการแต่งงานกับคนต่างศาสนาได้
- ให้ความสำคัญกับศาสนาทุกศาสนา

โครงสร้างพระพุทธศาสนา

๑. ปริยัติธรรม เป็นธรรมส่วนทฤษฎี (Theory) ที่ผู้สนใจจะศึกษาโดยอาศัยตำราเป็นส่วนประกอบดังต่อไปนี้

พระวินัย ได้แก่ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ช่วยให้สังคมมีปกติสุขไม่มีปัญหาขัดแย้งกันในหมู่คณะ ทุกคนต้องประพฤติ และกระทำร่วมกันเพื่อความสงบของหมู่คณะ เปรียบเหมือนเส้นด้ายที่รัดอกไม้ไม่ให้กระจัดกระจาย หมู่คณะที่ถือระเบียบคนละอย่างย่อมแตกต่างกัน คำสั่งที่เรียกว่า วินัยทั้งหมดมีอยู่ใน วินัยปิฎก มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

พระสูตร คือประมวลคำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า จัดไว้ เป็นพวก ๆ เรียกว่านิกาย พระสูตรยาว ๆ เช่น พรหมชาลสูตร ประมวลไว้ใน ทีฆนิกาย พระสูตรมีความยาวขนาดกลางเรียกว่า มัชฌิมนิกาย ข้อธรรมเบ็ดเตล็ดประมวลไว้ในขุททกนิกาย ฯลฯ พระสูตรทั้งหมดปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

พระอภิธรรม แปลว่า "ธรรมชั้นสูง" กล่าวถึงเรื่องสภาวะล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับสัตว์ หรือบุคคลเน้นสภาวะของจิต เจตสิก (อารมณ์ที่ปรุงแต่งจิต) รูป (ธรรมชาติที่ต้องสลายไปด้วยวิโรบีจจัย มีเย็น ร้อน ฯลฯ) นิพพาน คือความปลอดโปร่ง สงบจากกิเลสได้ คำสอนเกี่ยวกับอภิธรรมทั้งหมดปรากฏในคัมภีร์ อภิธรรมปิฎก มี ๒๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ คำว่า "พระไตรปิฎก" จึงรวมเอาคำสอนทั้ง ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก จึงเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

๒. ปฏิบัติธรรม (Practical) หลังจากศึกษาทฤษฎีเข้าใจพอสมควรแล้วควรจะเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างแจ่มแจ้งได้ก็โดยการปฏิบัติธรรมตามที่ตนได้ศึกษานั้นเนื่องจาก กิเลส (สิ่งที่ทำให้จิตเปลี่ยนสภาพไปในทางเสื่อม) ของบุคคลมี ๓ ชั้น คือ ชั้นหยาบ ชั้นกลาง และชั้น

ละเอียด จึงวางหลักปฏิบัติไว้ ๓ ขั้นตอน แต่เวลาปฏิบัติต้องทำพร้อมกัน

ศีล ข้อปฏิบัติใช้ฝึกหัด กาย กับ วาจา ให้เรียบร้อย การไม่ล่วงละเมิดทบัญญัติต่าง ๆ มรณวาสก็มีศีล ๕ ศีล ๘ พระภิกษุก็มี ๒๒๗ คำว่าศีลเรียกชื่อได้ หลายอย่าง จะเรียกว่า สังวร (ความระวัง) วิรัต (ความไม่ล่วงละเมิด) เจตนางดเว้น หรือการไม่ล่วงละเมิดข้อห้ามก็ได้ ศีลทั้งหมดสรุปลง เหลือเพียง ๔ อย่าง คือ

๑. ปาฏิโมกข์สังวรศีล ศีลคือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อห้าทำมตามข้ออนุญาตประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย

๒. อินทรีย์สังวรศีล ศีลคือระวังอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ระวังไม่ให้บาป อุกุศลเข้าครอบงำ เมื่อเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ฯลฯ

๓. อาชีวะปาริสุทธิศีล ศีลเกี่ยวกับความบริสุทธิ์แห่งอาชีพ เลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบ ชื่อสัตย์สุจริตไม่แสวงหาในทางไม่สมควร

๔. ปัจจัยสันนิสิตศีล ศีล หรือ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สอยปัจจัย ๔ ให้เป็นไปตามความหมายและวัตถุของสิ่งนั้น

สมาธิ (Concentration) หมายถึงความตั้งมั่นแห่งจิต ภาวะที่จิตสงบอันอยู่ที่อารมณ์อันเดียวเป็นผลจากสมถกัมมัฏฐาน สมาธิมี ๓ อย่าง คือ

๑. ชณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ (Momentary Concentration)

๒. อุปจารสมาธิ สมาธิจวนจะแน่วแน่ (Access Concentration)

๓. อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ (Attainment Concentration)

สมาธิเป็นตัวกำจัดกิเลสชั้นกลาง เป็นการปราบกิเลสแบบชุ่มไว้ ท่านเปรียบเหมือนศิลาที่ทับหญ้าไว้พอนำศิลาออกหญ้าก็เจริญเติบโตได้อีก เพราะรากเหง้าของมันยังมีอยู่

ปัญญา (Insight) ความรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพ็งถอนสิ่งที่เรียกว่ามายา เสียได้เกิดจากการคิดหาเหตุผล จากการศึกษาเล่าเรียน หรือการฝึกอบรมด้วยการลงมือปฏิบัติ เรียกว่าวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนรู้แจ้งธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายว่าไม่เที่ยง (Impermanent) เป็นทุกข์ (Suffering) และเป็นอนัตตา (Non-Self) ปัญญาสามารถกำจัดกิเลสชั้นละเอียด (อนุสัย) ได้จนหมดเชื้อที่จะเจริญเติบโตอีกต่อไป เหมือนการขุดหญ้าขึ้นพร้อมทั้งรากจะนั้น

๓. ปฏิเวธ (Penetration) ผลอันเกิดจากการปฏิบัติตาม ศีล สมาธิ ปัญญา มี ๓ ประการคือ

๑. มรรค ได้แก่ญาณเป็นเครื่องทำลายกิเลสได้เด็ดขาดตามลำดับขั้น เข้าถึงความ เป็นพระอรหันต์ คือผู้ไกลจากความชั่วร้ายทุกอย่าง

๒. ผล ได้แก่ ผลที่เกิดจากการละกิเลสได้ด้วยมรรค อันเป็นธรรมารมณฺ์ที่สงบปลอดโปร่งเยือกเย็น ซึ่งบุคคลผู้ละกิเลสได้พึงได้รับตลอดไป เป็นผลเกิดขึ้นโดยธรรมชาติเมื่อบุคคลตัดกิเลสได้ (สนิท ศรีสำแดง, ๒๕๓๘ : ๒๔๒-๒๔๔)

๓. นิพพาน ได้แก่ สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว, ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ (Nibbana: nirvana; nibbana) มี ๒ ประการ คือ

๑) สอุปปีเสสนิพพาน ได้แก่ นิพพานยังมีอุปาทิ (เบญจขันธ์) เหลือ

๒) อนุปาทิเสสนิพพาน ได้แก่ นิพพานไม่มีอุปาทิ (เบญจขันธ์) เหลือ

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๗๖)

นิกายในพระพุทธศาสนา

หลังจากที่มีการตีความคำสอนแตกต่างกันออกไปได้ทำให้เกิดกลุ่มนิกายต่าง ๆ หลายกลุ่ม แต่เท่าที่มีในปัจจุบันที่มีกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ในพระพุทธศาสนามี ๒ นิกายคือ

๑. นิกายหินยานหรือนิกายเถรวาท เป็นนิกายดั้งเดิมที่ยังคงถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด ยึดมั่นในคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา ตามรอยบูรพาจารย์ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งทำสังคายนาครั้งที่หนึ่ง เรียกว่า "เถรวาท" ก็ได้เพราะปฏิบัติสืบทอดคำสอนมาจากพระมหาเถระ ไม่มีการปรับปรุงแก้ไข ยึดมั่นคำสอนด้วยแรงศรัทธาไม่อิงอาศัยพระเจ้าใด หินยานถือว่าความบริสุทธิ์ หรือไม่บริสุทธิ์เป็นเรื่องของตนเองโดยเฉพาะ ทุกคนต้องช่วยตนเอง ให้บรรลุถึงอุดมการณ์สูงสุดของศาสนา ด้วยการสร้างสมกรรมดี นิกายนี้ต้องการความบริสุทธิ์ผุดผ่องแห่งพระธรรมวินัย โดยไม่คำนึงถึงปริมาณของสมาชิกที่จะนับถือพระพุทธศาสนาว่าจะมีมา หรือน้อย เคร่งครัดในพระวินัยตามพุทธบัญญัติ นิกายนี้เจริญรุ่งเรืองอยู่ในประเทศพม่า ศรีลังกา ไทย

๒. นิกายมหายานหรืออารยวาท หมายถึงยานใหญ่ หรือนับถือตามอาจารย์มีทัศนะกว้างไกล ถือว่า ความปรารถนาเพื่อทำตนของตนให้หลุดพ้นแต่อย่างเดียวเป็นความเห็นแก่ตัว ซึ่งแฝงอยู่ในจิตใจ สมควรที่จะช่วยกันชนสัตว์ทั้งปวงออกจากทุกข์ นิกายนี้นิยมนับถือตามอย่าง พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์มิใช่ที่ท่านจะอยู่โดดเดี่ยว และหลีกเลี่ยงจากสังคมแต่ท่านจะต้องทำงานเพื่อโลก ด้วยปัญญาที่สมบูรณ์ และด้วยความรักอันบริสุทธิ์ ในหมู่มุสัตรีผู้กำลังได้รับทุกข์ ความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ที่ประกอบด้วยปัญญา เป็นลักษณะของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย พระโพธิสัตว์สละความสุขของตนเองเพื่อประโยชน์ที่จะช่วยสัตว์ให้พ้นทุกข์ โดยยอมรับความทุกข์เสียเอง นิกายนี้ ยึดถือหลักปริมาณยิ่งกว่าคุณภาพ คือจะต้องให้พระพุทธศาสนาแพร่หลาย และมีคนนับถือมากที่สุด โดยไม่ต้องคำนึงว่า จะรู้ศาสนาจริงหรือไม่ ยอมรับรับการเปลี่ยน

แปลง ปฏิรูปวินัยและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ให้เข้ากับความเป็นเปลี่ยนแปลง นิกายมหายานเจริญใน จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม (सनัน ไซยานกุล, ๒๕๑๙ : ๒๕๑-๒๕๔)

สาเหตุและลักษณะการแบ่งแยกนิกาย

๑. เถรวาท หรือหินยาน ยึดหลักพระพุทธศาสนาดั้งเดิมไม่ยอมเปลี่ยนแปลงหรือดองลิกขาบทใด ๆ

๑) มุ่งปฏิบัติตามทางอรหันต์มรรค เพื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์ หมกคิเลสหมดทุกข์ เพื่อตนก่อน

๒) มุ่งรักษาวินัยหรือศีล ๒๒๗ ข้ออย่างเคร่งครัด

๓) ปฏิเสธหลักลัทธิตรีกาย (ธรรมกาย, นิรมานกาย และสัมโภาคกาย)

๔) ไม่รับพุทธภาวะว่ามีอยู่ในสรรพสัตว์

๕) บุคคลจะตรัสรู้ได้ด้วยอรหันต์มรรคทางเดียว คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

๒. มหายานหรืออาจารย์วาท ยึดหลักคำสอนที่เปลี่ยนแปลงแตกแยกออกมาภายหลัง

๑) มุ่งปฏิบัติตามทางโพธิสัตว์มรรค

๒) มุ่งรักษารธรรมยิ่งกว่าวินัย เพิ่มวินัยของพระโพธิสัตว์แสดงภาวะการปฏิบัติธรรมอีก ๕๘ ข้อ

๓) แสดงลัทธิตรีกาย รับว่าพระพุทธเจ้ามีพระกายเป็นสาม คือ ธรรมกาย นิรมานกาย และสัมโภาคกาย

๔) ยืนยันพุทธภาวะมีอยู่ในสัตว์ ไม่เลือกหน้า แม้แต่ดิรัจฉาน

๕) บุคคลจะตรัสรู้ได้โดยวิธี

- การศึกษาจากคัมภีร์ (ปริยัติ)

- การบำเพ็ญทางใจ (ปฏิบัติ)

- ศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า (ภักดี) (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๕๘)

ลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทกับนิกายมหายานมีดังนี้

นิกายเถรวาท	นิกายมหายาน
๑. เชื่อว่าพระวินัยแก้ไขไม่ได้	๑. เชื่อว่าพระวินัยแก้ไขได้ตามความจำเป็น เพราะพระพุทธเจ้ามิได้ทรงถือว่าพระวินัยเป็นสังฆธรรมที่แก้ไขไม่ได้
๒. เชื่อว่าพระธรรมแก้ไขไม่ได้	๒. เชื่อว่าพระธรรมแก้ไขได้
๓. เน้นชีวิตสงฆ์ว่าเป็นอุดมเพศ คือเพศที่บริสุทธิ์	๓. ไม่เน้นชีวิตสงฆ์โดยเชื่อว่าพระภิกษุจะชั่วจะดีไปกว่าฆราวาสที่มีศีลธรรมไม่ได้

๔. ยอมรับพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้ นั่น และพระโพธิสัตว์องค์สุดท้ายคือพระพุทธเจ้า ๕. เชื่อว่าพระพุทธเจ้ามี ๒ ภาย คือ ๕.๑ ธรรมกาย อันได้แก่คำสั่งสอน ๕.๒ นิรมานกาย อันได้แก่กายเนื้อของพระองค์	๔. เชื่อว่าภาวะพระโพธิสัตว์เป็นสิ่งที่ทั่วไป เกิดแก่บุคคลทั่วไปได้ ๕. เพิ่ม "สัมโภคกาย" อันได้แก่ กายทิพย์ กายเรืองรองที่ปรากฏให้เห็นในหมู่เทพและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เพราะเชื่อว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานเป็นเพียงมายาที่แสดงให้คนทั่วไปได้เห็นอันที่จริงพระองค์หาได้ดับไม่และอาจเสด็จมาสู่โลกนี้อีกเมื่อไรก็ได้ (ส่วนนิกายเถรวาทเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอันดับสนิทโดยสิ้นเชิง เพราะพระองค์ทรงกำจัดอาสวกิเลสโดยสิ้นเชิง

ดังนั้น นิกายเถรวาท และนิกายมหายาน ทั้งสองนิกายนี้มีส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนาสามารถยืนยงอยู่ได้ทุกวันนี้ และเป็นที่ยึดมั่นดีในอารยะประเทศ ในที่นี้จึงขออธิบายเฉพาะสองนิกายนี้เท่านั้น โดยขอเริ่มจากนิกายเถรวาทก่อน เพราะสืบเนื่องใกล้ชิดกับคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ในสมัยพุทธกาล มีความเปลี่ยนแปลงน้อยมากเมื่อเทียบกับนิกายมหายาน หลักธรรมหลายอย่างยังคงคำสั่งสอนเดิม ทำให้ง่ายต่อการศึกษาค้นคว้า

หลักธรรมที่ควรทราบ

คำว่า "ธรรมะ" มีความหมาย ๖ ประการดังนี้ คือ

๑. ธรรมะ คือ คุณากร
๒. ธรรมะ คือ คำสอนของพระบรมพุทธเจ้า
๓. ธรรมะ คือ สิ่งที่ทรงปฏิบัติไม่ให้เกิดไปในทางที่ชั่ว
๔. ธรรมะ คือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องทุกขั้นตอนเพื่อไถ่ถอนความป่าเถื่อนจาก

สันดานคน

๕. ธรรมะ คือ พระรอด

๖. ธรรมะ คือ หน้าที่

๑. ธรรมะ คือ คุณากร คำคุณากร แปลว่า บ่อเกิด หรือ แหล่งกำเนิดความดีงาม หรือแหล่งแห่งคุณงามความดี หมายความว่า การที่คนเราจะเกิดมีความดีงามหรือคุณงาม

ความดีในตัวได้ ผู้นั้นจะต้องมีธรรมะในชีวิตประจำวัน คนที่เรายกย่องว่าดีมีความสุขความเจริญนั้นอยู่ที่การมีศีลธรรม หรือธรรมะดังที่เรากล่าวกันว่า

อันคนดี	มิใช่ดี	ด้วยที่ทรัพย์
มิใช่นับ	โคตรเง่า	เผ่าพงศ์
คนดีนี้	ดีด้วยศีล	ธรรม นานา
มีจรรยา	ถูกธรรม	นำดีจริง

๒. ธรรมะ คือ คำสอนของพระบรมพุทธเจ้า เป็นที่ทราบแล้วว่าพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ได้แก่ พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรม พระธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระองค์ พระสงฆ์ก็เป็นกลุ่มชนที่รับนับถือคำสอนของพระพุทธเจ้า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่อัสจรรย์ที่เป็นจริงไม่มีใครคัดค้านได้ไม่ว่าจะเมื่อไรจะเมื่อไรและกาลไหนก็ตามทนต่อการพิสูจน์ได้ มีความกระชับและบริบูรณ์แห่งถ้อยคำ ถ้าว่าเป็นหัวข้อแล้วมีจำนวน ๘๔,๐๐๐ หัวข้อ มีตำราที่บันทึกคำสอนที่เรียกกันทั่วไปว่าพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์พระไตรปิฎก คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้างดกล่าวนี้นี้แหละเรียกว่า ธรรมะ คือ คำสอนของพระบรมพุทธเจ้า

๓. ธรรมะ คือ สภาพหรือสิ่งที่ทรงผู้ปฏิบัติไม่ให้เกิดไปในทางที่ชั่ว พระพุทธพจน์บทหนึ่งว่า "ธัมโม หะเว รักษะติ ธัมมะจารี" ธรรมแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติ (ไม่ให้เกิดไปในทางที่ชั่ว)" (ช.ชา.ทสก.,ช.เดร.) ใครก็ตามที่ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ประพฤติชอบ ประเช่น มีเมตตากรุณา มีความกตัญญู มีการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น มีสติสัมปชัญญะไม่ประมาท รักษาศีล เจริญสมาธิวิปัสสนา เป็นต้น ผู้นั้น ย่อมไม่ตกไปในทางที่ชั่วเสียตัวจิตใจชั่วไหลตกกิเลสเข้าครอบงำได้ แต่จะเป็นผู้มีระดับจิตใจสูงถูกธรรมะรักษาคุ้มครองไว้เหมือนร่มใหญ่กันฝนได้ในเวลาที่ฝนตกจะนั้น

๔. ธรรมะ คือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องทุกชั้นตอนเพื่อไถ่ถอนความป้ำเถื่อนจากสันดานคน ความหมายนี้กินใจดีมาก เพราะว่าคนเราบางคนป้ำเถื่อนมาก ใคร ๆ ก็ไม่ชอบ ป้ำเถื่อนนี้ไม่ว่าอะไรป้ำเถื่อนก็ตามเราไม่ชอบ ยิ่งใครมาทำอะไรกันอย่างไรป้ำเถื่อนนี้ไม่ว่าอะไรป้ำเถื่อนก็ตามเราก็กไม่ชอบ ยิ่งใครมาทำอะไรกันอย่างไรป้ำเถื่อนก็ยิ่งไม่ชอบ แม้ว่าผู้นั้นเป็นแม่เรา เราก็กไม่ชอบ อย่างที่เคยมีหนังสือพิมพ์ลงข่าวแม่เอาลูกสาววัย ๑๕ ปี ไปขายที่แหล่งค้าประเวณี เป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ทรมาน เป็นต้น

๕. ธรรมะ คือ พระรอด เป็นคำอุทานของบุคคลผู้ประสบกับความทุกข์อย่างมหันต์ ไม่มีทางแก้ปัญหา หรือทางออกให้กับตนเอง ทางออกที่คิดได้ขณะนั้น

๖. ธรรมะ คือ หน้าที ถ้าทุกคนที่เกิดมาแล้ว ทำหน้าที่ของตนให้ดี รักษาหน้าที่ไม่ให้ก้าวก่ายในหน้าที่ของผู้อื่น ก็ได้ชื่อว่ามีธรรมะในตัวแล้ว พ่อแม่ที่ลูก ๆ เคารพนับถือท่าน

เพราะท่านทำหน้าที่ ไม่ใช่ท่านมีเงินมีทอง (คุณ โทษันท์, ๒๕๓๗ : ๑๒-๑๔)

นอกเหนือจากหกประการที่กล่าวมายังมีนักปราชญ์ทางศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่า "ธรรม" ไว้สั้น ๆ เช่น

- ธรรมะ คือ คุณความดี
- ธรรมะ คือ ความถูกต้อง
- ธรรมะ คือ ความดี บวก ความถูกต้อง
- ธรรมะ คือ ความยุติธรรม
- ธรรมะ คือ ธรรมชาติ
- ธรรมะ คือ สภาวะของธรรมชาติ
- ธรรมะ คือ สภาวะแห่งความเป็นจริง
- ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ

คุณลักษณะธรรมในพระพุทธศาสนามี ๘ ประการ คือ

๑. ธรรมนั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อความกำหนัดย่อมนใจ
๒. ธรรมนั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อความประกอบด้วยทุกข์
๓. ธรรมนั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อความพอกพูนกิเลส
๔. ธรรมนั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อความปรารถนาใหญ่
๕. ธรรมนั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ
๖. ธรรมนั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ
๗. ธรรมนั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน
๘. ธรรมนั้นต้องไม่เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก

ศูนย์กลางคำสอน ของพระพุทธศาสนา : อริยสัจ ๔

หลักธรรมครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในบรรดาคำสอนที่เรียกว่าธรรมวินัยมีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ สรุปรวมลงในอริยสัจ ๔ ในฐานะเป็นศูนย์กลางแห่งคำสอนทั้งหมด และการปฏิบัติที่ถือว่าเป็นข้อพิสูจน์พุทธธรรมทุกลำดับ ก็ล้วนเพื่อจุดประสงค์คือการบรรลุอริยสัจ ๔ นี้ พระพุทธองค์หรืออริยสัจ ๔ นี้เองดังนั้น อริยสัจ ๔ จึงเป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา และมีความสำคัญที่สุด ก่อนที่จะเข้าสู่รายละเอียดของพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องศึกษาอริยสัจ ๔ นี้ เป็นพื้นฐานเสียก่อน

อริยสัจในฐานะเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือธรรมที่เป็นความจริงอย่าง ประเสริฐ มีอยู่ ๔ ประการ คือ ทุกขสัจ สมุทยสมัจ นิโรธสัจ และมรรคสัจ อริยสัจทั้ง ๔ นี้ คือ ความรู้หรือหนทางนำไปสู่นิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต ความรู้ในอริยสัจประกาศว่า

ทุกข์คืออะไร สมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์) เกิดขึ้นได้อย่างไร จะดับทุกข์ (นิโรธ) ได้อย่างไร นิโรธจะทำให้แจ้งได้อย่างไร ทางแห่งการดับทุกข์ (มรรค) นั้นเป็นอย่างไร

อริยสัจ ๔ มีความสำคัญในฐานะเป็นผลการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าการปฏิบัติธรรมทั้งปวงในพระพุทธศาสนาย่อมมีจุดมุ่งหมายเพื่อรู้แจ้งซึ่งอริยสัจ ๔ ประการนี้เพราะ

๑. เป็นศูนย์กลางแห่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและเป็นที่รวมลงแห่งกุศลธรรมทั้งปวง

๒. เป็นธรรมแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและพระอริยมุคคัลทั้งหลาย

๓. เป็นธรรมอันบุคคลรู้ได้ยาก ผู้ไม่บรรลุนิโรธอริยสัจ ๔ ย่อมตกอยู่ในอำนาจแห่งความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เวรร้อนท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏสิ้นกาลหาที่สุดไม่ได้ (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๓๕)

อริยสัจ ๔ นี้ เป็นหลักธรรมจำเป็นทั้งสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ พระพุทธองค์จึงทรงย้าให้ภิกษุทั้งหลายสอนให้ชาวบ้านรู้เข้าใจอริยสัจ ๔ ในสังยุตตนิกายว่า ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าหนึ่งเหล่าใดที่พวกเขาทั้งหลายเห็นอริยสัจ ๔ เหล่าชนที่พอจะรับฟังคำสอนก็ดี ไม่ว่าเป็นมิตร เป็นผู้ร่วมงาน เป็นญาติ เป็นสหายโลหิตก็ตาม พวกเขาทั้งหลายฟัง ชนเหล่าหนึ่งเหล่าใดที่พวกเขาทั้งหลายเห็นอริยสัจ ๔ เหล่าชนที่พอจะรับฟังคำสอนก็ดี ไม่ว่าเป็นมิตร เป็นผู้ร่วมงาน เป็นญาติ เป็นสหายโลหิตก็ตาม พวกเขาทั้งหลายฟัง ชนเหล่าหนึ่งเหล่าใดที่พวกเขาทั้งหลายเห็นอริยสัจ ๔ เหล่าชนที่พอจะรับฟังคำสอนก็ดี ไม่ว่าเป็นมิตร เป็นผู้ร่วมงาน เป็นญาติ เป็นสหายโลหิตก็ตาม พวกเขาทั้งหลายฟัง

๑. ทุกข์ คือ ความทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก, สภาพที่บีบคั้น ชัดแจ้ง บกพร่องขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง, ธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ปรากฏในกาย และจิตใจของทุก ๆ คน ที่เรียกว่าทุกข์กาย ทุกข์ใจ เกิดจากความไม่สงบกาย ไม่สงบใจ ทั้งเป็นของจริงอย่างหนึ่งที่ทุกคนต้องมีต้องเป็น และไม่เป็นที่พึงปรารถนาของทุกคน สรุปร่าง ๆ อุปาทานชั้น ๕ ล้วนเป็นกองทุกข์ ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า ความเกิดเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์

ตามหลักของไตรลักษณ์ได้จำแนกทุกข์ออกเป็นหลายประเภทตามอาการที่ปรากฏภายนอก เช่น ทุกข์ ๓ ประเภท ทุกข์ ๑๐ ประเภท และทุกข์ ๑๒ ประเภท ดังนี้

ทุกข์ ๓ ประเภท คือ

๑. สภาพทุกข์ หรือทุกข์ประจำสังขาร คือ ชาติ ชรา มรณะ

๒. ปกิณณกทุกข์ หรือทุกข์จร คือ โสกะ ปริเทวะ ทุกขโทมนัส อุปายาส

๓. นิพัตถทุกข์ ทุกข์เนื่องนิคย เช่น หนาว ร้อน หิว กระหาย ปวดอุจจาระ

ปวดปัสสาวะ เป็นต้น

ทุกข์ ๑๒ ประเภท คือ

๑. ชาติทุกข์

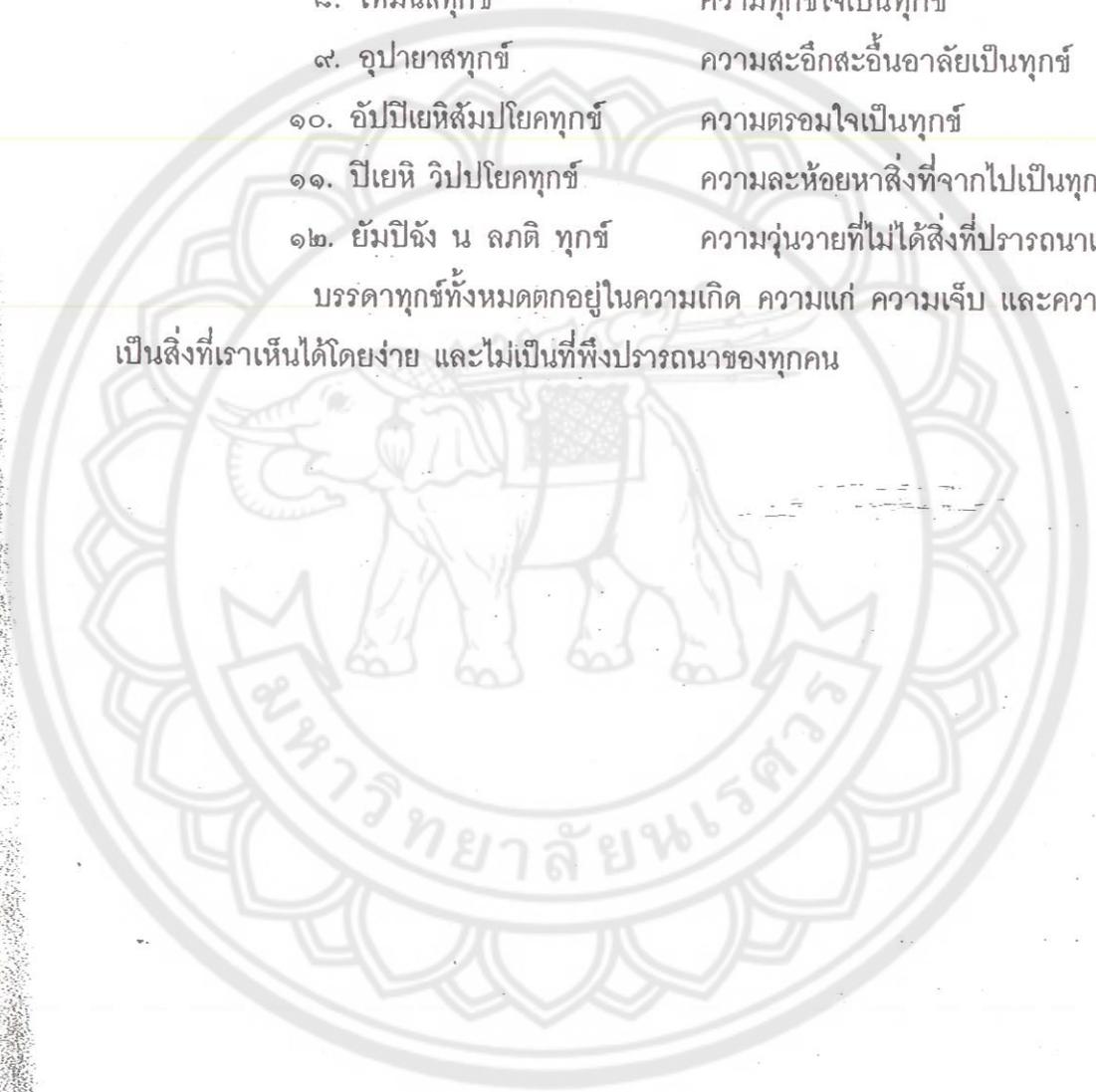
สัตว์ที่เกิดมาเป็นทุกข์

๒. ชราทุกข์

อินทรีย์ที่คร่ำคร่านี้เป็นทุกข์

๓. พยาธิทุกข์	ความเจ็บป่วยเป็นทุกข์
๔. มรณทุกข์	ความตายเป็นทุกข์
๕. โสภทุกข์	ความพลุ่งพล่านภายในใจเป็นทุกข์
๖. ปริเทวทุกข์	ความรำไห่คร่ำครวญเป็นทุกข์
๗. ทุกขทุกข์	ร่างกายนี้เป็นทุกข์
๘. โทมนัสทุกข์	ความทุกข์ใจเป็นทุกข์
๙. อูปายาสทุกข์	ความสะอึกสะอื้นอาลัยเป็นทุกข์
๑๐. อัปปีเยหิสัมปโยคทุกข์	ความตรอมใจเป็นทุกข์
๑๑. ปิเยหิ วิปโยคทุกข์	ความละห้อยหาสิ่งที่จากไปเป็นทุกข์
๑๒. ยัมปิจัง น ลภติ ทุกข์	ความฉุนววยที่ไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาเป็นทุกข์

บรรดาทุกข์ทั้งหมดตกอยู่ในความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ซึ่งเป็นสิ่งที่เราเห็นได้โดยง่าย และไม่ใช่ที่หึงปรารถนาของทุกคน

ใ
ม
ร
ร
ว
า
ว
ร
เ
ก

๒. สมุทัย คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์, เหตุของทุกข์อันเป็นที่ตั้งของอริยสังขารรมได้แก่ กิเลส กรรม วิบาก หรือ "วัฏฏะ" กล่าวคือ "ความอยากทำ" เรียกว่า ตัณหา "การกระทำ" เรียกว่า "กรรม" และ "ผลของการกระทำ" เรียกว่า วิบาก ใน ๓ ประการนี้ ความอยากเป็นเหตุให้เกิดการกระทำ การกระทำเป็นเหตุให้เกิดผลของการกระทำ และผลของการกระทำเป็นเหตุให้เกิดความอยากทำต่อ ๆ ไปก็เกิดผลขึ้นมา ทำนองนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นวงกลมที่เวียนอยู่ตลอดเวลาไป จึงเรียกว่า "สังสารวัฏ"

ตัณหา ซึ่งเป็นตัวสาเหตุของทุกข์ ได้แก่ ความอยากต่าง ๆ มี ๓ ประการ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

๑. กามตัณหา คือ ความใคร่ หรืออยากในกามารมณ์ทั้ง ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ เช่น อยากเห็นรูปสวย ๆ อยากรับประทานอาหารที่มีรสชาติอร่อย ๆ อยากฟังเสียงไพเราะ อยากสัมผัสสิ่งที่มีนิ่มนวล เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ยังยั่วกิเลสให้เกิดขึ้นในจิตจึงเรียกว่ากามตัณหา มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) วัตถุกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องนุ่มห่ม บ้านเรือน และวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ฆ่าปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ

๒) กิเลสกาม ได้แก่ ความพอใจ ความรักใคร่ ความปรารถนา ความอยากได้ ความหลง ความยึดถือในกาม ความริษยาชิงชัง ความไม่สันโดษ

ในพระอภิธรรม ท่านจำแนกกิเลสออกเป็น ๑๐ อย่าง คือ

๑. โลกกิเลส	ความเศร้าหมอง เกรี้ยวร้อน เพราะยินดีในอารมณ์ ๖
๒. โทสกิเลส	ความเศร้าหมอง เกรี้ยวร้อน เพราะไม่ชอบใจในอารมณ์ ๖
๓. โมหกิเลส	ความเศร้าหมอง เกรี้ยวร้อน เพราะมัวเมา ปราศจากสติสัมปชัญญะ
๔. มานกิเลส	ความเศร้าหมอง เกรี้ยวร้อน เพราะทะนงตน
๕. ทิฏฐิกิเลส	ยึดตัวความเศร้าหมอง เกรี้ยวร้อน เพราะความเห็นผิดจากความเป็นจริง
๖. วิจิกิจฉากิเลส	ความเศร้าหมอง เกรี้ยวร้อน เพราะความสงสัย ลังเลใจ
๗. ตีนมัทธกิเลส	ความเศร้าหมอง เกรี้ยวร้อน เพราะหุดหู่ ท้อถอยจากความเพียร
๘. อุทธัจจกุกกุจจกิเลส	ความเศร้าหมอง เกรี้ยวร้อน เพราะเกิดฟุ้งซ่านในอารมณ์ต่าง ๆ
๙. อหิริกิเลส	ความเศร้าหมอง เกรี้ยวร้อน เพราะไม่ละอายต่อการทำบาป

๑๐. อโนตตปปกิเลส ความเศร้าหมอง เปรี้ยวร้อน เพราะไม่เกรงกลัวต่อผลบาป

๒. ภาวตัณหา คือความอยากในสิ่งหรือภาวะที่ชอบใจ พอใจเกิดขึ้น เช่น อยากมีทรัพย์สิน บุตร ภรรยา สามี บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย อยากเป็นผู้มียศฐาบรรดาศักดิ์อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนแต่ช้กจุงจิตใจให้อยากมี ความอยากเป็นไม่รู้จักพอ จึงเรียกว่า ภาวตัณหา

๓. วิภวตัณหา คือความอยากไม่เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อยากให้สิ่งหรือภาวะที่ไม่ชอบใจหมดสิ้นไป หรือความอยากมีในสิ่งที่สุดวิสัยหรือเหตุสุดวิสัยของธรรมชาติ เช่น เกิดมาแล้วไม่ยอมแก่ ไม่ยอมเจ็บ ไม่ยอมตาย ไม่อยากจน หรือมีความทุกข์ อันเป็นสิ่งที่สุดวิสัยของธรรมชาติ เป็นต้น (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๓๗-๑๓๙)

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์, ความดับสนิทแห่งทุกข์ทางใจ อันเป็นผลมาจากการกระทำของผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ภาวะที่ตัดขาดดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกยึดม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือ นิพพาน

๔. มรรค คือ แนวทางในการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์, ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๑๘๑)

การเปรียบเทียบอริยสังข์กับกฎแห่งเหตุผล

เหตุ	ผล
สมุทัย	ทุกข์
มรรค	นิโรธ

กิจในอริยสังข์

กิจในอริยสังข์ คือ หน้าที่อันจะพึงกระทำต่ออริยสังข์ ๔ แต่ละอย่าง หรือหน้าที่ต่ออริยสังข์ข้อนั้น ๆ มี ๔ อย่าง คือ

๑. ปริญญา ทุกขอริยสังข์ ควรกำหนดรู้ กล่าวคือ การกำหนดรู้เป็นกิจในทุกข์ หมายถึงการศึกษาให้รู้จักเข้าใจสภาวะที่เป็นทุกข์ตรงตามสภาพจริงของทุกข์

๒. ปหานะ ทุกขสมุทยอริยสังข์ ควรละ กล่าวคือ การละเป็นกิจในสมุทัย หมายถึงการกำจัดเหตุแห่งทุกข์ หรือทำสิ่งที่ป็นสาเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป

๓. สังจิกิริยา ทุกขนิโรธอริยสังข์ ควรทำให้แจ้ง กล่าวคือ การทำให้แจ้งเป็นกิจในนิโรธหมายถึงการประจักษ์แจ้ง หรือบรรลุถึงภาวะดับทุกข์

๔. ภาวนา ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ควรเจริญ กล่าวคือ การเจริญเป็นกิจในมรรค หมายถึงการทำให้มี ให้เป็นขึ้น นั่นก็คือ ทำให้เกิดขึ้นและเจริญเพิ่มพูนขึ้น ด้วยการฝึกอบรมตามข้อปฏิบัติของมรรคที่นำไปสู่การกำจัดทุกข์อย่างสิ้นเชิง

กิจทั้ง ๔ นี้เป็นหน้าที่ของญาณในการกำหนด และต้องสัมพันธ์กันกับอริยมรรคทั้ง ๔ ข้อ การทำให้ถูกต้องตามหน้าที่ในแต่ละมรรค ต้องอาศัยความรู้ หรือญาณ หรือกิจญาณ เมื่อญาณสัมพันธ์กับอริยสัจแต่ละข้อตามกิจของตนแล้ว การปฏิบัติก็เป็นอันถูกต้อง และก้าวหน้าจากมรรคเข้าสู่ผลตามลำดับ จนชื่อว่าสำเร็จโดยสมบูรณ์ ซึ่งเรียกว่า "พรหมจรรย์"

ญาณ ๓	ญาณ ๓		
อริยสัจ ๔	สัจญาณ	กิจญาณ	กตญาณ
ทุกข์ (ปริณฺฺญายะ)	รู้ว่า ทุกข์คือความจริง	รู้ว่า ทุกข์นี้ควรกำหนดรู้	รู้ว่า ทุกข์นี้ได้กำหนดรู้แล้ว
สมุทัย (ปหาดัพพ)	รู้ว่า ต้นเหตุเป็นเหตุแห่งทุกข์	รู้ว่า สมุทัยนี้ควรละเสีย	รู้ว่า สมุทัยนี้ได้ละแล้ว
นิโรธ (สัจฉิกิริยะ)	รู้ว่า นิพพานเป็นสภาวะดับทุกข์	รู้ว่า นิโรธนี้ควรทำให้แจ้ง	รู้ว่า นิโรธนี้ได้ทำให้แจ้งแล้ว
มรรค (ภาเวตัพพะ)	รู้ว่า มรรคมืองค์ ๘ เป็นทาง ดับทุกข์	รู้ว่า มรรคมืองค์ ๘ นี้ ควรปฏิบัติ	รู้ว่า มรรคมืองค์ ๘ นี้ ได้เจริญแล้ว

(เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๔๐-๑๔๑)

อริยมรรค ๘ ประการ

อริยมรรค มีชื่อเรียกได้หลายชื่อ คือ

๑. มรรค ๘
๒. อริยมรรคมืองค์ ๘
๓. มัชฌิมาปฏิปทา
๔. อัษฎางคคิกมรรค

ในอริยสัจข้อสุดท้ายท่านใช้คำว่ามรรคเป็นประมุขหลักความประพฤติปฏิบัติ หรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติในชีวิตจริง

ในธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ทรงเรียกมรรค ๘ ว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า "ทางสายกลาง" (Middle path) หรือทางปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์อันเป็นทางสายกลางระหว่าง

การปฏิบัติสุดโต่งทั้ง ๒ เพราะไม่เข้าไปซึ่งแหว่งที่ สุดสองอย่าง (แต่ไม่ใช่อยู่ระหว่างที่ สุดทั้งสอง) คือ

๑. กามสุขัลลิกานุโยค การหมกหมุ่นอยู่ในกามสุข (The Extreme of Sensual Indulgence)

๒. อัตตกิลมณานุโยค การทรมานตนเอง (The Extreme of Self-Mortification)

มรรคมีองค์ ๘ คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ คือความเป็เห็นชอบ, การมีความรู้ถูกต้อง (Right View) ได้แก่ ความรู้ริยสัจจ์ ๔ หรือเห็นไตรลักษณ์ หรือรู้กุศลและอกุศลมูลกับกุศลและอกุศลมูล หรือเห็นปฏิจสมุปบาทหรือความเข้าใจแจ่มชัด หรือมองเห็นเหตุผลที่ถูกต้องโดยตนเอง ก่อนลงมือปฏิบัติหรือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง รู้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงไม่หลงมัวเมาไปกับสภาพมายาจึงเป็นผู้มีความละเอียดต่อการทำบาปทั้งปวง และมีอาจทำดีโดยมิหวังผลบุคคลเช่นนี้ ไม่เป็นผู้มองสิ่งใดอย่างผิวเผิน แต่มีความคิดเป็นระบบตลอดจนมีสติสัมปชัญญะ องค์ประกอบที่จะส่งเสริมให้สัมมาทิฏฐิเจริญงอกงาม มี ๕ อย่างคือ

๑) ความประพฤติปฏิบัติดีงาม ตามกฎเกณฑ์ (ศีล)

๒) การศึกษาค้นคว้า การได้รับการแนะแนวเพิ่มเติม (สุตะ)

๓) การสนทนา ถกเถียง อภิปราย ประชุม สัมมนา (สากัจฉา)

๔) การทำใจให้สงบ การค้นคิดด้วยตนเอง (สมณะ)

๕) การใช้ปัญญาพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามเป็นจริง (วิปัสสนา)

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ๒๕๔๒ : ๗๔๘)

๒. สัมมาสังกัปปะ คือความดำริชอบ (Right Thought) ได้แก่ มีความนึกคิดที่ถูกต้อง จึงเป็นผู้ปลอดโปร่งจากกาม ไม่เคียดแค้น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และไม่คิดทำร้ายเขาเป็น ความคิดนึกในทางที่ถูกต้องเมื่อได้อารมณ์จะโดยการเห็น การได้ยินก็ตาม ไม่เดินไปตามความชอบและไม่ชอบ แต่ไปตามกระแสแห่งเหตุผล ไม่มีทัศนคติที่ถูกบิดเบือนเพราะความชอบหรือไม่ชอบของตน มองสิ่งทั้งหลายอย่างลึกซึ้ง บุคคลผู้มีสัมมาสังกัปปะ มีความคิดปลอดโปร่งเป็นอิสระปราศจากความเอนเอียง มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ

๑) เนกขัมมสังกัปปะ ความคิดปลอดโปร่ง ไม่หมกหมุ่นติดพันในสิ่งที่จะนำมาสนองความอยากต่าง ๆ มีความคิดที่จะไม่เห็นแก่ตัว เสียสละ เป็นความนึกคิดในฝ่ายวิริยะหรือ โลกะ

๒) อัพยาบาทสังกัปปะ ไม่มีความคิดชิงชังต่อสิ่งที่ไม่ชอบ หรือเพ่งมองในแง่ร้ายต่าง ๆ มีเมตตาขึ้นแทน

๓) อวิหิงสาสังกัปปะ ไม่คิดเบียดเบียน คิดทำร้ายหรือทำลาย มีความกรุณามุ่งช่วยเหลือ (สนิท ศรีสำแดง, ๒๕๓๘ : ๒๔๗)

๓. สัมมาวาจา (Right Speech) คือวาจาชอบการมีวาจาถูกต้อง ได้แก่ ความมงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนางดเว้นจากวจีทุจริตทั้ง ๔ หรือธรรมเครื่องชำระตนให้บริสุทธิ์ทางวาจา มีองค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ

๑) เว้นจากการพูดเท็จ ไม่รู้ก็ว่าไม่รู้ ไม่เห็นก็ว่าไม่เห็น ไม่พูดเท็จ เพราะเหตุแห่งตนหรือบุคคลอื่น

๒) เว้นวาจาส่อเสียด คือบ่อนทำลายยุแหย่ให้เกิดความแตกแยกพูดคำให้เกิดสมานสามัคคีกัน

๓) เว้นคำหยาบ คำพูดไม่รื่นหู ไม่สุภาพ พูดคำสุภาพ จับใจ สนใจ

๔) เว้นคำเพ้อเจ้อ (พูดพล่อย) พูดให้ถูกกาล เป็นจริง มีประโยชน์ มีเหตุผล มีหลักฐาน (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ๒๕๔๒ : ๗๕๗)

๔. สัมมากัมมันตะ (Right Action) คือกระทำชอบ, การกระทำที่ถูกต้อง ได้แก่ ความมงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนางดเว้นจากกายทุจริตทั้ง ๓ หรือการงานชอบ ถูกกฎหมาย ถูกศีลธรรมเป็นเครื่องชำระกายให้บริสุทธิ์ มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ

๑) เว้นจากการฆ่า เบียดเบียน กักขัง ทรมานสัตว์

๒) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้ หรือไม่อนุญาต

๓) เว้นจากการละเมิดในลูกเมียของผู้อื่น

๕. สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) คือเลี้ยงชีพ, การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง ได้แก่ ไม่เบียดเบียนผู้ใด เว้นมิจอาชีพทุกชนิด ประกอบสัมมาชีพ และหรือเว้นมิจอาวณิชชา ๕ อย่าง คือ

๑) สัตตวณิชชา ค้าขายอาวุธ

๒) สัตตวณิชชา ค้าขายมนุษย์

๓) มังสวณิชชา ค้าขายเนื้อสัตว์

๔) มัชชวณิชชา ค้าขายน้ำเมา

๕) วิสวณิชชา ค้าขายยาพิษ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ๒๕๔๓ : ๒๐๕)

๖. สัมมาวายาม (Right Effort) คือความพยายามชอบ, การพยายามในสิ่งที่ถูกต้อง ได้แก่ ความเห็นแจ้งชัดในความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ โดยการระดมพลังความคิด กำลังกาย และความรู้เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า มีองค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ

๑) สังวรปธาน เพียรระวัง ป้องกัน

- ๒) ปหานปธาน เพียรละ กำจัด กวาดล้าง
- ๓) ภาวนาปธาน เพียรเจริญ สร้าง พัฒนา ทำให้ก้าวหน้า
- ๔) อนุรักษนาปธาน เพียรรักษา อนุรักษ์ ส่งเสริม (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๑๔๕)

๗. สัมมาสติ (Right Mindfulness) คือความระลึกรับรู้, การรำลึกประจักษ์ใจที่ถูกต้องหรือตื่นตัวอยู่เสมอ ได้แก่ ความระมัดระวังความตื่นตัวต่อหน้าที่ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในอาการคอยรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ตระหนักว่าควรปฏิบัติอย่างไร เปรียบเหมือนนายประตู่ มีองค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ

- ๑) กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย ให้รู้เป็นตามความเป็นจริง
- ๒) เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เป็นตามเป็นจริง
- ๓) จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริง
- ๔) ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๑๖๕)

หน้าที่ของสติ

- ๑. ควบคุมรักษาสภาพจิตให้อยู่ในภาวะที่ต้องการ โดยการตรวจสอบกระบวนการรับรู้ และกระแสความคิด เลือกรับสิ่งที่ต้องการ กันออกไปในสิ่งซึ่งไม่ต้องการ
- ๒. ทำให้ร่างกายและจิตใจเป็นตัวของตัวเอง เพราะมีความโปร่งเบา ผ่อนคลายพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ และจัดการกับสิ่งทั้งหลายในโลกอย่างได้ผล
- ๓. ในภาวะที่จิตเป็นสมาธิ อาจใช้สติเหนี่ยวนำกระบวนการรับรู้ และการแสดงความคิดทำขอบเขตการรับรู้และความคิดให้ขยายออกไป
- ๔. สามารถยึดจับอารมณ์ที่เป็นวัตถุไว้ต่อหน้า
- ๕. ชำระพฤติกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างให้บริสุทธิ์ สะอาด อิสระ ไม่เกสือกกั้วหรือเป็นไปด้วยอำนาจ ตัดหาอุปาทาน (สนิท ศรีสำแดง, ๒๕๓๘ : ๒๔๘)

๘. สัมมาสมาธิ (Right Concentration) คือตั้งสติชอบ การมีความตั้งมั่นแห่งจิตที่ถูกต้อง ได้แก่ ทำจิตใจให้แน่วแน่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งที่มีมีโทษ และรักษาอารมณ์นั้นให้ตลอดต่อไปได้นานตามที่ใจต้องการ หรือไม่ดิ้นรนแว่แว่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สมาธิมี ๓ ระดับคือ

- ๑) ชณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ (Momentary Concentration) ซึ่งคนสามัญทั่วไปสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ในชีวิตประจำวันได้ผลดี

๒) อุปจารสมาธิ สมาธิเจียด ๆ หรือจวนจะแน่น (Neighbourhood Concentration)

๓) อัปนาสมาธิ สมาธิแน่น (Attainment Concentration) เป็นสมาธิระดับสูง ได้แก่ตามขั้นต่าง ๆ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๘๖)

การเจริญสมาธิและวิปัสสนา

สมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นของจิตหรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด คำจำกัดความของสมาธิพบเสมอ "เอกัคคตา" ซึ่งแปลว่า ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือการที่จิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผู้ปฏิบัติสมาธิ ต้องเลือกปฏิบัติให้เหมาะกับนิสัยความ ไน้มมเยียงของแต่ละบุคคลที่เรียกว่า "จริต" หรือ "จริต" มี ๖ คือ

ที่	เรียก	ลักษณะนิสัย/พฤติกรรม	กรรมฐานที่ใช้
๑.	ราคจริต	ผู้มีราคะเป็นความประพฤติหนักไปทางรักสวยรักงาม	อุสกะ และกายคต
๒.	โมหจริต	มีความประพฤติอุปนิสัยหนักไปทางเขลาเหงาซึม เหงาเหงา งมมาย	อานาปานสติ
๓.	โทสจริต	มีความประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิด	พรหมวิหารและกสิณ
๔.	สัทธาจริต	มีความประพฤติหนักไปทางเรื่องง่ายชาบชิ่ง ชื่นบาน	ฟังชักนำไปในสิ่งที่ควรแก้ความเลื่อมใส และความเชื่อที่มีเหตุผล เช่น พิจารณาอนุสติ ๖
๕.	พุทธิจริต	ประพฤติหนักไปทางความรู้ การพินิจพิจารณา	แนะนำใช้ความคิดในทางที่ชอบ เช่น พิจารณา ไตรลักษณ์ กรรมฐานที่เหมาะสมคือ มรณสติ ๗๙
๖.	วิตกจริต	ประพฤติหนักไปทางนึกคิดจับจด ฟุ้งซ่าน	ฟังแก้ด้วยการสะกดอารมณ์ เช่น เจริญ อานาปานสติ หรือเพ่งกสิณ

ผลของการเจริญสมาธิ

๑. เป็นสุขในปัจจุบัน สามารถควบคุมอารมณ์ของตนได้
๒. ความคิดปลอดโปร่ง ความจำดี เหมาะที่จะคิดสิ่งลึกซึ้ง

3

๓. จิตนุ่มนวล ไม่แข็งกระด้าง ไม่หยิ่งยะโส อวดดี

๔. ควรแก่การงาน ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลงานละเอียดประณีต

๕. ตั้งมั่น ไม่วอกแวก ดิ้นรน กวัดแกว่ง มีอารมณ์เดียว

๖. ไม่หวั่นไหว มีอารมณ์มั่นคง เป็นตัวของตัวเอง

ผลขั้นสูงของการเจริญสมาธิมี ดังนี้

๑. อิทธิฤทธิ์ แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ (Magical powers)

๒. ทิพย์โสต ทูทิพย์ (Divine ear)

๓. เจโตปริยญาณ กำหนดใจของผู้อื่นได้ (Telepathy)

๔. ทิพย์จักขุ ตาทิพย์ (Divine eye)

๕. ปุณเพนิวาसानุสสติญาณ ระลึกชาติได้ (Reminiscence of previous lives)

๖. อาสวักขยญาณ รู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะ (Knowledge of the extinction of all biases) (สมิท ศรีสำแดง ๒๕๓๘ : ๒๔๙-๒๕๐)

สรุป ได้ว่าทางสายกลาง ๘ ทางนี้คือ ในเรื่องของ ปัญญา (ข้อ ๑ และ ๒) ศีล (ข้อ ๓ ๔ และ ๕) สมาธิ (ข้อ ๖ ๗ และ ๘) คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ	เห็นชอบ	รู้ดี
๒. สัมมาสังกัปปะ	คิดชอบ	คิดดี
๓. สัมมาวาจา	พูดชอบ	พูดดี
๔. สัมมากัมมันตะ	ทำชอบ	ทำดี
๕. สัมมาอาชีวะ	อาชีพชอบ	อาชีพดี
๖. สัมมาวายามะ	พยายามชอบ	พยายามดี
๗. สัมมาสติ	ระลึกชอบ	ตื่นตัวดี
๘. สัมมาสมาธิ	ตั้งใจชอบ	ตั้งใจดี

(สมควร เหล่าลภาวะ, ๒๕๔๒ : ๔๒)

ปฏิจสุมุบบาท

ปฏิจสุมุบบาท : หลักความจริงของชีวิตเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงปฏิจสุมุบบาทอันเป็นหลักความจริงของชีวิตมนุษย์ที่ต้องการเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย เมื่อมีเหตุก็ย่อมมีผลของเหตุอย่างหนึ่งก็จะกลายเป็นเหตุของอีกอย่างหนึ่ง ต่อเนื่องกันไป

ปฏิจสุมุบบาทจึงเป็นกฎธรรมชาติ (Law of Nature) หรือเป็นกฎแห่งความเป็นสาเหตุ (Causation Law) ของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่แล้วก่อนการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้ง

ด
ม

๑

๑
๒

หลาย เป็นกฎที่ตายตัว (ธรรมนิยามตา) และเป็นกฎที่มีอยู่ตั้งอยู่ตาม (ธรรมฐิติ) ดังพุทธพจน์ที่ พระราชวรมุนี (พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปุติโต), ๒๕๒๖ : ๓๓) ได้แปลความหมายไว้ ดังนี้

"ตถาคคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุนั้นยังคงมีอยู่เป็นธรรมฐิติ เป็น ธรรมนิยาม คือหลักอทิปปัจจยตา"

ความลึกซึ้งของปฏิจสุมุบปาทนี้ยากนักที่บุคคลทั่ว ๆ ไปจะเข้าใจได้อย่างชัดแจ้ง พระองค์ทรงค้นพบกฎนี้ และได้สั่งสอนบุคคลให้เห็นแจ้งในธรรมนี้ เพื่อจะได้รู้เท่าทันโลก และชีวิตไม่ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา จิตเป็นอิสระพ้นจากความทุกข์ ผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าได้ จะต้องตรัสรู้ในเรื่องปฏิจสุมุบปาท ดังพุทธพจน์ที่พระราชวรมุนี (พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปุติโต), ๒๕๒๖ : ๓๓-๓๔) ได้แปลความหมายว่า

"ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุบปาท ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นย่อมเห็นปฏิจสุมุบปาท" และ

".....ปฏิจสุมุบปาทนี้เป็นธรรมลึกซึ้ง เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจแทงตลอดหลักธรรม ข้อนี้แหละ หมู่สัตว์จึงวุ่นวายเหมือนเส้นด้ายที่ชดกันยุ่ง จึงขมวดเหมือนกลุ่มเส้นด้ายที่เป็นปม จึงเป็นเหมือนหน่อมุ้งกระจายและหญ้าปล้องจึงผ่านอบาย ทุกคติ วินิบาต สังสารวัฏไปไม่ได้"

ในการอธิบายปฏิจสุมุบปาทอาจทำได้ ๒ วิธี คือ

๑. แสดงเป็นกลาง ๆ ไม่ระบุหัวข้อปัจจัย

“เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น”

หรือ

“เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ”

๒. แสดงเจาะจงระบุหัวข้อปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งเกิดติดต่อกันเป็นสายในรอบหนึ่งมี ๑๒ อากาโร ซึ่งมีดังนี้คือ

๑) อวิชา (ignorance) คือ ความไม่รู้ตามความเป็นจริง อันได้แก่ ความเข้าใจว่าการเกิดในสวรรค์เป็นยอดแห่งความสุข ความเข้าใจว่าตัวตนนี้จะได้ไปเกิดเป็นสิ่งต่าง ๆ การเข้าใจว่า ตายแล้วสูญ และความเข้าใจว่าจะไปนิพพานได้ด้วยการบำเพ็ญตบะ หรือความไม่รู้ในสภาพธรรมและหลักสัจธรรมมีอยู่ ๔ อย่าง คือ

- ๑.๑) ไม่รู้จักทุกข์
- ๑.๒) ไม่รู้จักเหตุแห่งทุกข์
- ๑.๓) ไม่รู้ความดับทุกข์
- ๑.๔) ไม่รู้ทางแห่งความดับทุกข์นั้น ๆ

สี่ข้อนี้คือความไม่รู้หรือวิสัยธรรม ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นั้นเอง

๑.๕) ไม่รู้อดีตไม่รู้จักสภาวะเหตุในอดีตว่าสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันนี้คือ
เป็นผลแห่งเหตุอะไรในอดีต

๑.๖) ไม่รู้อนาคต คือไม่รู้จักคาดการณ์ข้างหน้าว่าสิ่งที่ปรากฏใน
ปัจจุบันนี้จะเป็เหตุให้ผลอย่างไรในอนาคต

๑.๗) ไม่รู้จักทั้งอดีตและอนาคตคือไม่รู้จักโยงเหตุในอดีตให้เชื่อมถึงผล
ในอนาคต

๑.๘) ไม่รู้ปฏิจสุมุบาท คือ ไม่รู้จักสภาวะธรรมนั้น ๆ ตามความเป็น
จริงโดยเป็นธรรมที่ว่าอาศัยกันและกันเกิดขึ้น คือเป็นเหตุและปัจจัยซึ่งกันและกัน

ตราบใดที่ยังไม่รู้จักสังขารเหล่านี้ก็จะทำให้เกิดความหลงผิดเข้าใจผิดต่าง ๆ
นานา เกิดกิเลสที่เรียกว่า "โมหะ" ขึ้น อันเป็นรากเหง้าของอวิชชากิเลสโมหะนี้เองที่ทำให้เกิด
อารมณ์ปรุงแต่งคือสังขารขึ้น เมื่อยึดถือสังขารเป็นตัวตนเราเราคือความหลงผิดคิดว่าร่างกายนี้
เป็นของเราสิ่งนี้เป็นของของเรา รวมความว่าอวิชชาคือความไม่รู้จักตัวเองว่าคืออะไร เกิดมา
เพราะอะไร ทำไมจึงต้องเกิดดั่งนั้น อวิชชาจึงเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารทั้งหลายเกิดเพราะ
อวิชชาเป็นปัจจัย (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๔๓-๑๔๔)

๒) สังขาร (volitional activities) คือ การปรุงแต่งให้เกิดหน้าที่ทางกาย
วาจา และใจ และการแสดงออกซึ่งเจตนาเป็นการกระทำต่าง ๆ ทั้งกรรมดีบ้าง กรรมชั่วบ้าง หรือ
เป็นกลาง ๆ ที่เรียกว่าอาเนญชาบ้าง

๓) วิญญาณ (consciousness) คือ การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ได้แก่ การเห็น
การได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส และรู้อารมณ์ที่มีในใจ

๔) นามรูป (mind and matter) นามได้แก่ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ
มนสิการ หรือตามแบบอภิธรรมได้แก่ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ ส่วนรูปได้แก่มหาภูต
รูป (ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ) และอุปาทายรูป ๔ (รูปอาศัยหรือรูปที่สืบเนื่องมาจาก
มหาภูตรูป) มีตา หู จมูก ลิ้น กาย รูป รส กลิ่น เสียง (ใญ่รู้พิพะ ไม่นับเพราะตรงกันกับ
ธาตุดิน ธาตุไฟ และธาตุลม) ความเป็นหญิง ความเป็นชายที่ตั้งของจิต (หทัยวัตถุ) การแสดง
ให้รู้ความหมายด้วยการ (กายวิญญาณุตติ) การแสดงให้รู้ ความหมายด้วยวาจา (วจีวิญญาณุตติ)
ชีวิตินทรีย์ ช่องว่าง ความเบาของรูป ความอ่อนหยุ่นของรูป ภาวะที่ควรแก่การงานของรูป
ความเจริญหรือความขยายตัวของรูป การสืบทอดของรูป ความเสื่อมตัว (ชรา) ความสลายตัว
(อนิจจตา) และ

อาหาร

ภา
ว
ใน

รวมความแล้วนามรูป ก็คือ ความมีอยู่ของรูปธรรมและนามธรรมในความรู้
ของบุคคล เป็นภาวะร่างกาย และจิตใจทุกส่วนอยู่ในสภาพสอดคล้องและปฏิบัติหน้าที่เพื่อตอบ
สนองในแนวทางของวิญญาที่เกิดขึ้นนั้น

๕) สฬายตนะ (the six sense-bases) ได้แก่ อายตนะ ๖ มี ตาม หู
จมูก ลิ้น กาย ใจ

๖) ผัสสะ (contact) คือ การเชื่อมต่อความรู้กับโลกภายนอกเกิดจาก
อายตนะภายใน อายตนะภายนอกและวิญญาณ ทำงานร่วมกัน ผัสสะ มี ๖ คือ จักขุสัมผัส
โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส

๗) เวทนา (feeling) คือ ความรู้สึกหรือการสวยอารมณ์ที่จะต้องเกิดขึ้นในรูป
ใดรูปหนึ่ง มี สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา (เฉย ๆ ไม่สุขไม่ทุกข์)

๘) ตัณหา (craving) คือ ความอยากมี ๖ คือ รูปตัณหา สัทตตัณหา (ใน
ธรรมารมณ์) แต่ถ้าแบ่งโดยอาการมี ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

๙) อุปาทาน (attachment) คือ ความยึดติด มี ๔ คือ กามุปาทาน ทิฏฐุ
ุปาทาน สีลัพพตูปาทาน และอัตตวาอุปาทาน

๑๐) ภพ (becoming) คือ ภาวะแห่งชีวิตสำหรับตัวตนหรือตัวตนที่จะมีจะเป็น
ในรูปใดรูปหนึ่ง โดยสอดคล้องกับอุปาทานและพฤติกรรมนั้น ๆ มี ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูป
ภพ

๑๑) ชาติ (birth) คือ การเกิดตระหนักในตัวตน หรือการปรากฏแห่งชั้นันท์ทั้ง
หลาย

๑๒) ชรา มรณะ (decay and death) ได้แก่ ความแก่และความตายหรือ
ความสำนึกในความขาดหรือพรากแห่งตัวตนจากภาวะชีวิตนั้น จึงเกิด โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัส อุปายาส ติดตามมา ด้วย (วนิดา ขำเขียว, ๒๕๔๑ : ๑๐๑-๑๐๓)

นอกจากนี้ในการอธิบายปฏิจสมุปบาทนั้น ยังอธิบายได้แบ่งออกเป็น ๒
กระบวนการ คือ

๑. ปฏิจสมุปบาทที่แสดงกระบวนการเกิด เรียกว่า สมุทัยวาร

๒. ปฏิจสมุปบาทที่แสดงกระบวนการดับ เรียกว่า นิโรธวาร

ในการอธิบายแบบแห่งความสัมพันธ์ของปฏิจสมุปบาทนั้น พระพุทธองค์ทรง
อธิบายไว้มีหลายวิธีด้วยกัน ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๑๗ : ๓๕-๓๘) ได้
อธิบายมีดังนี้คือ

๑. ทรงตรัสรู้ตั้งแต่ต้นไปหาปลายโดยเริ่มตั้งแต่อวิชชาเป็นเหตุทำให้เกิดสังขาร สังขารเป็นเหตุให้เกิดวิญญาณ ไปจนกระทั่งถึงชาติเป็นเหตุให้เกิดชรา มรณะ และเกิดทุกข์ การอธิบายแบบนี้เรียกว่า "แบบอนุโลม"

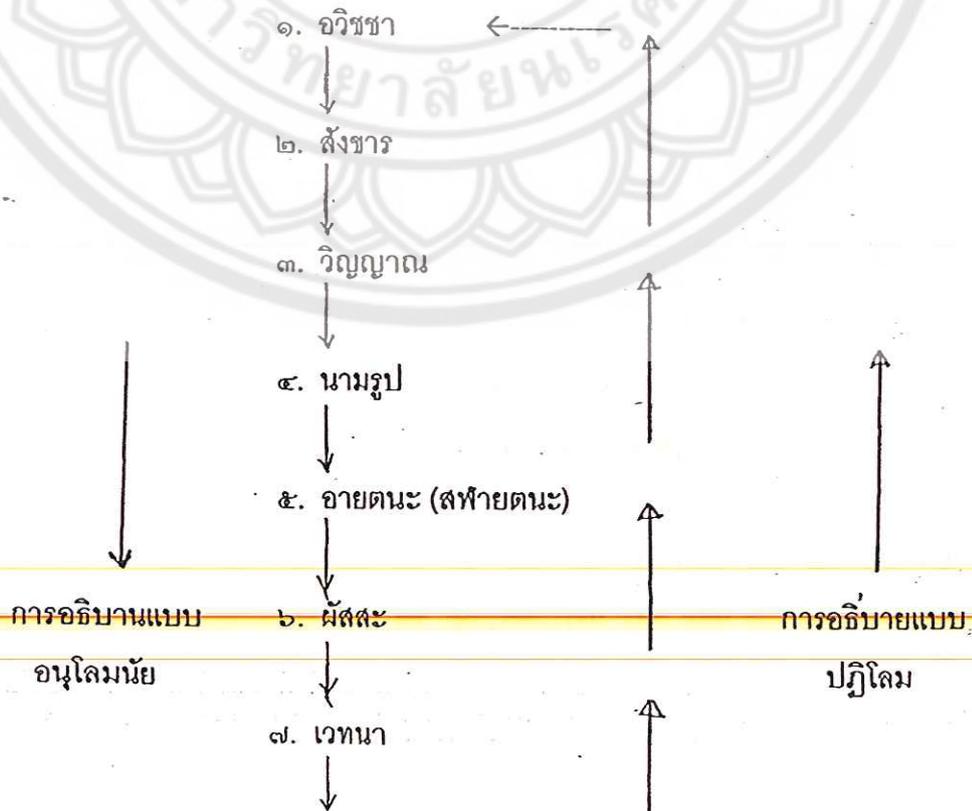
๒. บางครั้งก็ตรัสย้อนกลับโดยเริ่มตั้งแต่ทุกข์ทำให้เกิดชรา มรณะ ไปจนกระทั่งถึงสังขารทำให้เกิดอวิชชา การอธิบายแบบนี้เรียกว่า "แบบปฏิโลม"

๓. ทรงตรัสตั้งต้นตรงกลาง โดยเริ่มด้วยอาหาร ๔ (มี ๑. กวฬิการาหาร คือ อาหารที่กลืนกิน ๒. ผัสสาหาร อาหารคือผัสสะ ๓. มโนสัญเจตนาหาร อาหารคือเจตนาที่ทำได้ ทำชั่ว ๔. วิญญาณาหาร อาหารคือวิญญาณ) ซึ่งอาหารทั้ง ๔ นี้ เกิดจากตัณหาและตัณหาเกิดมาจากเวทนา เวทนาเกิดมาจากผัสสะ ผัสสะเกิดจากสฬายตนะ สฬายตนะเกิดจากนามรูป นามรูปเกิดจากวิญญาณ วิญญาณเกิดจากสังขาร และสังขารเกิดมาจากอวิชชา

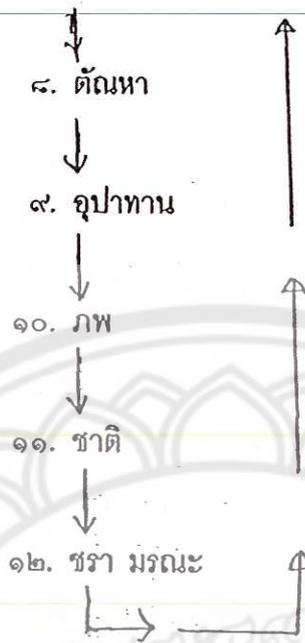
๔. ทรงจับเอาตรงกลางเหมือนกันแต่ไม่กลับมาหาต้น หากพุ่งออกทางปลาย โดยเริ่มตรงเวทนาเป็นหลักและเวทนานี้เองที่ทำให้เกิดตัณหา ตัณหาทำให้เกิดอุปาทาน อุปาทานทำให้เกิดภพ ภพทำให้เกิดชาติ ชาติทำให้เกิดชรา มรณะและเกิดทุกข์ ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังมีวิธีที่ยิ่งไปกว่านี้อีก กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงตรัสความเกิดและความดับไปพร้อมกัน โดยเริ่มอวิชชาทำให้เกิดสังขาร ไปจนกระทั่งถึงเวทนาทำให้เกิดตัณหา พอถึงตัณหาเมื่อสติเกิดขึ้น ไม่ปล่อย ไปตามกระแสของปฏิจสมุปบาทจึงสามารถดับตัณหาได้ อุปาทานก็ดับ ภพดับ ชาติดับ ชรามรณะ โสกะ ปริทเวะดับกันไปตลอดสาย ดังรูป

ปฏิจสมุปบาท ๑๒ ข้อ

อ
ช
๒
ง
ได้

กรรม (Volitional action)

หลักกรรม : หลักคำสอนที่ว่าด้วยการกระทำและผลที่จะต้องรับอันเป็นไปตามเหตุปัจจัย

คำว่า "กรรม" ในพระพุทธศาสนาแปลว่า "การกระทำ" ที่เรียกว่ากรรมนั้นย่อมประกอบด้วยเจตนาเป็นพื้นฐานของการกระทำ บางครั้งพระองค์ก็ตรัสว่าเจตนาตนเองเรียกว่ากรรมดังพุทธพจน์ว่า "เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลตั้งใจแล้ว หรือคิดแล้วย่อมกระทำกรรมที่ประกอบด้วยด้วย "เจตนา" หมายถึงความตั้งใจ ความรู้สึกรับผิดชอบ ที่แสดงออกมา ๓ ทาง คือ (พระไตรปิฎก, ๒๒ : ๔๔๔)

- ๑. ทางกาย เรียกว่า กายกรรม
- ๒. ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม
- ๓. ทางใจ เรียกว่า มโนกรรม

เจตนามีลักษณะ เป็น ๓ ประการ คือ

- ๑. กุศลเจตนา ก่อให้เกิด กุศลกรรม คือ กรรมดี
- ๒. อกุศลเจตนา ก่อให้เกิด อกุศลกรรม คือ กรรมชั่ว
- ๓. อัพยากตเจตนา ก่อให้เกิด อัพยากตกรรม คือ กรรมกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว

(พระไตรปิฎก, ๑๔ : ๕๘๑)

ช่องทางแห่งการกระทำกรรม

การกระทำกรรมครั้งหนึ่ง ๆ มีช่องทางที่จะปฏิบัติได้ ๓ ทาง คือ

- ๑. กายกรรม คือ กรรมทางกาย

- ๑) ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์
- ๒) อทินนทาน การลักทรัพย์
- ๓) กามสุมิจจารา การประพฤตินิดในกาม

๒. วจีกรรม คือ กรรมทางวาจา

- ๑) มุสาวาท การพูดคำหยาบ
- ๒) ปสุณวาจา วาจาเสื่อมเสีย
- ๓) ผรุสวาจา วาจาหยาบ
- ๔) สัมผัสปลลาปะ คำพูดเพ้อเจ้อ

๓. มโนกรรม คือ กรรมทางใจ, การกระทำทางใจ

- ๑) อภิชฌา อยากได้ของผู้อื่น
- ๒) พยาบาท คิดร้ายผู้อื่น
- ๓) มิจฉาทิฎฐิ เห็นจากคลองธรรม (พระธรรมปิฎก (ประยูร ญิตโต), ๒๕๔๓ : ๒๗๙)

จะเห็นได้ว่าเจตนาหรือใจนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการประกอบกรรม ดังพุทธพจน์ว่า "ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโหดประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต ๓ อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่จะนั้น... ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสกล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเพราะสุจริต ๓ อย่างเหมือนงามมีปรกติไปตามจะนั้น" (พระไตรปิฎก, ๒๕ : ๑๑)

ประเภทของกรรม

กรรม ๔

ในกรรมวรรคที่ ๔ ที่ว่าด้วยเรื่องกรรมและวิบากของกรรม พระพุทธเจ้าทรงกล่าวเรื่องกรรมไว้ ๔ อย่าง คือ

- ๑. กรรมดำ หมายถึงอกุศลกรรมที่เกิดจากอกุศลเจตนา
- ๒. กรรมขาว หมายถึงอกุศลกรรมที่เกิดจากกุศลเจตนา
- ๓. กรรมทั้งดำทั้งขาว หมายถึงกรรมที่เป็นทั้งอกุศลและกุศลซึ่งเกิดจากเจตนาที่เป็นทั้งอกุศลและกุศล

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว หมายถึงกรรมที่ไม่เป็นทั้งอกุศลและกุศล ซึ่งเกิดจากเจตนาที่ไม่ใช่ทั้งอกุศลและกุศล (พระไตรปิฎก, ๒๑ : ๒๑๙-๒๒๕)

มี

อม

รม

าง

ไว้

กรรม ๑๒

หมวดที่ ๑ : ว่าโดยปากกาล คือจำแนกตามเวลาที่ให้ผล (ลำดับแห่งการให้ผลของกรรม) ได้แก่

๑. ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม คือ กรรมให้ผลในปัจจุบันคือ ภพนี้ ทั้งนี้เพราะเป็นกรรมที่เกิดขึ้นในขณะแรกของจิตมีเจตนาที่แรงกล้าแต่ถ้าไม่ได้โอกาสที่จะให้ผลชาตินี้ก็นับเป็นอโหสิกรรม คือ ไม่อาจให้ผลอีกต่อไป

๒. อุปัชชเวทนิยกรรม คือ กรรมให้ผลในผลภพที่จะไปเกิดคือ ในภพหน้า ถัดจากชาตินี้ อำนวยของกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมส่วนใดก็ตามที่ให้ผลแล้ว กุศลกรรมหรืออกุศลกรรมเหลือจะกลายเป็นอโหสิกรรม เช่น ผู้ที่ได้สมาบัติ (รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔) เมื่อบังเกิดในพรหมโลกด้วยอำนาจของสมาบัติอันใดอันหนึ่งแล้วสมาบัติที่เหลือก็กลายเป็นอโหสิกรรม สำหรับผู้ที่ทำอนันตริยกรรม หากไปเกิดในรอกด้วยอำนาจของอนันตริยกรรมข้อใดแล้ว อนันตริยกรรมที่เหลือก็เป็นอโหสิกรรม

๓. อปรปริยเวทนิยกรรม คือ กรรมให้ผลในภพต่อ ๆ ไป ตามใดที่ยังเวียนว่ายตายเกิด กรรมนี้จะต้องให้ผลเสมอไปไม่วันใดก็วันหนึ่ง จึงไม่มีโอกาสที่จะอโหสิกรรมไปได้

๔. อโหสิกรรม คือ กรรมเลิกให้ผล ไม่มีผลอีก

หมวดที่ ๒ : ว่าโดยกิจคือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่ (หน้าที่ของกรรม) ได้แก่

๕. ชนกกรรม คือ กรรมแต่งให้เกิดหรือสง่ามเกิด เมื่อปรุงแต่งให้สัตว์เกิดดีหรือไม่ดีแล้วจากนั้นก็หมดหน้าที่

๖. อุปถัมภกกรรม คือ กรรมสนับสนุน, กรรมที่เข้าช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติม ต่อจากชนกกรรม ทำหน้าที่ต่อจากชนกกรรมและสนับสนุนชนกกรรมให้มีผลรุนแรง

๗. อุปปีฬกกรรม คือ กรรมบีบคั้นหรือคอยเบียดเบียนมิให้กรรมนั้น ให้ผลเต็มที่ เช่น ในขณะที่กุศลกรรมกำลังให้ผลอยู่ อกุศลกรรมก็เกิดขึ้นมาขัดขวางไม่ให้กุศลกรรมให้ผลเต็มที่

๘. อุปฆาตกรรม คือ กรรมตัดรอน ซึ่งเป็นกรรมที่แรงและเป็นฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรมและอุปถัมภกกรรม เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมสองอย่างนั้นให้ขาดไป เช่น เกิดมาอยู่ในตระกูลต่ำศักดิ์ ฐานะยากจน แต่มีปัญญาเฉลียวฉลาด หรือเกิดในตระกูลสูง ฐานะร่ำรวยมั่งคั่ง แต่เป็นคนโง่ เป็นต้น

หมวดที่ ๓ : ว่าโดยปากทานปริยาย คือจำแนกตามความยกย่องหรือลำดับความแรงในการให้ผล (ความแรงของกรรม)

๙. ครุกรรม คือ กรรมหนักทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล กรรมหนักฝ่ายกุศลได้แก่ ฌาน ๘ (รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔) ส่วนกรรมหนักฝ่ายอกุศล ได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ มี

๙.๑	ปีตุมชาติ	ฆ่าบิดา
๙.๒	มาตุฆาต	ฆ่ามารดา
๙.๓	อรหัตตฆาต	ฆ่าพระอรหันต์
๙.๔	โลหิตุปบาท	ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนพระโลหิตห้อ
๙.๕	สังฆเภท	ทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกัน

๑๐. พหุลกรรม หรือ อาจิณณกรรม คือ กรรมทำมากหรือกรรมทำจนชิน หรือ กรรมที่ทำบ่อย ๆ มานานจนเคยชิน เป็นกรรมที่ให้ผลหนักรองจากครุกรรม

๑๑. อาสังนกรรม คือ กรรมจนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย แม้กุศลกรรมหรือ อกุศลกรรมอย่างอื่นจะมีอยู่ แต่กรรมใดที่นึกได้ในเวลาที่ใกล้ตายแล้วกรรมนั้นย่อมจะให้ผลก่อน กรรมที่ใกล้ตาย มีอารมณ์เกิดขึ้น ๓ อย่าง คือ

๑) กรรม หมายถึงผู้ใดทำกรรมอะไรไว้ดีหรือชั่วก็ตามเมื่อทำไว้มาก ๆ กรรมเหล่านั้นก็มักจะกระทำกับจิตทำให้เกิดอารมณ์ คือทำให้จิตสร้างมโนภาพโดยอาศัยอานาภาพ ของกรรมในอดีตให้เป็นไปต่างๆ เป็นต้นว่า ฆ่าสัตว์มาก ๆ ก็มักเห็นการฆ่าสัตว์ เช่น ยิงนก ตกปลา ทำบุญให้ทานมาก ๆ หรือรักษาศีลเจริญภาวนา จะเห็นการทำบุญให้ทาน อารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า "กรรม"

๒) กรรมนิมิต หมายถึงบุคคลที่ใกล้ตายจะมีนิมิตต่าง ๆ มาปรากฏให้รับรู้ อาจจะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ได้ เช่น เห็นอุปกรณ์การทำกุศลหรือกุศลที่ตนได้ เคยกระทำมาเป็นต้นว่าเห็นธงทิว เครื่องตกแต่ง หรือชบวนแห่บวชนาค ทอดกรฐิน ซึ่งเป็นกุศล ทางฝ่ายอกุศลก็เห็น แห อวน มีด ไม้ เครื่องดักหรือจับสัตว์ เห็นเครื่องมือการพนันหรือคิดอะไร ทำอะไรก็เห็นเป็นเลขท้ายสามตัว อารมณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้เรียกว่า "กรรมนิมิต"

๓) คติกรรม หมายถึง บุคคลผู้ใกล้ตายเกิดนิมิตขึ้น เห็นดำ เห็นขาว เห็นปล่อง เห็นการทรมานสัตว์ก็ดี หรือเห็นปราสาทราชวังที่ทำด้วยทอง เห็นราชรถอันวิจิตร บางทีไม่มีในเมืองมนุษย์ก็มี อารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า "คตินิมิต"

๑๒. กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม คือ กรรมสัปดาห์ทำ หรือทำโดยไม่ จงใจที่จะทำอย่างนั้นจริง ๆ กรรมนี้ให้ผลต่อเมื่อครุกรรม พหุลกรรม และอาสังนกรรม ไม่มีเท่านั้น (พระราชนิพนธ์ (ประยูรค์ ปยุตโต), ๒๕๒๘ : ๒๙๗-๒๙๘); (วนิดา ขำเขียว, ๒๕๑๐: ๑๐๘-๑๐๙)

ทำกรรมแทนกันได้หรือไม่

อีกปัญหาหนึ่งที่มีผู้สงสัยกันมากคือ ทำกรรมแทนกันได้หรือไม่ เป็นต้นว่าพ่อ แม่ทำกรรมดีแล้วยกกรรมดีนั้นให้ลูก หรือลูกทำกรรมดีแล้วยกให้พ่อแม่ หรือในทางตรงข้ามคนที่เกลียดกันทำกรรมชั่วแล้วยกให้กัน เป็นต้น ในกรณีเช่นกล่าวนี้ไม่สามารถทำได้ เพราะใครทำกรรม

อย่างไรก็ต้องรับผลอย่างนั้น จะให้บุคคลอื่นรับแทนไม่ได้ เช่น สมมุติว่า นาย ก. จ้างนาย ข. ให้ไปหานาย ค. กรรมนั้นก็ เป็นของนาย ก. อยู่ดี เพราะเจตนาเป็นของเขา ในกรณีนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดเจนมาก ดังปรากฏในพระสูตร ดังต่อไปนี้

“หญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ควรพิจารณาเรื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะได้รับผลของกรรมนั้น” (พระไตรปิฎก, ๑๔ : ๕๗๙)

๑. กัมมัสสะโกมฺหิ คือ เรามีกรรมเป็นของตน หมายถึง การกระทำต่าง ๆ ที่จะเกิดผลดีหรือชั่วแก่ตัวเรา เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาของเราทั้งสิ้น ไม่มีผู้ใดมาทำแทนได้ เช่น สมมุติว่าเราใช้คนไปฝากศัตรูของเรา เท่ากับว่าเจตนาเป็นของเรา ในกรณีนี้แม้จะไม่ได้กระทำทางกาย แต่ถือว่าในกรรมและวิจิตรกรรมเป็นของเรา จึงเรียกว่า เรามีกรรมเป็นของตน

๒. กัมมทายาทอ คือ เราเป็นผู้รับผลของกรรมหรือเป็นทายาทของกรรม หมายถึง เราเป็นผู้รับผลของกรรมด้วยตนเองไม่มีผู้อื่นมารับแทนได้ ไม่ว่ากรรมนั้นเราจะทำได้ตั้งแต่เมื่อใด จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว เราต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

๓. กัมมโยนิ คือ เรามีกรรมเป็นกำเนิด หมายถึงกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดมา กรรมจะส่งผลให้เราเกิดอย่างไรก็ได้ การเกิดในตระกูลสูงหรือในตระกูลต่ำ หรือเกิดในฐานะอย่างไร เป็นของชนกกรรมซึ่งจะได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

๔. กัมมปะหฺนุ คือ เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ หมายถึงบุคคลที่ทำความชั่วอันใดไว้ จะต้องสืบเนื่องในกรรมนั้นต่อไป เปรียบเหมือนเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ต่าง ๆ เช่นผู้เกิดเป็นมนุษย์ทางที่จะสืบต่อเผ่าพันธุ์ก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน กรรมก็เช่นกันเมื่อเราทำกรรมใดไว้ต่อไปก็ต้องสืบเนื่องกรรมนั้น เช่นกรรมชั่วมักจะต้องสืบเนื่องไปในกรรมชั่ว กรรมดีก็จะต้องสืบเนื่องไปในกรรมดี

๕. กัมมปะฏิสะระโณ คือ เรามีกรรมเป็นที่อาศัย หมายถึงผู้ที่ทำความดีก็อาศัยกรรมดีนั่นเอง เพื่อดำรงความดีต่อไป ดังพุทธภาษิตว่า “อัมโม หะเว รักษะติ อัมมะจารี แปลว่า “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม”

๖. ยัง กัมมัง กะริตฺตมฺหิ, กัลยาณัง วา ปาปะกัง วา, ตัสสะ ทายาทอ ภวิสฺสามิ คือ เราทำกรรมใดไว้ ดีหรือชั่วมักก็ตาม เราจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่าเราไม่สามารถหลีกเลี่ยงกรรมเราพัน ทำกรรมอย่างไรก็ต้องรับผลอย่างนั้นเสมอ (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๙๗-๙๘)

ตัวอย่างพุทธพจน์ที่เกี่ยวกับเรื่องกรรมนี้ เช่น

“แต่บุคคลทำกรรมใด ด้วยกาย ด้วยวา หรือด้วยใจ กรรมนั้นแหละเป็นของเขาและเขาย่อมพาเอากรรมนั้นไป อนึ่งกรรมนั้นย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตน ฉะนั้น”

"ถ้าท่านกลัวทุกข์ก็อย่าทำกรรมชั่วในที่ลับที่แจ้ง ถ้าท่านจักทำหรือทำอยู่ซึ่งความชั่ว ถึงแม้จะเหาะหนีไปก็ย่อมไม่พ้นจากความทุกข์ได้เลย"

"ฉะนั้น บุคคลควรทำความดี สิ่งสมที่จะเป็นประโยชน์ภายหลัง ความดีทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ในปรโลก" (พระราชนิพนธ์ (ประยูรย์ ปยุตโต), ๒๕๒๕ : ๒๑๔)

ผลของกรรม

ผลของกรรม ผลคือสิ่งที่ได้รับจากการกระทำนั้น ปกติเมื่อมีการกระทำก็ต้องมีปฏิกิริยา (Action) เกิดขึ้นเสมอ พระพุทธศาสนาถือหลักว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" ดีชั่วเป็นผลของกรรมแต่ไม่ระบุชัดว่าดีคืออะไร และชั่วคืออะไร น่าจะสันนิษฐานได้ว่าผลของกรรมมี ๒ ประการ คือ

๑. ผลกรรมโดยตรง ได้แก่ ทำดีได้ความดี ทำชั่วได้ความชั่ว ผู้ทำดีจะได้รับความดีเท่านั้นทันที ขณะที่ทำเสร็จแล้ว เช่น ทำให้เกิดความสุขภาพจิตใจ มีความชื่นบานหัวใจ ไม่มีความทุกข์ ความกังวลต่างๆ ไม่หวาดระแวง สภาพของจิตบริสุทธิ์ ทำให้หน้าตามอ้มอึ้งมีสง่าราศี เข้าสังคมอย่างองอาจไม่เคอะเขิน ผู้ทำชั่วก็ได้รับผลชั่วทันทีเช่นกัน เช่น ความทุกข์ใจ ความหวาดระแวง สุขภาพจิตเสื่อมโทรม ไม่เชื่อมั่นในตนเอง มีศัตรูรอบข้าง ฯลฯ ดังนั้น สังคมที่มีแต่คนประกอบกรรมดีร่วมกัน ก็มีแต่สันติสุข สังคมที่มากด้วยผู้ประกอบกรรมชั่ว ก็จะกลายเป็นแค้นมิคัลญูญี เดือดร้อนวุ่นวายไปหมด

๒. ผลกรรมโดยอ้อม ผลโดยอ้อมของกรรมดี คือ เจริญด้วยลาภ ยศ สรรვიญูสุขผลโดยอ้อมของกรรมชั่วคือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ผลโดยอ้อมจะต้องรอเวลาจนกว่ากรรมที่ทำนั้นจะสุกเต็มที่ (บริบูรณ์ภาพ) พอที่จะให้ผลได้เหมือนบุคคลปลูกมะพร้าวที่ปลูกไว้ ๑ ต้น เปรียบเหมือนความดียอมได้ทันที แต่ผลมะพร้าวเปรียบเหมือนผลโดยอ้อมจะต้องรอเวลา ๕-ปีบ้าง ๗ ปีบ้าง แล้วแต่พันธุ์ มะพร้าวที่สุกนั้น (สนิท ศรีสำแดง, ๒๕๓๘ : ๒๕๓)

จริยธรรมในพระพุทธศาสนา

จริยธรรมนั้น อาจจำแนกได้ ๓ ระดับ คือ

๑. จริยธรรม : ระดับมูลฐาน (เบื้องต้น) คือ ศีล ๕ ได้แก่

- ๑) จงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- ๒) จงดเว้นจากการลักทรัพย์ของผู้อื่น
- ๓) จงดเว้นจากการประพฤติผิดทางกาม
- ๔) จงดเว้นจากการพูดปด
- ๕) จงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและยาเสพติดให้โทษ

๒. จริยธรรม : ระดับกลาง คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ

เป็นไปทางกายสุจริต ๓ ประการ คือ

- ๑) งดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- ๒) งดเว้นจากการลักทรัพย์
- ๓) งดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม

เป็นไปในทางวจีสุจริต ๔ คือ

- ๔) งดเว้นจากการพูดเท็จ
- ๕) งดเว้นจากการพูดส่อเสียด
- ๖) งดเว้นจากการพูดคำหยาบ
- ๗) งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

เป็นไปในทางมโนสุจริต ๓ คือ

- ๘) ไม่คิดเอาเปรียบเพ่งเล็งอยากได้ของเขามาเป็นของตัวเอง
 - ๙) ไม่คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น
 - ๑๐) มีความเห็นถูกต้องตามสภาวะความเป็นจริง (สัมมาทิฐิ)
- รวมเป็นสุจริตกรรม ๑๐ ประการ

๓. จริยธรรม : ระดับสูง คือ มรรค ๘ คือ

๑) สัมมาทิฐิ	เห็นชอบ	รู้ดี
๒) สัมมาสังกัปปะ	ดำริชอบ	คิดดี
๓) สัมมาวาจา	เจรจาชอบ	พูดดี
๔) สัมมากัมมันตะ	การงานชอบ	ทำดี
๕) สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ	อาชีพดี
๖) สัมมาวายามะ	พยายามชอบ	พยายามดี
๗) สัมมาสติ	ระลึกชอบ	ตื่นตัวดี
๘) สัมมาสมาธิ	ตั้งใจชอบ	ตั้งใจดี

ย่อลงเป็น ๓ คือ สีล สมาธิ ปัญญา เรียกอีกอย่างว่าไตรสิกขา ๓

ดังนั้น จริยธรรมในพระพุทธศาสนาจึงสรุปลงในการปฏิบัติเพื่อเป็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยปัญญาเป็นเครื่องนำทางทุกระดับ

นิพพาน (Nibbana)

นิพพาน คือสภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไรทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ นิพพานจึงเป็นจุดหมายสุดท้ายและถือเป็นสิ่งดีสูงสุด (Summum)

bonum) ของพระพุทธศาสนาเป็นภาวะที่สิ้นกิเลสและทุกข์ทั้งปวง ดับภพ ดับชาติ ตัดขาดจากสังสรวฏ คือไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีก และยังดับกรรมทั้งกรรมดีกรรมชั่ว ไม่ว่ากรรมนั้นจะให้ผลหมดแล้วหรือยังไม่หมดก็ตาม คือ

- ๑. สอุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานยังมีอุปาทิเหลือ
- ๒. อนุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ

หมายเหตุ : ตามคำอธิบายนัยหนึ่งว่า

- ๑. ดับกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ
- ๒. ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ หรือ

- ๑. นิพพานของพระอรหันต์ผู้ยังเสวยอารมณ์ที่น่าชอบใจและไม่น่าชอบใจทาง

อินทรีย์ & รัับรู้สูงทุกข้ออยู่

- ๒. นิพพานของพระอรหันต์ผู้ระงับการเสวยอารมณ์ทั้งปวงแล้ว

อีกนัยหนึ่งกล่าวถึงบุคคลว่า

- ๑. สอุปาทิเสสบุคคล พระเสขะ (พระผู้ยังต้องศึกษา ได้แก่พระอริยบุคคล ๗ เบื้องต้นในจำนวน ๘)

- ๒. อนุปาทิเสสบุคคล พระอเสขะ (พระผู้ไม่ต้องศึกษาได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว) (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๗๖-๗๗)

สัญลักษณ์ขอพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนาใช้ธรรมจักรที่แปลว่ากงล้อแห่งธรรมเป็นสัญลักษณ์ ธรรมจักรใช้แทนหลักธรรม คือ มรรคมีองค์ ๘ เป็นอริยข้อที่ ๔ ในพุทธธรรม กล่าวคือ ธรรมทั้งปวงในพระพุทธศาสนาเมื่อย่นย่อลงแล้วก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งรวมอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ นั้นเอง ชาวพุทธจึงใช้ธงตราธรรมจักรเป็นเครื่องหมาย

การใช้กงล้อเป็นสัญลักษณ์แทนพระธรรมเป็นครั้งแรกมีหลักฐานปรากฏในพุทธศตวรรษที่ ๓ โดยพระเจ้าอโศกมหาราช นอกจากทรงใช้เป็นสัญลักษณ์ในการประกาศพระพุทธศาสนาแล้วยังทรงใช้เป็นเครื่องหมายตราแผ่นดิน ที่เรียกว่า "พระราชลัญจกร" อีกด้วย ก่อนตั้งองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกนิยมใช้ธงฉัพพรรณรังสี แนวความคิดที่น่ากงล้อมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพุทธธรรมนี้ เนื่องมาจากครั้งพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ เสด็จไปยังเมืองพาราณสีเพื่อทรงแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ทรงพบอุปกาชีวกในระหว่างทาง ทรงตอบคำถามของอุปกาชีวก โดยตรัสว่า "เราจะไปเมืองของชาวกาสิ เพื่อกลืนกงล้อธรรมให้หมุนไป เราจะตีกลองอมตะในโลกอันมืด เพื่อให้สัตว์ได้ดวงตาเห็นธรรม" ดังนี้ เมื่อเสด็จถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ได้พบปัญจวัคคีย์แล้ว จึงแสดงปฐมเทศนา คือพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันมี

เนื้อความ คือ การแสดงอริยสัจ ๔ ประกอบด้วยมรรคมงคล ๘ นั้งเอง การประกาศพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จึงถือว่าพระพุทธองค์ได้ทรงหนูนกงล้อแห่งพระธรรม พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในโลกแล้ว (เดือน ค่ำดี, ๒๕๔๑ : ๑๕๙) ตามที่กล่าวมาเป็นสัญลักษณ์โดยตรง แต่ถ่ากล่าวอีกนัยหนึ่งว่าสัญลักษณ์โดยอ้อมแล้วมีอีกมากที่เป็นสื่อของพระพุทธศาสนา เช่น พุทธสถาน โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร วัด สำนักสงฆ์ เป็นต้น

พระรัตนตรัย (Triple Gem)

สัญลักษณ์สูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย ในฐานะที่เป็นองค์รวมสูงสุดแห่งมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม เป็นแม่แบบแห่งความสมบูรณ์สูงสุด และเป็นองค์คุณธรรมที่สัมพันธ์กับมนุษย์ ในฐานะเป็นแบบอย่าง และเป็นอุดมคติชีวิต พิธีกรรมการแสดงถึงความ เป็นพุทธศาสนิกชน ก็คือการปฏิญาณตนนับถือพระรัตนตรัย โดยการเปล่งว่าจา ๓ ครั้ง ดังนี้

พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า
 ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมว่าเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า
 สังฆัง สรณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า

พระรัตนตรัย แปลว่า รัตน ๓ ดวง แก้วอันประเสริฐ ๓ ดวง หรือสิ่งล้ำค่า ๓ ประการ หลักที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ๓ อย่าง คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งอาจจำแนกอธิบายได้ ดังนี้

พระรัตนตรัย ในฐานะสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา

๑. พระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้า คือ พระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบและสอนผู้อื่นให้รู้ตาม

องค์แห่งพระรัตนตรัยที่ ๑ คือพระพุทธเจ้า ในที่นี้จะกล่าวถึงคุณลักษณะ ๒

ประการ

๑) พระพุทธเจ้าในฐานะบุคคลหรือมนุษย์ในประวัติศาสตร์ พระนามว่า "สิทธัตถะ" ทรงเป็นพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์ พระนามว่าพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา เฝ้าพันธศากยะ แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงประสูติ ณ สวณภูมิวัน ในวันเพ็ญเดือน ๖ ณ ชมพูทวีป อายุ ๑๖ พรรษา อภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา มีพระโอรส ๑ องค์ พระนามว่า "ราหุล"

๒) พระพุทธเจ้าในฐานะมนุษย์ผู้มีตนอันพัฒนาสูงสุด และเป็นแม่แบบที่มนุษย์ทั้งปวงที่จะต้องถือไว้เป็นตัวอย่าง เพราะมีพัฒนาการสูงสุดในความเป็นมนุษย์ โดยทรงคุณสมบัติ ๙ ประการ คือ

(๑) เป็นพระอรหันต์

(อะระหัง)

(๒) ตรัสรู้เองโดยชอบ	(สัมมาสัมพุทธโธ)
(๓) ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ	(วิชชาจรณะสัมปັນโน)
(๔) เสด็จไปได้แล้ว	(สุคะโต)
(๕) เป็นผู้รู้แจ้งโลก	(โลกะวิทู)
(๖) เป็นสารถิ์ฝึกคนที่ฝึกได้ไม่มีใครยิ่งกว่า(อนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ)	
(๗) เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย	(สัตตา เทวมนุสสานัง)
(๘) เป็นผู้ตื่นและเบิกบาน	(พุทธโธ)
(๙) เป็นผู้มิใช่คน	(ภควา)

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ๒๕๔๓ : ๒๖๒)

ซึ่งย่อลงในหลัก ๓ อย่าง คือ

๑. พระปัญญาคุณ ทรงมีพระปัญญา คือความรู้สัพพัญญุตญาณ
๒. พระกรุณาคุณ ทรงคุณความดี คือความกรุณา ในฐานะเป็นคุณธรรมที่ทำให้ความดีอื่น ๆ ทั้งหลาย และประโยชน์สุขเกิดขึ้นแก่คนอื่น ๆ
๓. พระวิสุทธิคุณ ทรงบริสุทธิ์ทั้งพระชาติ และความประพฤติกาย วาจา ใจ โดยทรงประกอบด้วยวิมุตติ

๒. พระธรรม

พระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ หมายถึงความจริงที่สามารถเข้าถึงได้ด้วยปัญญา ซึ่งทำให้ผู้ค้นพบเป็นพุทธะและถ้าเป็นผู้นำพระธรรมนั้นมาประกาศสั่งสอนผู้อื่น เผยแพร่ให้ผู้อื่นรู้ตามหรือตั้งศาสนาได้ เรียกว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าค้นพบเอง แต่ไม่ได้เผยแพร่พระธรรมนั้นแก่คนอื่น เรียกว่าพระปัจเจกพุทธเจ้า เพราะไม่สามารถจะตั้งศาสนาได้ ถ้าเป็นผู้รู้ธรรม ตามที่พระพุทธเจ้าสั่งสอนนั้น เรียกว่าอนุพุทธหรือสาวก

คุณของพระธรรมมี ๖ ประการ คือ

- (๑) เป็นธรรมอันพระพุทธเจ้าตรัสดีแล้ว (สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม)
- (๒) เป็นธรรมอันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง (สันทิฏฐิโก)
- (๓) เป็นธรรมไม่ประกอบด้วยกาล (หรือกาลเวลา) (อกาลิโก)
- (๔) เป็นธรรมอันควรเรียกให้มาดู (พิสุจน์ได้) (เอหิปิยสสิโก)
- (๕) เป็นธรรมที่ควรน้อมเข้ามาในตน (โอปะนะยิโก)
- (๖) เป็นธรรมอันวิญญูชนที่รู้เฉพาะตน (ปัจเจกัตถัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ)

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ๒๕๔๓ : ๒๖๔)

า
๖
๒
๖
๖
๖
๖
๖

ความหมายของพระธรรม อาจแยกได้ ๕ ประการ คือ

- (๑) ตัวธรรมชาติ คือ กลุ่ม หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งหลาย
- (๒) ตัวกฎธรรมชาติ คือ กฎแห่งเหตุผล กฎแห่งกรรม เป็นต้น
- (๓) หน้าที่ตามธรรมชาติ คือ การทำหน้าที่ให้ผลอย่างตรงตัวและทันการณ์

ในทิศทั้ง ๖

(๔) ผลที่เกิดจากหน้าที่ คือความสุข ทุกข์ บาป บุญ เกิดขึ้น ตามการปฏิบัติทั้งในส่วนตัว และสังคมมีลักษณะเป็นธรรมาธิปไตย เพราะถือหลักการหรือธรรมเป็นใหญ่

(๕) ธรรมวินัย คือ คำแนะนำ สั่งสอน และข้อบัญญัติห้ามมิให้กระทำอีก ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นคุณชาติที่ทำให้บุุคคลผู้ปฏิบัติตามกลายเป็นพระอริยบุคคลมี ๔ ระดับ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ พระธรรมมีวิมุตติเป็นแก่น และความพ้นทุกข์เป็นรส

๓. พระสงฆ์

พระสงฆ์ คือ หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หมายถึงผู้เข้าถึงธรรมตามที่ทรงแสดง โดยอาศัยพระกรุณาคุณ ของพระพุทธเจ้า ทำให้เข้าถึงธรรม มีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นองค์แรก และต่อมาได้สำเร็จมรรคผล เรียกอริยสงฆ์ที่ยังไม่สำเร็จมรรคผลอย่างพระภิกษุทั่วไปเรียกว่าสมมติสงฆ์ เพราะท่านเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าและเป็นพยานการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตาม และได้สั่งสอนธรรมต่อมา จึงเป็นที่ควรเคารพนับถือ พระสงฆ์ คือ ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติถูกต้อง ตรงกับพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้ แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) สงฆ์จตุรวรรค คือ หมู่พระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ประกอบพิธีกรรมได้ทุกอย่าง ยกเว้น ปวารณา ให้ผ้ากฐิน อุปสมบท และอัฏฐาน

๒) สงฆ์ปัญจวรรค คือ หมู่พระภิกษุตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป ทำปวารณา ให้ผ้ากฐินและอุปสมบทในปัจจุบันตชนบทได้

๓) สงฆ์ทศวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๑๐ รูปขึ้นไป ให้อุปสมบทในมัธยมประเทศได้

๔) สงฆ์วิสติวรรค คือ หมู่พระภิกษุ ๒๐ รูปขึ้นไป ทำอัฏฐานได้

พระสงฆ์ คือ บุคคลเมื่อบวชเป็นพระสงฆ์แล้ว จะมีฐานะแตกต่างไปจากคฤหัสถ์หรือบุคคลทั่วไปถือเพศเป็นสมณะ ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย มีหน้าที่ ๒ ประการ คือ

๑. ทำหน้าที่ตนเอง คือการศึกษาพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง และทรงบัญญัติไว้เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัยถูกต้องตามความเป็นจริง

๒. หน้าที่ต่อสังคม พระสงฆ์นอกจากจะปฏิบัติในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แล้วพระภิกษุสงฆ์ในฐานะภิกษุสงฆ์ของสังคม มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ ๖ ประการ คือ

- ๑) แนะนำอบรมชี้แจงให้เขาละเว้นความชั่ว
- ๒) แนะนำสั่งสอนเชิญชวนให้เขาปฏิบัติดี
- ๓) สงเคราะห์เขาด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา มุ่งดี ปราบปราม

ดีต่อเขา

๔) ให้เขาได้ยินได้ฟังเรื่องที่เขาไม่เคยได้ยินได้ฟัง

๕) อธิบายสิ่งที่เขาได้ฟังมาแล้ว แต่ยังไม่ค่อยเข้าใจชัดเจนให้เข้าใจชัดเจน

เจน

๖) บอกรหัสทางสุข ทางเจริญ และทางสวรรค์ให้แก่เขา (เดือน คำดี,

๒๕๔๑ : ๑๖๒)

พระสงฆ์ทรงคุณลักษณะ ๙ ประการ คือ

(๑) เป็นผู้ปฏิบัติดี มุ่งปฏิบัติชอบด้วยพระวินัย พัฒนาดตนเองไปตามลำดับ ไม่เป็นข้าศึกผู้อื่น พยายามขัดเกลาจิตใจ และพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตนไปตามลำดับความสามารถของตน (สุปฏิปันโน ภาวะระโธ สภาวะกะสังโฆ)

(๒) เป็นผู้ปฏิบัติตรง คือพยายามทำตนให้ตรงต่อคำสอนเหล่านั้น เป็นผู้ตรงต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อภารกิจการทำงานที่ต้องจัดทำ (อุชุปะฏิปันโน)

(๓) เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม คือ ปฏิบัติมุ่งให้สงบกาย วาจา ใจ จนถึงหลุดพ้นจากความทุกข์ (ญายะปะฏิปันโน)

(๔) เป็นผู้ปฏิบัติสมควร คือ ปฏิบัติตามสมควรแก่สมณเพศ สมควรแก่ฐานะจนสามารถขจัดกิเลสได้โดยลำดับจนถึงหมดสิ้น (สามีจิปะฏิปันโน)

(๕) เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา คือ ปฏิบัติตนดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร ดังกล่าวนั้น ย่อมเป็นที่เคารพสักการะของคนทั้งหลาย (อาหุณียโย)

(๖) เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ คือ เป็นผู้ที่เมื่อประชาชนต้อนรับแล้ว ย่อมเกิดความสุขสบายใจ คือประสบบุญ อันมีผลเป็นความสุขทั้งปัจจุบันและกาลภายหน้าด้วย (ปาหุ-
เนยโย)

(๗) เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน คือ เป็นผู้ปฏิบัติดีงามเหมาะสมเป็นผู้รับทักษิณาทาน เพราะช่วยให้ทานที่เขาบริจาคมีผล มีอานิสงฆ์มาก (ทักษิเนยโย)

(๘) เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี คือ เป็นผู้ปฏิบัติชอบ ควรแก่การประณมมือไหว้ท่านด้วยความเคารพ เป็นการแสดงความเคารพต่อท่านผู้มีคุณความดี (อัญชลิกะระณีโย)

(๙) เป็นเนื่อนานบุญของชาวโลก ไม่มีเนื่อนานบุญอื่นยิ่งกว่า เพราะคุณความดีของท่าน ดังกล่าวมาแล้ว เป็นเหมือนกับนาที่ดี ชาวโลกที่ต้องการความดีอันเป็นสุข ย่อมคบหาสมาคมเพราะความเป็นกัลยาณมิตรปอเกิดแห่งความดีทั้งปวงเมื่อเข้าสมาคมย่อมได้รับสิ่งที่เป็นกุศลและความสุขเต็มผล (อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ)

ดังนั้น พระสงฆ์ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว สอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตามด้วย (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๖๒) และดู (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๔๓ : ๒๖๕-๒๖๖)

ศาสนาคริสต์ (Christianity)

ประวัติความเป็นมา

ก่อนที่พระเยซู ผู้ก่อตั้งศาสนาคริสต์อุบัติ มีชนเผ่าหนึ่งเรียกว่า "ยิว" เป็นชนชาติสืบเชื้อสายมาจากเผ่าเซมิติก เกร์อนไปตามทะเลทราย เพื่อแสวงหาที่ประกอบอาชีพการตั้งกระโจมขึ้นอาศัยกลางทะเลทราย หากเกิดความไม่สะดวกในการทำมาหากินก็อพยพกันไปเริ่มต้นจากดินแดนตอนเหนือของอ่าวเปอร์เซีย (อาณาจักรบาบิโลเนีย) ผ่าน เมโสโปเตเมีย (Mesopotamia) แถบแม่น้ำไทกริส และยูเฟรติส และอียิปต์ มาตั้งหลักแหล่งในดินแดนแห่งสุดท้าย คือ ปาเลสไตน์ (Palestine) ซึ่งชาวยิวถือว่า เป็นดินแดนที่พระเจ้าทรงประทานให้พวกเขา (Promised Land)

ชนชาติยิวเป็นชาติที่อาภัพได้รับชะตากรรมจากการกดขี่ทารุณโดยตลอด ทั้งจากอาณาจักรโรมันและอียิปต์ ถูกบั่นทอนเสรีภาพให้ทำงานอย่างทาส ไม่มีแม้แต่วันหยุดพักผ่อน ยิ่งในสมัยที่อียิปต์กำลังคลั่งเรื่อง พีรามิด ต้องการสร้างหลุมฝังศพให้เป็นสิ่งมหัศจรรย์เพื่ออนุสรณ์แก่ ฟาโรห์ ชาวยิวที่อยู่ในดินแดนนี้ถูกบังคับให้ทำงานหนักขึ้นพีรามิดมหัศจรรย์จึงเกิดจากชีวิตและน้ำตาของชาวยิว จากประสบการณ์ในการทำงานและความขยันอดทน ทำให้ชนชาวยิว มีสิ่งหนึ่งที่เลิศเลอ คือ "มันสมองอันเฉียบแหลม" ทั้งนี้อาจจะตรงกับข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งว่า "คนถูกบังคับมากย่อมคิดมากการทำงานมากทำให้เกิดประสบการณ์มาก" ซึ่งสะสมไว้จนกลายเป็นกรรมพันธุ์ถ่ายทอดมาถึงยิวปัจจุบัน

ความเจริญด้านวิทยาการ และความเจริญเติบโตในด้านจำนวนของชาติเฮบรูทำให้ฟาโรห์ของอียิปต์ไม่สบายพระทัย เกรงชนพวกนี้จะแย่งชิงแผ่นดิน พระองค์จึงตัดสินพระทัยรับสั่งให้ประหารเด็กชายชาวเฮบรูทุกคน พ่อแม่บางคนมีความกลัวถึงกับเอาลูกของตนที่คลอดใหม่ลอยน้ำ เพราะการกระทำดังกล่าวนี้มีความหวังมากกว่าเลี้ยงไว้ด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น โมเสส ก็เป็นเด็กที่ถูกลอยน้ำมา พระธิดาของฟาโรห์พระองค์หนึ่งพบเลยนำมาเลี้ยงไว้ ภายหลังโมเสสได้เป็นผู้นำต่อสู้เพื่ออิสระของชาวยิวอย่างสำคัญ และเป็นศาสดาผู้ก่อตั้ง "ศาสนายิว" โมเสสให้สัญญาแก่ชาวยิวว่า "จะนำชาวยิวทุกคนไปสู่แผ่นดินแห่งสัญญา" (เสด็จ พันทรังษี, ๒๕๑๘ : ๒๒๕-๒๖๒) ซึ่งเป็นดินแดนของพระเจ้า มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ชาวยิวส่วนใหญ่ก็ยังทนทุกขุทรมานและรอคอยผู้มาโปรดซึ่งเขาเรียกว่า "เมสสิอาห์" (Messiah)

คำว่า "เมสสิอาห์, เมสสิยาห์ (Messiah) อาจารย์กีรติ บุญเจือ (๒๕๓๒ : ๖๗)

ได้อธิบายว่ามาจากภาษาฮีบรู คือ "มาซีอาห์" แล้วเพี้ยนเสียงภาษาฮีบรูว่า "เมซีฮา" ภาษากรีกได้เพี้ยนต่อมาไปเป็น "เมสซีอาห์" ซึ่งแปลว่า "ผู้ได้รับการเจิมน้ำมัน" ซึ่งหมายถึงได้รับ

ตำแหน่งสำคัญ เช่นกษัตริย์หรือประธานสงฆ์ ภายหลังได้ใช้ในความหมายที่หมายถึงผู้แทนของพระเจ้าที่จะทำให้ศาสนายิวและสังคมมนุษย์สมบูรณ์ ต่อมาชาวคริสต์สำนักได้ว่าพระเยซู คือพระเมสสิยาห์ จึงได้ถวายสมญานามต่อท้ายให้ว่าคริสต์ ซึ่งมาจากภาษากรีกว่า "คริสโตส" (Christos) แปลว่า "เมสสิยาห์" แล้วจึงเรียกพวกของตนว่า "คริสเตียน" (Christian) หมายถึง "ผู้เป็นบริวารของพระเมสสิยาห์" (วนิดา ขำเขียว, ๒๕๔๑ : ๓๐๓)

ความหวังเรื่องผู้มาโปรด (Messiah) นี้เอง เป็นเหตุให้พระเยซูนำมาอ้างเพื่อสถาปนาศาสนาคริสต์ขึ้น ทำให้ประชาชนยอมรับพระเยซู ในฐานะพระผู้มาโปรดเป็นที่น่าสังเกตว่าคติความเชื่อเรื่องพระผู้มาโปรดองค์ใหม่ของชาวคริสต์ คล้ายกับความเชื่อของชาวพุทธฝ่ายมหายาน เรื่องพระศรีอารย์ คำว่า "เมสสิอาห์" กับพระศรีอารย์ ก็ออกเสียงคล้ายกันด้วย ศาสนายิวจึงเป็นพื้นฐานของศาสนาคริสต์ อย่างเดียวกับ ฮินดูเป็นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา (สนิท ศรีล้ำแดง, ๒๕๓๘ : ๒๕๕)

ดังนั้น จะขอเริ่มต้นประวัติของศาสนาเริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ นับตั้งแต่สร้างโลกพระเจ้าทรงสร้างสัมพันธสัญญา (Alliance) ร่วมกับมนุษย์รวมทั้งชนชาติที่ทรงเลือกสรรคือ อิสราเอล พระเจ้าทรงสัญญาว่าจะช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์และได้รับความรอดนิรันดรถ้ามนุษย์เชื่อสัตย์และปฏิบัติตามพระบัญญัติ

ประวัติพระเยซู

พระเยซู กำเนิดจากนางมารีย์ (Mary the Vergin) มารีย์เป็นคู่หมั้นหมายกับโยเซฟ (Joseph) แต่ก่อนที่จะอยู่กินด้วยกันก็มีครรภ์ได้ฤทธานุภาพของพระจิตเจ้า (Holy Spirit) โยเซฟประสงค์จะแยกทาง แต่นางฟ้าปรากฏในความฝันบอกว่า

"อย่ากลัวที่จะนำมารีย์กลับบ้านในฐานะภริยาของเจ้า เพราะนางตั้งครรภ์ก็ด้วยเพราะพระวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ท่านจะให้กำเนิดบุตร และเจ้าต้องตั้งชื่อทารกนั้นว่า "เยซู" (Jesus) เพราะจะเป็นผู้รักษาประชาชาติจากบาปทั้งหมด"

เมื่อพระเยซูกำเนิดเมื่อ ค.ศ. ๑ หรือ พ.ศ. ๕๔๓ ที่เมืองเบธเลเฮม (Bethlehem) ในแคว้นยูดาห์ (Judaea) ประเทศปาเลสไตน์ ปัจจุบันคืออิสราเอล ในรัชสมัยของกษัตริย์เฮรอด (Herod) พระองค์ทรงเสาะหาทารกที่เกิดเพื่อกำจัดให้หมดไป ทั้งนี้เป็นเพราะคำทำนายของโหรที่เชื่อว่าผู้มีบุญมาเกิด ดังนั้นโยเซฟจึงนำทางไปอียิปต์จนกระทั่งกษัตริย์เฮรอดสิ้นพระชนม์แล้วจึงกลับมาอิสราเอลอีกครั้งหนึ่ง และตั้งรกรากอยู่ที่เมืองนาซาเร็ธ (Nazareth) ประเทศปาเลสไตน์

การรับศีลจุ่ม

เมื่ออายุ ๑๒ ไปถึง ๑๘ ปี เยชูต้องเที่ยวศึกษาอยู่ใน "แผ่นดินแห่งสัญญา" เยชูจะเห็นด้วยกับคำสอนดั้งเดิมที่ชาวยิวนับถืออยู่เพียงไรไม่ทราบชัดแต่ได้ ยอมเป็นศิษย์คนสำคัญ

คนหนึ่งชื่อ ยอห์น หรือ (โยฮัน) ที่เรียกกันว่า John the Baptist มีความหมายว่า ยอห์นผู้ให้ศีลจุ่ม

ยอห์นเป็นยิว เกิดที่เชิงเขาบูดาเย ก่อนคริสตศักราช ๕ ปี แสดงว่าเกิดก่อนเยซู ๕ ปี (หรือราวคราวเดียวกัน) พ่อแม่สิ้นชีวิตเสียแต่ยังเด็ก มีจิตใจฝักใฝ่ในธรรม ท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่าง ๆ ในลักษณะของผู้ธุดงค์ เพื่อแสวงหาธรรม บำเพ็ญตนเป็นโยคี เริ่มสอนธรรมแก่ประชาชนเมื่อราวปีที่ ๑๔ ในรัชสมัยของกษัตริย์ไดบริอุส เมื่อเยซูอายุได้ ๓๐ ปี ได้ยอมเป็นศิษย์ ด้วยการรับ พิธีศีลจุ่ม (Baptism) ที่แม่น้ำจอร์แดน (Jordan) แสดงว่าผู้เข้าพิธีเป็นผู้เข้าถึงพระเจ้า ทำนอง รับไตรสรณคม ในพระพุทธศาสนา ยอห์น มีชีวิตอยู่มาจนถึงรัชสมัยของกษัตริย์เฮโรด (Herod) ไม่เห็นด้วยกับกษัตริย์องค์นี้หลายอย่างคำสอนของตนกลายเป็นอันตรายแก่ตน เพราะบ้านเมืองไม่เห็นด้วยถูกกษัตริย์เฮโรดสั่งจับเข้าคุกไว้ครั้งหนึ่ง ที่สุดถูกเจ้าหญิงสโลเม (Salome) ธิดา (เลี้ยง) คนสวยของกษัตริย์เฮโรด ประหารเสียด้วยอุบาย

ครั้งได้รับศีลจุ่มแล้ว เยชูออกจากฝั่งแม่น้ำจอร์แดน ความในคัมภีร์มีทนายแสดงว่า "แล้วท้องฟ้าก็แหวกออกตรงพระองค์ และพระองค์ได้ทรงเห็นพระวิญญูณของพระเจ้าเสด็จมาดุจนกพิราบสถิตอยู่บนพระองค์"

ต่อจากนั้น เยชูก็เดินทางเข้าสู่ราวไพร เริ่มเทศนาสั่งสอนเรื่องไปคราวหนึ่ง ทรงหลงทางเข้าไปอยู่ในป่า พร้อมกับผู้ติดตาม ทรงหลงอยู่ในป่าถึง ๔๐ วัน ๔๐ คืน แต่สามารถเลี้ยงชีวิตอยู่ (ด้วยกัน) เป็นนมหัสจรรย์ (เสฐียร พันธงรังษี; ๒๕๓๔ : ๓๔๔-๓๔๕) พระองค์ทรงเป็นผู้นำแนวทางใหม่ของชีวิตมาสู่โลก เป็นผู้เสียสละสูงสุดด้วยพระเมตตาและการประทานอภัย ในฐานะพระบุตรของพระเจ้า ทรงสอนพระสาวกด้วยสังฆธรรมใช้เวลายาวนานในการประกาศศาสนาในเยรูซาเลม เหล่าสาวกของพระองค์ต้องรับความยากลำบากถูกตามรบกวนจาก ชาฮูล แห่ง ทาร์ซัส (Saul of Tarsus) ซึ่งต่อมาได้ขนานนามเปลี่ยนใหม่ว่า พอล (Paul) เป็นผู้นำของผู้ประหัตประหารซึ่งต่อมาได้กลับใจมาเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ และนำพระวรสารไปประกาศในยุโรป

หลังจากนั้นพระเยซูได้ออกเทศนาทั่วประเทศเพื่อประกาศ "ข่าวดี" อันเป็นหนทางแห่งความรอดพ้นจากบาปไปสู่ชีวิตนิรันดร์ การประกาศศาสนาของพระเยซูนั้นไม่ใช่เพื่อล้มล้างศาสนาบูดาเย แต่เป็นการปฏิรูปศาสนาเดิมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเน้นความรักต่อพระเจ้าและความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ในขณะนั้นได้มีผู้สนใจคำสอนพระเยซู แต่ส่วนมากเป็นชนชั้นชาวบ้านที่ยากจนและชาวประมง พระเยซูได้คัดเลือกสาวกจากบุคคลเหล่านี้ได้ทั้งหมด ๑๒ คน คือ

๑. เปโตร (Petro) หรือปีเตอร์ (Peter)
๒. แอนดรูว์ (Andrew) ผู้เป็นน้องชายของเปโตร
๓. ยาคอบ (Jacob) บุตรของเศเบดี (Zebedee)

๔. ยอห์น (John) ผู้เป็นน้องชายของยากอบ
๕. ฟีลิป (Phillip)
๖. บาร์โธโลมิว (Bartholomew)
๗. โทมัส (Thomas)
๘. มัทธีว (Mathew)
๙. ยากอบ (Jacob)
๑๐. เลบบาเอัส (Lebbaeus)
๑๑. ซีโมน (Simon) ชาวคานาอัน (Canaanite)
๑๒. ยูดาส อิสคาริโอท (Judas Iscariot)

สาวกทั้ง ๑๒ คนนี้ ได้ติดตามรับใช้พระเยซูอย่างใกล้ชิดเพื่อเผยแพร่ศาสนายัง
ท้องถิ่นต่าง ๆ แต่กระนั้นก็ยังมีส่วนที่มีจิตใจคือดั่ง คือ ยูดาส อิสคาริโอท (Judas Iscariot)
ยอมทรยศเพื่อเห็นแก่เงินสินบน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากคำสอนของพระเยซูมีส่วนทำให้ผู้นำศาสนา
ตาย ชุนนางและคนร้ายบังเกิดความไม่พอใจ เพราะถูกดำเนินจึงโกรธแค้นคิดหาทางทำร้าย
ด้วยการจับตัวไปขึ้นศาลของเจ้าเมืองชาวโรมัน โดยยูดาสรับอาสาชี้ตัวพระเยซู เมื่อวันที่ผู้นำ
ศาสนาตายมาจับตัวพระเยซูไป สาวก ๑๑ คน ได้รับหลบหนีทิ้งให้พระเยซูถูกจับไปลงโทษ
โดยการตรึงกับไม้กางเขนพระเยซูถูกทรมานอย่างโหดร้ายทารุณจนถึงแก่ชีวิตในขณะที่มีอายุได้
๓๓ ปีเท่านั้น จึงใช้เวลาประกาศศาสนาเพียง ๓ ปี

ชาวคริสต์เชื่อว่าหลังจากที่พระเยซูได้สิ้นไป ๓ วันแล้วได้ฟื้นคืนชีพอีกครั้ง โดย
ปรากฏแก่สาวกทั้ง ๑๑ คน พวกเขาได้ทดสอบพระเยซูหลายครั้งจนมั่นใจว่าการฟื้นคืนชีพของ
พระเยซูนั้นไม่ใช่เรื่องหลอกลวงแต่เป็นจริง ประกอบกับการเทศนาสั่งสอนย้าให้สาวกทั้งหลายมี
ความเข้าใจในพระคัมภีร์ พวกสาวกทั้ง ๑๑ คน จึงสิ้นความสงสัย และตั้งใจที่จะเผยแพร่คำ
สอนให้แก่ประชาชนในนามของพระเยซูคริสต์เจ้า เมื่อสาวกทั้ง ๑๑ คน ได้กลับไปกรุงเยรูซา
เล็ม จึงร่วมกันอธิษฐานอย่างขะมักเขม้น นับแต่นั้นมาอัครสาวกทั้ง ๑๑ คน และมัทธีอัส
(Matthias) ซึ่งได้รับเลือกเข้ามาในภายหลังรวมเป็น ๑๒ คน ได้ช่วยกันเผยแพร่ศาสนาอย่าง
มั่นคง และเข้มแข็งทำให้มีผู้เข้ามาเป็นสาวกของพระเจ้ามากมาย แต่ในขณะเดียวกันการเผยแพร่
ศาสนามีความลำบากเป็นอย่างมาก เพราะถูกต่อต้านอยู่เสมอจากพวกที่นับถือศาสนาตาย
(วนิดา ขำเขียว, ๒๕๔๑ : ๑๐๕-๑๐๖)

การประกาศศาสนา

ศาสนาคริสต์เริ่มต้นจากความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ นับตั้งแต่สร้าง
โลกพระเจ้าทรงมีพันธสัญญา (Alliance) ร่วมกับมนุษย์รวมทั้งชนชาติที่ทรงเลือกสรร คือ อิสรา

เอลพระเจ้าทรงสัญญาว่าจะช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์ และได้รับความรอดนิรันดร ถ้ามนุษย์เชื่อสัตย์ และปฏิบัติตามพระบัญญัติ

พระเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดแก่มนุษยชาติ ในศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ ก่อนคริสตกาล ชาวอิสราเอลเร่ร่อนออกจากอียิปต์ เดินทางนานนับ ๕๐ ปี ท่ามกลางทะเลทราย จนกระทั่งพระเจ้าสถาปนาพันธสัญญากับชาวอิสราเอลที่ภูเขาซีนายโดยผ่านทางโมเสส มีพระบัญญัติ ๑๐ ประการ และให้เตรียมรับพระเมสสิอาห์ผู้ไถ่บาปที่จะเสด็จมาช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์

โมเสสจาริกพระวจนะไว้แล้วสร้างแท่นบูชาเสาหิน ๑๒ ทอนตามจำนวนเผ่าแล้ว ถวายเครื่องบูชา เขาเลือดแกะตัวหนึ่งประพรมที่แท่นบูชานั้นพร้อมทั้งถือหนังสือพันธสัญญา อ่านให้ประชาชนฟังแล้วเขาเลือดประพรมประชาชนเป็นเลือดแห่งพันธสัญญา

ชาวอิสราเอลยึดครองคานาอันได้ประมาณปี ๑๒๕๐ ก่อนคริสตกาล ชาฮูลเป็น กษัตริย์องค์แรกที่ได้รับแต่งตั้งจากผู้วินิจฉัย (Judge) และกษัตริย์องค์สุดท้าย คือชานแอล โดยการขโมยน้ำมันที่ศีรษะในราวปลายศตวรรษที่ ๑๑ ก่อนคริสตกาล กษัตริย์ต่อมา คือเดวิด ได้รวมแคว้นยูดา กับอิสราเอลเข้าด้วยกัน กษัตริย์โซโลมอนโอรสของเดวิดทรงสร้างวิหารที่กรุงเยรูซาเล็ม เพื่อเก็บที่ธรรมบัญญัติให้สืบทอดจากโมเสส แต่ถูกชาวบาบิโลเนียทำลายวิหารต่อมา จนถึงสมัยกษัตริย์ไซรัส ได้สร้างวิหารขึ้นมาใหม่รวมกิจกรรมศาสนา เป็นพื้นฐานศาสนายูดาห์ต่อมา

ประกาศก (Prophet) ผู้ประกาศและพยากรณ์อนาคตระหว่างศตวรรษที่ ๕-๘ มี คำสั่งสอนของประกาศก ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ อิสยาห์ เยเรมีย์ เอลเคียล และดาเนียล กลุ่มเล็กมี ๑๒ คน อามอส มิคาห์ โยเซอา เสฟันยาห์ ฮะนากุก นาฮูม โยเอล โยฮาคีมี ฮักกัย โยนาห์ เสคาริยาห์ มาลากี

พระเมสสิอาห์ (Messiah) เป็นผู้ที่มีปัญญาที่พระเจ้าส่งมาในลักษณะของกษัตริย์ ผู้ทรงธรรมสันติ เป็นประกาศกผู้ประกาศพระวจนะ เป็นพระสาวกและเป็นพระเมสสิอาห์แห่งราชอาณาจักรนิรันดร

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งมีบันทึกไว้ในบทแรก ๆ ของคัมภีร์ไบเบิล ได้กล่าวถึง การสร้างโลก และตอนที่พระเจ้าทรงเรียกอับราฮัมให้ละทิ้งถิ่นเมโสโปเตเมีย ไปยังดินแดนคานาอันซึ่งเป็นถิ่นชาวอิสราเอลในปัจจุบัน อับราฮัมมีชีวิตอยู่ราวศตวรรษที่ ๑๘ ก่อนคริสตกาล เป็นผู้ปฏิบัติตามบัญญัติของพระเจ้า มีเชื้อสายสืบตระกูลอิสราเอลมากมายจนถึงโมเสสลูกชาวอิสราเอลได้รับการเลี้ยงดูจากธิดาของฟาโรห์แห่งอียิปต์ โมเสสผู้นี้เป็นบุตรที่สามารถนำชาวอิสราเอลเดินทางออกจากอียิปต์จนพ้นจากความเป็นทาส

ศาสนาคริสต์ (Christianity) เชื่อว่าประวัติศาสตร์ชนชาติอิสราเอลมิใช่เป็นเพียง การเตรียมเท่านั้น แต่เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ทั้งหมดด้วยแนวคิดเรื่องพระเมส

ลือฮา เป็นผู้มาช่วยมนุษย์จากความทุกข์ คือบาปที่ตนเองกระทำ ทุกอย่างในโลกเกิดต่อเนื่อง และสิ้นสุดที่พระเจ้าซึ่งสนทนาสัมพันธ์กับมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ

ศาสนาคริสต์เป็นเอกเทวนิยม (Monotheism) คือ เชื่อในพระเจ้าองค์เดียวทุกสิ่ง ล้วนมาจากทบัญญัติจากพระเจ้าเป็นกฎหมายและพระปรีชาญาณ (Wisdom) ของพระเจ้าถ่ายทอดสู่มนุษย์ทั้งสิ้น

เมื่อโรมันครอบครองอาณาจักรและขยายอาณาเขตออกไปรอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน กลุ่มชาวอิสราเอลต่อสู้แบบกองโจร เรียกว่า พวกซีลิต (Zealot) มีกลุ่มย่อยแยกไปมากมาย เช่น สายอานาวิมเอสเซน ฟาริสี เป็นต้น

(ศาสนายูดาห์ไม่ปรากฏชื่อศาสนา แต่ที่ได้รับการยกย่องมากก็คือ โมเสส พระเจ้าของศาสนา คือ เยโฮวาห์ (Yahovah) หรือยะเวห์ (Yaweh) คัมภีร์ใช้พันธสัญญาเก่า (The Old Testament) เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ส่วนคำสอนและข้ออภิปรายเพิ่มเติม ประกอบด้วยกฎต่าง ๆ มีทาลมุด (Talmud) มิชนา (Mishnah) และเกมารา (Gemara))

ความหมายของ Christianity

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแห่ง ความรัก (Love) ความเชื่อ (Faith) และความหวัง (Hope) มุ่งสอนให้มนุษย์เคารพพระบิดา พระเจ้า ในฐานะที่พระองค์ทรงห่วงใยเอาพระทัยใส่ มนุษย์ และสอนให้มีความรักต่อกันดุจพี่น้อง การจะให้เข้าใจความหมายของศาสนาคริสต์เถียน จะต้องพิจารณาในแง่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ในแง่ของความเชื่อ (Way of belief) ชาวคริสต์จะต้องมีศรัทธาในพระเจ้า (God) และยึดมั่นในทางดำเนินของพระองค์ (Way of God) พระเจ้ามีพระองค์เดียว ทรงเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง พระองค์มีอยู่จริงและนิรันดร มนุษย์เป็นเครื่องหมายพิเศษแห่ง การสร้างของพระองค์ งานของพระเจ้าเกิดขึ้นจากมโนภาพของพระองค์ (Image of God) ถึงกระนั้นมนุษย์เป็นอันมากไม่ปฏิบัติตามพระประสงค์ (Will) ของผู้สร้าง แต่กลับหันไปรับใช้สิ่งอื่นที่มีความดีน้อยกว่า ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างมนุษย์ที่เป็นคนของพระเจ้า (คนดี) กับ มนุษย์ผู้เดินตามผู้อื่น (คนชั่ว) ความขัดแย้ง ดังกล่าวไม่สามารถใช้ศีลธรรมหรือความพยายาม ทางปัญญาของมนุษย์แก้ไขได้เลย คนชั่วได้สลัดพันธะจากสภาวะพื้นเพเดิม (ที่บริสุทธิ์) ทำลาย กฎ (Law) และความชอบธรรมของพระเจ้าโดยสิ้นเชิง ตกเป็นเหยื่อของมัจจุราช (Death) เพื่อให้ พื้นขึ้นมาใหม่ มนุษย์จะต้องมีความจงรักภักดีต่อพระองค์และทำลายพลังของมัจจุราชเสีย เขาจะ ได้ชื่อว่าเป็นผู้เกิดใหม่ (Rebirth) การอวดารของพระเจ้าคริสต์ โครสต์ (Jesus Christ) แสดงให้เห็นว่า พระเจ้าทรงชุบชีวิตใหม่ให้มนุษย์แล้ว

ศาสนาคริสต์มีความเชื่อในสิ่งสามอย่าง อย่างเดียวกับชาวพุทธเชื่อในพระรัตนตรัย เรียกว่า "ตรีนิติ" (Trinity) หรือตรีเอกานุภาพ คือ

๑. พระบิดา (Father)
๒. พระบุตร (Son)
๓. พระวิญญาณ (Holy spirit)

ความจริงพระเจ้ามีพระองค์เดียว แต่ในพระองค์มีสิ่งที่เป็นสารัตถะ (Essence) ถึงสามอย่างพูดอีกอย่างหนึ่งว่า ทั้งพระบิดา พระบุตร พระจิต เป็นอันเดียวกันตรงกับคติธรรมเรื่องของชาวพุทธที่ว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นอันเดียวกัน

๑) พระบิดา คือพระเจ้าผู้ให้กำเนิดพระเยซูกับนางมารีย์ สาวพรหมจารีย์ (Virgin Mary)

๒) พระบุตร คือพระเยซูคริสต์ ซึ่งเป็นอมตบุตร (Eternal Son) ของพระองค์หรือจะเรียกว่าพระเจ้าอวตารมาในรูปมนุษย์ผู้บริสุทธิ์ เกิดจากสาวพรหมจารี จุดหมายปลายทางของมนุษย์ คือการเข้าไปอยู่ในอาณาจักรของพระเจ้า (Kingdom of God) โดยการทำลายบาปและความตายเสียให้ได้ทุกคนจึงควรแสวงหาทางรอด (Salvation) ตามอย่างพระเยซูทรงสอนไว้

๓) พระวิญญาณบริสุทธิ์ (Holy Spirit) เกิดจากพระเจ้า ทั้งพระบิดา (Father) และจากพระบุตร (Son) พระวิญญาณบริสุทธิ์ก่อให้เกิดความรู้สึกด้วยแรงดลใจแก่มนุษย์ที่เปิดเผยเจตจำนงของพระเจ้า โดยพูดผ่านทางศาสดาพยากรณ์ สังสารวัฏเป็นกิจกรรมพิเศษของวิญญาณบริสุทธิ์ซึ่งก่อให้เกิดเอกภาพ (Unity) ความเป็นอันเดียวกันกับพระเจ้าและความบริสุทธิ์ (Holiness).

๒. ในแง่ของการดำเนินชีวิต (A way of life) คริสเตียน หมายถึง ความรักที่ผูกพันอยู่กับพระเจ้า และความรักเพื่อนมนุษย์ พระคัมภีร์สอนว่า

ท่านจงรักพระเจ้าของท่านอย่างสุดจิตสุดใจ

ท่านจงรักเพื่อนบ้านของท่านเหมือนตัวท่านเอง

ความรักดังกล่าวต้องเป็นความรักบริสุทธิ์ ไม่ข้องแวะด้วยวัตถุ ถ้ายังเกี่ยวข้องด้วยความประสงค์ต่อวัตถุยังไม่จัดเป็นความรักพระเจ้า เช่น ความรัก เพราะต้องการทางเพศ แต่บางพวกถือว่าความรักของพระเจ้าต่อมนุษย์ก็คือ การรับรู้ความต้องการของมนุษย์ (Man's need) จะต้องมีความสัมพันธ์กับวัตถุก็ได้ นอกจากนี้ การดำเนินชีวิตของชาวคริสต์สัมพันธ์กับคำสอน ดังต่อไปนี้

- เว้นจากการเคารพเทวรูป

- ออกพระนามของพระเจ้าด้วยความเคารพ

- ให้ถือวันสะบาโต (Sabbath) เป็นวันถวายการเคารพและวันหยุดเพื่อแสดงความรักต่อพระเจ้า
- ห้ามฆ่าผู้อื่น
- การหย่าร้างเป็นการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า
- ศรัทธาเป็นเครื่องแสดงออกของมนุษย์ผู้ซาบซึ่งในความรักต่อพระเจ้า
- ความหวังคือความต้องการความรักในอนาคตจากพระเจ้า
- ความดี คือความรัก ออกมาในรูปของการกระทำ

๓. ในแง่ของการบูชา (A Way of worship) ซึ่งสองอย่างที่แยกกันไม่ออกในศาสนาคริสต์ คือการรู้จักพระเจ้ากับการปฏิบัติต่อพระองค์ การปฏิบัติต่อพระองค์มี ๒ อย่างคือ

๑) ความหวัง (Hope) คือการแสดงออกให้เห็นว่า เรามีความต้องการความรักในอนาคตจากพระองค์ โดยการสวดอ้อนวอนขอให้พระองค์ประทานพรให้

๒) ความดี (Charity) คือความรักที่แสดงออกมาในรูปของการกระทำกิจกรรมทุกอย่าง เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้รอด

ชาวคริสต์ถือว่า ร่างกายและความต้องการของร่างกายไม่สำคัญ พระเจ้าทรงเป็นผู้ประทานร่างกาย พร้อมทั้งวิญญาณ และสัญญาจะยกวิญญาณจากความตาย มนุษย์ไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ด้วยการมีขนมปังกิน แต่เขาต้องอาศัยพระองค์ เพื่อเป็นผู้ไถ่บาปให้ (สนิท ศรีสำแดง, ๒๕๓๘ : ๒๕๖-๒๕๗)

พระบัญญัติ ๑๐ ประการ

พระบัญญัติ ๑๐ ประการ : คำสอนหลักของศาสนาคริสต์

๑. อย่ามีพระเจ้าอื่น นอกเหนือจากเรา
๒. อย่าทำรูปเคารพสำหรับตนเป็นรูปสิ่งหนึ่งสิ่งใด
๓. อย่าออกนามพระเยโฮวาห์พระเจ้าของเราอย่างไม่สมควร
๔. จงถือวันสะบาโต ถือเป็นวันบริสุทธิ์
๕. จงให้เกียรติแก่บิดามารดาของเรา
๖. อย่าฆ่าคน
๗. อย่าล่วงประเวณีผิดเมียเขา
๘. อย่าลักทรัพย์
๙. อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายเพื่อนบ้าน
๑๐. อย่าโลภ (อพยพ. ๒๐/๑-๑๗)

ความหมายพระบัญญัติ ๑๐ ประการ

พระบัญญัติข้อที่ ๑ : “อย่ามีพระเจ้าอื่นนอกเหนือจากเรา” (อพยพ. ๒๐/๓) เป็นการบูชาพระองค์อย่างสูงสุดในฐานะที่พระองค์เป็นพระเจ้าผู้สร้างและเป็นเจ้านายสูงสุดเรา ต้องนมัสการพระเป็นเจ้าภายใน คือเชื่อ ไว้ใจ รัก และเคารพ บูชาพระองค์ในจิต และเราต้องนมัสการพระเป็นเจ้าเป็นการภายนอก คือแสดงความเชื่อ ไว้ใจ รัก และบูชาด้วยกิจกรรมภายนอก เช่น การสวดมนต์ ภาวนา การไปวัด และร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ พระบัญญัติข้อที่หนึ่ง บอกถึงหลักอธิปไตยของพระเจ้าเพราะพระยะเวห์เท่านั้น เป็นพระเจ้าของชาติอิสราเอล ก็จะต้องไม่มีผู้อื่นเป็นพระเจ้าอีก พระเจ้าไม่ยอมให้คนของพระองค์แบ่งความจงรักภักดีให้แก่พระองค์ แต่จะต้องมอบให้แก่พระองค์จนหมดสิ้นเพื่อถือพระบาอัลเข้ามาชวนเชื่อถือคู่เคียงกับศาสนาของชาติเฮบราย พระบาอัลนี้ถือกันว่าเป็นพระเจ้าแห่งฝนและเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ ถ้าพระบาอัลมีบทบาทคู่กับพระยะโฮวา นักเข้าก็จะเกิดเป็นศาสนาปนเปกันขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และพระยะเวห์ หรือยะโฮวาก็จะถูกลดระดับลงมาเป็นแค่เทพเจ้าของคน ไม่รู้จักพระเจ้าเท่านั้นเอง ผู้เผยอัครมโเลลียาได้ต่อต้านการปนศาสนาเ็นอย่างอาจหาญ แสดงออกในการประชันกันระหว่างพระบาอัลกับพระยะเวห์บนภูเขาอาระเมล

การผิดพระบัญญัติข้อที่หนึ่ง คือ

๑. การละเลยเพิกเฉย
๒. การเคารพบูชาคนหรือสิ่งอื่นแทนพระเป็นเจ้า
๓. การเชื่อถือหรือพึ่งพาอาศัยอำนาจที่นอกไปจากฤทธิ์อำนาจของพระเจ้า
๔. การทูลจาร (บาทหลวงชัซวาลย์ แสงแก้ว, ๒๕๓๓ : ๘๓)

พระบัญญัติข้อที่ ๒ : “อย่าทำรูปเคารพสำหรับตนเพื่อเป็นรูปสิ่งหนึ่งสิ่งใด” (อพยพ. ๒๐/๔) พระบัญญัติข้อนี้ต้องการให้ท่านนมัสการล้วน ๆ ด้วยใจจริง ไม่ต้องนมัสการพระเจ้าผู้สร้างอย่างที่น่าเอาสิ่งที่พระองค์ได้สร้างไว้ นั้น มาทำเป็นรูปร่างขึ้นแล้วนมัสการเป็นผู้สร้าง อย่าไปกราบไหว้หรือปรนนิบัติรูปเหล่านั้น แสดงว่าการเอาวัตถุไร้ชีวิตมาแทนที่พระเจ้าผู้ทรงชีวิตนั้นมีอยู่เสมอนั้น ชาวคริสตศาสนาจะทำได้ จะนำสิ่งของต่าง ๆ มาแทนพระเจ้าไม่ได้ พระเจ้ายังมีชีวิตอยู่ เพียงแต่พระองค์ทรงเปลี่ยนสภาพที่อยู่เท่านั้น เราจะนมัสการพระเจ้าจะต้องนมัสการด้วยวิญญาณและความจริง

พระบัญญัติข้อที่ ๓ : “อย่าออกพระนามพระเยโฮวาห์พระเจ้าอย่างไม่สมควร” (อพยพ. ๒๐ /๔) พระบัญญัติข้อนี้เรียกร้องให้ทำการนมัสการอย่างเป็นทางการนมัสการล้วน ๆ อธิปไตยของพระเจ้ายังเป็นอธิปไตยทางฝ่ายจิตวิญญาณอีกด้วยและต้องนมัสการด้วยวิญญาณและความจริง ต้องไม่นมัสการพระเจ้าผู้สร้างอย่างที่น่าเอาสิ่งที่พระองค์ได้สร้างไว้ นั้น มาทำเป็นรูป

ร่างขึ้น แล้วนมัสการเป็นสร้างวัตถุที่ทำเป็นรูปขึ้นจะหันผู้นมัสการ จากพระวิญญูญาณของพระเจ้ามานมัสการวัตถุนั้นเองพระเจ้าทรงหวงความสะอาดของการนมัสการ สนองโทษของบิดาให้ตกลงถึงบุตรถึงสามี่ ถึงสี่ชั่วอายุคน คือความชั่วของผู้เกลียดชังพระองค์ ข้อเท็จจริงที่เกิดเป็นประสพการณ์คือว่าบิดามารดาทำช้วย่อมส่งอิทธิพลโน้มน้าวไปถึงบุตรให้ทำชั่ว (สิ่งอิทธิพลไม่ได้ส่งโทษ) ความรักของพระเจ้ก็แผ่ไปถึงคนในยุคต่าง ๆ เป็นเรือนพัน ๆ คือคนผู้รักพระเจ้า และรักษาพระบัญชาของพระองค์จะประจักษ์ความรักนี้ได้แจ่มชัด พระบัญญัติข้อนี้มีนัยส่วนเรามีประสพการณ์ส่วนเราว่าอันตรายของการเอาวัตถุไร้ชีวิตมาแทนที่พระเจ้าผู้ทรงชี้นำนั้นมีอยู่เสมอ หรือเป็นการใช้พระนามพระเจ้าในทางผิดได้แก่อย่าสาบานโดยอ้างถึงศีระของตัว เหตุว่าท่านไปสาบานจะทำให้ผมของท่านเพียงเส้นเดียวกลับเป็นผมหงอก หรือเป็นผมดำได้ ขอให้วาจาของท่านกล่าวเพียงใช่ถ้าไม่ใช่ก็ไม่เท่านั้น ถ้ามากกว่านั้นก็มาจากความชั่ว (มัทธิว. ๕/๓๓-๓๗)

พระบัญญัติข้อที่ ๔ : "จงถือวันสะบาโตถือเป็นวันบริสุทธิ์" (อพยพ. ๒๐/๘) หมายถึงวัน "สะบาโต" นั้นแปลมาจากคำภาษาฮีบร่าว่า "แชบาห์" แปลว่า "พัก" พระเจ้าได้ทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่างในหกวัน และทรงพักในวันที่เจ็ด ทรงอวยพร และทรงชำระมันไว้ ดังนั้นวันสะบาโต จึงนับว่าอยู่ก่อนพระบัญญัติโมเสสนำมาตั้งใจไว้ วันสะบาโตกลายเป็นวันเครื่องหมายของพันธสัญญาระหว่าง พระเจ้ากับคนของพระองค์ (เอเสเคียล. ๒๐/๑๒) และยังเป็นวันของการไถ่บาปพระคุณที่ทรงปลดปล่อยออกจากประเทศอียิปต์ (เลวีนิติ. ๑๙/๓๔) เป็นเครื่องเตือนให้ระลึกทุก ๆ สัปดาห์ถึงการผ่านพันธสัญญาด้านทางคริสตศาสนาเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกทุก ๆ

วันสะบาโตของเฮบร่า เป็นทั้งวันพัก และวันนมัสการ มนุษย์และสัตว์ต่างหยุดการทำงานในวันนี้ (เฉลยธรรมบัญญัติ. ๕/๑๓-๑๕) ทั้งคนทั้งสัตว์ ต่างต้องการมีอิทธิพลหรือพื้นที่ให้มีวันพักขึ้นมาอีก และมันยังเป็นวันของการนมัสการด้วย พระเยซูเองได้เสด็จไปยังธรรมศาลา และยังพระวิหารในวันสะบาโตร่วมการนมัสการ พระเยซูทรงถือปฏิบัติวันสะบาโต ตามหลักเกณฑ์แต่ไม่ได้ถือตามกฎหมยมหิมอันเป็นข้อกฎที่พวกธรรมจารย์ชาติยิวตั้งขึ้น เามาถือปฏิบัติเพิ่มเติมอีกตั้งไม่รู้ว่่าที่ข้อต่อที่ข้อ

ในคริสตศานานั้นวันสะบาโตของชาวยิวแปลว่าวันของพระเจ้า หรือวันที่หนึ่งของสัปดาห์วันนี้เป็นวันที่พระคริสต์ทรงเป็นขึ้นตามที่เรียกวันนี้ว่า "วันขององค์พระผู้เป็นเจ้า" (กันดารวิถี. ๑/๑๐) เพราะฉะนั้นคริสตจักรเริ่มแรกมีการประชุม นมัสการกันในวันหนึ่งของสัปดาห์" (กันดารวิถี. ๑/๑๐) และมีการถวายทรัพย์ในวันนี้ เป็นวันพระเจ้า คือวันอาทิตย์ และวันฉลองคริสตศมภพ ๒๕ ธันวาคม ในวันที่พระเจ้า ชาวคริสต์จะต้องร่วมถวายมิสซาตั้งแต่ต้นจนจบด้วยความสำรวมในกาย ผู้ที่แม้จะไปวัด แต่ก็ถือว่าขาดมิสซาวันพระเจ้าได้ ในกรณีดังนี้ คือ

๑. ไปเข้าเณรไป หรือออกจากวัดก่อนเสร็จพิธีจนขาดตอนสำคัญของมิสซา คือ ตั้งแต่พระสงฆ์ถวายขนมปัง และน้ำองุ่นจนถึงพระสงฆ์รับศีลมหาสนิทแล้ว

๒. อยู่นอกวัด หรืออยู่นอกกลุ่มผู้ร่วมถวายมิสซา เมื่อมีคนแน่นจะเป็นที่แสดง ว่ามิได้ร่วมจิตร่วมใจถวายมิสซาเลย

๓. ทำสิ่งใดที่ขัดต่อการร่วมจิตใจในการถวายมิสซา ตลอดเวลาที่เป็นสำคัญของ มิสซา เช่น คุยกัน นอนหลับ อ่านหนังสืออื่น ๆ สูบบุหรี่ ชมภาพต่าง ๆ

ผู้ที่ได้รับการยกเว้นจากการร่วมถวายมิสซาวันพระเจ้าที่อยู่ไกลวัดเกินไป (ระยะ เติ่น ๔-๕ กิโลเมตร หรือใช้เวลาเดินทางมากกว่าหนึ่งชั่วโมง หรือการเดินทางไปวัดลำบากมาก) ผู้ป่วย หรือผู้เฒ่า ผู้พยาบาลคนป่วย เลี้ยงทารก ฝากบ้าน และความจำเป็นอื่น ๆ

ในวันพระเจ้าอนุญาตให้ทำงานที่ใช้สติปัญญา และงานที่มีช่างานกรรมกร การ เรียน การสอนแม้จะคิดค่าจ้างงานฝีมือ และงานเพื่อการกุศลแม้จะเป็นงานกรรมกร เช่น ตบ แต่งวัด ในวันพระเจ้าอนุญาตงานจำเป็นทุกชนิด คือ

๑. งานฉุกเฉิน เช่นดับเพลิง ขนของหนีน้ำท่วม ขนข้าวหรือเกี่ยวข้าวเพื่อมิให้ เสียหายการป้องกันเหตุร้ายต่าง ๆ

๒. งานจำเป็นส่วนตัว เช่นหุงหาอาหาร เลี้ยงสัตว์ ซักเสื้อผ้า การหากินของผู้ หาเข้ากินค้า งานที่หยุดไม่ได้โดยเกิดความเสียหาย

๓. งานจำเป็นส่วนรวม เช่น คนขับรถไฟโดยสาร การขายอาหารหรือเครื่องใช้ ที่จำเป็น ช่างตัดผม ช่างไฟฟ้า ปรปะงานซ่อมถนนหรือสะพาน (บาทหลวงซัววาลย์ แสงแก้ว, ๒๕๓๓ : ๘๙-๙๐)

พระบัญญัติข้อที่ ๕ : "จงให้เกียรติแก่บิดามารดาของเจ้า" (อพยพ. ๒๐/๑๒) บัญญัติข้อนี้เป็นการส่งเสริมให้ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัวและหน้าที่ในสังคม ซึ่งเป็นหน้าที่ ระหว่างบิดามารดากับบุตรและหน้าที่ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อยหรือผู้ที่อยู่ในความอุปการะของตนผู้น้อยมีหน้าที่เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ พลเมืองดีมีหน้าที่เคารพเชื่อฟังผู้บริหารแผ่นดิน และถือกฎหมาย ตลอดจนทำหน้าที่เป็นพลเมืองดี ดังเช่นหน้าที่ในการรักผู้อื่นเหมือนรักตนเอง

หน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดา

๑ - รัก คือความปรารถนาดีและพยายามทำดี ให้บิดามารดา มีความสุขทั้ง กาย และใจ

๒ - เคารพนับถือ คือยกย่องพ่อแม่ด้วยกาย วาจา และใจ โดยถือว่าพ่อแม่เป็น ผู้แทนพระเจ้า เพราะได้บังเกิดและอบรมเลี้ยงดูเราแทนพระองค์

๓ - เชื่อฟัง คือทำตามคำสั่งสอนของพ่อแม่อย่างเคร่งครัดโดยไม่บ่น ไม่เถียง เว้น แต่เมื่อพ่อแม่สั่งให้ทำผิดพระบัญญัติบุตรทำตามไม่ได้ จะต้องขัดโดยสุภาพ

- มีความกตัญญูกตเวที คือรู้จักบุญคุณและตอบแทนบุญคุณบิดามารดาตามความสามารถ (บาทหลวงชัชวาลย์ แสงแก้ว, ๒๕๓๓ : ๓๒-๓๔)

ในการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาปฏิบัติดังนี้

- ในวัยเด็ก ช่วยทำงาน ประหยัดทรัพย์ของพ่อแม่ ตั้งใจเล่าเรียนและประพฤติดี สวดมนต์ภาวนา และทำบุญอุทิศแด่พ่อแม่

- เมื่อโตขึ้น ทำงานเลี้ยงบิดามารดา ช่วยรักษาพยาบาลเมื่อท่านเจ็บไข้ ช่วยเหลือทางวิญญาณ เช่น ได้รับศีลรับพรในเวลาใกล้จะตาย

- เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้ว ต้องปฏิบัติตามคำสั่งสุดท้าย และถือตามพิธีกรรม สวดมนต์และขอมิสซาอุทิศให้

หน้าที่ของบิดามารดาต่อบุตร

- รัก คือพยายามให้ความสุขทางกาย และใจแก่บุตรทุกคนเสมอกัน
- เลี้ยงดู คือทำมาหากินให้บุตรมีอาหาร เสื้อผ้า และสิ่งจำเป็นแก่ชีวิต
- อบรม คือสั่งสอนเด็กเตือนให้ประพฤติดี และลงโทษอย่างเหมาะสมเมื่อทำผิด

ผิด

- เอาใจใส่ต่อวิญญาณ คือให้บุตรได้รับศีลล้างบาป เรียนคำสอน อบรมให้บุตรเป็นคริสตชนที่ดี คอยตักเตือนให้บุตรหมั่นแก้บาปรับศีลมหาสนิท ถ้าบุตรจะถวายตัวแก่พระเจ้าผู้เป็นเจ้า พ่อแม่ต้องสนับสนุนช่วยเหลือจะขัดขวางไม่ได้เป็นอันขาด

- ช่วยจัดอนาคต คือให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาและเตรียมทุน และช่วยให้ได้แต่งงานอย่างคริสตชนที่ดี ในการแต่งงานของบุตร พ่อแม่ไม่มีสิทธิ์บังคับหรือขัดขวางเด็ดขาดเว้นแต่จะเป็นที่เสื่อมเสียทางวิญญาณหรือทางครอบครัวเท่านั้น

พระบัญญัติข้อที่ ๖ : "อย่าฆ่าคน" (อพยพ. ๒๐/๑๓) เป็นคำแปลที่ใกล้ที่สุดเพราะคำภาษาฮีบรูที่ว่า "ฆ่า" นั้นหมายถึง "ฆ่าคน" การฆ่าคนด้วยเหตุผล การฆ่าคนตายตามคำพิพากษาของศาล การฆ่าคนในการสงคราม การฆ่าคนอันเป็นการลงโทษหมู่ เหล่านี้ชาติฮีบรูไม่ได้จัดเข้าอยู่ในข่ายฆ่าคนตายความหมายของพระบัญญัตินั้น (กันดารวิถี. ๓๕/๒๓.; อพยพ. ๒๑/๑๒.; ๒๒/๒) แม้ว่าพระบัญญัตินี้มุ่งถึงการคุ้มครองชีวิตภายในนิคมของยิว มันก็ยังประกอบเป็นเกณฑ์สากลของความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตบุคคล อันศักดิ์สิทธิ์แท้ของมนุษย์นั้นชีวิตของเขาจักยังไม่ศักดิ์สิทธิ์มากเท่าบุคคลภาพของเขา ไม่มากเท่าความสัมพันธ์ของเขา ไม่มากเท่าความสัมพันธ์ของเขาแก่พระเจ้า การฆ่าคนเป็นการลบล้างสัมพันธ์ภาพนี้ เพราะเป็นการทำลายแบบพระฉายาของพระเจ้าในมนุษย์ (ปฐมกาล. ๙/๖) เพราะหลักเทวศาสตร์หลักนี้ที่การฆ่าคนควรต้องให้มีอยู่และสมเหตุผลทีเดียว

พระบัญญัตินี้หมายรวมไปถึงการทำร้ายร่างกาย และวิญญาณของผู้อื่น ตลอดถึงการทำอันตรายแก่เขา เช่นการทำให้บาดเจ็บพิการ หรือถึงแก่ความตาย การฆ่าคนเป็นบาป

หนักร้ายแรง เพราะเป็นการละเมิดสิทธิ์เหนือมนุษย์เป็นของพระเจ้าแต่ผู้เดียว พระบัญญัตินี้ยังมุ่งไปถึงการคุ้มครองชีวิตภายในนิคมของยิว มันก็ยิ่งประกอบเป็นเกณฑ์สากลของความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตบุคคล ด้านศักดิ์สิทธิ์แท้ของมนุษย์นั้น ชีวิตของเขาก็ยังไม่ศักดิ์สิทธิ์เท่ากับบุคลิกภาพของเขาไม่มากเท่าความสัมพันธ์ของเขากับพระเจ้า

อานิสงส์อย่าง่าคนที่เกิดขึ้น มีดังนี้

๑. อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
๒. เป็นผู้ที่มีบริวารมาก
๓. เป็นที่รักของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
๔. เป็นที่ต้องการของสังคม
๕. ไม่มีใครปองร้าย

พระบัญญัติข้อที่ ๗ : “อย่าล่วงประเวณีผิวเมียเขา” (อพยพ. ๒๐/๑๕) พระ

บัญญัตินี้สั่งให้เราเคารพและรักษาความสัมพันธ์ในร่างกายของตนเองและผู้อื่น ห้ามกิจการทุกอย่างที่ผิดต่อความบริสุทธิ์และห้ามแสวงหาหรือเสี่ยงอันตรายต่อความบริสุทธิ์ กิจการที่ผิดต่อความบริสุทธิ์ การจงใจทำผิดทางเพศ เพื่อหาความสุขในกามารมณ์ทุกชนิดซึ่งตนไม่มีสิทธิ์ เช่น การพูด ฟัง มองดู สัมผัส และกิจการลามกทุกชนิด

วิธีรักษาความบริสุทธิ์ คือ

๑. หลีกหนีอันตรายและโอกาสบาป
๒. หมั่นแก้บาปปรับศีลมหาสนิทบ่อย ๆ
๓. มีความศรัทธาต่อแม่พระและสวดมนต์ภาวนา ทรมานกายและใจ

(บาทหลวงซ็ชวาลย์ แสงแก้ว, ๒๕๓๓ : ๙๙)

ความบริสุทธิ์ในร่างกายนี้ หมายถึงการละเว้นจากการหาความสุขสนุกที่ผิดในเรื่องทางเพศ มีความใคร่ หรือมีความปรารถนาเกี่ยวกับทางเพศ พระเป็นเจ้าสร้างความสุขในกามารมณ์เพื่อชักจูงให้มนุษย์ทำหน้าที่พ่อแม่จะได้มีบุตรสืบตระกูลต่อไป ดังนั้นความสุขในกามารมณ์จึงไม่ใช่สิ่งชั่วร้าย ทุกคนมีสิทธิ์แสวงหาความสุขนั้นตามกฎหมายระเบียบพระเป็นเจ้า คือในชีวิตสมรสเท่านั้นการหาความสุขในกามารมณ์นอกจากชีวิตสมรส จึงเป็นการละเมิดพระบัญญัติของพระเจ้าอย่างหนักการสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง (Masturbation) การผิดประเวณีต่อคนเพศเดียวกัน (การเล่นเพื่อน Sodomy หรือ Lesbisnism) เป็นการหาความสุขในกามารมณ์ที่ผิดต่อจุดมุ่งหมายซึ่งพระเจ้าได้กำหนดไว้ จึงเป็นบาปเช่นเดียวกัน (บาทหลวงซ็ชวาลย์ แสงแก้ว, ๒๕๓๓ : ๙๙)

อานิสงส์อย่าง่าวงประเวณีผิวเมียเขาที่เกิดขึ้น มีดังนี้

๑. ทำให้เป็นที่ไว้วงใจซึ่งกันและกัน

๒. ทำให้ปราศจากกระแวงสงสัย
๓. ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก
๔. ทำให้มีความเคารพในสิทธิ์ของผู้อื่น
๕. ทำให้ไม่นอกใจซึ่งกันและกัน

พระบัญญัติข้อที่ ๘ : “อย่าลักทรัพย์” (อพยพ. ๒๐/๑๕) พระบัญญัติข้อนี้สั่งให้รักษาความยุติธรรมและเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

บาปที่ผิดต่อความยุติธรรมในทรัพย์สิน คือ

๑. เอาของ ๆ เขาเอาไว้อย่างผิดยุติธรรม
๒. เก็บของ ๆ เขาไว้ผิดยุติธรรม
๓. ทำทรัพย์สินของเขาเสียหาย
๔. ร่วมมือในการทำผิดยุติธรรมดังกล่าวมานี้ (บาทหลวงชัชวาลย์ แสงแก้ว)

๒๕๓๓ : ๑๐๐)

ผู้ที่ทำบาปผิดยุติธรรมในทรัพย์สินของผู้อื่น แม้จะแก้บาปแล้วก็จำเป็นต้องคืนหรือชดใช้ความเสียหายแก่เขาจนครบถ้วนจึงจะพ้นบาป

พระบัญญัติข้อนี้เป็นจริยธรรมในการคุ้มครองสิทธิ์แก่ทรัพย์สินของบุคคล เป็นหลักมาแต่เดิมให้ทรัพย์สินส่วนตัวบุคคลสงบอยู่การ “ลักทรัพย์” มีความหมายว่าไม่เพียงขโมยกันโดยตรงไปตรงมาเท่านั้น แต่ถ้าลักทรัพย์ยังมีขึ้นในรูปแปลงร่างอีกด้วย เช่น การทำธุรกิจที่เอาเปรียบการใช้ตำแหน่งหน้าที่ทำรายได้ หรือการถือเอาความอ่อนแอและความเขลาของคนอื่นมาเป็นประโยชน์แก่ตน คนร้ายคนรวยคนมีอำนาจราชศักดิ์มีโอกาสขโมยทรัพย์สินประชาชนได้ไม่มีโทษพระบัญญัติข้อนี้ใช้กับทุกประการเท่า ๆ กัน ว่าจะขโมยด้วยวิธีใด

คำจ้างต้องจ้างเมื่อถึงเวลา (เลวีนิติ. ๑๙/๑๓)

การขังตวงวัดต้องเที่ยงตรง (เฉลยธรรมบัญญัติ. ๒๕/๑๓)

การอนุเคราะห์คนยากจนเป็นความรับผิดชอบทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเงื่อนจวนคนอื่นได้

(เฉลยธรรมบัญญัติ. ๑๕/๗-๑๑) ทรงบัญญัติสั่งให้รักษาความจริง และความเคารพชื่อเสียงของผู้อื่น

อานิสงส์อย่าลักทรัพย์ที่เกิดขึ้น มีดังนี้

๑. ทำให้มีความเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น
๒. ทำให้เป็นที่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน
๓. ทำให้เศรษฐกิจรุ่งเรือง
๔. ทำให้สามารถเข้ากับสังคมได้ทุกระดับชั้น
๕. ทำให้เป็นที่ต้องการของสังคม

พระบัญญัติข้อที่ ๙ : “อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายเพื่อนบ้าน” (อพยพ.

๒๐/๑๖) ทรงบัญญัติสั่งให้รักษาความจริง และเคารพชื่อเสียงของผู้อื่น

บาปผิดความจริงและผิดต่อชื่อเสียงของผู้อื่น คือ

๑. โกหก
๒. เป็นพยานเท็จ
๓. ใส่ความ
๔. นินทา
๕. ทิพาราชาด้วยปากความ
๖. เหยยความลับผิดยติธรรม (บาทหลวงซัววาลย์ แสดงแก้ว, ๒๕๓๓ : ๑๐๒)

พระบัญญัติ “อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายเพื่อนบ้าน” พันธะที่จะต้องพยายามตามความจริงต่อเพื่อนบ้านเป็นหลักเกณฑ์ของพระบัญญัติข้อนี้ ผู้นำนักของมันอยู่ที่อย่าเป็นพยานเท็จปรักปรำใครในศาลสาธารณะความ โจรทักก็ดี จำเลยก็ดี พยานก็ดีต้องบอกความจริงในการสอน โดยไม่ต้องเลียงเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด ความนัยของพระบัญญัตินี้ที่กว้างออกไปอีกคือ ห้ามการดิฉิน นินทา พูดเรื่องเล่าเรื่องไม่เป็นจริง ซุบซิบส่อเสียด ยกยอปอปั้น เหล่านี้เป็นการ “ประทุรอารมณ์” การประทุรอารมณ์กันด้วยการซุบซิบ ส่อเสียดไม่ทำให้เกิดประโยชน์อันใด อย่างที่เชีคสเบียร์ว่าไว้ว่า

ใครขโมยถุงของฉันก็ขโมยเปล้า

แต่ใครที่ขโมยชื่อเสียงดีของฉันไป

ก็เป็นขโมยไม่ทำให้เขาร่ำรวยขึ้น

: สัทำให้ฉันยากลงไปจริง ๆ (เฮนลี เอช. บาร์เนทท์, ๑๙๗๓ : ๕๒-๕๓)

อันิสสงส์อย่างเ็นพยานเท็จต่อเพื่อนบ้านที่เกิดขึ้น มีดังนี้

๑. ทำให้เป็นที่เชือถือของเพื่อนบ้าน
๒. ทำให้เป็นคนพูดอ่อนหวาน
๓. ทำให้เป็นที่รักของเพื่อนบ้าน
๔. ทำให้เป็นคนรู้จักความละเอียดต่อบาป
๕. ทำให้เป็นคนไม่มีใครปองร้าย

พระบัญญัติข้อที่ ๑๐ : “อย่าโลภ” (อพยพ. ๒๐/๑๗) พระบัญญัติข้อนี้ทรงสั่ง

ให้รักษาความยุติธรรมในใจและห้ามปรารณา หรือมักได้ทรัพย์ของผู้อื่นที่ผิดยุติธรรม การคิดมุ่งหมายจะได้ทรัพย์สมบัติผู้อื่นเป็นบาปหนักหรือเบาแล้วแต่กรณี ความมักได้หรือความโลภในทรัพย์สมบัติเป็นเหตุให้ทำผิดยุติธรรมได้ทุกชนิด การถือความยากจนตามแบบอย่างของพระเยซูเจ้าเป็นวิธีที่ดีที่สุดเพื่อชนะความมักได้

วิธีจัดการความมักได้ในทรัพย์สมบัติ คือ

๑. ทำมาหากินอย่างสุจริตเพื่อจะมีสิ่งที่ต้องการ
๒. หึงพอใจในฐานะและทรัพย์สมบัติที่ตนมี (บาทหลวงซัซวาลย์ แสงแก้ว,

๒๕๓๓ : ๑๐๕)

การปฏิบัติตามพระบัญญัติข้อสุดท้ายนี้เป็นหน้าที่ต่อตนเอง ห้ามปรารถนาอัน
เลยเกิดไปถึงสิ่งที่ผิด เช่น ภรรยาของเพื่อนบ้าน วัวควายของเพื่อนบ้าน ตลอดจนบ่าวไพร่และใน
ทุก ๆ สิ่งความโลภหมายความว่าเอาจิตใจไปเจดจ่อ คร่ำครวญหา เป็นความอยากได้มากเป็นของ
ตัวอย่างรุ่มร้อน เล็งมาที่ความรู้สึกทางใจมากกว่าการกระทำทางกายของมนุษย์ เป็นเจตนาภายใน
ที่กำหนดการกระทำมิติดภายนอก เช่น ฆ่าคน ล้วงประเวณี มุสา ลักทรัพย์ ดังได้กล่าวมาแล้ว
ในพระบัญญัติข้างต้น ชุมของความโลภนั้นอยู่ที่หัวใจของมนุษย์ (โรม. ๑/๒๔) เป็นความบาป
อย่างละเอียด เพราะความอยากความผิด ถ้าพระบัญญัติไม่ห้ามไว้ (โรม. ๗/๗) คนยากจนได้
อย่างเหลือเกินที่จะได้ของประทานฝ่ายวิญญาณอันเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ถ้าเป็นอย่างนั้นด้วยวิญญาณ
ของความรัก (โครินธ์ ฉบับที่หนึ่ง. ๑๒/๓๑)

อานิสงส์อย่าโลกที่เกิดขึ้น มีดังนี้

๑. ทำให้เป็นคนรู้จักความพอใจในฐานะและทรัพย์สมบัติที่ตนมี
๒. ทำให้รู้จักคิดหึงตนเอง
๓. ทำให้เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง
๔. ทำให้ประเทศชาติมีชื่อเสียงในทางที่ดี
๕. ทำให้เป็นที่ต้องการของสังคม

หลักคำสอนของศาสนาคริสต์

หลักคำสอนของศาสนาคริสต์นอกจากพระบัญญัติ ๑๐ ประการแล้วยังมีคำสอน
ที่น่าสนใจ และจะมีประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาตลอดจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
ได้เป็นอย่างดียิ่งต่อไป เช่น

๑. ผู้เป็นสุขหรือ บรมสุข ๑๐ ประการ

จากมัทธิบทที่ ๔ ข้อ ๓-๑๒ ที่ปรากฏในพระคริสตธรรมใหม่

(พระคริสตธรรมใหม่. ๑๙๙๕ : ๑๒-๑๓) ได้กล่าวไว้ว่า

๓. "บุคคลผู้ได้รู้จักบัพพรวงฝ่ายวิญญาณ ผู้นั้นเป็นสุขเพราะแผ่นดินสวรรค์

เป็นของเขา"

๔. "บุคคลผู้ใดโศกเศร้าผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับการปลอบ
ประโลม"

๕. "บุคคลผู้ใดมีใจอ่อนโยน ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับแผ่นดินโลกเป็นมรดก"

๖. "บุคคลผู้ใดหิวกระหายความชอบธรรม ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าพระเจ้าจะทรงให้อิ่มบริบูรณ์"

๗. "บุคคลผู้ใดมีใจกรุณา ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับพระกรุณาตอบ"

๘. "บุคคลผู้ใดมีใจบริสุทธิ์ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้เห็นพระเจ้า"

๙. "บุคคลผู้ใดสร้างสันติ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าพระเจ้าจะทรงเรียกเขาว่าเป็นบุตร"

๑๐. "บุคคลผู้ใดต้องถูกข่มเหงเพราะเหตุความชอบธรรม ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา"

๑๑. "เมื่อเขาจะติเตียนข่มเหงและนินทาว่าร้ายทั้งหลายเป็นความเท็จเพราะเรา ท่านก็เป็นสุข"

๑๒ "จงชื่นชมยินดี เพราะว่าบำเหน็จของท่านมีบริบูรณ์ในสวรรค์ เพราะเขาได้ข่มเหงผู้เผยพระวจนะ ทั้งหลายที่อยู่ก่อนท่านเหมือนกัน"

เราจะเห็นได้ว่าคำสอนในตอนนี้มีลักษณะส่งเสริมการให้กำลังใจแก่คนทุกคน เพื่อให้พวกเขาสามารถเผชิญหน้ากับปัญหาได้อย่างไม่หวั่นไหว บุคคลใดก็ตามที่ยึดพระธรรมบัญญัติเป็นหลักชัยของชีวิต แน่ใจว่าตนเองจะรู้สึกว่ามีครบพร้อมไม่ตีพ้อ เป็นคนมีทุกข์ โศกเศร้า เป็นคนจิตอ่อนโยน เป็นคนรักความถูกต้องเที่ยงธรรม เป็นคนจิตใจกรุณา เป็นคนจิตบริสุทธิ์ เป็นคนสร้างสันติภาพ และเป็นคนที่ถูกกลั่นแกล้งข่มเหง บุคคลเหล่านี้ย่อมได้รับอนุญาตจากพระเจ้าให้อยู่ในอาณาจักรสวรรค์ พวกเขาไม่จำเป็นต้องยินดียินร้ายต่อคำนินทาว่าร้ายของผู้อื่น และไม่ต้องห่วงเกรงต่อการข่มเหงของผู้ข่มเหงเหล่านั้น

๒. เกลือแห่งแผ่นดินโลก

จากมัทธิวบทที่ ๕ ข้อ ๑๓ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๓) ได้กล่าวว่า

๑๓. "ท่านทั้งหลายเป็นเกลือแห่งโลก ถ้าเกลือนั้นหมดรสเค็มไปแล้ว จะทำให้อกลับเค็มอีกอย่างไรได้ แต่นั้นไปก็ไม่เป็นประโยชน์อะไร มีแต่จะทิ้งเสียสำหรับคนเหยียบย่ำ"

คำสอนนี้ต้องการให้มนุษย์ดำรงรักษาความดีงามเหมือนเกลือรักษาความเค็ม เพราะถ้าเราทิ้งความดีงามไปแล้วก็ไม่ต่างไปจากเกลือที่หมดรสเค็ม ประโยชน์ที่จะพึงมีก็หมดไป หากคุณค่าใดไม่ได้เลย

๓. ความสว่างของโลก

จากมัทธิวบทที่ ๕ ข้อ ๑๔-๑๖ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๔) ความว่า

๑๔. "ท่านทั้งหลายเป็นความสว่างของโลก นครซึ่งอยู่บนภูเขาจะปิดบังไว้ไม่ได้"

๑๕. "เมื่อจุดตะเกียงแล้ว ไม่มีผู้ใดเอาถังครอบไว้ ย่อมตั้งไว้บนเชิงตะเกียง จะได้ส่องสว่างแก่ทุกคนที่อยู่ในเรือนั้น"

๑๖. "ท่านทั้งหลายก็เหมือนกับตะเกียง จงส่องสว่างแก่คนทั้งปวง เพื่อว่าเมื่อเขาได้เห็นความดีที่ท่านทำเขาจะได้สรรเสริญพระบิดาของท่านผู้ทรงอยู่ในสวรรค์"

คำสอนในตอนนี้เป็น การส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ผู้ทำความดีและปฏิบัติตาม ธรรมบัญญัติอย่างมั่นคง ความดีที่เขาทำไว้นั้นจะมีผลต่อโลกและผู้อื่น อีกทั้งเป็นผลให้ผู้เห็น ความดีนั้นยังสรรเสริญพระผู้เป็นพระบิดา เปรียบเหมือนกับลูกที่ดีบิดาย่อมได้รับการยกย่อง เพราะความดีของลูกนั้น

๔. พระธรรมบัญญัติใหม่ (The New Testament)

จากมัทธิวบทที่ ๕ ข้อ ๑๗ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๕) ความว่า

๑๗. "อย่าคิดว่าเรามาเลิกล้างธรรมบัญญัติและคำของผู้เผยวจนะ เรามิได้ มาเลิกล้าง แต่มาทำให้สมบูรณ์ทุกประการ"

คำสอนในตอนนี้แสดงให้เห็นเจตจำนงของพระเยซูที่มุ่งชี้แจงให้บุคคลทั้งหลาย ในขณะนั้นได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า การเผยแพรศาสนาที่ได้ดำเนินอยู่นั้นมิได้เป็นไปเพื่อการล้มล้าง หรือยกเลิกพระบัญญัติเดิมที่ชาวยิวได้นับถือสืบกันมา หากแต่ว่าเป็นการปฏิรูปคำสอนเดิม ให้มีความเข้มข้นและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๕. ความโกรธ

จากมัทธิวบทที่ ๕ ข้อ ๒๑-๒๖ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๕) ความว่า

๒๑. "ท่านทั้งหลายได้ยินคำซึ่งกล่าวไว้แก่คนโบราณว่า อย่าฆ่าคน ผู้นั้นจะต้องถูกพิพากษาลงโทษ"

๒๒. "เราบอกท่านทั้งหลายว่าผู้ใดโกรธพี่น้องของตน ผู้นั้นจะต้องถูกพิพากษาลงโทษ ถ้าผู้ใดจะพูดกับพี่น้องว่า "อ้ายโง่" ผู้นั้นต้องถูกนำไปที่ศาลสูงให้พิพากษาลงโทษและ ผู้ใดจะว่า "อ้ายบ้า" ผู้นั้นจะมีโทษถึงไฟนรก"

๒๓. "เหตุฉะนั้น ถ้าท่านนำเครื่องบูชามาถึงแท่นบูชาแล้ว และระลึกขึ้นได้ว่า พี่น้องมีเหตุขัดเคืองข้อหนึ่งข้อใดกับท่าน"

๒๔. "จงวางเครื่องบูชาไว้ที่หน้าแท่นบูชากลับไปคืนดีกับพี่น้องผู้มันเสียก่อน แล้วจึงค่อยมาถวายเครื่องบูชาของท่าน"

๒๕. "จงปรองดองกับคู่ความโดยเร็วในขณะที่พากันไปศาลเถลิกว่าคู่ความนั้นจะอายุัด ท่านไว้กับผู้พิพากษาแล้วผู้พิพากษาจะมอบท่านไว้กับผู้คุม และท่านจะต้องถูกขังไว้ในเรือนจำ"

๒๖. "เราบอกความจริงแก่ท่านว่า ท่านจะออกจากที่นั่นไม่ได้จนกว่าจะได้ใช้หนี้จนครบ"

จากคำสอนในตอนนี้ได้สะท้อนถึงข้อห้ามในพระธรรมบัญญัติเดิมที่ว่า อย่าฆ่าคน แต่พระเยซูได้มาขยายคำสอนนี้ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยชี้ให้ทุกคนที่ระวังในด้านจิตใจด้วยมิใช่ระวังแต่ทางกายเพียงทางเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความโกรธซึ่งเป็นอารมณ์ความรู้สึกอย่างหนึ่งที่ทำให้ผลในทางกาย การฆ่ายากที่เกิดขึ้นได้ถ้าไม่มีความโกรธเป็นตัวกระตุ้น

๖. การล่วงประเวณี

จากมัทธิวกบทที่ ๕ ข้อ ๒๗-๓๐ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๖) ความว่า

๒๗. "ท่านทั้งหลายได้ยินคำซึ่งกล่าวไว้ว่า อย่าล่วงประเวณีแม้เมียเขา"

๒๘. "ฝ่ายเราบอกท่านทั้งหลายว่า ผู้ใดมองผู้หญิงเพื่อให้เกิดใจกำหนดในหญิงนั้น ผู้นั้นได้ล่วงประเวณีในใจกับหญิงนั้นแล้ว"

๒๙. "ถ้าตาข้างขวาของท่านทำให้ตัวหลงผิด จงควักออกทิ้งเสีย เพราะว่าถึงจะเสียอวัยวะอย่างหนึ่ง ก็ดีกว่าตัวของท่านจะต้องลงนรก"

๓๐. "ถ้ามือข้างขวาทำให้หลงผิด จงตัดทิ้งเสีย เพราะถึงจะเสียอวัยวะอย่างหนึ่ง ก็ดีกว่าตัวท่านจะต้องลงนรก"

คำสอนในตอนนี้ได้แสดงให้เห็นถึง การปฏิรูปทางความคิดแต่เดิมที่มุ่งหมายเฉพาะการล่วงประเวณีที่เกิดขึ้นทางกายแต่พระเยซูได้สอนให้ลึกซึ้งไปกว่านี้โดยเตือนให้ทุกคนระวังการล่วงประเวณีทางใจ ซึ่งเกิดจากความกำหนัดความพอใจในทางจิตวิญญาณ เมื่อภายในตัวเรามัวหมองไม่ดีแล้วก็ยากที่จะให้ภายนอกสดใสได้ การสูญเสียทางกายที่เกิดขึ้นก็ไม่รุนแรงเท่ากับการสูญเสียทางจิตวิญญาณ ดังนั้นถ้าร่างกายของเราส่วนใดส่วนหนึ่งทำผิด ทำบาป เราควรทำลายส่วนนั้นทิ้งเสีย เพราะถึงจะเสียอวัยวะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดีกว่าตัวเราจะต้องลงนรก

๗. การหย่าร้าง

จากมัทธิวกบทที่ ๕ ข้อ ๓๑-๓๒ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๖) ความว่า

๓๑. "ยังกล่าวไว้ว่า ถ้าผู้ชายจะหย่าภรรยา ก็ให้ทำหนังสือหย่าให้แก่

ภรรยา นั้น"

๓๒. "ฝ่ายเราบอกท่านทั้งหลายว่า ถ้าผู้ใดจะหย่าภรรยา เพราะเหตุอื่น นอกจากการเล่นชู้ ก็เท่ากับว่าผู้นั้นทำให้หญิงนั้นผิดศีลล่วงประเวณี และถ้าผู้ใด จะรับหญิงซึ่งหย่าแล้ว เช่นนั้นมาเป็นภรรยา ผู้นั้นก็ผิดศีลล่วงประเวณีด้วย"

คำสอนในตอนนี้แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์อันยาวไกลของพระเยซูที่เห็นว่าแต่เดิมมาที่มีการอนุญาตให้บุคคลทั้งหลายหย่ากันอย่างง่าย เพียงแค่ทำหนังสือหย่ากันก็เป็นการเพียงพอแล้วนั้นเท่ากับเปิดโอกาสให้บุคคลไม่เกรงกลัวต่อบาป การแต่งงานก็จะเกิดขึ้นเพราะความพอใจในเรื่องนี้ก่อนที่จะสังคมจะเต็มไปด้วยคนทำชั่วเพราะความไม่รู้จัก

๘. การสวดสาบาน

จากมัทธิวกบทที่ ๕ ข้อ ๓๓-๓๗ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๗) ความว่า

๓๓. "อีกประการหนึ่งท่านทั้งหลายได้ยินคำ ซึ่งกล่าวไว้แก่คนโบราณว่า อย่าเสียคำสัตย์สาบาน คำสัตย์สาบานที่ได้ถวายต่อองค์พระผู้เป็นเจ้านั้น ต้องรักษาไว้ให้มั่น"

๓๔. "ฝ่ายเราบอกท่านทั้งหลายว่า อย่าสาบานเลย โดยอ้างถึงสวรรค์ก็อย่าสาบานเพราะสวรรค์เป็นที่ประทับของพระเจ้า"

๓๕. "หรือโดยอ้างถึงแผ่นดินโลกก็อย่าสาบานเพราะแผ่นดินโลกเป็นที่รองพระบาทของพระเจ้า หรือโดยอ้างถึงกรุงเยรูซาเล็ม ก็อย่าสาบานเพราะกรุงเยรูซาเล็มเป็นราชธานีของพระมหากษัตริย์"

๓๕. "อย่าสาบานโดยอ้างถึงศีรษะของตนเพราะท่านจะกระทำให้ผมขาวหรือดำไปสักเส้นหนึ่งก็ไม่ได้"

๓๗. "จริงก็จริงว่าจริง ไม่ก็ว่าไม่ พูดแต่เพียงนี้ก็พอ คำพูดเกินนี้ไป มาจากความชั่ว"

จากคำสอนในตอนนี้ได้ทำให้เห็นว่า พระเยซูต้องการสอนให้บุคคลยึดถือสัตย์จะและความจริงใจอย่างนั้นเอง โดยไม่จำเป็นต้องไปอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งอื่น ๆ เพื่อเป็นหลักประกันคำพูดของตนเอง คนที่มีจิตใจมั่นคงในคำสอนของศาสนาย่อมไม่กล่าวคำเท็จ และมีความเชื่อมั่นในตนเองที่จะพูด คิด และกระทำทุกอย่างด้วยความซื่อสัตย์มั่นคง

๙. การตอบแทน

จากมัทธิวกบทที่ ๕ ข้อ ๓๘-๓๙ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๗-๑๘)

ความว่า

๓๘. "ท่านทั้งหลายได้ยินคำซึ่งกล่าวไว้ว่า ตาแทนตา และฟันแทนฟัน"

๓๙. "ฝ่ายเราบอกท่านว่า อย่าต่อสู้คนชั่ว ถ้าผู้ใดตบแก้มขวาของท่าน ก็จงหันแก้มซ้ายให้เขาด้วย"

จากคำสอนในตอนนี้ได้แสดงให้เห็นว่า พระเยซูไม่ต้องการให้บุคคลทั้งหลายมีจิตใจอาฆาตแค้นต่อกัน คำสอนในตอนนี้นำมาซึ่งการละอวดตาในพระพุทธรูปศาสนา ดราบโดที่คนเรายังมีความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของตนอยู่ ก็ไม่สามารถที่จะทำอะไรเพื่อผู้อื่นและพระเจ้าได้ เพราะจิตของเขาจะเต็มไปด้วยผลประโยชน์และการอาฆาตแค้น ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นไปเพื่อความสุขความพอใจของตนเองเท่านั้น และในที่สุดก็นำไปสู่ความเห็นแก่ตัว

๑๐. รักศัตรู

จากมัทธิวบทที่ ๕ ข้อ ๔๓-๔๔ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๘) ความว่า

๔๓. "ท่านทั้งหลายได้ยินคำซึ่งกล่าวไว้ว่า จงรักคนสนิท และเกลียดชังศัตรู"

๔๔. "ฝ่ายเราบอกท่านว่า จงรักศัตรูของท่าน และจงอธิษฐานเพื่อผู้ที่ข่มเหงท่าน"

คำสอนในตอนนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงหลักแห่งความเมตตากรุณาต่อสัตว์โลกทั้งหลาย แม้แต่ศัตรูผู้คิดร้าย เหมือนดังดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงสว่างให้แก่โลกอย่างทั่วหน้าโดยไม่เลือกแหล่งที่บุคคลใดที่ทำได้แล้ว บุคคลนั้น ได้ชื่อว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์เต็มเพราะสามารถต้านทานกระแสกิเลสจิตใจได้

๑๑. การทำงาน

จากมัทธิวบทที่ ๖ ข้อ ๑-๔ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๙) ความว่า

๑. "จงระวังอย่ากระทำศาสนาภิจเพื่ออวดคนอื่น ถ้าทำอย่างนั้นท่านจะไม่ได้รับบำเหน็จ จากพระบิดาของท่านผู้ทรงสถิตในสวรรค์"

๒. "เหตุฉะนั้นเมื่อท่านทำทานอย่าเป่าแตรข้างหน้าท่านเหมือนคนหน้าชื่อใจคด กระทำในธรรมศาลาและตามถนน เพื่อให้คนสรรเสริญ เราบอกความจริงแก่ท่านว่าเขาได้รับบำเหน็จของเขาแล้ว"

๓. "ฝ่ายท่านทั้งหลายเมื่อทำทาน อย่าให้มือซ้ายรู้การซึ่งมือขวากระทำนั้น"

๔. "ทานของท่านจะต้องเป็นทานลับ และพระบิดาของท่านผู้ทรงเห็นในที่ลับ จะทรงโปรดประทานบำเหน็จแก่ท่าน"

จากคำสอนในตอนนี้ได้แสดงให้เห็นว่า พระเยซูต้องการให้บุคคลทำดีจนเคยชินเป็นนิสัยมากกว่าที่จะทำบุญเพื่อหวังบำเหน็จรางวัล ซึ่งนั่นไม่ใช่ความดีที่แท้จริง เพราะความดีที่แท้จริงคือการเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ

๑๒. การอธิษฐาน

จากมัทธวิบทที่ ๖ ข้อ ๕-๖ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๑๙) ความว่า

๕. "เมื่อท่านทั้งหลายอธิษฐาน อย่างเป็นเหมือนคนหน้าชื่อใจคด เพราะเขาชอบยื่นอธิษฐานในธรรมศาลาและตามถนนเพื่อจะให้คนทั้งปวงได้เห็น เราบอกความจริงแก่ท่านว่าเขาได้รับบำเหน็จของเขาแล้ว"

๖. "ฝ่ายท่านเมื่ออธิษฐานจงเข้าไปในห้องชั้นใน และเมื่อปิดประตูแล้ว จงอธิษฐานต่อพระบิดาของท่านผู้ทรงสถิตในที่ลับและพระบิดาของท่านผู้ทรงเห็นในที่ลับจะทรงโปรดประทานบำเหน็จแก่ท่าน"

คำสอนในตอนนี้อาจแสดงให้เห็นว่าการสวดมนต์อธิษฐานด้วยความเคารพอย่างแท้จริงนั้นต้องไม่อวดตัวว่าเป็นผู้เคร่งศาสนาและเป็นผู้มีศีลมีสัตย์ ผู้ปฏิบัติต่อศาสนาด้วยความซื่อสัตย์จริงใจนั้นต้องกระทำในที่ลับตามลำพัง เฉพาะพระพักตร์ของพระเจ้าเท่านั้น ผู้แสวงงทำตนดั่งนักบวชผู้เคร่งศาสนา เพื่อเรียกร้องศรัทธาเชื่อของผู้อื่นนั้น ไม่ต่างไปจากคนหน้าชื่อใจคด

๑๓. การถืออดอาหาร

จากมัทธวิบทที่ ๖ ข้อ ๑๖-๑๘ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๒๑) ความว่า

๑๖. "เมื่อท่านถืออดอาหาร อย่าทำหน้าเศร้าหมองคนหน้าชื่อใจคด ด้วยเขาทำหน้าให้มอมแมม เพื่อจะให้คนเห็นว่าเขาถืออดอาหาร เราบอกความจริงแก่ท่านว่าเขาได้บำเหน็จของเขาแล้ว"

๑๗. "ฝ่ายท่านเมื่อถืออดอาหารจงล้างหน้าและเอาน้ำมันใส่ศีรษะ"

๑๘. "เพื่อคนจะไม่ได้รู้ว่าถืออดอาหาร แต่ให้ปรากฏแก่พระบิดาของท่านผู้ทรงสถิตในที่ลับ และพระบิดาของท่าน ผู้ทรงเห็นในที่ลับจะทรงโปรดประทานบำเหน็จแก่ท่าน"

จากคำสอนนี้ สะท้อนให้เห็นถึงจุดประสงค์ของพระเยซูที่ต้องการให้บุคคลมีศรัทธาอย่างจริงจังในการปฏิบัติทางศาสนาด้วยความเชื่อมั่น แต่มิใช่แสวงงเพื่อเรียกร้องความสนใจหรือมีเล่ห์เพทุบายแอบแฝง การถืออดอาหารเป็นการปฏิบัติทางศาสนาอย่างหนึ่งที่ทุกคนควรเต็มใจทำ แต่ไม่ใช่จำใจทำเพื่อหวังบำเหน็จรางวัล เพราะนั่นไม่ใช่ความดีที่แท้จริง ผู้ทำดีอย่างถึงที่สุดพระเจ้าจะทรงประทานบำเหน็จรางวัลให้แก่คนผู้นั้นเอง โดยที่เขาไม่จำเป็นต้องร้องขอ

๑๔. ทรัพย์สมบัติในสวรรค์

จากมัทธวิบทที่ ๖ ข้อ ๑๙-๒๑ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๒๑) ความว่า

๑๙. "อย่าสะสมทรัพย์สมบัติไว้สำหรับตัวในโลกที่อาจเป็นสนิม และที่แมลงกินเสียได้ และที่ขโมยอาจขูดช่องลักเอาไปได้"

๒๐. "แต่จงสำสุมทรัพย์สมบัติไว้ในสวรรค์ ที่ไม่มีแมลงจะกิน และไม่มี สนมจะกัด และที่ไม่มีขโมยขูดชองลักเอาไปได้"

๒๑. "เพราะว่าทรัพย์สมบัติของท่านอยู่ที่ไหนใจของท่านก็อยู่ที่นั่นด้วย" จากคำสอนนี้ ทำให้เกิดแนวคิดในเรื่องการทำจิตใจให้หมดความยึดถือในทรัพย์สมบัติภายนอกกาย เพราะยิ่งสะสมมากเท่าใดยิ่งเป็นภัยแก่ตนมากเท่านั้น แต่ความดียังทำมากเท่าใดสวรรค์ย่อมเป็นที่ไปสำหรับบุคคลนั้น โดยที่ใจก็ไม่สามารถปล้นชิงไปได้

๑๕. ประทีปของร่างกาย

จากมัทธวิบทที่ ๖ ข้อ ๒๒-๒๓ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ :๒๒) ความว่า

๒๒. "ตาเป็นประทีปของร่างกาย เหตุฉะนั้นถ้าตาของท่านปกติ ทั้งตัวก็พลอยสว่างไปด้วย"

๒๓. "แต่ถ้าตาของท่านมืดปกติ ทั้งตัวของท่านก็พลอยมืดไปด้วย เหตุฉะนั้นถ้าความสว่างซึ่งอยู่ในตัวท่านมืดไป ความมืดนั้นจะหนาที่บดบังเพียงใดหนอ"

คำสอนในตอนี้ทำให้เราคิดได้ว่าสว่างในจิตนั้นเกิดจากมุมมองอันถูกต้อง ถ้าดวงตาสามารถหยั่งเป็นสัจธรรมของชีวิตได้ การดำเนินชีวิตย่อมเป็นไปตามปกติ แต่ถ้าตามืดบอดหลงยึดงมงายเป็นดอกบัว เห็นความชั่วเป็นของน่าเสยชม ชีวิตย่อมมืดมิดหาทางออกไม่ได้เลย

๑๖. พระเจ้าและเงินทอง

จากมัทธวิบทที่ ๖ ข้อ ๒๔ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ :๒๒) ความว่า

๒๔. "ไม่มีผู้ใดเป็นข้าสองเจ้าป่าวสองนายได้ เพราะว่าจะซังนายข้างหนึ่ง และจะรักนายอีกข้างหนึ่ง หรือจะนับถือนายฝ่ายหนึ่ง และจะดูหมิ่นนายอีกฝ่ายหนึ่ง ท่านจะปฏิบัติพระเจ้าและจะปฏิบัติเงินทองพร้อมกันไม่ได้"

คำสอนนี้สะท้อนแนวคิดที่ว่า คนเราไม่สามารถยึดถือเงินตราหรือพระเจ้าเป็นที่พึ่งที่อาศัยโดยพร้อมกันทั้งสองอย่าง แต่จะต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความรักและสัจยชื่ออย่างหมดหัวใจ และจะต้องหมิ่นประมาทอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะนายทั้งสองนี้เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

๑๗. ความกระวนกระวาย

จากมัทธวิบทที่ ๖ ข้อ ๒๕-๒๖ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ :๒๒) ความว่า

๒๕. "เหตุนั้นเราบอกท่านทั้งหลายว่า อย่ากระวนกระวายถึงชีวิตของตนว่า จะเอาอะไรกินหรือจะเอาอะไรดื่ม และอย่ากระวนกระวายถึงร่างกายของตนว่าจะเอาอะไรนุ่งน่มชีวิตสำคัญยิ่งกว่าอาหารมิใช่หรือ และร่างกายสำคัญยิ่งกว่าเครื่องนุ่งน่มมิใช่หรือ"

๒๖. “จงดูนกในอากาศ มันมิได้หว่าน มิได้เกี่ยว มิได้ล่าสมไว้ในยังอาจ แต่พระบิดาของท่านทั้งหลาย ผู้ทรงสถิตในสวรรค์ทรงเลี้ยงนกไว้ ท่านทั้งหลายมิประเสริฐกว่านกหรือ”

คำสอนนี้ทำให้เห็นว่า มนุษย์เมื่อรักและศรัทธาในพระเจ้าก็ควรจะวางใจเชื่อพระองค์ให้คำหนึ่งตั้งแต่ปัจจุบันเท่านั้น และท่านทำดีให้ถึงที่สุดของความดีนั้น อนาคตจะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับพระเจ้าจะทรงบันดาลให้เป็นไป

๑๘. การกล่าวโทษผู้อื่น

จากมัทธิวบทที่ ๗ ข้อ ๑-๖ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ :๒๔) ความว่า

๑. “อย่ากล่าวโทษเขา เพื่อพระเจ้าไม่ทรงกล่าวโทษท่าน”
๒. “”เพราะว่าท่านทั้งหลายจะกล่าวโทษเขาอย่างไร พระเจ้าจะทรงกล่าวโทษท่านอย่างนั้น และท่านจะดวงให้เขาด้วยทะเลอันใดพระเจ้าจะได้ทรงดวงให้ท่านทะเลอันนั้น”
๓. “เหตุไฉนท่านมองดูที่ในตาที่น่องของท่าน แต่ไม่ทั้งท่อนที่อยู่ในตาของท่าน ท่านก็ไม่รู้สึก”
๔. “เหตุไฉนท่านจะกล่าวแก่ที่น่อง ให้เราเขี่ยผงออกจากตาของเธอ แต่ที่จริงไม่ทั้งท่อนมีอยู่ในตาของท่านเอง”
๕. “ท่านคนหน้าซื่อใจคด จงชักไม้ทั้งท่อนออกจากตาของท่านก่อน แล้วท่านจะเห็นได้ถนัด จึงจะเขี่ยผงออกจากตาที่น่องของท่านได้”
๖. “อย่าให้ของประเสริฐแก่สุนัข อย่าโยนไข่มุกให้แก่สุกร เกลือกว่ามันจะเหยียบย่ำเสีย และจะหันกลับมากัดตัวท่านด้วย”

จากคำสอนในตอนี้ทำให้เกิดความคิดที่ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น” เรากล่าวโทษผู้อื่นอย่างไร และเราก็จะถูกกล่าวโทษเช่นนั้นบ้าง คนส่วนมากไม่มีใครมองตนเอง แต่มักเพ่งโทษของผู้อื่น จึงมองไม่เห็นความชั่วของตนทำให้เป็นผู้ที่มีโลกทัศน์มืดมัว และปัญญามืดบอด

๑๙. ขอ หา เคาะ

จากมัทธิวบทที่ ๗ ข้อ ๗-๑๒ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ :๒๔-๒๕) ความว่า

๗. “จงขอแล้วจะได้ จงหาแล้วจะพบ จงเคาะแล้วจะเปิดให้แก่ท่าน”
๘. “เพราะว่าทุกคนที่ขอก็ได้ ทุกคนที่แสวงหาก็คพบ ทุกคนที่เคาะก็จะเปิดให้เขา”
๙. “ในพวกท่านมีใครบ้างที่จะเอาก่อนหินให้บุตร เมื่อเขาขอขนมปัง”
๑๐. “หรือให้งูเมื่อบุตรขอปลา”

๑๑. "เหตุฉะนั้น ถ้าท่านทั้งหลายเองผู้เป็นคนบาป ยังรู้จักให้ของดียิ่งกว่า นั้นสักเท่าใดพระบิดาของท่านผู้ทรงสถิตในสวรรค์จะประทานของดีแก่ผู้ที่ขอต่อพระองค์"

จากคำสอนนี้ได้แสดงให้เห็นว่า พระเจ้าย่อมมีน้ำพระทัยเมตตาแก่ผู้ทุกข์ยากที่ ร้องขอความช่วยเหลือ พระเจ้าย่อมไม่ทอดทิ้งตามรอยพระองค์ ด้วยการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่าง ที่ปรารถนาจะ ให้ผู้อื่นปฏิบัติ เช่น นั้นต่อพวกเขา

๒๐. ประตุคับแคบ

จากมัทธิวบทที่ ๗ ข้อ ๑๓-๑๔ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๒๕) ความว่า

๑๓. "จงเข้าไปทางประตูแคบ เพราะว่าประตูใหญ่ และทางกว้างซึ่งนำไป ถึงความพินาศและคนที่เข้าไปทางนั้นมีมาก"

๑๔. "เพราะว่าประตูซึ่งนำไปถึงชีวิตนั้นก็คับและทางก็แคบ ผู้ที่หาพบก็มี น้อย"

คำสอนในตอนนี้เป็น การเตือนสติบุคคลให้ดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท คน ส่วนมากชอบความง่าย ความสะดวกสบาย จึงพลาดต่อการทำผิดทำชั่ว มัวเมาต่อกิเลสตัณหา ในที่สุดชีวิตของเขาก็ต้องถึงแก่ความพินาศ ความดีนั้นทำยากอีกทั้งต้องฝืนต่อธรรมชาติ จิตที่ ชอบความสะดวกสบาย จึงมีคณน้อยมากที่จะยอมประพฤติปฏิบัติความดีงามและยอมต้าน กระแสความต้องการของโลก คนส่วนมากเลือกประตูกว้างซึ่งเป็นทางที่สะดวกกว่าประตูที่คับ แคบ เช่นเดียวกับคนส่วนมากเลือกที่จะทำชั่วมากกว่าทำความดี เพราะการทำดีนั้นยากลำบาก กว่าที่จะผ่านจากประตูนี้และหาพบได้ เป็นเรื่องที่ต้องใช้ความอดทนและความพยายามอย่างสูง

๒๑. รู้จักต้นไม้ด้วยผลของมัน

จากมัทธิวบทที่ ๗ ข้อ ๑๕-๑๘ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๒๕-๒๖) ความว่า

๑๕. "ท่านทั้งหลาย จงระวังผู้เผยพระวจนะเท็จ ที่มีมาหาท่านนุ่งห่ม ดุจแกะ แต่ภายในเขาร้ายกาจดุจหมาป่า"

๑๖. "ท่านจะรู้จักเขาได้ด้วยผลของเขา ผลงุ่นนั้นได้จากต้นไม้ไม่มีหนาม หรือว่าผลมะเดื่อ นั้นเก็บได้จากพืชหนาม"

๑๗. "ต้นไม้ดีย่อมให้แต่ผลดีต้นไม้เลวก็ย่อมให้ผลเลว"

๑๘. "ต้นไม้ดีจะเกิดผลเลวไม่ได้ หรือต้นไม้เลวจะเกิดผลดีก็ไม่ได้"

คำสอนในตอนนี้เป็น การเตือนใจบุคคลให้รู้จักเลือกเฟ้นบุชานบุคคลที่ควรบูชา ไม่ หลงยินดีศรัทธาเพียงเพราะเห็นว่ามีทำที่นำเลื่อมใสและมีคำสอนที่น่าเชื่อถือ แต่ให้สังเกตดูผล งานของบุคคลจะเป็นตัวบ่งบอกถึงคุณค่าที่แท้จริงของเขา

๒๒. เราไม่เคยรู้จักเจ้าเลย

จากมัทธิวบทที่ ๗ ข้อ ๒๑-๒๓ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ : ๒๖) ความว่า

๒๑. "มิใช่ทุกคนที่เรียกเราว่า พระองค์เจ้า พระองค์เจ้าข้า จะได้เข้าในแผ่นดินสวรรค์ แต่ผู้ที่ปฏิบัติตามพระทัยพระบิดาของเรา ผู้ทรงสถิตในสวรรค์จึงจะเข้าได้"

๒๒. "เมื่อถึงวันนั้น จะมีคนเป็นอันมากร้องแก่เราว่า พระองค์เจ้าข้า พระองค์เจ้าข้า ข้าพระองค์กล่าวพระวจนะในพระนามของพระองค์ และได้ขับเผือกในพระนามของพระองค์ และได้กระทำการห้ศจรรยเป็นอันมากในพระนามของพระองค์มิใช่หรือ"

๒๓. "เมื่อนั้นเราจะดักกล่าวแก่เขาว่า เราไม่เคยรู้จักเจ้าเลย เจ้าผู้กระทำความชั่ว จงไปเสียให้พ้นหน้าเรา"

คำสอนนี้ได้แสดงให้เห็นว่าบุคคลที่เอ่ยเรียกพระเจ้าบ่อยครั้ง ไม่ได้หมายความว่า จะได้ดีหรืออยู่ในอาณาจักรสวรรค์ เพราะปากที่เคยพร่ำถึงอยู่เสมอแต่ไม่เคยปฏิบัติตามคำสอนของพระเจ้าก็ไม่ได้ชื่อว่าเป็นคนดีที่แท้จริง และเป็นคนที่พระเจ้าไม่เคยรู้จัก

๒๓. รากฐานสองชนิด

จากมัทธิวบทที่ ๗ ข้อ ๒๔-๒๗ (พระคริสตธรรมใหม่, ๑๙๙๔ :๒๖-๒๗) ความว่า

๒๔. "เหตุฉะนั้นผู้ใดที่ได้ยินคำเหล่านี้ของเราและประพฤติตามเขาก็เปรียบเสมือนผู้ที่มีสติปัญญาสร้างเรือนของตนไว้บนศิลา"

๒๕. "ฝนก็ตกและน้ำก็ไหลเชี่ยว ลมก็พัดประทะเรือนนั้น แต่เรือนมิได้พังลงเพราะว่ารากตั้งอยู่บนศิลา"

๒๖. "แต่ผู้ที่ได้ยินคำเหล่านี้ของเราและไม่ประพฤติตามเล่า เขาก็เปรียบเสมือนผู้ที่ไม่ฉลาดสร้างเรือนของตนไว้บนทราย"

๒๗. "ฝนก็ตกและน้ำก็ไหลเชี่ยว ลมก็พัดประทะเรือนนั้น เรือนนั้นก็พังทลายลง และการซึ่งพังทลายนั้นก็ใหญ่ยิ่ง"

คำสอนนี้เป็นตอนสุดท้ายที่ย้ำเตือนให้บุคคลทั้งหลาย นำคำสอนที่กล่าวทั้งหมดตั้งแต่นั้น ไปปฏิบัติซึ่งจะเกิดผลดีแก่เขาทั้งในโลกนี้และโลกหน้า อีกทั้งเป็นการเตือนสติบุคคลให้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท บุคคลใดเมื่อฟังคำสอนแล้วยังละเลยไม่ปฏิบัติตาม ย่อมมีสภาพเหมือนคนมั่งง่ายที่สร้างบ้านไว้บนทราย เมื่อฝนตกน้ำท่วมบ้านนั้นก็ต้องพังทลายลงมา

หลักจริยธรรมของศาสนาคริสต์

แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑. จริยธรรมขั้นต้น (พื้นฐาน) ได้แก่

จงรักเพื่อบ้านให้เหมือนรักตัวเองความรักจึงเป็นสิ่งสำคัญถ้าเรารักผู้อื่นให้เหมือนการตัวเองแล้ว จริยธรรมก็จะปรากฏเองตามธรรมชาติ เช่น (ไม่ฆ่าคน, ไม่ล่วงประเวณีผิดเมียเขา, ไม่ลักทรัพย์, ไม่เป็นพยานเท็จใส่ร้ายเพื่อบ้าน, ไม่โลภ)

๒. จริยธรรมขั้นสูง

ได้แก่ความรักในพระเจ้าและปฏิบัติต่อพระบัญญัติ ๑๐ ประการ

๑) อย่ามีพระเจ้าอื่นนอกเหนือจากเรา

๒) อย่าทำรูปเคารพสำหรับตนเป็นรูปสิ่งหนึ่งสิ่งใด

๓) อย่าออกนามพระเยโฮวา พระเจ้าของเจ้าอย่างไม่จำเป็น

๔) จงถือวันสะบาโต ถือเป็นวันบริสุทธิ์

๕) จงให้เกียรติแก่บิดามารดาของเจ้า

๖) อย่าฆ่ามนุษย์

๗) อย่าล่วงประเวณีผิดเมียเขา

๘) อย่าลักทรัพย์

๙) อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายเพื่อบ้าน

๑๐) อย่าโลภ

สรุปคำสอนของศาสนาคริสต์ส่วนใหญ่นับเรื่อง

ความยุติธรรมต่อมนุษย์

ความภักดีต่อพระเจ้า

ความเมตตากรุณาฉันพี่น้อง

ความรักของพระเจ้าต่อมนุษย์ (สนิท ศรีดำแดง, ๒๕๓๘ : ๒๕๗)

คัมภีร์ของศาสนาคริสต์

คัมภีร์ของศาสนาคริสต์เรียกว่า "พระคัมภีร์ไบเบิล" (The Holy Bible) ชาวคริสต์เชื่อว่าคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์เป็นพระวาจาของพระเจ้า แม้มนุษย์จะเป็นผู้เขียนขึ้น แต่ก็เขียนโดยการดลใจของพระเจ้า (พระคัมภีร์ของคริสเตียน, ๒๕๑๑ : ๓)

พระคัมภีร์ไบเบิลประกอบด้วยหนังสือ ๖๖ เล่ม แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ (Mac Donald, ๑๙๗๓ : ๔)

๑. พระคัมภีร์เก่า (The Old Testament) กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของชนชาติยิว ตั้งแต่สมัยอับราฮัมจนถึงสมัยก่อนพระเยซูคริสต์ประสูติ คือกล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงระยะเวลา ๑๗๐๐-๔๐๐ ปีก่อนคริสตกาล พระคัมภีร์เก่าประกอบด้วยหนังสือ ๓๙ เล่ม ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ บทกถอน เพลงสดุดี คำพยากรณ์ คำสอน บัญญัติ เรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในพระคัมภีร์เก่าซึ่งเกิดขึ้นในประเทศอิสราเอล ซีเรีย อียิปต์ อาหรับ และประเทศใกล้เคียง

พระคัมภีร์เก่าแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

๑.๑ เตาร็อต หรือโตราห์ (Torah) เป็นส่วนที่บันทึกการกระทำและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่พระเจ้าได้ทรงกำหนดให้ชาวยิวถือปฏิบัติ กล่าวถึงการสร้างโลกมนุษย์ การประทานพระบัญญัติ ๑๐ ประการ แก่โมเสส การประกอบศาสนพิธีและกฎข้อห้าม การเดินทางเร่ร่อนของชาวยิว กว่าจะได้เข้าไปในแผ่นดินแห่งสัญญา เป็นต้น

๑.๒ ศาสดาพยากรณ์ (Prophets) เป็นส่วนที่บันทึกเรื่องราวคำสอน คำทำนายของศาสดาพยากรณ์ของชาติยิวที่เกิดขึ้นในสมัยต่าง ๆ กัน

๑.๓ ฮาโอกราฟา (Hagiographa) เป็นส่วนที่บันทึกเกี่ยวกับเพลงสดุดี สุภาษิต วรณคดี ซึ่งมีความไพเราะเชิงกวีสูง (สุจิตร อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๐๓)

๒. พระคัมภีร์ใหม่ (The New Testament) เป็นส่วนที่ยอมรับกันเฉพาะในหมู่ชาวคริสต์เท่านั้น ผิดกับพระคัมภีร์เก่าซึ่งเป็นที่ยอมรับทั้งในหมู่ชาติยิวและชาวคริสต์ พระคัมภีร์ใหม่ประกอบด้วยหนังสือ ๒๗ เล่ม กล่าวถึงเรื่องราวตั้งแต่พระเยซูประสูติจนถึง ค.ศ. ๑๐๐ เป็นเรื่องราวชีวิตของพระเยซูคริสต์และคำสั่งสอนเรื่องความเชื่อของคริสเตียนเหตุการณ์ในพระคัมภีร์ใหม่เกิดขึ้นในประเทศอิสราเอล ซีเรีย อียิปต์ ตุรกี (เอเชียไมเนอร์) กรีซ อิตาลีและประเทศใกล้เคียง พระคัมภีร์ใหม่แบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

๒.๑ พระวรสาร (Gospels) กล่าวถึงประวัติและคำสั่งสอนของพระเยซูคริสต์ (ชีวิตและคำสอน) พระวรสารมี ๔ ฉบับ เรียกชื่อผู้บันทึก คือ

๒.๑.๑ ฉบับของมัทธิว หรือมัทธิว (Matthew)

๒.๑.๒ ฉบับของมาระโก (Mark)

๒.๑.๓ ฉบับของลูกา (Luke)

9

๒.๑.๔ ฉบับของโยฮัน หรือจอห์น (John) (สุจิตร อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ :

๒๐๕)

พระวรสารกล่าวถึงเทศนาที่พระเยซูแสดงบนภูเขา พระองค์ตรัสไว้ที่เป็นทั้งปรัชญา และข้อปฏิบัติที่น่าสนใจไว้หลายตอน เช่น

- จงให้แสงสว่างแก่มนุษย์ให้มากขึ้น จนเขาสามารถมองเห็นกรรมดีของท่าน
- จงนอบน้อมพระบิดาบนสวรรค์
- โปรดอย่าคิดว่าข้าพเจ้ามาทำลายกฎ และศาสนาทั้งหลาย ข้าพเจ้ามิได้มา เพื่อทำลายกฎ แต่มาเพื่อให้สมบูรณ์
- ผู้ใดแตกงานในคำสอนของพระเจ้า แล้วสอนผู้อื่นตามนั้น เขาได้ชื่อว่า "เป็นผู้ร้ายที่สุด" ในโลกสวรรค์ แต่ผู้ใดทำการสอนตนเอง เป็นผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกสวรรค์
- จงอย่าฆ่าผู้อื่น ผู้ใดฆ่าผู้นั้นเป็นอันตรายต่อความยุติธรรม
- สูเจ้าอย่าผิดประเวณี
- จงอย่าต่อสู้ขัดขวางความชั่ว ผู้ใดจะตบแก้มขวาของท่าน จงเอียงแก้มซ้ายให้เขาตบด้วย
- จงรักศัตรู อวยพรให้ผู้ที่ชังดาท่าน
- จงทำดีกับผู้ที่เกลียดท่าน จงสวดภาวนาให้เขาผู้ซึ่งประหารท่าน

๒.๒ พระบัญญัติ (Act) ว่าด้วยงานประกาศศาสนาของพระสาวก พระบัญญัติ พูดถึงเหตุการณ์ หลังจากพระเยซูถูกตรึงไม้กางเขนแล้ว ทรงฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก แล้วปรากฏพระองค์ให้เห็นอยู่เพียง ๔๐ วัน แล้วตรัสถึงสิ่งต่าง ๆ ในอาณาจักรของพระเจ้า พระสาวกทั้งหลาย ก็ประชุมกันตกลงใจว่าจะไม่ออกจากเยรูซาเล็ม (Jerusalem) เพื่อรอคำสั่งของพระบิดา แล้วทำการเผยแพร่ศาสนาต่อ หรือเป็นเรื่องของสังคมชาวคริสต์ตั้งแต่พระเยซูถูกตรึงกางเขน จนจบ การเผยแพร่ศาสนาของนักบุญเปาโล

๒.๓. จดหมายเหตุ (Epistle) ว่าด้วยความเชื่อต่าง ๆ ของยิว และกิจการต่าง ๆ ของสาวก หรือรวบรวมจดหมายของผู้นำโบสถ์ต่าง ๆ ในสมัยแรกเริ่ม มีนักบุญเปาโลเป็นผู้นำที่สำคัญ

๒.๔. วิวรรณ์ (Revelation) ว่าด้วยการเปิดเผยแสดงของเทพเจ้า หรืออำนาจและคุณธรรมของพระเป็นเจ้ากับปัญหาความทุกข์ของมนุษย์ หรือเป็นส่วนที่กล่าวถึงอนาคตในลักษณะของการทำนายและให้กำลังใจ ให้ความหวังแก่บรรดาชาวคริสต์ที่ออกไปปฏิบัติงานศาสนา อยู่ตามเมืองต่าง ๆ (ลนิต ศรีสอาด, ๒๕๓๘ : ๒๕๔๗)

ว
ก

อ

ว

า

ติ

ะ

ที่

ะ

ง

มย

ด

มู

ไร

๐

ระ

าศ

นิกายในศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์แบ่งออกเป็นนิกายใหญ่ ๓ นิกาย นิกายโรมันคาทอลิก (Roman Catholic) นิกายโปรเตสแตนต์ (Protestant) และนิกายออร์ทอดอกซ์ (Orthodox) นิกายทั้ง ๓ มีหลักความเชื่อร่วมกันพอสรุปได้ ๕ ประการ คือ

๑. เชื่อว่าพระเยซูแห่งเมืองนาซาเรทเป็นศาสดาผู้ก่อตั้งศาสนาคริสต์

๒. เชื่อว่าพระเยซูแห่งเมืองนาซาเรทเป็นผู้สละชีวิตเพื่อไถ่บาปให้มนุษยชาติ

๓. เชื่อว่าพระเยซูทรงฟื้นคืนชีพจริง

๔. เชื่อในพิธีล้างบาปหรือศีลจุ่ม (Baptism) และพิธีศีลมหาสนิท (Communion)

โดยถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

๕. เชื่อในวันพิพากษาว่าเมื่อตายจากชีวิตนี้แล้วจะต้องไปรอรับคำพิพากษาเพื่อการลงโทษและการตอบแทนรางวัล (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๐๕)

ในส่วนที่แตกต่างกันของ ๓ นิกาย มีดังนี้

๑. นิกายโรมันคาทอลิก (Roman Catholic Church) คำว่า "คาทอลิก" แปลว่า "สากล" ได้แก่ปฏิบัติของคนทั่วไป คาทอลิกตั้งขึ้นเป็นองค์การใหญ่ในโลกคริสตศาสนา ด้วยแรงดันทางการเมืองสนับสนุนและเพราะสังฆมณฑลมีอำนาจอยู่เหนือนักการเมืองมาตั้งแต่ระยะต้นสมัย และกลางสมัยแห่งประวัติศาสตร์ และยึดหลักความเชื่อดั้งเดิมทุกประการ เน้นในข้อเพิ่มเติม ดังนี้

๑) เชื่อในหลักตรีเอกภาพ คือ พระบิดา พระบุตร และพระจิตเป็นสามบุคคล แต่ละบุคคลเป็นพระเจ้าสมบูรณ์ในตนเองเสมอกัน

๒) พระเยซู ทรงมี ๒ สภาวะ คือ สภาวะพระพระเจ้าและสภาวะมนุษย์

๓) ยกย่องพระนางมาเรีย เป็นพระมารดาของพระเจ้า เรียกว่า แม่พระ พระนางได้ถูกยกขึ้นสวรรค์ทั้งร่างกายและวิญญาณ ทรงเป็นคนกลางระหว่างพระเจ้ายกกับคริสตศาสนิกชน

๔) ยกย่องโยเซฟเป็นนักบุญและยกย่องนับถือสหพันธนักบุญ (Communion of Saint)

๕) เมื่อตาย เชื่อว่าวิญญาณแยกออกจากร่างกายจะเปลือยเปล่า แต่ก็กลับไปฟื้นขึ้นใหม่ในวันสิ้นโลกแล้วมารวมกับวิญญาณ ส่วนวิญญาณจะถูกพิพากษาทันทีที่เป็นรายบุคคลไปวิญญาณบาปหนักจะลงนรก วิญญาณที่บาปน้อยจะไปยังไฟชำระเพื่อล้างบาปหมดเสียก่อนแล้วจึงขึ้นสวรรค์ มีชีวิตนิรันดรร่วมกับพระเจ้า

๖) คาทอลิกเชื่อว่า พระสันตปาปา เป็นผู้แทนพระเยซูคริสต์ เป็นผู้สืบตำแหน่งนักบุญ เปโตรปกครองศาสนจักรในฐานะผู้แทนพระเจ้าบนพื้นพิภพนี้

๓. นิกายโปรเตสแตนต์

คำว่า "โปรเตสแตนต์" แปลตามศัพท์ว่า ผู้คัดค้าน เป็นนามของนิกายใหม่ในศาสนาคริสต์ ตั้งขึ้นโดย ชาวเยอรมัน ชื่อว่า "ลูเธอร์" และครูฝรั่งเศส ชื่อ "คาลเว" เขาเปลี่ยนแปลงบ้าง ลัทธินิกายใหม่นี้ผิดกับหลักของนิกายโรมันคาทอลิกหลายประการ ข้อสำคัญคือ การที่สังฆราชในกรุงโรมหรือที่ประชุมสมัชชาฝ่ายคาทอลิกแปลความหมายของศาสนาคริสต์เขาตามใจชอบไม่หาเหตุผลที่สมควร ไม่ยอมให้ใครเห็นตามศรัทธาของตน ไม่ยอมปล่อยให้คนทุกคนมีสิทธิที่จะคิด ศึกษาค้นคว้าได้ตามความพอใจ รวมความ นิกายโรมันคาทอลิก "ผู้ขาดการสั่งสอน" นิกายโปรเตสแตนต์ จึงยึดถือหลักดั้งเดิมสมัยปฏิรูปศาสนา ดังนี้

๑) พระคัมภีร์เท่านั้น เป็นสิ่งสูงสุดที่จะแสดงความจริงในศาสนา ไม่ถือว่าสันตปาปา และศาสนจักรคาทอลิกมีอำนาจในการตีความหมาย หรือวางหลักศาสนาแต่ผู้เดียว

๒) คริสต์ชนทุกคนจะพ้นบาปด้วยศรัทธา และพระพรหรรษาทาน (Divine Grace) ซึ่งพระเจ้าประทานให้แก่แต่ละบุคคลเท่านั้น เชื่อว่า สันตปาปา หรือสังฆราชมีอำนาจในการล้างบาป ไม่ถือพิธีศีลแก้บาป

๓) คริสต์ชนทุกคน คือพระหรือนักบวช เป็นตัวแทนของพระเยซู เท่าเทียมกันไม่ถือสันตปาปา หรือสังฆราชหรือศาสนจักร เป็นผู้แทนพระเยซูแต่ผู้เดียว

๔. ศาสนจักรโปรเตสแตนต์แต่ละนิกาย ในแต่ละประเทศเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน ไม่ขึ้นต่อศาสนจักรคาทอลิก

๕. ไม่ยกย่องบูชาพระแม่มาเรีย โยเซฟ และนักบุญทั้งหลาย และไม่นิยมประดิษฐานรูปเคารพใดๆ ทั้งสิ้น สัญลักษณ์เดียวที่เหลืออยู่คือกางเขน (เดือน คำดี, ๒๕๔๒ : ๑๗๖)

นอกจากนิกายในศาสนาคริสต์ ๓ นิกาย ใหญ่ที่รู้จักกันโดยทั่วไปแล้ว ยังมีนิกายที่แยกออกไปอีก เช่น

- นิกายควอกเกอร์
- นิกายดีอีสต์
- นิกายมอร์มอน
- นิกายคริสเตียนไซแอนส์
- นิกายยูนิเตเรียน
- ~~นิกายพยามพระยะโฮวา~~
- นิกายเซเวนเดย์ แอดเวนคชติสต์
- นิกายอัสสัมชัญ

- นิกายเซนต์คาเบรียล
- นิกายแบปติสต์
- นิกายคาลเวง
- นิกายโปรสไบเตเรียน
- นิกายเมธอดิสต์ เป็นต้น

พิธีกรรมในศาสนาคริสต์

พิธีกรรมของศาสนาคริสต์ที่สำคัญ หรือที่เรียกว่าศีลศักดิ์สิทธิ์ (Sacraments)

๗ ประการ ได้แก่

๑. ศีลล้างบาป หรือศีลจุ่ม (Baptism) ผู้นับถือศาสนาคริสต์ทุกคนต้องผ่านพิธีศีลล้างบาป (นิกายโปรเตสแตนต์เรียกว่าศีลจุ่ม) กระทำเมื่อเป็นทารกหรือเสียก่อนจึงจะเป็นชาวคริสต์ที่สมบูรณ์ การรับศีลล้างบาปรับได้ครั้งเดียวเท่านั้นแล้วไม่ต้องรับอีกจนตลอดชีวิต แม้จะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นแล้วในภายหลังกลับมานับถือศาสนาคริสต์อีกก็ไม่ต้องรับศีลล้างบาปที่เรียกว่าศีลล้างบาป เพราะศาสนาคริสต์เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีบาปติดตัวมาตั้งแต่เกิด ที่เรียกว่าบาปกำเนิดบาปนี้ติดมาจากบรรพบุรุษซึ่งตามพระคัมภีร์ถือว่ามาจากมนุษย์คู่แรกคืออาดัมและอีฟ

การล้างบาปทำได้โดยเอาน้ำรดที่หน้าผาก จะให้ผู้ใดเป็นผู้ล้างบาปให้ก็ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวคริสต์ด้วยกัน เมื่อเอาน้ำเทรดหน้าผากให้กล่าวว่า "ฉันล้างท่านในนามของพระบิดา พระบุตร และพระจิต" นอกจากนั้นเป็นพิธีประกอบอาจทำหรือไม่ทำก็ได้ เช่น การสวดมนต์ รับศีล และอดอาหาร เป็นต้น

สรุป : ความสำคัญ

- ๑) เป็นพิธีกรรมสำหรับผู้เริ่มนับถือศาสนาคริสต์ทั้งเด็กแรกเกิดและผู้ใหญ่
- ๒) เป็นพิธีกรรมที่บาทหลวงทำพระล้างบาป เพราะมีความเชื่อมนุษย์ทุกคนมีบาปติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด

๓) พวคนิกายโปรเตสแตนต์เรียกพิธีนี้ว่า "ศีลจุ่ม"

๔) บาทหลวงทำพิธีล้างบาปด้วยการเทน้ำมนต์ลงบนศีรษะ ๓ ครั้ง

๒. ศีลกำลัง (Confirmation) กระทำอีกครั้งหนึ่ง เพื่อทันทวยเด็กและผู้ใหญ่แล้ว เพื่อเป็นคริสต์ศาสนิกชนที่สมบูรณ์ เป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงสัมพันธภาพระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ ผู้ให้ศีลกำลังโดยปกติต้องมีตำแหน่งเป็นพระสังฆราช และผู้รับศีลต้องอยู่ในวัยที่รู้เหตุผลแล้ว (อายุระหว่าง ๙-๑๔ ปี) พิธีนี้พระสังฆราชจะเอามือทั้งสองวางที่ศีรษะของผู้รับศีลเจิมหน้า

ผากด้วยน้ำมันมะกอกเป็นรูปกางเขนและประกาศว่าผู้รับศีลนั้นเป็นผู้ได้รับความรอดในนามของพระบิดา พระบุตร และพระจิต

สรุป : ความสำคัญ

๑) พระสังฆราชเจิมน้ำมันที่หน้าผากของเด็กโตที่รับศีลแล้ว เป็นรูปกางเขน

๒) พิธีที่แสดงว่าพระจิตเสด็จเข้าสู่จิตใจผู้นั้นแล้วถือเป็นคริสต์ชนโดยสมบูรณ์

๓. ศีลมหาสนิท (Holy Communion) ฝ่ายคาทอลิกเรียกว่า "ศีลมหาสนิท" ฝ่ายโปรเตสแตนต์เรียกว่า "มิสซา" (Missa) เป็นพิธีกรรมเพื่อน้อมจิตระลึกถึงการสิ้นพระชนม์ของพระเยซูบนไม้กางเขน ผู้ที่สมควรรับศีลนี้ต้องเป็นผู้ที่เชื่อหรือยอมรับ พระเยซูทรงสิ้นพระชนบนไม้กางเขนแทนเขา และแสดงว่าเป็นการร่วมกับฝ่ายจิตและวิญญาณระหว่างพระเยซูกับชาวคริสต์ เป็นการยอมรับว่าพระเยซูคริสต์มาสถิตอยู่ในกายตน อาจกระทำทุกวัน ทุกสัปดาห์ ทุกเดือน หรืออย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง โดยการประทานขนมปังและเหล้าองุ่น เป็นสัญลักษณ์ตามแบบที่พระเยซูคริสต์ได้กระทำแก่สาวก ในพระกระยาหารมื้อสุดท้ายก่อนทรงถูกตรึงเพื่อเป็นพิธีระลึกถึงการที่ทรงเสียสละพระกาย และพระโลหิต เพื่อมนุษย์จะได้รอดพ้นจากบาป ขนมปังคือพระกาย และเหล้าองุ่นคือพระโลหิต ฝ่ายคาทอลิกเชื่อว่า ในขณะที่กระทำพิธี ขนมปังและเหล้าองุ่นจะถูกเนรมิตแปรสารกลายเป็นพระกายและพระโลหิตของพระเยซูคริสต์อย่างแท้จริง ผู้ที่ได้รับประทาน จะมีชีวิตนิรันดร ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์ถือว่าพระเยซูคริสต์เสด็จมาประทับท่ามกลางพิธี และขนมปังก็คือขนมปัง ไม่ใช่เนื้อของพระเยซู

สรุป : ความสำคัญ

๑) การไปร่วมในโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ที่เรียกว่า "มิสซา" เพื่อระลึกถึงชีวิตและคำสอนของพระเยซูคริสต์

๒) คริสต์ชนต้องอดอาหารก่อน ๑ ชั่วโมง แล้วจึงสวดบทสวดต่าง ๆ ตามที่กำหนดครั้งถึงเวลารับศีลก็เดินไปคุกเข่าหรือยืนที่โต๊ะ รับขนมปังและเหล้าองุ่นอันเป็นสัญลักษณ์แทนพระกายและพระโลหิตของพระเยซูคริสต์จากบาทหลวงหรือพระสงฆ์มารับประทาน

๓) พิธีนี้สืบเนื่องมาจาก "การเลี้ยงอาหารค่ำมื้อสุดท้าย" ของพระเยซูคริสต์

๔. ศีลสารภาพบาป (Confession) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศีลอภัยบาป หรือศีลแก้บาป คือพิธียกบาปได้กระทำแล้วซึ่งจะต้องมีการไต่ถามโทษด้วย เช่น ถ้าไปขโมยเงินเขามากก็ต้องนำไปคืนเสียก่อนแล้วจึงมาสารภาพ เมื่อสารภาพแล้วจะได้รับการอภัยจากพระเจ้า ถ้ายังชำระหรือชดใช้บาปไม่หมดก็ต้องไปใช้ในโลกลงหน้า ที่เรียกว่าแดนชำระ การสารภาพบาปนั้นต่อนัก

บวชด้วยความสำนึกผิดอย่างแท้จริง ถือว่านักบวชได้รับพรยกบาป จะตักเตือนสั่งสอนมิให้ทำบาปอีก และจะกำหนดกิจศาสนาให้กระทำเพื่อใช้โทษ แต่ผู้ใดสารภาพด้วยความไม่จริงใจ หรืออำพรางความบาป ก็ถือเป็นบาปอย่างหนัก

สรุป : ความสำคัญ

๑) คุณเข่าลงต่อน้ำบาทหลวงและสารภาพความผิดที่ได้กระทำไป เป็นการปลดเปลื้องบาปของตน

๒) แสดงความพอใจหรือความสบายใจหลังจากการได้รับสารภาพบาปแล้ว

๕. ศีลเจิมผู้ป่วย (Holy Unction) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ศีลเจิมผู้ป่วยครั้งสุดท้าย" ผู้ป่วยหนักใกล้ตาย เมื่อชำระบาปครั้งสุดท้าย และช่วยให้สติกำลังสามารถต่อสู้ความตายได้จนถึงที่สุด เป็นการบรรเทาวิญญานและร่างกายของผู้ป่วยโดยบาทหลวงใช้น้ำมันศักดิ์สิทธิ์เจิมทาที่ตา หู จมูก ปาก มือ และเท้าของผู้ป่วยพลาถสวดอ้อนวอนขอให้พระเจ้าโปรดอภัยบาปอันใดได้กระทำลงไปแล้วแม้ด้วยอวัยวะดังกล่าว

สรุป : ความสำคัญ

๑) เป็นพิธีเจิมคนไข้ด้วยน้ำมันโดยบาทหลวง ต้องการให้คนไข้ระลึกถึงพระเจ้า เพื่อให้มีกำลังใจที่จะเอาชนะความเจ็บไข้ได้ป่วย

๖. ศีลสมรส (Matrimony) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ศีลกล่าว" เป็นพิธีที่กระทำแก่คู่บ่าวสาวต่อพระพักตร์พระเจ้า เพื่อจะสร้างครอบครัวชาวคริสต์ที่สมบูรณ์ต่อไป สามีมภรรยาจะอยู่ร่วมกันได้ต้องมีความรัก และซื่อสัตย์ต่อกัน ยอมรับลูกทุก ๆ คนที่พระเจ้าประทานมาให้ พิธีแต่งงานต้องทำต่อหน้าพระสงฆ์เจ้าอาวาสหรือผู้แทน และต่อหน้าพยานอีกสองคนซึ่งพิธีจะทำในโบสถ์ โดยคู่บ่าวสาวหมอบลงหน้าแท่นบูชารับพรจากพระผู้ทำพิธี เป็นการประกาศความรักและความซื่อสัตย์ระหว่างตนให้พระทรงทราบ

สรุป : ความสำคัญ

๑) การประกอบพิธีแต่งงานในโบสถ์ระหว่างคู่บ่าวสาวโดยมีบาทหลวงเป็นผู้กระทำพิธีให้และเป็นสามีมภรรยาโดยถูกต้องตามกฎหมายของศาสนา

๗. ศีลบวชเป็นบาทหลวง (Ordination) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ศีลอนุกรม" (Holy Order หรือ Ordination) เป็นพิธีศีลบวชให้บุคคลเป็นบาทหลวง ผู้มีอำนาจโปรดศีลอนุกรมคือสังฆราช ซึ่งถือเป็นผู้แทนของพระเยซูคริสต์ เมื่อรับศีลอนุกรมแล้วไม่อนุญาตให้สมรส กฎข้อนี้เกิดขึ้นหลังสมัยพระเยซูคริสต์ ในราวต้นสมัยกลางเดิมพวกสาวกในสมัยแรกมีครอบครัวได้ ต่อมาเริ่มมีพวกพระไม่สมรสมากขึ้น พระศาสนจักรจึงออกกฎตายตัวห้ามพระที่รับศีลอนุกรมสมรส (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๑๔-๒๑๕) และดู (เดียน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๗๖-๑๗๗)

สรุป : ความสำคัญ

๑) การประกอบพิธีบวชเป็นบาทหลวง โดยมีพระสังฆราชเป็นผู้กระทำพิธี
พิธี ๗ ประการนี้ นิกายโรมันคาทอลิกรับไปปฏิบัติทุกพิธี ส่วนนิกายโปรเตส
แตนต์ รับไปปฏิบัติเพียงสองพิธีคือ พิธีศีลจุ่ม และพิธีศีลมหาสนิท

สัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์

ในศาสนาคริสต์ทุกนิกายใช้เครื่องหมายเหมือนกันคือไม้กางเขน เดิมไม้กางเขน
เป็นเครื่องมือสำหรับประหารชีวิตนักโทษในปาเลสไตน์สมัยโบราณ นักโทษที่ถูกตัดสินประหาร
ชีวิตแล้ว จะถูกตรึงเข้ากับไม้กางเขนแล้วยกขึ้นตั้งให้ตากแดดไว้จนกว่าจะตายไปด้วยความร้อน
และความหิวกระหาย พระเยซูสิ้นพระชนม์ไม้กางเขนเช่นนั้น ศาสนาคริสต์จึงถือว่าไม้กางเขน
เป็นสัญลักษณ์แห่งการเสียสละอันยิ่งใหญ่ในวันตรของพระเจ้า

ตรีเอกภาพ

ตรีเอกภาพ (The Holy Trinity) หรือ ตรีนิติ (Trinity) หมายถึง พระเจ้า ทรงเป็น
หนึ่งเดียวในสามบุคคล (One God : Three Person) คือทรงเป็นพระบิดา (The Father)
พระบุตร (The Son) และพระจิต (The Holy Spirit) แต่ละบุคคลเป็นพระเจ้าโดยสมบูรณ์ทุก
ประการ ทรงมีธรรมชาติเดียว คือความเป็นพระเจ้า ไม่ทรงมีเบื้องต้นและเบื้องปลาย ทรงเป็นอยู่
นิรันดร ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

๑. พระบิดา (The Father) คือพระผู้สร้างโลกมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลาย หรือ
พระเจ้าผู้ให้กำเนิดพระเยซูกับนางมารีย์ สาวพรหมจรรย์ (Virgin Mary) พระบิดาในภาษาของพวก
อิสราเอลเรียกว่า "พระยะหะเวห์ หรือ พระยะโฮวาห์

สถานภาพของบิดา คือ

ก. พระเจ้าแห่งความโกรธและหวงแค้น

๑) นำเกรงกลัว

๒) ปราบปรามในรูปแบบปรากฏการณ์ธรรมชาติรุนแรง

๓) แสดงปรากฏการณ์ให้ชาวอิสราเอลข้ามไปได้

- แยกทะเลแดงออกให้ชาวอิสราเอลข้ามไปได้

- บันดาลให้น้ำท่วมโลก

- เพลิงไหม้

- โรคระบาด ฯลฯ

ข. สภาวะของพระเจ้า

๑) ทรงมีสภาวะเป็นทิพย์ คือเป็นวิญญาณโลก

- ๒) ทรงเป็นอมตะ ไม่มีเบื้องตัน ท่ามกลาง และที่สุด
- ๓) ทรงเป็นผู้สร้างและรู้สรรพสิ่ง
- ๔) ทรงมีเมตตาไม่สิ้นสุด และทรงรักมนุษย์ในฐานะบุตรของพระองค์
- ๕) ทรงหาที่สุดมิได้ กล่าวคือ พระองค์อยู่เหนือธรรมชาติ

ค. ลักษณะของพระเจ้า

- ๑) ทรงเป็นจิตบริสุทธิ์ ไม่มีรูปร่าง
- ๒) ทรงมีอยู่นิรันดร ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย
- ๓) ทรงสถิตอยู่ทุกหนทุกแห่ง
- ๔) ทรงรอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง (สรรพญาณะ)
- ๕) ทรงสามารถทุกอย่าง (สรรพเดชะ)
- ๖) ทรงมีอยู่ตลอดกาล ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีที่สุด
- ๗) ทรงบริสุทธิ์ทุกประการ ไม่มีบาปเลย
- ๘) ทรงมี ๓ ภาคที่เรียกว่า ตริเอกานุภาพ (คือพระบิดา พระบุตร และ พระจิต)

๒. พระบุตร (The Son) คือพระเยซูในฐานะเป็นพระบุตร พระบุตรก็คือการเปิดเผยอันยิ่งใหญ่ของพระเจ้าต่อมนุษย์ แสดงให้เห็นว่า พระเจ้ามีพระบุตรองค์เดียว คือ พระเยซู ซึ่งเป็นอมตบุตร (Eternal Son) ของพระองค์หรือจะเรียกว่าพระเจ้าอวตารมาในรูปของมนุษย์ผู้บริสุทธิ์ เกิดจากสาวพรหมจารี จุดหมายปลายทางของมนุษย์ คือการเข้าไปอยู่ในอาณาจักรของพระเจ้า (Kingdom of God) โดยการทำให้ตายบาปและความตายเสียให้ได้ทุกคนจึงควรแสวงหาทางรอด (Salvation) ตามอย่างพระเยซูทรงสอนไว้ หรือพระผู้ลงมาเกิดเพื่อได้บาปให้มนุษย์

๓. พระจิต (The Holy Spirit) เกิดจากพระเจ้า ทั้งพระบิดา (Fathre) และจากพระบุตร (Son) พระจิตก่อให้เกิดความรู้สึกด้วยแรงดลใจแก่มนุษย์ที่เปิดเผยเจตจำนงของพระเจ้า โดยพูดผ่านทางศาสดาพยากรณ์ สันสารวัฏเป็นกิจกรรมพิเศษของวิญญาณบริสุทธิ์ ซึ่งก่อให้เกิดเอกภาพ (Unity) ความเป็นอันเดียวกับพระเจ้าและความบริสุทธิ์ (Holiness) ในพระคัมภีร์เก่าของยิวอธิบายว่า พระจิตคือ ลมปรารถนาของพระบิดา ใครได้รับเข้าในตัวก็จะมีชีวิตและมีความกระตือรือร้นอย่างพิเศษ สำหรับพระเยซู พระจิตทำหน้าที่เป็นพลังและผู้กำหนดวิถี พระจิตเสด็จลงมาประทับเหนือพระเยซูเป็นรูปนกพิราบ ทรงนำพาไปบริเวณที่เปลี่ยว พระจิตประทานพลัง ดังนั้นพระเยซูจึงสอนว่าพระจิตทรงเป็นผู้ดลใจ ผู้ปลอบใจ ผู้ให้กำลังใจ ผู้ให้กำลังใจ ความคิด และผู้ช่วยเหลือในส่วนที่ผู้มีศรัทธาต้องการและยังขาดอยู่ พระบิดาส่งพระจิตมาในนามเรา พระจิตจะสอนท่านทุกสิ่งทุกอย่างและช่วยให้ท่านจำได้ทุกถ้อยความที่เราได้สอนพวกท่าน

เราจะส่งพระจิตจากพระบิดา พระจิตแห่งความจริง ซึ่งสืบเนื่องมาจากพระบิดา พระองค์จะยืน
ยืนถึงตัวเรา (สมิท ศรีสำแดง, ๒๕๓๘ : ๒๕๖) และดู (เดียน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๗๘-๑๗๙) หรือ
พระผู้เสด็จมาเพื่อนำทางแล้วช่วยเหลือให้มนุษย์ไปสู่พระเจ้า (दनัย โขโยธธา, ๒๕๓๙ : ๑๘๔)

ทรรศนะเรื่องพระเจ้า

พระเจ้าของศาสนาคริสต์คือ พระยะโฮวา ซึ่งเป็นองค์เดียวกับศาสนายิว ดังคำ
กล่าวมาแล้ว พระเยซูคงถือหลักเดิมอันเกี่ยวกับพระเจ้าของยิว แต่ได้มีการดัดแปลงบางประการ
เช่น การยกฐานะของพระเจ้าซึ่งเป็นพระเจ้าของชาวยิวโดยเฉพาะแต่เดิมมาให้ทรงมีฐานะเป็น
พระเจ้าของมวลมนุษย์ทั้งหลาย อันถือว่าเป็นศรัทธาที่บุคคลอุทิศต่อพระเจ้า ทรรศนะดังกล่าว
เป็นที่เชื่อถือของชาวคริสต์มาจนปัจจุบัน ดังพระบัญญัติ ๒ ข้อที่พระเยซูทรงบัญญัติทั้งหมดของ
พระเจ้า คือ "จงรักองค์พระผู้เป็นเจ้าด้วยสุดใจสุดจิตของเจ้าและด้วยสุดความคิดของเจ้า... จง
รักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง" (มัทธิว, ๒๒ : ๓๖-๓๙)

ทั้งศาสนาคริสต์และศาสนายิวต่างมีความเชื่อร่วมกันว่าพระเจ้าเป็นผู้ทรง
อำนาจยิ่งใหญ่ในสากลพิภพหาผู้อื่นยิ่งกว่าพระองค์มีคำสอนเป็นอันมากที่พรรณนาลักษณะ
ของพระเจ้าไว้ เช่น

๑. ทรงเป็นจิตบริสุทธิ์ ไม่มีรูปร่าง
๒. ทรงมีอยู่ในรันดร ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย
๓. ทรงสถิตอยู่ทุกหนทุกแห่ง
๔. ทรงรอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง (สรรพญาณะ)
๕. ทรงสามารถทุกอย่าง (สรรพเดชะ)
๖. ทรงมีอยู่ตลอดกาล ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีที่สิ้นสุด
๗. ทรงบริสุทธิ์ทุกประการ ไม่มีบาปเลย
๘. ทรงมี ๓ ภาคที่เรียกว่า ตริเอกานุภาพ (The Triune God or The

Trinity) คือพระบิดา (God the Father) พระบุตร (God the Son) และพระจิต หรือพระ
วิญญาณ (God the Spirit)

พระเจ้าทรงสร้างโลกและมนุษย์

ปัญหาเรื่องโลกและมนุษย์เกิดมาอย่างไรนั้นเป็นที่สนใจของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย
ศาสนาคริสต์ได้ให้คำตอบไว้ในพระคัมภีร์อย่างชัดเจนว่า สรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งโลกและมนุษย์
เกิดจากการสร้างของพระเจ้าทั้งสิ้น ในพระคัมภีร์ตอนนี้กล่าวถึงการสร้างของพระเจ้า โดยพระ
องค์ทรงสร้างฟ้าและแผ่นดินจากความว่างเปล่า คือมิได้สร้างจากสิ่งที่เห็นได้ หรือวัตถุใด ๆ พระ
องค์ทรงสร้างด้วยคำตรัสของพระองค์ ด้วยฤทธิ์อำนาจของพระองค์ "พระองค์ได้ทรงสร้างโลกทั้ง

ปวงด้วยคำตรัสของพระองค์ จนถึงสิ่งของที่ปรากฏนั้นมีได้เกิดจากสิ่งที่เห็นได้นั้น” (เอ็บราย, ๑๑ : ๓)

ในคัมภีร์กล่าวถึงการสร้างของพระองค์ตามลำดับ ดังนี้

วันที่ ๑ ทรงสร้างกลางวันและกลางคืน

วันที่ ๒ ทรงสร้างทะเลและฟ้า

วันที่ ๓ ทรงสร้างแผ่นดินและให้เกิดพืชบนแผ่นดิน

วันที่ ๔ ทรงให้มีดวงสว่างกลางวันและกลางคืน (ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และ ดวงดาวต่าง ๆ)

วันที่ ๕ ทรงสร้างสัตว์ในทะเลและสัตว์ในอากาศ

วันที่ ๖ ทรงสร้างพืชและสัตว์บนแผ่นดินตามชนิดของมัน

วันที่ ๗ ทรงหยุดพักผ่อน

เมื่อพระเจ้าทรงสร้างโลกและสิ่งต่าง ๆ ในโลกเสร็จแล้ว จึงดำริที่จะสร้างมนุษย์ ตามแบบฉายาของพระองค์ “พระเจ้าจึงทรงสร้างมนุษย์ขึ้นตามแบบฉายาของพระองค์.. ได้ทรงสร้างให้เป็นชายและหญิง” (ปฐมกาล, ๑ : ๒๗) มนุษย์คนแรกเป็นผู้ชายชื่อว่า “อาดัม” โดยสร้างจากผงคลีดินแล้วพระองค์ทรงระบายลมแห่งชีวิตเข้าไปให้มีชีวิต หลังจากนั้นพระองค์ได้ทรงสร้างผู้หญิงชื่อว่า “อีวา” (หรือฮาวา หรืออีฟ) จากกระดูกซี่โครงของอาดัม เมื่อสร้างขึ้นแล้วพระองค์ให้มนุษย์อยู่ในฐานะเหนือกว่าสัตว์ ให้อยู่ในสวนเอเดน ที่มีต้นไม้สวยงาม มีผลน่ากิน และทรงสร้างต้นไม้แห่งความรู้ชั่วไว้กลางสวน ทรงตรัสสั่งแก่นมนุษย์คู่แรกว่า “ผลไม้นั้นทุกอย่างในสวนนี้เจ้ากินได้ทั้งหมด เว้นแต่ต้นไม้ที่ให้ความดีและชั่วของต้นนั้น เจ้าอย่ากินเป็นอันขาด ถ้าเจ้ากินในวันใดเจ้าจะต้องตายในวันนั้นเป็นแน่” (ปฐมกาล, ๒ : ๑๖-๑๗) แต่อาดัมและอีวาได้ฝ่าฝืนคำสั่งของพระเจ้าโดยกินผลไม้ต้องห้ามนั้น บาบจึงเข้ามาสู่มนุษย์และถูกพระเจ้าลงโทษโดยให้ธรรมชาติหรือสิ่งต่าง ๆ ในโลกเปลี่ยนไปจากเดิม ให้มนุษย์ได้รับความทุกข์ยากนานาประการและต้องตายในที่สุด หากมนุษย์คู่แรกไม่ทำบาปเขาไม่ตายการไม่เชื่อฟังพระเจ้ามนุษย์จึงถูกสาปแช่งให้ตายโดยกลับไปเป็นดินตามเดิม “เพราะเจ้าบังเกิดมาแต่ดิน เจ้าเป็นแต่ผงคลีดินและจะต้องกลับเป็นผงคลีดินอีก” (ปฐมกาล, ๓ : ๑๙) ผลของบาปที่มนุษย์คู่แรกกระทำทำให้เขาทั้งสองต้องประสบกับสภาวะ ๓ ประการ คือ

๑. ความตาย โทษของบาปความตาย อัดัมและอีวาเป็นผู้ที่ตายทันทีขณะที่กระทำผิด คือตายฝ่ายวิญญาณ ได้แก่การถูกแยกจากพระเจ้า ถูกขับไล่ออกจากพระพักตร์ด้านร่างกายแม้จะไม่ตายทันทีแต่ร่างกายก็เริ่มตายทันทีที่ทำบาป ถ้าเขาไม่ทำบาปเขาจะไม่ต้องตายแต่จะมีชีวิตนิรันดร

มัช
รย์

พระ

พระ

กทั้ง

๒. จิตใจอยู่ภายใต้กิเลสตัณหา มีสันทานแห่งความเชื่อตนเอง ถือตนเองเป็นใหญ่กระทำตามใจตนเอง

๓. ดำรงชีวิตด้วยการเผชิญความทุกข์ยากต่าง ๆ ในโลก เนื่องจากสภาพของโลกที่ถูกสับสนเปลี่ยนแปลงพลวัต

ความรัก

ความรัก หมายถึงจิตใจที่มีเมตตา กรุณา เสียสละ และรู้จักให้อภัย

หลักที่ว่าด้วยความรักและความเมตตาเป็นแก่นคำสอนข้อนี้ของคำสอนทั้งหมดของพระเยซูคริสต์นั้นพระองค์ไม่ได้ทรงสอนอย่างเดียว แต่พระองค์ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างเมื่อพระองค์ทรงสอนว่า "ไม่มีความรักใดใหญ่เท่ากับการพลีชีพของตนเพื่อผู้อื่น"

ต่อคำถามที่ว่าบัญญัติข้อใดสำคัญที่สุด พระองค์ทรงตอบว่า "จงรักพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ สิ้นสุดความคิดและสุดกำลังของท่าน และจงรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง" บัญญัตินี้ไม่มีอยู่ในบัญญัติ ๑๐ ประการ แต่พระองค์ได้ทรงสรุปว่าบัญญัติแห่งความรักคือข้อสรุปของบัญญัติ ๑๐ ประการนั้น พระองค์ทรงทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยทรงเน้นว่าการปฏิบัติตามกฎโดยไม่ปฏิบัติด้วยจิตใจยอมไม่มีความหมายแต่ประการใด "พระเจ้าไม่ทรงต้องการเครื่องบูชาที่เป็นสัตว์ แต่พระองค์ทรงต้องการหัวใจของคนอย่างแท้จริง"

นักบุญ โทมัส อากวีนาส ผู้เป็นนักปรัชญาคริสต์ได้ให้นิยามความรักตามความหมายของคริสต์ศาสนาไว้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ความรักด้วยอารมณ์ ความรักที่เจือด้วยอารมณ์ปรารถนา และมุ่งจะได้บุคคลหรือสิ่งอันเป็นที่รักมาชื่นชมให้สมปรารถนา เช่น ความรักของคนหนุ่มสาวและความรักในวัสดุสิ่งของบางอย่าง ความรักเช่นนี้เมื่อได้บุคคลหรือสิ่งอันเป็นที่รักมาสมปรารถนาก็มีความสุข แต่ถ้าไม่ได้สมปรารถนาก็ก่อให้เกิดความระทมทุกข์

๒. ความรักด้วยเหตุผล ความรักที่ประกอบด้วยการใช้เหตุผลพิจารณา มีความรู้สึกยกย่องนิยมชมชอบเป็นพื้นฐานของความรู้สึก เช่น ความรักในศิลปะสาขาต่าง ๆ ความรักดนตรี เป็นต้น

๓. ความรักด้วยศรัทธา ความรักด้วยความเชื่อมั่นว่ามีคุณค่าเหมือนธรรมชาติ นั่นคือความรักในพระเจ้าอย่างสุดกำลัง และความรักในเพื่อนมนุษย์ด้วยไมตรีจิตเสมอเหมือนกัน โดยตระหนักว่าวามมนุษย์ทุกคนล้วนเป็นบุตรของพระเจ้า (दनัย ไชยโยธา, ๒๕๓๙ : ๑๘๔)

การดำเนินชีวิต

พระเยซูคริสต์ทรงสั่งสอนหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิตของชาวคริสต์ ไว้ดังนี้

๑. อุดมคติ คือจุดประสงค์สูงสุดของคริสต์ชน อันได้แก่ การเข้าไปมีชีวิตใกล้ชิดพระเจ้าบนสวรรค์

๒. มรรค คือวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เข้าสู่อุดมคติ อันได้แก่ การสวดมนต์ภาวนา และทำตามพระประสงค์ของพระเจ้า มีระเบียบวินัยในตนเอง

๓. อุปกรณ์ คือเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติตามมรรคเป็นไปอย่างสะดวก และเข้าถึงอุดมคติได้รวดเร็ว อันได้แก่ การหาความรู้จากบัญญัติต่าง ๆ ในพระคัมภีร์ของความช่วยเหลือจากนักบุญและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

๔. อุดมภาวะ คือการบรรลุภาวะสูงสุดตามคำสอนของศาสนาคริสต์ อันได้แก่ การมีชีวิตอยู่กับพระเจ้าบนสวรรค์หลังจากตายแล้ว

อนึ่ง สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคริสต์ชนนั้นอย่างน้อยมี ๔ ประการ คือ ความรัก การเสียสละ การให้อภัย และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น

จริยธรรมด้านความรักอันแท้จริงในศาสนาคริสต์นั้นคือความเชื่อในพระเจ้า นั่นคือความไว้วางใจในพระเจ้าองค์เดียว พื้นฐานแห่งความถูกต้องความดีนั้นอยู่ที่พระเจ้า หน้าที่สำคัญของคริสต์ชนที่จะต้องแสวงหาคือพระทัยและพระประสงค์ของพระเจ้าที่มีต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อโลก

ชีวิตของคริสต์ชนประกอบด้วย ๓ มิติคือ ความเชื่อ ความหวัง และความรัก แต่ความรักนั้นยิ่งใหญ่ที่สุด ดังนั้น การตัดสินใจของคริสต์ชนต้องอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในพระเจ้าผู้บริสุทธิ์ และต้องมีความหวังอยู่ในการตัดสินใจนั้นด้วย ความรักใหญ่ที่สุดคือบรรทัดฐานแห่งจริยธรรม พระเยซูคริสต์ได้ทรงดำเนินชีวิตให้คริสต์ชนได้เห็นว่าคุณค่าความรักที่แท้จริงนั้นควรเป็นอย่างไร "การที่รักพระเจ้าและรักมนุษย์ทรงยอมสิ้นพระชนบนไม้กางเขนอย่างอนเจนอนาถนั้น นับเป็นการเสียสละเพื่อแสดงความรักอันไม่มีขอบเขตและสิ้นสุด (ดาเนียล โขโยโยธา, ๒๕๓๙ : ๑๘๖

อาณาจักรพระเจ้า

อาณาจักรพระเจ้าหมายถึง หลักการดำเนินชีวิตที่แทรกซึมเข้าไปในจิตใจ และช่วยแยกยกระดับจิตใจของผู้ที่ยอมรับคำสอนและปฏิบัติตามให้สูงขึ้น นอกจากนี้ผู้ปฏิบัติตามคำสอนเหล่านี้จะเป็นผู้เผยแพร่อำนาจของพระเจ้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้นในหมู่มนุษย์ที่ใกล้ชีวิต

อาณาจักรพระเจ้าที่พระเยซูนำมาสอนแก่ประชาชนมีความหมาย ๒ อย่าง คือ

๑. อาณาจักรพระเจ้าในโลกนี้

๒. อาณาจักรพระเจ้าในโลกหน้า

อาณาจักรพระเจ้าในโลกรนี้ หมายถึงแผ่นดินพระเจ้าที่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ในชีวิตนี้แต่ยังไม่สมบูรณ์ การจะเข้าถึงอาณาจักรพระเจ้าอย่างสมบูรณ์ได้จะต้องเข้าถึงในชีวิตหน้าคือหลังจากตายแล้วเท่านั้น อาณาจักรพระเจ้าในโลกรนี้จะเป็นรากฐานสำหรับอาณาจักรพระเจ้าในโลกหน้าซึ่งเรียกว่า แผ่นดินสวรรค์ เมื่อมนุษย์ยังอยู่ในโลก จะมีคนดีและคนชั่วปะปนกัน เพราะพระเจ้าทรงเปิดโอกาสให้มนุษย์เพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในจิตใจเพื่อจะได้ดำเนินชีวิตในทางที่ถูกที่ควร แต่ในกาลสุดท้าย คือในวันพิพากษา คนดีคนชั่วจะถูกแยกออกจากกันตามกรรมของแต่ละฝ่ายที่ได้กระทำมา การที่จะเข้าถึงอาณาจักรเจ้านั้นมนุษย์จะต้องแสดงออกถึงการกระทำอันเหมาะสมสมควร หลักแห่งความดีที่พระเยซูทรงสอนนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์จะเลือกปฏิบัติอย่างไร ดีหรือชั่ว กล่าวคือมีอิสรภาพในการเลือกวิถีทางดำเนินชีวิตของตนเอง

หลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงอาณาจักรพระเจ้าในโลกรนี้คือการปฏิบัติตามพระบัญญัติให้ครบถ้วน ซึ่งสรุปได้ ๒ ประการ คือ

๑. รักพระเจ้าอย่างสุดจิตสุดใจ
๒. รักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง

ส่วนอาณาจักรพระเจ้าในโลกหน้า หมายถึงการเข้าถึงชีวิตนิรันดรหลังจากตายแล้ว ซึ่งพระเจ้าเป็นผู้ทรงตัดสิน ผู้ใดปฏิบัติตามพระบัญญัติของพระองค์อย่างครบถ้วน และเชื่อในพระองค์ จะได้เข้าแผ่นดินสวรรค์ คือมีชีวิตนิรันดร "ไม่มีความทุกข์ยากใด ๆ ตลอดไป ส่วนผู้ฝ่าฝืนบัญญัติจะถูกตัดสินให้ลงนรก ได้รับความทุกข์อย่างสาหัสจากไฟเผาผลาญ

ลักษณะคำสอนของพระเยซู พระองค์ทรงเน้นให้มนุษย์มุ่งหวังชีวิตที่ดีว่า คือชีวิตในอาณาจักรพระเจ้าหรือแผ่นดินสวรรค์ตอนหนึ่งพระเยซูตรัสว่า "อย่าสะสมทรัพย์สมบัติไว้สำหรับตัวในโลกนี้ ที่ตัวหนอนและสนิมอาจทำลายได้ ขโมยอาจลักเอาไปได้ แต่จงสะสมทรัพย์สมบัติไว้ในสวรรค์ ที่หนอนหรือสนิมไม่อาจทำลายได้ และที่ขโมยไม่ลักเอาไปได้" (มัทธิว, ๖ : ๑๙) และ "แต่ท่านทั้งหลายจงแสวงหาแผ่นดินของพระเจ้าและความชอบธรรมของพระองค์ก่อน" (มัทธิว, ๖ : ๓๓)

ทรรศนะเรื่องนรกสวรรค์

เมื่อมนุษย์ตาย วิญญาณก็จะออกจากร่าง ถ้าผู้ตายเป็นผู้ได้รับความรอด (เพราะเชื่อในพระเยซู) วิญญาณของเขาจะไปอยู่ที่แห่งความสุขและความรื่นรมย์ คือ สวรรค์ แต่ถ้าผู้ตายไม่ได้รับความรอด (เพราะไม่เชื่อในพระเยซู) วิญญาณของเขาจะไปอยู่ที่แห่งความโศกเศร้าและการลงโทษ คือ นรก

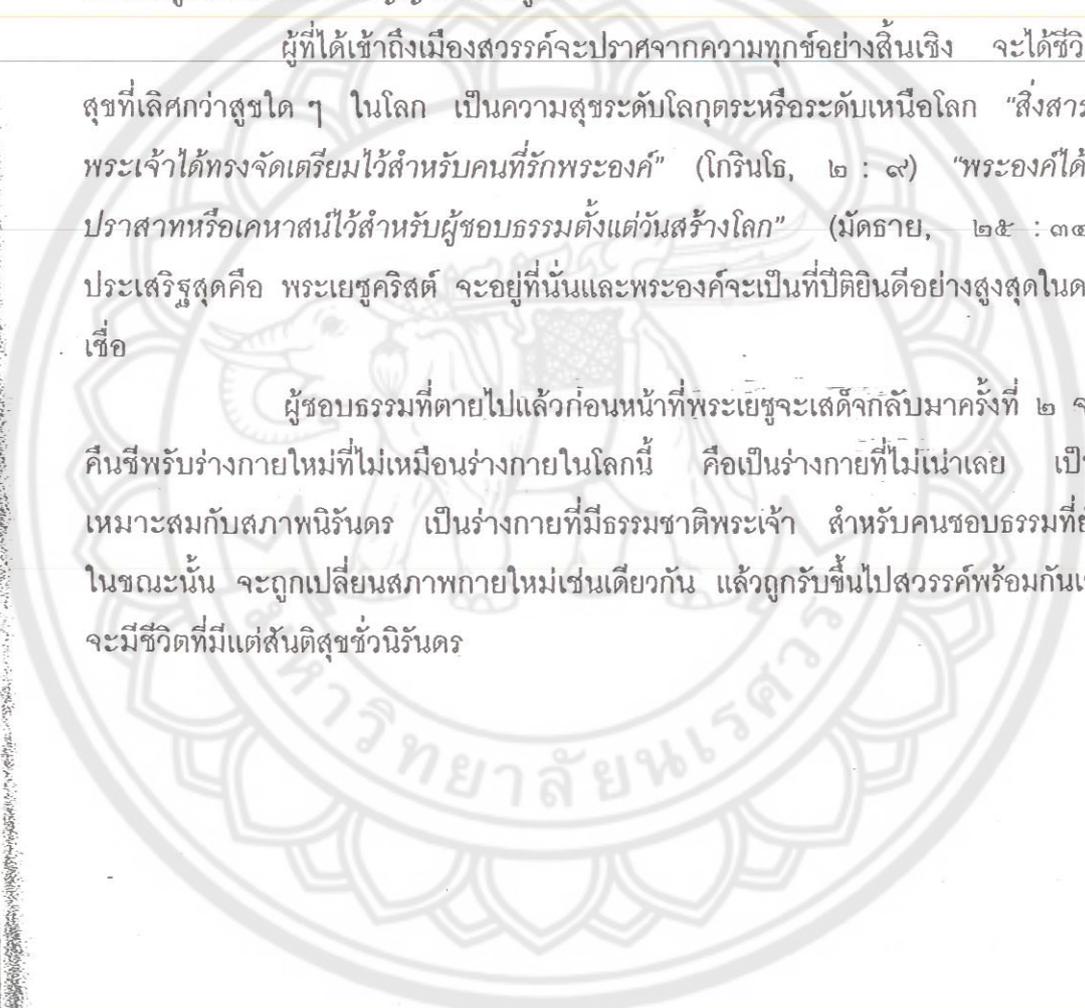
ใน
หน้า
เจ้า
กัน
ใน
รม
การ
ปฏิบัติ
ให้
กาย
อใน
ผู้ฝ่า
ชีวิต
รับ
เบ็ด
)
(มัด
รอด
ตัด้า
ศรั้า

ส่วนวิญญาณของผู้เชื่อฟังก็จะได้เข้าสวรรค์อันเป็นสถานบรมสุขสำหรับคนที่รู้จัก และรักพระเยซู เป็นที่ประทับของพระเจ้า ในดินแดนสวรรค์ไม่มีความเจ็บป่วย ความโศกเศร้า น้ำตา ความปวดร้าว หรือความตาย และพระเยซูประทับอยู่ที่นั่น

สวรรค์เป็นดินแดนแห่งบรมสุข เป็นสถานที่ประทับของพระเจ้า ซึ่งพระเยซูเรียกว่าแผ่นดินแห่งพระบิดาของเราหรือแผ่นดินสวรรค์ สวรรค์ไม่ใช่สถานที่ในอวกาศ ซึ่งมีภูเขา ไร่นา บ้านเรือน และถนนหนทางเหมือนสถานที่ในโลกมนุษย์ แต่เป็นสถานที่ประทับของพระเจ้าและเป็นที่อยู่ของบรรดาเทพวิญญาณและทูตสวรรค์

ผู้ที่ได้เข้าถึงเมืองสวรรค์จะปราศจากความทุกข์อย่างสิ้นเชิง จะได้ชีวิตที่มีความสุขที่เลิศกว่าสุขใด ๆ ในโลก เป็นความสุขระดับโลกุตรหรือระดับเหนือโลก "สิ่งสารพัดเหล่านี้พระเจ้าได้ทรงจัดเตรียมไว้สำหรับคนที่รักพระองค์" (โครินธ์, ๒ : ๙) "พระองค์ได้ทรงเตรียมปราสาทหรือเคหาสน์ไว้สำหรับผู้ชอบธรรมตั้งแต่วันสร้างโลก" (มัดธาย, ๒๕ : ๓๔) แต่ที่ประเสริฐสุดคือ พระเยซูคริสต์ จะอยู่ที่นั่นและพระองค์จะเป็นที่ปิติยินดีอย่างสูงสุดในดวงใจของผู้เชื่อ

ผู้ชอบธรรมที่ตายไปแล้วก่อนหน้าที่พระเยซูจะเสด็จกลับมาครั้งที่ ๒ จะถูกให้ฟื้นคืนชีพรับร่างกายใหม่ที่ไม่เหมือนร่างกายในโลกนี้ คือเป็นร่างกายที่ไม่เน่าเลย เป็นร่างกายที่เหมาะสมกับสภาพนิรันดร เป็นร่างกายที่มีธรรมชาติพระเจ้า สำหรับคนชอบธรรมที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะนั้น จะถูกเปลี่ยนสภาพกายใหม่เช่นเดียวกัน แล้วถูกรับขึ้นไปสวรรค์พร้อมกันเขาเหล่านั้น จะมีชีวิตที่มีแต่สันติสุขชั่วนิรันดร

บทที่ ๘

ศาสนาอิสลาม

คำว่า "อิสลาม" (Islam) เป็นภาษาอาหรับตามรูปศัพท์แปลว่า สันติ ความสงบสุข หรือการยอมรับตนตามประสงค์ของพระเป็นเจ้าโดยสิ้นเชิงต่อพระเจ้าอัลเลาะห์ ผู้นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า "มุสลิม" แปลว่า ผู้ยอมมอบตามประสงค์ของพระเจ้าโดยสิ้นเชิง หรือผู้รักสันติตามความหมายทางศาสนาว่าผู้มอบกายถวายชีวิตต่อพระเจ้า เพื่อความสันติสุข

ประวัติศาสดา

มะหะหมัดหรือมุฮัมมัด ประสูติเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๐ เมษายน ค.ศ. ๕๗๐ (พ.ศ. ๑๑๑๓) ที่นครเมกกะ ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย ซึ่งอยู่ริมทะเลแดงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย

มะหะหมัดเป็นบุตรของนายอับดุลเลาะ และนางามีนะห์ ในครอบครัวธรรมดาของชนเผ่ากูเรซ แต่นายอับดุลเลาะก็ได้ถึงแก่กรรมหลังมะหะหมัดประสูติได้ ๘ วัน นางามีนะห์ได้มอบมะหะหมัดให้อยู่ในความอุปการะของหญิงรับใช้ชื่อ สุวัยบียะห์ ในระยะแรกเวลาต่อมา นางามีนะห์ได้มอบให้อยู่ในความเลี้ยงดูของแม่เลี้ยงชื่อ ทะลีมะห์

นางามีนะห์ได้ถึงแก่กรรมเมื่อมะหะหมัดมีอายุ ๖ ขวบ แล้วนายอับดุลมุฏฏะลิบ ผู้เป็นปู่ได้อุปการะมะหะหมัดต่อมาได้ ๘ ปี ก็ถึงแก่กรรม ซึ่งขณะมะหะหมัดมีความเศร้ามากและต้องอยู่ในความอุปการะของนายอับดุลมุฏฏะลิบ (อาบู ตาลิบ) ผู้เป็นลุง

มะหะหมัดได้เดินทางติดตามลุงไปค้าขายในดินแดนต่าง ๆ ทั้งตามเมืองใกล้และไกล มะหะหมัดได้โอกาสท่องเที่ยวและศึกษาในคราวนี้ ปรากฏว่ามะหะหมัดไม่ได้เข้าโรงเรียนและอ่านหนังสือไม่ออกแต่ไม่แปลก คนอ่านหนังสือไม่ออก แต่การออกไปค้าขาย ทำให้มะหะหมัดได้รับมวลประสบการณ์หลายแง่มุมของชีวิต เพราะได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ทั้งดีและไม่ดี ซึ่งล้วนส่งเสริมมะหะหมัดให้มีความเฉลียวฉลาดและได้ข้อคิดเห็น และประสบการณ์ทั้งหลายเหล่านั้นได้เป็นบทเรียนด้านหนึ่งที่สอนมะหะหมัดให้คิดถึงมนุษยชาติ

ลักษณะของมะหะหมัดคือ

๑. เป็นชาวอาหรับขนาดกลาง
๒. มีผิวดำ
๓. ผมหยิกเล็กน้อย
๔. มีดวงตาดำและแข็งกร้าว (แสดงนิสัยเป็นผู้เข้มแข็ง ตั้งใจจริง)
๕. มีขนคิ้วดำ เป็นลักษณะคนช่างคิด
๖. เป็นคนเรียบร้อยและสะอาด

๗. เป็นคนพูดจาไพเราะ (พูดจาสุภาพ)

๘. มีความกตัญญูดีมาก

เมื่อเติบโตขึ้นมาชีวิตของมะหะหมัดค่อนข้างจะลำบากต้องเดินทางออกไปค้าขายในถิ่นไกล บางที่ต้องแสดงความกล้าหาญต่อสู้กับคนเผ่าอื่นตามประวัติกล่าวว่า มะหะหมัดเป็นคน

ค่อนข้างจะซีโรค โรคที่เป็นประจำ คือโรคลม และปวดศีรษะ

แม้จะไม่ได้เรียนหนังสือ ศึกษาน้อย แต่ก็ยังมีเหตุสำคัญอีกเหตุหนึ่งที่ทำให้มะหะหมัดได้ศึกษาชีวิต และความเป็นไปของคนทั้งหลายได้ คือคนเผ่าคูเรช อันเป็นเผ่าของตระกูลมะหะหมัด มีหน้าที่รักษานิน ๔ เหลี่ยมสีดำ คือ กาบาร์ (Ka-bab) ซึ่งเป็นปูชนียวัตถุสิทธิ์ ใกล้กรุงเมกกะ ผู้รักษามีหน้าที่ต้องจัดหาไม้ค้ำและคอยให้ความสะดวกแก่พ่อค้าต่างถิ่นผู้เดินทางจากเมืองไกล ส่วนมาเป็นพ่อค้ามาจากประเทศซีเรีย และจากประเทศอินเดีย โดยมีเมกกะเป็นศูนย์กลางการค้า เมื่อคนพวกนั้นเดินทางมาถึง มะหะหมัดได้ปฏิบัติแก่ผู้เดินทาง และได้ศึกษาหาความรู้ เห็นชีวิตความเป็นอยู่ เห็นคติทางศาสนาของคนเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งพวกนับถือศาสนาฮิวและศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ความจริงน่าจะรับได้ว่าก่อนประกาศศาสนาอิสลาม มะหะหมัดมีความรู้เรื่องศาสนาอื่น ๆ มากพอสมควร (เสฐียร พันธงชัย, ๒๕๔๒ : ๔๒๒ - ๔๒๔)

ความขยันขันแข็ง ความฉลาดสามารถในทางค้าขาย และความเป็นคนพูดจาไพเราะของมะหะหมัด ทำให้เป็นที่พอใจของหญิงคนหนึ่ง ผู้มีอาชีพค้าขาย ชื่อ "คาดิยาห์" (Khadejah) มีอายุแก่กว่ามะหะหมัดถึง ๑๕ ปี นายจ้างมะหะหมัดให้ควบคุมสินค้าไปจำหน่ายในเมืองไกล กลับมาคราวใด ได้กำไรมากกลับมาทุกที นางคาดิยาห์วางใจมอบหน้าที่เป็นใหญ่ในกิจการค้าให้ สุดท้ายความวางใจกลายเป็นความรัก ทั้งสองได้เป็นสามีภรรยากันอย่างมีความสุข ยิ่ง ร่วมกันสนับสนุนกิจการและชีวิตของกันและกัน รุ่งโรจน์ตลอดมา เป็นเวลา ๒๕ ปี มีบุตรด้วยกัน ๖ คน เป็นชาย ๒ คน ซึ่งได้เสียชีวิตแต่อายุยังเยาว์วัยทั้งหมด และเป็นหญิง ๔ คน ได้แก่ ไชนับ รุกายกาห์ อุมม์กุลดั้ม และฟัตติมาห์ (ดาบัย ไชโยธธา, ๒๕๓๙ : ๑๙๑)

มะหะหมัดเป็นคนใฝ่ศึกษา มีความใฝ่เชิงไปข้างรักสงบ ในตอนหลังชีวิตค่อยมันคงขึ้นเพราะภรรยา ไม่ต้องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวไปอย่างแต่ก่อน จึงใช้เวลาว่างจากการค้าขายออกไปหาความสงบตามขุนเขา ทุ่งกว้าง และทะเลทราย หาความสงบทางใจ ศึกษาความเป็นไปของธรรมชาติอันแจ่มแจ่มว้างเปล่าตามที่เคยมา นาน ๆ เข้าจิตใฝ่สงบใครจะห่างจากความยุ่งยาก ก็เพิ่มพูนมากขึ้น

รับเทวโองการ

ตามตำนาน คืบวันหนึ่ง ในเดือนรามาदान (เดือน ๙ ของอิสลาม) มะหะหมัด นิ่งหาความสงบอยู่ในถ้ำบนเขาหิรา ขณะใจกำลังสงบ เทวโองการอันหนึ่งปรากฏขึ้นในดวงใจ (Revelation) เทวโองการนั้นเป็นเสียงกระซิบของมหาเทพคาเบรียล (Gabriel) หรือยิบราอิล (Jibra-il) ผู้รับโองการจากพระอัลเลาะห์ว่า "จงอ่าน" หรือ "ท่องบ่น" และว่า "ในพระนามของ พระอัลเลาะห์ผู้ทรงพระคุณใหญ่ และพระมหากرณาใหญ่ ผู้ทรงสร้างโลกและสร้างมนุษย์ด้วย พระโลหิต ฯลฯ และว่า "ไม่มีพระเจ้าองค์อื่นใด นอกจากพระอัลเลาะห์เจ้า แต่พระองค์เดียว" (เสฐียร พันธรังษี, ๒๕๔๒ : ๔๒๒ - ๔๒๔) พระอัลเลาะห์ทรงแต่งตั้งให้มะหะหมัดเป็นศาสดาของพระองค์ แล้วคลี่ม้วนลิขิตออกมาให้ดู แล้วบอกอีกว่า "จงอ่าน"

มะหะหมัดตอบว่าฉันอ่านหนังสือไม่ออก

ยิบรออีลได้จับมะหะหมัดและกดเข้าอย่างแรง แล้วกล่าวว่า "จงอ่าน"

มะหะหมัดก็ตอบว่าฉันอ่านหนังสือไม่ออก

แล้วยิบรออีลก็กล่าวขึ้นว่า

จงอ่าน ด้วยพระนามของพระผู้อภิบาลของพระเจ้าผู้ทรงบันดาล

ผู้ทรงสร้างมนุษย์จากก้อนเลือด

จงอ่าน และพระผู้อภิบาลของพระเจ้าทรงเกียรติยิ่ง

ได้ทรงสอนด้วยปากกา

ทรงสอนมนุษย์ให้รู้ในสิ่งที่เขาไม่รู้

เมื่อมะหะหมัดอ่านได้ความแล้วยิบรออีลก็หายไป ครั้นมะหะหมัดได้สติแล้วก็ เกิดสั่นเทิ้มด้วยเกรงว่ามารมาล่อลวงให้หลงเชื่อจึงวิตกกังวล เวลาอีกครู่ต่อมายิบรออีลได้มา ปรากฏกายให้เห็นเป็นครั้งที่ ๒ แล้วกล่าวว่า "จงลุกขึ้นเถิด จงสั่งสอนธรรมแห่งพระเจ้าของท่านเถิด" ตั้งแต่นั้นมา มะหะหมัดก็หมดความข้องใจสงสัยอีก โดยเชื่อว่าตนเป็นศาสดาจึงทรงเริ่มปร ศาสนาเมื่อพระชนมายุได้ ๔๐ พรรษา (दनัย โขยยาธา, ๒๕๓๙ : ๑๙๑)

ตั้งแต่วันนั้นมา พระมะหะหมัดก็ได้กำลังใจ และมั่นใจว่าตนเองเป็นผู้อันพระเจ้า ทรงโปรด ตัวเองเป็นผู้ควรยอมรับนับถือนิมิต ที่ปรากฏแก่ตนความที่เคยมั่นในศาสนา ยิ่งเพิ่มพูน เป็นกำลังใจ พระมะหะหมัดลงมือพิจารณาถึงผลได้ผลเสีย จากความเชื่อของคนทั้งหลาย แล้ว ในที่สุดก็เริ่มสอนคน และคนที่พระมะหะหมัดสอนเป็นคนแรก คือ นางคาดียาห์ ภรรยาของตนเอง

ฐานะครอบครัวของพระมะหะหมัดในตอนหลัง ภรรยาเป็นกำลังอย่างมากช่วยให้ พระมะหะหมัดมีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้และประกาศศาสนาใหม่ของตน พระมะหะหมัดไม่ ต้องเดินทางค้าขายอย่างแต่ก่อน นำผลกำไรที่ได้แต่เดิมใช้จ่ายไปในการสอนคนคู่สามีภรรยา อยู่ร่วมสุขทุกข์ด้วยกันเป็นเวลานานถึง ๒๕ ปี (เสฐียร พันธรังษี, ๒๕๔๒ : ๔๒๖)

แหล่ง : ที่พระมะหะหมัดกำหนดเอาเป็นแหล่งประกาศศาสนาของตนเป็นครั้งแรกคือแหล่งที่มีคนนับถือศาสนาต่าง ๆ มาชุมนุมกัน คือ ที่ประดิษฐานหินสี่เหลี่ยมสีดำ กาบหำอันเป็นมหาปูชนียสถานของชาวอาหรับทั้งปวงในปัจจุบัน

จุดประสงค์ตอนแรกของการเผยแผ่ศาสนาของศาสดาพระมะหะหมัด

๑. สอนให้ศรัทธาในพระอัลเลาะห์อย่างเที่ยงแท้องค์เดียว
 ๒. สอนให้ประพฤติศีลธรรมจำศีลภาวนา
 ๓. สอนให้บำเพ็ญจริยาวัตรนานับประการ
 ๔. สอนให้มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน
 ๕. สอนให้มีความสุจริตและถือความเสมอภาคกันเป็นที่ตั้ง
 ๖. สอนไม่ให้กล่าวโทษต่อใคร
 ๗. สอนให้ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากเป็นการกิจประจำวัน
 ๘. สอนไม่ให้เคารพบูชารูปปั้นต่าง ๆ และให้ทำลายรูปปั้นเหล่านั้น
 ๙. สอนให้ดำเนินคนมั่งมีหรือคนเห็นแก่ตัว (คัมภีร์ โศบายะฮฺ, ๒๕๓๙ : ๑๙๒)
- งานทางศาสนาและการปกครอง

การประกาศศาสนาได้เริ่มต้นที่ญาตีมิตรใกล้เคียงก่อน แล้วเวลาต่อมาได้เผยแผ่ไปยังชาวเมืองเมกกะธรรมที่ศาสดามะหะหมัดทรงสอนก็คือให้เคารพบูชาพระอัลเลาะห์เป็นพระเจ้าองค์เดียว ให้เลิกเคารพบูชารูปปั้นเทพเจ้าทั้งหลายที่เชื่อกันอยู่แต่เดิม และทรงสอนให้คนรำรวยมีความเมตตาต่อคนอนาถา ซึ่งทำให้ชาวเมืองบางส่วนของนครแคว้น

หลังจากศาสดามะหะหมัดได้ทรงประกาศศาสนาอยู่ ๓ ปี พระองค์จึงทรงนำสาวกหลบหนีภัยคุกคามจากฝ่ายต่อต้านไปอยู่เมืองมะดีนะห์ในปี ค.ศ. ๖๒๒ ดังนั้น ชาวมุสลิมจึงนับการอพยพในปี ค.ศ. ๖๒๒ นี้เป็นปีแห่งการเริ่มต้นศักราชฮิจเราะห์

ศาสดามะหะหมัดได้ทรงรวบรวมกำลังผู้นับถือศาสนาอิสลามแล้วทรงกรีธาทัพออกจากเมืองมะดีนะห์ไปทำสงครามกับพวกชนเผ่ากุเรซแห่งนครเมกกะ ผลของสงครามก็คือศาสดามะหะหมัดทรงยึดนครเมกกะได้ในปี ค.ศ. ๖๓๐ พร้อมทั้งทรงรับสั่งให้ทำลายรูปปั้นที่ชาวเมืองเคารพบูชาอยู่เดิมและทรงเทศนาสั่งสอนให้นับถือศาสนาที่มีอัลเลาะห์เป็นพระเจ้าเพียงศาสนาเดียว แล้วทรงแต่งตั้งผู้ปกครองขึ้นใหม่ เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อยแล้วจึงยกกองทัพกลับเมืองมะดีนะห์ ครั้งนั้นปรากฏว่าศาสดามะหะหมัดเป็นผู้มีพระเดชานุภาพแพร่ไปยังเมืองห่างไกลทั่วไป ดังนั้น อาณาจักรต่าง ๆ จึงได้ส่งทูตมาขออ่อนน้อมเข้ายอมรับนับถือศาสนาอิสลาม ศาสดามะหะหมัดได้ทรงนำกองทัพไปปราบปรามผู้ที่ขัดขึ้นแล้วทรงรวบรวมอาณาจักรต่าง ๆ เป็นอาณาจักรของชาวอาหรับในโลก

การเทศนาครั้งสุดท้าย

แม่ศาสดามะหะหมัดเป็นผู้มีบุญญาธิการมากเพียงใดแต่พระองค์ยังทรงประพฤติดองค์เหมือนเดิม ประทับอยู่ในบ้านหลังเล็ก ๆ ทรงใช้ผ้าคลุมพระเศียรแทนมงกุฏ ทรงใช้มัสยิดเป็นสถานที่รับแขกเมือง การที่พระองค์ทรงถือสันโดษเช่นนี้ทำให้ชาวมุสลิมทั้งหลายมีความจงรักภักดีต่อพระองค์มากยิ่งขึ้น พระองค์ทรงปกครองประเทศอาหรับและทรงสอนจนกระทั่งพระชนมายุได้ ๖๓ พรรษา พระองค์ได้ทรงนำชาวมุสลิมจำนวนประมาณ ๑๔๐,๐๐๐ คน เดิมทางจากเมืองมะดีนะห์ไปทำพิธีหัจญ์ที่นครเมกกะ และก่อนพิธีหัจญ์ได้สิ้นสุด พระองค์ได้เสด็จขึ้นไปบนยอดเขาอาราฟะ ทรงแสดงธรรมสั่งสอนอิสลามิกชนเป็นครั้งสุดท้าย แล้วพระองค์ได้ทรงมรณภาพเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ค.ศ. ๖๓๒

ผู้สืบทอดศาสนา

หลังจากศาสดามะหะหมัดได้ทรงมรณภาพไปแล้ว ทายาทของพระองค์คือเคาะลีฟะห์ หรือกาหลิบ หรือ สุลต่าน ซึ่งมีอำนาจเต็มทั้งทางอาณาจักรและศาสนจักรได้ทรงทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาอิสลามต่อไป

๑. อะบูบักร์ หรือ อาบูบาคร์ (ค.ศ. ๖๓๒-๖๓๔) ได้รับเลือกเป็นเคาะลีฟะห์ที่ ๑ อะบูบักร์ได้ทรงเริ่มขยายอำนาจในการทำสงครามแผ่ศาสนาอิสลามออกไปนอกดินแดนอาระเบีย เช่น อิรัก และซีเรีย

๒. โอมา หรือ อุมร์ (ค.ศ. ๖๓๔-๖๔๔) ได้รับเลือกให้เป็นเคาะลีฟะห์องค์ที่ ๒ โอมาได้มาได้ทรงเริ่มทำสงครามแผ่ศาสนาอิสลามออกไปนอกดินแดนอาระเบียและได้ผลสำเร็จอย่างมาก

ค.ศ. ๖๓๕ กองทัพมุสลิมได้โจมตีซีเรีย

ค.ศ. ๖๓๖ กองทัพมุสลิมได้ชัยชนะจักรวรรดิไบแซนไทน์

ค.ศ. ๖๓๗ กองทัพมุสลิมได้ชัยชนะเปอร์เซีย

ค.ศ. ๖๓๘ กองทัพมุสลิมได้ชัยชนะเยรูซาเลม

ค.ศ. ๖๔๐ กองทัพมุสลิมได้ชัยชนะบาบิโลน

ค.ศ. ๖๔๒ กองทัพมุสลิมได้ชัยชนะบาบิโลน

๓. โอธมัน (ค.ศ. ๖๔๖-๖๕๖) ได้รับเลือกให้เป็นเคาะลีฟะห์องค์ที่ ๓ โอธมันได้ทรงดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาอิสลาม โดยทรงนำกองทัพมุสลิมไปปราบอาณาจักรคาบูล ฆาซนี ดินแดนบริเวณบอลข่านและเฮราต

๔. อาลี เคาะลีฟะห์องค์ที่ ๔ ซึ่งเป็นบุตรของมะหะหมัด พระองค์ต้องทรงทำศึกภายในกับ มูอาวียา ซึ่งเป็นพระญาติของโอธมัน เวลาต่อมาไม่นาน อาลีถูกฆาตกรรมในปี ค.ศ. ๖๖๑ มูอาวียาจึงเป็นเคาะลีฟะห์และได้ทรงตั้งราชวงศ์โอมายด์ขึ้นในปี ค.ศ. ๖๖๑ แล้วทรง

ทำสงครามแย่งจักรวรรดิโดยทรงนำกองทัพมุสลิมไปล้อมกรุงคอนสแตนติโนเปิล แต่ไม่ทรงสามารถ
ตีได้ ในปี ค.ศ. ๖๗๐ ได้ทรงแผ่อำนาจไปยังแอฟริกา และภาคเหนือทั้งหมดของแอฟริกาตกอยู่ใน
อำนาจมุสลิม และก่อนที่มูอาวียาทรงสิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. ๖๘๐ นั้นพระองค์ได้ทรงแต่งตั้งโอรส
พระนามว่า ยาซิด ให้ดำรงตำแหน่งแทนพระองค์ไว้แล้ว

องค์ประกอบของศาสนาอิสลาม

องค์ประกอบ ๕ ประการของศาสนาอิสลาม จัดเป็นหัวใจสำคัญของศาสนา
และขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ องค์ประกอบ ๕ ประการ ของศาสนาอิสลามมีดังนี้

๑. ศาสดา คือ ศาสดามะหะหมัด
๒. คัมภีร์ คือ คัมภีร์อัล-กุรอาน
๓. ศาวก คือ มุสลิมทุกคนเป็นสาวกของศาสดาโดยตรง ศาสนาอิสลามไม่มี
พระ หรือนักบวช
๔. ศาสนสถาน คือ มัสยิด ศาสนสถานที่สำคัญที่สุด ได้แก่ วิหารกาบะห์ ที่
นครเมกกะ ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย
๕. พิธีกรรม คือ พิธีละหมาดและการประกอบพิธีหัจญ์ที่นครเมกกะราชอาณาจักร
ซาอุดีอาระเบีย (दनัย โขยโยธา, ๒๕๓๙ : ๒๐๑)

คัมภีร์ของศาสนาอิสลาม

คัมภีร์ของศาสนาอิสลาม เรียกว่า "โกรหฺร่าน" หรือ "กุระอาน" (Qu-r-an หรือ
Korran) ภาษาอาหรับเป็น การ-อา (Kara-a) แปลว่า การอ่าน, การท่องบ่น เป็นคัมภีร์ศักดิ์
สิทธิ์ รวบรวมคำสั่งสอนของพระนบีมะหะหมัด ซึ่งถือเป็นเทพโองการ มาจากมหาราชกาเบรียล
เทพบริวารของพระอัลเลาะห์ ประทานโดยตรงมายังพระนบี

พระนบีมะหะหมัด เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ได้สั่งสอนคนอาหรับไว้อย่างไรปรากฏความ
อยู่ในคัมภีร์โกรหฺร่าน โองการทั้งหมดมี ๖,๖๖๐ โองการ แบ่งเป็นบทเรียกว่าซูเราะห์ซึ่งมีทั้ง
หมด ๑๑๔ ซูเราะห์ (บท) นับคำได้ ๗๗,๖๓๙ คำ แต่ละบทแต่ละตอน ได้วางจังหวะการอ่าน
และการสวดไว้ให้ด้วย กำหนดว่า ผู้อ่านจะต้องอ่านด้วยการเปล่งเสียงตามจังหวะ และทำนองที่
กำหนดไว้ จึงจะถูกต้อง และได้บุญตามคำสอน โกรหฺร่านทั้ง ๑๑๔ ซูเราะห์ (บท) (พระ
มะหะหมัดแสดงที่เมืองเมดินะเพียง ๒๒ บท นอกนั้นแสดงที่เมืองเมกกะ) (เสฐียร พันธรั้งษ์,
๒๕๔๒ : ๔๔๓) ในแต่ละซูเราะห์แบ่งเป็นข้อ ๆ เรียกว่าอายะห์ โองการเหล่านี้อัลเลาะห์มิได้
ประทานมาในคราวเดียวกัน แต่มีการทยอยมาตามระยะเวลาและเหตุการณ์ซึ่งกินเวลาถึง ๒๓ ปี
จึงได้เป็นคัมภีร์ โกรหฺร่าน (อัล-กุรอาน หรือ Al-Quran)

เมื่อท่านนบีมะหะหมัดได้รับโองการจากพระอัลเลาะห์แล้วนำถ่ายทอดให้แก่บรรดาผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับท่านและให้สาวกบันดึกเอาไว้ สาวกส่วนมากสามารถท่องจำข้อความเหล่านั้นไว้จนขึ้นใจ

การมีโองการลงมาหรือการเปิดเผยจากพระเจ้ามี ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ

๑. เป็นลักษณะที่ผู้รับโองการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอำนาจลึกลับและได้รับการชี้แนะเข้ามาสู่จิตอย่างฉับพลัน เป็นความคิดที่แวบขึ้นในดวงจิต ซึ่งจะขจัดความสงสัยและมองเห็นวิธีแก้ปัญหาก็เผชิญอยู่ให้หมดไปได้

๒. ลักษณะที่เป็นภาพเวลาหลับหรือขณะที่ยังบออยู่ อาจเรียกว่าเป็นความฝันก็ได้

๓. ลักษณะที่เปิดเผยโดยผ่านทางผู้นำศาสนาที่เรียกว่า "นบีบรูล"

สำหรับโองการต่าง ๆ ในอัล-กุรอาน ถูกเปิดเผยมายังท่านนบีมะหะหมัดเป็นวิธีที่อัล-กุรอานยอมรับบรรดาคัมภีร์ต่าง ๆ ของศาสนายิว (ยูดา) และศาสนาคริสต์โดยถือว่าเป็นการเปิดเผยของพระอัลเลาะห์ เช่นเดียวกัน และอัล-กุรอาน เป็นคัมภีร์สุดท้ายที่พระอัลเลาะห์ประทานและเป็นคัมภีร์ที่สมบูรณ์ที่สุด

อัล-กุรอาน เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยหลัก ๓ ประการ อันเป็นรากฐานของศาสนาอิสลาม คือ

๑. หลักศรัทธาหรือความเชื่อในศาสนา เรียกว่า "อีมาน" (Iman)
๒. หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ในศาสนา เรียกว่า "อิบาดะห์" (Ibadat)
๓. หลักคุณธรรมหรือหลักความดี เรียกว่า "อิหฺซาน" (Ishan) (สุจิตรา อ่อน

ค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๒๕)

บทบัญญัติโกหฺร่าน

บทบัญญัติในคัมภีร์โกหฺร่าน มีความมุ่งหมายใหญ่ อยู่กับการปลุกศรัทธาและปฏิบัติตามศรัทธานั้น จำแนกออกได้เป็น ๒ ภาค คือ

๑. ภาคทฤษฎี เกี่ยวกับศรัทธามี ๖ ประการ

- ๑) ศรัทธาต่อพระอัลเลาะห์
- ๒) ศรัทธาต่อมะลาอิกะฮ์
- ๓) ศรัทธาต่อคัมภีร์
- ๔) ศรัทธาต่อศาสนทูต
- ๕) ศรัทธาต่อวันอาสาน

๖) ศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาวะ

๒. ภาคปฏิบัติ เกี่ยวกับการปฏิบัติตามศรัทธา ๕ ประการ

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระอัลเลาะห์ การนมัสการวันละ ๕ ครั้ง การถือศีลอด และการประกอบพิธีฮัจญ์

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ บริจาคทาน การแต่งงาน การหย่า มารยาท ความประพฤติที่ควร สัจจะทั้งกาย วาจา ใจ ตรงต่อหน้าที่ ตรงต่อเวลา มีความ ละเอียด ฯลฯ

๓) หน้าที่ของมนุษย์กับสังคมและครอบครัว หน้าที่ของพ่อแม่ลูก หน้าที่ของ สามีภรรยา หน้าที่ต่อเด็กกำพร้า คนยากจน หน้าที่ต่อคนรับใช้ แม่หม้าย หน้าที่ต่อเพื่อน แยก หน้าที่ต่อชาติบ้านเมือง

๔) กฎหมาย มรดก อาญา การทำสัญญา ฯลฯ

๕) เศรษฐกิจ การค้า กรรมสิทธิ์ ดอกเบี้ย ฯลฯ

๖) การเมืองและการปกครอง หน้าที่ของรัฐ หน้าที่ของผู้ปกครอง และผู้อยู่ได้ ปกครอง (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๘๒)

ความมุ่งหมาย อันปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ เพื่อให้บุคคลปลูกศรัทธาในพระเจ้า โดยการสวดมนต์ และการให้ทานแก่คนยากจน พระคัมภีร์โคหร่าน มีภาษาเป็นวรรณคดี เป็น แบบแห่งอักษรศาสตร์ ประกอบด้วยเรื่องธรรมชาติและจักรวาล ศีลธรรม กฎหมาย และเรื่องของ ศรัทธาโดยเฉพาะ

หลักศรัทธา ๖ ประการ

ศาสนาอิสลามถือว่าหลักศรัทธา ๖ ประการ เป็นพื้นฐานแห่งระบบความ สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า

๑. ศรัทธาในพระอัลเลาะห์

มุสลิมต้องเชื่อมั่นในพระอัลเลาะห์เจ้าขององค์เดียวว่าพระเจ้านั้นมีจริง พระนามของ พระเจ้าในภาษาอาหรับคือ อัลเลาะห์ ในภาษาอื่นอาจเรียกอย่างอื่นแต่ก็เป็นพระองค์เดียวกัน มุสลิมต้องศรัทธาในพระอัลเลาะห์ ว่าเป็นพระเจ้าองค์เดียวและเป็นผู้ทรงคุณลักษณะดังนี้ คือ

๑) อัล - วาหิต	ผู้ทรงเอกะ
๒) อัล - ฮัก	ผู้ทรงสัจจะ
๓) อักกูตตุส	ผู้ทรงบริสุทธิ์
๔) อัล - เฮาวัล	ผู้ทรงเป็นองค์แรก
๕) อัล - อาคิร	ผู้ทรงเป็นองค์สุดท้าย
๖) อัล - คอลิก	ผู้ทรงสร้าง

- ไม่มีบิดา บุตร ภรรยา
- ปฏิบัติแต่คุณธรรมล้วน ๆ
- ไม่ละเมิดฝ่าฝืนบัญชาของอัลเลาะห์
- ไม่กิน ดื่ม ขับถ่าย ไม่มีกิเลสตัณหา

มลาอิกะห์มีหน้าที่ปฏิบัติการต่าง ๆ กัน ที่สำคัญมี

- ๑) อุบัยร็ล ทำหน้าที่นำโองการจากพระอัลเลาะห์มาสู่ศาสนทูตของพระ
องค์
 - ๒) อีสรอฟีล ทำหน้าที่ประกาศศัพท์สัญญาณมหาวิบัติ และศัพท์
สัญญาณมหาอุบัติในวันสิ้นโลก
 - ๓) มีกาอิล ทำหน้าที่นำลากปัจจัยต่าง ๆ จากพระอัลเลาะห์มายังปวงสัตว์
โลก
 - ๔) อีสรอฮิล ทำหน้าที่มรณทูต ปลิดชีพสัตว์โลกทั้งปวง (ถอดวิญญาณมนุษย์
ออกจากร่าง)
 - ๕) มุนกัร-นีกัร ทำหน้าที่สัมภาษณ์ผู้ตาย ณ หลุมสุสาน
 - ๖) รกิบ-อดีด ทำหน้าที่บันทึกกรรมดีกรรมชั่วของมวลมนุษย์
 - ๗) มาลิก ทำหน้าที่นิรบาลดูแลกิจการภายในนรก
 - ๘) รีดวาน ทำหน้าที่คัดคบาลดูแลกิจการภายในสวรรค์
- ผู้ที่จะเป็นมุสลิมอย่างสมบูรณ์ได้ต้องศรัทธาว่าเทวทูตเหล่านี้มีจริง อันจะเป็นผล
ดีแก่ผู้ศรัทธาเอง คือจะทำให้เขาทำแต่ความดี ละเว้นความชั่ว เพราะแต่ละคนมีเทวทูตคอย
บันทึกความดีความชั่วอยู่ตลอดเวลา

๓. ศรัทธาในพระคัมภีร์โกหฺร่าน

พระคัมภีร์โกหฺร่านนั้น อิสลามถือเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์มากที่สุดที่พระอัลเลาะห์ได้
ประทานแก่เหล่าศาสนทูตของพระองค์เมื่อพระคัมภีร์จำนวน ๑๐๔ เล่ม เพื่อนำมาประกาศเผยแผ่
แก่ปวงประชาชนได้ทราบถึงหลักคำสอนในหน้าที่ โดยสรุปแล้ว มี ๓ ประการ

๑. หน้าที่ต่อพระผู้เป็นเจ้าคือการศรัทธาต่อพระองค์ ซึ่งแสดงออกด้วยการ
ปฏิบัติวินัยบางประการที่ทรงบัญญัติไว้ ได้แก่ กล่าวคำปฏิญาณ การนมาสการประจำวัน การถือ
ศีลอดเว้น การบริจาคทาน และการบำเพ็ญฮัจญ์

๒. หน้าที่ต่อเพื่อนมนุษย์ พระคัมภีร์ได้ระบุสิทธิหน้าที่ระหว่างมนุษย์ต่อ
มนุษย์โดยสรุปได้แก่การที่บุตรต้องเคารพเชื่อฟังบิดามารดา หน้าที่ของบิดามารดาที่จะต้องอบรม
สั่งสอนบุตร ชายหญิงจะอยู่กินกันได้ต้องแต่งงานถูกต้องตามบัญญัติ และสามีภรรยาต้องซื่อสัตย์

ต่อกัน รวมทั้งหน้าที่ของมุสลิมที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน และมีน้ำใจดีต่อเพื่อนมนุษย์ทั่วไป

๓. หน้าที่ต่อตนเอง บุคคลมีหน้าที่รักษาสุขภาพอนามัย โดยรักษาความสะอาดเป็นนิจ บริโภคอาหารที่มีประโยชน์ งดเว้นสิ่งมีนเมาและให้โทษ ขยันขันแข็งในการศึกษาและการทำงาน หลีกเลี้ยงอบายมุข ละเว้นความชั่ว ศึกษาหาความรู้ พัฒนาร่างกายและจิตใจอยู่ตลอดเวลา ไม่สุร่ยสุร่าย ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ตระหนี่ (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๘๔)

บรรดาพระคัมภีร์ที่ประทานมานั้นมาในลักษณะและวิธีประทานต่าง ๆ

๑. ถ่ายทอดโอการต่าง ๆ เข้าในจิตของศาสดา
๒. การได้ยินเสียงในลักษณะที่อยู่ในแก้วค์ หรือการฝัน
๓. โดยมลาอิกะห์ มีนามว่าญิบรีล ถูกส่งมาพร้อมกับโอการของ

พระเจ้า นำมาให้ศาสดาด้วยคำพูดอันชัดเจน

พระคัมภีร์อัลกุรอานที่สำคัญมีอยู่ ๔ คัมภีร์ คือ

๑. พระคัมภีร์โตราห์ หรือเตารอต (Torah) ประทานแก่เม็มูซา หรือโมเสส (Moses) เป็นภาษาฮีบรู
๒. พระคัมภีร์ซะบูร์ (Zaboor) ประทานแก่นบีดาวีค (David) เป็นภาษาฮีบรต์โบราณ
๓. พระคัมภีร์อินญีล (Injeel or Gospel) ประทานแก่นบิ้อซาหรือเยซู (Jesus) เป็นภาษาซีเรียโบราณ
๔. พระคัมภีร์อัล-กุรอาน (Al-Quran) ประทานแก่นบีมะหะหมัด (Muhmmad) เป็นภาษาอาหรับ อัล-กุรอาน หรือ โกอหฺร่าน เป็นคัมภีร์ฉบับสุดท้ายที่สมบูรณ์ที่สุด และมีสลิมเชื่อว่าท่านนบีมะหะหมัด (มุฮัมมัด) เป็นนบีนบีนสุดท้าย

พระคัมภีร์ต่าง ๆ ทั้งหมดนี้สรุปคำสอนได้เป็น ๒ ประการ คือ

๑. สอนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า
๒. สอนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน

ตัวอย่างคำสอนในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน (กอหฺร่าน)

“บุคคลเหล่านั้นถามผู้เจ้าถึงเรื่องสุราและการพนัน จงกล่าวเถิด ทั้งสองนั้นมีบาปหนักและมีคุณบ้าง” (กุรอาน, ๒ : ๒๑๙)

“ความวิบัติจะมีผู้เนินทางและผู้ปรักปรำ ผู้สะสมสมบัติและนับมันเนื่อง ๆ เขาคิดว่าสมบัติของเขาจะทำให้เขาอยู่ได้ตลอดไป หาใช่เช่นนั้นไม่ เขาจะถูกโยนลงไปในไฟที่แตกเป็นพะเนียง” (กุรอาน, ๑๐๐๔ : ๑-๕)

วิ

ย

ล

ย

ด้

เร

ร

อ

ม

ย

"จงรู้เถิดว่าชีวิตของมนุษย์ในโลกนี้เป็นเพียงการละเล่นและบันเทิงและความเพริศ
แพรว และการลำพองระหว่างสุเจ้า และการแข่งขันเพิ่มพูนทรัพย์สมบัติและลูก ๆ เท่านั้น อุปมา
ดั่งน้ำฝนที่ทำให้ชาวไร่พอใจในการรอกงามของพืชของเขาแล้วมันค่อยผันแปรไป ดั่งนั้นเขาเห็น
มันเป็นสีเหลืองแล้วกลายเป็นเขียวแห้ง และในโลกหน้าคือการลงโทษอันสาหัส (สำหรับพวกนัก
วัตถุนิยม) และชีวิตของโลกนี้มีไข่อื่นใดนอกจากปัจจัยแห่งมาया (ดั่งนั้นจงอย่าระแริงกับชีวิต)"
(กรูอาณ, ๑๗ : ๒๐)

"ทุกชีวิตต้องชิมความตาย และเราทดลองสุเจ้าด้วยความทุกข์และความสุข โดย
การทดลอง และยังเราที่สุเจ้าต้องกลับมา (ในภายหลังเพื่อรับการตอบแทนกรรมดีและกรรมชั่ว)"
(กรูอาณ, ๒๑ : ๓๕)

"จงสนใจในเวลา แท้จริงมนุษย์อยู่ในการขาดทุนแน่นอน เว้นแต่บรรดาผู้ศรัทธา
ละประกอบความดีทั้งหลายและตักเตือนและกันในสังกรรม และตักเตือนกันและกันในขันติธรรม"
(กรูอาณ, ๑๐๓ : ๑-๓)

"บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย แท้จริงน้ำเมา การพนัน การบุชายัญ การเสียดัว เป็น
สิ่งโสมนมจากการกระทำของมาร ดั่งนั้นจงหันห่างมันเสีย เพื่อสุเจ้าจะได้ประสบความสำเร็จ" (กรู-
อาณ, ๕ : ๙๓) ฯลฯ

๔. ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต

ศรัทธาในที่นี้ หมายถึงศรัทธาในพระนบีมะหะหมัด (โดยตรง) องค์เดียว ส่วนผู้
แทนพระเจ้าที่เรียกว่า "นบี" (ศาสดาพยากรณ์) ที่พระเจ้าทรงเลือกบุคคลในหมู่มนุษยชาติให้เป็น
ผู้สื่อสาร นำบทบัญญัติของพระองค์มาสั่งสอนแก่มวลมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ศาสนทูตเป็นผู้ที่มี
ศักดิ์ศรีเหนือกว่ามนุษย์ทั้งหลาย ศาสนทูตที่คัมภีร์อัล-กรูอาณได้กล่าวไว้มี ๒๕ ท่าน คือ

๑. นบีนอาดัม (อ.ล.)	๒. นบีนอดริส (อ.ล.)
๓. นบีนูฮ	๔. นบีนูฮุด
๕. นบีนศอลิห์	๖. นบีนอิบรอฮีม
๗. นบีนลูฏ	๘. นบีนอิสฮาก
๙. นบีนยะอกูบ	๑๐. นบีนยูซุบ
๑๑. นบีนมุซา	๑๒. นบีนฮารูน
๑๓. นบีนซุอัยย	๑๔. นบีนชะการียา
๑๕. นบีนยะห์ยา	๑๖. นบีนดาอูด
๑๗. นบีนอีซา	๑๘. นบีนอิสลัยมาน
๑๙. นบีนอิลยาส	๒๐. นบีนอิลอะสะฮ์

๒๑. นบีอัยยูบ " ๒๒. นบียูนุส "

๒๓. นบีมูซา " ๒๔. นบีสมาอิล "

๒๕. นบีมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, ๒๕๒๔ : ๕๙)

หมายเหตุ : อ.ล. คำย่อของ อะอัยฮ์ชะลาม แปลว่า "ขอความสันติจงมีแต่ท่าน" เป็นคำ
 สดุดีที่กล่าวหลังนามศาสดาทุกท่าน

: ศ็อลฯ คำย่อของ ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม แปลว่า "ขอความโปรด
 ปรานแห่งอัลลอฮ์ และความสันติสุขจงมีแต่ท่าน" เป็นสร้อยที่ใช้หลังนามของท่าน
 ศาสดามุฮัมมัดโดยเฉพาะ

: นบี หมายถึง ผู้ที่ได้รับโองการมาเพื่อปฏิบัติตามที่พระอัลเลาะห์ทรงใช้และงดเว้น
 ในสิ่งที่พระองค์ทรงห้ามโดยเฉพาะตนเองเท่านั้น ไม่มีหน้าที่เผยแพร่ต่อบุคคลทั่วไป

คุณสมบัติของศาสนทูตมี ๔ ประการ คือ

๑. ศิดกุน คือ วาจาสัจย์ ไม่พูดเท็จ

๒. อะมานะฮ์ คือ ไว้วางใจได้ ซื่อสัตย์สุจริต ไม่กระทำความชั่วฝ่าฝืนบท

บัญญัติของพระอัลเลาะห์

๓. ตับลิก คือ นำศาสนามาเผยแพร่แก่มนุษย์โดยทั่วถึงไม่ปิดบังแม้แต่น้อย

๔. ฟะตอเนฮ์ คือ เฉลียวฉลาด (มานพ วงศ์เสงี่ยม, ๒๕๑๑ : ๓๘)

ศาสนาเป็นมนุษย์ที่พระเจ้าทรงเลือกให้ประกาศศาสนา มิได้เป็นบุตรพระเจ้า
 ศาสนทูตทั้งหลายล้วนเป็นศาสนทูตของอัลเลาะห์ จึงจำเป็นที่มุสลิมทุกคนต้องศรัทธาต่อทุก ๆ
 ท่านโดยเสมอหน้ากัน

๕. ศรัทธาในความสิ้นสุดของโลก

ศรัทธาข้อนี้เกี่ยวพันกับระหว่างคติการสร้างโลกกับการสิ้นสุดแห่งโลก ดังนั้น
 จักกล่าวถึง คติการสร้างโลก ก่อน แล้วจักกล่าว คติการสิ้นสุดของโลก ภายหลัง

คติการสร้างโลก เริ่มด้วยศรัทธาในองค์พระ อัลเลาะห์ เชื่อมั่นในพระอำนาจ
 และพระมหากرุณาของพระองค์เดียว เช่น

พระนามแรกขึ้นต้นด้วยลักษณะแห่งธรรมอันเป็นแม่บทแห่งธรรมะทั้งปวงว่า
 "พระผู้ทรงพระเมตตา" (ซูเราะ, ๗ : ๙๙) และพระนามอื่นอันแสดงถึงพระลักษณะที่ทรงศักดิ์ใน
 ฐานะเป็นพระผู้สร้าง ทั้งสิ้น

"พระอัลเลาะห์ทรงสร้างสวรรค์ และพื้นธรณี และสรรพสิ่งต่าง ๆ อันมีอยู่ใน
 ระหว่างสวรรค์กับพื้นธรณีนี้นั้น ตลอดเวลา ๖ วัน" (ซูเราะห์, ๑ : ๓๗) (ไม่ได้กล่าวว่าเป็นวัน
 เสาร์ เช่นในคัมภีร์เก่าของยิว)

"สุเจ้าจะไม่เชื่อว่าพระองค์เป็นผู้สร้างแผ่นดินในเวลาเพียง ๒ วันเท่านั้น สุเจ้ามิได้ยอมมอบพระธุระให้พระองค์ดอกหรือ พระองค์ทรงเป็นจอมแห่งโลก พระองค์เป็นผู้ทรงสร้างภูเขาไว้บนพื้นแผ่นดิน ซึ่งมีทอสูงอยู่ข้างบน (ภูเขาั่น) ฯลฯ และพระองค์ทรงสร้างสวรรค์ ซึ่ง (ในขณะนั้น) ไม่มีสิ่งใดนอกจากควันเป็นกลุ่มอยู่ ฯลฯ และสวรรค์ซึ่งพระองค์ทรงสร้างขึ้นมาถึง ๗ ชั้น ทรงสร้างภายใน ๒ วัน" (ซูเราะห์, ๔๑ : ๘) "ในสวรรค์ทุกชั้น ทรงสร้างให้เป็นสถานที่อันควรแก่ความเป็นสวรรค์ มีฝูงเทวดาเป็นอภิบาล มีแสงสว่างส่องไปทั่ว" (ซูเราะห์, ๒๓ : ๑๗)

"พระอัลเลาะห์เป็นผู้สร้างสวรรค์ สร้างแผ่นดิน และทรงมอบสัจจภาพของพระองค์ไว้ในสวรรค์และแผ่นดินนั้น พระองค์จึงทรงเป็นใหญ่ยิ่งกว่าเทพเทวาทั้งหลายเหล่านี้แล้วทรงสร้างมนุษย์ จากก้อนโลหิต (อันผสมตามส่วน) ฯลฯ ทรงสร้างสัตว์เลี้ยงมาให้" (เป็นพาหนะและอาหาร) แก่มนุษย์ (ซูเราะห์, ๑๖ : ๓)

"พระเจ้าทรงกำหนดหน้าที่ที่ให้พระอาทิตย์ พระจันทร์ โคจรกระทำหน้าที่อยู่ในโลก แล้วทรงขยายส่วนให้แผ่นดินกว้างขวางออกไป สร้างภูเขา และแม่น้ำไว้บนแผ่นดินส่วนนั้น ๆ และทรงสร้างพืชผลไม้ไว้บนแผ่นดินนั้นด้วย" (ซูเราะห์, ๑๓ : ๒)

"ทรงสร้างมนุษย์มาจากผลคลี่ แล้วทรงสร้างด้วยสภาพแห่งการมีชีวิต ของมนุษย์นั้นแล้ว สร้างให้มีเพศเป็น ๒ ครองคู่กัน" (ซูเราะห์, ๓๔ : ๑๒)

กล่าวตามคัมภีร์ ชื่อ มสคาต (Miskhat) ข้อที่ ๒๔ ของนิกายสุนนีอรรถกถาของโกหร่าน) พูดถึงการสร้างโลกของพระอัลเลาะห์ไว้ว่า

- ทรงสร้างแผ่นดินในวันเสาร์
- ทรงสร้างภูเขาในวันอาทิตย์
- ทรงสร้างต้นไม้ในวันจันทร์
- สรรพสิ่งล้วน ๆ ทั้งหลายทรงสร้างในวันอังคาร
- สรรพสิ่งทั้งหลาย (ที่ไม่เลว) ทรงสร้างในวันพุธ
- ทรงสร้างสัตว์อื่น ๆ ในวันพฤหัสบดี

- พอถึงวันศุกร์ ก็ทรงสร้างมนุษย์คนแรก (คืออาดาม?) เสร็จแล้ว สวดมนต์

เมื่อมีโลกขึ้นแล้ว คติศาสนาอิสลาม ไม่มีกำหนดว่า โลกตั้งอยู่นานเท่าไร แต่มีคดียอมรับหลักธรรมด่าว่า "เมื่อมีเกิด ย่อมมีดับ"

การสิ้นสุดของโลก จะมีในเวลาใดนั้น พระคัมภีร์อ้างว่าใคร ๆ ก็ไม่รู้แม้แต่ महाเทพคาเบรียล ผู้นำพระโองการจากพระเจ้ามาประทานพรให้แก่พระมมะหะหมัด ก็ไม่รู้ ผู้ที่รู้ได้มีแต่พระอัลเลาะห์เจ้าพระองค์เดียว แต่พระองค์ก็หาได้ทรงกรณบอกแก่ผู้ใดไม่ ดังนั้นก่อนเวลาสิ้นโลก จะรู้กันได้ด้วยเครื่องหมายนิมิตรอบข้าง มีทั้งนิมิตอย่างเบา และนิมิตอย่างแรง

นิมิตอย่างเบา คือ

๑. มนุษย์ทั้งหลายหมดความเชื่อถือในศาสนาอิสลาม
๒. คนเลว ได้รับตำแหน่งและมีเกียรติยศ
๓. หญิงคนใช้ กลายเป็นแม่นายสาว ผู้ชายกลัวผู้หญิง
๔. เกิดความไม่สงบ จลาจล
๕. (อาหรับ) ทำสงครามกับกรีก หรือ โรมัน
๖. มณฑลอิรักและซีเรีย ปฏิเสธไม่ยอมเสียภาษี

นิมิตอย่างแรง คือ

๑. ดวงอาทิตย์ขึ้นทางตะวันตก
๒. สัตว์ร้ายมีหมัดตัวหนึ่งสูง ๖๐ ฟุต ผุดขึ้นจากธรณีแผ่นดินเข้าไปในเมืองเมกกะ หรือที่ภูเขซาฟา (Safa) สัตว์ร้ายตัวนี้มีหัวเป็นวัว มีตาเป็นหมูตอน มีหูเป็นหูช้าง มีเขาเป็นกวาง มีคอเป็นนกกกระสา ออกเป็นสิงโต มีหลังเป็นแมว มีหางเหมือนแพะ มีขาเหมือนอูฐ และมีเสียงเหมือนลา สัตว์ร้ายตัวนี้มีไม้เท้าของโมเสส และมีตราของไซโลมอน (?) ติดตัวมาด้วย เทียบจริง ความไปตามที่ต่าง ๆ ไม่มีใครสามารถปราบลงได้ ใครที่เลื่อมใสในศาสนา (อื่น) สัตว์นี้เกลียดนัก สัตว์นี้ จะมาบอกว่า ศาสนาทั้งหลาย (อื่น) ไม่มีประโยชน์อันใดเว้นแต่อิสลามศาสนาเดียว
๓. มีคนนอกศาสนา (กาไฟร์) มีนัยตาเดียวที่หน้าผากมาเกิด คนอัปลักษณ์ผู้นี้ จะมาปรากฏตัวแกวมณฑลอิรักและซีเรีย จะมีสาวกชาวยิวตามมาด้วย ๗๐ คน ตระเวนไปตามที่ต่าง ๆ แต่ไม่ไปถึงเมกกะและเมดินะ ในที่สุดถูกพระเยซูประหาร
๔. พระเยซูอุบัติใหม่ ทางทิศตะวันออกของกรุงดามัสกัส มาเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม มีลูกมีเมีย ช่างมนุษย์อัปลักษณ์ (ในข้อ ๓) แล้ว ดับขันธุ์เมื่ออายุ ๔๐ ปี และพระศพฝังไว้ที่เมืองเมดินะ ฯลฯ
๕. ทำสงครามกับยิว พวกมะหะหมัดฆ่ายิวตายเป็นเบือ
๖. ยักษ์ใหญ่ ๒ ตนเกิดขึ้นในโลก มันผ่านไปทางทะเลสาบไทบีเรียส (กาลิลี)

ดื่มน้ำในทะเลสาบจนหมดทะเล แล้วเดินผ่านเข้าไปกรุงเยรูซาเล็ม ในที่สุดก็ถูกพระเจ้าฆ่าตาย และยังมีเรื่องวิปริตผิดสังเกตอีกมากมายหลายประการ ล้วนแต่เป็นเรื่องร้าย ๆ ทั้งนั้น ต่อจากนั้นก็เกิดทฤษฎีคชุกเข็ญ เป็นมิกซ์ลัญจึ้นทั่วไป ครั้งแล้วเกิดควันกลุ่มตลอบไปทั่วจักรวาล แสดงว่า จักเกิดไฟประลัยกัลป์เป็นอวสานของโลก (เสถียร พันธรังษี, ๒๕๔๒ : ๔๕๐)

๖. ศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาวะการณ์ (ศรัทธาในลิขิตแห่งพระอัลเลาะห์)

ตามธรรมดา เมื่อมีความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและมนุษย์ทั้งหลายมา มนุษย์จึงมีความศรัทธาในพระอำนาจของพระเจ้าที่จะทรงพระกรุณาให้เป็นไป มนุษย์จะได้รับสุข

หรือทุกข์ ก็เชื่อกันว่าเป็นไปเพราะมหากรุณาของพระองค์และความที่ทรงพระกรุณานั้นเอง ข้อนี้เรียกว่าพระเจ้าลิขิต (เรียกพรหมลิขิต ในศาสนาพราหมณ์ และเรียกกรรมลิขิต ในพระพุทธศาสนา) เป็นกฎที่คอยควบคุมเอกภพหรือธรรมชาติทั้งหมด ทั้งนี้เพราะเมื่อพระเจ้าได้สร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นแล้วก็ทรงสร้างกฎที่จะควบคุมการทำงานของสิ่งเหล่านั้นให้ดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบ จนกว่าว่าพระองค์จะทรงเปลี่ยนแปลงให้เป็นอย่างอื่น

มุสลิมต้องศรัทธาในความเป็นจริงของกฎกำหนดสภาวะการณ์ที่พระเจ้าทรงกำหนดไว้แก่โลกและสรรพสิ่งทั้งปวง กฎดังกล่าวแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. กฎที่ตายตัวหรือกฎธรรมชาติ คือ สภาวะที่ไม่อยู่ในวิสัยของมนุษย์ที่จะเลือกได้ เช่น การถือกำหนดชาติพันธุ์ การโคจรของดวงดาว การแปรปรวนของลมฟ้าอากาศ

๒. กฎที่ไม่ตายตัว คือ สภาวะที่อยู่ในวิสัยของมนุษย์ที่จะเลือกได้ กล่าวคือเมื่อพระเจ้าชี้ทางดีทางชั่วแก่มนุษย์แล้ว บางคนอาจเชื่อฟัง บางคนอาจฝ่าฝืน แต่ทุกคนจะต้องรับผลสนองตามที่ตนประพฤติปฏิบัตินั้น ๆ ตามเกณฑ์ที่พระองค์ทรงกำหนดไว้ เช่นทรงใช้ให้มนุษย์บริจาคตานแต่บางคนก็ไม่ยอมบริจาคต หรือทรงห้ามมิให้นินทาใส่ร้าย คำว่ากัน แต่คนส่วนมากก็ไม่เชื่อฟัง เป็นต้น (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๓๐)

หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ในศาสนาอิสลาม

ผู้เป็นมุสลิมมีหลักปฏิบัติ ๕ ประการ คือ

๑. การปฏิญาณตน

การปฏิญาณตนเป็นการประกาศศรัทธาเตือนให้ระลึกถึงพระอัลเลาะห์และพระมะหะหมัด เป็นการขอบคุณที่ทำให้ตนมีชีวิตสมบูรณ์อยู่ในโลกนี้ เป็นหัวใจของการเป็นมุสลิมคือการกล่าวคำปฏิญาณว่า "ไม่มีพระเจ้าอื่นนอกจากพระอัลเลาะห์ และมุฮัมมัดคือศาสนทูตแห่งพระองค์" การปฏิญาณเช่นนี้เป็นการประกาศตนยอมรับนับถือศาสนาอิสลามโดยสมบูรณ์

๒. การนมัสการ (การสวดมนต์) หรือละหมาด)

การนมัสการ สวดมนต์ หรือ ละหมาด คือการแสดงความเคารพต่อพระเจ้า เป็นการปฏิบัติเพื่อแสดงความกตัญญูต่อพระเจ้า การสำรวมจิตระลึกถึงพระเจ้าการละหมาดเป็นการขัดเกลาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างพลังให้เข้มแข็ง การสำรวมจิตหรือการทำสมาธิเพื่อมิให้จิตวอกแวกไปในเรื่องต่าง ๆ เป็นภาวะที่จิตได้เข้าไปสัมผัสกับความเป็นเอกภาพกับพระเจ้า ทำให้จิตสงบ ตั้งมั่น อดทน ผู้ที่มีความทุกข์และประสบปัญหาชีวิตในด้านต่าง ๆ การละหมาดจะเป็นเครื่องช่วยที่ดีที่สุด

๑. ละหมาด(นชาซ) วันละ ๕ เวลา หรืออย่างน้อย ๓ ครั้ง คือ

ครั้งที่	ระยะเวลา	ขณะกระทำพิธีละหมาด	ประมาณเวลา
๑	เช้ามืด	ปรากฏแสดงพระอาทิตย์จนพระอาทิตย์ขึ้น	๐๔.๐๐-๐๖.๐๐ น.
๒	เที่ยงวัน	กระทั่งบ่ายคล้อย	๑๒.๐๐-๑๔.๐๐ น.
๓	เย็น	บ่ายคล้อยจนพระอาทิตย์ตก	๑๕.๐๐-๑๘.๐๐ น.
๔	พลบค่ำ	หลังพระอาทิตย์ตกจนสิ้นแสงตะวัน	๑๘.๐๐-๑๙.๐๐ น.
๕	กลางคืน	ตั้งแต่สิ้นแสงพระอาทิตย์จนปรากฏแสงของวันใหม่	๑๙.๐๐-๐๖.๐๐ น.

๒. ชาวมุสลิมไม่ว่าอยู่ในสถานที่ใดจะต้องทำละหมาด เพื่อแสดงความขอบคุณ สรรเสริญ และขอขมาอัลเลาะห์ เป็นการขัดเกลาจิตใจตนเองให้สะอาดอยู่เสมอฝึกตนเองให้ตรงต่อเวลา มีระเบียบวินัย มีความความอดทน

๓. ชาวมุสลิมก่อนลงมือทำละหมาด ต้องชำระร่างกายให้สะอาดและทำใจให้สงบ สวมใส่เสื้อผ้าอันสะอาดที่สุด เพราะถือเป็นการเข้าเฝ้าพระเจ้า

๔. ชาวมุสลิมที่จะต้องทำละหมาดต้องย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาวจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ยกเว้นผู้หญิงที่กำลังมีประจำเดือน เป็นต้น และขณะทำละหมาดต้องหันหน้าไปสูทิศทางอันเป็นที่ตั้งของวิหารกาบาหลี นครเมกกะ ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย (दनัย โขโยธา, ๒๕๓๙ : ๒๐๓-๒๐๔)

วิธีอาบน้ำละหมาดทำดังนี้

๑. ล้างมือทั้งสองข้างจนถึงข้อมือ

๒. เอาน้ำบ้วนปากพร้อมกับล้างจมูก ๓ ครั้ง

๓. ล้างหน้า ๓ ครั้งให้ทั่วบริเวณหน้า

๔. ล้างแขนทั้งสองข้าง ๓ ครั้ง ตั้งแต่ปลายนิ้วมือถึงข้อศอกโดยล้างข้างขวา

ก่อนข้างซ้าย

๕. เอามือขวาชุบน้ำลูบศีรษะ ๓ ครั้ง ตั้งแต่ด้านหน้าถึงด้านหลัง

๖. เอามือทั้งสองชุบน้ำเช็ดใบหูทั้งสองข้าง ๓ ครั้ง ให้เปียกทั่วทั้งภายนอกภายใน โดยเช็ดพร้อมกันทั้งสองข้าง

๗. ล้างเท้าทั้งสองข้าง ๓ ครั้ง ให้ทั่วจากปลายเท้าถึงเลยตาตุ่ม โดยล้างเท้าขวาก่อนเท้าซ้าย (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๓๒)

จุดหมายของการละหมาด (นมัสการ) ๕ เวลา คือ

๑. ให้เกิดความนอบน้อมต่อมตน

๒. ขัดเกลาจิตใจและสอนให้รู้จักมารยาทในการแสดงความภักดี

๓. ให้รู้จักตรงต่อหน้าที่และตรงต่อเวลา
๔. ให้ตระหนักถึงความเสมอภาค เคียงบ่าเคียงไหล่ ไม่แบ่งชั้นวรรณะ
๕. ให้เกิดความยำเกรงต่อความเกรียงไกรของพระผู้เป็นเจ้า รักษาสัจจะ ชื่อตรง

ไม่โลก มีสำนึกต่อความเป็นธรรม

๖. เคารพครัดต่อระเบียบ และเคารพกฎหมาย

๗. รักษาความสะอาด

การนมัสการนี้จะทำคนเดียวก็ได้ แต่ถ้าจะร่วมกันทำเป็นหมู่ยิ่งได้กุศลเพิ่มขึ้น มีข้อห้ามในการนมัสการเมื่อเวลามีนเมา (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๘๙)

๓. การถือศีลอด

การปฏิบัติในข้อนี้การละเว้นจากการกิน การดื่ม การทำชั่ว นับตั้งแต่เข้าพระอาทิตย์ขึ้นจนถึงเย็นพระอาทิตย์ตกดินตลอด ๑ เดือน และจะกระทำทุกปีในเดือนรอมฎอน (รามาฎอด) คือเดือน ๙ ของอิสลาม เป็นเดือนเดียวกันกับที่ท่านนบีมะหะหมัด ออกไปบำเพ็ญเพียรที่ภูเขา หิรา และได้ประสบเทพนิมิตแห่งความเป็นพระนบี

ระหว่างการถือศีลอด (๑ เดือน) อิสลามต้องละเว้นการกินอาหาร อาบน้ำ ดื่มน้ำ แม้แต่การกลืนน้ำลาย ลูบไล้ด้วยของหอม จะประกอบกราดใด ๆ อันเป็นไปเพื่อกิเลสราคะไม่ได้ ตั้งแต่เช้าจนพระอาทิตย์ตกดิน

ชาวมุสลิมเชื่อกันว่า ในเดือนรามาฎอนทั้งเดือน เป็น "เดือนแห่งอำนาจ" ประดุจสวรรค์ย่อมเปิดให้แก่ผู้ศรัทธา ในคืนเหล่านี้ประตูนรกปิด บรรดาซาตานมารร้ายทั้งหลาย ถูกขังอยู่ในนรก ออกมาพ่นพ่านไม่ได้ (เสฐียร พันธงชัย, ๒๕๔๒ : ๔๖๐)

หลักเกณฑ์การปฏิบัติในพิธีศีลอด

๑. เป็นมุสลิม

๒. มีอายุบรรลุนิติภาวะ (ประมาณ ๑๕ ปี)

๓. มีสติสัมปชัญญะ

๔. มีพลังความสามารถที่จะถือปฏิบัติได้ (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๘๙)

กิจกรรมที่กระทำในพิธีศีลอด

๑. ตั้งจิตปรารถนา (นียะฮ์) ไว้แต่กลางคืนว่าตนจะถือศีลอด

๒. งดเว้นการกิน ดื่ม และอื่น ๆ ตามข้อกำหนด

ข้อยกเว้นสำหรับบุคคลที่ไม่ต้องประกอบพิธีถือศีลอด

๑. คนชรา

๒. คนป่วยหรือสุขภาพไม่ดี

๓. หญิงมีครรภ์ที่เกรงว่าจะเป็นอันตรายแก่บุตร
 ๔. บุคคลที่ทำงานหนัก เช่น กรรมกรแบกหาม
 ๕. บุคคลที่อยู่ในระหว่างการเดินทาง
 ๖. หญิงขณะมีรอบเดือนและหลังคลอดบุตร (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๓๓)
- จุดประสงค์ของการถือศีลอด

๑. เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์
๒. เพื่อให้รู้จักควบคุมจิตใจและตัดกิเลส
๓. เพื่อต้องการทดสอบความศรัทธาของชาวมุสลิม
๔. เพื่อฝึกหัดอบรมจิตใจให้ตัดจากกิเลสและตัณหาต่าง ๆ
๕. เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์พ้นจากอำนาจฝ่ายต่ำ
๖. เพื่อให้รัฐแห่งการมีขันติอดกลั้น
๗. เพื่อให้รู้จักควบคุมจิตใจและตัดกิเลส
๘. เพื่อให้รัฐชาติแห่งความหิวกระหาย
๙. เพื่อให้รู้จักรสสภาพของคนยากจน จะทำให้เกิดความเมตตาแก่คนทั่วไป
๑๐. เพื่อให้คนร่ำรวยนึกถึงความยากจน

๔. การบริจาคทาน (ซะก้าต)

คำว่า "ทาน" หรือ "ซะก้าต" แปลตรงตัวคือการทำให้อริสุทธิ หมดมลทิน หมายถึงการบริจาคในทุกรอบปีตามบทบัญญัติที่บังคับไว้ในพระคัมภีร์ โดยชาวมุสลิมถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องบริจาคทรัพย์ของตนในอัตราร้อยละ ๒.๕ เพื่อแบ่งปันให้แก่ผู้อื่น ตามความหมายในศาสนาอิสลาม มิได้หมายถึงเพียงการให้เงินทองของใช้ หรืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม แต่หมายถึงการให้กำลังกาย กำลังสติปัญญาและความช่วยเหลือโดยประการอื่น เช่น ให้สัตว์เลี้ยง มี อูฐ โค แพะ แกะ เป็นต้นด้วย การบริจาคทาน คู่กับการสวดมนต์มีนัสการมีความสำคัญเท่าเทียมกัน

การบริจาคทานมี ๒ อย่าง คือ ซะก้าต (Sakat) และ ซาดาเก้ต (Sadakat)

๑. ซะก้าต (Sakat) คือการแบ่งทรัพย์สินเงินทอง เครื่องใช้ไม่สอยให้แบ่งทำบุญเสียส่วนหนึ่ง

๒. ซาดาเก้ต (Sadakat) บริจาคอย่างนั้นหรือไม่ได้ ไม่มีกะเกณฑ์ แต่ทุกคนต้องแบ่งรายได้ของตนไว้ ๑ ส่วน ออกให้แก่คนยากจน (เสด็ยร พันธรังษี, ๒๕๔๒ : ๔๖๒)

ผู้มีสิทธิรับบริจาคทาน (ซะก้าต) มี ๘ ประการ ดังนี้

๑. คนยากจนขัดสน คือผู้ที่หาได้ไม่ค่อยพอใช้ เช่น กรรมกรที่หาเช่ากินค่า หรือแม่หม้ายที่สามีตาย ต้องเลี้ยงลูกกำพร้าตามลำพังโดยไม่มีสมบัติ

๒. คนอนาถา คือ ผู้ที่อยู่อย่างแร้นแค้น
๓. ผู้ที่มีจิตโหม้เอียงเข้าวังอิสลาม
๔. ใช้ในการไต่ทาส
๕. ผู้ที่มีหนี้สินล้มพันตัวซึ่งมิได้เกิดจากอบายมุขหรือความฟุ่มเฟือย
๖. ใช้ในวิถีทางของพระเจ้า เช่น สนับสนุนการศึกษา การสงเคราะห์ผู้ประสบภัย พิบัติ และในกิจการสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

๗. คนเดินทางที่ขาดปัจจัยในการเดินทาง
๘. เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ทำหน้าที่จัดเก็บรวบรวมซะก้าต

จุดมุ่งหมายของการบริจาคทาน (ซะก้าต)

๑. เป็นการชำระใจให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส
๒. เป็นการขจัดความตระหนี่
๓. เป็นการความเมตตา
๔. เป็นการรักษาสังคม และรักษาโลก
๕. ทำให้ผู้นั้นย่อมมั่งมี (ยิ่งให้ ยิ่งไม่หมด)

๕. การประกอบพิธีฮัจญ์

การประกอบพิธีฮัจญ์ คือการเดินทางไปประกอบศาสนากิจ ณ เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย คำว่า "ฮัจญ์" แปลว่า "การมุ่งไปสู่หรือการไปเยือน" หมายถึง การเดินทางไปยังจุดมุ่งหมายเฉพาะอันหนึ่งในแง่กฎหมายของอิสลาม คำนี้หมายความว่าออกเดินทางไปกับกะบะห์หรือบัยตุลลฮัจญ์ และประกอบพิธีฮัจญ์ (ฮัจญ์ยัยูซุบ บินอันดุลละาะห์, ๒๕๑๗ : ๒)

ในปีหนึ่ง ๆ ชาวมุสลิมจากทั่วโลกจะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์พร้อมกันที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นสถานที่แห่งเดียวของโลกที่ใช้ประกอบพิธี พิธีจะทำในเดือนซุล (เดือนที่ ๑๒ ของฮิจเราะห์ศักราช) โดยใช้เวลาประมาณ ๑ สัปดาห์ ชาวมุสลิมเชื่อว่าในชีวิตหนึ่งของตนที่ได้นับถือศาสนาอิสลามอย่างน้อยที่สุดไปประกอบพิธีฮัจญ์ครั้งหนึ่งในชีวิตของตนก็ยิ่งดี การไปนมัสการนี้เรียกว่า "ฮะยี" (Haji) พระมหามะหมัดเคยไปนมัสการการสุดท้ายที่กาบะห์ อันเป็นมหาวิหาร ศูนย์กลางของการบูชาของมุสลิม ในเมืองเมกกะก่อนจะดับขันธ์

บริเวณที่ประดิษฐานมหาวิหารกาบะห์ มุสลิมถือว่าเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอื่น ซึ่งศาสนิกเหล่าอื่นนับถือกับอยู่ห้ามคนที่ไม่ใช่มุสลิมเหยียบอย่างเข้าไปในบริเวณเหล่านี้ (เดี๋ยวนี้ความเข้มงวดลดลงไปบ้าง)

คุณสมบัติของผู้ที่จะไปประกอบพิธีฮัจญ์ มีดังนี้

๑. เป็นมุสลิม

- ให้จูบหีนด้า หากคนแน่นจนทำไม่ได้ก็ให้เอามือจูบหีนด้าแล้วจึงเอามือมาจูบ หากยังทำไม่ได้อีกก็ให้ทำท่าจูบหีนด้าแล้วจึงเอามือมาจูบ

๕. สะแอ คือการเดินทางระหว่างซอฟา กับมัจวะฮ์ ซึ่งมีความยาวประมาณ ๔๑๐ เมตร โดยเดินกลับไปกลับมา ๗ เที่ยว เนื่องจากการสะเอมีดังนี้

- ต้องเริ่มที่เนินเขาซอฟา
- ต้องสุดสิ้นที่เนินเขามัจวะฮ์
- ต้องเดินตามเส้นทางที่กำหนด
- ต้องเดินให้ครบ ๗ เที่ยว
- หากไม่แน่ใจในจำนวนเที่ยว ให้ถือเอาจำนวนน้อยเป็นหลักแล้วสะแอต่อไปจนแน่ใจว่าครบ ๗ เที่ยว

๖. การทำกูรบัน คือการเชือดสัตว์เพื่อเป็นทาน ผู้ที่กระทำการบกพร่องหรือละเมิดข้อห้ามต่าง ๆ ระหว่างพิธีฮัจญ์ จะต้องเสียค่าปรับหรือค่าทดแทนที่เรียกว่าการเสียดัม การเสียดัมนี้อาจจะกระทำได้ด้วยตนเองหรือมอบให้ผู้อื่นทำแทน โดยเชือดสัตว์หรือนำอาหารมาแจกคนยากจนแล้วแต่กรณี เช่น

- ผู้บำเพ็ญฮัจญ์ร่วมประเวณีระหว่างเจี๊ยะห์รามาถือว่ามีความผิดหนักให้ทำพิธีฮัจญ์นั้นเสีย ต้องกระทำพิธีฮัจญ์ต่อไปจนจบและต้องประกอบพิธีฮัจญ์อีกในปีต่อไปนอกจากนี้ ยังต้องเสียดัม

- ห้ามล่าสัตว์หรือช่วยเหลือการล่าสัตว์
- เมื่อผู้บำเพ็ญฮัจญ์บกพร่องในเรื่องต่อไปนี้ เช่น ใช้เครื่องหอม ตัดเล็บ ตัดหรือถอนดั้นไม้ ฯลฯ ให้เสียดัมโดยเชือดแพะหรือแกะ ๑ ตัว หรือถือศีลอด ๓ วัน หรือบริจาคข้าวสารแก่คนยากจน ๖ คน ๆ ละครึ่งมุด (ทะนานอาหาร)

๗. โโกนหรือตัดผม เมื่อเสร็จจากการสะแอแล้ว ให้โกนผมหรือหรือตัดผมอย่างน้อยสามเส้น เสร็จแล้ว จึงเปลื้องชุดเจี๊ยะห์รามา (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๓๕-๒๓๖)

จุดมุ่งหมายของการประกอบพิธีฮัจญ์มีดังนี้

๑. เพื่อมิให้มนุษย์ลืมว่าผู้มีเกียรติที่สุดนั้นคือผู้ที่สำรวจตนต่ออัลเลาะห์มิใช่ขึ้นอยู่กับสังคม เชื้อชาติหรือวงศ์ตระกูล
๒. เพื่อให้มนุษย์รำลึกถึงประวัติศาสตร์ในศาสนาเป็นการเพิ่มศรัทธาให้มั่นคงขึ้น
๓. เพื่อขยายสังคมของตนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
๔. เพื่ออบรมให้ทอดทิ้งความประพฤติบางประการ เช่น โหง อดูกรมมนุษย์
๕. เพื่อปลูกฝังขันติธรรม
๖. เพื่อความเป็นเอกภาพและความเท่าเทียมกันของชาวมุสลิมทั่วโลก

ว่ามี
๔๑๐
เอตอ
งหรือ
ยดัม
วรวม
ให้
จาก
ลับ
หรือ
ย่าง
น
ขึ้น

๗. เพื่อให้มุสลิมจากทั่วโลกได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กันอันจะก่อให้เกิดสัมพันธภาพและภราดรภาพ

๘. เพื่อให้เกิดความเสมอภาคเพราะผู้ที่มาบำเพ็ญในปีหนึ่ง ๆ จะมีเชื้อชาติผิวพรรณ ฐานะ ฯลฯ แตกต่างกัน แต่ทุกคนต่างอยู่ในชุดเอี๊ยะหฺรามเหมือนกันหมดและทำพิธีอย่างเดียวกัน ไม่มีใครมีอภิสิทธิ์ใด ๆ

๙. เพื่อเป็นการทดสอบมนุษย์ในด้านการเสียสละสิ่งต่าง ๆ ในหนทางของพระเจ้าตั้งแต่ทรัพย์สินเงินทองในการใช้จ่าย การต้องละทิ้งบ้านเรือน ครอบครัว และญาติพี่น้อง

๑๐. เพื่อฝึกฝนและทดสอบความอดทนทั้งร่างกายและจิตใจ

๑๑. เพื่อฝึกการสำรวมตน ละทิ้งอภิสิทธิ์ต่าง ๆ เพราะทุกคนต้องปฏิบัติตามวินัยบัญญัติของพิธีฮัจญ์เหมือนกันทั้งหมด เช่น งดเว้นการล่าสัตว์ การตัดต้นไม้ การรวมประเวณี เป็นต้น

๑๒. เพื่อให้มุสลิมได้รำลึกถึงประวัติศาสตร์ของอิสลามและเพื่อเป็นการเพิ่มศรัทธาให้มั่นคงยิ่งขึ้น

๑๓. เพื่อเป็นการแสดงถึงเอกภาพของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของการที่มุสลิมมาจากทั่วโลก จำนวนนับแสนเดินทางไปร่วมกัน ณ ที่แห่งเดียวกันในชุดแบบเดียวกัน กระทำพิธีอย่างเดียวกันในทุก ๆ ปี

ที่กล่าวมานี้ คือองค์ประกอบอันเป็นหลักใหญ่ รวมถึงศรัทธาและข้อปฏิบัติ ๕ ประการด้วยกัน ยังมีคำสอนในพระคัมภีร์โครฺฮฺรอันอีกมากที่เป็นสำคัญ เช่น มุสลิมทุกคนไม่บริโภคเลือด ไม่บริโภคเนื้อหมู การดื่มน้ำแดงของเมาและเล่นการพนัน ห้ามเด็ดขาด ถือเป็นบาปใหญ่ อนุญาตให้ดำเนินกิจการค้าขายเอากำไรได้ แต่ไม่อนุญาตให้ออกเงินกู้ด้วยวิธีเก็บดอกเบี้ย ถือเป็นบาปหนักอีกเหมือนกัน

การแต่งงาน แม้หญิงจะมีฐานะต่ำกว่าชาย ชายจะต้องปฏิบัติต่อภรรยาด้วยความเที่ยงธรรม และอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้ ๔ คน หากสามารถจะมีได้ แต่ต้องให้ความสุขแก่เขาเสมอหน้ากัน ถ้าทำไม่ได้เป็นบาปหนักอีก

การหย่าร้าง ให้สามีภรรยาแบ่งสินสมรสออกไปฝ่ายละเท่า ๆ กัน ถ้าไม่ต้องการจะเอาคืน ก็ให้บริจาคแก่คนยากจนไป ผู้ใดกระทำบาปหย่าบั้นจะเข้าไปรับคำพิพากษาหมกหม้ายอยู่ในนรก เช่นเดียวกับอยู่ประกอบกรรมทำความดีจะไปสวรรค์

หลักคุณธรรมหรือหลักความดี

การกระทำที่อนุญาต หมายถึง การอนุญาตให้กระทำความดี ซึ่งความดีในศาสนาอิสลาม หมายถึงสิ่งใดก็ตามที่ได้ระบุไว้ในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน ว่า "ดี" สิ่งนั้นดี ไม่ว่าคนทั้งหลายจะเห็นชอบด้วยหรือไม่ก็ตาม ตัวอย่างของการกระทำจัดเป็นการกระทำที่ดีในศาสนาอิสลาม เช่น

- บอกทางให้แก่ผู้หลงทาง
- หยิบสิ่งอันตรายออกจากทางเดิน
- ไม่เข้าใกล้และดื่มของมึนเมา
- ไม่เข้าใกล้สิ่งลามกอนาจาร
- ต่อสู่อำมีการกดขี่
- พுகความจริงต่อหน้าผู้ปกครอง
- จ่ายค่าแรงก่อนเห็จะแห้ง
- ไม่เป็นคนหลงชาติหลงตระกูล
- ไม่เป็นคนทำบุญเอาหน้า หวังชื่อเสียง หรือต้องการให้ชื่อของตนไป

ติดอยู่ที่อาคารใดอาคารหนึ่ง

- การไม่กินดอกเบี้ย ไม่ติดสินบน
- การแต่งงานที่ใช้เงินน้อยและมีความห่วงใยน้อยที่สุด
- การยกฐานะคนใช้ให้มีการกินอยู่เหมือนกับตน

ฯลฯ

การกระทำที่ต้องห้าม หมายถึงการห้ามกระทำความชั่ว ซึ่งความชั่วในศาสนาอิสลาม หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่ได้ระบุไว้ในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน ว่า "ชั่ว" สิ่งนั้นต้องชั่ว ไม่ว่าคนทั้งหลายจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม ตัวอย่างของการกระทำที่จัดเป็นการกระทำชั่วในศาสนาอิสลาม เช่น

- การตั้งภาคี หรือยึดถือ นำสิ่งอื่นมาเทียบเคียงอัลเลาะห์ เช่นเงินตรา วงศ์ตระกูล เกียรติยศ ชื่อเสียง ประเพณี แม้แต่อารมณ์ก็จะนำมาเป็นใหญ่ในตัวเองไม่ได้
- การกราบไหว้บูชารูปปั้น วัตถุ ต้นไม้ ก้อนอิฐ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำ ภูเขา ห้ามกราบไหว้ผีสิงเทวดา นางไม้ ห้ามเช่นไหว้สิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น
- การเชื่อในเรื่องดวง ผูกดวง ดูหมอ ตรวจดูชะตาวิชา ศูลายมือ

มือโชคกลาง เล่นเครื่องกลางของขลัง

- การเล่นการพนันทุกชนิด เสี่ยงทาย เสี่ยงโชค เล่นม้า ลีตเตอร์

หวยเบอร์

- การกินสัตว์ที่ตายเอง สัตว์ที่มีโรค กินหมู กินสัตว์นำไปเช่นไก่ สัตว์ที่
ถูกรัดคอให้ตายโดยที่มีได้เชือดให้เลือดไหล สัตว์ที่เชือดโดยมิได้กล่าวนามของอัลเลาะห์

ว่า
หมา

- การกินดอกเบ็ญ
- การเสพสุราและสิ่งมีนเมาทุกชนิด รวมทั้งยาเสพติด เช่น กัญชา ฝิ่น
เฮโรอิน ยาบ้า เป็นต้น

- การผิดประเพณี แม้จะเป็นความสมัครใจด้วยกันทั้งสองฝ่ายก็ตาม
- การประกอบอาชีพที่ไม่ชอบด้วยศีลธรรมหรืออาชีพที่จะนำไปสู่ความ
หมาย เช่นตั้งช่อง โรงเหล้า บาร์ อาบอบนวด ปล่อยเงินกู้โดยวิธีเก็บดอกเบ็ญ รับซื้อของโจรและ
เปิดสถานเริงรมย์ทุกชนิด

- การบริโภคอาหารที่หามาได้โดยไม่ชอบ
- การกักตุนสินค้าเพื่อนำออกมาขายด้วยราคาสูงเมื่อเกิดภาวะขาดแคลน

อดอยาก

- การกระทำใด ๆ ที่เป็นการสร้างความเดือดร้อนแก่ตนเอง เพื่อบ้าน
สังคม

ไป

และประเทศชาติ (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๓๗-๒๓๘)

ฯลฯ

คำสอนที่เกี่ยวกับการประมาณตนไม่ฟุ้งเหี้ยมหรูหรา เช่น

- การแต่งกายของหญิงมุสลิมต้องปกปิดร่างกาย ไว้เฉพาะใบหน้าและฝ่า
มือเท่านั้น

นา
มว่า
สนา

- ชายมุสลิมจะต้องไม่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ทำจากไหม และไม่ประดับ

อภรณ์ด้วยทองคำ

- ให้กินดื่ม แต่อย่างให้เกินความพอดี
- ห้ามดื่มของมีนเมา

คำสอนเกี่ยวกับความสะอาด เช่น

- ให้เลือกบริโภคแต่อาหารที่ดีมีประโยชน์
- ห้ามบริโภคสัตว์ที่ตายเอง
- ห้ามรับประทานสุกร สัตว์ป่าต่าง ๆ ที่มีเขี้ยวดุร้าย และสัตว์ประเภทที่มี
อุ้งเล็บ เช่น เขี้ยว

ทร์

- ก่อนและหลังรับประทานอาหารต้องล้างมือ และให้ใช้มือขวาในการกิน

และดื่ม

- รักษาร่างกายให้สะอาดและหลีกเลี่ยงจากความสกปรก

- ห้ามสังวาสกับหญิงที่มีระดูและไม่เข้าใกล้จนกว่านางจะสะอาดและชำระล้างเรียบร้อยแล้วจึงเข้าหานางได้

- มุสลิมที่ดีแต่งหนวด ไว้เครา แปรงฟัน ดัดเล็บ ทำความสะอาดรูจมูก ล้างคอ บ้วนปากทำความสะอาดทุกครั้งหลังจากปัสสาวะและอุจจาระ โกงขนในที่ลับและถอนขนรักแร้โดยเฉพาะการปฏิบัติประการหลังนี้ จะต้องไม่ปล่อยไว้เกิน ๔๐ วัน

- มุสลิมทุกคนจะต้องขลิบปลายหน้องคชาต หรือที่เรียกว่าทำสุนัต ไม่ว่าจะมียาวมากหรือน้อยก็ตาม

- ไม่ควรบ้วนน้ำลายลงทางด้านขวามือ เมื่อบ้วนแล้วให้เอาดินกลบเสีย

- ไม่ปัสสาวะในห้องน้ำแล้วอาบน้ำในที่นั้น ควรปัสสาวะในที่ที่เหมาะสม

- ไม่ชำระล้างสิ่งสกปรกหลังจากถ่ายทุกข์ด้วยมือขวา เพราะเป็นมือที่ใช้อาบน้ำละหมาด และกินอาหาร

- เมื่อสุนัขอหรือสุกรเลียภาชนะหรือส่วนใด ๆ ของร่างกายให้ล้างด้วยน้ำ ๗ ครั้ง โดยหนึ่งในจำนวนนั้นให้ล้างน้าบนดิน

- เมื่อตื่นนอนให้ล้างมือก่อนที่จะจุ่มลงไปน้า สำหรับอาบน้ำละหมาด

- เมื่อตื่นนอนและจะอาบน้ำละหมาด ให้สูดน้ำเข้าจมูกและสั่งออก ๓ ครั้ง

- ให้อาบน้ำก่อนไปละหมาดวันศุกร์

คำสอนในเรื่องการดำเนินชีวิตที่สุจริต

ศาสนาอิสลามปฏิเสธการเลี้ยงชีวิตที่ไม่สุจริตทุกชนิด เช่น การพนัน การค้าเสพติดทุกชนิด การขายสุรายาเมา การขายบริการทางเพศ การเปิดสถานเริงรมย์ การบริการอาบอบนวด การเปิดสถานพยาบาลเพื่อทำแท้ง การออกเงินกู้เพื่อหวังดอกเบี้ย

นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามทำมาหาเลี้ยงชีพที่ต้องอาศัยโหราศาสตร์ทุกชนิด เช่น การเป็นหมอดูทำนายทายทัก การผูกดวงชะตาชีวิต การปลุกเสกเครื่องรางของขลัง รวมทั้งการตั้งตนเป็นผู้วิเศษ รดน้ำมนต์ บิดรั้งความ สะเดาะเคราะห์ และการทรงเจ้าเข้าผี

คำสอนในเรื่องความยุติธรรม

ความยุติธรรมเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในศาสนาอิสลาม และความยุติธรรมนี้ก็เป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของอัลเลาะห์ด้วย ศาสนาอิสลาม ได้ย้ำในเรื่องนี้เป็นอย่างมากเพื่อให้คนมุสลิมยืนหยัดหรือดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม แม้นว่ามันจะทำให้เรารู้สึกเจ็บปวดหรือทำให้อาติสนิทของเราต้องได้รับเคราะห์กรรม

คำสอนในเรื่องวิญญาน นรก และสวรรค์

ศาสนาอิสลามเชื่อว่าคนเราเมื่อตายแล้ว วิญญานยังมีอยู่มิได้สลายไปเหมือนร่างกาย วิญญานนี้จะเป็นผู้ได้รับการตอบแทนจากผลแห่งการทำความดีและความชั่ว โดยมีมีน

ลาอิกะฮฺ มุงกัร และนะกีร เป็นผู้สอนสอน จากนั้นวิญญูญาณจะพักอยู่ที่สุสานหรืออุโบสถ ถ้าเป็นผู้ทำความดีจะนั่งที่อุโบสถ โดยไม่มีความหวาดกลัว และสุสานจะมีแต่ความสดชื่นไปจนถึงวันพิพากษาโลก ส่วนพวกทำความชั่วนั้นวิญญูญาณของพวกเขาจะถูกแผ่นดินบีบตัวจนกระดูกของเขาเสียดกัน เขาจะได้รับความทุกข์เช่นนี้จนกว่า (วนิดา ข้าเขียว, ๒๕๔๑ : ๓๖๖-๓๖๗)

หน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องมศีลธรรม

ศาสดามะหะหมัดได้ทรงบำเพ็ญองค์เป็นแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของอิสลามิกชนแบบฉบับจริยวัตร และอรรถาธิบายพระโอองการของศาสนามะหะหมัดได้ปรากฏชัดเจนในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน สิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของอิสลามิกชนอย่างสำคัญคือศรัทธาต่อพระเจ้าและต่อภพหน้านี้เป็นเหตุจูงใจให้มนุษย์เฝฝทำความดี และเว้นความชั่ว

หน้าที่สำคัญของมนุษย์คือต้องมีศีลธรรม หน้าที่นี้แบ่งออกได้เป็น ๓ ลักษณะดังนี้

๑. หน้าที่ต่อพระเจ้า

หน้าที่สำคัญที่มนุษย์มีต่อพระเจ้าคือการมีศรัทธาต่อพระองค์โดยแสดงออกด้วยการปฏิบัตินัยบางประการที่ทรงบัญญัติไว้ดังนี้

- ๑) การกล่าวคำปฏิญาณตน
- ๒) การนมัสการประจำวัน วันละ ๕ ครั้ง
- ๓) การถือศีลอด
- ๔) การบริจาคทาน
- ๕) การบำเพ็ญฮัจญ์

๒. หน้าที่ต่อเพื่อนมนุษย์

พระคัมภีร์อัล-กุรอานได้ระบุสิทธิและหน้าที่ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ไว้ดังนี้

- ๑) หน้าที่ต่อบิดามารดา บุตรต้องให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟัง
- ๒) หน้าที่ของบิดามารดาต่อบุตร บิดามารดาต้องเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตร

เป็นอย่างดี บุตรเป็นทายาทในกองมรดกของบิดามารดา

๓) หน้าที่ของสามี ชายจะอยู่กินกับหญิงได้ก็โดยการสมรสโดยถูกต้องตามศาสนบัญญัติ ชายจะต้องจ่าย "สินของขวัญ" ให้หญิงตามประเพณีนิยม ต้องเป็นผู้หาเลี้ยงดูหญิงและให้ความรักความเมตตาเสมอต้นเสมอปลาย

๔) หน้าที่ของภรรยา หญิงมีสิทธิปฏิเสธการสู่ขอตนเองในเมื่อตนไม่สมัครใจ แต่หญิงผู้อยู่ในฐานะเป็นภรรยาแล้วก็ต้องทำหน้าที่ยกย่องให้เกียรติเชื่อฟังสามี ดูแลรักษาทรัพย์สินและผลประโยชน์ของสามีเมื่อสามีไม่อยู่

- ๕) หน้าที่ต่อญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน มุสลิมจะต้องช่วยเหลือจนเจือญาติ

พี่น้องและเพื่อนบ้านเมื่อยามเขาคดทุกข์ได้ยากและต้องหมั่นไปเยี่ยมไต่ถามทุกข์สุขของกันและกันเสมอ

๖) หน้าที่ต่อเพื่อนมนุษย์ทั่วไป มุสลิมจะต้องมีมารยาทและน้ำใจอันดีต่อเพื่อนมนุษย์ทั่วไปโดยไม่จำกัดว่านับถือศาสนาใด จะต้องเว้นจากการดูแคลนกลั่นแกล้งเอารัดเอาเปรียบกัน ต้องรักษาคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ต่อกัน ซื่อตรงในการซื้อขาย ชั่ง ตวง วัด เป็นต้น

๓. หน้าที่ต่อตนเอง

บุคคลมีหน้าที่รักษาสุขภาพอนามัย บริโภคอาหารดีมีประโยชน์ งดเว้นจากสิ่งมีนเมาและให้โทษ ชยันในกิจการงาน ศึกษาหาวิชาความรู้ และพัฒนาร่างกายและจิตใจของตนเองตลอดเวลา (คณัย ไชยโยธา, ๒๕๓๙ : ๒๐๘)

จริยธรรมของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่อาจเรียกได้ว่า "ภาคปฏิบัติ" มีกฎบทบัญญัติ ที่ปรากฏในพระคัมภีร์ เป็นข้อบัญญัติแห่งชีวิตและสังคม "ภาคปฏิบัติ" เหล่านั้น กลายมาเป็นจริยธรรมของอิสลามิกชนทั้งหลายในปัจจุบัน และส่วนใหญ่ของจริยธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้นจากปฏิบัติของพระมะหะหมัด ผู้เป็นศาสดา

จริยธรรมทางกาย

๑. ไม่กราบไหว้รูปเคารพ
๒. ไม่ดูหมิ่นพระคัมภีร์โกหฺร่าน และคำสอนของบรรดานบี
๓. ไม่เอนเอียงไปทางศาสนาอื่น เช่น การไปร่วมชุมนุมยังสถานที่ของศาสนาอื่น และแต่งกายตามพิธีของศาสนานั้น
๔. ไม่ทำความสกปรกให้เกิดแก่พระคัมภีร์ แก่พระนามของพระเจ้าตลอดจนนามของท่านนบีทั้งหลาย
๕. ไม่ทำตัวเป็นอุปสรรค ต่อผู้ประสงค์เข้านับถืออิสลามหรือไม่ร่วมมือในการสอนศาสนาอิสลาม
๖. ไม่แสดงกิริยาท่าทาง อันเกี่ยวกับพิธีกรรมของศาสนาอื่นไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือมิตั้งใจก็ตาม

จริยธรรมทางวาจา

๑. ไม่พูดว่า ตนได้เคยเห็นพระอัลเลาะห์
๒. ไม่พูดว่า ตนเคยสนทนากับพระอัลเลาะห์
๓. ไม่พูดว่า พระอัลเลาะห์ มีรูปสวยงามมาก หรือรูปพระอัลเลาะห์เหมือนกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

กัน

เพื่อ

อา

สิ่ง

เอง

ที่

รีย

ใน

๔. ไม่ยกเอาพระนามของพระอัลเลาะห์ มาพูดอ้างในการกระทำอันมิบังควร เช่นพูดว่า "ในนามของพระอัลเลาะห์ ข้าขอตีมัสสุราแก้วนี้" เป็นต้น

๕. ไม่กล่าวหา หรือติฉินนินทาบรรดาพี่น้องมุสลิมว่า เป็นผู้นอกกลุ่มนอกทาง (นอกศาสนาอิสลาม)

๖. สิ่งที่ไม่ได้ (ตามพระคัมภีร์) อย่าพูดว่าเป็นสิ่งที่ทำได้

๗. สิ่งที่ได้ (ตามพระคัมภีร์) อย่าพูดว่าเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้

๘. การกระทำที่เป็นบาป อย่าพูดว่าไม่เป็นบาป

๙. ไม่คำ หรือ สถาปนาแข่งบรรดานบี และเทพบิรวารของพระอัลเลาะห์เจ้า

๑๐. ไม่นำเอาคำศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา มาพูดเล่น เช่น พูดว่า "คำถวายพระพรพระเจ้า ไม่เป็นมีประโยชน์อันใด ไม่เห็นจะทำให้มีกินหรือมั่งมีขึ้นมา" ดังนี้ เป็นต้น

จริยธรรมทางใจ

๑. ไม่สงสัยว่า พระอัลเลาะห์เจ้า เป็นผู้ทรงสร้างสรรพสิ่งจริงหรือไม่ พระอัลเลาะห์เจ้า คงไม่ได้มีองค์เดียว พระอัลเลาะห์เจ้า ไม่ได้มีมาแต่เดิม เឹងจะมีขึ้นพระอัลเลาะห์เจ้า คงมีลักษณะเหมือนอะไรสักอย่างหนึ่ง พระองค์มีจริงหรือไม่ จะทรงยุติธรรมหรือ และไม่ยอมเชื่อในคุณลักษณะอันใดของพระอัลเลาะห์เจ้า

๒. ไม่สงสัยความเป็นศาสนทูตของพระนบีมะหะหมัด และไม่สงสัยเรื่องของบรรดานบีทั้งหลาย

๓. ไม่สงสัยว่า พระคัมภีร์โกหรัอัน ไม่ใช่บัญญัติของพระอัลเลาะห์เจ้า

๔. ไม่สงสัยว่า ภายหลังพระนบีมะหะหมัดแล้ว ยังมีนบีมืดอื่นต่อไปอีก

๕. ไม่ครุ่นคิดว่าจะเลิกนับถือศาสนาอิสลาม

๖. ไม่สงสัยเรื่องวันสิ้นโลก เรื่องนรกและสวรรค์

๗. ไม่สงสัยเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เรื่องนะมาซ (ละหมาด) เรื่องถือศีลอด ว่า จะไม่มีผลดี หรือไม่น่าจะประกอบ

๘. ไม่สงสัยพระอำนาจของพระอัลเลาะห์เจ้า ไม่คิดวิปริตไปว่าพลังงานต่าง ๆ มิได้เกิดจากพระอำนาจนั้น

ศาสนาอิสลามสอนว่า มนุษย์มีความผิด ๒ สถาน สถานหนึ่งผิดต่อพระเจ้า และอีกสถานหนึ่งผิดต่อมนุษย์ที่เกี่ยวข้อง เช่นการฆ่าคนตาย ลักขโมย คบขู้สาว ฯลฯ ความผิดต่อพระเจ้า พระเจ้าทรงให้อภัย (ถ้าแสดงกตดีและสารภาพ-รับรองว่าจะไม่ประพฤติดีก) ส่วนความผิดต่อมนุษย์ ก็ต้องได้รับอภัยจากมนุษย์ผู้เกี่ยวข้องก่อน มิฉะนั้นจะถูกนำไปพิจารณาโทษในวันสิ้นโลก

ผู้ใดจะอยู่ในสังคม ควรประพฤติตนให้เหมาะสมแก่สังคม การประพฤติผิดตามหัวข้อต่อไปนี้เป็นการทำผิดจริยธรรมของสังคมเป็นบาปหนักและมีโทษหนัก

๑. ปฏิเสธไม่ยอมเชื่อพระอัลเลาะห์ ไม่ยอมเชื่อคุณลักษณะของพระองค์และนำเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาเทียบกับพระอัลเลาะห์เจ้า
๒. ฆ่าตัวตาย รวมทั้งฆ่าคนอื่น
๓. ไม่มีความเป็นธรรม ทรมานสัตว์ ทรมานคนให้เกิดทุกข์ สมคบกับอันธพาล คดโกง ฉกชิงวิ่งราว ตีรันฟันแทง ลอบสังหารผู้ไม่มีความผิด และทำสิ่งที่ไม่เกิดผลดีแก่ผู้อื่น
๔. ออกตัญญูพ่อแม่ แม้เพียงแสดงกิริยาท่าทางไม่สุภาพ มีสันดานหยาบทางกาย ประพฤติตนทำให้พ่อแม่ได้รับความเสียใจ
๕. มีชู้ ร่วมรักกันโดยไม่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม
๖. ดื่มสุรา หรือเสพของมึนเมา
๗. เล่นการพนัน
๘. บริโภคสิ่งของที่พระอัลเลาะห์เจ้าทรงบัญญัติห้าม เช่น เนื้อสุกร สุนัข เนื้อสัตว์ที่ถูกฆ่าด้วยการมีได้กล่าวนามพระอัลเลาะห์เจ้า และไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา
๙. ละเลยไม่กระทำการตามบัญญัติ เช่น ไม่ถือศีลอด ไม่ทำละหมาด (นะมาซ) ไม่ทำทาน (ซาก้าต) ไม่ประกอบพิธีหะยี (ถือบวช)
๑๐. กินดอกเบี้ยวอย่างผิดธรรมดา
๑๑. พุดเท็จ หรือ พุดสาบาน
๑๒. เป็นพะยานเท็จ
๑๓. ยุยงให้คน thùเถียงกัน หรือ แยกแยกกัน
๑๔. ปกปิดความลับของผู้กระทำผิด
๑๕. ตีฉันทินทา ว่ากล่าวผู้อื่นให้เสื่อมเสีย
๑๖. พุดจากระทบกระเทียบเปรียบเปรยให้ผู้อื่นเดือดร้อนใจ
๑๗. ซาดความสัมพันธ์กับญาติพี่น้อง
๑๘. กินสินบน หรือจ้อราชกรับังหลวง
๑๙. ลำเอียงไม่มีความยุติธรรม
๒๐. ประพฤติเป็นที่รังเกียจของผู้อื่น

ไม่กระทำความชั่ว เช่น นั้มแล้ว ต้องประพฤติความดี ดังต่อไปนี้

๑. กตัญญูต่อพ่อแม่ มีความรักใคร่ทานทั้งสอง อย่างกับที่ท่านได้รักและทะนุถนอมเรามาตั้งแต่เล็กจนโต ด้วยความเหนียวยากลำบาก ให้ได้มาเห็นโลกอันกว้างไพศาล
๒. ให้อภัยแก่คนบาปมอบต่อผู้มีเกียรติและผู้มีอาวุโสกว่าเรา

หัว

๓. ให้มีจิตเมตตาสงสาร และมีความกรุณาปราณีแก่ผู้ต่ำกว่าอ่อนกว่ารวมทั้ง
มนุษย์และสัตว์

รนา

๔. ให้รู้จักเอาอกเอาใจซึ่งกันและกัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา สิ่งที่เราไม่ยอมให้
คนอื่นเขาทำต่อเรา เราอย่าทำสิ่งนั้นต่อเขา

วล

๕. ประพฤติตนดีต่อเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง

๖. มีความรักใคร่กลมเกลียวกันระหว่างพี่น้องและมิตรสหาย

๗. ช่วยเหลือผู้ได้รับความทุกข์ยาก

๘. ช่วยเหลือผู้ประสงค์ทำความดี

๙. ให้เกียรติแก่แขกที่มาพักอาศัยอยู่ในบ้าน

๑๐. ไปเยี่ยมคนเจ็บไข้ได้ป่วย

๑๑. ไปเยี่ยมศพคนตาย

๑๒. ไม่เปิดเผยความลับของผู้อื่น ที่จะก่อให้เกิดความอาย

๑๓. ใช้จ่ายทรัพย์สินสมบัติเงินทองไปในทางที่ดี

๑๔. แนะนำให้ผู้อื่นร่วมพบปะสนทนากัน

๑๕. ช่วยอบรมสั่งสอนแก่ผู้โง่เขลาเบาปัญญา

๑๖. ให้โอวาทแก่ผู้ประพฤติชั่ว ให้ละเลิกเสีย

๑๗. เมื่อมีงานสำคัญ หรืองานส่วนรวม ต้องร่วมมือร่วมใจกัน เสียสละให้ส่วน

รวม

๑๘. กระทำความดีต่อคนทั่วไป

๑๙. รู้จักกบฏกระทำผิด ฯลฯ (เสฐียร พันธงชัย, ๒๕๔๒ : ๔๘๓-๔๘๘)

นิกายในศาสนาอิสลาม

การแบ่งแยกนิกายต่าง ๆ ในศาสนาอิสลามได้เริ่มต้นตั้งแต่ศาสนาอะหมัดทรง
มรณภาพแล้ว สาเหตุสำคัญที่สุดเกิดจากข้อคิดเห็นไม่ตรงกันเกี่ยวกับตำแหน่งผู้นำทางศาสนา

มากกว่าอย่างอื่น นั่นคือฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่าตำแหน่งผู้นำทางศาสนาสืบต่อจากศาสดา
อะหมัดควรแก่ทายาทของพระองค์คือ "อาลี" อีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่าควรมาจากการเลือกตั้ง

การแตงแยกนิกายสมัยแรกเริ่มมีเพียง ๒ นิกาย คือ

๑. ฝ่ายที่นับถืออาลี เรียกตนเองว่านิกายชีอะห์ (Shiah) แปลว่า สาวก หรือ

ผู้ปฏิบัติตาม

๒. ฝ่ายนิกายที่ต้องการให้ผู้นำมาจากการเลือกตั้งเรียกตนเองว่า นิกายฆวาริซ

(Khavarij) แปลว่า ผู้แยกตัวออก

การแตกแยกของ ๒ นิกายแรกนั้น มุสลิมส่วนใหญ่ไม่

เห็นด้วย จึงทำให้เกิด

นิกายที่ ๓ เรียกว่า นิกายซุนนี หรือสุนนี ((Sunni) แปลว่า ผู้ถือตามตำนานเดิม ศาสนาอิสลามมีนิกายที่สำคัญหลายนิกายที่สำคัญจริง ๆ มีต่อไปนี้

๑. นิกายซุนนี หรือสุนนี (Sunni)

๑. คำว่า "ซุนนี" แปลตามศัพท์ภาษาอาหรับ หมายถึง "จารีต" อันได้แก่ การปฏิบัติตามแนวทางของศาสดามะหะหมัด นิกายซุนนีมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามพระคัมภีร์อัลกุรอานและคำสอนของศาสนามาก ให้ความเคารพต่อเคาะลีฟะห์หรือกาหลิบ ๔ องค์แรกเพราะเชื่อว่า เคาะลีฟะห์เหล่านั้นได้นำแนวทางคำสอนของศาสนามาเผยแพร่ถูกต้อง

๒. นิกายซุนนี เป็นศัตรูต่อผู้ที่อุทริต่อเดิมเสริมลัทธิเดิม ให้นมวกสีชาว เป็นเครื่องหมาย นิกายนี้ส่วนมากมีอยู่ในประเทศสาธารณรัฐตุรกี ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย แอฟริกา และชาวมุสลิมส่วนใหญ่ในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย มาเลเซีย และราชอาณาจักรไทย

๒. นิกายชีอะห์ (Shiite)

๑. คำว่า "ชีอะห์" แปลตามศัพท์ภาษาอาหรับ หมายถึง "พรรคพวก" เป็นนิกายแรกที่แยกตัวออกมาเพราะปัญหาทางการเมือง

๒. สาเหตุนิกายชีอะห์แยกตัวออกจากนิกายซุนนีนี้คือ ปัญหาความขัดแย้งในหมู่นักผู้นำชาวมุสลิม เมื่อเคาะลีฟะห์คืออาลีบุตรของศาสดามะหะหมัดได้ถูกลอบสังหาร จากฝ่ายตรงกัยข้าม ศิษย์ของอาลีได้โกรธแค้นแยกออกไปตั้งนิกายใหม่

๓. นิกายชีอะห์นับถือกันมากในประเทศสาธารณรัฐอิรัก สาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน สาธารณรัฐอาหรับเยเมน สาธารณรัฐแอฟริกาตะวันออก นิกายนี้ใช้หมวกสีแดงเป็นเครื่องหมาย

๓. นิกายวาฮาบี (Wahabi)

๑. นิกายนี้ตั้งขึ้นตามชื่อผู้ให้กำเนิดนิกายคือ โมฮัมหมัด อิบน์ अबดุล วาฮับ เป็นชาวอาหรับ

๒ จุดประสงค์สำคัญของนิกายนี้คือ เน้นความบริสุทธิ์ของศาสนาอิสลาม โดยเคร่งครัด ยึดถือตามพระคัมภีร์อัล-กุรอาน และคำสอนของศาสดามะหะหมัดเท่านั้น ไม่ยอมรับการตีความในเรื่องศาสนาของอิหม่ามคนใด ๆ ไม่ยอมรับพิธีกรรมใดนอกจากบทบัญญัติในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน และนิกายนี้ปฏิเสธวิทยาการสมัยใหม่ของโลกตะวันตก ผู้นับถือนิกายนี้บางส่วนอยู่ในประเทศตะวันออกกลาง

๔. นิกายซุฟี (Sufi)

๑. คำว่า "ซุฟี" มาจากศัพท์ภาษาอาหรับว่า "ซุฟ" แปลว่า "ขนแกะ" หรือ "ขนสัตว์"

๒. สาวกของนิกายนี้มุ่งผ้าทำด้วยขนแกะชนิดหยาบ ประพุดิตนประดุนักบวชถือสันโดษ

๓. นิกายนี้สอนเน้นหนักเรื่องการชำระดวงวิญญาณให้บริสุทธิ์ สละความสุขสำราญทางโลกียวิสัยและความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม บำเพ็ญสมาธิให้เกิดปัญญา ยกเลิกการทำพิธีรีตองตำรับตำราไม่มีสารประโยชน์

๔. ผู้นับถือนิกายนี้มีอยู่ทั่วไปทั้งในสาธารณรัฐตุรกี สาธารณรัฐประชาธิปไตย อีฟกานิสถาน สาธารณรัฐอาหรับอียิปต์ สาธารณรัฐอินเดีย และแอฟริกาบางประเทศ (दनัย ไชโยธธา, ๒๕๓๙ : ๑๙๗-๑๙๘)

สัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม

ในศาสนาอิสลามเคารพบูชาเฉพาะอัลเลาะห์องค์เดียวเท่านั้นนอกนั้นไม่มีการเคารพบูชารูปเคารพใด ๆ ศาสนาอิสลามจึงไม่มีสัญลักษณ์ใด ๆ ให้ศาสนิกชนเคารพบูชา แต่เห็นรูป พระจันทร์ครึ่งเสี้ยว และมีดวงดาวอยู่ข้างบน พบอยู่ทั่วไปตามสุเหร่าในประเทศมุสลิมนั้นไม่ใช่สัญลักษณ์ทางศาสนา แต่เป็นเครื่องหมายของอาณาจักรออตโตมานเตอร์ก ซึ่งเป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่รุ่งเรืองมากในอดีต มีอำนาจครอบงำยุโรปตะวันออกและตะวันออกกลางทั้งหมด ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมาจนถึงศตวรรษที่ ๒๐ บรรดาประเทศมุสลิมที่เคยอยู่ในอำนาจของอาณาจักรออตโตมานเตอร์ก จึงยึดถือเอาเครื่องหมายนั้นเป็นสัญลักษณ์ของตนในฐานะชนชาติมุสลิมเหมือนกันสืบมา แต่อาจถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลามได้โดยอนุโลม (เดื่อน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๙๕)

อาจารย์เสาวนีย์ จิตต์หมวด (๒๕๓๕ : ๔๓๐) ได้กล่าวว่า การทำเครื่องหมายดาวเดือนนี้เริ่มมีขึ้นในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ แห่งอาณาจักรออตโตมัน (ตุรกี) เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ของกองทัพมุสลิมในสงครามครูเสด และหรือสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลามอาจเนื่องมาจากสาเหตุ ๒ ประการ คือ

- ๑. การถือศีลในเดือนรอมฎอน จะเริ่มต้นด้วยการดูเดือน
- ๒. เมื่อเอาดาวมาติดที่เดือนจะเป็นรูปตัวนูน (พยัญชนะตัวหนึ่งในภาษาอาหรับ)

ซึ่งเป็นอักษรแรกของโองการหนึ่งจากคัมภีร์อัลกุรอาน

ดังนั้นรูปดาวกับเดือนจึงไม่ใช่รูปเคารพของมุสลิม แต่เป็นเพียงเครื่องหมายบอกความเป็นมุสลิมเท่านั้น

เอกลักษณ์ของศาสนาอิสลาม อาจกล่าวได้ดังนี้

- ๑. เป็นศาสนาแห่งการมอบตนต่ออัลเลาะห์ด้วยศรัทธา เพื่อความสันติสุข ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่รวบรวมขึ้นไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอานอย่างเคร่งครัด ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมของ

ชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีความเชื่อเป็นสำคัญดังข้อความว่า “ไอ้ มูฮำมัด จงกล่าวกับพวกไม่ยอมเชื่อเถิดว่า พวกเจ้าทั้งหลายจะถูกพิชิต และพวกเจ้าจะถูกไล่ต้อนสู่นรกยะฮันนัม อันเป็นที่พักที่เลวยิ่ง” ดังนี้

๒. อิสลามถือว่าการปฏิบัติศาสนาให้ถือเอาเทวโองการ วจนะ จริยวัตรของ ศาสดามูฮำมัด เป็นเกณฑ์ตัดสิน แต่เมื่อมีปัญหาให้ถือเอาคำชี้ขาดของผู้มีอำนาจในศาสนาเป็นหลัก

๓. ศาสนาอิสลามตั้งอยู่บนเทวโองการที่ประทานแก่ศาสดามูฮำมัด ผ่านศาสนทูตเปิดเผยครั้งแรกในปีที่ ๒๘ เดือนรอมฎอน ค.ศ. ๖๑๐ ในถ้ำ ฮิรอบนภูเขานูร์ เมื่อที่ศาสดามูฮำมัด มีอายุ ๔๐ ปี ขณะนั่งสงบจิตในถ้ำ

๔. เทวโองการที่ศาสดามูฮำมัดได้รับมานั้น เนื่องจากท่านไม่รู้หนังสือจึงบอกพระวจนะ เหล่านั้นแก่ผู้ใกล้ชิดบันทึกไว้ครั้งต่อครั้งมีการทรงจำทบทวนสืบต่อกันมา รอบรวมจารึกไว้เป็นคัมภีร์เมื่อท่านศาสดามูฮำมัดสิ้นชีพแล้ว ได้ ๖ เดือน

๕. กฎหมายและระเบียบการดำเนินชีวิตของมูฮำมัด นำไปสู่การสำนึกว่ามีพระเจ้าแต่พระองค์เดียวคืออัลเลาะห์ ทรงเป็นพระผู้สร้างสรรพสิ่ง และทรงกำหนดระเบียบให้สรรพสิ่ง ทรงกำหนดกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ปฏิบัติตามขั้นตอน ลำดับในประวัติศาสตร์ แต่ทรงประทานกฎระเบียบต่าง ๆ ที่สมบูรณ์ที่สุดในกับศาสนทูตสุดท้ายคือมูฮำมัด ผู้เชื่อฟังบัญชาของพระองค์ จะได้ไปสวรรค์นิรันดร ผู้ขัดขืนจะได้รับโทษตกนรกนิรันดร

๖. อิสลามถือว่าทุกคนโดยความปรานีของพระเจ้า ไม่มีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด ทุกคนเสมอกัน มีสิทธิเท่าเทียมกันในการเข้าใกล้พระเจ้า ไม่มีนักพรตทุกคนเป็นมุสลิมเหมือนกันและเมื่อถึงแก่กรรมแล้ว จะได้ไปเกิดอีกครั้งในวันสิ้นบุญ บาบ ต่อหน้าพระเจ้า

๗. อิสลามถือว่า ไม่มีผู้ใดมีสิทธิ์ในการไต่บาปมนุษย์ สิทธิ์ในการไต่บาปเป็นของอัลเลาะห์แต่พระองค์เดียว ทุกคนต้องวิงวอนขอภัยด้วยตนเอง และอิสลามเป็นคำสอนสุดท้ายที่พระเจ้าทรงประทานมาให้แก่มนุษย์ (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๑๙๕)

ลักษณะเด่นของศาสนาอิสลาม

๑. ศาสนาอิสลามเป็นธรรมบัญญัติชีวิตของชาวมุสลิม
๒. ศาสนาอิสลามเป็นทางดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์
๓. ศาสนาอิสลามมีความสมดุลระหว่างสิทธิของปัจเจกบุคคลและสิทธิส่วนรวม
๔. ศาสนาอิสลามไม่แยกวัตถุกับจิตใจออกจากกัน
๕. ศาสนาอิสลามไม่สอนให้มนุษย์ติดอยู่ในวัตถุ
๖. ศาสนาอิสลามส่งเสริมการสมรส อนุญาตให้มีภรรยาได้ ๔ คน แต่จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขต่อไปนี้คือ

กไม่

๖.๑ ค่าครองชีพ เช่น ค่าอาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัยและค่าใช้จ่าย

อื่นที่

อื่น ๆ สามียจะต้องจ่ายให้อย่างยุติธรรมที่สุด

ของ

๖.๒ ไม่สร้างความกระทบกระเทือนใจให้แก่ภรรยาคนใดคนหนึ่ง

เป็น

๖.๓ ไม่แสดงอาการใด ๆ ที่สื่อให้เห็นว่ามีความเห็นว่ามีความรักต่อคนใดคนหนึ่งมากกว่าคนอื่น ๆ

เหตุ

๖.๔ ยกฐานะภรรยาทุกคนให้เท่าเทียมกัน

งอย่า

๖.๕ ต้องไม่มีคำว่า เมียน้อย เมียนหลวง

๖.๖ ต้องค้างคืนกับภรรยาเท่า ๆ กัน

๖.๗ ต้องให้ความรักเท่า ๆ กัน

เอก

๗. ศาสนาอิสลามไม่สนับสนุนการหย่าร้าง

คม

๗.๑ ห้ามหย่าในระหว่างตั้งครรภ์

๗.๒ ห้ามหย่าในขณะที่มีอารมณ์โกรธหรือโมโห

ระ

๗.๓ ในการหย่าต้องมีพยานอย่างน้อยสองคน

สิ่ง

๗.๔ ต้องกระทำการหย่าต่อหน้าเจ้าหน้าที่ทางศาสนา

กฎ

๗.๕ หญิงที่หย่าร้างหากจะสมรสใหม่จะต้องให้รอบเดือนผ่านไปถึงสามครั้ง

เพื่อพิสูจน์ไม่ได้ตั้งครรภ์และยังเปิดโอกาสให้กลับคืนดีกันด้วย

๘. ศาสนาอิสลามห้ามการบริโภคเนื้อสุกร (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๒๔๔)

นิต

อน

เป็น

สุด

ม

อยู่

ศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู จะว่าเป็นอันเดียวกันก็ได้ หรือจะเป็นคนละอันก็ได้ ถ้าจะว่าเข้าเป็นอันเดียวกัน ก็ต้องว่าศาสนาพราหมณ์เป็นมูลฐาน หรือเป็นคัมภีร์เก่าของศาสนาฮินดู เหมือนความเป็นมาของศาสนาคริสต์ อันมีศาสนายิวเป็นมูลฐาน ถ้าจะว่าเป็นคนละอัน ก็ต้องว่า มีการนับถือแยกไปคนละตอน แต่ละสมัยคือสมัยแรกเป็นพราหมณ์แท้ จนถึงตอนต้นพุทธกาล และตอนหลักเป็นฮินดู จึงแสดงความเป็นมาแห่งการนับถืออัน ให้เห็นโดยสังเขป

๑. สมัยดั้งเดิม (ดึกดำบรรพ์)

ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาชนเผ่าของอารยัน หรืออินโดยูโรเปียน (Indo-European) อาศัยอยู่ตอนกลางของทวีปเอเชีย (Central Asia) แต่เป็นตอนไหนไม่มียืนยัน กลุ่มอารยันต้องเร่รอนทำมาหากินเช่นคนโบราณเผ่าอื่น ๆ เป็นเหตุให้เกิดการย้ายแยก ตั้งประเพณี และมีภาษาต่างหากจากกันไป ชั้นแรกอารยันแยกออกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ ๓ กลุ่ม

กลุ่มแรก แยกไปทางตะวันตก เข้าไปสู่ทวีปยุโรป กลายเป็นชาติต่าง ๆ ในยุโรป

กลุ่มสอง แยกลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ อนุมานว่าเป็น อิหร่านในประเทศเปอร์เซียปัจจุบัน

กลุ่มสาม เป็นกลุ่มสำคัญที่สุด กลุ่มนี้ร่นลงมาทางใต้ เข้ามาอาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำสินธุ (Sindhu) อาศัยอยู่ที่อารยันส่วนนี้มาอาศัยอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำสายนี้ จึงมีชื่อว่าฮินดู (หินทุ ตามสำเนียงภาษาอิหร่าน)

ชาวอารยันทุกกลุ่ม เป็นเผ่าชนมีปัญญาสามารถเข้าไปอยู่ในที่ใด ก็สามารถขับไล่เจ้าของถิ่นเดิมออกไปตั้งถิ่นฐานที่อยู่ นำความเจริญมาให้ท้องถิ่นนำวัฒนธรรมใหม่ไปให้เจ้าของถิ่นเดิม และเมื่ออยู่ในที่นั้นนานเข้า ได้นำเอาวัฒนธรรมของท้องถิ่น มาผสมกับวัฒนธรรมของตนก็มี

ชาวอารยันกลุ่มหลังที่รุกเข้าไปอาศัยแถบสินธุ ไปพบกับชนพื้นเมืองเผ่าหนึ่งเรียกว่า ดรಾವิเดียน (Dravidian) หรือ มิกชะ ซึ่งหมายถึงคนป่า บางทีก็เรียกว่า ทัสยู หรือ ทาส ได้แก่ทาสของพวกเขาอารยันนั่นเอง

พวกทัสยู หรือ ทาสมีวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนาประจำเผ่าของตนอยู่ก่อน เช่นนับถือธรรมชาติ นับถือเทพเจ้าประจำครอบครัวและหมู่บ้านของตน การเริ่มต้นศาสนา ของ

พวกอารยัน ที่เรียกว่า ศาสนาพราหมณ์ ในชั้นหลังนั้น พวกอารยัน นำเอาหลักทางศาสนาของพวกทศกัณฐ์คือพวกเจ้าของดินเดิม มาผสมผสานอยู่ด้วยเป็นอันมาก

อารยันกลุ่มหลัง เมื่อรวมกันขึ้นแล้ว มีผู้มีปัญญาค้นคิดศาสนาประจำกลุ่มคณะของคนขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือรวมหมู่คนให้มั่นคงตามหลักการแห่งการรวมสังคม ที่มีว่า ไม่ว่าชาติใดกลุ่มใด หากไม่มีศาสนาประจำกลุ่ม ประจำชาติ หมู่คณะก็รวมไม่ติด ไม่สามารถตั้งเป็นกลุ่มเป็นชาติอยู่ได้ เพราะชาติต้องการอาศัยศาสนาเป็นเครื่องผูกพัน(เสฐียร พันธรักษ์, ๒๕๓๙ : ๕๓-๕๖)

ตามที่กล่าวมา ศาสนาขึ้นจากมูลเหตุต่าง ๆ กัน ศาสนาดั้งเดิมของเผ่าอารยัน ก็มาจากมูลเหตุอันหนึ่ง คือมูลเหตุแห่งความไม่รู้จักรัศมีศาสตร์ ชาวอารยันดั้งเดิมไม่รู้จักรัศมีศาสตร์ของธรรมชาติ จึงยกย่องธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ขึ้นเป็นเทพเจ้า (เทวะ) เทพเจ้าเหล่านี้ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงไฟ ฟ้า ลม อากาศ พายุ บัดที่ ฯลฯ ภายหลังได้รับยกย่องธรรมชาติขึ้นเป็นเทวะมีตัวตนมีจิตใจ ซึ่งมีดังนี้ คือ

พระอินทร์	เป็นเทพผู้บันดาลสรรพสิ่งให้เกิดขึ้น
พระสวามี	เป็นเทพแห่งแสงสว่างและความร้อน
พระวรุณ	เป็นเทพแห่งความเย็น ความชุ่มชื้น
พระยม	เป็นเทพแห่งความตาย

กาลต่อมา ชาวอารยันผู้มีปัญญา แบ่งเทวะเหล่านั้นออกเป็นหมวดสูงต่ำ เพื่อสะดวกแก่การนับถือ และการทำบัพเพศ จัดพิธีกรรมถวาย หมวดแห่งเทวะ มี ๓ คือ

๑. เทวะบนสวรรค์ ได้แก่ วรุณ ดวงอาทิตย์(สุริย) สวามี วิษณุ อูษามิ ตรี อหิติ อรรยมัน อัศวิน ดวงจันทร์ เป็นต้น

๒. เทวะบนพื้นอากาศ ได้แก่ พายุ วรุณ (ฝน) วาตะ อินทระ รุทระ ปรรชัน ยะ มาร์ต เป็นต้น

๓. เทวะบนพื้นโลก ได้แก่ ไฟ (อัคนี) ธรณี (แผ่นดิน) โสม ยม เป็นต้น

ในสมัยนี้ได้มีการฆ่าสัตว์บูชาัญญรวมทั้งการถวายน้ำโสมประกอบกับการขับ

กล่อม พิธีกรรมในสมัยนี้จึงมีความซับซ้อนมากขึ้นทำให้เกิดคนกลุ่มหนึ่งขึ้นมา คือ พวก

พราหมณ์ มีหน้าที่ทำพิธีกรรม พราหมณ์จึงมีอำนาจมากขึ้นและทำหน้าที่แตกต่างกันไป ดังนี้

พวกที่ ๑ ทำหน้าที่บูชาเทพ เรียกว่า พราหมณ์โหรา

พวกที่ ๒ ทำหน้าที่สวดขับกล่อม เรียกว่า พราหมณ์อุทคาคา

พวกที่ ๓ ทำหน้าที่จัดพิธีกรรมตามลัทธิ เรียกว่า พราหมณ์อธรรวรัย

พราหมณ์ทั้ง ๓ พวกนี้ จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเนื่องกันตามลำดับ นอกจากนี้ยัง

มีพรหมณ์อีกพวกหนึ่งเรียกว่า "พรหมา" เป็นผู้เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรม ทำหน้าที่ควบคุมบูชาัญญ์ให้ถูกต้องตามคัมภีร์พระเวท (วนิดา ข้าเขียว, ๒๕๔๑ : ๔๗)

๒. สมัยพระเวท

กาลต่อมา (ประมาณ ๑๕๐๐-๑๐๐๐ ปี ก่อน ค.ศ.) ชาวอารยัน ได้รวบรวมบทสวดอันวอนทေး ขึ้นเป็นหมวดหมู่เป็นคัมภีร์เรียกว่า "เวท" คือ วิชยา อันได้แก่ความรู้ ถือเป็นศฤติ ได้แก่วิชยาที่ได้รับมาจากทေး ผู้ทรงศักดิ์สูง (พรหม) ทေးผู้ทรงศักดิ์ประทานมาให้ฤาษีหรือพรหมณ์ผู้ใหญ่สั่งสอนสืบต่อกันมา

คัมภีร์พระเวท มี (ในชั้นแรก) ๓ เล่ม

๑. ฤคเวท เป็นบทสรรเสริญคุณและฤทธิ์ของทေးหรือธรรมชาติถึงประวัติการสร้างโลกทั้งปวง และหน้าที่ของพระพรหมผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่ง

๒. ยชุรเวท แสดงพิธีบวงสรวงต่าง ๆ และบทสวดในเวลาทำพิธีกรรมที่เรียกว่า ยชุณกรรม หรือ ยัญญกรรม (ต่อมาแยกเป็นยชุรเวทขาว และยชุรเวทดำ เล่มต้นเป็นบทร้อยกรอง เล่มหลังเป็นบทร้อยแก้ว ถือกันตามนิกายที่แยกกันไป)

๓. สามเวท แสดงนาฏศาสตร์ หรือศิลปศาสตร์ รวมทั้งสังคีต เป็นบทสวดสรรเสริญคุณและฤทธิ์ของทေး ซึ่งเกิดขึ้นใหม่ นับถือกันใหม่ในสมัยต่อมา

ทั้ง ๓ นี้เรียกว่า ไตรเพท หรือ ไตรเวท

๔. อถรรพเวท เป็นบทสวดคาถาเกี่ยวกับไสยศาสตร์ (แต่งขึ้นมาภายหลัง)

๓. สมัยพระพรหมณะ (พรหมณ์)

ประมาณ ๓๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล ชาวอารยันเชื่อในความศักดิ์ของเทพเจ้าเหล่านั้น และเพื่อให้เทพเจ้าเหล่านั้นโปรดปรานไม่บันดาลภัยพิบัติให้เกิดแก่มนุษย์ จึงพากันทำพิธีบวงสรวงบูชาเพื่อเป็นการสรรเสริญจึงแต่งบทสวดขึ้น ในยุคนี้ได้เกิดเทพองค์ใหม่ขึ้นเป็นเทพบริสุทธิ เรียกว่า พระพรหม (หนึ่งในตรีมูรติ มีเพศเป็นชาย) ซึ่งถือว่าเป็นองค์สร้างสรรพสิ่งรวมทั้งวรรณะ ๔ เพื่อความสงบและสันติอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ โดยกำหนดหน้าที่กำกับให้แก่วรรณะถือเป็นจริยธรรมของตน ไว้ดังนี้

โลกจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ต้องมีพรหมณ์ (นักบวช)

๒. ต้องมีคัมภีร์พระเวท

๓. ต้องมีวรรณะ ๔ เหล่า

มหาพรหม หรือประมาตมัน สร้างเทวะผู้ยิ่งใหญ่ไว้หมวดหนึ่งที่มีหน้าที่เกี่ยวกับ
สังสารวัฏ หรือสภาวะแห่งโลก ๓ ประการ คือ

๑. พรหมา ผู้สร้าง (Creator) พระองค์หนึ่ง
๒. วิษณุ หรือ นารายณ์ ผู้รักษา (Presever) พระองค์หนึ่ง
๓. ศิวะ หรืออิศวร ผู้ทำลาย (Destroyer) พระองค์หนึ่ง

เทวะทั้ง ๓ นี้เรียกว่า "ตรีมูรติ" แปลว่า รูปสาม ตามลักษณะแสดงให้เห็น
เป็นธรรมวิธีฐานคือ

๑. โลกมีการตั้งขึ้น (อุปติ)
๒. มีการรักษา คือการดำรงอยู่ในท่ามกลาง (ฐิติ)
๓. มีการสลายไปในที่สุด (กังคะ)

มหาพรหม ได้แบ่งยุคเป็น ๔ ยุค คือ

๑. กฤตยุค หรือ สัตยยุค เป็นยุคแห่งสัจธรรมมั่นคง มีพระพรหมองค์เดียวเป็น
ใหญ่ ไม่มีเทพเทวาอื่นอีก ไม่มียักษ์ ไม่มีมาร ใครปรารถนาอันใดสำเร็จไม่มีกาค้าขายแลกเปลี่ยน
ไม่มีโลก โกรธ หลง ทุจริตคดโกงและไม่มีโทษทัณฑ์ใด ๆ

๒. เตรตายุค ยุคนี้ สัจธรรมเสื่อมลง ๑ ใน ๔ ไม่มีพิธีกรรมมนุษย์ปฏิบัติธรรม
เพื่อผล หวังอันสูงส่งจากปฏิบัติธรรมนั้น ๆ

๓. ทวาปรยุค ยุคนี้ สัจธรรมเสื่อมลง ๒ ใน ๔ นรชนเกิดเจ็บป่วยเกิดตมหนา
นรชนนิยมทำความชั่ว มีพิธีกรรมเพื่อล้างความชั่ว พระเวททั้งสี่เกิดขึ้นแต่นรชนไม่เอาใจใส่

๔. กลียุค ยุคนี้ (ปัจจุบัน) สัจธรรมเหลืออยู่เพียง ๑ ใน ๔ ศีลและธรรมทั้งปวง
เสื่อมถอย นรชนเต็มไปด้วย ราคะ โทสะ โมหะ ทุจริต คดโกงกันอยู่ทั่วไป ฯลฯ

บรรดาคำสอนทั้งหลายในพระคัมภีร์พระเวทมีคำสอนอันหนึ่งที่เป็นสำคัญที่สุด
ของลัทธิ คือ คำสอนเรื่องหน้าที่ของพระผู้สร้าง ที่มีพระนามว่า พรหมา ทรงสร้างมนุษย์ไว้เพื่อ
สันติ ดังนี้

ทรงสร้างคนชั้นพราหมณ์ (นักบวช) จากพระอิฐ

ทรงสร้างคนชั้นกษัตริย์ (นักรบ) จากพระพาดิน

ทรงสร้างคนชั้นแพศย์ (พ่อค้า) จากพระโคลน (ตะไกร)

ทรงสร้างคนชั้นศูทร (กรรมกร) จากพระบาท

คุณสมบัติของพราหมณ์

๑. ศมะ มีความสุภาพภายในจิตใจ ไม่ปั่นป่วนด้วย ความโลภ โกรธ
หลง

- ๒. ทมะ ระวังจิตใจไว้ได้ ระวังในเมตตาอยู่เสมอ
- ๓. ตปะ ผจญต่อความลำบาก บำเพ็ญเพื่อหาความรู้ ความจริง
- ๔. เศาจะ (สุจี) ทำตัวเองให้บริสุทธิ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
- ๕. สันโดษ พอใจในความสุที่มีอยู่
- ๖. กษมา มีความอดทน มีเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง
- ๗. สรลดา มีความเชื่อตรง พูดตรง ทำตรง
- ๘. ญานะ แสวงหาความรู้ที่ถูกต้องที่ชอบ
- ๙. ทยา เมตตาต่อชีวิตะทั้งปวง
- ๑๐. ยาสติกา จงรักภักดีต่อพระพรหม
- ๑๑. สัตยะ ความเป็นอันสุจริต ไม่คิดคดทรยศใคร

ประกอบด้วยหน้าที่ที่อีก

- ๑. ปฐนั ได้แก่รับการศึกษาชั้นสูง
- ๒. ปาฐนั ได้แก่ให้การศึกษาแก่คนอื่น
- ๓. ยชนั ได้แก่ทำพิธีบูชาต่าง ๆ ของตนเอง
- ๔. ยาชนั ได้แก่ทำพิธีบูชาต่าง ๆ เพื่อคนอื่น
- ๕. ทานั ได้แก่ทำบุญให้ทาน
- ๖. ปฏิภนั ได้แก่การรับบุญทานจากผู้มีศรัทธา

คุณสมบัติของกษัตริย์

- ๑. ศูรดา กล้าหาญ ไม่รู้จักความกลัว
- ๒. วีรยะ มีความเพียร ในการเผชิญภัย
- ๓. ไโรรยะ มั่นคง ไม่ห่อถอย
- ๔. เดชชะ มียศ มีเกียรติ รู้จักใช้อำนาจในทางที่ถูกต้อง
- ๕. ทานะ ฝึกฝนในการให้
- ๖. ทมะ ระวังจิตใจไว้ได้ ระวังในเมตตาอยู่เสมอ
- ๗. กษมา มีความอดทน มีเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง
- ๘. พราหมณ์ภักติ ภักดีต่อพราหมณ์
- ๙. ประสันนตา ว่างใจ ไม่รู้จักวิตก
- ๑๐. รัชชภาวะ พร้อมจะรักษาประเทศชาติ เพื่อผดุงยุติธรรม
- ๑๑. สัตยะ ความเป็นอันสุจริต ไม่คิดคดทรยศใคร

คุณสมบัติของแพศย์

๑. เจลียวฉลาด ในการแลกเปลี่ยนสินค้า
๒. มีความรู้ดีในการคำนวณ
๓. จงรักภักดีต่อพระพรหม
๔. นับถือพราหมณ์และกษัตริย์ (เพื่อแสวงหาความรู้)

ตามปกติ แพศย์ ประกอบอาชีพกสิกรรมและการค้าขาย ถ้าในกาลวิบัติ อนุญาตให้ประกอบอาชีพอื่นได้ตามกาลเทศะ แต่ต้องเป็นอาชีพสุจริต

คุณสมบัติของศูทร

๑. นักรดา มีความสงบเสงี่ยมเยียมตน
๒. นิษกปฏิตา ไม่มีความเฉื่อยชา ตลบตะแลง คดโกง
๓. เศาจะ(สุจิ) ทำตัวเองให้บริสุทธิ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
๔. อาสติกตว จงรักภักดีต่อพระพรหม
๕. อสเดยยะ ไม่ลักขโมย
๖. สัตยะ มีความเห็นอันสุจริต ไม่คิดคดทรยศใคร
๗. อาทรภาวะ เคารพนับถืออรรณะที่สูงกว่า (เสฐียร พันธรั้งษ์, ๒๕๓๔: ๖๓-๖๔)

๖๔)

อาศรมแห่งการบำเพ็ญเพียร ประพฤติตนให้เป็นพราหมณ์ ดำเนินความตาม คัมภีร์พราหมณ์ และอาร์ณยกะ มีอยู่ ๔ อาศรม (หรือ ๔ ลำดับ) แห่งการบำเพ็ญเพียร คือ

๑. พรหมจารี แปลว่า ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หมายความว่า ผู้ที่ยังเป็นนักเรียน
๒. คฤหัสถ์ แปลว่า ผู้อยู่ครองเรือน
๓. วณปรัสถะ แปลว่า ผู้อยู่ป่า
๔. สันยาสี แปลว่า ผู้แสวงหาธรรม

คัมภีร์เก่าและใหม่ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีคัมภีร์ใหม่ อยู่ ๔ หมวด ดังต่อไปนี้

๑. หมวดสังหิตา เป็นหมวดที่รวมมนตร์หรือมนต์ต่าง ๆ สำหรับเป็นบทบริกรรมและขับสวดอ้อนวอนสดุดีเทพเจ้าเนื่องในกิจพิธีบวงสรวงทำพิธีบูชา

บทสังหิตาหรือมนตร์นี้ พราหมณ์ได้แต่งเป็นโคลกคำฉันท์ไว้ และแบ่งออกเป็น ๔ พระเวทหรือคัมภีร์ศรุติ ดังต่อไปนี้

- ๑) ฤคเวท เป็นคำอ้อนวอนและบทสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ แต่เป็นโคลก

คำฉันท์ มีบทเพลงสวด ๑.๐๑๗ บทหรือสุกต์

๒) ยชรวาท คู่มือพิธีกรรมของพราหมณ์ จัดตามลำดับเพลงสวด ซึ่งส่วนมากนำมาจากฤคเวท แต่งเป็นคำร้อยแล้ว

๓) สามเวท เป็นบทร้อยกรองทั้งหมดมี ๑,๕๔๙ บท โดยนำมาจากฤคเวทเกือบทั้งหมด มีเพียง ๗๘ บท ที่แต่งขึ้นใหม่ คำฉันท์เหล่านี้คัดเลือกไว้เพื่อใช้สวดในพิธียัญญกรรม หรือสวดในพิธีถวายน้ำโสมแก่พระศิวะและขับกล่อมถวายเทพเจ้าองค์อื่นมีพระอัคนี เป็นต้น

๔) อถรรพเวท แต่งเพิ่มขึ้นในปลายสมัยพราหมณ์ หนึ่งในหกของคัมภีร์ เป็นร้อยแก้ว คำร้อยกรองบางส่วนสืบได้จากฤคเวท อถรรพเวทเป็นคาถาอาคม มนต์ขลังศักดิ์สิทธิ์สำหรับทำพิธีแก้เสนียดจัญไร นำสิริมงคลมาให้แก่ตนและนำสิ่งร้ายไปสู่ศัตรู ถึงแม้เพิ่มขึ้นเป็น ๔ คัมภีร์แล้ว ก็ยังเรียกว่า ไตรเวท หรือ ไตรเพท อยู่เช่นเดิม

๒. หมวดพราหมณะ เป็นบทร้อยแก้วหรือความเรียง อธิบายระเบียบการประกอบพิธีกรรม ข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด

๓. หมวดอาร์ณยกะ เป็นบทร้อยแก้ว ใช้เป็นตำราคู่มือสำหรับการปฏิบัติของพราหมณ์ ผู้ประสงค์ดำเนินตนเป็นวานปรสดีคือผู้อยู่ป่า ประพฤติตนเป็นนักบวช เป็นดาบส ฤาษี นิครนถ์ ชฎิลหรือปริพาชก เพื่อหาความสุขสงบ เปลื้องความกังวลจากการอยู่ครองเรือน

๔. หมวดอุปนิษัท เป็นคัมภีร์ที่มีแนวคิดทางปรัชญาที่ลึกซึ้ง เป็นตอนสุดท้ายแห่งพระเวท คัมภีร์นี้เน้นเรื่องอาตมัน เทพเจ้า โลก และมนุษย์

เนื่องด้วยคัมภีร์พระเวทใหญ่ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น บุคคลไม่อาจศึกษาได้ง่าย ฉะนั้น ผู้ที่เป็นปราชญ์ทางศาสนาในเวลาต่อมา จึงได้แต่งตำราประกอบขึ้นอีกมาก เพื่อช่วยสนับสนุนให้การศึกษาคัมภีร์พระเวทได้เป็นไปโดยถูกต้องและมีประสิทธิผล

ตำราที่ผู้เป็นปราชญ์ทางศาสนาแต่งขึ้นเป็นอุปการะสนับสนุนคัมภีร์พระเวทเรียกว่า "คัมภีร์เวททางศาสตร์" แปลว่า คัมภีร์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับองค์แห่งพระเวท ซึ่งมีอยู่รวมทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ๑๑ องค์ โดยมีความรู้เกี่ยวกับองค์แห่งพระเวท ๖ องค์ กับคัมภีร์อื่น ๆ รวมเป็น ๑๑ องค์ ดังต่อไปนี้

๑ ศึกษา หรืออุจจารณวิลาส (สัตศาสตร์) ได้แก่ ตำราว่าด้วยการออกเสียง สอนให้รู้จักเสียงหนักเสียงเบา เสียงยาวเสียงสั้น เสียงสูงเสียงต่ำ และให้รู้จักออกเสียงให้ไพเราะ สละสลวย ความรู้เรื่องกรรมออกเสียงถือเป็นการสำคัญ เพราะบทมนตร์ต่าง ๆ ต้องจำให้ขึ้นใจ หรือแม่นยำ ถ้าออกเสียงผิดก็ใช้ไม่ได้

๒. จันท์ ได้แก่ ตำราเรียนวิธีแต่งจันทร์หรือโคลก เพราะมันตระหรือสังหิตาต่าง ๆ ล้วนแต่งเป็นจันทร์ เมื่อเป็นคณะจันทร์แล้วก็จะกำหนดจดจำได้ง่ายและออกเสียงไม่ผิดพลาดวิธีแต่งโคลกหรือคำจันทร์แต่งโดยการรวบรวมจากตำราของท่านยาสกะ

๓. ไวยากรณ์ ได้แก่ ตำราอธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษา การแปลความและตีความในบทสังหิตาต่าง ๆ ตำราไวยากรณ์นี้ ปาณินิ ได้รวบรวมจากคำตำราเดิมมาปรับปรุงแก้ไขใหม่เมื่อประมาณปีที่ ๒๔๐ ก่อนคริสตศักราช

๔. นิรุกติ ได้แก่ ตำราเกี่ยวกับการแปลศัพท์ให้ถูกต้องตามมูลธาตุเดิมหรือรากศัพท์เดิมของคำนั้น ๆ ที่มีอยู่ในคัมภีร์พระเวท

๕. ไชยติษ ได้แก่ ตำราดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ เพื่อให้กุลบุตรได้รู้จักชื่อและลักษณะของดวงดาว และได้รู้ดีวัน คีน ขึ้น แรม รุ่งเดือนปี ฤกษ์มิตและชะตาดีหรือร้ายและฤกษ์อันเหมาะแก่การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

๖. กัลปะ ได้แก่ ตำราเกี่ยวกับข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการประกอบพิธีกรรมและองค์ที่ ๖ นี้มีความสำคัญมาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในกิจพิธีของชีวิตชาวอารยัน จึงต้องมีคู่มือที่แต่งเป็นสูตรโดยแบ่งย่อยออกเป็น ๓ หมวด ดังต่อไปนี้

๑) เศราตสูตร ได้แก่ สูตรว่าด้วยพิธีบวงสรวงบูชา เป็นการย่อใจความในคัมภีร์พราหมณ์มาใช้

๒) คฤหยสูตร ได้แก่ สูตรว่าด้วยพิธีเกี่ยวกับครอบครัว เช่น การขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน เป็นต้น

๓) ธรรมสูตร ได้แก่ สูตรว่าด้วยกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับความประพฤติข้อวัตรปฏิบัติของชนชั้นต่าง ๆ และระยะวัยของบุคคลที่เรียกว่า อาศรมธรรม ๔ คือ พรหมจารี คฤหัสถ์ วานปรสถ์ และสันยาสี ธรรมสูตรนี้ได้มีการเขียนขึ้นประมาณปีที่ ๖๐๐ ถึง ๒๐๐ ก่อนคริสต์ศักราช

๗. คัมภีร์ธรรมศาสตร์ ได้แก่ ตำราอธิบายลักษณะกฎหมายของบ้านเมือง

๘. คัมภีร์นิติศาสตร์ ได้แก่ ตำราอธิบายลักษณะการกระทำ จรรยา ความประพฤติ ของบุคคลและที่เกี่ยวกับสังคม

๙. คัมภีร์อิติहाส ได้แก่ ตำราอธิบายเรื่องราวเก่าแก่อันเป็นตำนานที่ได้แต่งเป็นกาพย์ขึ้นไว้

๑๐. คัมภีร์ปุราณะและอุปปุราณะ ได้แก่ ตำราอธิบายลักษณะ สภาวะความเป็นมาของวัตถุโบราณ ซึ่งเก่าแก่ที่สุด และใกล้เข้ามาถึงยุคชั้นอรธกถา เฉพาะคัมภีร์ปุราณะนั้นยังกล่าวถึงเทพเจ้า ๓ องค์ คือ พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ และได้กล่าวเรื่องต่าง ๆ ๕ ประเภท ดังต่อไปนี้

- ๑) การสร้างโลก
- ๒) การทำลายล้างและการสร้างโลกใหม่อีก
- ๓) กำเนิดเทพเจ้าและมหาฤๅษีทั้งหลาย
- ๔) การเริ่มต้นของพระมนูและยุคแห่งพระมนู
- ๕) ประวัติศาสตร์สุริยวงศ์และจันทวงศ์

๑๑. คัมภีร์อุปเวท ได้แก่ ตำราเกี่ยวกับวิชาที่ดังต่อไปนี้

- ๑) วิชาอายุรเวท เรียนเรื่องการนำพาฤๅษชาติพันธุ์ต่างๆ มาทำยารักษาโรค
- ๒) วิชาคานธรรมเวท เรียนเรื่องดนตรีและนาฏศาสตร์
- ๓) วิชาอนุเวท เรียนเรื่อง รุก ถอย วิธียิงธนู แผลงศร
- ๔) วิชาธนุรเวท เรียนเรื่องการทำก่อสร้างสิ่งต่างๆ

คัมภีร์ทั้ง ๑๑ คัมภีร์ เรียกว่า คัมภีร์สมฤติ เป็นคัมภีร์ที่พราหมณ์รับรองว่า มนุษย์แต่งขึ้นมาเองที่มนุษย์ระลึกได้จำได้และคิดค้นคว้าขึ้นมาได้ด้วยสติปัญญา

หลักธรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีหลักธรรมสำคัญ ๆ ต่อไปนี้

๑. หลักธรรม ๑๐ ประการ

พระธรรมศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้บัญญัติธรรม ๑๐ ประการ ไว้ดังนี้

๑.๑ ธฤติ ได้แก่ ความพอใจ ความกล้า ความมั่นคง ความมีความสุข นั่นคือพากเพียรพยายามจนกว่าจะได้สำเร็จประโยชน์ตามความประสงค์และพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

๑.๒ กษมา ได้แก่ ความอดกลั้นหรือความอดทน นั่นคือพากเพียรพยายาม และอดทนโดยยึดความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง

๑.๓ ทมะ ได้แก่ การระงับจิตใจของตนด้วยความสำนึกในเมตตาและมีสติ อยู่เสมอ นั่นคือรู้จักอดจิตอดใจ ไม่ปล่อยให้หวนไหวไปตามอารมณ์ได้ง่าย

๑.๔ อัศเตยะ ได้แก่ การไม่ลักขโมย ไม่กระทำความผิดกรรม

๑.๕ เสาจะ ได้แก่ ความบริสุทธิ์ นั่นคือการทำตนให้มีความบริสุทธิ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

๑.๖ อินทรีย์นิกรหะ ได้แก่ การปราบปรามหรือการระงับอินทรีย์ ๑๐ ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ ประสาทความรู้สึกทางความรู้สึก ๕ ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง (กาย)

๑.๖.๒ ประเภทความรู้สี่กทางการกระทำ ๕ ประการ คือ มือ เท้า ทวารหนัก ทวารเบา และลำคอ

๑.๗ ฐิ ได้แก่ ปัญญา สติ ความคิด ความมั่นคงยืนนาน นั่นคือความมีความรู้ มีปัญญา และรู้จักระเบียบวิธีการต่าง ๆ ทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี ธรรมสังคัม และวัฒนธรรม

๑.๘ วิทยา ได้แก่ ความรู้ทางปรัชญา คือรู้ซึ่งและมีความรู้เกี่ยวกับชีวะ มายา และพระพรหม

๑.๙ สัตยะ ได้แก่ ความจริง ความเห็นอันสุจริต นั่นคือควรแสดงความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน

๑.๑๐ อโกธะ ได้แก่ ความไม่โกรธ คือต้องมีขันติความอดทนและโสรจจะความสงบเสงี่ยม รู้จักทำจิตใจให้สงบ นั่นคือให้เอาชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ

๒. หลักอาศรม ๔

อาศรมหมายถึงการหยุดพักหรือขั้นตอนของชีวิต หรือทางปฏิบัติเพื่อยกระดับชีวิตให้สูงขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งบรรลุโมกษะอันเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต นั่นคือหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ชีวิตของปัจเจกชนได้มีการจัดแบ่งไว้ ๔ ขั้นเรียกว่า "อาศรม" ดังต่อไปนี้

๒.๑ พรหมจารี : นักเรียนนักศึกษา ได้แก่ เด็กชายทุกคนที่เกิดในวรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ และวรรณะแพศย์ เมื่ออายุครบ ๕ ปี ๖ ปี และ ๘ ปี ตามลำดับต้องเข้าพิธีมอบตนเป็นศิษย์ศึกษาพระเวทกับครูหรือครูพิตินี้เรียกว่า อุปนยัน แปลว่า การเข้าสู่ทรรณะใหม่ หรือการเข้าสู่ความรู้เด็กชายต้องรับการคล้องด้วยศักดิ์สิทธิ์หรือเรียกว่า ยัชโญปวีต ซึ่งครูเป็นผู้คล้องให้ เมื่อเด็กชายได้รับการคล้องด้วยยัชโญปวีตนี้แล้วก็เท่ากับประกาศตนเป็นพรหมจารี ถือเป็นพราหมณ์โดยสมบูรณ์ และต้องศึกษาอยู่ในสำนักของครูจนกระทั่งเรียนสำเร็จ พิตินี้ถือเป็นพิธีสำคัญ และเด็กชายทุกคนที่เกิดต้องกระทำพิธีอุปนยันยกเว้นเด็กชายในวรรณะศูทร เมื่อครบระยะเวลาแล้วครูสั่งสอนสาระสำคัญ ๑๕ ข้อ ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แก่พรหมจารี ดังต่อไปนี้

- ๑) จงพูดแต่ความสัตย์
- ๒) จงกระทำปฏิบัติแต่ทางธรรม
- ๓) อย่าประมาทในการอ่านหนังสือทางธรรม นั่นคือจงพยายามหา

เวลาอ่านหนังสือเกี่ยวกับธรรมเป็นนิจ

๓. สุราปาน	ดื่มนำเมา
๔. สวรรณ-สเนย	ขโมยทอง
๕. ครุ-ตัดป-กามน	เป็นผู้ภรรยาของครุ หรือของผู้ทรงคุณธรรม (ภายหลังเพิ่มเติมอีกอย่างหนึ่ง)
๖. ปัญจปาตก	สมาคมกับผู้ทำบาปข้างต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง (บาปเหล่านี้ เป็นอนันตริยกรรม ไม่มีล้างบาป ไม่มีมือภัยโทษ) (เสฐียร พันธงชัย, ๒๕๓๔, ๖๗)

๒.๒ **คฤหัสถ์** : ผู้ครองเรือน เมื่อเสร็จภารกิจในชั้นพรหมจารีแล้ว พราหมณ์เหล่านั้นกลับสู่บ้านเรือนของตน ต้องช่วยแบ่งเบาภารกิจของมารดาบิดา และจัดแจงพิธีสมรส และมีบุตรสืบสกุล ต้องประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัวและสะสมทรัพย์ไว้ตามความสามารถโดยยึดหลักธรรมเป็นวิถีดำเนินชีวิต เมื่อมีทรัพย์แล้วต้องบำเพ็ญมหาบุญ ๕ ประการ ดังต่อไปนี้

- ๑) พรหมยัชญะ ทำพิธีกรรมด้วยการบริจาคทรัพย์แก่พราหมณ์ผู้มีหน้าที่ศึกษาและสอนคัมภีร์พระเวท
- ๒) เทวยัชญะ ทำพิธีกรรมบูชาบวงสรวงเทวดา
- ๓) ปิตุยัชญะ ทำพิธีกรรมอุทิศให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว
- ๔) ภูตยัชญะ ทำพิธีกรรมแก้สัตว์เลี้ยงโดยการเลี้ยงดูให้ดี
- ๕) มนุษยยัชญะ ทำพิธีกรรมแก่มนุษย์โดยเลี้ยงดูต้อนรับแขกผู้มาเยือนให้ทานแก่คนเข็ญใจไร้ที่พึ่ง

๒.๓ **วานปรสถ์** : นักบวช ระยะเวลาแห่งการกระทำเพื่อสังคมและประเทศชาติการปฏิบัติตนของพราหมณ์ในชั้นที่ ๓ นี้ คือ การเข้าสู่ป่าหาความสงบภายหลังผ่านขั้นตอนการเป็นคฤหัสถ์ สร้างครอบครัวเป็นปีกแผ่นมั่นคง รวมทั้งสืบสกุลได้ออกเรือนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พราหมณ์ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวทุกคนต้องหันหน้าเข้าป่าเพื่อแสวงหาความวิเวกและฝึกจิตของตนให้บริสุทธิ์ตามลำพัง การเข้าสู่ป่าเพื่อหาความวิเวกนี้อาจกระทำเป็นครั้งคราวแล้วกลับสู่บ้านอีกก็ได้ ซึ่งถ้าเปรียบกับคติทางพระพุทธศาสนาก็เหมือนพุทธศาสนิกชนที่แก่เฒ่าและหมดกังวลในภารกิจทางครอบครัวแล้วจึงปลีกตนเข้าวัดรับศีลฟังธรรมเป็นครั้งคราว

๒.๔ **สันยาสี** : บริพาชก ระยะเวลาแห่งการกระทำเพื่อมนุษยชาติทั้งปวงสันยาสีเป็นอาศรมขั้นสุดท้ายของชีวิต นั้นหมายถึงการสละชีวิตแบบคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนออกบวชถือเพศพรหมจรรย์ตลอดชีวิต สันยาสีไม่สนใจคนเป็นและไม่สนใจคนตายไปแล้ว สละความรักและความเกื้อจากดวงจิตของตน ไม่สนใจชีวิตความเป็นอยู่ บำเพ็ญสมาธิ พยายามแสวงหาโมกษธรรม เพื่อให้ทราบชัดว่าตนเป็นใคร พระพรหมเป็นใคร บำเพ็ญเพียรตามหลักศาสนา เพื่อจุดหมายปลายทางของชีวิตคือโมกษะ

ผู้ศึกษาสังเกตหลักอาศรม ๔ ชั้นเหล่านี้แล้วอาจตีความได้ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษากาล คือ พรหมจารี หรือ พรหมจรรยาศรม อันหมายถึงเวลาการกระทำเพื่อตนเอง นั่นคือการศึกษาเล่าเรียน
๒. บริวารกาล คือ คฤหัสถ์ หรือ คฤหัสถ์ศรม อันหมายถึงเวลาเวลาแห่งการกระทำเพื่อครอบครัว
๓. สังคมกาล คือ วานปรัสต์ หรือ วานปรัสต์ศรม อันหมายถึงเวลาแห่งการกระทำเพื่อสังคมและประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม
๔. วิศวกาล คือ สันยาสี หรือ สันยัสต์ศรม อันหมายถึงเวลาแห่งการกระทำเพื่อมวลมนุษยชาติ

๓. หลักปुरुษารณะ

หลักปुरुษารณะ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เป็นฐานของสังคมฮินดู คือ ปुरुษารณะ หรือจุดหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์มี ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) อรรถะ หมายถึงการแสวงหาทรัพย์หรือสร้างฐานะในทางเศรษฐกิจ มีตำราอรรถศาสตร์ แต่งโดย เกาฏิลย์ กล่าวถึงทฤษฎีการเมือง กลไกการบริหารประเทศ ระบบเศรษฐกิจ ระเบียบการสงคราม คุณลักษณะของผู้เป็นบุตร อบรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การเสียชื่อเสียงของนักปกครอง เป็นต้น อรรถะมีจุดประสงค์เพื่อสวัสดิการของชีวิตและสังคมในโลกยึดแนวธรรมเป็นหลัก

๒) กามะ หมายถึงการแสวงหาความสุขทางโลกตามควรแก่ภาวะหรือวิสัยของผู้ครองเรือน การแสวงหาสุขนั้นมุ่งให้ดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนมากกว่าการให้เก็บกตได้ จึงเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างถูกต้อง ซึ่งดำเนินไปตามแนวของธรรมหรือระเบียบความประพฤติของสังคม

๓) ธรรมะ หมายถึงหลักศีลธรรมหรือระเบียบความประพฤติของบุคคลในสังคมเพื่อสันติสุข พัฒนาอภัยภัยและความบริสุทธิ์ของวิญญาณ

๔) โมกษะ หมายถึงอิสรภาพทางวิญญาณ เป็นอุดมคติและคุณค่าสูงสุดในชีวิต เป็นระเบียบที่ข้ามพ้นสังสารวัฏ เพราะการปฏิบัติในขั้นนี้เป็นการทำตนให้ข้ามพ้นจากความตายซึ่งเป็นความน่ากลัวในสังสารวัฏ ดังนั้น โมกษะจึงเป็นความพยายามของมนุษย์เพื่อเข้าถึงความสุขอันเป็นนิรันดร

๔. หลักปรมาตมัมและหลักโมกษะ

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เชื่อว่ามีดวงวิญญาณอันยิ่งใหญ่เรียกว่า "ปรมาตมัม"

และปรมาตม้านี้อยู่ในภาวะหลุดพ้นตลอดกาลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง เป็นต้นเหตุแห่งสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งมาจากปรมาตมานั้น ปรมาตมานั้นเป็นการทำงานแห่งสันติสุขอยู่ด้วยตัวเอง ไม่มีเพศ เป็นอมตะ มองเห็นด้วยสายตาไม่ได้ เป็นอนาถิ (ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีที่ สุด) และเป็นปฐมวิญญานทั้งปวง นั่นคือปรมาตมานั้นเป็นที่เกิดของอาตมานหรือชีวาตมาน ดังนั้น ปรมาตมานับกับพรหมจึงเป็นสิ่งเดียวกัน

อาตมานหรือชีวาตมาน หมายถึงวิญญานย่อยที่เกิดจากปฐมวิญญานหรือปรมาตมานอาตมานยังต้องข้องเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะอวิชชาอันได้แก่ความหลงผิดและไม่รู้แจ้งชัดในธรรมชาติอันแท้จริงของตนเองและธรรมชาติอันแท้จริงของปรมาตมาน บุคคลใดสามารถขจัดอวิชชาให้หมดไปได้ บุคคลนั้นจึงหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและเข้าถึงโมกษะ โดยอาตมานหรือวิญญานย่อยได้เข้าไปรวมเป็นหนึ่งเดียวกับปฐมวิญญานหรือปรมาตมาน

มรรควิธีที่จะให้เข้าถึงโมกษะคือต้องปฏิบัติหลักอศรม ๔ ชั้น โดยเฉพาะเมื่อถึงขั้นตอนสุดท้ายคือสันยาสี และต้องปฏิบัติตามมรรค ๘ ดังต่อไปนี้

๔.๑ กรรมมรรค วิถีแห่งความหลุดพ้นด้วยการกระทำกรรมอันไม่มีความผูกพัน คือละกรรมที่เป็นเหตุเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏและพึงกระทำที่เป็นเหตุให้เข้าถึงความหลุดพ้น

๔.๒ ฌยานมรรค วิถีแห่งความหลุดพ้นด้วยการศึกษา และปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งในพระบรมลัตย์

๔.๓ ภักติมรรค วิถีแห่งความหลุดพ้นด้วยความภักดีในเทพเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ใจ

๔.๔ ราชมรรค วิถีแห่งความหลุดพ้นด้วยการฝึกอบรมจิต

๕. หลักทรรศนะ ๖ หรือปรัชญา ๖ สำนัก

ทรรศนะ ๖ เกิดจากความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงหลักธรรมและข้อปฏิบัติในศาสนาพราหมณ์แล้ว จึงทำให้ศาสนาของชาวอินเดียยุคหลังมีปรัชญาความเป็นเอกลักษณ์ของตนโดยเฉพาะจนกลายเป็น ความเป็นพราหมณ์ มาสู่ ความเป็นฮินดู ดังในปัจจุบัน หลักปรัชญาทรรศนะ ๖ มีดังต่อไปนี้

๕.๑ สำนักปรัชญาสาางขยะ เจ้าลัทธิชื่อ "กบิล" เป็นปรัชญาที่เก่าที่สุดในปรัชญาทั้ง ๖ ของฮินดู โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างปัญญาให้เกิด เพื่อทำลายเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง และเพื่อปลดเปลื้องบุรุษให้หลุดพ้นจากคความผูกพันหรือทุกข์ และลัทธิสาางขยะได้กล่าวถึงความทุกข์ไว้ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายใน ได้แก่ความผิดปกติทางร่างกาย และจิตใจ

๒) ความทุกข์ที่เกิดจากเหตุภายนอก ได้แก่มนุษย์ สัตว์ และสิ่งอื่น ๆ

๓) ความทุกข์ที่เกิดจากสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ ได้แก่อิทธิพลที่เกิดจากดวงดาวต่าง ๆ เป็นต้น (ดณัย ไชยโรธา, ๒๕๓๙ : ๓๕-๓๘)

๕.๒ สำนักปรัชญาโยคะ เจ้าลัทธิตีชื่อ "ปตัญจลี" ต้องการให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงความหลุดพ้น (โมกษะ) ท่านยังได้รจนาสูตรที่สำคัญ คือ "โยคะสูตร" คำว่า "โยคะ" นี้ในทัศนะของท่านปตัญจลีหมายถึง "ความเพียรพยายามที่จะทำให้เกิดความสำเร็จในความสมบูรณ์ด้วยการบังคับควบคุมกายและควบคุมจิต"

วิธีการที่จะเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้านั้นต้องปฏิบัติตามวิถี ๘ ทาง คือ

๑) ยมะ คือการสำรวมระวังการงดเว้น ดังนี้ คือ

- อหิงสา หรือการไม่เบียดเบียน
- มีสัจจะ
- ความซื่อตรงไม่ลัดขโมยสิ่งของผู้อื่น
- การควบคุมจิตใจไม่ให้อยู่ได้อำนาจความรู้สึกทางเพศ
- การไม่โลภ

๒) นียมะ คือการปฏิบัติตนเองให้บริสุทธิ์ทั้งภายนอกกายด้วยการชำระล้างร่างกายให้สะอาด และภายในกายด้วยการควบคุมอารมณ์ และฝึกฝนตนเองในคุณธรรม คือ

- สันโดษ คือความยินดีในสิ่งที่ตนหามาได้
- ตบะ คือการเข้มงวดในการปฏิบัติตามคำสอนของโยคะ

และอดทนต่ออารมณ์

- สวาธยาย คือตั้งใจศึกษาหลักธรรมคำสอนทางศาสนา

อย่างสม่ำเสมอ

- อีศวรประนิธาน คือทำสมาธิมุ่งมั่นต่อพระเป็นเจ้า

๓) อาสวะ คือการวางอิริยาบถให้สบายเพื่อประโยชน์ในการทำ

สมาธิ

๔) ปราณายามะ คือการกำหนดลมหายใจเข้าออก

๕) ปรัตยาหาระ คือการควบคุมประสาทสัมผัสเพื่อให้จิตจับอยู่ใน

อารมณ์ของสมาธิเพียงอย่างเดียว

๖) สมณะ คือจิตแน่วแน่ในอารมณ์ของสมาธิ

๗) สยานะ คือจิตจับอยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งตามแบบข้อสมณะ แต่มีความสม่ำเสมอไม่หวั่นไหวไปกับอารมณ์อื่น ๆ

๘) สมาธิ จิตในขั้นนี้ไม่ต้องการเพ่งแล้ว เพราะอารมณ์ของจิตกับจิตเป็นหนึ่งเดียวกัน จิตในระดับนี้จะตีความในอารมณ์ของสมาธิ ผลที่เกิดจากสมาธิในขั้นนี้จะทำให้ได้อ่านาจิตพิเศษบางคนสามารถแสดงฤทธิ์ได้

ระบบปรัชญาโยคะจะเน้นการปฏิบัติในข้อที่ ๘ (สมาธิ) มากที่สุด เพราะถือว่าเป็นจุดหมายปลายทางของระบบที่จะได้รับภาวะอันบริสุทธิ์และอิสระ (วนิดา ข้าเขียว, ๒๕๔๑ : ๕๖)

๕.๓ สำนักปรัชญานายะ เจ้าลัทธิชื่อ "โคตมะ" ลัทธินี้สอนว่า ความทุกข์ ความเกิด ความเคลื่อนไหวในเมื่อชีวิตอยู่ โทสะ และความสำคัญผิดทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนเป็นเหตุให้มีทุกข์อยู่รำไป จุดเด่นของปรัชญานายะมีดังนี้

๑) เน้นทฤษฎีแห่งความรู้ที่ถูกต้องดังต่อไปนี้

- ความรู้ประจักษ์ เกิดจากประสบการณ์ด้วยตนเอง
- ความรู้อนุมาน เกิดจากการคิดหาเหตุผล
- ความรู้อุปมาน เกิดจากการคิดเปรียบเทียบเหตุผลของ

สิ่งต่าง

- ความรู้พยานหลักฐาน เกิดจากพยานหลักฐานหรือคัมภีร์

พระเวท

๒) การเข้าถึงธรรมได้ต้องประกอบกุศลกรรมด้วยเมตตา กรุณา สัจจะ การบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ พุทธสิ่งมีสาระ สาธยายมนตร์ และมีอุเบกขา ส่วนผู้ประกอบกุศลกรรมย่อมประสบความชั่วร้ายต่าง ๆ

ทุกข์

๓) จุดประสงค์การเข้าถึงธรรม คือรอดพ้นจากอวิชชาและกอง

๕.๔ สำนักปรัชญาไวเศษิกะ เจ้าลัทธิชื่อ "กณาท" หรือ "อุลู่กะ" ลัทธินี้แยกตัวมาจากลัทธิินายะ

จุดเด่นของปรัชญาไวเศษิกะ มีดังต่อไปนี้

๑) มุงวิเคราะห์แยกแยะลักษณะเฉพาะที่ทำให้สิ่งหนึ่งแตกต่างจากอีกสิ่งหนึ่ง นั่นคือวิเคราะห์สภาวะธรรมต่าง ๆ ในธรรมชาติ แยกออกเป็นส่วนย่อยที่ละเอียดที่สุด

๒) สิ่งมีอยู่จริงนิรันดร คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ กาละ เทศะ

อาดมัน และมนะหรือใจ

๓) การที่จะหลุดพ้นทุกข์ได้ต้องหยุดทำกรรม หยุดสร้างบุญบาป วิชาญาณก็จะหมดพันธะ เมื่อวิชาญาณหมดพันธะก็จะบริสุทธิ์ได้เอง และถึงโมกษะได้

๕.๕ สำนักปรัชญามีมังสา หรือ ปุรวมีมังสา เจ้าลัทธิชื่อ "ไซมินี" ลัทธินี้ปรารถนาโมกษะ(ความหลุดพ้น)

จุดเด่นของปรัชญามีมังสามีดังต่อไปนี้

๑) ทบทวนพระเวทตอนต้น อันได้แก่มันตระและพราหมณะ

๒) เน้นหลักคำสอนที่สืบเนื่องมาจากคัมภีร์พระเวทโดยตรง

๓) ความรู้ที่ถูกต้องนั้นต้องสมเหตุสมผล และต้องไม่ขัดแย้งกัน

ไม่ขัดแย้งด้วยเหตุผลทางทางตรรกศาสตร์ ต้องเข้าใจในสิ่งยังไม่เข้าใจและเป็นตัวแทนสิ่งทั้งหลายได้จริง

๔) อธิบายหลักการตีความจากรูปศัพท์และไวยากรณ์ ตลอดจนวิธีวิเคราะห์พิธีกรรมทั้งหมดในพระเวท

๕) มุ่งอธิบายยัญพิธีเป็นบรรทัดฐานในการเข้าสู่จุดหมายปลายทาง

๕.๖ สำนักปรัชญาเวทानตะ หรือ อุตรมีมังสา เจ้าลัทธิชื่อ "เวทानตะ" หรือ "พาทรายณ์" เวทानตะ หมายถึงการสอนสอนพิจารณาพระเวทตอนปลาย คือ คัมภีร์อุปนิษัต แต่คัมภีร์อุปนิษัต เน้นความสำคัญของพรหมและญาณ จึงมีผู้เรียกลัทธินี้ว่า "พรหมมีมังสา" หรือ "ชยานมีมังสา"

จุดเด่นของปรัชญาเวทानตะมีดังต่อไปนี้

๑) โลกที่แท้จริง คือ พรหม สิ่งทั้งหลายทั้งปวงล้วนออกมาจากพรหม ดังนั้น ทุกคนจึงควรบูชาพรหมด้วยจิตศรัทธาและด้วยจิตสงบ

๒) ทบทวนพระเวทตอนสุดท้าย อันได้แก่ คัมภีร์อุปนิษัต

๓) เน้นหลักการเพ่งญาณหรือปัญญาที่กล่าวถึงบุรุษหรือพรหมหรือปรมาตมัน และความเกี่ยวข้องระหว่างโลก พรหม และชีวาตมัน

๔) หลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายปลายทางได้ต้องมีวิเวกปราศจากราคะ ประพฤติชอบ และปรารถนาชอบ

หลักทรรณะ ๖ หรือ ปรัชญา ๖ สำนักในปัจจุบันเป็นเพียงตำราของนักศึกษาวิชาปรัชญาและผู้สนใจศึกษาค้นคว้าวิชานี้เท่านั้น เพราะชาวฮินดูส่วนใหญ่นิยมนับถือพระศิวะ พระวิษณุ และลัทธิภักติมากกว่าสิ่งอื่น

๖. หลักปรัชญาภคัทคีตา

จุดเด่นของเนื้อหาปรัชญาในภคัทคีตามีดังต่อไปนี้

๖.๑ วิญญาณหรือชีวาत्मันเท่านั้นเป็นสิ่งที่ เป็นจริงและมีความคงอยู่ชั่ว นิรันดร วิญญาณของมนุษย์แต่ละคนเป็นส่วนย่อยของดวงวิญญาณสูงสุด ซึ่งเป็นสิ่งที่ เป็นจริง และเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่งทั้งหลาย

๖.๒ การตายเป็นเพียงการสลายร่างกายแต่วิญญาณซึ่งเป็นอมตะยังคงอยู่ และไม่มีสิ่งใดสามารถทำอันตรายแก่ดวงวิญญาณได้ การตายที่พบเห็นกันนั้นเป็นเพียงการ เปลี่ยนร่างของวิญญาณเท่านั้น

๖.๓ ถ้าวิญญาณไม่ยอมเปลี่ยนร่างเมื่อตายก็ต้องไปรวมกับพรหม แต่การ ที่จะเข้าถึงขั้นนั้นได้ ก็โดยการเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุดด้วยการกระทำด้วยปัญญาและด้วยความ ภักดีต่อเทพเจ้า (คณัย ไชโยธยา, ๒๕๓๙ : ๔๐-๔๑)

ตัวอย่างวิธีบำเพ็ญตบะ

ตบะมีความสำคัญดังกล่าวมาแล้ว วิธีบำเพ็ญตบะแบบต่าง ๆ จึงได้เกิดมีเพิ่ม ขึ้นมากมายในประวัติศาสตร์ศาสนาฮินดู ในที่นี้จะแสดงตัวอย่างวิธีบำเพ็ญตบะเพื่อให้เห็น ภาพชัดเจนขึ้น ผู้บำเพ็ญตบะนั้นในภาษาบาลีเรียกว่า "ตาปส หรือ ตปัสสี" สันสกฤตเรียกว่า "ตปัสวี" ตปัสสี หรือตปัสวี ทั้งหลายมีชื่อเรียกต่างกันไปตามประเภทหรือวิธีแห่งตบะที่บำเพ็ญดัง ตัวอย่างต่อไปนี้

ชลาศีย์	พวกถือแช่ตัวในน้ำแค่เอวคราวละหลายวันหรือหลายสัปดาห์
พหูทกะ ที่อาบน้ำไปเรื่อย ๆ	พวกถือเอาอาบน้ำในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ให้ได้มาแห่งที่สุดโดยย้าย
คังกุศิ	พวกถือนอนบนเตียงหนามคราวละนาน ๆ ทุก ๆ วัน
ภูมิกา	พวกถือนอนบนพื้นดิน ไม่ยอมใช้เตียงหรือเครื่องปูลาด
ภูฏิลกา	พวกถืออริยาบถงอตัว ไม่ยอมยืน นั่ง นอน ในท่าตัวตรง
นิษจตี	พวกถือไม่เคลื่อนไหวร่างกาย ยืนหรือนั่งในท่าและที่เดียวเป็น เวลาแรมปีจนจนกระทั่งในผมได้ หรือเอาวัลย์ขึ้นพันขา หรือจอมปลวกขึ้นที่เท้า
ชทาศรี	พวกถือไม่นอน ยืนตัวตรงอยู่ตลอดเวลา
ปัญจตปัสวี	พวกถือนั่งกลางแดดพร้อมทั้งก่อไฟอีก ๔ กอง ไว้ล้อมตัวทั้ง ๕
ทิส	
นิจคิรตี	พวกถือห้อยศีรษะ โดยเอาเท้าเหนี่ยวไม่ให้ไถ่อย่างคางคาว
นขมุขฏ	พวกถือกำมือไว้จนเล็บออกแทงเข้าไปในอุ้งมือ

อุรธวพาหุ พวกถือยกแขนขวาไว้จนแข็งค้าง

จหินนกา พวกถือทำร้ายร่างกายตนเองเช่นบีบรัดอวัยวะบางอย่างจนเป็น

ง่อย เป็นต้น

บางพวกถือรับประทานอาหารจำกัดเฉพาะเป็นอย่าง ๆ และมีชื่อเรียกตามประเภทอาหารนั้น ๆ เช่น ถือกินแต่ผลไม้ ถือกินแต่รากไม้ ถือกินแต่สมุนไพรรวม ถือกินนม ถือกินวันละไม่เกิน ๘ คำ ถือกินตามจันทร์ขึ้นจันทร์แรม ถือเที่ยวหากินตามป่าช้า ถือกินอาหารผสมด้วยมูลโค ปัสสาวะ หรือแม้แต่อุจจาระมนุษย์ เป็นต้น (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๒ : ๓๔)

พิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นศาสนาที่มีพิธีกรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของศาสนา พิธีกรรมที่ใช้ในโอกาสต่าง ๆ และในพิธีต่าง ๆ มีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกอบด้วยหลักปฏิบัติทางศาสนา แบ่งออกเป็น ๔ หมวด ต่อไปนี้

๑. ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะ

กฎสำหรับวรรณะให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดดังนี้

๑.๑ การแต่งงาน ต้องแต่งงานให้ถูกต้องตามโคตรตามตระกูล และไม่แต่งงานกับคนนอกวรรณะ

๑.๒ อาหารการกิน บุคคลในวรรณะต่ำปรุงอาหารให้บุคคลในวรรณะสูงกินไม่ได้ บุคคลต่างวรรณะกันกินร่วมกันไม่ได้

๑.๓ อาชีพ มีอาชีพจัดแบ่งไว้สำหรับบุคคลในวรรณะต่าง ๆ แตกต่างกันว่าบุคคลเกิดในวรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทรต้องประกอบอาชีพใด ใครอยู่ในวรรณะใดต้องประกอบอาชีพอย่างนั้น

๑.๔ เคนสถานที่อยู่ ในกฎเดินทางห้ามชาวฮินดูมีถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่นอกเขตประเทศอินเดียและห้ามเดินเรือในทะเล (แต่ปัจจุบันไม่ถือกันแล้ว)

๒. พิธีสังสการ (พิธีประจำบ้าน)

พิธีสังสการ มีทั้งพิธีกรรมทางศาสนาและสังคัมรวมกัน เพื่อให้บริสุทธิ์แก่บุคคลในวรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ และวรรณะแพศย์เท่านั้น พิธีสังสการมี ๑๒ ประการ ต่อไปนี้

๒.๑ ครรภาชาน พิธีเมื่อแรกตั้งครรรภ์ถัดจากวิวาห์

๒.๒ ปุงสวัน พิธีกระทำเพื่อให้ทารกในครรภ์เป็นเพศชาย

๒.๓ สีมันโดนยัน พิธีตัดผมมารดาเมื่อตั้งครรภ์ได้ ๔ เดือน ๖ เดือน หรือ

๘ เดือน

๒.๔ **ชาตกรรม** พิธีคลอดบุตร เวลาทารกคลอดเอาน้ำผึ้งและน้ำมันเนยแตะ
ลิ้นทารก ๓ ครั้ง

๒.๕ **นามกรรม** พิธีตั้งชื่อเด็ก เมื่อเด็กเกิดได้ ๑๐ วัน ๑๒ วัน หรือ ๑๔ วัน

๒.๖ **นิษกรรมณ** พิธีนำเด็กอายุได้ ๔ เดือน ไปดูดวงอาทิตย์ยามรุ่งอรุณหรือ
ดูดวงจันทร์ในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓

๒.๗ **อันนปราศัน** พิธีป้อนข้าวหรือให้อาหารแข็งแก่เด็ก เมื่อเด็กเริ่มมีฟัน
ระหว่างเด็กมีอายุได้ ๖-๘ เดือน

๒.๘ **จุทากรรม** พิธีโกนผมจุกเมื่อเด็กอายุได้ ๓ ขวบ

๒.๙ **อุปนัยน** พิธีคล้องด้วยสายมงคลศักดิ์สิทธิ์หรือยัชโญปวีต กระทำเมื่อ
ต้นชีวิตการศึกษาของเด็ก ถือเป็นทิวชาติหรือการเกิดครั้งที่ ๒ ของเด็ก ถ้าเด็กเป็นพราหมณ์ทำ
เมื่ออายุ ๕ ขวบ กษัตริย์ ๖ ขวบ แพศย์ ๖ ขวบ แต่เด็กในวรรณะศูทรห้ามเข้าพิธีนี้

๒.๑๐ **เกศานตะ** พิธีตัดผมจุก ผู้เป็นวรรณะพราหมณ์กระทำเมื่ออายุได้ ๑๖
ปี ผู้เป็นวรรณะกษัตริย์กระทำเมื่ออายุได้ ๒๒ ปี ผู้เป็นวรรณะแพศย์กระทำเมื่ออายุได้ ๒๔ ปี

๒.๑๑ **สมาวรรตนะ** พิธีจัดชั้นเมื่อเด็กหนุ่มสำเร็จการศึกษาและเตรียมตัวกลับ
บ้าน

๒.๑๒ **วิวาห์** พิธีแต่งงาน

๓. พิธีศราทธ

ศราทธ เป็นพิธีทำบุญให้มารดาบิดาหรือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วในเดือน ๑๐
ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ ถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ โดยมีลักษณะและขั้นตอนต่อไปนี้

๓.๑ การบูชากระทำด้วยข้าวบิณฑคือก้อนข้าวสุก โดยให้บุตรชายของผู้ตาย
เป็นผู้กระทำพิธีบวงสรวงบูชา เพราะมีความเชื่อว่าบุตรชายช่วยให้ผู้ล่วงลับพ้นจากนรกขุม“ปุตตะ”
โดยกระทำก่อนวันนำศพไปเผาและกระทำตลอดไป ๑๐ วัน หรือ ๑๑ วัน และวันที่ ๑๑ นั้น
เป็นการรวมญาติโดยญาติฝ่ายบิดาและญาติฝ่ายมารดาซึ่งนับขึ้นไป ๓ ชั่วคน และนับลง ๓ ชั่ว
คน เข้าร่วมพิธีด้วย เรียกว่า “สปีณตะ” แปลว่า ร่วมทำพิธีข้าวบิณฑ

๓.๒ การทำบุญอุทิศให้มารดาบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ต้องทำไปเดือนละ
ครั้งเป็นอย่างน้อยตลอดปี (दन्य षोडश, ๒๕๓๙ : ๔๒-๔๓)

๔. พิธีบูชาเทวดา

ชาวฮินดูมีเทพเจ้าเคารพมากมายหลายองค์ ผู้ที่เกิดในวรรณะสูงสมัยก่อนได้บูชา
พระศิวะและพระวิษณุ เป็นต้น เวลาต่อมาเกิดลัทธิอวตารขึ้น มีการบูชาพระกฤษณะรวมขึ้นอีก
แต่บุคคลในวรรณะต่ำถูกกีดกันมิให้ร่วมบูชาเทพเจ้าของบุคคลในวรรณะสูง

ดังนั้น บุคคลในวรรณะต่ำจึงต้องสร้างเทพเจ้าของตนขึ้น เช่น เจ้าแม่กาลี เทพ
ลิง เทพงู เทพเต่า รุกขเทพ เทพเจ้า ลิงคเทพ เป็นต้น
พิธีบูชาเทวดาแตกต่างกันออกไปตามวรรณะ แต่บุคคลในวรรณะสูงมีพิธีในการ
บูชา ดังนี้

๔.๑ สวดมนต์ภาวนา สนามกาย ชำระฟัน และสังเวทเทวดาทุกวันอย่าง
เคร่งครัด

๔.๒ พิธีสมโภช ถวายศีลและวันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจแตกต่างกันออกไปในแต่ละ
นิกายและท้องถิ่น

๔.๓ ไปนมัสการบำเพ็ญบุญกุศลในเทวาลัย เพื่อแสดงความเคารพเทพเจ้าที่
ตนนับถือ (วิทย์ วิทเวทย์ และคณะ, ๒๕๓๒ : ๓๓)

วันสำคัญทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

เดือน ๕

เดือน ๕ นี้ จัดว่าเป็นศักราชใหม่ตามปฏิทินโหราศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์-
ฮินดู ซึ่งตรงกับ วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ และในขณะเดียวกัน วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ นั้นจนกระทั่ง
ถึงขึ้น ๙ ค่ำ จะตรงกับนวราตรี ผู้ที่เคารพบูชาพระแม่อุมาจะทำการบูชาเจ้าแม่ทั้ง ๙ ปาง ใน
แต่ละคืนเมื่อเสร็จแล้วจึงจะบูชาไฟ และเชษฐเด็กหญิงอายุไม่เกิน ๑๐ ขวบ ทั้ง ๙ คน โคนเริ่มตั้ง
แต่ ๒ ขวบเรื่อยไปตามลำดับจนครบ ๙ ปางมาร่วมพิธี ผู้ชุมนุมในงานจะมอบสิ่งของให้แก่เด็ก
ทั้ง ๙ คน

เดือน ๗

วันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๗ เป็นวันบูชาพระวิษณุ มีการอดอาหารและน้ำ ๑ วัน
วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ เป็นวันเริ่มแห่งการเข้าพรรษา นักบวชผู้เป็นสันยาสีจะ
ต้องอยู่ประจำที่ ๔ เดือน เพราะเป็นฤดูฝน นอกจากเดินทางไปไม่สะดวกแล้ว ยังมีแมลงเกิดขึ้น
มากมายอาจเหยียบย่ำสัตว์เหล่านี้ทำให้เป็นบาปติดตัว

เดือน ๘

วันขึ้น ๒ ค่ำ จะมีการแห่รูปพระวิษณุ โดยเฉพาะที่แคว้นอัสสัม มีการฉลองพิธี
นี้อย่างใหญ่โต วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันไหว้ครู

เดือน ๙

วันขึ้น ๕ ค่ำ เรียกวันนาคปฎิบัติ จะทำการบูชาพญานาคด้วยน้ำมัน ถ้างูกิน
ของผู้ใด ผู้นั้นจะไม่ได้รับอันตรายจากงูเป็นเวลา ๑ ปี

วันแรม ๔ ค่ำ เป็นวันบูชาพระพินนาศ ซึ่งต้องอดอาหารตลอดวันจนพิธีเสร็จ และพระจันทร์ปรากฏขึ้นเมื่อใดจึงจะรับประทานอาหารได้

วันแรม ๖ ค่ำ เป็นวันบูชาพระสุริยเทพ ส่วนแรม ๘ ค่ำ บูชาพระกฤษณะด้วยการอดอาหารจนถึงเที่ยงคืนจึงจะรับประทานอาหารได้

เดือน ๑๐

วันขึ้น ๓ ค่ำ เป็นวันสำคัญของพระแม่อุมาและพระศิวะ เชื่อกันว่าสตรีใดเพีญตบะในวันนี้จะได้สามีที่ดีและจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะเป็นวันที่พระแม่อุมาทรงบำเพ็ญตบะวิงวอนขอแต่งงานกับพระศิวะ ได้ตกลงรับสัญญาพร้อมทั้งให้พรสตรีที่บำเพ็ญตบะในวันนี้

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันที่ศาสนิกชนทำพิธีบูชาสักการะดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและจะเชิญพวกสังฆาตีมาฉันอาหารที่บ้าน

เดือน ๑๑

ในเดือนนี้ตลอดวันขึ้น ๑ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๙ ค่ำ เป็นวันนพวราตรี จำมีการทำพิธีบูชาตลอด ๙ วัน เช่นเดียวกับเดือน ๕ ส่วนวันขึ้น ๑๐ ค่ำ เป็นวันบูชาพระแม่อุมา โดยเฉพาะพวกวรรณกะษัตริย์จะต้องบูชาเป็นพิเศษ เชื่อกันว่าใครบูชาพระนางในวันนี้จะได้นับชัยชนะตลอดปี

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ ในตอนกลางคืนพวกพราหมณ์และผู้นับถือศาสนาฮินดู จะบูชาพระวิษณุด้วยสิ่งของสีขาวล้วน

วันแรม ๑๓ ค่ำ เป็นวันที่ผู้นับถือศาสนาทำพิธีบูชาพระแม่ลักษมี พระพินนาศ พระกฤษณะ พระสร้อยดี พระอินทร์ เมื่อบูชาแล้วต้องไปซื้อเสื้อผ้าและของใช้ใหม่ ๆ จะได้เกิดสิริมงคล

วันแรม ๑๔ ค่ำ พวกพราหมณ์จะบูชาพระยายมในตอนกลางคืน มีการจุดประทัดตามไฟเป็นการถวายพระยายาม เมื่อตายไปจะไม่ไปนรกแต่ถ้าหากทำกรรมขนาดลงนรกก็จะมีไฟนำทางอันเป็นผลมาจากการจุดประทัดถวายพระยายมนั่นเอง

อนึ่งในวันนี้เป็นวันเกิดของหนุมาน ซึ่งเชื่อว่าเป็นปางหนึ่งของพระศิวะ

วันแรม ๑๕ ค่ำ เป็นวันบูชาเทพทั้ง ๕ พระองค์ และเป็นวันบูชาพระลักษมี

เดือน ๑๒

วันขึ้น ๑ ค่ำ เป็นถวายอาหารเทพเจ้าทั้งหมด ๕๖ อย่าง

วันขึ้น ๒ ค่ำ เป็นวันที่พี่ชายหรือน้องชายต้องไปกินอาหารบ้านที่สาวหรือน้องสาว และจะต้องนำของขวัญไปให้ด้วย จากนั้นพี่สาวหรือน้องสาว จะเจิมหน้าผากให้เพื่อความ เป็นสิริมงคล

วันขึ้น ๑๒ ค่ำ เป็นวันบูชาพระวามนะ ปางหนึ่งของพระวิษณุ

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันบูชาพระวิษณุ

เดือน ยี่

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันบูชาพระวิษณุ และถวายประทีปแก่เทพเจ้าในเทวาลัย

วันขึ้น ๖ ค่ำ ถึงแรม ๖ ค่ำ รวม ๑๕ วัน เป็นวันพระราชพิธีตรียัมปวาย

เป็นพิธีเริ่มการเพาะปลูก โดยบูชาพระอิศวรและพระนารายณ์

เดือน ๓

วันขึ้น ๕ ค่ำ บูชาพระสุรัสวดีจะทำให้สติปัญญาดีขึ้น นอกจากนี้ ในวันเดียวกัน

ยังบูชาพระกามเทพและพระวิษณุ ประชาชนจะพากันไปล้างบาปที่แม่น้ำ

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันบูชาเทพเจ้า แล้วแต่ใครศรัทธาองค์ใดก็บูชาองค์นั้น

วันแรม ๑๔ ค่ำ เป็นวันศิวราตรี พวกพราหมณ์บูชาพระศิวะตลอด ๒๔ ชั่วโมง

ด้วยการอดอาหารและอดนอน

เดือน ๔

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันเผาของสกปรก

วันแรม ๑ ค่ำ เรียกวันโฮลี มีการเล่นสาดสีใส่กันเพื่อให้เชื้อโรคสิ้นไป วันนี้อาจ

เรียกว่า เป็นวันตรุษของแขก" เป็นวันสนุกสนานของคนทุกวรรณะ โดยเฉพาะพวกวรรณะศูทรถือว่าเป็นวันสำคัญมากในชีวิตของพวกเขา

วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ถือว่าเป็นวันสิ้นปีของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู (วนิดา

ข้าเขียว, ๒๕๔๑ : ๗๐-๗๓)

หลักปฏิบัติแห่งการดำเนินชีวิต

พวกที่นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีวิถีในการดำเนินชีวิตเรียก "อาศรม ๔"

ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พราหมณ์และคัมภีร์อรัณยกะ โดยพราหมณ์อาจารย์ได้กำหนดหลักเกณฑ์อายุเฉลี่ยของคนไว้ ๑๐๐ ปี แล้วแบ่งเป็น ๔ ตอน ๆ ละ ๒๕ ปี อาศรม ๔ นี้ จะมีความสำคัญต่อชนชั้น ๓ วรรณะ ไม่ได้กำหนดไว้สำหรับวรรณะศูทร ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้คือ

อาศรมที่ ๑ พรหมจรรย์ศรม (อายุตั้งแต่ ๘-๒๕ ปี) ผู้เข้าสู่อาศรมเรียกว่า

"พรหมจรรย์" เด็กชายในตระกูลกษัตริย์ พราหมณ์ และไวศยะหรือแพศย์ที่อายุครบ ๘ ขวบ จะต้องเข้าพิธีอุปนัยัน ซึ่งพิธีดังกล่าวนี้ก็คือการคล้องสายมงคลศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า "สายรุร่า หรือ ยัชโญปวีต" ผู้ที่อยู่ในช่วงนี้ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนวิชาการตามวรรณะของตน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับทางเพศ ไม่คบหาสมคมกับเพศตรงข้าม เมื่อสำเร็จการศึกษาต้องตัดผมและมอบสิ่งตอบแทนแก่ครู อาจารย์จึงอำลากลับบ้าน

อาศรมที่ ๒ คฤหัสถ์ (อายุ ๒๕-๕๐ ปี) ในวัยนี้ต้องทำงานอาชีพเลี้ยง

ครอบครัว

อาศรมที่ ๓ วานปรตดาศรม (อายุ ๕๐-๗๕ ปี) ในวัยนี้จะต้องใช้ชีวิตเพื่อ
บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมในขณะที่เป็นฆราวาส แต่ถ้าต้องการแสวงหาความสงบในป่าต้องใช้
ชีวิตแบบวานปรตต์ คือปฏิบัติธรรมในป่าและสั่งสอนผู้คน

อาศรมที่ ๔ สัมณัสตดาศรม (อายุ ๗๕ ปี ขึ้นไป) เป็นระยะสุดท้ายของชีวิตของ
บุคคลที่เห็นว่าอายุมากแล้ว และมีความต้องการออกจากครอบครัวไปอยู่ป่าเพื่อปฏิบัติธรรมขั้นสูง
สุดเพื่อความหลุดพ้นและไม่ต้องการกลับมาใช้ชีวิตแบบทางโลกจะต้องปฏิบัติตาม "จตุรมารค" คือ
กรรมมารค (กรรมโยคะ) ชยามมารค (ชยาน) ภักติมารค (ภักติโยคะ) และราชมารค (ราชโยคะ)

กรรมมารค (กรรมโยคะ) เป็นคำสอนที่ให้บุคคลประกอบกรรมดีเพื่อหลุดพ้นจาก
การเวียนว่ายตายเกิด กรรมดีนี้ต้องเป็นกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้ที่ถูกต้อง (ชยาน) และ
ความภักดีต่อพระเจ้า (ภักดี) ด้วยความบริสุทธิ์ใจ กรรมที่เกิดขึ้นจึงจะเป็นเหตุแห่งความสุข แต่
กรรมใดที่กระทำโดยปราศจากชยานและภักดี กรรมนั้นย่อมเป็นเหตุแห่งความเสื่อมทั้งชาตินี้และ
ชาติหน้า

ชยามมารค (ชยานโยคะ) ทางแห่งความรู้ที่ถูกต้อง ความรู้ในที่นี้หมายถึงความ
รู้ในเรื่องของพรหมจรรย์และการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความเป็นพรหมจรรย์ เช่น การอดอาหาร การ
ทำสมาธิ และการระงับจิต

ภักติมารค (ภักติโยคะ) หมายถึง ความจงรักภักดี หรือตั้งใจรับใช้กรรมด้วย
ความมั่นใจการปฏิบัติหน้าที่ต่องานที่ตนรับผิดชอบซึ่งหนทางไปสู่พระภควาน

ราชมารค (ราชโยคะ) เป็นการปฏิบัติฝึกทางกายและจิต จนถึงขั้นสามารถ
บังคับจิตให้อยู่ในอำนาจโดยการบำเพ็ญโยคะ (วนิดา ข้าเขียว, ๒๕๔๑ : ๖๒-๖๓)

จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

คัมภีร์สำคัญนอกจากพระเวทแล้วยังมีคัมภีร์อุปนิษัทซึ่งแสดงให้เห็นการค้นหา
ความจริงสูงสุดในศาสนาว่าเป็นอย่างไร เพราะเบื้องหน้าในเรื่องการเน้นหนักในพิธีกรรม ต่อมา
จึงได้มีการรจนาคัมภีร์ภควัทคีตาขึ้นมาอีก เพื่อเป็นอรรถอธิบายคำสอนในคัมภีร์อุปนิษัท ซึ่งมี
หลักว่าการบรรลุถึงโมกษะ คือความหลุดพ้น ย่อมเป็นไปได้โดยอาศัยการปฏิบัติไปสู่จิตที่บริสุทธิ์
ความบริสุทธิ์แห่งแห่งจิตย่อมนำไปสู่เขตแดนแห่งญาณ คือ โมกษะนั้นเอง

เนื่องจากเชื่อว่ามีความจริง "อันติมะ" (Ultimate Truth) อยู่เพียงอย่างเดียว
ในสากลโลก เรียกว่า พรหมณ์ เป็นพระเจ้าอันสูงสุด เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในภาวะ เป็นสิ่งแท้จริงสูง

ง
เพื่อ
งใช้

สุดเป็นตัวตนที่เที่ยง (อัตตา) ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่มีรูปร่าง ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีที่สุด ดำรงอยู่ตลอดกาลมีอยู่ในทุกสิ่ง ปรากฏอยู่ในทุกสิ่ง โดยที่ทุกสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่เกิดจากพรหมมันหรือมาจากพรหมมันแต่ว่าพรหมมันเองไม่มีเหตุเป็นสิ่งที่อยู่ได้ด้วยตนเอง ซึ่งมีคำกล่าวแสดงลักษณะของพรหมมันอยู่ ๓ คำคือ สัต จิต อานันตะ

ของ
สูง
คือ

สัต หมายถึง ความมีอยู่ของพรหมมัน คือแสดงให้เห็นว่าพรหมมันเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง มีอยู่นิรันดร และเป็นอมตะ

จาก
และ
แต่
ละ

จิต หมายถึง คำอธิบายลักษณะของพรหมมันว่ามีอยู่ในลักษณะเป็นจิตบริสุทธิ์
อานันตะ หมายถึง แสดงคุณลักษณะของจิตบริสุทธิ์หรือสัมปชัญญะบริสุทธิ์ว่ามีสภาพเป็นความสุขหรือความบันเทิงสูงสุด ที่เรียกว่า "นิรามิสสุข"

ร่วม
วร
วย

การปฏิบัติจึงมุ่งที่จะให้เข้าถึงพรหมมัน และในการที่เข้าถึงพรหมมันได้นั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องสามารถปฏิบัติเพื่อเข้าถึงอาตมันในตัวเองเสียก่อนซึ่งอาตมันนี้เป็นส่วนหนึ่งของปรมาตมันทั้งหมดในภควัทคีตาแสดงทางเพื่อบรรลุโมกษะ ๓ ทาง คือ (๑) ชญาณโยคะบรรลุได้ด้วยความรู้ (๒) กรรมโยคะบรรลุได้ด้วยการปฏิบัติหน้าที่และ (๓) ภักดีโยคะบรรลุได้ด้วยศรัทธามอบตนแด่พระเจ้า

ข้อแตกต่างของปรมาตมันกับชีวาตมัน คือปรมาตมันไม่ได้ถูกจำกัดด้วยสิ่งใด แต่ชีวาตมันถูกจำกัดด้วยร่างกาย เพราะความเชื่อว่าการกรรมคืออำนาจของพระเจ้า ชีวตในโลกนี้จึงมีการเวียนว่ายตายเกิดหลายครั้ง การกระทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ความภักดีมอบตนต่อพระเจ้าและศึกษาเข้าใจพระเวทอย่างถูกต้องมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความเป็นเอกภาพกับพระเจ้า (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๗๔-๗๕)

มี
ไร

นิกายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ว

ในตอนเริ่มต้นของยุคพราหมณ์-ฮินดู คนอินเดียนับถือเทพเจ้าสามองค์นี้เท่าเทียมกัน เพราะแต่ละองค์ก็มีหน้าที่ต่าง ๆ กัน แต่ต่อมาความนับถือดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป กระทั่งแตกออกเป็นนิกายก็เป็นธรรมชาติของศาสนาที่ต้องแตกออกเป็นนิกายต่าง ๆ

สาเหตุที่ทำให้ศาสนาแตกแยกออกเป็นนิกายมี ๓ ประการ คือ

๑. มนุษย์มีสติปัญญาไม่เท่ากัน บางคนมีปัญญามาก บางคนมีปัญญาน้อย พวกปัญญามากสามารถเข้าใจโลกและชีวิตตามสภาพที่เป็นจริง ความเชื่อและความนับถือจึงเป็นไปในลักษณะมีเหตุมีผล เนื่องจากได้ใช้สติปัญญาไตร่ตรองอย่างถ่วงถ่วงแล้ว ส่วนพวกปัญญาน้อย ความเชื่อ และความนับถือจะออกมาในลักษณะหลงไหล งามาย ไร้เหตุผล ดังนี้เป็นต้น

๒. มนุษย์มีความคิดเห็นแตกแยกกัน เมื่อมนุษย์มีสติปัญญาไม่เท่ากัน ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่ความคิดเห็นจะต้องแตกแยกกัน ด้วยว่าความคิดเห็นของมนุษย์ย่อมขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาของตน และเมื่อความคิดเห็นแตกแยกกัน การนับถือศาสนาจึงอยู่คนละระดับ แม้จะเป็นศาสนาเดียวกันก็ตาม จึงเป็นเหตุให้เกิดนิกายต่าง ๆ ขึ้น

๓. เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องเห็นแก่ตัว เห็นแก่ญาติพี่น้องและพวกพ้อง ทั้งนี้เพราะมนุษย์ยังเป็นผู้ที่มีกิเลส และตราบไถที่มนุษย์มีกิเลส ธรรมชาติดังกล่าวย่อมไม่สามารถแยกออกไปจากตัวมนุษย์ได้ ดังนั้นจึงทำให้ศาสนาแตกออกเป็นนิกายตามความเชื่อถือของแต่ละกลุ่มแต่ละพวก

จากสาเหตุ ๓ ประการนี้ เมื่อเวลาผ่านไปคนอินเดียที่เคยนับถือเทพเจ้าสามองค์พร้อม ๆ กัน บ้างพวกก็มีแนวโน้มศรัทธาเลื่อมใสในพระอิศวรมาก ก็นับถือพระอิศวรมากกว่า พระพรหมและพระวิษณุ พวกนับถือพระวิษณุก็ยกย่องพระอิศวรน้อยลง จึงมีการแบ่งนิกายของศาสนาออกเป็นนิกายใหญ่ ๒ นิกาย คือ

๑. นิกายไศวะ (Saivism) นับถือพระอิศวรหรือพระศิวะ ว่าเป็นเทพสูงสุดกว่าเทพเจ้าอื่น ๆ หน้าที่การสร้างโลกซึ่งเคยเป็นของพระพรหมก็ยกให้พระศิวะไป

พระศิวะเป็นเทพที่ประชาชนนิยมมากที่สุด ตามความนึกคิดของผู้ที่นับถือเห็นว่าพระศิวะเป็นเทพที่ดุร้าย มีใจคอขุ่นเคียวชอบแต่จะทำลาย ทำให้เกิดโรคภัยระบาดขึ้น ทำให้เกิดพายุใหญ่ รูปพระศิวะมักทำเป็นตัวปีศาจร้ายดื้อตรีสุล มีพวกลูกประจำค้ำคองคอบ มเหสีของพระศิวะ คือพระปารพตี หรือ พระคума ก็มีลักษณะน่ากลัว แต่งตัวสกปรกรุงรัง มีหลายชื่อเช่น กาลี ทูรคา จันตี ไกรวี เป็นต้น มีพระโอรส ๒ องค์คือ พระพิฆเนศ และพระชัณฑกุมาร

ผู้นับถือนิกายไศวะมีความเชื่อว่า ไม้เทพองค์ใดยิ่งใหญ่เท่าพระศิวะ และเนื่องจากพระองค์เป็นเทพที่ดุร้าย จึงเป็นที่ยำเกรงของคนทั่วไป พระศิวะมีพระวรกายสีแดงเป็นรูปคนอีกแบบหนึ่งเป็นรูปอวัยวะเพศชายเรียกว่า "ศิวลึงค์" อันเป็นสัญลักษณ์แสดงกำเนิดของโลกและมวลมนุษย์ ต้นไม้ประจำพระองค์คือ "มะตูม" และด้วยเหตุที่พระองค์มีโคเป็นพาหนะ ผู้นับถือนิกายนี้ จึงนับถือวัวว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และไม่บริโภคเนื้อวัว

มรรควิธีที่สามารถนำไปสู่ภาวะของนิกายไศวะประกอบไปด้วยองค์ ๕ ดังนี้

๑) มีความรู้เกี่ยวกับพระศิวะ

โดย
เป็น
โดย

เป็น
กับ
รับ

ทั้ง
ร
ระ

ม

ก

ง

า

า

า

๒) มีความภักดีต่อพระศิวะ

๓) บำเพ็ญสมาธิโดยระลึกถึงพระศิวะ

๔) มีจิตมุ่งมั่นต่อพระศิวะ

๕) บูชาพระศิวะ (दन्ये शिवयोगे, ๒๕๓๙: ๒๘)

๒. นิกายไวษณพ (Vaishnavism) นับถือพระวิษณุหรือพระนารายณ์ ยกย่องว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด หน้าที่การสร้างโลกซึ่งเคยเป็นของพระพรหมก็ยกให้พระนารายณ์ไป

พระนารายณ์มี ๔ กร มีวิมานแก้วมณีชื่อไวถูณรู มีพระยาครุฑเป็นพาหนะ ดันไม้ประจำพระองค์คือ ดุลลิต (กะเพรา) การที่คนนับถือเทพเจ้าองค์นี้เพราะเชื่อว่าพระองค์มีฤทธิ์อำนาจที่จะเสด็จลงมามนุษย์ได้เป็นคราว ๆ ที่เรียกว่านารายณ์อวตาร ๒๔ ครั้ง เพื่อช่วยมนุษย์ในคราวทุกข์เข็ญนิกายนี้เคารพบูชาพระนารายณ์รวมทั้งหนุมาน และพระพุทธรูปเจ้าโดยอ้างว่าเป็นพระอวตารปางที่ ๙ ของพระนารายณ์ นิกายไวษณพไม่เน้นพิธีกรรมเรียกตนเองว่าศาสนาฮินดูเทพเจ้าต่าง ๆ และถือคตินิยมสร้างเทวรูปไว้บูชาแบบพหุนิยม

นอกจากนิกายใหญ่ ๒ นิกายนี้แล้วยังมีนิกายย่อยลงมาน้อยถึง ๕๗ นิกาย ซึ่งเป็นนิกายทางรอดพ้นโดยอาศัยความช่วยเหลือจากเทวดาและลัทธิพิธีอันเป็นเฉพาะของตน เหตุนี้จึงทำให้เกิดการบูชาเทวดาขึ้น และเนื่องจากยุคนั้นเทวดามากมายจำนวนเทวดาที่บูชาจำสุดจะพรรณนาได้ นอกจากนี้การที่คนวรรณะต่ำไม่ได้รับอนุญาตให้นับถือเทวดาของคนวรรณะสูง จึงพากันสร้างเทวดาของตนขึ้นบูชาตามลำพัง จึงเกิดเทวดาขึ้นมากมาย เช่น เทวดาประจำเทวาลัย เทวดาประจำหมู่บ้าน เทวดาประจำครอบครัว ศาลพระภูมิ ฯลฯ นอกจากนี้คนชั้นต่ำยังนับถือเทพที่เป็นสัตว์ เช่น เทพลิง เทพงู เทพช้าง เทพประจำต้นไม้ (รุกขเทพ) เจ้าแม่กาสิ ตลอดจนเทพกำหนดเพศ เช่น ลึงคเทพ นินผา ฯลฯ

การบูชาเทพเหล่านี้บางครั้งก็แสดงให้เห็นภาพของความน่าเกลียดน่ากลัว เช่น การทำร้ายสัตว์ หรือทำร้ายตนเอง บางครั้งก็แสดงถึงความลามกอนาจาร เช่น การเสพเมถุน เป็นต้น

ในบรรดานิกายย่อยทั้ง ๕๗ นิกายนั้น ใคร่ขอกล่าวถึงสัก ๒ นิกาย เพราะเป็นนิกายที่มีคนนับถือค่อนข้างมาก เช่น กัน คือ นิกายศักติ และนิกายตันตระ ดังนี้

๑) นิกายศักติ (Saktism) เป็นนิกายที่นับถือพระเทวี หรือพระชายาของมหาเทพ เช่น พระสร้อยดี พระลักษมี และพระอุมา ซึ่งชายาของมหาเทพเหล่านี้ถือว่าเป็นผู้ทรงกำลังหรืออำนาจของเทพสามีไว้ จึงเรียกว่า "ศักติ"

การนับถือเทวดาผู้หญิงโดยเชื่อว่าเป็นอำนาจราชศักดิ์ของเทพสามีนั้นมีหลักอยู่ว่าพระพรหม พระนารายณ์และพระศิวะนั้นมนุษย์เข้าถึงได้แสนยาก ถ้าหวังจะทำให้สำเร็จสมความปรารถนาต้องอาศัยบูชาศักติ คือพระชายาของพระองค์

๒) นิภายตันตระ เกิดจากการนับถือศักดิ์ การบูชาศักดิ์ตามแบบของตันตระจะต้องทำพิธีไปตามสภาพอย่างหนึ่งและทำพิธีอย่างใดอย่างหนึ่งให้ศักดิ์และเทพผู้สวามีพอพระทัย นั่นคือการพรรณนาคุณแห่งความเสนาหา และความรักระหว่างเทพและชายา และลงท้ายด้วยการประกอบเมณฑ

นิภายตันตระมีการทำพิธีที่ถือเป็นจุดสุดยอดของลัทธิตันตระ ซึ่งผู้กระทำพิธีทำตามกฎ ๕ อย่าง เรียกว่า "ปัญจมการ" แปลว่า ส่วนพิเศษขึ้นต้นด้วยอักษร ม. ทั้ง ๕ คือ

๑. มัตยะ หรือ มัชชะ คือน้ำเมา หมายความว่าต้องดื่มน้ำเมาให้เมาจนถึงที่สุด
๒. มางสา เนื้อสด หมายความว่าต้องบริโภคเนื้อสดผสมกับน้ำเมา
๓. มนตรา สารยามนนต์บทใดบทหนึ่งเร่งเร้าให้เกิดความกำหนัด
๔. มุทรา ลีลาด้วยท่าช่วยวน เร่งเร้าให้เกิดความกำหนัด
๕. ไมถุน หรือ เมณฑ ประกอบเมณฑ

พิธีนี้เป็นพวกศักดิ์ซ้ายที่เรียกว่า "วามจารี" ทำกันในเวลากลางคืน ผู้เข้าพิธีนี้หญิงชายมาประชุมกันต่อหน้าศักดิ์แล้วปฏิบัติตามกฎ ๕ ข้อ ดังกล่าวข้างต้น

เหตุที่ต้องทำลามกอนาจารเช่นนี้ พวกนิภายตันตระได้ให้คำอธิบายว่ามนุษย์มีราคะ โทสะ โมหะ อันเป็นกิเลสหลักอยู่ในตัว หากตัวการดับกิเลสเหล่านี้ก็ต้องประพฤติอย่างนี้ให้เต็มที่ แล้วความเบื่อก่อนจะเกิดขึ้น เข้าทำนองหนามยอกเอาหนามบ่งนั่นเอง (สุจิตรา อ่อนค้อม, ๒๕๔๑ : ๓๙-๔๒)

สัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ใช้เครื่องหมายอักษรเทวนาครีเขียนว่า "โอม" หมายถึงเทพเจ้าทั้ง ๓ คือ "อู" อักษร ได้แก่พระวิษณุหรือพระนารายณ์ "อะ" อักษร หมายถึง พระศิวะหรือพระอิศวร "มะ" อักษร หมายถึง พระพรหม เรียกว่า "ตรีมูรติ"

เนื่องจากฮินดูเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม สัญลักษณ์ในศาสนาจึงเป็นการสื่อถึงเทพเจ้าต่าง ๆ ในศาสนาฮินดู นอกจากจะทำสัญลักษณ์ดังกล่าวแล้ว ยังนิยมสร้างสัญลักษณ์เครื่องหมายไว้หน้าผาก หรือส่วนอื่นของร่างกาย ศาสนิกนิกายไวชณวะ ซึ่งนับถือพระวิษณุหรือนารายณ์ว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุดจะทำเครื่องหมายเป็นตัวอักษรโอมไว้บนหน้าผาก เหนือระหว่างคิ้ว ในนิกายศิวะที่นับถือพระอิศวรเป็นใหญ่ ทำเครื่องหมายเป็นเส้นนอน ๓ เส้น ข้อนกันไว้บนหน้าผาก (-) เครื่องหมายนั้นทำด้วยกระแจะจันทร์บ้าง ผงหรือขี้เถ้าวิเศษบ้าง สีขาวบ้าง สีแดงบ้าง เรียกว่าสีหาลันทน์ แปลว่า ที่นั่งของสีหะ คือ มหาเทพที่ตนนับถือ

ตรีมูรติ

ตรีมูรติสัญลักษณ์สูงสุด หมายถึง มหาเทพ ๓ องค์ คือ ๑. พระพรหม
๒. พระนารายณ์ ๓. พระศิวะ มีความเป็นเอกภาพ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีการแบ่งนิกาย
ใหญ่ ๆ ออกเป็น ๓ นิกาย ตามความเคารพนับถือในเทพแต่ละองค์ นิกายใดนับถือเทพองค์ใดก็
ยกย่อง เทพองค์นั้นว่าสูงสุด ต่อมาเพื่อเป็นการขจัดความแตกแยกในการยกย่องเทพ นักปรัชญา
ชาวฮินดูจึงกำหนดนับถือเทพเจ้า ๓ องค์ ว่าเป็นใหญ่สูงสุด เรียกว่า "ตรีมูรติ"

๑. พระพรหม เป็นเทพเจ้าแห่งผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก
๒. พระศิวะ เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลายและเทพเจ้าแห่งการฟ้อนรำ
๓. พระวิษณุหรือพระนารายณ์ เป็นเทพเจ้าผู้รักษาและคุ้มครองโลกให้เป็นสุข

เทพและเทพีที่สำคัญในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

๑. พระพรหม

พระพรหม มีตำนานหลายอย่าง บางกล่าวว่าพระพรหมเกิดขึ้นมาเอง บ้างกล่าว
ว่าพระพรหมเกิดจากดอกบัว อย่างไรก็ตามพระพรหมตามที่พวกนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้าใจ
คือเทพที่มีรูปกายสี่แดง มี ๔ พักตร์ มี ๔ กร แต่บางตำราว่ามี ๘ กร พาหนะคือหงส์ มี
มเหสี คือ พระนางสุรัสวดี พระพรหมเป็นเทพผู้ใจดี พวกพราหมณ์ในรุ่นแรกเชื่อว่าพระพรหม
เป็นผู้สร้างโลก

๒. พระศิวะ (พระอิศวร)

พระอิศวร เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลาย สถิต ณ เขาไกรลาส มีมเหสีชื่อพระ
อุมา มีโอรส ๒ องค์ คือ พระพิฆเนศ และพระขันธกุมาร มีโคหนที่เป็นพาหนะ มีศิวลึงค์เป็น
เครื่องหมายของพลังแห่งการสร้างสวรรค์ มีตรีศูลเป็นอาวุธ

พระศิวะมีรูปกายขาว บางตำราก็อวามีพระเนตรดวงที่ ๓ ที่กลางพระนลาฏ เชื่อ
ว่ากันว่าถ้าพระศิวะสัมผัสพระเนตรดวงที่ ๓ นี้เมื่อไรจะเกิดไฟไหม้ล้างโลก ทรงคล้องพระศอด้วยงู
บนพระเศียรมีจันทร์เสี้ยวประดับ ปางปราบมารนิยมทำเป็นรูป ๔ กร นุ่งห่มหนังสัตว์ ยืนบนตัว
มารในตำนานภูราช

พวกที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่ เรียก "ไศวนิกาย" ทุก ๆ ปีทางอินเดียภาคใต้
นิยมจัดพิธีบูชาครั้งยิ่งใหญ่เรียกว่า "พิธีมหาศิวาราตรี"

พวกไศวนิกายนิยมบูชาศิวลึงค์ นิยมเขียนหน้าผากด้วยขี้เถ้าของขี้วัวเป็นเส้น
และมีจุดดิลก ๑ แบบ คือ

- เขียนเส้นหน้าผาก ๒ ซีด แต้มดิลกข้างใต้

- เขียนรูปสามเหลี่ยม

- เขียนเส้น ๓ ชิด ด้านดิลกตรงกลาง

- เขียนพระจันทร์ครึ่งซีก ด้านดิลกตรงกลาง

๓. พระวิษณุ (พระนารายณ์)

พระวิษณุเป็นเทพเจ้าแห่งการรักษาและคุ้มครองโลก จะนั้นเมื่อใดก็ตามโลกเกิดยุคเข็ญ พระนารายณ์จึงต้องอวตารลงมาปราบซึ่งเชื่อกันว่าอวตารมาทั้งหมด ๙ ครั้งแล้ว และจะเสด็จมาอีกในอนาคตจึงเรียกว่า นารายณ์ ๑๐ ปาง มีดังนี้คือ

๑) อวตารเป็นปลา	เรียกว่า	มัตสยาวตาร
๒) อวตารเป็นเต่า	เรียกว่า	ภัจฉปาวตาร
๓) อวตารเป็นหมู	เรียกว่า	วราหาวตาร
๔) อวตารเป็นครึ่งคนครึ่งสิงห์	เรียกว่า	นรสิงหาวตาร
๕) อวตารเป็นคนแคระเตี้ย	เรียกว่า	วามนาวตาร
๖) อวตารรามสูร	เรียกว่า	ปรศุรามาวตาร
๗) อวตารพระราม	เรียกว่า	รามาวตาร
๘) อวตารพระกฤษณะ	เรียกว่า	กฤษณาวตาร
๙) อวตารพระพุทธเจ้า	เรียกว่า	พุทธาวตาร
๑๐) อวตารนรุษีม้าขาว	เรียกว่า	กัลกียาวตาร (ซึ่งจะมาในอนาคต)

๔. พระพิฆเนศ

เทพเจ้าแห่งความสำเร็จ เป็นโอรสของพระศิวะและพระแม่อุมา ในคัมภีร์ปุราณะกล่าวว่าพระแม่อุมาทรงสร้างพระพิฆเนศจากโคลนของพระนาง เพื่อทำหน้าที่อารักขาขณะพระนางทรงสนาน พระศิวะไม่ทราบเรื่องนี้ เมื่อมาพบพระแม่อุมาจึงถูกขัดขวาง ด้วยความกริ้วจึงตัดเศียรพระพิฆเนศด้วยจักร พระแม่อุมาทรงเสียพระทัยมาก พระศิวะจึงชุบชีวิตให้ใหม่โดยใช้หัวช้าง เพราะเป็นสัตว์ตัวแรกที่หาได้ ดังนั้นพระพิฆเนศจึงมีเศียรเป็นช้าง

พระพิฆเนศมีพระกายสีแดง มีงาช้างเดียว มีสี่กร อวูธมีสังข์ จักร คทา และดอกบัว

๕. พระขันธกุมาร

เทพเจ้าผู้เป็นโอรสของพระศิวะและพระแม่อุมา เป็นน้องของพระพิฆเนศ เชื่อกันว่ามีฤทธิ์มาก สามารถปราบอสูรร้ายชื่อตารกาสูร ซึ่งบำเพ็ญภาวนาจนมีฤทธิ์มากมาย จึงได้แกะกะระวานพวกเทวดา พระขันธกุมารจึงปราบอสูรร้ายนี้จนแพ้ราบคาบ

๖. พระสร้อยศวดี

เป็นมเหสีของพระพรหม มีพระโอรสองค์งามสี่ชาวผุดผ่อง ประดับอาภรณ์ด้วยเพชร มีสี่กร แต่ละกรถือพิณ คนโทน้ำ คัมภีร์ ลูกประคำ มีนกงูเป็นพาหนะ เชื่อกันว่าเทพีนี้เป็นเทพีแห่งการศึกษาเล่าเรียน และเป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปศาสตร์ทั้งปวง

๗. พระแม่อุมาเทวีหรือพระปารวดี

เป็นมเหสีของพระอิศวร เป็นธิดาของพระหิมวัตซึ่งเป็นเทพแห่งภูเขาหิมาลักษณ์กับพระนางเมณฑกา พระแม่อุมาเทวีทรงมี ๓ ภาค

ภาค ๑ เป็นมเหสีผู้ซื่อสัตย์มีร่างกายงดงาม

ภาค ๒ เป็นพระนางทศคา เจ้าแม่แห่งสงคราม มี ๑๐ กร ทรงอาวุธ ธนู ศร จักร งู โล่ห์ ดาบ หอก ขวาน ลูกตุ้ม กระดิ่ง ทรงประทับนั่งบนหลังเสือ

ภาค ๓ เป็นเจ้าแม่ภาลี มีพระวรกายดำ มี ๔ กร ถือดาบ และเคียวระฆฆุชย์ แล็บพระชีวหา สวมพวงมาลัยที่ร้อยด้วยกระโหลกศีรษะมนุษย์ ที่เอวห้อยแขนมนุษย์ ชอบเครื่องสังเวทประเภทเลือด และ ชีวิตสัตว์ ทุกปีของฤดูใบไม้ร่วงชาวฮินดูในเบงกอลจะทำพิธีสังเวทบูชา เรียกว่า "ทศคาบูชา".

๘. พระลักษมีเทวี

เป็นมเหสีของพระนารายณ์ เป็นเทพีแห่งโชคลาภ ความมั่งคั่ง ความงามและความเมตตาปราณีพระลักษมีเทวีเป็นธิดาของฤาษีฤคฤคกับนางชยาตี มีพระวรกายสีทองงดงามมาก จลองพระองค์สีเหลืองประทับยืนบนดอกบัว

๙. พระแม่คงคา

เป็นธิดาของพระหิมวัตกับนางเมณฑกา เป็นเชษฐภคินีของพระอุมา และเป็นมเหสีของพระศิวะเช่นเดียวกัน พระคงคาเป็นเทวีที่มีพระวรกายขาวมี ๓ เคียว ๖ กร แต่เดิมอยู่บนสวรรค์ ต่อมาพระศิวะได้โปรดให้พระแม่คงคาเสด็จมาสู่มนุษย์โลกเกิดเป็นแม่น้ำ ๗ สาย

ชาวฮินดูเชื่อว่าแม่พระคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถปลดปล่อยวิญญาณที่มีบาปให้พ้นทุกข์ไปสวรรค์ได้ แม่น้ำคงคาจึงเป็นที่หึงซาศพและถ้ำกระดูกของคนตาย ทุก ๑๒ ปีจะมีการจัดงานเฉลิมฉลองครั้งใหญ่ยาวนานถึง ๓ เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์

บทที่ ๑๐
ศาสนาสิกข์

ประวัติศาสนาและศาสดา

คำว่า "สิกข์" มีรากศัพท์เดิมมาจากคำว่า "สิข" เป็นภาษาปัญจาบซึ่งเป็นภาษาดั้งเดิมของศาสนาตรงกับคำในภาษาบาลีว่า "สิข" หรือสันสกฤตว่า "ศิษย์" หมายถึงลูกศิษย์หรือสาวก ดังนั้นชาวสิกข์ทุกคนจึงเป็นศิษย์ของคุรุหรือคุรุ และการเข้าถึงหลักการของศาสนาจะต้องผ่านทางคุรุหรือคุรุ ซึ่งสืบต่อกันมา ๑๐ ท่าน คุรุนานักเป็นศาสดาคนแรกและคุรุโควินทสิงห์เป็นคนที่ ๑๐ ซึ่งถือกันว่าเป็นศาสดาสุดท้ายต่อจากนี้ไปไม่มีอีกแล้ว แต่ให้ปฏิบัติตามคัมภีร์ครันตซาฮิบ แต่บางนิกายยังนิยมว่ามีคุรุสืบต่อกันมาอีกจนถึงปัจจุบัน

อนึ่ง คำว่า "คุรุ" ของสิกข์นี้แตกต่างจากความหมายทั่วไป กล่าวคือไม่ได้มีความหมายแคบเพียงแค່ผู้สอนศาสนาเท่านั้น ศูนย์เผยแพร่ศาสนาสิกข์ (Sikh Religion, 1990 : 7) "แสงแห่งดวงธรรมอันศักดิ์สิทธิ์" ซึ่งหมายถึงความคุรุผู้สอนเปิดแสงสว่างให้เกิดวิญญานของชนที่มีดมัว (วินิตา ขำเขียว, ๒๕๔๑ : ๑๙๓)

น่านักผู้ให้กำเนิด

ผู้ให้กำเนิดศาสนานี้ ชื่อ นานัก (ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๑๒-๒๐๔๑) ที่หมู่บ้านเล็กแห่งหนึ่งชื่อ ทัลวันดี (Talvandi) เดี่ยวนี้เรียกว่า นานักนคร ตามชื่อของนานัก ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองลาฮอร์ (Lahore) อันเป็นเมืองหลวงของแคว้นปัญจาบ ประมาณ ๓๐ ไมล์ หมู่บ้านตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำราวี (Ravi) นักรบกรีกผู้ยกเข้ามาตีชนพูทวีป เรียกแม่น้ำว่า ไฮดาสพิส (Hydaspes) ขณะนี้อยู่ในประเทศปากีสถาน

นานักเป็นคนจน ตระกูลเป็นฮินดู อยู่ในวรรณะพราหมณ์ บิดาทำงานเป็นคนรับใช้อยู่กับเจ้าเมือง มารดาเป็นนักศาสนาที่เคร่งครัด

เมื่ออายุ ๗ ปี พ่อแม่ให้นำส่งเข้าศึกษาในโรงเรียน นานักแสดงปัญญาความสามารถได้ตามความรู้เรื่องพระเจ้าต่อครูบาอาจารย์ มีความรู้แตกฉานในคัมภีร์พระเวท ตั้งแต่อายุน้อย อายุ ๙ ปี นานักปรารถนาเรียนรู้ความเป็นมาของศาสนา และเทพเจ้าของเพื่อบ้าน จึงศึกษาภาษาเปอร์เซีย (อิหร่าน) เพื่อเรียนรู้ลัทธิของศาสดาไซโรัสเตอร์ (Zoroaster) ผู้ตั้งลัทธิปาร์ซี (Parsi) ผลแห่งการศึกษา นานักสามารถได้เทียบหลักศาสนากับคณาจารย์เก่า ๆ ได้ตั้งแต่เป็นเด็ก คัมภีร์ในศาสนาสิกข์ที่เรียกว่าครันท์ (Granth) ได้หลายหลักมาจากคัมภีร์ของศาสดาจารย์ไซโรัสเตอร์ และที่ยังจารึกเป็นอักษรเปอร์เซียอยู่ก็มี ชาวสิกข์เชื่อว่า นานักศาสดาของตน สามารถสั่งสอนคนได้ตั้งแต่อายุ ๙ ขวบ

นานักเป็นคนชอบเปรียบเทียบ และแก้ไขคำสอนให้เหมาะสมกับสมัย ตามปกติ ชาวแคว้นปัญจาปชอบการกีฬา ทำร่างกายให้แข็งแรง ควรแก่การเป็นนักรบและการงานของบ้านเมือง บางพวกชอบฝึกหัดการค้าขาย แต่นานักมุ่งหน้าแต่การศึกษาหาความรู้ทางศาสนา เพื่อให้หลักศาสนาแก้ไขชุมชนนุมนอย่างเดียว พวกญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ พวกกันเป็นกำลังช่วยนานักให้เป็นคนสำคัญของบ้านเมือง คราวหนึ่งทางบ้านเมืองเสนอตำแหน่งราชการชั้นสูงให้แต่นานักปฏิเสธ อ้างว่าตนเองไม่ต้องการความรุ่งโรจน์ทางราชการ

เมื่อนานักอายุได้ ๑๕ ปี พอสมควร แต่งงานกับหญิงตระกูลดีคนหนึ่งในหมู่บ้านเดียวกัน ชื่อ "สุลักษณี" นานักอยู่ครองเรือนร่วมสุขรวมทุกข์กับภรรยาเป็นเวลาหลายปี มีบุตรด้วยกัน ๒ คน คือ "ศรีจันทร์" และ "ลักษมีทาส" ครั้งต่อมานานักเห็นว่าชีวิตการครองเรือนนั้นมีความสุขน้อย ประารถนาถึงการออกแสวงหาทางสงบ แต่นานักไม่ละทิ้งครอบครัว เป็นเพียงนานักได้ออกจาริกแสวงบุญตามสถานที่ต่าง ๆ ตามประเพณีของพราหมณ์ในสมัยนั้น (दन्यไชยโยธา, ๒๕๓๙ : ๒๘๙)

ปรากฏการณ์ครั้งแรก

วันหนึ่งขณะนั่งสงบอยู่ในป่า นานักได้รับปรากฏการณ์ทางใจครั้งแรกเสมือนการได้ดื่มน้ำอมฤตด้วยหนึ่งจากผู้ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ศักดิ์สิทธิ์แจ้งแก่นานักว่า "เราจะขอยู่กับเจ้า เราจะทำให้เจ้ามีความสุขสงบ และจะทำทุกคนที่นับถือเราในเจ้า มีความสุขไปด้วย เจ้าจงออกจากที่แห่งนี้เป็นไป จงไปข้างหน้า นึกถึงเราส่งสอนคนทั้งหลาย เช่นเดียวกับที่เจ้ากระทำอยู่ จงทำโลกให้สะอาด ระลึกถึงการท่องบ่นนามของเรา ไว้เป็นนิมิต จงเป็นผู้มีเมตตา เป็นผู้สะอาด นุชาและกระทำใจให้เป็นสมาธิ ต่อไปนี้เจ้าจงเป็นครู (ครู) ของคนทั้งหลาย" (เสฐียร พันธงชัย, ๒๕๕๒ : ๑๙๑-๑๙๒)

นานักโสมนัสกับปรากฏการณ์นั้นอยู่ ๓ วัน แล้วเดินทางออกจากปากลับบ้านเดินของตน ลงมือแจกทานแก่คนจน ให้อาและช่วยรักษาพยาบาลแก่คนเจ็บไข้เป็นปฐมกิจ ครุณานักจึงถือเพศเป็นนักพรต เดินทางท่องเที่ยวไปเพื่อประกาศหลักคำสอนใหม่ในนามแห่งพระเจ้า ถึงแม่ครุณานักได้ครองเพศเป็นนักพรตแล้วก็ตาม แต่กระนั้นท่านก็ยังอยู่ร่วมกับครอบครัวต่อไป และประกาศหลักคำสอนกระทั่งวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของครุณานักได้ถึง ก่อนที่สิ้นชีวิตนั้น ครุณานักได้แต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งศาสดาแทนท่าน ทั้งที่ท่านมีบุตรชาย ๒ คน แต่ท่านไม่ได้แต่งตั้งให้เป็นศาสดา เหตุผลเป็นเพราะว่าบุตรชายของท่านไม่อาจทำหน้าที่ของศาสนาได้ดีเท่าศิษย์คนโปรดของท่านคนหนึ่งชื่อ "โกลาห์นา" เป็นศิษย์ผู้ตั้งใจบำเพ็ญหน้าที่อันเหมาะสมเมื่อโกลาห์นาได้แต่งตั้งเป็นศาสดาแล้วก็มีนามใหม่ว่า "คุรุอังกัท" ครุณานักสิ้นชีพเมื่อปี ค.ศ. ๑๕๓๙ ณ เมืองกัตระปุระ ดินแดนของรัฐปัญจาป

ศาสดาของศาสนาสิกข์

หลังจากครุณานักได้มรณภาพไปแล้ว สาวกของท่านทำหน้าที่ประกาศคำสอนต่อไป และได้มีศาสดาต่อมาอีก ๙ องค์ ดังต่อไปนี้

ศาสดาหรือครูองค์ที่ ๒ คือ ครูอังคัท (ค.ศ. ๑๕๓๙-๑๕๕๒)

ศาสดาหรือครูองค์ที่ ๓ คือ ครูอมรทาส (ค.ศ. ๑๕๕๒-๑๕๗๔)

ศาสดาหรือครูองค์ที่ ๔ คือ ครูรามทาส (ค.ศ. ๑๕๗๔-๑๕๘๑)

ศาสดาหรือครูองค์ที่ ๕ คือ ครูอรชุน (ค.ศ. ๑๕๘๑-๑๖๐๖)

ศาสดาหรือครูองค์ที่ ๖ คือ ครูหริโควินท์ (ค.ศ. ๑๖๐๖-๑๖๕๕)

ศาสดาหรือครูองค์ที่ ๗ คือ ครูหริโร (ค.ศ. ๑๖๕๕-๑๖๖๑)

ศาสดาหรือครูองค์ที่ ๘ คือ ครูหริกฤษณะ (ค.ศ. ๑๖๖๑-๑๖๖๔)

ศาสดาหรือครูองค์ที่ ๙ คือ ครูเตมพหตุร์ (ค.ศ. ๑๖๖๔-๑๖๗๕)

ศาสดาหรือครูองค์ที่ ๑๐ คือ ครูโควินทสิงห์ (ค.ศ. ๑๖๗๕-๑๗๐๘) ผู้ได้รับการขนานนามว่า "นักบุญผู้เป็นทหาร" ท่านได้รับหน้าที่เป็นศาสดาในขณะที่ชาวสิกข์เกิดความปั่นป่วนวุ่นวาย เพราะถูกมุสลิมเบียดเบียน กลัวภัยจนไม่กล้าแสดงตนเป็นศาสนิกแห่งศาสนาสิกข์ ท่านทำให้ศาสนาสิกข์แข็งแกร่งขึ้นด้วยการปลุกใจสานุศิษย์ทั้งหลายให้เป็นนักรบต่อต้านพระเจ้ากรพรรดิเอารังซีบ ท่านได้ตั้งศูนย์กลางเผยแผ่ศาสนาของตนขึ้นที่เมืองธากาหรือดักกา และรัฐอัสดัม ประกาศว่าทุกคนควรเป็นนักรบต่อสู้ศัตรู เพื่อจรรโลงชาติและศาสนาของตน สิกข์ทุกคนต้องเป็นคนกล้าหาญโดยให้ทานว่า "สิงห์" ซึ่งหมายถึง ความกล้าหาญท่านเป็นผู้เริ่มลัทธิแบบศีลจุ่มขึ้นในศาสนาสิกข์ ท่านประกอบพิธีให้ผู้เข้ามาเป็นสานุศิษย์ด้วยวิธีประพรมน้ำมนต์และให้ดื่มน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีดาบแช่ไว้ เพื่อเป็นเครื่องหมายว่า ผู้ดื่มน้ำต้องเป็นผู้กล้าหาญพร้อมที่จะออกกรบเพื่อจรรโลงชาติและศาสนา น้ำดื่มน้ำนี้เรียกว่า "น้ำอมฤต" (Baptism)

เมื่อดื่มน้ำอมฤตแล้ว ครูก็ให้ศีล ๒๑ ข้อ ซึ่งเป็นศีลประจำชีวิตของศิษย์ทุกคน ดังนี้

๑. นับถือศาสดาทุกองค์เป็นบิดาและถือว่าตนเป็นบุตรแห่งศาสดานั้น
๒. นับถือเมืองปาฏลีบุตรและกานันทปุระว่าเป็นบุรณียสถานที่สุดดีของ

ศาสดา

๓. เลิกถือชั้นวรรณะ
๔. ห้ามทะเลาะวิวาทระหว่างศิษย์ด้วยกัน
๕. พยายามพลีชีพในสนามรบ
๖. บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๓ ประการต่อไปนี้
 - ๖.๑ พระเจ้าเป็นสัจจะ เป็นศรี และเป็นอภาละ

๖.๒ ศาสนาในวาทแห่งครูทั้งหลาย

๖.๓ ความบริสุทธิ์

๗. มี "ก" ๕ ประการไว้ปฏิบัติตลอดชีวิต คือ

๗.๑ เกศ คือ ไว้ผมยาว เพราะผมยาวเป็นการแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์ของ
นักบุญทั้งหลาย

๗.๒ กังมา คือ หวี ชาวสิกข์ทุกคนจะต้องมีหวีเพื่อทำความสะอาด

๗.๓ กขา คือ กางเกงใน ชาวสิกข์จะต้องนุ่งกางเกงในเพื่อแสดงถึงความ
สามารถในการบังคับจิตใจ

๗.๔ กรา คือ ประเพณีการใส่กำไลเหล็กเพื่อแสดงถึงความเข้มแข็ง และการ
อุทิศตนให้แก่พระเจ้า

๗.๕ กฤปาน (กีร์บัน) คือ ชาวสิกข์ทุกคนต้องมีดาบเพื่อป้องกันตนเอง และเป็น
สัญลักษณ์ที่แสดงถึงอำนาจต่อมามากมายหลัง เมื่ออังกฤษปกครองอินเดียได้ออกกฎหมายห้ามพก
อาวุธชาวสิกข์จึงไม่พกดาบใหญ่ บางคนอาจทำเป็นเล่มเล็ก ๆ ติดตัวและบางคนได้ยกเลิกในข้อนี้
ไปแล้ว

๘. เว้นจากพูดเท็จ

๙. เว้นจากโลก โกรธ และนับถือภรรยาผู้อื่นเสมอด้วยมารดาของตน

๑๐. ไม่เกี่ยวข้องกับผู้ที่เป็นปฏิปักษ์ของศาสนาสิกข์

๑๑. ไม่คบผู้ที่ไม่ส่งเสริมการรบ

๑๒. ห้ามใช้สีแดง

๑๓. ให้ใช้คำว่า "สิงห์" ต่อท้ายตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

๑๔. ห้ามเปลือยศีรษะนอกจากเวลาอาบน้ำ

๑๕. ไม่เล่นการพนัน

๑๖. ห้ามตัดหรือโกนผม หนวด และเครา

๑๗. ห้ามเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้เบียดเบียนชาติและศาสนา

๑๘. ให้ถือว่ากรรชี่ม้า ฟันดาบ และมวยปล้ำเป็นกิจที่ต้องทำอยู่เป็นนิจ

๑๙. ให้ถือว่าเกิดมาเพื่อทำให้ผู้ที่มีความทุกข์ให้มีสุขและทำความเจริญให้แก่ชาติ

และศาสนา

๒๐. เว้นจากความหุนหราฟุ่มเฟือยที่ไร้สาระ

๒๑. ให้ถือว่าการคบพระเจ้าเป็นอกาละ และสักกามบูชาผู้เป็นแขกเป็นกิจที่ควร

กระทำเป็นประจำ (दनियं चयिथरा, ๒๕๓๙ : ๒๙๑-๒๙๓)

คัมภีร์ของศาสนาสิกข์

คัมภีร์ของศาสนาสิกข์เรียกว่า “ครันตชาฮิป” แปลว่า “พระคัมภีร์” ส่วนใหญ่ บรรจุคำสวดมนต์สรรเสริญพระเจ้า มีพระเจ้าเพียงองค์เดียว คือ สัจจะ พระผู้สร้าง พระองค์ ปราศจากความกลัว ความเคียดแค้น เป็นอมฤต ไม่เกิด มีขึ้นตัวพระองค์เอง เป็นผู้ยิ่งใหญ่ทรง โอมอารี พระผู้เป็นสัจจะมีอยู่แล้ว

คัมภีร์ครันตสาหิพนี้ แบ่งออกเป็นหนังสือ ๒ เล่ม ดังนี้

๑. *อาทิกรันถ์* เป็นคัมภีร์แรกรวบรวมโดยคุรุอรชุน หรืออารยันเทพท่านได้เก็บ คำสอนของท่านคุรุนานัก โดยวาทของศาสดาอื่น ๆ บทสวดและคำสอนของนักพรตอื่นพร้อมทั้ง วาณี (คำภาษิต) ของภคัต คือ ปราชญ์ผู้มีความภักดียิ่งยวดต่อลัทธินี้อีก ๑๑ ท่าน และคำภาษิต ของภคัตผู้มีอาชีพประจำสกุล

๒. *ทสมครันถ์* เป็นคัมภีร์ของศาสดาคุรุโควินทสิงห์ ได้รวบรวมคำสอนของตนเอง และคำสอนของคุรุเตมบาฮูรที่ เป็นบิดา คัมภีร์นี้ถูกรวบรวมขึ้นมาหลังคัมภีร์แรกประมาณ ๑๐๐ ปี แล้วนำมารวมเป็นครันตชาฮิปอันสมบูรณ์ ประดิษฐานไว้ในสุวรรณวิหารที่เมืองอมฤต สระ (Amritsar) แคว้นปัญจาบ

คัมภีร์ครันตชาฮิปนี้ส่วนใหญ่เป็นคำร้อยกรองสั้น ๆ มีประมาณ ๕,๘๙๔ โสลก ภาษาที่ใช้มี ประมาณ ๖ ภาษา แต่ภาษาที่ใช้เป็นหลัก คือ ภาษาปัญจาบี่ ซึ่งเป็นภาษาประจำ แคว้นปัญจาบอันเป็นที่เกิดศาสนาสิกข์

อย่างไรก็ตาม การที่จะเข้าใจคัมภีร์ครันตชาฮิปได้อย่างด่องแท้นั้น จำเป็นต้อง เข้าใจบทสวดและการปฏิบัติตามคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์อาทิกรันถ์ ในตอนที่เรียกว่า “ยาป ชาฮิป” (Jap) หรือ “ยัปยี่ชาฮิป” (Japji) ซึ่งเป็นบทแรกในคัมภีร์ครันตชาฮิปที่แสดงให้เห็นถึงการ ก้าวไปสู่สุขอันริ้นนดรที่ชาวสิกข์ต้องสวดทุกเช้า

ยาป ชาฮิป มี ๓๘ บท (หรือเรียกว่า เปารี) สาระสำคัญของทั้ง ๓๘ บทนี้ รวมอยู่ในมูลมันตระซึ่งอธิบายถึงลักษณะของพระเจ้าที่เรียกว่ากาลปुरुช และผู้ที่สามารถสำรวม ใจเพ่งต่ออากาลปुरुชเราจะได้เข้าร่วมในพระเจ้านั้น ดังนั้น สิกข์ที่ดีต้องบริกรรมมูลมันตระแล้ว ปฏิบัติดังต่อไปนี้คือ

๑. เลือกสถานที่สะอาดและสงบ
๒. ชำระร่างกายให้สะอาด
๓. ไม่พูดเพ้อเจ้อ และคิดถึงเรื่องอื่นใด
๔. ต้องเข้าบทบริกรรม
๕. ทำใจให้เป็นสมาธิ
๖. ต้องปฏิบัติสม่ำเสมอ

๗. เลือกเวลาที่ดีที่สุด (วาณิดา ขำเขียว, ๒๕๔๑ : ๒๐๐)

สรุป : คัมภีร์บันทึกคำสอนของครูที่สำคัญในหลักการใหญ่ ๔ ประการ คือ

๑. เรื่องความสามัคคี
๒. เรื่องความเสมอภาค
๓. เรื่องความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า
๔. เรื่องความจงรักภักดีต่อครูทั้ง ๑๐

นักบวชในศาสนาสิกข์

ศาสนาสิกข์เป็นศาสนาที่ไม่มีนักบวชหรือพระแม้ว่าจะมีวัดก็ตาม ท่านครูอมรดาสได้ประกาศให้มีวัดสิกข์ทุกหมู่บ้านที่มีศาสนิกชนของสิกข์ และได้กำหนดเขตการเผยแพร่ศาสนาสิกข์ในอินเดียออกเป็น ๒๒ เขต แต่ละเขตมีสิกข์ผู้มีศรัทธาอย่างแท้จริงหนึ่งคนเป็นผู้รับผิดชอบในเขตนั้น ๆ

ผู้ทำหน้าที่สอนศาสนาสิกข์ไม่มีเครื่องแบบ แม้นักบุญผู้หลุดพ้นก็มีได้ถือกฎแห่งพรหมจรรย์ในวัดสิกข์ ใครก็สามารถทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ ผู้คงแก่เรียนในคัมภีร์ก็เป็นผู้อ่านคัมภีร์เท่านั้น ส่วนผู้ร้องเพลงสวดก็มีได้ถือว่าเป็นพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติกิจทางศาสนาเรียกว่าผู้ทำงานซึ่งทำด้วยความสมัครใจ ผู้หญิงในศาสนาสิกข์จึงทำงานศาสนาได้เท่าเทียมผู้ชายและอาจมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาได้ทุกอย่าง เช่น พิธีปฏิญาณตนเป็นสิกข์ พิธีแต่งงาน พิธีศพ เป็นต้น สำหรับการอ่านคัมภีร์ทางศาสนาถือว่าเป็นหน้าที่ปกติของทุกคน

หลักคำสอนสำคัญ

เนื่องจากศาสนาสิกข์สอนว่าครูคือศาสดาที่ศิษย์เชื่อฟังและมอบถวายชีวิตและศาสดาได้ถือศิษย์ทุกคนคือบุตร ดังนั้นการเชื่อฟังศาสดาจึงถือว่าสำคัญที่สุด ดังคำกล่าวไว้ในบทสวดว่า "เมื่ออยู่ในคำแนะนำของครูก็ได้ยินเสียงของพระเจ้าเมื่ออยู่ในคำแนะนำของครูก็ได้ปัญญา เมื่ออยู่ในคำแนะนำของครูมนุษย์ก็เรียนรู้ว่าพระเจ้ามีอยู่ในทุกแห่ง ครูเป็นพระศิวะ ครูเป็นพระวิษณุ และพระพรหม ครูเป็นพระนางปารวดีและสรัสวดี ในประตูของพระเจ้านั้นมีบีมูยามัดตั้งหลายพันองค์ มีพระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะตั้งหลาย ๆ พันองค์ แต่มีพระเจ้าที่เหนือเทพเจ้าทั้งหลายอยู่เพียงองค์เดียวเท่านั้น ซึ่งปราศจากความกลัว และปราศจากความเป็นศัตรูพระองค์ทรงเป็นอชาตะผู้ไม่เกิด ทรงเป็นอมตะ คือผู้ไม่ตาย และทรงเป็นสยัมภู คือเป็นเองโดยไม่มีผู้ใดสร้าง" ดังนี้

เนื่องจากศาสนาสิกข์ตั้งขึ้นมาเพื่อจะรวบรวมศาสนิกจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

และศาสนิกจากศาสนาอิสลามเข้าด้วยกัน จึงได้นำหลักธรรมบางอย่างมาจากศาสนาพระมหามุฮัมมัด-ฮินดูและหลักธรรมบางอย่างจากศาสนาอิสลาม กับมีบทบัญญัติธรรมและระเบียบวินัยของตนเพิ่มเข้ามาอีกอย่าง จึงทำให้มีลักษณะแตกต่างจากศาสนาทั้งสอง คัมภีร์ของศาสนาเรียกคัมภีร์คอราน์ ชาฮิป คุณานักศาสนาดวงค์แรกได้ประพันธ์ทสวดและคำสอนเป็นบทแรก แสดงถึงการที่จะบรรลุความสุขนิรันดรว่ามี ๕ ชั้น คือ

๑. ธรรมชั้นที่	หมวดแห่งธรรมคือหน้าที่ความยุติธรรม
๒. ชฎาณชั้นที่	หมวดแห่งปัญญา
๓. สรรณชั้นที่	หมวดแห่งความหรรษา (มหาปิติ)
๔. กรัมชั้นที่	หมวดแห่งกำลังจิตไม่หวั่นกลัว
๕. สัจชั้นที่	หมวดแห่งความจริง คือ ความเป็นเอกภาพกับพระเจ้า

การปฏิบัติดำเนินไปตามชั้นต่าง ๆ ดังนี้ คือ เมื่อผู้ปฏิบัติหน้าที่อย่างยุติธรรม ด้วยความรู้เป็นเครื่องประดับเพื่อกิจกรรมมีผลอันยิ่งใหญ่จิตวิญญาณจะผ่านเข้าสู่ภูมิแห่งความชื่นชมหรรษาร่างกายมีแต่ความสะอาดและความสงบ ในขั้นต่อมาภิบรรลุมิแห่งอำนาจ มีความงามเป็นนิรันดร ปราศจากความหวาดกลัวต่อฤดู หุดจากวงเวียนการเกิด และกายตาย และในที่สุดก็บรรลุกาลละปुरुชในเรื่องพระเจ้าศาสนาสิกข์สอนว่า "(อกาลละปुरुช) พระเจ้าได้ทรงมีอยู่ในการเริ่มต้นได้ ทรงมีอยู่ในสมัยแรกเริ่มเดิมที บัดนี้พระองค์ทรงมีอยู่ และจะทรงมีอยู่ต่อไปด้วย เพราะในโองการของพระองค์รูปกายจึงถูกสร้างขึ้นมา โองการของพระองค์เราไม่สามารถพรรณนาได้หมดสิ้น เพราะโองการของพระองค์วิญญาณจึงเข้าไปสิ่งอยู่ในร่างกาย เพราะโองการของพระองค์มนุษย์ จึงได้รับความยิ่งใหญ่ มนุษย์ทั้งปวงล้วนแต่ต้องขึ้นอยู่กับคำสั่งของพระองค์ทั้งสิ้น ไม่มียกเว้นใครเลย"

ในเรื่องการสร้างโลก ศาสนาสิกข์ สอนว่า เดิมทีเด็ยมีแต่อกาลปुरुช คือ พระเจ้า ต่อมาก็มีหมอกก๊าซหมุ่นเวียนอยู่เป็นเวลาล้านโกฏปี จึงได้เกิดมีแผ่นดิน ดวงดาว น้ำ อากาศ ฯลฯ แล้วก็มีสิ่งมีชีวิตอุบัติขึ้นถึง ๘,๕๐๐,๐๐๐ ชนิด มนุษย์มีฐานะสูงสุด เพราะมีโอกาสบำเพ็ญความดี

ในเรื่องการเกิดใหม่ ศาสนาสิกข์สอนว่า วิญญาณเป็นอมตะ วิญญาณนั้นได้พัฒนาขึ้นตามลำดับถ้าผู้ต้องการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ จำต้องชำระกิเลสให้หมด ถ้าไม่ต้องการตายหรือเกิดอีกยิ่งใหญกว่าความอดทน ไม่มีความสุขใดจะยิ่งใหญ่มากกว่าความสันโดษ ไม่มีความสุขใดจะยิ่งใหญ่มากกว่าความโลก ไม่มีบุญใดจะยิ่งใหญ่มากกว่าความกรุณา ไม่มีอาวุธใดจะมีอำนาจยิ่งกว่าการให้อภัย คนหว่านพืชเช่นใด ก็เก็บเกี่ยวพืชเช่นนั้น ถ้าเขาหว่านความทุกข์ ความทุกข์ก็จะเป็นผล เก็บเกี่ยวของเขา ถ้าคนหว่านยาพิษ เขาก็ไม่อาจหวังอาหารทิพย์ได้เลย (เดือน คำตี,

ศาสนาสิกข์สอนว่า ผู้ที่สำรวมใจ พึ่งต่อออกกาลปุรุช อันเป็นบรมสัจจะอยู่
เนื่องนิจ สามารถเข้าอยู่ในอกาลปุรุชนั้น หมายความว่าร่วมเป็นเอกภาพ

- นาม คุณลักษณะข้อนี้ หมายถึงอกรรมนาม คือ นามที่มีได้เกิดขึ้นเพราะ
กรรมไม่ตกอยู่ในอำนาจของกรรม หากแต่เป็นเกียรตินาม เพียงเป็นชื่อที่ระบุขึ้น เพื่อเป็นเกียรติ
เพราะอาศัยคุณลักษณะที่กล่าวแล้ว พุดได้อีกอย่างหนึ่งว่านามธรรม

- กรตา หรือ กัตตา หมายถึงเท่ากับผู้สร้าง คือเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง ศาสนา
สิกข์สอนว่า การที่เราอาศัยโลกอยู่ ควรนึกถึงผู้สร้างโลกให้เราอาศัยบ้าง และควรระลึกไว้เสมอ
ว่า สิ่งใดที่มีขึ้นได้ โดยไม่มีผู้กระทำ ไม่มีผู้สร้างไม่ได้

- ปุรุช หมายถึงเป็นภาวะพิเศษ สามารถแทรกซึมอยู่ได้ในสิ่งทั้งปวงที่ทรง
สร้าง

- นิรภย หมายถึงอกาลปุรุช ไม่กลัวใคร ไม่ทำให้ใครกลัว ไม่เป็นศัตรูกับ
ใคร ไม่มีใครเป็นศัตรู

- นิรเวร หมายถึงปราศจากเวร ปราศจากศัตรู อันได้แก่ลักษณะของผู้มี
เมตตาความรักและความเมตตา

- อกาล หมายถึงไม่อยู่ภายใต้กำหนดแต่กาลเวลา คือความเป็นนิรันดร
ไม่มีเกิด ไม่มีเบื้องตน ไม่มีที่สุด จึงเป็นนิรันดร

- อมูรติ หมายถึงความไม่มีรูป มีแต่นาม คล้ายนิพพาน ของพระพุทธศาสนา

- อหูนี หรือ อโยนี ไม่มีกำเนิด มีการไม่เกี่ยวข้องอยู่กับเหตุ เมื่อไม่มีเหตุย่อม
ไม่มีผล เมื่อไม่มีเกิด ย่อมไม่มีตาย เป็นอมตะ

- แสภาง คำนี้ แยกเป็น ๒ ศัพท์ คือ แส และ ภาง แส คือ แสง ในภาษา
ปัญจาบี ตรงกับ สวภาย ในภาษาสันสกฤต และสย ในภาษาบาลี แปลว่า "ตนเองของตน"
หรือ "ด้วยตนเอง" ส่วน ภาง เพี้ยนมาจากคำว่า ภา ที่ แปลว่า "แสง" ดังนั้น แสภาง จึงหมาย
ถึง ผู้มีแสงสว่าง หรือ ผู้เป็นที่ตั้งแห่งแสงสว่างในตัวเอง

- คุรุปรสาทิ หมายถึง เป็นผู้ให้การศึกษา เมื่อเป็นผู้ให้การศึกษา ก็เท่ากับเป็น
ครู คุณลักษณะของความเป็นครู คือ ความเป็นผู้มีกฤณา มุทิตา และอุเบกขา

สิกข์ที่ดี เมื่อบริกรรม มุลมันตระ ปฏิบัติตนให้เข้าถึง อกาลปุรุช

๑. เลือกสถานที่สะอาดและสงบ

๒. ขำระร่างกายให้หมดจดบริสุทธิ์

๓. ไม่พูดไม่คำนึงถึงเรื่องอื่นใด

๔. ต้องเข้าใจบทบริกรรม และเชื่อมั่น ต้องมีปัญญา มีศรัทธาให้ได้สัดส่วนกัน

ในขณะบริกรรม

๕. ต้องตั้งใจให้เป็นสมาธิ

๖. ต้องปฏิบัติเป็นนิจ

๗. ต้องเลือกเวลาบริกรรมให้ดีที่สุด (ประมาณยามสุดท้ายแห่งราตรีระหว่าง ๓ ถึง ๖ นาฬิกา)

ข้างต้นนี้ เป็นกิจที่พึงบำเพ็ญให้บริบูรณ์ ต่อไปเป็นกิจที่ต้องพยายามละเว้น คือ อย่ายากินเกินหิว อย่ายากลับเกินง่วง ไม่เกียจคร้าน ไม่ฟุ้งซ่านและอย่ายากลับน้อยเกินไป (เสฐียร พันธรังษี, ๒๕๔๒ : ๒๐๕-๒๐๖)

อาจสรุปได้ว่าหลักธรรมของศาสนาสิกข์มี ๔ ประการ คือ

๑. สามัคคี คือความกลมเกลียวไม่ขัดแย้งกัน กลุ่มชนใดที่มีความขัดแย้งแย่งดีกันจะเสียประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายแพ้ซึ่งเสียประโยชน์อย่างไร้เกียรติ และฝ่ายชนะแม้จะได้รับประโยชน์ แต่ก็รับความเสียหายเช่นกันอันเป็นความเสียหายอย่างมีเกียรติ สังคมที่ดีต้องสามารถประนีประนอมกันได้

๒. เสมอภาค คือ แหล่งกำเนิดของพลัง สังคมใดก็ตามที่ไม่มี การแบ่งเพศและชั้นวรรณะคนในสังคมนั้นจะช่วยกันสรรสร้างสังคมจนบรรลุถึงความเจริญงอกงาม นัยตรงข้าม การแบ่งชั้นวรรณะเป็นการทอนกำลังของตนลงไป

๓. ศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นในพระเจ้า ผู้เป็นเอกเอนกการจะทำให้บุคคลมีความกล้าหาญ อดทน และวิริยะอุตสาหะ เมื่อทำสิ่งใดก็จะสำเร็จลุล่วงด้วยดี

๔. ความรัก คือ พลังที่ประสานให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุข แต่ความโกรธ ความเกลียด เป็นพลังบ่อนทำลายสังคมทำให้เกิดทุกข์โทษ ในกลุ่มชนนั้น ๆ

หลักธรรมทั้ง ๔ ประการ ตามที่กล่าวมานี้ จะช่วยให้บุคคลบรรลุถึงทางแห่งความรอด และในขณะที่เดียวกันจะต้องหลีกเลี่ยงความชั่วให้ห่างไกล ความชั่วที่ทำให้เกิดโทษเกิดบาป มี ๕ อย่าง คือ

๑. ตัณหา คือความอยาก อันเป็นกิเลสอันเนื่องในสันดานของมนุษย์ทุกคน

๒. ความโกรธ เป็นบ่อเกิดแห่งการทะเลาะวิวาท

๓. ความโลภ คือความอยากได้เงินทองทรัพย์สินต่าง ๆ

๔. ความหลง คือ ความไม่รู้จริงและเชื่อในสิ่งผิด ๆ เพราะไม่ใช้ปัญญาใคร่ครวญ

๕. อหังการ เป็นกิเลสที่ชั่วร้ายที่สุด เพราะทำให้เกิดความอิจฉาริษยา ความ

จองหอง อดดี ยกตนข่มท่าน ทำให้เกิดความแยกแยะสามัคคี (วนิดา ข้าเขียว, ๒๕๔๑ : ๒๐๒)

จริยธรรมของศาสนาสิกข์

ศาสนาสิกข์มีคำสอนปรากฏตามคัมภีร์คินดซาฮิป ซึ่งท่านครูทั้งหลายประกาศไว้เกี่ยวกับจริยธรรม อันเป็นเครื่องยังสังคมให้กลมเกลียว ยังประเทศชาติให้มั่นคงอยู่ได้ และยังจิตใจของผู้ปฏิบัติให้บรรลุถึงสุดท้ายได้ดังนี้

เกี่ยวกับพระเจ้า

"รูปทั้งหลายปรากฏขึ้นตามคำสั่งของพระเจ้า (อกาลปุรุษ) สิ่งมีชีวิตทั้งหลายอุบัติมาตามคำสั่งของพระองค์ บุตรธิดาจะรู้ถึงกำเนิดบิดามารดาได้อย่างไร โลกทั้งหมดร้อยไว้ด้วยเส้นด้าย คือคำสั่งสอนของพระเจ้า"

"มนุษย์ทั้งหลายมีพระบิดาองค์เดียว เราทั้งหลายเป็นบุตรของพระองค์ ดังนั้นเราจึงเป็นพี่น้องกัน"

"พระเจ้าผู้สร้างโลก (อกาลปุรุษ) สิ่งสถิตอยู่ในสิ่งทั้งหลายที่พระองค์ทรงสร้าง และสิ่งทั้งหลายอยู่ในพระองค์"

"พระอันเหล่านี้ได้ทรงสร้างแสงสว่างเป็นครั้งแรก สัตว์ทั้งหลายนั้นอุบัติมาเพราะศักดิ์ของพระองค์ สิ่งที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น เกิดมาแต่แสงสว่างนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงไม่มีใครสูงไม่มีใครต่ำ ใครจะไม่ตามถึงวรรณะและกำเนิดของท่าน ท่านจงแสวงหาความจริงซึ่งพระเจ้าแสดงแก่ท่าน วรรณะและกำเนิดของท่าน เป็นไปตามจารีตของท่านเอง"

"อย่าให้ใครถือตัว เพราะวรรณะของตน ผู้ซึ่งรู้จักพรหมนั้นและเป็นพรหมณ์อย่าถือตัวเพราะวรรณะ ความถือตัวเช่นนี้ เป็นบ่อเกิดแห่งความชั่ว ฯลฯ"

"คนทั้งหลาย บ้างก็เป็น อุทาสี บ้างก็เป็น สันยาसी บ้างก็เป็น โยคี บ้างก็เป็น พรหมจारी บ้างก็เป็น ยติ บ้างก็เป็น สินธุ บางคนเป็น ตูรกี ฯลฯ บางคนเป็นอิมามซาฟี จงถือว่าคนทั้งหลายเป็นวรรณะเดียวกันหมด กรต และ กรีม (อกาลปุรุษ) เป็นพระเจ้าองค์เดียวกัน พระองค์เป็นผู้เผื่อแผ่ประทานภัยอย่างเข้าใจผิดเพราะความสงสัย และอย่าเชื่อว่ามีพระเจ้าองค์ที่สอง คนทั้งหลายจงปฏิบัติแต่พระองค์ผู้เดียว คนทั้งหลายย่อมมีพระเจ้าแต่องค์เดียว ท่านจงรู้ไว้ซึ่งรูปเดียว และวิญญาณเดียนว"

เกี่ยวกับบัญญัติ (หลักปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน)

๑. ตื่นนอนแต่เช้าก่อนรุ่งอรุณ
๒. บริกรรมภาวนา เพื่อชำระจิตใจให้สะอาด
๓. ทำการงานอาชีพที่บริสุทธิ์
๔. แบ่งรายได้ ๑๐ ส่วนอุทิศการกุศล
๕. ละเว้นการพนัน ยาเสพติด และประพฤติดมิดในกาม

นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตามหลัก "๕ ก"

- เกศ การไม่ตัดผม
- กังมา หวีขนาดเล็ก
- กฉา กางเกงขาสั้น (กางเกงใน)
- กรา กำไลมือทำด้วยเหล็ก
- กฤปาน ดาบ

ปฏิบัติตามเครื่องนำชีวิตอันเป็นวินัยสำคัญซึ่งมีดังนี้ คือ

- ไม่ตัดผม
- ไม่เสพยาเสพติดทุกชนิด
- ไม่กินสัตว์ที่ฆ่าอย่างไม่ถูกสุขลักษณะ
- ไม่เป็นชู้กับใครแม้แต่ในความฝัน แต่มีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครองของตนเอง
- ชาวสิกข์ทุกคนต้องตื่นแต่เช้าตรู่ เพื่ออาบน้ำและสวดมนต์
- ชาวสิกข์จะไม่แต่งงานกับพวกนักสูบบุหรี่ หรือบุคคลที่ฆ่าที่น้องของตนเอง

หรือบุคคลที่เป็นสายเลือดของพลีธี จันทร ดีมัล และรามไร หรือบุคคลที่เอาใจออกห่างจากคำสอนของคุรุนานัก

- ชาวสิกข์จะต้องฝึกอาวุธอยู่เสมอ
- ชาวสิกข์จะต้องให้ความช่วยเหลือคนยากจน

ข้อห้าม

ศาสนาสิกข์มีบทบัญญัติอันเป็นข้อห้ามที่สำคัญ ๔ ข้อ เรียกว่า จตุศีล คือ

๑. ห้ามตัดผมหรือขลิบหนวด
๒. ยาเสพติดทุกชนิด เช่น สุรา บุหรี่
๓. การผิดประเวณี
๔. การรับประทานเนื้อสัตว์ที่ถูกฆ่าด้วยวิธี "กุททา" คือถูกฆ่าในพิธีกรรม

จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาสิกข์

คำสอนของศาสนาสิกข์ เน้นการปฏิบัติเพื่อมุ่งส่งพระเจ้าองค์เดียวที่สูงที่สุด คือ "องค์กาลปुरुช" โดยมุ่งหมายว่า ถ้าไม่ต้องการตายก็ต้องทำให้ไม่เกิด และการทำให้ไม่เกิดก็คือการทำตัวอยู่กับพระเจ้า โดยทำจิตใจของตนให้สงบแล้ว ศาสดาได้บรรยายคุณลักษณะขององค์กาลปुरुชไว้อย่างลึกซึ้งในพระคัมภีร์อาทิกรันตะ ในปฐมบทของพระคัมภีร์ เรียกว่า มูลมันตระ หรือข้อมูลแห่งมนต์อันประเสริฐ ซึ่งมีเพียง ๑๒ คำเท่านั้น คำอธิบายของแต่ละคน คำที่กล่าวถึงพระเจ้าคือ อกาลปुरुชนั้น ใครกำหนดให้เป็นที่สุดไม่ได้ ยิ่งค้นก็ยิ่งพบความหมายอันล้ำเลิศ คุรุเป็นศิษย์และสิกข์ปฏิบัติตามถ้อยคำของคุรุยอมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคุรุ

“อากาลปุรุษ” นั้น อันบุคคลย่อมบรรลุได้ด้วยการเพ่งพระเจ้า มีความจงรักภักดี และศรัทธาเปล่งวาจาอยู่เสมอดังพระนามของพระองค์ ดังนั้นด้วยการเชื่อฟังพระเจ้าบุคคลย่อมได้บรรลุประตูแห่งความหลุดพ้น ใครก็ตามเชื่อฟังพระเจ้าเขาย่อมรู้ถึงความน่าอภิรมณ์แห่งความเชื่อมั่นในดวงใจของเขา

คุณลักษณะขององค์อากาลปุรุษ มีดังนี้

๑. ทรงเป็นเอก ไม่เป็นฝั่งนี้ ฝั่งนั้น หรือฝั่งไหน ๆ ชำแรกแทรกซึมในทุกอย่าง แทรกตัวลงไปอยู่ภายใน
 ๒. โอม คือความบริสุทธิ์ ความสวัสดิ์ ความปลอดภัย
 ๓. สัจย์ (สัจจะ) หมายถึงความจริงหรือภาวะที่เป็นจริงอย่างถึงที่สุด หรือ Ultimate Reality สัจจะเป็นภาวะที่เป็นจริง ไม่มีคู่
 ๔. นาม เพราะอาศัยคุณสมบัติที่เป็นเอก และนามที่ให้แก่องค์อากาลปุรุษนั้น ไม่มีชื่อ หรือเป็นนามจริงๆ ไม่
 ๕. กรตาหรือกัตตา หมายถึง ผู้สร้าง
 ๖. ปุรุษ หรือบุรุษ กรตาปุรุษ หมายถึง พระผู้สร้างโลก และสรรพสิ่งในโลกนี้ โดยเหตุปัจจัยและกฎธรรมชาติ
 ๗. นิรภย ผู้ที่ที่ไม่มีความกลัว
 ๘. อกาลมูรติ คือ ผู้อยู่นอวกาลเวลา ปราศจากความตายและอวสาน
 ๙. นิรเวร ปราศจากเวร ปราศจากศัตรู
 ๑๐. อชุนี ไม่มีกำเนิด
 ๑๑. เสก สภาวะที่มีแสงในตัวเอง เป็นแดนเกิดแห่งแสงสว่าง
 ๑๒. คุรุปรสชาติ เป็นผู้ให้การศึกษา เป็นครูที่มีไม้มนุษย์
- ชีวิตแม้จะเวียนว่ายตายเกิดหลายครั้ง แต่ก็มีจุดหมาย คือการได้กลมเกลียวกับชีวิตพระเจ้าด้วยพระมหากรุณา (เดือน คำดี, ๒๕๔๑ : ๙๖)

ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในศาสนาสิกข์

๑. ประเพณีการโพกศีรษะ (Turban หรือ Dastar)

ชาวสิกข์มีลักษณะการแต่งกายแตกต่างจากชนกลุ่มอื่นในอินเดีย โดยดูจากการโพกผ้าบนศีรษะเป็นส่วนประกอบสำคัญในการแต่งกายที่มีประวัติความเป็นมายาวนานแล้ว นับตั้งแต่ศาสนาสิกข์ได้ก่อกำเนิดมาโดยพระบรมศาสดาคูรุนานักเทพ

พิธีโพกศีรษะเริ่มเป็นครั้งแรกเมื่อเด็กโตเป็นหนุ่ม และผ้าโพกศีรษะนี้จะถูกถอดออกต่อเมื่อเป็นการลงโทษหรือเป็นการลบหลู่เกียรติ ฉะนั้นเมื่อผู้ปิดผ้าโพกศีรษะผู้อื่นนอก ผู้นั้น

จะถูกลงโทษไม่เข้าร่วมในพิธีต่าง ๆ จนกว่าจะขมาโทษ และรับโทษตามที่ได้บัญญัติไว้ ชาวสิกข์จะต่อสู้เพื่อสิทธิในการปกครอง ในประเทศต่าง ๆ การต่อสู้ครั้งแรกเกิดขึ้นในอังกฤษ ดังนั้นการปกครองจึงหมายถึงวิถีชีวิตและจิตใจของชาวสิกข์ ที่มีต่อศาสนาอย่างมั่นคง

๒. ประเพณีการเล่นดนตรีสวรรค์ (Kirtan)

ประเพณีนี้เป็นแบบอย่างหนึ่งของการแสดงออกซึ่งความเคารพในพระเจ้า ซึ่งชาวสิกข์นิยมสวดมนต์พร้อมกับมีดนตรีบรรเลงประกอบ และถือกันว่าเป็นดนตรีสวรรค์ที่จะช่วยให้ผู้สวดไม่มีจิตแนบแน่นกับพระเป็นเจ้า ได้รวดเร็วและดีขึ้น เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงมีลักษณะเหมือนหีบสี่เหลี่ยมซึ่งเราอาจจะเรียกว่า "หีบเพลง" ก็คงไม่ผิดกับลักษณะที่เป็นอยู่

การสวดมนต์ของสิกข์นั้นมีทั้งตอนเช้าก่อนรุ่งอรุณ และในตอนเย็นอันเป็นช่วงเวลาที่พระอาทิตย์กำลังลับฟ้า การสวดมนต์ถือว่าเป็นกิจปฏิบัติที่ต้องกระทำทุกวัน

๓. ประเพณีครัวทาน (Free Kitchen)

ประเพณีนี้เป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติทางศาสนาที่ชาวสิกข์ เรียกว่า "ปันกัต" (Pangat) หรือ "สังการ์" Langar) ซึ่งหมายถึง ครัวทานหรือครัวสาธารณะที่เปิดให้คนทั่วไปได้รับประทานอาหารร่วมกันไม่ว่าจะมีวรรณะใด เพศใด หรือชาติใดก็ตาม ทุกคนย่อมได้รับการปฏิบัติที่เหมือนและเท่าเทียมกัน ประเพณีทางศาสนาเริ่มมาตั้งแต่สมัยของคุรุนานักที่เป็นปฐมศาสนาและทำสืบต่อกันมาในสมัยของคุรุศาสดาอังกฤษ คุรุศาสดามรดาส จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

การรับประทานอาหารในโรงครัวสาธารณะนี้ถือว่าเป็นการสร้างภราดรภาพร่วมกัน อันเป็นหลักสำคัญในศาสนา บุคคลที่เข้ามาในโรงครัวนี้จะต้องนั่งบนพื้นที่จัดไว้เรียงเป็นแถวในระดับเสมอกัน ไม่มีช้ำ ไม่มีนาย ไม่มี ความแตกต่างทางเชื้อชาติศาสนา ผู้ศรัทธาในศาสนาสิกข์จะช่วยกันทำอาหารและบริการให้ผู้มารับประทานทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โรงครัวนี้ชาวสิกข์จะช่วยกันนำอาหารมาให้หรืออาจให้เป็นเงินทอง เพื่อจัดซื้ออาหารต่าง ๆ ให้มีอยู่เสมอมิได้ขาด

๔. พิธีรับน้ำอมฤต (Baptism)

ชาวสิกข์จะต้องเข้าพิธีรับน้ำอมฤต เพื่อแสดงความเป็นสิกข์ที่ดี และเป็น การรับคนเข้าในศาสนา พิธีนี้ได้เริ่มเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบในสมัยของศาสดาคุรุโควินทสิงห์ โดยจัดให้มี "ปัญจปิยะ" (Panji Pyare) ๕ คน ซึ่งหมายถึงผู้เป็นที่รักของพระเจ้า ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกแล้วว่าเป็นผู้มีคุณธรรมสูง รู้เรื่องราวในศาสนาเป็นอย่างดี ท่านทั้ง ๕ มีหน้าที่ทำพิธีกรรมโดยนั่งเรียงเป็นแถวหันหน้าไปทางคุรุศาสดา แต่ปัจจุบันทั้งหมดต้องนั่งหันหน้าไปทางพระคัมภีร์ครันถซาฮิบ วิธีนั่งให้นั่งเหมือนกันทั้ง ๕ ท่าน โดยนั่งทับขาขวาแต่ขาซ้ายยกชันขึ้นมาตั้งฉากกับพื้น เบื้องหน้าของทั้ง ๕ ท่าน มีแท่นหิน บนแท่นหินมีขันน้ำไปใหญ่ใส่น้ำแล้วหยดน้ำตาลลงไป ภายในขันมีพระขรรค์ซึ่งเป็นมีด ๒ คม ทั้งพระขรรค์และขันน้ำที่ทำพิธีนี้จะต้องทำด้วย

เหล็กกล้าอย่างดี (เพราะแต่เดิมมาเหล็กเป็นโลหะที่หาง่าย ราคาถูกและใช้กับชนทั่วไปในอินเดียสมัยนั้น) จากนั้นให้ใช้พระขรรค์คนน้ำในขัน ในขณะที่นั้นจะมีการสวดมนต์ ๕ บท ผลัดกันสวดคนละ ๑ บท ตามลำดับดังนี้

๑) ยัยยี่ซาฮิป

๒) ยาปซาฮิป

๓) สวาเย

๔) โซโปอิ

๕) อนันต์ซาฮิป

หลังจากสวดมนต์จบแล้ว ท่านทั้ง ๕ จะนำน้ำนั้นมาให้ผู้เข้าพิธีรับน้ำอมฤตดื่ม ซึ่งผู้เข้าพิธีเหล่านี้นั่งด้านหลังของท่านทั้ง ๕ และหันหน้าไปทางพระคัมภีร์ครันถซาฮิป หลังจากที่ได้ดื่มน้ำแล้ว ในบางแห่งผู้เข้าพิธีจะต้องพูดว่า "คัลชาเป็นพระเจ้า ชัยชนะเป็นของพระองค์" (คัลชาในที่นี้ หมายถึง ชาวสิกข์ ซึ่งนิยมใช้แทนกันเสมอ) แต่ในเมืองไทยหลังจากดื่มน้ำแล้วเป็นอันเสร็จพิธี

วันสำคัญทางศาสนาสิกข์

วันสำคัญทางศาสนาของสิกข์มีเป็นจำนวนมาก เพราะมีความสัมพันธ์กับการอุบัติขึ้นและการสิ้นชีพของศาสดา รวมทั้งวันที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคุรุศาสดา ส่วนวันสำคัญอื่น ๆ ได้แก่ วันที่เริ่มสวดพระคัมภีร์เป็นครั้งแรกและวันเกิดศาสนาสิกข์ ซึ่งมีตารางดังต่อไปนี้

คุรุศาสดา	วันแห่งการอุบัติขึ้นมาเป็นครั้งแรก	วันที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคุรุ	วันสิ้นชีพ
๑. ปฐมศาสดา	๒๕/๑๑	-	๗/๑๐
๒. คุรุชังฆูเทพ	๑๘/๔	๑/๑๐	๒๓/๓
๓. คุรุอมรดาส	๒/๕	๒๐/๓	๒๗/๙
๔. คุรุรามดาส	๒๘/๑๐	๒๕/๙	๑๖/๙
๕. คุรุอารยันเทพ	๑๐/๔	๑๔/๙	๒๑/๕
๖. คุรุฮารไร	๒/๖	๑๐/๕	๒๔/๓
๗. คุรุฮารไร	๒/๒	๑๗/๓	๔/๑๑
๘. คุรุฮารกริซัน	๗/๘	๔/๑๑	๑/๔
๙. คุรุเดชมบาฮดูร	๘/๔	๑/๔	๑๕/๑๒
๑๐. คุรุโควินทสิงห์	-	๑๓/๑๒	๑๕/๑๑

ครุภัณฑ์ชาธิป	-	๑๒/๑๑	-
วันแห่งการเริ่มสวดมนต์	-	๑๓/๙	-
พระคัมภีร์ครุภัณฑ์			
วันเกิดศาสนาสิกข์	๑๓/๕	-	-

หมายเหตุ : วิธีการอ่านวันให้อ่านวันที่ก่อนแล้วตามด้วยเดือน เช่น ๒๕/๑๑ อ่านว่า

วันที่ ๒๕ เดือน ๑๑ หรือ เดือนพฤศจิกายน (วันิดา ขำเขียว, ๒๕๕๑ :

๒๐๖-๒๐๙)

นิกายของศาสนาสิกข์

นับตั้งแต่ศาสนาสิกข์ได้อุบัติขึ้นมาในโลกและมีศาสดาช่วยกันประกาศคำสอนที่
ครุณานักได้วางเป็นแบบฉบับไว้แล้ว ก็มีนักพรตที่ยอมตนปฏิบัติตามแบบสิกข์เป็นจำนวนมาก นัก
พรตเหล่านั้นต่างก็ได้ดำเนินชีวิตตามแบบศาสนาหรือครูของตน

ศาสนาสิกข์แบ่งเป็นนิกายทางศาสนาออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ ดังนี้

๑. นิกายซาลสา หรือ นิกาย ได้แก่ นิกายที่ถือการไว้ผมและไว้หนวดยาว

๒. นิกายสหัชธี หรือ นานักปันตี ได้แก่ นิกายที่โกนหนวดเกลี้ยงเกลา (दन्य

ไชยโยธา, ๒๕๓๙ : ๒๙๕)

สัญลักษณ์

ปัจจุบันศาสนาสิกข์นิยมสัญลักษณ์คือ รูปดาบไขว้และมีดาบ ๒ คม หรือพระ
ขรรค์อยู่ตรงกลางแล้วมีวงกลมกับพระขรรค์นั้นอีกต่อหนึ่ง วงกลมนั้นมิได้ทำเป็นรูปจักร แต่ทำ
เป็นเส้นกลมธรรมดา นอกจากนี้แล้วยังมีรูปกาน้ำและดาบซึ่งหมายถึงการรับใช้และพลัง รวมทั้ง
อักษร ก ทั้ง ๕ ด้วย (เดือน คำดี, ๒๕๕๑ : ๙๗)

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. ศาสนพิธี เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.
- กิตติ ธนิกุล. ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปิรามิด, ๒๕๔๓.
- . ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปิรามิด, ๒๕๔๓.
- กীরติ บุญเจือ. ศาสนศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด , ๒๕๓๒.
- . หลักปฏิบัติของชาวคริสต์คาทอลิก. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๐.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, กระบวนทัศน์วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท ชัดเชสมี่เดีย จำกัด, ๒๕๔๑.
- คุณ ไทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.
- จ.เปรี๊ญญ, (นามแฝง). ประเพณีพิธีมงคลของไทย. กรุงเทพฯ : ธรรมบรรณาคาร, ๒๕๒๕.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ, ราชบัณฑิต. พัฒนาการทางวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- จุฑารัตน์ เหลือนาค. ออกอากาศครั้งที่ ๑๒๖ (เรื่องหอยสังข์), วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔.
- จักรสมุทลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.
- ชัชวาลย์ แสงแก้ว, บาทหลวง. คู่มือเตรียมรับศีลมหาสนิทอย่างง่าย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, ๒๕๓๓.
- ฐิติพร สุสุวรรณ และ สุชีราภรณ์ บริสุทธิ์. ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ จำกัด, ๒๕๔๒.
- ณรงค์ เส็งประชา, รองศาสตราจารย์. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.
- दनัย ไชโยธยา, รองศาสตราจารย์. นานาศาสนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.
- ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์. สีเราะตุณนะ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๒๑.
- เดือน คำดี. ศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. วรรณคดีเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ ๒. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๔.
- บุญย์ นิลเกิล, ดร. พุทธศาสนamahayan. สำนักพิมพ์แพรวทิพย์, ๒๕๒๕.
- บรรจบ บรรณรุจิ, ร.ท. ปฏิจสมุปบาท :เกิด- ดำรงอยู่-ตายและสืบต่ออย่างไร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๕.
- ประจักษ์ ประภาพิตยากร. ประเพณีและไสยเวทวิทยาในชุมชนข้างชุมชนแผน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๕.
- ประกาศรี สีน้อไฟ. พิธีกรรมวัฒนธรรมในภาษาไทยและวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. มุสลิมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- แปลก สนธิรักษ์. พิธีกรรม. ภาควิชาการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- . ระเบียบสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ม.ป.ป.
- พร รัตนสุวรรณ. พุทธวิทยา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รัตนสุวรรณ, ๒๕๓๙.
- พระคริสตธรรมใหม่, สมาคม. พระคริสตธรรมคัมภีร์. กรุงเทพฯ : สมาคมพระคริสตธรรมไทย, ๑๘๘๔.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต). นรก-สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.

..... วัฒนธรรมไทย สู้อยู่เป็นผู้นำและเป็นผู้ให้. กรุงเทพฯ : นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๗.

..... ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, : ๒๕๔๑.

..... ประวัติพระพุทธรูป. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, : ๒๕๓๙.

..... พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, : ๒๕๔๒.

..... พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, : ๒๕๔๒.

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ฐุมจิตโต). พุทธศาสนากับปรัชญา. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

พระราชรัตนมณี. คู่มือศาสนพิธีคณะสงฆ์จังหวัดพิษณุโลก. จังหวัดพิษณุโลก : แสงอักษรการพิมพ์, ๒๕๓๘.

พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๒๖.

พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ญาณวโร). กรรมที่ปณี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ. ๒๕๒๑.

พระศาสตราครุฑนันทเทพ, มุลินธิ. ชีวิตประวัติของพระศาสตราครุฑนันทเทพ ๑๐ พระองค์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภณ). พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พุทธทาสภิกขุ. จิตว่างในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๓.

..... นิพพาน. กรุงเทพฯ : ธรรมบูชา, ๒๕๑๔.

..... ปฏิจสมุปบาทคืออะไร. กรุงเทพฯ : ธรรมบูชา, ๒๕๑๗.

..... พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์. กรุงเทพฯ : น.จ.ก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕.

..... วิธีฝึกสมาธิวิปัสสนา เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พุทธศาสน์, ๒๕๒๓.

ภารดี นมาพันธ์. พื้นฐานอารยธรรมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไเอเดียนส์, ๒๕๓๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พุทธศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๒.

..... เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๒.

..... รวมบทความวิชาการพระพุทธศาสนาและปรัชญา. โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ไทยศึกษา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

มานพ วงศ์เจียม. หลักศรัทธาของศาสนาอิสลาม. กรุงเทพฯ : เจริญธรรม ๒๕๑๑.

ยศ สันตสมบัติ, ดร. ศาสตราจารย์. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์
จำกัด, ๒๕๓๘.
- วิจิตรวาทการ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. นวโกวาท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๒๑.
- วนิดา ขำเขียว, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพรส, ๒๕๔๑.
- วศิน อินทสระ. พุทธศาสนาปรัชญาหมายถึง. กรุงเทพฯ : หจก. ป.สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๒๘.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. ประวัติศาสตร์สากล. พระนคร : เสริมวิทย์บรรณการ, ๒๕๑๐.
- วิเชียร รักการ. วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.
- วิทย์ วิทเวทย์ และคณะ. หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส ๖๐๖. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.
- วิทย์ วิทเวทย์. จริยศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๘.
- ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๑. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. ๒๕๒๕.
.พลายน้อย (สมบัติ พลายน้อย). ปกิณกะประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทดับเบิลยูเอ็น พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๒.
- สถานศึกษาคริสเตียน. พระคัมภีร์ของคริสเตียน. พระนคร : ๒๕๑๑.
- สนั่น ไชยานุกุล. (แปลและเรียบเรียง) ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๘.
- สนิท ศรีสำแดง. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ : นีลนารากการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- สมควร เหล่าลาภะ. พุทธศาสตร์การศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถาบันพุทธลีลา, ๒๕๔๒.
- สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวีริยาภรณ์. ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
จำกัด, ๒๕๔๒.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส. ปฐมสมโพธิกถา. พระนคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๓.
- สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมกุฎาภิเศก. พระราชหัตถ์เลขาส่วนพระองค์. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธม
นากร, ๒๔๔๐.
- สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, รศ. ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.
- สมพงษ์ แก่นตะเคียน. การประเมินคุณค่าสิ่งพิมพ์เพื่อการวิจัยขนบธรรมเนียมประเพณีไทย. กรุงเทพฯ :
กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๙.
- สมพงษ์ เกียรติกรเพชร. ประเพณีไทยและเรื่องน่ารู้. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๒๔.
- สมพร อยู่โพธิ์. พระพุทธรูปปางต่าง ๆ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๔.
- สุจิตรา อ่อนค้อม, ดร. รองศาสตราจารย์. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๒.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : กรุงเทพการพิมพ์, ๒๕๒๔.
- สุนทร ณ รังสี. ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- สุพิศวง ธรรมพันทา, ผศ.. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ดี.ดี. บุ๊คสโตร์, ๒๕๓๒.
- สุนทร เมธาวิทยากุล, ผศ. สังกัปกรณ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒ คณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ, ๒๕๒๗.

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต (เกิด-ตาย). พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕.

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). วัฒนธรรมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๐.

เสฐียร พันธงชัย, ศจ. พุทธศาสนamahayan. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

..... ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : แพร์พืทยา, ๒๕๒๗.

..... ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

..... ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

..... ศาสนาโบราณ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๑.

..... ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : แพร์พืทยา, ๒๕๑๖.

..... ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : แพร์พืทยา, ๒๕๒๔.

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). สารานุกรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๑๕.

เสถียร โพธิ์นาค. ชุมมุนพระสุตรมหายาน. กรุงเทพฯ : โห้สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๖.

..... ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาพ ๒. กรุงเทพฯ : สมาคมการศึกษาหมากฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

..... ปรัชญาหมากฏ. พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๑๒.

..... เมธีตะวันออก. พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๑๒๔.

เสรี พงศ์พิศ. ศาสนาคริสต์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

เสาวนีย์ จิตตหมวด. วัฒนธรรมอิสลาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ทางนำ, ๒๕๓๕.

แสง จันทร์งาม. ความเชื่อพิสดารของคน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หมากฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

หอพระคริสต์ธรรมแห่งประเทศไทย. พระคริสต์ธรรมคัมภีร์. ยองกง : ม.ส.พ. ๒๕๐๕.

องค์การกัเดียนอินเตอร์เนชันแนล. พระคริสต์ธรรมใหม่. เกาหลี : ม.ส.พ., ๒๕๑๙.

อนุมานราชธน, พระยา และ สารประเสริฐ, พระ. ลัทธิของเพื่อน. โดย เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป (นามแฝง)
พระนคร : แพร์พืทยา, ๒๕๐๐.

อนุมานราชธน, พระยา. เทศกาลสอยกระทง. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๒๑.

..... วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๒๔.

อับลกาวิม เกิดภักดี. โลกของญินและไซดอน (ตอนที่ ๑). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ส. วงศ์เสงี่ยม, ม.ป.ป.

อานนท์ อากาภิรม. สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

อำนวย ทะหิงค์แก และมณี พยอมยงค์. คุณค่าทางวัฒนธรรม. คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
(อัดสำเนา, ๒๕๑๔.)

อิมรอน อิม กูเรชี. ความหมายของอัล-กูรอาน เล่มที่ ๑. พระนคร : วุฒิกการพิมพ์, ๒๕๑๒.

Dube, S.C. Indian Village . Bombay, India : Allied Publishers Private Limited, ๑๙๖๗ : ๑๐๔-๑๐๕)